

“ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” : ขบวนการทางอุดมการณ์ กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการ
ได้กลับการครองอำนาจนำของระบอบตุลาการวิวัฒน์หลัง พ.ศ. 2549

จาตุรงค์ สุทวณ

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2567
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

“ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” : ขบวนการทางอุดมการณ์ กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการ
โต้กลับการครองอำนาจนำของระบอบตุลาการภิวัฒน์หลัง พ.ศ. 2549

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2567
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” : ขบวนการทางอุดมการณ์ กับผลสะท้อนทาง
การเมืองจากการโต้กลับการครองอำนาจของระบอบตุลาการวิวัฒน์หลัง พ.ศ. 2549”

ของ จาตุรงค์ สุทหาวัน

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

..... ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ หวังสัจจะโชค)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(รองศาสตราจารย์ ดร.วัชรพล พุทธิรักษา)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภ สุขสวัสดิ์)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐานิดา บุญวรรณ)

อนุมัติ

.....
(
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	“ปรากฏการณ์นิติราชรัฐ” : ขบวนการทางอุดมการณ์ กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการโต้กลับการครองอำนาจนำของระบอบตุลาการวิวัฒน์หลัง พ.ศ. 2549
ผู้วิจัย	จาตุรงค์ สุทวาทัน
ประธานที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ หวังสัจจะโชค
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท รัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2567
คำสำคัญ	นิติราชรัฐ , ผลสะท้อน , ตุลาการวิวัฒน์

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งนำเสนอบทบาททางการเมืองและบทวิเคราะห์ด้านปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างระบอบตุลาการวิวัฒน์ในฐานะผู้สร้างการครองอำนาจนำ (hegemony) และขบวนการนิติราชรัฐในฐานะผู้ท้าทาย (Counter hegemony) โดยเริ่มจากการตั้งคำถามต่อการลุกฮือของขบวนการทางสังคมใน พ.ศ. 2563 ที่ปรากฏร่องรอยความเชื่อมโยงบางประการกับคณะนิติราชรัฐ อันเกิดจากกระแสการรื้อฟื้นอุดมคติแห่งการปฏิวัติสยามของ “คณะราษฎร 2475” ที่เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2549 ทั้งยังเป็นการชี้ว่ากลุ่มพลังทั้งสองต่างมีที่มาในการต่อต้านการใช้อำนาจรัฐในลักษณะเดียวกันที่เรียกว่า “ตุลาการวิวัฒน์” ด้วยเหตุนี้การย้อนกลับไปศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราชรัฐในการต่อต้านระบอบตุลาการวิวัฒน์ในบริบทเริ่มต้น ผลสะท้อนจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวอาจเป็นการตอบคำถามสำคัญในความขัดแย้งระหว่างฝ่ายรัฐและขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้

ผลการศึกษามีข้อค้นพบว่า การครองอำนาจนำของระบอบตุลาการวิวัฒน์ที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2549 นั้นกลับมิได้เกิดขึ้นในจากวาทกรรม (discourse) หรืองานวิชาการกระแสหลักที่สร้างขึ้นเท่านั้น แต่ค่อยๆถูกประกอบสร้างขึ้นอย่างจงใจ โดยเป็นผลจากความร่วมมือของกลุ่มพลังทางการเมืองอันหลากหลายที่ใช้ตุลาการวิวัฒน์เพื่อรักษาอำนาจนำทางการเมือง และเมื่อลงหลักปักฐานหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 ได้สำเร็จ จึงถูกท้าทายโดยกลุ่มพลังจากคณะนิติราชรัฐ ที่แม้ว่าข้อเสนอของพวกเขาจะไม่ได้รับการตอบรับในบริบทเริ่มต้น แต่กลุ่มพันธมิตรทางการเมืองดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนเป็นกลุ่มพลังรุ่นใหม่ ๆ ที่ส่งผลสะท้อนทางการเมืองในหลายกรณี เช่น การทำให้ประเด็นกฎหมายอาญามาตรา 112 เข้าสู่พื้นที่สาธารณะ (sensitizing impact) และข้อเรียกร้องได้รับผลตอบรับในเชิงบวกมากขึ้น (public attitudes) แม้ส่วนหนึ่งร่องรอยทางความคิดของกลุ่มพลังนิติราชรัฐจะถูกขับเคลื่อนต่อโดยขบวนการทางสังคมใน พ.ศ. 2563 หลังจากพรรคอนาคตใหม่ถูกยุบ แต่

จะเห็นว่าผลสะท้อนที่เกิดขึ้นในเชิงลบอย่างสำคัญคือ การทำให้กฎหมายอาญามาตรา 112 เข้าสู่พื้นที่สาธารณะกลับไม่ทำให้การใช้ข้อกฎหมายดังกล่าวลดน้อยลง เช่นเดียวกับระบอบตุลาการวิวัฒน์แบบไทยยังคงมีที่ท้าวจะเกิดขึ้นได้เสมอ

Title	“ NITIRAT PHENOMENON” IDEOLOGICAL MOVEMENT AND POLITICAL IMPACT FROM COUNTER-HEGEMONY TO JUDICIALIZATION AFTER 2006
Author	Jaturong Suthwan
Advisor	Assistant Professor Dr. Weera Wongsatjachock, Ph.D.
Academic Paper	Ph.D. Dissertation in Political Science - (Type 1.1), Naresuan University, 2024
Keywords	Nitirath Political Impact Judicialization of Politics

ABSTRACT

This research aims to present the political role and analyze the interaction between the "judicialization of politics regime" as the creator of hegemony and the "Nitirat group" as a counter-hegemony. It begins by questioning the social movements' uprising in 2020, which shows certain connections to the Nitirat group. This connection stems from the revival of the ideals of the 1932 Siamese Revolution by the People's Party, which started in 2006. Additionally, it highlights that both groups emerged in opposition to state power, particularly against the so-called "judicialization of politics regime." Thus, revisiting the Nitirat group's political movements in their initial resistance to the judicialization of regime could provide insights into the ongoing conflict between the state and social movements today.

The study finds that the hegemony of the judicialization of politics regime, which emerged in 2006, did not arise solely from mainstream discourses or academic works. Instead, it was deliberately constructed through the collaboration of various political forces that used the judicialization of politics regime to maintain political power. After successfully establishing itself following the 2006 coup, the regime was challenged by the Nitirat group. Although their proposals were initially not accepted, their political allies evolved into new movements that had significant political impacts. For example, the Nitirat group brought the issue of Article 112 of the Criminal Code into the public domain (sensitizing impact), and their demands

gradually gained more positive public responses. Despite the continuation of the Nitirat group's ideological influence by the 2020 social movements following the dissolution of the Future Forward Party, a significant negative impact remains: the publicization of Article 112 has not led to a reduction in its enforcement. Similarly, the Thai judicialization of politics regime continues to show signs of persistence in the political landscape.

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยชิ้นนี้ก้าวพ้นอุปสรรคในทางวิชาการได้ด้วยความเมตตาจากอาจารย์ที่เคารพรักหลายท่าน ทั้ง ผศ.ดร.วีระ หวังสัจจะโชค ผู้เป็นทั้งอาจารย์ที่ปรึกษาและต้นแบบในการทำงานวิชาการ ทั้งยังคอยช่วยเหลือในการจัดหาทุนสนับสนุน ตามด้วย รศ.ดร.วัชรพล พุทธรักษา ผู้เปิดมุมมองทฤษฎีทางการเมือง และเชื่อมั่นในความตั้งใจของนักศึกษา (ผู้มีสถานะรองคนหนึ่ง) ตลอดจนคอยช่วยเหลือในทุกๆ เรื่องราว พร้อมทั้ง รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง , รศ.ดร.วัลลภ สุขสวัสดิ์ , ผศ.ดร.ฐานิดา บุญวรรโณ ผศ.ดร.ยอดพล เทพสิทธิ ที่ให้ความกรุณาในการเป็นกรรมการสอบ ด้วยข้อคิดเห็นสำคัญที่ทำให้งานชิ้นนี้มีข้อบกพร่องน้อยลง รวมถึงมิตรจากอาจารย์ในภาควิชาทุกท่าน มิตรสหายกลุ่มพี่น้อง Ph.D. สำนักสองแถว ทั้ง อ.น้อย (ที่ยอมมาลุยด้วยกันและเรารอด) ความช่วยเหลือจากพี่ไธหาร จารย์ไผ่ น้องทราย น้องพลอย พี่มิม พี่นก พี่แดง พี่มล น้องมุก น้องแมน น้องอมสิน น้องนิง น้องอ้อย พี่จำ พี่ผึ้ง พี่ต่อ พี่อ้อย แรงหนุนจากพี่ๆในสาขา รปศ. มรภ.กาญจนบุรี เพื่อนอาจารย์อีกหลายๆท่าน

ผลการศึกษาในพื้นที่เปราะบางนอกวงวิชาการพบว่า ผมคงไม่สามารถทำงานได้ลุล่วงหากขาดการสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ ขอขอบคุณครอบครัวสุทวัน พ่อและแม่ผู้เป็นทุกอย่างให้ลูกชายผู้ดีร้อยคนนี้ การสนับสนุนจากครอบครัวน้องแพ่งคู่ชีวิต พ่อมิตรและแม่ป๊อ เอ๋ อ้อมสิน ความรักจากญาติพี่น้อง น้ำแดง น้ำวุฒิ น้องนุก น้องแนน น้ำจุ่ม น้ายา น้องบอล น้าจ้อย น้าวิก น้านาง น้าเล็ก น้ารุณ น้ากานต์ หยก ยุกยิก ใบบุญ น้าน้อง ยายนวย และด้วยความคิดถึงความรักที่ยายมีต่อหลานของคุณยายทองสุข สระศรี รวมถึงเพื่อนเก่าอย่างเวส กอล์ฟ ไม้ดี เม่น นนท์ เต๊ะ ต้นค้อป พี่จีจี เปา ต้น แบงค์ เพียว พี่แม่ง เต๋อ กุ่ย ปิงปอนด์ คิว

ข้อสรุปสุดท้ายคือการค้นพบว่า การที่เราฝึกฝน พากเพียร ก้าวข้ามข้อจำกัดของตนเองได้ นั้นอาจหมายความว่าเราคงรักสิ่งที่ทำมากๆ ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การขอบคุณตัวเองมากๆ ขอขอบคุณครับ

จาตุรงค์ สุทวัน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
ประกาศคุุณูปการ	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญรูปภาพ	ต
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	10
1.2.1 บทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและปฏิสัมพันธ์ของ “คณะนิติราชกุมาร” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 คืออะไร	10
1.2.2 ผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คณะนิติราชกุมาร” ที่มีต่อ ระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 คืออะไร.....	10
1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	10
1.3.1 เพื่อศึกษาบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและปฏิสัมพันธ์ของ “คณะ นิติราชกุมาร” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549.....	10

1.3.2 เพื่อศึกษาผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คณะนิติราษฎร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัตน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549	10
1.4 ประโยชน์ในการวิจัย	11
1.4.1 เพื่อสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับ “ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ คณะนิติราษฎร์” ภายใต้กรอบเค้าโครงหลักของทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) และศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างคณะนิติราษฎร์ในฐานะขบวนการทางสังคม (Social Movement) ที่ทำการโต้กลับการ ครองอำนาจนำ (Counter Hegemony) ต่อระบอบตุลาการภิวัตน์แบบไทย (Judicialization of Thai Politics) ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มพลังต่างๆในสังคม โดยมีเงื่อนไขร่วมกันคือการประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) เพื่อรักษาการครองอำนาจนำทางการเมือง	11
1.4.2 เพื่อขยายมุมมองทางทฤษฎี โดยเปรียบเทียบการใช้แนวคิดการประกอบสร้าง ลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) กับลักษณะการก่อรูป ของขบวนการทางสังคม (Social Movement) อันมีปฏิสัมพันธ์กันภายใต้ ปรากฏการณ์ทางการเมืองในบริบทประเทศประชาธิปไตยใหม่ (New democracies)	11
1.4.3 เพื่อสร้างบทวิเคราะห์ผลสะท้อนทางการเมืองจากการปะทะกันของ ขบวนการโต้กลับ ระหว่างฝ่ายรัฐ (Counter Movements) และฝ่ายขบวนการ ทางสังคม (Counter Hegemony) ซึ่งเป็นตัวแสดงสำคัญภายใต้ปรากฏการณ์ การเมืองที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางการเรียนรู้ในด้านการเคลื่อนไหวของ ขบวนการทางสังคมต่อการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในทางกฎหมายหรือ ช่วยเติมเต็มช่องว่างในเชิงวิชาการเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใน แบบอื่นๆที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้	11
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	11
1.6 ระเบียบวิธีวิจัย	12

1.6.1 แนวทางการวิจัย	12
1.6.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	12
1.6.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	13
1.6.4 ขอบเขตในการศึกษา	15
1.6.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	17
1.6.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	18
1.6.7 การนำเสนอวิทยานิพนธ์	18
บทที่ 2	21
2.1 ความนำ	21
2.2.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวกับ”คณะนิติราษฎร์”	21
2.2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวกับ”ตุลาการภิวัฒน์”	24
2.3.3 การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับงานที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองผ่าน ทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony theory) ของอันโตนิโอ กรัมสซี	27
2.3.4 การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวของขบวนการทาง สังคม	30
2.2 ในแง่มุมของการเลือกใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎี	37
2.3 บทสรุปจากการทบทวนวรรณกรรม	38
บทที่ 3	41
3.1 ความนำ	41
3.2 ทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory)	42
3.2.1 แนวคิดกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc)	45
3.2.2 แนวคิดปัญญาชน (Intellectuals)	48

3.2.3 แนวคิดการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position).....	50
3.3.4 แนวคิดกลไกอำนาจรัฐ (State apparatus) และแนวคิดการครอบงำอำนาจรัฐ (Hegemonic apparatus).....	51
3.3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดโครงสร้างส่วนบน (Super Structure) และ แนวคิดโครงสร้างส่วนล่าง (Base structure)	52
3.3.6 แนวคิดขบวนการโต้กลับการครองอำนาจนำ (Counter hegemony).....	53
3.3 ทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement Theory)	54
3.3.1 ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory).....	55
3.3.2 ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory).....	56
3.3.3 ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory)	58
3.3.4 ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement Theory)	62
3.3.5 การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมด้วยแนวคิดผลสะท้อนทางการเมือง (Impact approach)	67
3.3.6 ข้อถกเถียงและความท้าทายด้านการใช้ทฤษฎี	70
3.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)	73
บทที่ 4	75
4.1 การเคลื่อนตัวของแนวคิดตุลาการภิวัตน์ในบริบทสากลเข้าสู่ประเทศไทย	76
4.1.1 ความเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทของฝ่ายตุลาการในตำแหน่งแห่งที่ทาง การเมือง	77
4.1.2 จุดเริ่มต้นของการเข้าสู่พรมแดนทางการเมืองของฝ่ายตุลาการ กับการ ตรวจสอบความชอบธรรมของรัฐธรรมนูญ (Judicial Review)	79
4.1.3 การรุกคืบของฝ่ายตุลาการ กับการใช้อำนาจเชิงรุกเข้าสู่การตัดสินใจใน ประเด็นทางการเมือง (Judicial Activism / Judicialization of Politics).....	84

4.2 การจัดวางแนวคิดตุลาการภิวัตน์ในความรู้ของสังคมไทย	97
4.2.1 การทบทวนแนวคิดตุลาการภิวัตน์ในสังคมไทย (Installed).....	98
4.2.2 การรื้อถอนแนวคิด "ตุลาการภิวัตน์" ที่ถูกจัดวางไว้แล้ว (Uninstallation)	103
4.3.3 การสร้างความรับรู้เกี่ยวกับตุลาการภิวัตน์ในสังคมไทยแบบใหม่ (Reinstallation).....	110
4.3 การประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนตุลาการภิวัตน์แบบไทย	121
4.3.1 การช่วงชิงการนำในการสถาปนากลุ่มก้อนอำนาจของชนชั้นตุลาการในบริบท รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์	123
4.3.1 การอภิวัฒน์สยาม 2475 - 2490 การท้าทายจากกลุ่มก้อนอำนาจทางเลือก กลุ่มใหม่	124
4.3.2 ช่วงปี พ.ศ. 2490 -2516 กบการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำไทย (elite of power bloc)	130
4.3.3 ช่วงปี 2516 – 2534 การสร้างอัตลักษณ์ของฝ่ายตุลาการ และภาวะถดถอย ของกลุ่มก้อนอำนาจกองทัพ.....	141
4.4 ยุค 2535 – 2549 การสถาปนากลุ่มก้อนตุลาการภิวัตน์	146
4.4.1 การสถาปนาอำนาจของนักกฎหมายมหาชนในการปฏิรูปการเมือง	148
4.4.2 องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญในฐานะเครื่องมือการครองอำนาจนำ.....	152
4.4.3 การสร้างแนวคิดอำนาจนำ (Hegemonic ideas) ของ “กลุ่มก้อนตุลาการ ภิวัตน์”	155
บทที่ 5	164
5.1 จุดเริ่มต้นของนิติราษฎร์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์และการรวมตัวของกลุ่ม 5 อาจารย์ นิติศาสตร์ธรรมศาสตร์.....	164

5.1.1 พหุลักษณะนิตินาษฎรกับข้อกล่าวหาในการเป็นมือกฎหมายของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร.....	167
5.1.2 คณะ“นิตินาษฎร” ในฐานะขบวนการทางอุดมการณ์ (Ideological Movement).....	171
5.2 นิตินาษฎรกับยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวและการระดมทรัพยากร (Tactics and Resource Mobilization).....	175
5.2.1 การเคลื่อนไหวผ่านช่องทางระบบปกติ.....	177
5.2.2 การระดมทรัพยากร.....	181
5.3 นิตินาษฎรกับโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure).....	187
5.3.1 กลุ่มนักกฎหมายอนุรักษ์นิยม.....	188
5.3.2 กลุ่มนักเคลื่อนไหวและกลุ่มผลประโยชน์.....	191
5.3.4 โครงสร้างพันธมิตรและผู้ร่วมอุดมการณ์ของนิตินาษฎร (alliance structure).....	195
5.4 ปรากฏการณ์“นิตินาษฎร” กับการช่วงชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์.....	199
5.4.1 นิตินาษฎร ภาพสะท้อนของคณะราษฎรในเชิงอุดมคติ.....	201
5.4.2 การช่วงชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์ระหว่างอุดมคติของคณะราษฎร 2475 กับประชาธิปไตยแบบ 14 ตุลาคม 2516.....	205
5.4.3 สรุปพลวัตการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิตินาษฎร.....	210
บทที่ 6.....	213
6.1 ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นภายในขบวนการทางสังคม (internal impact).....	216
6.1.1 จุดสิ้นสุดของคณะนิตินาษฎร คือแรงกระเพื่อมในการเกิดพรรคอนาคตใหม่.....	217
6.1.2 พรรคอนาคตใหม่กับการหลบลีกกลไกรัฐเข้าสู่ระบบการเมืองแบบปกติ..	222

6.2 ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นภายนอกขบวนการทางสังคม (external impact)	226
6.2.1 ร่องรอยความคิดและทฤษฎีทางการเมืองในการก่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ของ ปิยบุตร แสงกนกกุล.....	227
6.2.2 พรรคอนาคตใหม่ กับการหลอมรวมของกลุ่มพลังทางสังคมผ่านแนวคิดห่วงโซ่ แห่งความเชื่อมโยง (Chain of Equivalence)	232
6.2.3 การตอบโต้ของระบอบตุลาการวิวัฒน์แบบไทยระลอกที่ 4.....	241
6.3 ผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะ (Sensitizing impacts) กับการลุกฮือของขบวนการ ทางสังคมที่ชื่อว่า “คณะราษฎรรุ่นที่ 3”	247
6.3.1 จาก “ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์ยับเขยื้อนเข้าสู่พื้นที่ถกเถียงในสภา”	249
6.3.2 คณะนิติราษฎร์กับการรื้อสร้างอุดมการณ์ทางกฎหมายกระแสหลัก	261
6.3.3 ฉากทัศน์ของระบอบตุลาการวิวัฒน์แบบไทย	270
6.3.4 บทสรุป	278
บทที่ 7	280
7.1 สรุปผลการวิจัย	281
7.1.1 “ตุลาการวิวัฒน์แบบไทยไม่ได้ตกมาจากฟ้า แต่ถูกประกอบสร้างมา ในทางการเมือง”	281
7.1.2 คณะนิติราษฎร์กับการเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์ที่ไม่ได้จบในรุ่นเดียว	286
7.2 ข้อถกเถียงในทางทฤษฎี	291
7.3 ข้อจำกัดและข้อเสนอการทำวิจัยในอนาคต	295
บรรณานุกรม	297
เอกสารภาษาไทย	297
เอกสารภาษาอังกฤษ	309
บรรณานุกรม	317

ประวัติผู้วิจัย	319
-----------------------	-----

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 การกำหนดรหัส และคุณสมบัติของผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล	14
ตารางที่ 2 ประเภทของงานศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมซี	28
ตารางที่ 3 ผลสะท้อนทางการเมืองจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ท้าทายที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ตอบสนองต่อฝ่ายขบวนการทางสังคม	33
ตารางที่ 4 ผลสะท้อนทางการเมืองจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ท้าทายที่ก่อให้เกิดการปราบปรามจากฝ่ายรัฐ ซึ่งมีทั้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง	34
ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างขบวนการทางสังคมแบบใหม่และแบบขบวนการทางสังคมแบบเก่า (ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์และทฤษฎีการต่อสู้ของชนชั้น)	65
ตารางที่ 6 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ของการใช้อำนาจตุลาการตรวจสอบรัฐธรรมนูญ ทั้ง 2 รูปแบบ	83
ตารางที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างศาลกับระบอบเผด็จการในประเทศบราซิล ชิลีและอาเจนตินา	89
ตารางที่ 8 กรณีสืบให้การรับรองการรัฐประหาร	91
ตารางที่ 9 สถาบันทางตุลาการในฐานะหนึ่งในเครื่องมือสำคัญ (Counter-Majoritarian Apparatus)	93
ตารางที่ 10 แนววิเคราะห์การใช้อำนาจเชิงรุก (Active) ของฝ่ายตุลาการเพื่อขยายอำนาจเข้าสู่เขตแดนทางการเมือง (Judicialization of Politics/Judicial Activism)	96
ตารางที่ 11 บทบาทศาลโดยทั่วไป	106
ตารางที่ 12 บทบาทศาลในการใช้อำนาจตุลาการวิวัฒนาการในไทย	106

ตารางที่ 13 การวิเคราะห์การเกิดขึ้นของตุลาการภิวัฒน์ 3 ช่วงเวลา และผลทางการเมืองจากการวินิจฉัยของฝ่ายตุลาการแบ่งเป็น 4 รูปแบบ.....	107
ตารางที่ 14 อำนาจสมาชิกวุฒิสภาในการลงมติเห็นชอบการแต่งตั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	113
ตารางที่ 15 สัดส่วนของตุลาการสายข้าราชการเพิ่มขึ้น ขณะที่สายวิชาการลดลง	114
ตารางที่ 16 การพิจารณาคำวินิจฉัยคดีข้อพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชนของศาลรัฐธรรมนูญ	115
ตารางที่ 17 ระบบควบคุมตรวจสอบจากองค์กรภายนอกที่ถูกกลบตบหายไป	115
ตารางที่ 18 การแต่งตั้งบุคคลดำรงตำแหน่งในองค์กรสำคัญที่ยึดโยงจากการรัฐประหาร 2549 และ รัฐประหาร 2557	116
ภาพที่ 19 แผนภาพลักษณะการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำ.....	145
ตารางที่ 20 แสดงลำดับการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเด็นสำคัญของคณะนิติราษฎร์	177
ตารางที่ 21 ข้อเสนอแนะในการลงชื่อเพื่อเสนอข้อกฎหมาย	186
ตารางที่ 22 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง ขบวนการอุดมการณ์แบบนิติราษฎร์ และขบวนการต่อต้านนิติราษฎร์	210
ตารางที่ 23 การวิเคราะห์เพิ่มเติมในส่วนของอุดมการณ์ของขบวนการทางสังคม	211
ตารางที่ 24 การวิเคราะห์บทบาทนักโรงเรียนคดีทางการเมือง.....	244
ตารางที่ 25 การผสมผสานความร่วมมือของกลุ่มต่างๆในการครองอำนาจนำด้วย”ตุลาการภิวัฒน์แบบไทย”	285

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 ตัวแบบ “แนววิเคราะห์การใช้อำนาจตุลาการอย่างกว้างขวางในพรมแดน ทางการเมืองไทย.....	119
ภาพที่ 2 ลักษณะกลุ่มย่อยทางชนชั้น (class fractions) และกลุ่มก้อนทางอำนาจ (power bloc) ของแวดวงตุลาการในบริบทรัฐธรรมนูญสิทธิราชย์	129
ภาพที่ 3 การประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ของระบอบตุลาการ ภีวัฒน์.....	163
ภาพที่ 4 กลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์	166
ภาพที่ 5 สมาชิกที่เข้ามาเพิ่มของนิติราชูร์.....	172
ภาพที่ 6 ภาพตัวอย่างการจัดจำหน่ายเสื้อยืดและสติ๊กเกอร์ในการระดมทุนเพื่อจัดสัมมนา	183
ภาพที่ 7 เสื้อยืดนิติราชูร์ในปัจจุบันที่จุดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์สามัญชน	184
ภาพที่ 8 ภาพตัวอย่างการจัดจำหน่ายเสื้อยืดในการระดมทุนเพื่อจัดสัมมนา (เพิ่มเติม).....	184
ภาพที่ 9 โปสเตอร์การจัดงานสัมมนาในวันที่ 17 มีนาคม 2556.....	185
ภาพที่ 10 โลโก้กลุ่มขบวนการต่อต้านการเคลื่อนไหว (Counter Movement).....	189
ภาพที่ 11 แผนภาพแสดงลักษณะโครงสร้างของกลุ่มผู้ต่อต้านกลุ่มนิติราชูร์ (Counter movements).....	194
ภาพที่ 12 โลโก้กลุ่มพันธมิตรเครือข่ายของนิติราชูร์	195
ภาพที่ 13 โลโก้กลุ่มพันธมิตรเครือข่ายของนิติราชูร์ (เพิ่มเติม).....	196
ภาพที่ 14 แผนภาพแสดงลักษณะโครงสร้างการจัดตั้งองค์กรของกลุ่มนิติราชูร์	209
ภาพที่ 15 ผังความคิดด้านผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวของคณะนิติราชูร์.....	215

ภาพที่ 16 เสื้อยืดที่ขายในงานระดมทุนของคณะนิติราษฎร์ ดังจะเห็นว่าทั้งอิทธิพลจาก
แนวความคิดของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กับกลุ่มนิติราษฎร์ มีความยึดโยงมาตั้งแต่ช่วงก่อน
การรัฐประหารในปี 2549 261

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

งานศึกษานี้มุ่งนำเสนอบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองและการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างระบอบตุลาการวิวัฒน์ในฐานะผู้สร้างการครองอำนาจนำ (hegemony) และขบวนการนิรโทษกรรมในฐานะผู้ท้าทาย (Counter hegemony) โดยเริ่มจากการตั้งคำถามต่อการลุกฮือของขบวนการทางสังคมในปี 2563 ที่ปรากฏร่องรอยความเชื่อมโยงบางประการกับคณะนิรโทษกรรม อันเกิดจากกระแสการรื้อฟื้นอุดมคติแห่งการปฏิวัติสยามของ”คณะราษฎร 2475”ที่เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปี 2549 ทั้งยังเป็นการชี้ว่ากลุ่มพลังทั้งสองต่างมีที่มาในการต่อต้านการใช้อำนาจรัฐในลักษณะเดียวกันที่เรียกว่า “ตุลาการวิวัฒน์” ด้วยเหตุนี้การย้อนกลับไปศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิรโทษกรรมในการต่อต้านระบอบตุลาการวิวัฒน์ในบริบทเริ่มต้น ผลสะท้อนจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวอาจเป็นการตอบคำถามสำคัญในความขัดแย้งระหว่างฝ่ายรัฐและขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในบริบทการเมืองร่วมสมัยได้ โดยมีจุดเริ่มต้นดังต่อไปนี้

“เวลาของการอดทนต่อการจับกุม ความเร้นแค้น และการปลุกฝังค่านิยมผิดๆที่ดำเนินมากว่า 80 ปีได้จบสิ้นลงแล้ว จะไม่มีการทนของเราอีกต่อไป...อย่าให้เรื่องนี้กลายเป็นเรื่องของลูกหลานที่เราต้องออกมาเรียกร้องความยุติธรรมไม่จบสิ้น...ให้มันจบที่รุ่นเรา” (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566)

ท่ามกลางวิกฤตการณ์จากโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้นมาในระยะปี 2563 ที่นอกจากจะทำให้สังคมไทยพบเจอปัญหาด้านสุขภาพและด้านเศรษฐกิจด้วยแล้ว สังคมไทยในด้านการเมืองกลับปรากฏจุดเปลี่ยนสำคัญนั่นคือ เกิดการปะทุขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่นำโดยกลุ่มพลังเยาวชนและนิสิต นักศึกษา โดยมีชุดข้อเรียกร้องที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างภายใต้วิกฤติการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย การชุมนุมแต่เดิมจำกัดวงอยู่ในสถาบันทางการศึกษา แล้วค่อยๆขยายวงกว้างไปยังพื้นที่อื่นๆ ซึ่งมีข้อสรุปว่า หากนับเฉพาะเดือนกรกฎาคมจนถึงเดือนธันวาคมปี 2563 มีการจัดชุมนุมทางการเมือง 385 ครั้งใน 62 จังหวัดทั่วประเทศและเกิดขึ้นโดยกลุ่มพลังทางการเมืองจำนวน 112

กลุ่ม จนกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวในระยะนี้คือการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ (McCargo, 2021: 11-12)

แม้การเคลื่อนไหวครั้งสำคัญจะเกิดขึ้นในปี 2563 แต่การลุกฮือก็วางอยู่บนความขัดแย้งดั้งเดิมที่เคยเกิดขึ้นมาแต่ครั้งก่อนการรัฐประหารในปี 2549 โดยอนุสรณ์ อุณโณ และคณะนำเสนอการก่อตัวของขบวนการที่เกิดขึ้นว่า “พวกเขาเกิดในปลายรัชกาลที่ 9 เติบโตภายใต้คณะรัฐประหาร 57 และแบ่งบานในช่วงรัชกาลที่ 10” (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566: 95-96) กล่าวคือกลุ่มพลังในปี 2563 ส่วนใหญ่เกิดช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นช่วงที่ความนิยมในสถาบันพระมหากษัตริย์เริ่มถูกท้าทายโดยผู้นำคนใหม่ (นายทักษิณ ชินวัตร) และพวกเขาเติบโตในครอบครัวที่มีส่วนสนับสนุนความขัดแย้งระหว่างการเมืองเสื้อเหลืองและเสื้อแดง จนความขัดแย้งสลายไปโดยคณะรัฐประหาร 2557 หากแต่เป็นจุดเริ่มให้เกิดการชุมนุมต่อต้านกลุ่มเล็กๆ ในมหาวิทยาลัย ไม่ได้มีการสร้างฐานเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ การครองอำนาจของคณะรัฐประหารครานั้นที่นโยบายส่วนใหญ่มักต่อต้านศีลธรรมในการปกครอง การกระทำหลายส่วนนี้ถือเป็นการรุกรานสิทธิและการใช้ชีวิตส่วนตัวของกลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว โดยเฉพาะพวกเขามองว่าการใช้สิทธิในการเลือกตั้งครั้งแรกของพวกเขาถูกด้อยค่าลงไปจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในการยุบพรรคอนาคตใหม่เมื่อต้นปี 2563

ทั้งนี้ “พรรคอนาคตใหม่” คือ พรรคการเมืองที่ได้รับความนิยมในหมู่นิสิตนักศึกษาในขณะนั้น เพราะนำเสนอความใหม่ทั้งในเชิงนโยบาย และภาพลักษณ์ที่พร้อมจะแตกหักกับ “อนาคตเก่า” ประกอบกับปัจจัยด้านสถานภาพทางสังคมของสมาชิก เช่น ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ (นักธุรกิจผู้ประสบความสำเร็จในวัยหนุ่ม) ปิยบุตร แสงกนกกุล (นักวิชาการหัวก้าวหน้าจบการศึกษาจากฝรั่งเศส) และพรณิกา วาณิช (โฆษกพรรคอดีตผู้ประกาศข่าวชื่อดัง) อาจกล่าวได้ว่าพรรคอนาคตใหม่ตั้งอยู่บนความคาดหวังของกลุ่มนิสิตนักศึกษาหลังจากตกอยู่ในอำนาจของคณะรัฐประหารมาอย่างยาวนาน แต่ภายหลังจากการเลือกตั้งเสร็จสิ้น กลับเต็มไปด้วยความสิ้นหวัง ทั้งการดำเนินงานที่ล่าช้า และขาดความชัดเจนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่าง “สำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้ง” ที่แม้ท้ายสุดผลคะแนนที่ประกาศออกมา พรรคอนาคตใหม่จะได้จำนวน สส.ไปถึง 81 ที่นั่ง จนหัวหน้าพรรคคือนายธนาธรได้ถูกเสนอชื่อจากพรรคอื่นๆ ให้เข้ารับการโหวตแข่งขันกับอดีตหัวหน้าคณะรัฐประหารเพื่อเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ก็ยังถูกคัดค้าน ทั้งจากการร้องเรียนว่าพรรคอนาคตใหม่มีลักษณะการล้มล้างการปกครองตามมาตรา 49 (คำร้องถูกตีตกไป) หากแต่ชนวนแห่งความขัดแย้งก็เกิดขึ้นจนได้ ด้วยการร้องเรียนคล้ายกับกรณีแรก โดยมีนายศรีสุวรรณ จรรยา ที่ได้ส่งเรื่องไปยังสำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้งว่านายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ได้กระทำความผิด พ.ร.บ. ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง 2560 มาตรา 72 ส่งผลให้เกิดคำวินิจฉัยจากศาลรัฐธรรมนูญมีมติยุบพรรคอนาคตใหม่ และตัดสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลา 10 ปี

อย่างไรก็ดี คำวินิจฉัยดังกล่าวนำมาซึ่งข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่อกระบวนการที่เกิดขึ้นว่าเป็นวิธีการขจัดคู่แข่งทางการเมืองเพื่อการสืบทอดอำนาจของคณะรัฐประหาร ดังจะเห็นว่าการยุบพรรคที่เกิดขึ้นกลายเป็นยุทธวิธีเก่าแก่ไปแล้ว เป็นการเล่นมุขซ้ำของฝ่ายผู้ครองอำนาจ และถูกทำให้เข้าสู่ความรับรู้ของสังคมไทยมาตั้งแต่ปี 2549 เรียกว่า “ตุลาการภิวัฒน์” ที่ความหมายในทางสากลมีลักษณะโดยรวมว่า เป็นกระบวนการที่ฝ่ายตุลาการเข้าสู่พรมแดนการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งอาจส่งผลทั้งในเชิงบวกที่เป็นการจำกัดการใช้อำนาจของฝ่ายรัฐ และขยายสิทธิของประชาชน และในเชิงลบที่บางครั้งกลายเป็นการแทรกแซงอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ (Hirchl, 2008) หากแต่การปรับใช้ในระบบแต่ละรัฐมีความแตกต่างกัน ในบริบทสังคมไทยในช่วงปี 2549 ที่ผ่านมานั้น “ตุลาการภิวัฒน์” อยู่ในสถานะการช่วงชิงการให้ความหมายระหว่างนักวิชาการต่างจุดยืน **โดยกลุ่มแรก**นำเสนอว่าตุลาการภิวัฒน์คือ พัฒนาการขั้นสูงสุดทางนิติวิธีที่สามารถนำมาใช้จัดการวิกฤตทางการเมืองได้เสมอหากมีความจำเป็น (สุรพล นิติไกรพจน์, 2549) เพราะในเชิงบรรทัดฐานศาลคือองค์กรที่เป็นอิสระจากอำนาจอื่นๆ และคงเป็นปรกติที่ผู้พิพากษาจะมีคำวินิจฉัยที่ปราศจากอคติในการชี้แนะ ข้อเสนอทำนองนี้ถูกจัดวางไว้ในฐานะความเป็นกระแสหลักซึ่งครอบครองความรับรู้ในสังคมไทยเกี่ยวกับตุลาการภิวัฒน์มาช้านาน เราจึงเห็นได้ว่าหลังปี 2549 เป็นต้นมา คำวินิจฉัยยุบพรรคและตัดสินชี้ขาดการเมืองเกิดขึ้นในหลายกรณี (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2566: 103-129)

ในขณะเดียวกัน **กลุ่มที่สอง**กลับชี้ให้เห็นมุมมองในเชิงวิพากษ์ว่า พันธกิจของฝ่ายตุลาการในข้อพิพาทคดีทางการเมืองของไทย โดยเฉพาะหลังปี 2549 เป็นต้นมา พบว่าตุลาการภิวัฒน์นอกจากไม่สามารถแก้ไขวิกฤตทางการเมืองได้ มิหนำซ้ำกลับส่งผลกระทบทางการเมืองในหลายรูปแบบ (จาตุรงค์ สุทวาทัน และนวภัทร โตสุวรรณ, 2563: 213-226.) และเมื่อเกิดข้อพิพาททางการเมืองจนเข้าไปอยู่ในแดนวินิจฉัยของศาล เราสามารถคาดเดาคำพิพากษาได้ทันที (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2560) โดยผลร้ายมักตกอยู่ที่กลุ่มทางการเมืองที่มีนโยบาย แบบแผน อุดมการณ์ทางการเมืองที่อยู่คู่ตรงข้ามกับฝ่ายครองอำนาจรัฐ (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2560) ดังจะเห็นว่าคำพิพากษาที่เกิดขึ้นในระยะนี้ต่างส่งผลร้ายต่อกลุ่มทางการเมืองที่ได้รับความนิยมจากประชาชนในขณะนั้น เช่น คำวินิจฉัยยอมรับการรัฐประหาร คำวินิจฉัยให้นายกรัฐมนตรีพ้นจากตำแหน่งด้วยการรับเป็นพิธีกรกิตติมศักดิ์ในรายการ “ชิมไปบ่นไป” และ “ยกโขยง 6 โมงเช้า” คำวินิจฉัยให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ เมื่อพรรคการเมืองใดสามารถเข้าสู่อำนาจรัฐด้วยการเลือกตั้งได้สำเร็จ จึงมักจะจบลงด้วยคำวินิจฉัยยุบพรรคการเมืองและตัดสินชี้ขาดกระบวนการบริหารพรรค โดยมีตัวอย่างเช่น พรรคไทยรักไทย พรรคพลังประชาชน รวมถึงพรรคอนาคตใหม่ที่เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการลุกฮือของขบวนการทางสังคมในช่วงปี 2563 อย่างปฏิเสธไม่ได้

อนึ่ง เมื่อย้อนกลับมาศึกษาโครงสร้างของขบวนการทางสังคมในปี 2563 มีงานศึกษาหลายชิ้นที่ชี้ว่า การเคลื่อนไหวครั้งนี้มีความต่างออกไปจากการเคลื่อนไหวในอดีต งานของกนกรัตน์ เลิศชู

สกุล (2564) มีข้อสรุปว่า การลุกฮือในปี 2563 มีความน่าสนใจอย่างน้อย 4 ประการ **หนึ่ง**คือการชุมนุมดังกล่าวถือเป็นการกลับมาสู่สนามการเมืองอีกครั้งของขบวนการนิสิต นักศึกษาที่ล่าสุดจบลงด้วยเหตุการณ์ล้อมปราบจากฝ่ายรัฐในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 **สอง**มีลักษณะการจัดตั้งองค์กร (social movement organization) ที่ไม่ได้มีองค์กรนำ หรือแกนนำในเชิงปัจเจกอย่างในอดีต **สาม**ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวไม่ได้เป็นการกระทำนอกสถาบันทางการเมืองแต่อย่างใด แต่กลับเชื่อมโยงสื่อสังคมออนไลน์ (social media) เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของยุทธวิธี (tactics) **และสี่**ด้านข้อเรียกร้องที่แม้ว่าในช่วงของการเริ่มต้นชุมนุม ข้อเรียกร้องก็มีลักษณะทั่วไปคล้ายๆกับการชุมนุมอื่นๆ ที่ต้องการเปลี่ยนตัวผู้นำ แก่ไขกฎกติกาที่ให้ความเป็นธรรมต่อกลุ่ม ทว่ามีการยกระดับข้อเรียกร้องให้สูงขึ้นอย่างน่าตกใจ เช่น ข้อเสนอ 10 ข้อเกี่ยวกับการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564: 2-3) ทำให้การเคลื่อนไหวครั้งนี้ถูกจับจ้องจากมวลชนอีกฝ่ายและส่งผลกระทบถึงชนชั้นนำในสังคมจนถูกเรียกว่าข้อเสนอ “ทะลุเพดาน” (Pongsapak, 2020: 19-23) เพราะเหตุว่าปรากฏการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อชนชั้นนำปกครองนี้ครั้งที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ “การปฏิวัติสยาม 2475 โดยคณะราษฎร” ซึ่งผ่านมาแล้วกว่า 90 ปี

แม้งานของกนกรัตน์ (2564) จะนำเสนอว่ากลุ่มพลังในปี 2563 เป็นการหลอมรวมกันจากตัวแทนของกลุ่มองค์กรหลากหลาย เช่น แนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุม, กลุ่มประชาชนปลดแอก เยาวชนปลดแอก และไม่มีองค์กรนำอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ทว่าหากพิจารณาขบวนการทางสังคมในปี 2563 ในแง่อุดมการณ์ (ideological) หรือสัณฐาน (material) ทางการเมืองเพิ่มเติม เราจะพบว่ากลุ่มต่างๆ ล้วนค่อยๆ เติบโตมาพร้อมกับการเคลื่อนไหวต่อต้านการรัฐประหารตั้งแต่ปี 2549 และเป็นที่น่าสังเกตว่าการแสดงออกทางการเมืองเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยในระบอบนั้น มีการหวนกลับไปใช้สัณฐานในเชิงอุดมการณ์ที่ย้อนไปไกลถึงการปฏิวัติ 2475 ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่กลุ่มพลังต่างๆ มักจะหวนคำนึงไปถึงเพียงแค่ปี 2516 คือ “เหตุการณ์ 14 ตุลา 2516” ปรากฏการณ์เหล่านี้มีคำอธิบายในเชิงว่า ด้วยการรัฐประหารในปี 2549 นอกจากจะเป็นการทำลายรัฐธรรมนูญด้วยแล้ว กลับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้สัญลักษณ์ทางประชาธิปไตยแบบ 14 ตุลาถูกมองในมุมใหม่ที่ปัญญาชนที่เป็นวีรบุรุษในเหตุการณ์ 14 ตุลา ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนที่หนึ่งยืนยันกันว่าไม่สนับสนุนการรัฐประหารเพราะเป็นการละเมิดหลักการปกครองแบบนิติรัฐขั้นร้ายแรง แต่อีกส่วนหนึ่งได้หันกลับไปสนับสนุนฝ่ายผู้ยึดอำนาจ จนมีผู้นำเสนอว่า ปัญญาชน 14 ตุลาที่ย้ายข้างนี้คือ “ปัญญาชนเสรีนิยมก็จริง แต่เป็นเสรีนิยมรถถัง” (Tank liberals) ทั้งยังมั่นใจว่าผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คำว่า “ตุลาการภิวัตน์” เข้าสู่ความรู้ของสังคมไทยคือ “ธีรยุทธ บุญมี” (อดีตผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516) ความผิดหวังส่วนนี้ ทำให้อุดมการณ์ของคณะราษฎรจึงกลับมาสู่กระแสทางการเมืองอีกครั้ง และค่อยๆ เติบโตมาพร้อมกับกลุ่มทางการเมืองที่ยึดโยงมาตั้งแต่ปี 2549 จนถึงปัจจุบัน

จากกระแสความผันแปรในข้างต้น การพูดถึงคณะราษฎร 2475 ได้มีการรื้อฟื้น ผลิตซ้ำ รวมถึงตีความใหม่มากขึ้น ตลอดจนเรื่องเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ในยุคนั้น (พ.ศ. 2575 -2490) เป็นปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์โดยตรงกับเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 หรือกล่าวให้ชัดก็คือ การรัฐประหารครั้งนั้นได้ปลุกชีวิตคณะราษฎรให้กลับมาโลดแล่นบนเวทีการเมืองไทยอย่างมีชีวิตชีวาอีกครั้งหลังจากที่ถูกหลงลืมไปอย่างยาวนาน ซึ่งชาติรี ประกิตนันทการ ได้นิยามเกี่ยวกับปรากฏการณ์ครั้งนี้ว่าเป็น “การเกิดใหม่ครั้งที่ 2 ของคณะราษฎร” (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2563: 312) โดยในส่วนของงานวิชาการพบว่า กลุ่มนักวิชาการที่สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับคณะราษฎร ในแง่มุมต่างๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สามารถเห็นงานอื่นๆ ต่างทยอยตามกันออกมาในรูปแบบต่างๆ ทั้งจากบทความวิชาการ งานวิจัย ตลอดจนงานเขียนแนวสารคดีอีกมากมาย เมื่อสำรวจไปที่คนเขียน เราจะพบนักวิชาการหน้าใหม่เป็นจำนวนมากที่เข้าร่วมในกระแสรื้อฟื้นคณะราษฎร โดยหนึ่งในกลุ่มสำคัญที่มีอิทธิพลทางความคิดทางสังคมในยุคหลังรัฐประหาร 2549 นั่นก็คือ “คณะนิติราษฎร์” ซึ่งเป็นกลุ่มนักวิชาการที่เคลื่อนไหวในประเด็นทางกฎหมาย หากมีผู้ติดตามแนวคิดของกลุ่มผ่านแถลงการณ์หลายฉบับ ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นในรอบหลายปีที่ผ่านมา ย่อมมองเห็นถึงลักษณะการเคลื่อนไหวที่มีอุดมการณ์ที่ยึดโยงกับคณะราษฎรค่อนข้างชัดเจน ทั้งในด้านการเน้นย้ำประโยค “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ในเหตุผลของการก่อตั้งกลุ่ม ซึ่งเป็นการยกข้อความแรกในมาตรา 1 ของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว 2475 ที่คณะราษฎรร่างขึ้นมาใช้ ประกอบกับการนำเอกสารทางประวัติศาสตร์หลายชิ้นในยุคนั้นของคณะราษฎรมาเผยแพร่ ยังรวมถึงการออกแบบรูปลักษณ์ของเว็บไซต์ที่เป็นการสะท้อนการย้อนยุคกลับไปสู่คณะราษฎรอย่างจงใจ ด้วยเหตุผลดังกล่าวเหล่านี้จึงมีผู้นำเสนอว่า

“คณะนิติราษฎร์คือตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดขึ้นในการรื้อฟื้นแนวคิดของคณะราษฎรที่ทรงพลังมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง” (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2563: 322)

กลุ่มนิติราษฎร์เกิดขึ้นจากพลวัตของกลุ่มนักกฎหมายส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ออกมาคัดค้านการบังคับใช้กฎหมายที่ถูกมองว่าไม่เป็นธรรมในหลายกรณี โดยเริ่มต้นตั้งแต่การวิพากษ์การบังคับใช้กฎหมายในสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ในชื่อกลุ่ม “5 อาจารย์นิติศาสตร์ธรรมศาสตร์” แต่ด้วยข้อเรียกร้องที่มีเพดานสูงขึ้น ทำให้ต้องยกระดับของการเคลื่อนไหวที่มีอัตลักษณ์มากขึ้น จึงเป็นที่มาของชื่อกลุ่มว่า “นิติราษฎร์” โดยมีงานสำคัญนำเสนอว่า นอกจากข้อเสนอการลบล้างผลพวงรัฐประหารในปี 2549 และการชี้ให้เห็นถึงการพยายามอำพรางภาษากฎหมายอันซับซ้อนที่ผลิตขึ้นจากฝ่ายรัฐให้ผู้คนนอกวงกฎหมายเข้าใจโดยง่ายด้วยแล้ว (กมลวรรณ ชื่นชูใจ,

2563) คุญูปการสำคัญอีกข้อหนึ่งที่ถูกรวมเข้ามาคือ “การนำปัญหาเรื่องข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์” กลับมาถกเถียงในพื้นที่สาธารณะได้อีกครั้ง

จากที่กล่าวมาเราจะพบว่า ความสัมพันธ์ในเชิงอุดมการณ์ของกลุ่มผู้เคลื่อนไหวทั้งสองกลุ่มคือกลุ่มนิติราษฎร์ และกลุ่มขบวนการสังคมนิยมปี 2563 โดยพวกเขาต่างเกิดขึ้นจากตัวแปรทางการเมืองที่สัมพันธ์กันอย่างน้อย 3 ประการ คือ **หนึ่ง**พวกเขาต่างเกิดขึ้นจากผลพวงการรื้อถอนการจัดวางโครงสร้างทางอำนาจแบบใหม่ที่เริ่มตั้งแต่ปี 2549 ขยายมาจนถึงปัจจุบัน **สอง**พวกเขาต่างเป็นส่วนหนึ่งของกระแสรื้อฟื้นแนวคิดเชิงอุดมการณ์บางประการของคณะราษฎรเช่นเดียวกัน และ**สาม**พวกเขามีข้อเสนอ และข้อเรียกร้องคล้ายๆกัน กล่าวคือ คณะนิติราษฎร์มีจุดประสงค์ในการตั้งกลุ่มคือการต่อต้านการรัฐประหาร และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับหลักนิติรัฐ ซึ่งต่างเป็นจุดมุ่งหมายเดียวกันกับการลุกฮือของขบวนการทางสังคมนิยมปี 2563 ที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่ นั้นหมายความว่า ข้อเรียกร้องของทั้งสองกลุ่มต่างมุ่งรื้อถอนการใช้อำนาจที่เรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์” เช่นเดียวกัน และหากมองประเด็นต่อมาคือ การสร้างข้อเสนอทะเลาะพาดานของการชุมนุมในปี 2563 นั้น พวกเขาไม่ใช่กลุ่มแรกที่น่าเสนอข้อเรียกร้องเหล่านี้ แม้จะมีผลสะท้อนคนละระดับ แต่ต้องไม่ปฏิเสธว่า “กลุ่มนิติราษฎร์” เคยเป็นหัวหอกในการชูประเด็นข้อเสนอนี้มาก่อนทั้งที่กระทำผ่านข้อเสนอกฎหมายและการจัดสัมมนาครั้งสำคัญในงานที่ชื่อว่า “ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์” จนสามารถขยายเป็นการสร้างแนวร่วมในการผลักดันการลงชื่อแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112

ทว่าความแตกต่างสำคัญคือ แม้ทั้งสองกลุ่มจะดำเนินอยู่ภายใต้เส้นเรื่องเดียวกันดังที่นำเสนอไว้ แต่จะเห็นว่าทั้งสองกลุ่มเกิดขึ้นโดยมีชุดข้อจำกัดทางการเมืองคนละบริบท ทั้งการจัดการองค์กรยุทธวิธี รวมไปถึงช่วงระยะเวลาในการเคลื่อนไหว แต่มีข้อเสนอสำคัญเช่นกันว่า ขบวนการทางสังคมนิยมปี 2563 ได้ทิ้งร่องรอยสำคัญหลายประการที่ชี้ให้เห็นว่า นิติราษฎร์คือรอยต่อสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างคณะราษฎร 2475 กับชุดอุดมการณ์ที่เผยให้เห็นในปี 2563 โดยมีการนำเสนอว่า

“ข้อเรียกร้อง 10 ประการเพื่อปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2563 ร่างรัฐธรรมนูญสามารถเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภาถึง 7 ฉบับ โดยร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวเป็นการนำข้อเสนอบางส่วนของคณะนิติราษฎร์มาปรับปรุงเพื่อเข้าสภาอีกครั้ง แม้จะไม่ประสบความสำเร็จในสภา แต่ด้วยรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้นนั้น มีข้อเสนอว่า การปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองของ “คณะราษฎร 2563” ที่ดำเนินอยู่ในขณะนี้ มีรากฐานความคิดทางกฎหมายมาจาก “คณะนิติราษฎร์” (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563)

ความคาบเกี่ยวในการต่อสู้ทางการเมืองที่กินระยะเวลายาวนานตั้งแต่ 2549 – 2563 ชื่อของกลุ่มนิรโทษกรรมในปัจจุบันกำลังอยู่ในภาวะถดถอย หรือเสมือนถูกปิดตัวลง ประกอบกับในระยะเริ่มต้น ขบวนการมีงานสำคัญของ McCargo and Tanruangporn (2015) มีการประเมินไว้แล้วว่า กลุ่มนิรโทษกรรมเป็นเพียงกลุ่มทางการเมืองที่ประสบความสำเร็จล้มเหลว เพราะข้อเรียกร้องของพวกเขาไม่ได้ถูกตอบรับในเชิงนโยบาย ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดทางยุทธวิธี ความไร้ศักยภาพทางการเมือง การแบ่งรับแบ่งสู้ในการหาเครือข่าย หรือแม้แต่ยึดกับสถานะนักวิชาการทางกฎหมายโดยไม่สนใจบริบทการเมือง (McCargo and Tanruangporn, 2015) แต่เมื่อเวลาผ่านไปกลับเผยให้เห็นว่าร่องรอยความคิดของพวกเขา กลับส่งอิทธิพลต่อขบวนการทางสังคมในระยะต่อมา ทั้งการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ทางอุดมการณ์ และร่องรอยของข้อเสนอในทางกฎหมาย ในขณะเดียวกันข้อมูลจากบทสัมภาษณ์หลายชิ้นชี้ว่า แม้ข้อเสนอของนิรโทษกรรมจะดูไม่เข้ากับบริบทช่วงปี 2549 แต่เมื่อนำมาวิเคราะห์ในบริบทปัจจุบัน ข้อคิดเห็นในอดีตล้วนทำให้เชื่อว่า “พวกเขาเป็นผู้มาก่อนกาล” อย่างไม่เกินเลย เช่นการนำเสนอในปี 2557 ว่า

“ตอนนี้สังคมรู้ถึงความคิดของเรา ข้างหน้ามันมีแต่การรื้อฟื้น การเอาความคิดนี้มาตีเบต และสุดท้ายเป็นเรื่องของการปฏิบัติ ซึ่งคงไม่ใช่ภารกิจของนิรโทษกรรมแล้ว หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่ใช่เพียงลำพัง...มันจะเป็นการนำความคิดไปเคลื่อนไหวด้วยขบวนการนักศึกษา...แต่ลำพังของนักศึกษาคงยังไม่พอ” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2557 :58)

รวมถึงบทสัมภาษณ์ล่าสุดในปี 2565 ของเขาที่ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวแบบ”ทะเลชุพเตาน#ให้มันจบที่รุ่นกู” ซึ่งเขาพบเจอการตอบโต้ทั้งจากฝ่ายรัฐและมวลชน ผู้สนับสนุนมาก่อนจาก “ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์”

“ต้องไม่ลืมนะครับว่ากฎหมายมาตรา 112 ยังไม่ถูกแก้ ยังเป็นกฎหมายที่บังคับใช้ได้จริงๆ...ต้องมีความระมัดระวังอย่างสูง ผมเข้าใจเยาวชนรุ่นใหม่ที่ถูกกดทับจากอำนาจรัฐ แต่ต้องพยายามทำความเข้าใจในเรื่องนี้ว่าเป็นการต่อสู้เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว มันอาจไม่จบในรุ่นเดียว” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2566)

ด้วยความซับซ้อนเหล่านี้ การนิยามความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของกลุ่มนิรโทษกรรมจึงต้องมีการขยายขอบเขตตัวชี้วัดแบบใหม่ ซึ่งเป็นการศึกษาผลกระทบทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของขบวนการในระยะยาว (Long-term impacts) ด้วยเหตุผลที่ว่า หากเป็นการประเมินผลสะท้อน

ในระยะยาวอาจสร้างข้อค้นพบในมิติการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ (Kriesi, 1995: 207) โดยจะเห็นได้ว่าภายหลังจากการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ได้คลี่คลายไปแล้ว งานของกมลวรรณ ชื่นชูใจ ได้สรุปว่า การก่อเกิดของ “นิติราษฎร์และพรรคอนาคตใหม่” ได้สร้างความตื่นตระหนกแก่ชนชั้นนำ ทั้งในประเด็นการแตกหักกับระบบกฎหมายกระแสหลัก และการหยิบยื่นสติปัญญาแก่มวลชน (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563) และต้องมิลืมว่าการเกิดขึ้นของพรรคอนาคตใหม่ล้วนประกอบไปด้วยกลุ่มพลังที่เคยเคลื่อนไหวมาพร้อมๆ กับคณะนิติราษฎร์เช่นกัน

ทั้งนี้ การมุ่งเน้นเคลื่อนไหวเฉพาะประเด็นในเชิงกฎหมาย แม้จะมีข้อเสียดังที่งานอื่นๆ ได้นำเสนอไว้ แต่ข้อดีคือถือเป็นการผลักดันให้พวกเขาคือผู้ต่อกรโดยตรงกับการเกิดขึ้นของ “ตุลาการภิวัฒน์” โดยจาตุรงค์ สุทวาทัน (2566) ได้นำเสนอมุมมองใหม่ว่า ตุลาการภิวัฒน์โดยเฉพาะในประเทศไทย มีลักษณะเป็นกระบวนการ แบบแผน เป็นผลจากความร่วมมือของกลุ่มพลังทางการเมืองที่หลากหลาย ทั้งชนชั้นนำ นักวิชาการ กลุ่มชนชั้นกลางในสังคม โดยมีฝ่ายศาลเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการสร้างความชอบธรรมผ่านคำพิพากษา (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2566) ข้อเสนอข้างต้นถือเป็นการตั้งคำถามว่า การยอมรับรัฐประหาร การตัดสิทธิทางการเมือง และการยุบพรรคที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ควรเพ่งมองเฉพาะฝ่ายตุลาการเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆ ภายใต้อำนาจทางการเมืองที่ห้อมล้อม โดยมีการยกตัวอย่างการวางแผนที่อาจนำไปสู่ตุลาการภิวัฒน์เพื่อขจัดนายสมัคร สุนทรเวชให้พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจากงานของวาท ระวี ดังนี้

“ในปี 2551 ในระหว่างการต่อต้านรัฐบาลของกลุ่มพันธมิตร เนื้อหาในโทรเลขวันที่ 3 กันยายน เปิดเผยให้ทราบว่าการบรรดาอัยการผู้สนับสนุนในหลวงภูมิพลจากหลายภาคส่วน มาร่วมประชุมที่บ้านของ “สิทธิ เสวตศิลา” และสิทธิก็เตรียมที่จะเสนอแผนจัดการ “สมัคร สุนทรเวช” กับในหลวงภูมิพลในการเข้าเฝ้าของคณะองคมนตรีที่หัวหิน โทรเลขวันที่ 22 ตุลาคม 2551 ระบุดังกล่าวที่บ้านของสิทธิอีกครั้ง คนที่มาพร้อมตัวประกอบด้วย จำลอง ศรีเมือง , ชัยอนันต์ สมุทวณิช , สะพรั่ง กัลยาณมิตร และเจริญ ภักดีธนากุล...แผนการนี้สมัคร จะถูกปลดโดยไม่ใช้กำลัง จะแก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกเป็นคนนอกได้...จะมีการปฏิรูปเพื่อจัดอธิปไตยของทักษิณออกไป...” (วาท ระวี, 2563:195)

ลักษณะในข้างต้นล้วนเป็นข้อมูลให้เห็นว่า “ตุลาการภิวัฒน์” ในไทย ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ทางอำนาจจากกลุ่มพลังอันหลากหลาย และคงมิได้เกิดจากวาทกรรม (discourse) ของนักวิชาการเพียงชั่วข้ามคืน แต่มีพลวัต ถูกสร้างขึ้นมาอย่างจงใจ ความดังกล่าวดังกล่าวสอดคล้องกับการประกอบสร้างลักษณะ “กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” (Historical Bloc) ภายใต้อุดมคติหลักของครอง

อำนาจนำ (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี โดยเขาอธิบายถึงว่า กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงสถานะที่ชนชั้นและกลุ่มต่างๆในสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และอุดมการณ์ ซึ่งจากเดิมนั้นใช้เกณฑ์การแบ่งแยกกลุ่มบุคคลในสังคมออกจากกันโดยใช้กรรมสิทธิ์เป็นตัวบ่งชี้ฐานะทางชนชั้น และเห็นว่าชนชั้นคือต้นตอของปัญหาความขัดแย้ง แต่กรัมสกีกลับเห็นว่ากรออธิบายโดยใช้เกณฑ์ทางชนชั้นนั้นมีลักษณะที่เป็นนามธรรมเกินไป เขาจึงเสนอในลักษณะการแบ่งกลุ่มที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นโดยเสนอว่าในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์อาจจะเกิดกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่เกิดจากกลุ่มต่างๆชนชั้นต่างๆมาร่วมมือกัน เพื่อที่จะต่อสู้กับกลุ่มอื่นๆ ดังนั้นลักษณะของกลุ่มประวัติศาสตร์จึงเป็นผลรวมของการที่โครงสร้างต่างๆ มาประกอบกันและเกิดเป็นเอกภาพเชิงซับซ้อนและขัดกันภายใน (Complex and contradictory unity) และมีลักษณะเป็นการเกาะเกี่ยวทั้งในระดับแนวตั้ง (Vertical) คือการข้ามระหว่างชนชั้นและระดับแนวราบ (Horizontal) ที่เป็นกลุ่มย่อยทางชนชั้นของกลุ่มต่าง ๆ ภายในชนชั้นเดียวกัน (วิชรพล พุทธรักษา, 2560: 168-170) ดังนั้นการที่”ตุลาการวิวัฒน์”ของไทย สร้างความชอบธรรมและจะลงหลักปักฐานได้ในช่วงปี 2549 กลุ่มทางการเมืองเหล่านี้จะต้องเกิดพลวัตในการก่อรูปและนำไปสู่การมีเงื่อนไขร่วมกัน จึงจะสามารถสร้างการนำต่อกลุ่มผู้ที่ท้าทายได้

ด้วยเหตุนี้ การหวนกลับไปวิเคราะห์”กลุ่มนิติราษฎร์”ในฐานะกลุ่มผู้ท้าทายการครองอำนาจนำ (counter hegemony) ที่ก่อเกิดปฏิสัมพันธ์ต่อระบอบตุลาการวิวัฒน์โดยตรง ผสานกับแนวคิดทฤษฎีขบวนการทางสังคม (social movement) ที่กลุ่มนิติราษฎร์พยายามปฏิเสธมาตลอดว่าพวกเขาไม่ได้มีลักษณะเช่นนั้น โดยการประเมินลักษณะของขบวนการจะไม่ได้มุ่งเน้นศึกษาเพียงแค่ความสำเร็จจากการถูกตอบรับในเชิงนโยบายจากฝ่ายรัฐในระยะสั้น แต่มุ่งศึกษาผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวในระยะยาวอาจส่งผลเปลี่ยนแปลงในเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างคำอธิบายภายใต้ช่องว่างทางวิชาการ (gap of knowledge) ได้ว่า การก่อรูปของกระบวนการตุลาการวิวัฒน์และกลุ่มผู้ท้าทายนั้นก่อเกิดปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองต่อกันและกันอย่างไร และผลสะท้อนของปรากฏการณ์คลี่คลายไปในลักษณะใด โดยผลจากการศึกษานี้ในหลายส่วนอาจจะเป็นการสร้างมุมมองในเชิงวิพากษ์ (critical approach) ที่อาจนำไปสู่การหาคำตอบในวิกฤติการความขัดแย้งจากการใช้อำนาจตุลาการในเชิงการเมืองระหว่างฝ่ายรัฐและขบวนการทางสังคมที่ดำเนินอยู่ในความร่วมสมัยนี้ได้ต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 บทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและปฏิสัมพันธ์ของ “คณะนิตราษฏร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 คืออะไร

1.2.2 ผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คณะนิตราษฏร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 คืออะไร

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและปฏิสัมพันธ์ของ “คณะนิตราษฏร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549

1.3.2 เพื่อศึกษาผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คณะนิตราษฏร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549

1.4 ประโยชน์ในการวิจัย

1.4.1 เพื่อสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับ “ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์” ภายใต้กรอบเค้าโครงหลักของทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) และศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างคณะนิติราษฎร์ในฐานะขบวนการทางสังคม (Social Movement) ที่ทำการโต้กลับการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony) ต่อระบอบตุลาการวิวัฒน์แบบไทย (Judicialization of Thai Politics) ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มพลังต่างๆในสังคม โดยมีเงื่อนไขร่วมกันคือการประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) เพื่อรักษาการครองอำนาจนำทางการเมือง

1.4.2 เพื่อขยายมุมมองทางทฤษฎี โดยเปรียบเทียบการใช้แนวคิดการประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) กับลักษณะการก่อรูปของขบวนการทางสังคม (Social Movement) อันมีปฏิสัมพันธ์กันภายใต้ปรากฏการณ์ทางการเมืองในบริบทประเทศประชาธิปไตยใหม่ (New democracies)

1.4.3 เพื่อสร้างบทวิเคราะห์ผลสะท้อนทางการเมืองจากการปะทะกันของขบวนการโต้กลับระหว่างฝ่ายรัฐ (Counter Movements) และฝ่ายขบวนการทางสังคม (Counter Hegemony) ซึ่งเป็นตัวแสดงสำคัญภายใต้ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางการเรียนรู้ในด้านการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมต่อการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในทางกฎหมายหรือช่วยเติมเต็มช่องว่างในเชิงวิชาการเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในแบบอื่นๆที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

“ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” หมายถึง เหตุการณ์ที่อุบัติขึ้นจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คณะนิติราษฎร์” ซึ่งเป็นกลุ่มนักกฎหมายมหาชนที่มีข้อเสนอทางวิชาการด้านกฎหมายต่อสังคมไทย เช่น การเสนอให้ลบล้างผลพวงของการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2553 รวมถึงการเสนอแนวทางแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ที่ว่าด้วยความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ไทย เป็นต้น

“ผลสะท้อนทางการเมือง” หมายถึง แนวทางการวิเคราะห์พลวัตของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายจากการเคลื่อนไหวในระยะยาว

“การโต้กลับการครองอำนาจนำ” หมายถึง ภาวะที่เกิดขึ้นจากการต่อต้านภาวะการครองอำนาจนำที่มีอยู่ในขณะนั้น ซึ่งอาจจะแสดงออกมาในรูปแบบเชิงสัญลักษณ์เพื่อท้าทายอำนาจของผู้ปกครอง การโต้ตอบการครองอำนาจนำนั้นอาจเกิดจากสาเหตุการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของผู้ปกครอง แต่การเปลี่ยนแปลงอาจจะไม่เกิดขึ้นเสมอไปเพราะตัวผู้ปกครองเองยังมีกลไกของรัฐ เช่น

อำนาจกฎหมาย ใช้การต่อกรกับผู้ต่อต้าน หรือในบางครั้งอาจจะมีตัวกลาง ในการเข้ามาช่วยแก้ปัญหา ระวังความขัดแย้งและได้เปลี่ยนสภาพคนกลางมาสู่การเป็นผู้นำกลุ่มใหม่ในสังคม

“ตุลาการภิวัตน์” หมายถึง กรณีที่อำนาจตุลาการต้องสงสัยว่าการบังคับใช้กฎหมายตามความเชื่อส่วนบุคคลหรือการเมือง ไม่อิงตามกฎหมายที่บัญญัติ หรือแนวคิดที่แวดวงตุลาการให้ความเชื่อส่วนบุคคลเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกเหนือไปจากปัจจัยอื่น ๆ มาขึ้นนำการตัดสินใจของตน

1.6 ระเบียบวิธีวิจัย

1.6.1 แนวทางการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” : ขบวนการทางอุดมการณ์ กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการโต้กลับการครองอำนาจนำของระบอบตุลาการภิวัตน์หลัง พ.ศ. 2549 เป็นการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร บทความ วารสาร รวมไปถึงวิเคราะห์ข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์นักวิชาการ รวมไปถึงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและใกล้ชิดกับปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้ขอบเขตการวิจัย เพื่อให้ทราบถึงบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์ในฐานะการเป็นขบวนการทางสังคม รวมไปถึงการสร้างข้อเสนอ การวิพากษ์วิจารณ์ การตอบโต้ในเชิงวิชาการของคณะนิติราษฎร์ต่อระบอบตุลาการภิวัตน์ ตลอดจนศึกษาเกี่ยวกับผลสะท้อนทางสังคมที่เกิดจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์ภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น

1.6.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) การสำรวจเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ที่เกี่ยวกับบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์ในฐานะการเป็นขบวนการทางสังคม รวมไปถึงการสร้างข้อเสนอ การวิพากษ์วิจารณ์ การตอบโต้ในเชิงวิชาการของคณะนิติราษฎร์ต่อระบอบตุลาการภิวัตน์ ตลอดจนศึกษาเกี่ยวกับผลสะท้อนทางสังคมที่เกิดจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์ภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 ซึ่งครอบคลุมระหว่างปี พ.ศ. 2549 ซึ่งถือเป็นปีที่เกิดวาทกรรมทางการเมืองแบบตุลาการภิวัตน์ครั้งแรกในประเทศไทย จนถึงปี พ.ศ. 2563 ที่เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากประชาชนในหลายกลุ่มด้วยกัน และที่กำลังดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมชี้ให้เห็นถึงการมีรากฐานมาจากแนวความคิดทางกฎหมายมาจาก “คณะนิติราษฎร์-นิติศาสตร์เพื่อราษฎร” ซึ่งผู้เขียนมีความสนใจที่

จะต่อยอดในการศึกษาแนวคิดดังกล่าว โดยเน้นศึกษาจาก ทฤษฎี แนวความคิด และข้อถกเถียงเกี่ยวกับองค์การตุลาการในระบอบการเมืองไทยเป็นสำคัญ

2) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) โดยวิธีการนี้มีความสำคัญเพื่อต้องการข้อมูลเชิงลึก จากการสัมภาษณ์เพื่อเป็นแนวทางในการพูดคุยกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ซึ่งถือเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยกำหนดตัวผู้ตอบเป็นการเฉพาะเจาะจง เพราะผู้ตอบนั้นมีข้อมูลที่ดีและลึกซึ้งกว้างขวางเป็นพิเศษ เหมาะสมกับความต้องการนั้นคือการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีการตั้งคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (semi - structured Interview) โดยการสัมภาษณ์จะจัดขึ้น ณ สถานที่ที่ผู้เข้าร่วมโครงการสะดวก เช่น สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานของผู้เข้าร่วมโครงการ เป็นต้น และจะทำการนัดหมายตามวันเวลาที่ผู้เข้าร่วมโครงการสะดวก ซึ่งระหว่างการสัมภาษณ์จะใช้เวลาประมาณ 30 นาทีด้วยวิธีการบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ การเข้าร่วมตอบคำถามการศึกษานี้เป็นไปโดยสมัครใจ ผู้เข้าร่วมอาจจะปฏิเสธที่จะเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการศึกษานี้ได้ทุกเมื่อ โดยการถอนตัวจะไม่ส่งผลกระทบใดๆ ต่อผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะขออนุญาตบันทึกเสียงและแจ้งสิทธิในการอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้บันทึกเสียงให้ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยรับทราบ

ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการสัมภาษณ์ในกรณีเกิดความกังวลใจ หรือไม่สบายใจในการตอบคำถาม หรือเห็นว่าการให้ข้อมูลอาจกระทบต่อความปลอดภัย ผู้เข้าร่วมอาจจะปฏิเสธที่จะเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการศึกษานี้ได้ทุกเมื่อ โดยการถอนตัวจะไม่ส่งผลกระทบใดๆ ต่อผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ทั้งนี้ วิธีวิจัยที่เป็นการสัมภาษณ์โดยสมัครใจและไม่ได้มีค่าตอบแทน จึงไม่มีผลแทรกซ้อนใดที่เป็นอันตรายโดยตรง อย่างไรก็ตามด้วยข้อคำถามบางคำถามอาจทำให้กลุ่มตัวอย่างรู้สึกอึดอัด หรือรู้สึกไม่อยากตอบคำถาม ผู้เข้าร่วมอาจจะปฏิเสธที่จะเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการศึกษานี้ได้ทุกเมื่อ โดยการถอนตัวจะไม่ส่งผลกระทบใดๆ ต่อผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

1.6.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” : ขบวนการทางอุดมการณ์ กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการโต้กลับการครองอำนาจของระบอบตุลาการภิวัตน์หลัง พ.ศ. 2549 มีการลงพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทั้งนักวิชาการ และกลุ่มพลังทางการเมือง จึงมีวิธีเลือกผู้ให้ข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือโดยการเปรียบเทียบคุณสมบัติที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Judgmental Sampling) และคัดเลือกโดยการแนะนำ (Snowball Sampling) กล่าวคือ เป็นหนึ่งในเทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบไม่เป็นระบบ (Non-probability sampling) ที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ มักใช้เมื่อกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยเป็นกลุ่มที่เข้าถึงได้ยาก ซึ่งหลักการของ snowball

sampling คือการเริ่มต้นจากการสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูลจากบุคคลกลุ่มหนึ่ง แล้วให้บุคคลเหล่านั้นแนะนำหรือบอกต่อผู้เข้าร่วมการวิจัยคนอื่นๆ ที่อยู่ในกลุ่มเป้าหมายต่อไป เหมือนกับลูกบอลหิมะที่กลิ้งไปเรื่อยๆ และขนาดใหญ่ขึ้น โดยงานศึกษานี้มีทั้งหมด 10 คนโดยมีรายละเอียดที่ได้แสดงในตารางดังนี้

ตารางที่ 1 การกำหนดรหัส และคุณสมบัติของผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล

รหัส	คุณสมบัติ	จำนวน
A	นักวิชาการรัฐศาสตร์	A1 - 2
B	นักวิชาการนิติศาสตร์	B3 - 4
C	กลุ่มผู้เคลื่อนไหว	C5 - 10

ที่มา : ผู้วิจัย

โดยมีเกณฑ์คัดเข้า - คัดออกดังนี้

เกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย (Inclusion Criteria)

- 1) อาสาสมัครวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ต้องมีความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในฐานะตัวแสดงต่างๆ
- 2) อาสาสมัครวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องมีความรอบรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านการเมืองเชิงตุลาการและประสบการณ์ที่เคยเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวในขบวนการทางสังคม

คุณสมบัติผู้ให้ข้อมูล

ด้วยเหตุผลด้านจริยธรรมในการวิจัยที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีข้อจำกัดในการเปิดเผย เนื่องจากข้อมูลหลายส่วนอาจมีผลกระทบต่อหน้าที่การงาน สถานะทางสังคม งานศึกษานี้จึงมีภาระบุตัวตนผู้ให้ข้อมูลได้อย่างเปิดเผย คุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างจึงเป็นการบอกคุณลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นเท่านั้น โดยมีลักษณะดังนี้

- 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรหัส A นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ คือนักวิชาการที่มีผลงานการตีพิมพ์ด้านขบวนการทางสังคมอย่างต่อเนื่อง และเป็นกลุ่มผู้มีบทบาทใกล้ชิดกับปรากฏการณ์ทั้งในฐานะผู้เข้าร่วมในการต่อต้านการรัฐประหารในปี 2549 , 2557 และวิกฤติตุลาการวิวัฒน์ รวมไปถึงมีการเข้าร่วมลงชื่อในการเสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112
- 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรหัส B นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ (กฎหมายมหาชน) คือนักวิชาการที่มีผลงานการตีพิมพ์เกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของฝ่ายตุลาการ บทบาทศาลรัฐธรรมนูญ และเป็นผู้เข้าร่วมในการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงหลังการรัฐประหารในปี 2549 เป็นต้นมา ซึ่ง

แบ่งออกเป็นฝ่ายที่สนับสนุนตุลาการภิวัฒน์ และกลุ่มผู้ต่อต้านตุลาการภิวัฒน์ รวมถึงอยู่ในกลุ่มก่อนเดียวกันกับตัวแสดงสำคัญในงานศึกษานี้ นั่นคือ “กลุ่มนิติราษฎร์”

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรหัส C กลุ่มผู้เคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ **หนึ่ง**กลุ่มผู้เคลื่อนไหวที่อยู่ในฝ่ายขบวนการทางสังคมที่เริ่มขึ้นในปี 2563 ซึ่งมีบทบาทในการเคลื่อนไหวกับกลุ่มคณะราษฎร 2563 , ขบวนการแฟลชม็อบในมหาวิทยาลัยต่างๆ รวมถึงมือดีที่ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคอนาคตใหม่ในการร่วมให้ข้อมูล **และสอง**คือกลุ่มผู้เคลื่อนไหวที่อยู่ในฝ่ายต่อต้านคณะนิติราษฎร์ สืบเนื่องมาจากถึงการออกมาต่อต้านขบวนการทางสังคมในปี 2563 และเคยอยู่ในการชุมนุมในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (เสื้อเหลือง) ไปจนถึงกลุ่ม (กปปส.) คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

เกณฑ์การคัดผู้เข้าร่วมวิจัยออก (Exclusion Criteria)

- 1) อาสาสมัครวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สะดวกให้ข้อมูลจากรูปแบบการสัมภาษณ์
- 2) อาสาสมัครวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เกี่ยวข้อง ไม่มีความชำนาญและประสบการณ์เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคม

1.6.4 ขอบเขตในการศึกษา

1) ขอบเขตในทางทฤษฎี การสร้างคำอธิบายอยู่ภายใต้โครงสร้างกรอบการวิเคราะห์แนวคิดการครองอำนาจนำ (hegemony theory) โดยมีการใช้แนวคิดขบวนการทางสังคม (Social movement theory) ร่วมกับการก่อรูปของลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มพลังทางการเมืองต่างๆ ทำให้จำเป็นต้องมีการกล่าวถึงความเป็นมาของบริบททางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลกระทบทางการเมืองต่อกัน (path dependence) จนนำมาสู่จุดเปลี่ยนสำคัญของปรากฏการณ์ (critical juncture) ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ”คณะนิติราษฎร์” ต่อการเกิดขึ้นของระบอบ”ตุลาการภิวัฒน์” การกล่าวถึงบริบททางประวัติศาสตร์ก่อนหน้านี้จึงมุ่งหวังเพื่อทำความเข้าใจเหตุผลของกลุ่มพลังทางการเมืองต่างๆ ในการพยายามเข้าสู่การภาวะครองอำนาจนำ และในบางประเด็นมีการกล่าวถึงผลสะท้อนทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลังจากปรากฏการณ์ได้คลี่คลายไปแล้ว

2) ขอบเขตในการใช้กรณีศึกษา คือ การศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ”คณะนิติราษฎร์”ในฐานะขบวนการทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์กับระบอบ”ตุลาการภิวัฒน์”จะเป็นการศึกษาข้อมูลในช่วงหลังปี พ.ศ. 2549 เท่านั้น การกล่าวถึงประวัติศาสตร์ในอดีตของระบอบ”ตุลาการภิวัฒน์”เป็นเพียงคำอธิบายถึงต้นกำเนิดของปรากฏการณ์ ส่วนภายหลังปี พ.ศ. 2560 – 2563 เป็นการอธิบายถึงผลสะท้อนของปรากฏการณ์ว่าได้คลี่คลายออกมาในลักษณะใด

3) **งานศึกษานี้ใช้วิธีวิทยา (Methodology)** แบบวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะของการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ผ่านกรณีศึกษาและปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและตัวแสดงในระดับต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ ในวิธีการศึกษาจึงผสานวิธีการศึกษาจากการสร้างตัวแบบ (model) เพื่อการอธิบาย ซึ่งเป็นญาณวิทยาแบบสัจจะนิยม (realism) พร้อมด้วยวิธีการแบบตีความผ่านการอธิบายการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์ และข้อโต้แย้ง ถกเถียงต่อระบอบตุลาการภิวัฒน์ ตลอดจนผลสะท้อนทางการเมืองที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นญาณวิทยาแบบการตีความ (hermeneutics)

4) **งานศึกษานี้มีความใหม่ในเชิงกรณีศึกษา (case)** กล่าวคือ งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างระบอบตุลาการภิวัฒน์ในฐานะฝ่ายครองอำนาจนำ (hegemony) และขบวนการนิติราษฎร์ในฐานะผู้ท้าทาย (counter hegemony) โดยฝ่ายแรก ยังคงมีงานศึกษาจำนวนหนึ่งที่เน้นการวิเคราะห์การเกิดขึ้นของ “ตุลาการภิวัฒน์” ว่าเป็นผลในเชิงพฤติกรรมบุคลากรในแวดวงตุลาการเท่านั้น ทั้งยังคงมีกลุ่มงานกระแสหลักที่ยังคงยึดว่า ตุลาการภิวัฒน์ในการเมืองไทยมิได้เป็นลักษณะพิเศษแต่อย่างใด แต่สิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเป็นการใช้อำนาจเชิงบรรทัดฐานของฝ่ายตุลาการ ซึ่งงานชิ้นนี้จึงชี้ชวนวิเคราะห์ใหม่มองใหม่ว่า “ตุลาการภิวัฒน์คือแบบแผน กระบวนการที่ถูกกำหนดไว้แล้ว โดยโครงสร้างของกลุ่มดังกล่าวมีความซับซ้อน ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยทางชนชั้น (class fractions) หลายกลุ่ม ไม่ได้จำกัดเพียงแค่กลุ่มก้อนอำนาจของบุคลากรในฝ่ายตุลาการ (power bloc) โดยกลุ่มพลังทางการเมืองเหล่านี้ต่างมีเงื่อนไขทางการเมืองเดียวกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ จึงร่วมกันสร้างสิ่งที่เรียกว่า “ตุลาการภิวัฒน์แบบไทย” ขึ้น เพื่อเข้าสู่การครองอำนาจนำทางการเมือง (hegemony) ซึ่งการเข้าสู่ภาวะครอบงำทางการเมืองนี้ได้ ฝ่ายผู้สร้างจะต้องทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ยอมรับกับโลกทัศน์สามัญ (common sense) ที่พวกเขาสร้างขึ้น และในขณะเดียวกันเมื่อโลกทัศน์สามัญเหล่านั้นไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับความร่วมสมัยทางการเมืองได้ ช่องโหว่เหล่านี้จึงผลักดันให้เกิดกลุ่มผู้ท้าทายขึ้น ซึ่งในที่นี้คือ “ขบวนการนิติราษฎร์”

แม้การเคลื่อนไหวของ “นิติราษฎร์” จะถูกนำเสนอบ้างแล้วในบริบทของการเริ่มต้นขบวนการ โดยมักเป็นข้อสรุปที่เข้าใจตรงกันว่า นิติราษฎร์คือกลุ่มทางการเมืองที่ล้มเหลว เพราะไม่สามารถโน้มนำให้ผู้อำนาจตอบสนองในเชิงนโยบายได้สำเร็จ และขณะเดียวกันการที่พวกเขาออกมาปฏิเสธว่า นิติราษฎร์เคลื่อนไหวในทางวิชาการเท่านั้นจะมีข้อสรุปจากงานวิชาการว่า นิติราษฎร์ปฏิเสธการเมืองและยึดถือสถานะความเป็นนักวิชาการทางนิติศาสตร์อันสูงส่ง จนท้ายที่สุดขบวนการเข้าสู่ภาวะถดถอยและบทบาทค่อยๆ จางหายไปหลังการรัฐประหารครั้งล่าสุดในปี 2557 ทว่า ในคลื่นการต่อสู้จากภาคประชาชนระลอกต่อมา หลังจากที่ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่ในปี 2563 นั้น เหล่าขบวนการทางสังคมที่เคลื่อนไหว ต่างแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงบางประการกับร่องรอยทางความคิดของคณะนิติราษฎร์ ทั้งการเคลื่อนไหวเชิงอุดมการณ์ แนวคิดทางกฎหมาย หรือแม้แต่ประเด็นแหลมคมอย่างข้อเสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 กระแสความเป็นมาเหล่านี้ ล้วนก่อ

เกิดความท้าทายในการชวนวิเคราะห์ขบวนการนิรโทษกรรมอีกครั้ง แต่ศึกษาในประเด็นที่ต่างออกไป โดยมองการจัดตั้งองค์การ (social movement organization) ของคณะนิรโทษกรรมในฐานะขบวนการทางสังคม (ซึ่งนิรโทษกรรมมักปฏิเสธ) และอยู่ภายใต้กรอบโครงความคิดหลักจากทฤษฎีการครองอำนาจนำ (hegemony theory) ในฐานะผู้ท้าทายระบอบตุลาการภิวัตน์ (counter hegemony) ซึ่งให้ความสำคัญกับผลกระทบ (impact) จากการเคลื่อนไหวในระยะยาว (long-term) ภายใต้สมมุติฐานที่ว่า “ผลกระทบของนิรโทษกรรมทั้งภายนอกและภายในอาจคลี่ให้เห็นมิติการเปลี่ยนแปลงในเชิงวัฒนธรรมในฉากทัศน์ (scenario) ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายครองอำนาจนำและฝ่ายผู้ท้าทายในเวลาต่อมา

1.6.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ปราบปรามการ “นิรโทษกรรม” ความเคลื่อนไหวทางความคิด กับผลกระทบทางการเมืองจากระบอบ “ตุลาการภิวัตน์” ภายหลังจากการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 ผู้วิจัยได้ทำการเลือกระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งใช้แหล่งข้อมูลทั้งในเชิงปฐมภูมิและทุติยภูมิ ที่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

การตรวจสอบข้อมูล ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องแม่นยำ โดยวิธีการตรวจสอบแบบย້ายัน (Triangulation) เพื่อตรวจสอบสภาพข้อมูลในหลากหลายวิธีการและหลายมิติ อันประกอบด้วย

1) มิติด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการตรวจสอบข้อมูลที่มาจากคนละแหล่ง โดยการเปรียบเทียบความจริงที่มาจากการทำงานต่างวาระกัน กล่าวคือ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลในประเด็นเดียวกัน ที่ได้รับจากผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละรายมาเทียบเคียงซึ่งกันและกันว่ามีความเหมือนหรือไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ หากพบว่าการให้ข้อมูลในประเด็นเดียวกันจากผู้ที่ถูกสัมภาษณ์แต่ละคนมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลนั้นมาทำการศึกษาวิเคราะห์หากถ้าข้อมูลที่ได้มีความเหมือนใกล้เคียงซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยจึงนำมาศึกษาวิเคราะห์

2) มิติด้านการตรวจสอบ (Investigator Triangulation) โดยผู้วิจัยใช้ทีมผู้ช่วยวิจัยจำนวน 1 คน ลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลร่วมกับผู้วิจัย หลังจากนั้นจะทำการตรวจสอบ วิเคราะห์ตีความ และลงความเห็นข้อมูลที่ได้มารวบรวมกันว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำผลการตรวจสอบ วิเคราะห์ ตีความ ตลอดจนความเห็นของทีมวิจัยที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันเท่านั้นมาประกอบใช้ในงานวิจัย

3) มิติกรอบความคิดทฤษฎี (Theoretical Triangulation) ผู้วิจัยใช้กรอบทฤษฎีที่หลากหลายเข้าตรวจสอบข้อมูลในขณะอยู่ในสนามการวิจัยเพื่อยืนยันความจริงตามบริบทต่าง ๆ

1.6.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบตามประเด็นเนื้อหาที่ศึกษา โดยผู้วิจัยจะแปลภาษาเป็นข้อมูล แบ่งแยกเป็นกลุ่มตามเนื้อหาและประเด็นหลัก คัดสรรข้อมูลที่ต้องการ รวมทั้งตัดทอนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป จากนั้นนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล และแสดงข้อมูลในรูปของการบรรยาย

การนำข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล (informants) โดยการจัดหมวดหมู่ระบบข้อมูลแยกแยะในการนำมาอธิบายและตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ลักษณะการวิเคราะห์ข้อมูล จะเป็นการวิเคราะห์แบบบทบรรยาย (narrative) เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อเท็จจริง และเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลตามข้อมูลที่นักวิจัยได้จากแหล่งต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ 3 ขั้นตอนดังนี้

- 1) การลดทอนข้อมูล (data reduction)
- 2) การแสดงข้อมูล (data display)
- 3) การสร้างข้อสรุปและการยืนยันผลสรุป (conclusion & verification)

นำข้อมูลที่ได้มาคัดเลือกข้อมูลที่เป็นจุดเด่นและน่าสนใจ ทำให้ข้อมูลเข้าใจง่าย โดยการสรุปย่อ จัดแบ่งเป็นกลุ่ม ปรับลดหรือหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และพิสูจน์หาข้อสรุปจนเป็นที่พอใจ จากนั้นนำมาเสนอโดยการพรรณนา แล้วนำมาสรุปเป็นประเด็นย่อยๆ ในเบื้องต้น จากนั้นนำมาจัดทำเป็นบทสรุปโดยรวม และมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถืออีกครั้งหนึ่ง จึงจะได้เขียนเป็นรายงานด้านของเนื้อหา อย่างไรก็ตามจะนำข้อมูลที่จัดทำแล้วกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบเพื่อยืนยันสรุปผลการวิจัยในลักษณะของการตรวจสอบสามเส้า ในการวิเคราะห์ดังกล่าวจากการเก็บข้อมูลแต่ละครั้งจะทำการลดทอนข้อมูล แสดงผล และทำการสรุปชั่วคราวทุกครั้งที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จนกระทั่งข้อมูลเกิดการอิ่มตัว แล้วจึงนำไปสร้างข้อสรุปที่สมบูรณ์

1.6.7 การนำเสนอวิทยานิพนธ์

การนำเสนองานวิจัยเรื่อง “ปรากฏการณ์นิติราษฎร์ ขบวนการทางอุดมการณ์กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการโต้กลับการครองอำนาจนำจากระบอบตุลาการภิวัฒน์หลังปี 2549 มีการแบ่งหัวข้อการนำเสนอออกเป็น 7 บทดังนี้

บทที่ 1: บทนำจะกล่าวถึงความเป็นมาของปัญหา คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ ขอบเขตของการศึกษา ผลที่คาดว่าจะได้รับ นิยามศัพท์เฉพาะ และระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 2: การสำรวจสถานะองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ “ปรากฏการณ์ทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์” กับพรมแดนทางความรู้ของระบอบตุลาการภิวัฒน์ โดยเนื้อหาในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วนประกอบไปด้วย ส่วนที่หนึ่งเป็นการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับกับคณะนิติราษฎร์ สองเป็นการ

ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับระบอบตุลาการวิวัฒน์ สามเป็นการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับผลสะท้อนทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากขบวนการทางสังคม และสี่เป็นการทบทวนพัฒนาการด้านแนวคิดทฤษฎีที่มีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางการเมือง

บทที่ 3: การนำเสนอพัฒนาการทางทฤษฎี และกรอบแนวคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นการนำเสนอองค์ประกอบของทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) และพัฒนาการของทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social movement Theory) รวมถึงข้อถกเถียงสำคัญจากช่องว่างจากองค์ความรู้ในเชิงทฤษฎี

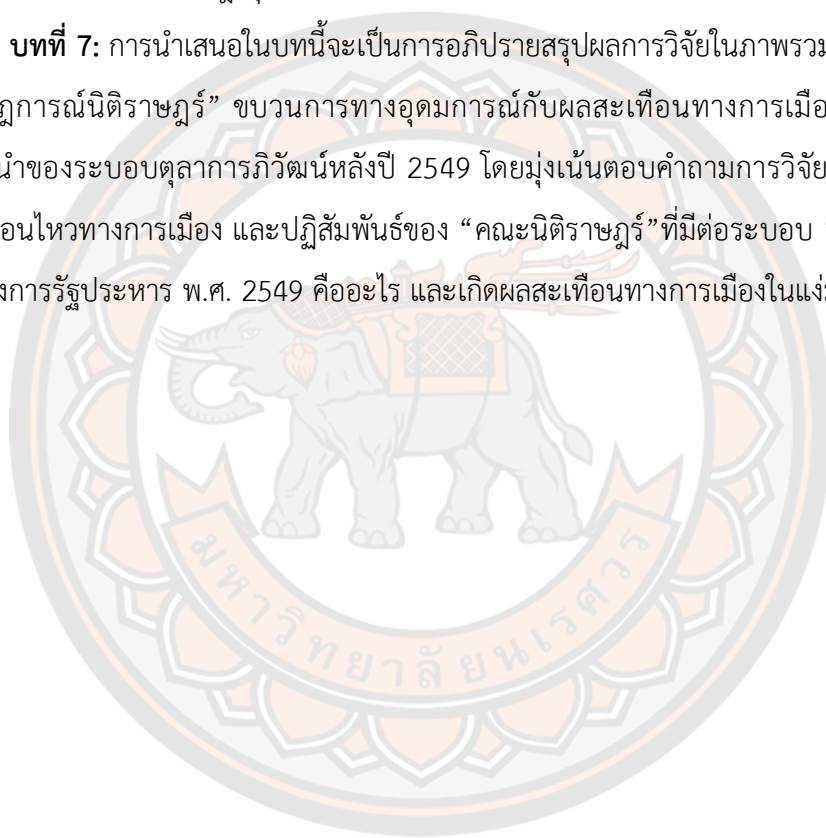
บทที่ 4: การเกริ่นนำถึงจุดเริ่มต้นของตุลาการวิวัฒน์ในบริบทสากลและเข้าสู่ความรู้ของสังคมไทย ซึ่งมีการวิเคราะห์คลี่ปมให้เห็นถึงข้อถกเถียงจากงานวิชาการกระแสหลักและกระแสรอง จนนำไปสู่การสร้างทำความเข้าใจร่วมกันถึงแง่มุมตุลาการวิวัฒน์ในเชิงลบ (แบบไทย) ที่เป็นประเด็นสำคัญในงานศึกษานี้ จากนั้นจึงนำไปสู่การตอบคำถามในวัตถุประสงค์ในการวิจัยข้อแรก จากการสร้างคำอธิบายในส่วนของ”การประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ของระบอบตุลาการวิวัฒน์ (Historical bloc)” ซึ่งมีการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจ (social relation) ในลักษณะของการวิเคราะห์กลุ่มย่อยทางชนชั้น (class fractions) โดยเริ่มต้นจากบริบทของฝ่ายตุลาการในช่วงการก่อรูปภายใต้รัฐธรรมนูญสิทธิราชาที่อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของฝ่ายตุลาการไม่ได้มีมาแต่ดั้งเดิม แต่ค่อยๆถูกสร้างขึ้นจากการปรับตัวตามเงื่อนไขทางการเมืองในแต่ละยุค จนสามารถเริ่มเห็นการผสมผสานกลุ่มย่อยทางชนชั้นต่างๆจนกลายเป็นกลุ่มก้อนอำนาจของฝ่ายตุลาการได้ (power bloc) ในช่วงของการริเริ่มปฏิรูปการปกครองในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ที่มีการสถาปนา”กลุ่มนักกฎหมายมหาชน” และผสมผสานกับกลุ่มก้อนอำนาจอื่นๆจนเข้าสู่การครองอำนาจนำได้ในช่วงปี 2549

บทที่ 5: การนำเสนอเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของขบวนการ “นิติราษฎร์” กับพลวัตในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อต้านระบอบตุลาการวิวัฒน์ (Counter Hegemony) ซึ่งมีการวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement Theory) อันมีพัฒนาการทางกระแสดวงคิดที่มีลักษณะเป็นพลวัต โดยมุ่งตอบคำถามภายใต้ข้อจำกัดและพัฒนาการทางทฤษฎีใน 3 ประเด็นคือ **หนึ่ง**ทำไมขบวนการนิติราษฎร์จึงต่อต้านระบอบตุลาการวิวัฒน์ **สอง**ขบวนการนิติราษฎร์เกิดขึ้นได้อย่างไร และมีปัจจัยภายนอกขบวนการอย่างไร **และสาม**การเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์สร้างผลสะท้อนนำไปสู่ความขัดแย้งในรูปแบบใหม่ในลักษณะใด

บทที่ 6: การนำเสนอเกี่ยวกับการประเมินผลสะท้อนทางการเมืองจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคณะนิติราษฎร์และระบอบตุลาการวิวัฒน์ (Judicialization of Thai Politics) ซึ่งแสดงให้เห็นใน 2 ลักษณะคือ หนึ่งการมุ่งเน้นสร้างอัตลักษณ์ร่วมในเชิงอุดมการณ์แบบย่อย โดยเผยให้เห็นจากพลวัตในการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ซึ่งมีพัฒนาการมาจากนักกฎหมายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เข้า

ร่วมการต่อต้านการบังคับใช้กฎหมายโดยมิชอบของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร รวมไปถึงการต่อต้านเหตุการณ์รัฐประหารในปี 2549 จนเกิดการยกระดับการเคลื่อนไหวที่ส่งผลกระทบในทางการเมืองมากขึ้น จนสมาชิกในกลุ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงและเปิดรับผู้เข้าร่วมจากกลุ่มอื่นๆ และสองการมุ่งสร้างวัฒนธรรมแบบท้าทายนอกกลุ่ม (Counter culture movement) ที่เห็นได้จากการสร้างข้อเสนอทางวิชาการ การรณรงค์เพื่อให้กลุ่มอื่นๆ ลงชื่อเพื่อเสนอร่างกฎหมาย ปฏิสัมพันธ์นอกกลุ่มเหล่านี้นำมาซึ่งพันธมิตรทางการเมือง (Alliance) ภายใต้การชูอัตลักษณ์ทางอุดมการณ์ร่วมกันนั้นจึงเป็นที่มาของการเกิดใหม่ของ “คณะราษฎรรุ่นที่ 3”

บทที่ 7: การนำเสนอในบทนี้จะเป็นการอภิปรายสรุปผลการวิจัยในภาพรวมของงานวิจัยเรื่อง “ปรากฏการณ์นิตราชฎ” ขบวนการทางอุดมการณ์กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการได้กลับอำนาจนำของระบอบตุลาการวิวัฒน์หลังปี 2549 โดยมุ่งเน้นตอบคำถามการวิจัยที่ว่า “บทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมือง และปฏิสัมพันธ์ของ “คณะนิตราชฎ” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการวิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 คืออะไร และเกิดผลสะท้อนทางการเมืองในแง่ลบใดบ้าง

บทที่ 2

การสำรวจสถานะองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ “ปรากฏการณ์นิติราษฎร์และตัวแสดง ต่างๆ” กับแง่มุมในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 ความนำ

บทที่สองนี้จะเป็นการนำเสนอบทสำรวจสถานะองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์และตัวแสดงต่างๆ รวมไปถึงแง่มุมในการเลือกใช้ทฤษฎีในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยเนื้อหาในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในแง่มุมของการทบทวนงานศึกษาที่กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 2 กลุ่มพลังทางการเมืองนั่นคือคณะนิติราษฎร์และระบอบตุลาการภิวัตน์ โดยที่ปฏิสัมพันธ์เหล่านี้อยู่ภายใต้กรอบการนำเสนอจากทฤษฎีการครองอำนาจนำ โดยมุ่งเน้นการประเมินผลสะท้อนในระยะยาว (impact) การนำเสนอจึงประกอบไปด้วยส่วนที่หนึ่งเป็นการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับกับคณะนิติราษฎร์ สองเป็นการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดตุลาการภิวัตน์ สามเป็นการทบทวนงานศึกษาที่ใช้กรอบแนวคิดการครองอำนาจนำเป็นทฤษฎีหลักในการศึกษา และสี่เป็นการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับผลสะท้อนทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากขบวนการทางสังคมมีการนำเสนอ ดังนี้

2.2.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวกับ”คณะนิติราษฎร์”

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับ”คณะนิติราษฎร์”ในแง่มุมต่างๆ ผู้เขียนได้จัดแบ่งออกเป็นสี่กลุ่มสำคัญได้ดังต่อไปนี้ คือ

กลุ่มที่หนึ่ง เป็นการศึกษา”คณะนิติราษฎร์”ในลักษณะบริบทที่เป็นการก่อตัวในช่วงระยะเวลาเริ่มต้นในช่วงหลังปี พ.ศ. 2549 ทั้งในรูปแบบของงานวิจัย และบทความที่ลงในสื่อต่างๆ ได้แก่ ปรากฏ ปัญญาคุณธร (2554) โกวิทย์ วงศ์สุรวัฒน์ (2554) สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ (2558) ภาณุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ (2559) โดยมีงานวิจัยชิ้นสำคัญที่ตีพิมพ์โดย Journal of Contemporary Asia ได้เผยแพร่บทความวิชาการชื่อเรื่องว่า Branding Dissent: Nitirat, Thailand's Enlightened Jurists ซึ่งเป็นงานวิจัยชิ้นเดียวในระดับนานาชาติที่ศึกษาเกี่ยวกับ “คณะนิติราษฎร์” โดยมีผู้เขียนร่วมกันสองคน คนแรกคือ Duncan Mccargo นักวิชาการชาวอังกฤษผู้มีผลงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเมืองไทยมาอย่างต่อเนื่องกว่า 20 ปี ส่วนผู้เขียนอีกคนคือ พีรเดช ต้นเรืองพร นักวิจัยชาวไทย โดยผู้เขียนบทความก็มีคำวิจารณ์ต่อกลุ่มนิติราษฎร์โดยมีความน่าสนใจ ดังนี้

หนึ่งกลุ่มนิไตราชฎรียัดติดอยู่กับสถานะในการเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย สะท้อนภาพของการเป็นชนชั้นนำ ความเป็นรู้คือสิ่งที่สร้างและถ่ายทอดจากบนลงล่าง สืบทอดวัฒนธรรมสูง ต่ำแบบไทยๆ ต่อไป

สองการเคลื่อนไหวของนิไตราชฎรียบางครั้งสะท้อนความไร้เดียงสาทางการเมือง จากการที่นิไตราชฎรมักโยนข้อเสนอของกลุ่มออกมาโดยไม่ยอมปรึกษาหรือสร้างแนวร่วมกับใคร ทำให้หลายครั้งข้อเสนอของกลุ่มไม่ได้รับการตอบรับหรือสานต่อเท่าที่ควร (ภาณุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ, 2558) รวมถึงในงานของเกษียร เตชะพีระ (2556) ที่กล่าวถึงถึงบทบาทของนิไตราชฎรียในฐานะการเป็นมันสมองของกลุ่มคนเสื้อแดงว่า “ปัญหาทางการเมืองที่คณะนิไตราชฎรมองเห็น ซึ่งจะมีการนำเสนอแค่ระหว่าง (เดือนมิถุนายน - ธันวาคม 2575) เท่านั้น กล่าวคือ ปัญหาในการมองการเมืองของคณะนิไตราชฎรียจำกัดเฉพาะการมองปัญหาในด้านอำนาจรัฐและเครือข่ายชนชั้นนำเก่าที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งสืบเนื่องมาจากการอภิวัฒน์สยามซึ่งยังไม่เสร็จสมบูรณ์ (เกษียร เตชะพีระ, 2556) และสอดคล้องกับงานของศราวดี วิชาพรหม ที่เป็นการกล่าวถึงคณะนิไตราชฎรียที่มีความเห็นต่อการอภิวัฒน์สยามว่า “เป็นการปฏิบัติแบบชั่วคราว เพราะอย่างในทางกฎหมายไม่ได้มีการเข้าสู่อุดมการณ์ใหม่ที่สถาปนาแต่กลับรับอุดมการณ์ในระบบเก่าติดมา ทำให้ในแวดวงนิติศาสตร์ยังคงมีปัญหาทางการเมืองที่ยึดโยงกับอุดมการณ์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (ศราวดี วิชาพรหม, 2559)

กลุ่มที่สองคือ งานที่ศึกษาเกี่ยวกับนิไตราชฎรียในลักษณะเป็นการถูกกล่าวถึงภายใต้บริบททางการเมืองอื่นๆ เช่น งานของ ชาตรี ประกิตนันทการ (2563) ที่เป็นการกล่าวถึงคณะนิไตราชฎรียว่า “คือตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดขึ้นในการรื้อฟื้นแนวคิดของคณะราชฎรียที่ทรงพลังมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง” ตามด้วยจรูญ โฆษณานันท์ที่มีการนำเสนอว่า (2563) กลุ่มนิไตราชฎรียเป็นหนึ่งในตัวอย่างของนักกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติรัฐซึ่งแสดงออกในทางนิติปรัชญา และมีงานของวิชาวลี คำบุญเรือง (2561) ที่มีการกล่าวถึงคณะนิไตราชฎรียในการร่วมฟื้นฟูอุดมการณ์ของนักกฎหมายในกลุ่มคณะราชฎรียอย่างเช่น หยุต แสงอุทัย แต่ละเลยการกล่าวถึงบทบาทของหยุต แสงอุทัย ในช่วงเวลาอื่นๆที่มีการทำงานในลักษณะการประนีประนอมกับคณะรัฐประหาร ส่วนงานต่อมาเป็นการนำเสนอภาพบทบาททางการเมืองของสมาชิกคณะนิไตราชฎรีย โดยศึกษาผ่านภาวะผู้นำทางการเมืองของเลขาธิการพรรคอนาคตใหม่ เช่น งานของ จาตุรงค์ สุทววัน และคณะ (2563) ซึ่งมีประเด็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของปิยบุตร แสงกนกกุลในบทบาทการเป็นเลขาธิการพรรคอนาคตใหม่ที่ชี้ให้เห็นถึงการเป็นผู้นำในลักษณะการขับเคลื่อนเป็นขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับงานของกมลวรรณ (2563) ที่กล่าวถึงนิไตราชฎรียในการขับเคลื่อน “การเมืองแห่งความหวัง” (political hope) ภายใต้พรรคก้าวไกลและคณะก้าวหน้าที่มีปิยบุตร แสงกนกกุล เป็นหนึ่งในแกนนำสำคัญ และสุดท้ายมีการกล่าวถึงการคณะนิไตราชฎรียในฐานะผู้โต้แย้งต่อคำอธิบายการตีความในรัฐธรรมนูญของนักกฎหมายในทางอนุรักษนิยมในงานของ จาตุรงค์ สุทววัน และวีระ หวังสัจจะโชค (2564)

กลุ่มที่สาม เป็นรูปแบบงานวิชาการของสมาชิกในกลุ่มนิตราชฎ์เอง ทั้งในส่วนองงานที่ได้รับความนิยม เช่น วรเจตน์ ภาศิริรัตน์ , ปิยบุตร แสงกนกกุล และปุนเทพ ศิริบุพพงษ์ ที่เป็นตัวนำทั้งนี้ งานวิชาการของสมาชิกของคณะนิตราชฎ์ส่วนหนึ่งได้สะท้อนมุมมองทางกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติรัฐ (Legal state) และแสดงออกอย่างชัดเจนถึงการเป็นปฏิปักษ์กับระบบกลไกในระบอบอำนาจนิยมที่มาจากาการรัฐประหาร เช่น งานเขียนโดย วรเจตน์ ภาศิริรัตน์ แกนนำคณะนิตราชฎ์ ได้ยกตัวอย่างว่า “เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ทางการเมืองไทย ที่เกิดการล้มล้างรัฐธรรมนูญและการแย่งชิงอำนาจรัฐจากการรัฐประหารหลายหน เราจะพบว่าบรรดานักกฎหมายที่เข้าไปรับใช้คณะรัฐประหาร ไม่ว่าจะเป็นโดยตรงหรือโดยอ้อม โดยส่วนใหญ่แล้วไม่ได้เข้าไปเพราะมีทักษะหรือจุดยืนทางนิติปรัชญา แต่เข้าไปเพราะทักษะทางการเมืองหรือเข้าไปแสวงหาประโยชน์หรืออำนาจ...อาจกล่าวได้ว่า นักกฎหมายไทยที่เข้าไปรับใช้อำนาจของคณะรัฐประหาร ไม่อาจจัดว่ามีความคิดทางนิติปรัชญาในสำนักไหนทั้งสิ้น ความคิดหลักของนักกฎหมายเหล่านี้ ซึ่งก็คือการรับใช้อำนาจ ไม่มีทางที่จะถือว่าเป็นสำนักความคิดทางนิติปรัชญาได้” (วรเจตน์ ภาศิริรัตน์, 2564)

กลุ่มที่สี่ เป็นรูปแบบงานที่เป็นลักษณะขบวนการโต้กลับที่ต่อต้านแนวความคิดของของคณะนิตราชฎ์ เช่น กลุ่มนักวิชาการ“สยามประชาภิวัฒน์”นำโดย ทวีศักดิ์ สุททวาทีน บรรเจิด สิงคะเนติ โดยส่วนใหญ่งานในกลุ่มนี้จะเน้นบทความออนไลน์ หรือการให้สัมภาษณ์ตามสื่อต่างๆของกลุ่มสยามประชาภิวัฒน์และมีเนื้อหาที่แสดงถึงการต่อต้านแนวคิดของคณะนิตราชฎ์โดยตรง รวมถึงบทความของอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และอดีตอาจารย์จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รศ. ทวีเกียรติ มินะกะนิษฐ ที่ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของคณะนิตราชฎ์ว่า ”เปรียบเทียบผลไม่จากต้นไม้ที่เป็นพิษ (Fruit of the Poisonous Tree) และการกระทำของคณะนิตราชฎ์อาจมีความร้ายแรงกว่าคณะรัฐประหาร (Posttoday, 2554) โดยงานในกลุ่มนี้ยังเป็นหนึ่งในข้อถกเถียงที่สำคัญและยังไม่ได้รับการคลี่คลายอย่างเป็นรูปธรรมในทางวิชาการ

จากข้อสรุปในการทบทวนวรรณกรรมในงานทั้ง 4 กลุ่มจะเห็นว่า คณะนิตราชฎ์ถูกทำความเข้าใจในฐานะขบวนการทางสังคมที่ล้มเหลวจากการประเมินบทบาททางการเมืองในระยะเริ่มต้น และด้วยลักษณะของการเป็นนักวิชาการหรือปัญญาชนที่เด่นชัด งานชิ้นอื่นๆจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับนิตราชฎ์ในฐานะนักจัดตั้งในรูปแบบผู้นำขบวนการทางสังคมในสายระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) แต่ช่องว่างดังกล่าวเมื่อมองในมิติการเคลื่อนไหวในระยะหลัง อาจเป็นการคลี่ให้เห็นถึงลักษณะของนักจัดตั้งในรูปแบบใหม่ๆที่ต่างออกไป แม้จะไม่ได้แสดงให้เห็นในเชิงการจัดตั้งองค์การทางการเมืองแบบโครงสร้าง ทว่านำเสนอในรูปแบบนักจัดตั้งในเชิงอุดมการณ์ที่ส่งอิทธิพลต่อกลุ่มอื่นๆ งานศึกษานี้จึงพยายามนำเสนอมุมมองใหม่ด้วยการขยายขอบเขตระยะเวลาในการประเมินผลให้ยาวขึ้นด้วยแนวคิดผลสะท้อน (impact) พร้อมทั้งนำเสนอนิตราชฎ์ในฐานะกลุ่มก้อนทางการเมืองที่เป็น

ส่วนหนึ่งใน”ปรากฏการณ์”อันมีกลุ่มพลังทางการเมืองอันหลากหลายเข้าร่วมในช่วงการต่อต้าน”ตุลาการภิวัตน์”หลังปี 2549 เป็นต้นมา

2.2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวกับ”ตุลาการภิวัตน์”

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับ ”ตุลาการภิวัตน์”ในแง่มุมต่างๆ ซึ่งผู้เขียนได้จัดแยกเป็น 4 กลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มแรก เป็นงานที่ศึกษาเกี่ยวกับรากฐานความเป็นมาของระบบกฎหมายไทยอันก่อให้เกิดลักษณะกฎหมายในแบบ ”ตุลาการภิวัตน์” โดยเริ่มจากงานของ วิเชียร ตันศิริคงคล (2548) ที่เป็นการอธิบายถึงวิวัฒนาการของ Judicial review ก่อนที่จะกลายมาเป็น Judicialization of Politics (ตุลาการภิวัตน์) ตามด้วยงานปาฐกถาเรื่อง”นิติรัฐอภิสิทธิ์และราชานิติธรรม” โดย ธงชัย วินิจจะกูล (2563) ซึ่งเป็นการกล่าวในส่วนของการปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัฐธรรมนูญาสีทึบราชย์ ปัญหาในทางนิติศาสตร์และระบบกฎหมายสมัยใหม่ของไทยว่ามีคุณลักษณะเฉพาะอย่างไร ตลอดจนมรดกในทางกฎหมายจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่นเดียวกับงานของสายชล สัตยานุรักษ์ (2556) อภิญา แก้วกำเนิด (2556) กฤษณ์พชร โสมณวัตร (2562) และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2559) กับ การนำเสนอแนวคิดสำคัญว่าการปฏิวัติสยาม 2475 คือ การสร้างระบอบใหม่ด้วยเจตนารมณ์ทางกฎหมายซึ่งเป็นทัศนะของนักกฎหมายรัฐธรรมนูญในยุคนั้น เช่น เดือน บุญนาค ไพโรจน์ ชัยนาม และหลวงประเจิดอักษรลักษณ์ เป็นต้น ในขณะที่งานชิ้นล่าสุดของจรูญ โฆษนันท์ (2563) ถือเป็งานที่สรุปบทบาทของตุลาการภิวัตน์ทั้งในบริบทต่างประเทศและในประเทศไว้อย่างครอบคลุมที่สุดงานหนึ่ง โดยมีหนึ่งในข้อเสนอแนะสำคัญในการแก้ปัญหาทางการเมืองของศาลและระบอบอำนาจนิยม คือ การสนับสนุนให้เกิด “นิติราษฎร์ในสังคม” ซึ่งหมายถึงการสนับสนุนให้มีการใช้กฎหมายที่ยึดโยงกับประชาชน โดยหยิบยืมคำว่า “นิติราษฎร์” มาจาก “คณะนิติราษฎร์” นั่นเอง

ตลอดจนงานของธีรยุทธ บุญมี (2549) ผู้ให้กำเนิดวาทกรรมกับงานเขียนเรื่อง “ตุลาการภิวัตน์” ได้ปรากฏตัวและแพร่หลายอย่างกว้างขวางในสังคมไทยตั้งแต่ประมาณช่วงกลางปี 2549 และกลายเป็นต้นธารงานวิชาการที่ศึกษาตุลาการภิวัตน์กระแสหลัก ก่อเกิดการอ้างอิงอย่างแพร่หลาย

กลุ่มที่สอง เป็นงานที่ศึกษาเกี่ยวกับ”บทบาททางการเมืองของฝ่ายศาล”ซึ่งเป็นที่แพร่หลายในต่างประเทศ มีการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบบทบาทของฝ่ายตุลาการเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในต้นศตวรรษที่ 21 เช่น งานของ Tom Ginsburg, Judicial Review in New Democracies (2003) และ C. Neal Tate and Torbjorn Vallinder (1995) เป็นต้น โดยมีงานสำคัญของ Ran hirschl “The New Constitution and Judicialization of Pure Politics Worldwide (2008) ที่ได้วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของศาล “Judicialization of Politics” หรือกล่าวถึง “การทำ

ประเด็นทางการเมืองให้อยู่ในอำนาจศาล” โดยมีการสื่อสารนิยามความหมายของตุลาการวิวัฒน์ว่า อาจมีทั้งในผลในเชิงบวกและเชิงลบ

ทั้งนี้ในส่วนของการศึกษาในประเทศไทยผู้เขียนจะมีกล่าวถึงงานของ สมชาย ปรีชาศิลปกุล ที่เป็งานให้ความสำคัญกับบริบท”ตุลาการวิวัฒน์”ในภาพใหญ่ ซึ่งได้ให้นิยามความหมายให้เป็นที่ นิยมมากขึ้นในวงวิชาการไทยซึ่งเรียกว่า “การเมืองเชิงตุลาการ” (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2559)

งานของสมชายเรื่อง “การเมืองเชิงตุลาการ”ผู้เขียนนำเสนอว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานศึกษา บทบาททางการเมืองของศาลให้ได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการเพิ่มมากขึ้น เช่น กลุ่มงานที่ ตีพิมพ์ใน “วารสารนิติสังคมศาสตร์” มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และงานของเข้มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง กลุ่มดังกล่าวมีการตั้งคำถามถึงการใช้ตุลาการวิวัฒน์ในไทยว่าเป็นความพยายามในการต่อสู้เกี่ยวกับการให้นิยามความหมายจากนักวิชาการ แต่ก็แสดงให้เห็นว่ามีความเห็นร่วมกันอยู่เพียงบางส่วน ทั้ง เรื่องที่มา และผลกระทบของตุลาการวิวัฒน์ ความยุ่งยากในส่วนสำคัญนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความ หลากหลายของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละกรณีศึกษา ในอีกด้านหนึ่งก็เป็น ผลจากการความนิยมในงานกระแสหลักในช่วงปี 2549 ที่มักนำเสนอว่า ตุลาการวิวัฒน์ในไทยคือ วิธีการหาทางออกในวิกฤตในปี 2549

ดังนั้นการขยายบทบาทของฝ่ายตุลาการได้ถูกทำให้เกิดการตั้งคำถามในด้านของแนวคิดและ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในความเป็นจริง ในด้านของแนวคิดจะพบว่า”บทบาททางการเมืองของศาล”มี ความแตกต่างไปอย่างมากจากแนวความคิดเรื่องหลักการแบ่งแยกอำนาจ ซึ่งบทบาทหน้าที่ของฝ่าย ตุลาการจะถูกจำกัดไว้เพียงการวินิจฉัยประเด็นปัญหาทางกฎหมายในข้อพิพาทต่างๆ ขณะที่ การศึกษาถึงผลที่เกิดขึ้นจริงก็จะพบว่าการทำงานที่ของฝ่ายตุลาการในลักษณะดังกล่าวนี้ไม่เพียง ส่งผลกระทบต่อการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของประชาชนเท่านั้น หากยังสามารถทำให้เกิดปัญหา ในทางการเมืองติดตามมาด้วยเช่นกัน

กลุ่มที่สามคือ งานที่เป็นกรณีศึกษา “ตุลาการวิวัฒน์ในเชิงเปรียบเทียบ”(Judicialization of Politics and Comparative) ในประเทศต่างๆ โดยเป็นที่ศึกษาในหลายประเด็นด้วยกัน โดย **ประเด็นแรกคือ** ด้านการศึกษายบทบาทศาลกับการรัฐประหารผ่านคำพิพากษา เช่นในปาकिสถาน อุกัน ดา ไนจีเรีย ฟิจิ อินเดีย ไชปรัส สหรัฐอเมริกา ของปิยบุตร แสงกนกกุล (2560) ซึ่งได้สรุปว่า บทบาท ของศาลในการรัฐประหาร ศาลมีทางเลือกอยู่ 4 ทาง คือ ศาลยอมรับรัฐประหาร , ศาลปฏิเสธ รัฐประหาร , ศาลตอบโต้รัฐประหาร , ศาลไม่รับคำฟ้องเกี่ยวกับรัฐประหารไว้พิจารณา เป็นต้น **ประเด็นที่สอง** งานของ Tom Ginsberg และ Tamir Mustafa (2008) บรรณาธิการได้รวบรวม บทความวิชาการเกี่ยวกับประเด็น”ภารกิจศาลในระบอบเผด็จการ” มี 5 ภารกิจประกอบด้วย

หนึ่งภารกิจศาลควบคุมสังคม สองสร้างความชอบธรรมให้ระบอบเผด็จการ สามควบคุม เจ้าหน้าที่ของรัฐ สี่สร้างความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจ ห้ารับผิดชอบชี้ขาดประเด็นที่เป็นข้อขัดแย้งใน

สังคม โดยมีกรณีศึกษาศาลบราซิล , ชิลี , อาเจนตินา เป็นต้น ในประเด็นท้ายสุด “บทบาททางการเมืองของศาล”ในบางประเทศมีลักษณะแบบ “รัฐซ้อนรัฐ” ดังปรากฏในงานของ เกษียร เตชะพีระ (2561) โดยเกษียรได้อ้างอิงนิยามรัฐพันลึกของผาสุก พงษ์ไพจิตร และนิธิ เอียวศรีวงศ์ โดยอธิบายว่า รัฐซ้อนรัฐ คือระบอบการปกครองที่ถูกบงการโดยมือที่มองไม่เห็น รัฐบาลโดยนิตินัยมีฐานะเป็นเพียงฉากหน้า สามารถสร้างสถานการณ์วิกฤตได้ รวมถึงมีการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างศาลตุรกีและอิหร่านของปิยบุตร แสงกนกกุล (2560) โดยมีการสรุปว่าการปฏิวัติในตุรกีในปี 1922 ตุรกีได้เปลี่ยนประเทศให้ทันสมัย แบ่งแยกรัฐออกจากศาสนาได้อย่างเด็ดขาด แต่ยามใดที่เสียงในสภาจากพรรคการเมืองที่ค่อนข้างไปในทางศาสนาหรือมีแนวนโยบายที่สร้างอันตรายต่อศาสนา ศาลก็พร้อมตอบโต้เสมอ กรณีศึกษาของอิหร่านนั้นตรงข้ามกับตุรกี อุดมการณ์ของรัฐอิหร่านคือ อิสลามนิยม ทุกกลไกของรัฐสนับสนุนอิสลามนิยม หากสภาทำในสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ายืนอยู่ฝั่งตรงข้ามกับอิสลามนิยม ศาลของระบอบก็จะเข้าจัดการทันทีเช่นกัน

กลุ่มที่สี่ เป็นงานที่ศึกษาบทบาทของนักกฎหมายในแง่มุมต่างๆ เช่น การสร้างคำอธิบายรัฐธรรมนูญ และอุดมการณ์ของนักกฎหมาย ของปิยบุตร แสงกนกกุล (2560) ฤกษ์พนธ์ (2563) จาตุรงค์ สุทวาทินและวีระ หวังสัจจะโชค (2564) และงานของณัฐพล ใจจริง (2556) มีการอธิบายถึงการต่อสู้ทางความคิดระหว่างนักกฎหมายกลุ่มคณะราษฎร กับกลุ่มนักกฎหมายในทางอนุรักษนิยมตามด้วยงานของ ศุภณัฐ บุญสด (2562) ที่มีการค้นพบว่านักกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักกฎหมายไทยมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดอย่างยิ่งต่อการทำรัฐประหารและกลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การรัฐประหารในไทยแต่ละครั้งกลายเป็นความชอบธรรมทางการเมือง

ข้อสรุปจากการทบทวนวรรณกรรมตุลาการวิวัฒน์ทั้งในไทยและต่างประเทศ ชี้ให้เห็นถึงความเข้าใจที่แตกต่างกัน ทั้งจากด้วยความตั้งใจและการมองในแง่ร้ายว่าถูกบิดเบือน ประเด็นดังกล่าวจึงมีความรู้ต่อตุลาการวิวัฒน์ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบต่อการสร้างสังคมประชาธิปไตย งานศึกษานี้จึงต้องการค้นไปยังสาเหตุขององค์ความรู้ในบริบทเริ่มต้นของแนวคิดตุลาการวิวัฒน์ในต่างประเทศและแพร่กระจายเข้าสู่สังคมไทย ตลอดจนการประกอบสร้างทางการเมืองเข้าสู่การครองอำนาจนำหลังการรัฐประหารปี 2549 เป็นต้นมา ซึ่งจะมีการอธิบายในบทที่ 4

ดังการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับนิติราษฎร์และตุลาการวิวัฒน์ซึ่งเป็นตัวแสดงหลักที่ผ่านมา แม้จะชี้ให้เห็นถึงช่องว่างในการศึกษา แต่เพื่อทำความเข้าใจเพิ่มเติมถึงการวิเคราะห์การครองอำนาจนำของระบอบตุลาการวิวัฒน์และถูกต่อต้านโดยนิติราษฎร์ จึงจำเป็นต้องมีการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับงานศึกษาที่ใช้กรอบแนวคิดการครองอำนาจนำในเชิงทฤษฎีด้วยเช่นกัน ดังการอธิบายในหัวข้อต่อไป

2.3.3 การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับงานที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองผ่านทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony theory) ของอันโตนิโอ กรัมสซี

ในประเด็นนี้ผู้เขียนยึดงานเขียนของวัชรพล พุทธรักษา ที่ได้กล่าวถึงการจัดวางความคิดทางการเมืองของ “อันโตนิโอ กรัมสซี” ว่าได้เริ่มถูกนำเสนอจากการแปลเป็นภาษาไทยในทศวรรษ 2520 ด้วยความเข้าใจในขั้นต้นว่าแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ (Hegemony) หรือบางเรื่องในลักษณะคล้ายคลึงกันว่าหลักการครองความเป็นใหญ่ **ในช่วงแรกทฤษฎีดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบทของความพ่ายแพ้ของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในประเทศไทย** ซึ่งงานในระยะแรกเป็นนำเสนอความสำคัญของพื้นที่โครงสร้างส่วนบน (super structure) ในการมุ่งตอบคำถามว่า ภายหลังการพ่ายแพ้ทั้งในทางการเมืองและในเชิงอุดมการณ์ของกลุ่มคณะราษฎรจากการถูกรัฐประหารในปี 2490 และในระยะเวลาอันรวดเร็ว ชนชั้นจารีตมีวิธีการอย่างไรในกระบวนการสร้างความยอมรับ (consent) ให้เกิดขึ้นต่อประชาชน และในระยะต่อมาชนชั้นจารีตมีวิธีการอย่างไรในการรับมือกับขบวนการต่อต้านอำนาจนำของกลุ่มพลังของนิสิตนักศึกษาในช่วงปี 2516-2519 เป็นต้น **ในช่วงที่สองการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมสซี กลับหันมาสนใจการแปลความเกี่ยวกับแนวคิดในเชิงปรัชญา อันเน้นในส่วนของการเผยแพร่ทฤษฎีมากกว่าจะเป็นการนำทฤษฎีมาประยุกต์เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง ช่วงที่สามซึ่งคาบเกี่ยวกับในช่วงการปฏิรูปทางการเมืองผ่านการลดบทบาทของกองทัพ โดยถือว่าเป็นช่วงเวลาที่มิงานศึกษาเกี่ยวกับกรัมสซีในระดับที่สูงขึ้น** ส่วนใหญ่เป็นการนำหลักการของแนวคิดการครองอำนาจนำมาประยุกต์ใช้ในศาสตร์สาขาอื่นๆ เช่น สาขานิติศาสตร์ ซึ่งอธิบายการต่อสู้ของชนชั้นว่าด้วยการช่วงชิงพื้นที่ในการสื่อสารทางการเมือง

ในช่วงสุดท้ายเกิดขึ้นภายใต้กรอบระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันกับปรากฏการณ์ทางการเมืองในงานศึกษาชิ้นนี้คือในช่วงหลังการรัฐประหารในปี 2549 ที่เกิดวาทกรรมทางกฎหมายที่เรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์” ที่ได้กลายเป็นข้อถกเถียงอย่างมากมายในสังคมไทยเกี่ยวกับการใช้อำนาจตุลาการในทางลบ ดังที่ผู้เขียนได้แจกแจงไปในบทนำ อย่างไรก็ตามการศึกษางานกรัมสซีในยุคนี้มีนักวิชาการที่โดดเด่นเรื่องการศึกษาแนวคิดกรัมสซีคือ วัชรพล พุทธรักษา (2549) โดยเป็นผู้ที่ศึกษาแนวคิดกรัมสซีมาอธิบายการเมือง ในวิทยานิพนธ์ของวัชรพลเอง ก็ได้ใช้แนวคิดการพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำมาอธิบายปรากฏการณ์ระบอบทักษิณ ซึ่งปัจจุบัน วัชรพล ยังคงมีผลงานวิชาการเกี่ยวกับแนวคิดต่างๆ ของกรัมสซี และการอธิบายปรากฏการณ์การเมืองร่วมสมัยเรื่อยมา โดยมีงานที่เป็นที่กล่าวถึง เช่น อันโตนิโอ กรัมสซี กับแนวความคิดสภาโรงงาน (2553) บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสซี (2557) ระบบแม่ [กะเทย]: ศิลป์และศาสตร์ การครองอำนาจนำในสังคมกะเทยไทย (2558) ว่าด้วยความรักในความรู้ในมุมมองของกรัมสซี (2560) อันโตนิโอ กรัมสซีกับการจัดวางความคิดทางการเมือง (2561) โดยมีการเปิดรายวิชา กรัมสซีศึกษา ในภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และมี

นักศึกษาทั้งในระดับปริญญาโท และปริญญาเอกนำกรอบแนวคิดการครองอำนาจนำเพื่อศึกษาในด้านสังคมศาสตร์อย่างต่อเนื่อง

หากจะเห็นว่าในระยะปัจจุบันงานวิชาการเกี่ยวกับกรัมซี่ศึกษาในเมืองไทยได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย และสามารถนำแนวคิดดังกล่าวมาตีความในหลายลักษณะ ทั้งนี้ยังมีงานที่ศึกษากรัมซี่ที่เป็นการศึกษาที่ต่างออกไปเช่น ทภิพร สุพร (2556) ที่นำทฤษฎีการครองอำนาจนำมาใช้ในการขยายปริมาณทลทางความรู้ในทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นศึกษาพัฒนาการทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เรียกว่า “นีโอกรัมเซียน”(The Neo- Gramscian Approach) ตามด้วยกฤษฎา ชีระโกศลพงศ์ (2560) ที่นำความคิดของ Robert W. Cox ที่ป็นนักคิดในสำนักกรัมเซียน (Gramscian) ว่าด้วยอารยธรรมกับการครองอำนาจนำของสหรัฐอเมริกา และในปี 2562 ในเรื่องการครองอำนาจนำ และการตอบโต้ต่อการครองอำนาจนำในองค์การแรงงานระหว่างประเทศ , สมลักษณ์ ศรีราม และอุดมพร ชีระวิริยะกุล (2562) ที่ศึกษาเรื่อง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ในการครองอำนาจนำทางการเมืองในกัมพูชา และพิจามญชุ์ ศรีรักษาสินธุ์ และไพลิน ภูจินาพันธุ์ (2563) ที่เป็นการนำเสนอการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีระหว่างแนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) กับการใช้กลไกอำนาจรัฐในมาตรา 44 ของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นต้น

ด้วยการพิจารณาในบริบทการศึกษาในงานวิชาการไทยปัจจุบันนี้ ผู้เขียนขอแบ่งประเภทของงานศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมซี่ออกเป็น 3 กลุ่มคือ **หนึ่ง**งานที่ศึกษาที่วิพากษ์ในเชิงทฤษฎีของกรัมซี่ **สอง**งานที่ใช้แนวคิดและกรอบการศึกษาของกรัมซี่มาประยุกต์ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยและในเชิงนโยบาย และ**สาม**งานที่นำแนวคิดและกรอบการศึกษาแบบกรัมซี่มาประยุกต์กับการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ข้อสรุปดังที่กล่าวมาผู้เขียนจึงทำการนำเสนอผ่านตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ประเภทของงานศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมซี่

กรอบระยะเวลา (ยุคสมัย)	การศึกษาด้านการ วิพากษ์และตีความ ทฤษฎี	การนำทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ในการ อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง ไทยและเชิงนโยบาย	การนำทฤษฎีไป อธิบายการศึกษาด้าน ความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ
ยุคทศวรรษปี 2520		- สุรพงษ์ ชัยนาม (2524) - กุลชีพ วรวงศ์ (2525)	
ยุคประชาธิปไตย ครึ่งใบ	- สมบัติ พิษสะอาด (2526)	- กาญจนา แก้วเทพ (2526)	

	- นฤมล ประทีป นครชัย (2526) - เกษียร เตชะพีระ (2529) - ชัยอนันต์ สมุทวานิช (2530)		
ยุคปฏิรูปการเมืองไทย	- ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2541) - วณัฐ ปิยะกุลชัยเดช (2548)	- ชนิตา ชิตบัณฑิต (2547) - พิชญ์ พงศ์สวัสดิ์ (2547) - ประจักษ์ ก้องกีรติ (2548)	
ยุคตุลาการภิวัตน์	- วัชรพล พุทธรักษา (2558)	- วัชรพล พุทธรักษา (2549,2553,2558,2559,2560,2561) - เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ (2551) - กมลเลิศ โพธิ์นิษ (2558) - โอฟาร อ่องละ (2563) - พิชามญช์ ศรีรักษาสินธุ์ และไพลิน ภู่อินาพันธุ์ (2563) - อาสา คำภา (2564) - วีรชน เกษสกุล (2564, 2566) - สันทราย วงษ์สุวรรณ (2563, 2566) - ทศพล ชื่นจอหอ (2564 , 2566) - จาตุรงค์ สุทวาทัน (2564 , 2566)	- ทภีพร สุพร (2556) - กฤษฎา ชีระโกศลพงศ์ (2560, 2562) - สมลักษณ์ ศรีรามและอุดมพร ชีระวิริยะกุล (2562)

ที่มา : ผู้เขียน

การแบ่งออกเป็น 4 ยุคเป็นเหตุผลในด้านการแพร่หลายของแนวคิดการครองอำนาจนำในขณะนั้น โดยที่ยุคสุดท้ายตั้งชื่อตามยุคการเกิดขึ้นของระบอบตุลาการภิวัตน์ที่สัมพันธ์กับงานชิ้นนี้ ซึ่งจะเห็นว่าพรมแดนในการศึกษาทฤษฎีการครองอำนาจนำของอันโตนิโอ กรัมสกี ในสำนักมาร์กซิสต์ (Maxism) เป็นแนวคิดที่มีความน่าสนใจในแง่ของการนำมาเป็นกรอบเค้าโครงในการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย โดยแนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญในเกี่ยวกับการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มพลังทางการเมือง และให้ความสำคัญในมิติเชิงอุดมการณ์ กฎหมาย และพื้นที่ในโครงสร้างส่วนบน (super structure) ทั้งยังสามารถกล่าวได้ว่าแนวการศึกษาของกรัมสกีมีความ

สอดคล้องกับบริบทการศึกษาสภาพการเมืองและสังคมไทยอย่างมาก เพราะจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าวิกฤตการณ์ทางการเมืองไทยล้วนเป็นการเผชิญหน้าของกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีความแตกต่างกันทางอุดมการณ์โดยสิ้นเชิง เช่น กลุ่มพลังในทางอนุรักษนิยมและกลุ่มพลังในฝ่ายก้าวหน้า

ทั้งนี้ แนวคิดของกรัมซี ยังมีความน่าสนใจในการนำมาศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมในบริบทสังคมที่ผู้คนจะต้องการแสวงหาหลักเกณฑ์การอยู่ร่วมกับอิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ (Globalization) และวิถีคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของมโนทัศน์ที่จัดอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่มีกลไกรัฐ ทำหน้าที่ในการครอบงำสังคม ให้ประชาชนในรัฐเกิดความเชื่อหน่าย ชินชา และยอมรับชะตากรรมจากความไม่เป็นธรรม โดยปฏิเสธต่อการตั้งคำถามกับอำนาจต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับตนเอง แต่ในขณะเดียวกันเมื่อมีกลุ่มพลังอื่นๆ เกิดขึ้น และการครองอำนาจของฝ่ายผู้กุมอำนาจรัฐยังไม่สมบูรณ์ ฝ่ายต่อต้านเหล่านี้จึงกลายเป็นฝ่ายผู้ได้กลับการครองอำนาจนำ ดังที่มีเค้าลางให้เห็นภายใต้วิกฤตการณ์ทางการเมืองไทยในช่วงหลังการรัฐประหารในปี 2549 เป็นต้นมา

2.3.4 การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม

งานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการทางสังคม (Social Movement) แม้จะเป็นแนวคิดการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีผู้นำไปศึกษาอย่างแพร่หลาย แต่โดยส่วนใหญ่งานวิชาการไทยกลับมุ่งเป้าความสนใจไปที่การประเมินว่า “ขบวนการดังกล่าวประสบความสำเร็จหรือไม่ มียุทธวิธีใดในการสร้างข้อต่อรองต่อฝ่ายรัฐ” ดังนั้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายขบวนการทางสังคมและฝ่ายรัฐ มักเริ่มต้นจากประเด็นที่กลุ่มผู้ท้าทายสร้างข้อเรียกร้องต่อรัฐด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายที่ตอบสนองต่อฝ่ายตนเอง หรือท้ายสุดแล้วอาจเป็นฝ่ายรัฐที่มีอำนาจกลไกต่างๆ หนุนหลังเป็นฝ่ายเข้าปราบปรามผู้ท้าทายและเป็นการชี้ว่าฝ่ายผู้ท้าทายนั้นประสบความสำเร็จล้มเหลว ทั้งในความเป็นจริง การกระทำจากทั้งสองฝ่ายอาจส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การทำความเข้าใจบริบทเฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถือว่าเป็นความไม่เพียงพอทางทฤษฎี

ทั้งนี้ การให้นิยามความหมายของผลสะท้อนอีกแง่มุมหนึ่งคือ การชวนวิเคราะห์พลวัตของขบวนการทางสังคมในระยะยาวมากกว่าในอดีต ซึ่งแม้ว่าขบวนการเหล่านั้นจะอยู่ในช่วงภาวะถดถอยก็ตาม การวิเคราะห์ลักษณะนี้เป็นการอุดช่องว่างงานศึกษาขบวนการทางสังคมในแบบการกระทำรวมหมู่ และกลุ่มผลักดันที่มักจะใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จเชิงนโยบาย แต่ประภาส ปันตบแต่ง ได้นิยามให้ชัดเจนว่า การประเมินขบวนการทางสังคมมีมิติความสลับซับซ้อนมากกว่านั้น (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 177) ด้วยเหตุนี้การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและขบวนการทางสังคมในฐานะผู้ท้าทายในระยะหลังจึงนิยมใช้คำว่า “ผลสะท้อน” (impact)

อย่างไรก็ดี งานสำคัญของเอกพลณัฐ ญัฐพัชรนันท์ ได้สรุปถึงผลสะท้อนจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการทางสังคมไว้อย่างครอบคลุม ซึ่งชี้ให้เห็นผลสะท้อนที่คลี่คลายไปในรูปแบบต่างๆ เช่น ส่งผลกระทบและไม่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสถาบันทางการเมือง ส่งผลเชิงบวกและเชิงลบต่อผู้ท้าทาย แต่การสำรวจพบแดนความรู้ในงานศึกษานี้เลือกนำเสนอเฉพาะข้อเสนอสำคัญของงานชิ้นต่างๆ ที่ก่อให้เกิดกระแสความเปลี่ยนแปลงในการศึกษาผลสะท้อนทางการเมือง โดยจะเป็นการนำเสนอในรูปแบบของคลื่นกระแสความคิดที่ส่งอิทธิพลในช่วงระยะเวลาต่างๆ ดังมีการอธิบายดังนี้

งานศึกษาในคลื่นลูกที่หนึ่ง (First wave) ช่วงทศวรรษ 1970 – 1980 เกิดขึ้นจากงานชิ้นบุกเบิกของ Gamson (1975) และคณะของ Piven และ Cloward (1977) แม้ว่าจะงานศึกษาอื่นๆ จะนำเสนอว่า งานคลาสสิกทั้ง 2 ชิ้นนี้คือต้นธารการศึกษาผลสะท้อนทางการเมือง แต่จะเห็นว่างานทั้งสองกลุ่มยังคงมีจุดเน้นบนฐานแนวคิดการระดมทรัพยากร เพียงแต่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกกระบวนการมากขึ้น ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดสำนักศึกษาแนวคิดกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory) และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunities Theory) แต่ความสำคัญของกลุ่มงานบุกเบิกนี้อยู่ที่การเริ่มขยายขอบเขตการศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายและโครงสร้างสถาบันของฝ่ายรัฐ ผลสะท้อนจึงถูกทำความเข้าใจว่า เป็นผลของการกระทำจากกลุ่มผู้ท้าทายที่อาจได้รับการตอบสนอง ซึ่ง (Gamson, 1975 pp. 114-125) นำเสนอไว้ 4 ประการดังนี้ **หนึ่ง** ได้รับการตอบรับการคู่ต่อกร เกิดโอกาสและผลประโยชน์ใหม่ๆ ตามมา (full respond) **สอง** ได้รับการตอบสนองโดยที่คู่ต่อกรไม่ได้เต็มใจ (preemption) **สาม** ถูกผสมผสานเข้ากับคู่ต่อกร แต่ไม่ได้รับการตอบสนองใดๆ (co-optation) **และสี่** การท้าทายล้มสลาย (collapse) ไม่ได้รับการตอบสนองหรือโอกาสใดๆ โดย Gamson ให้การยอมรับว่าขบวนการจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อมีเงื่อนไขแบบข้อแรกเท่านั้น

ทั้งนี้ งานศึกษาในระยะนี้มีอีกหนึ่งแนวทางสำคัญ ซึ่งมีตัวชี้วัดผลสะท้อนที่มองการตอบรับในเชิงนโยบายที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปในระยะต่างๆ มากกว่าการนิยามแบบ Gamson ซึ่งให้ความสำคัญเฉพาะผลสะท้อนที่ถูกตอบสนองแบบเต็มรูปแบบ (full respond) โดยงานของ Schumaker (1975) นำเสนอว่าผลสะท้อนมีระยะในการเปลี่ยนแปลงอยู่ 5 ระดับคือ **หนึ่ง** ฝ่ายรัฐยอมรับฟังข้อเรียกร้อง (access responsiveness) **สอง** ข้อเรียกร้องเข้าสู่ระบบการเมืองปกติ (agenda responsiveness) **สาม** ข้อเรียกร้องได้มติการเป็นนโยบายใหม่ (policy responsiveness) **สี่** ข้อเรียกร้องได้รับการดำเนินนโยบาย (output responsiveness) **และห้า** ข้อเรียกร้องสามารถแก้ปัญหาต่อผู้ท้าทายได้ (output responsiveness)

งานศึกษาในคลื่นลูกที่สอง (Second wave) 1980 – 1990 เป็นช่วงที่การศึกษาผลสะท้อนให้ความสำคัญในระดับโครงสร้างมากขึ้น จากเดิมที่มุ่งวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงเฉพาะด้าน

นโยบายเป็นหลัก งานของ Gurr (1980) และ Kitschelt (1986) ชี้ให้เห็นว่า ผลสะท้อนต้องให้ความสำคัญในพื้นที่ 3 ระดับคือ **หนึ่ง**พื้นที่ภายในขบวนการ ความคาดหวังของกลุ่ม **สอง**ความเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย **และสาม**การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนโยบาย รวมถึงสถาบันทางการเมือง

งานศึกษาในคลื่นลูกที่สาม (Third wave) ช่วงทศวรรษ 1990 – 2000 งานศึกษาในระยะนี้เริ่มคำนึงถึงการจำกัดขอบเขตในด้านระยะเวลาของขบวนการมากขึ้น ดังจะเห็นว่าขบวนการทางสังคมแต่ละกลุ่มมักจะมีระยะเวลาการเคลื่อนไหวแตกต่างกัน เช่นงานสำคัญของ Kriesi และคณะ ที่ชวนวิเคราะห์ใน 2 รูปแบบ ทั้งผลสะท้อนในระยะเริ่มต้นที่เกิดขึ้นแบบเฉพาะหน้า (short-term effects) และผลในระยะยาวที่มองว่าผลสะท้อนเป็นหนึ่งในแบบแผนการต่อสู้ทางประชาธิปไตยซึ่งไม่รู้ว่าจะจบลงเมื่อใด ขึ้นอยู่กับนิยามของนักรัฐศาสตร์แต่ละท่าน อย่างในงานของ Giugni (1999) และในขณะนั้น Kriesi และคณะนี้เอง เป็นผู้นำเสนอความสำคัญกับผลสะท้อนภายในขบวนการ (internal impacts) และภายนอก (external impact) เช่นเดียวกับการหันมาศึกษาเกี่ยวกับผลสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ระบบการเมือง รวมไปถึงแง่มุมที่เป็นการเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตย (democratization)

นอกจากนี้ ผลสะท้อนในมิติวัฒนธรรม ได้รับการตอบรับมากขึ้นจากกลุ่มนักวิชาการผู้วางรากฐานการเมืองนอกระบบ (external politics) โดย McAdams (1994) ได้ศึกษาผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวที่เข้าไปในแว่นการมองต่างๆเช่น โลภทัศน์ ความเชื่อ อุดมการณ์ ที่เริ่มสอดคล้องกับการเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมที่มีอัตลักษณ์แบบใหม่ หรือมีชุดความขัดแย้งที่ไม่ได้จำกัดเพียงแค่ความเดือดร้อนในด้านปากท้อง ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างในอดีต ด้วยเหตุนี้ งานศึกษาผลสะท้อนในยุคหลังปี 2002 เป็นต้นมาจึงมุ่งเน้นวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงในเชิงวัฒนธรรม อุดมการณ์ โครงสร้างทางการเมือง โดยงานของ Burstien (2002) นำเสนอว่า ผลสะท้อนของขบวนการอาจมาใน 2 รูปแบบเพื่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงสถาบันทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงในเชิงอัตลักษณ์ เราจะเห็นงานวิเคราะห์ขบวนการเหล่านี้มากขึ้น เช่น ขบวนการที่เกิดขึ้นหลังโควิด 19 , ขบวนการสิทธิสตรี เป็นต้น

ขอบข่ายงานงานศึกษาด้านผลสะท้อนทางการเมืองอันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายผู้ท้าทายในประเทศไทย

ผลสะท้อนทางการเมืองอันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายผู้ท้าทายในประเทศไทยนั้น จะเห็นได้วยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก ส่วนใหญ่เป็นงานที่เน้นศึกษาเฉพาะการเคลื่อนไหวของฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งเท่านั้น โดยมีงานศึกษาที่ทำให้แนวคิดดังกล่าวเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นในกลุ่มของประภาส ปิ่นตบแต่ง และเอกพลณัฐ ญัฐพัชพันธ์ ที่มีการกล่าวถึงอธิบายแนวคิดด้านผลสะท้อนทางการเมืองที่เป็นผลพวงมาจากการประเมินความสำเร็จ/หรือล้มเหลวของขบวนการทางสังคมในรูปแบบ

ที่ต่างกันออกไปในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ทั้งนี้รูปแบบของผลสะท้อนทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจึงมักจำกัดอยู่เพียง 2 รูปแบบแรก ดังที่ผู้เขียนได้อธิบายไว้ในข้างต้น

แม้ขบวนการทางสังคมในประเทศไทยที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่ง อาจสามารถจำแนกได้ว่าเป็นขบวนการที่แปรเปลี่ยนไปเป็นพรรคการเมืองเพื่อเข้าสู่อำนาจรัฐอยู่บ้าง แต่ข้อบ่งชี้ของผลการวิจัยที่มักเน้นอธิบายในกรอบของการประเมินเฉพาะความสำเร็จ/ล้มเหลว , ยุทธวิธี/กลยุทธ์ เช่นนั้นแล้วจึงยังไม่สามารถสรุปได้ว่า “ขบวนการใดบ้างที่สร้างผลสะท้อนจนสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกลายเป็นพรรคการเมืองในที่สุด” ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นแพร่หลายในละตินอเมริกา แม้จะพอที่จะประเมินในเบื้องต้นได้ว่า สมาชิกในขบวนการทางสังคมบางส่วน เมื่อการเคลื่อนไหวสิ้นสุด และการประนีประนอมระหว่างทั้งสองฝ่ายจบลง สมาชิกเหล่านั้นอาจเลือกข้างและสามารถเข้าสู่สถาบันทางการเมืองในระบบปกติได้ ดังที่มีตัวอย่างให้เห็นอยู่บ้างก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงมีการสรุปรูปแบบผลสะท้อนทางการเมืองอันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายผู้ท้าทายในประเทศไทยออกเป็น 2 รูปแบบดังนี้

ตารางที่ 3 ผลสะท้อนทางการเมืองจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ท้าทายที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ตอบสนองต่อฝ่ายขบวนการทางสังคม

กรณีศึกษา	ลักษณะผลสะท้อนทางการเมือง
เอกพล เสียงดัง (2554)	การศึกษาผลสะท้อนจากขบวนการคนจน คนด้อยอำนาจของสังคม โดยงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า “การต่อสู้ของขบวนการคนจนฯ ก่อให้เกิดผลสะท้อนทางการเมืองและสังคมอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก การเคลื่อนไหวของขบวนการคนจนฯ เพื่อเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตนโดยตรง แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มพื้นที่ทางการเมืองของคนจนและคนด้อยอำนาจในระบบการเมืองที่เปลี่ยนเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ประการที่สอง การเคลื่อนไหวของขบวนการคนจนฯ ก่อให้เกิดผลสะท้อนซึ่งกันและกันระหว่างขบวนการคนจน ในรูปของการใช้กรอบการกระทำร่วม รูปแบบองค์กรการเคลื่อนไหวของขบวนการและชุดยุทธวิธีการต่อสู้
วิภาดา เอี่ยมคง (2553)	ได้ศึกษา “ขบวนการความหลากหลายทางเพศ” ซึ่งให้เห็นว่า การต่อสู้เคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนต่อทั้งกระบวนการทางนโยบายสาธารณะและมติการยอมรับทางสังคมต่อผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ กล่าวคือ ประการแรก แสดงให้เห็นถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของกลุ่มตน แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มพื้นที่ทางการเมืองของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในระบบการเมือง ประการที่สอง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ที่มีความ

	หลากหลายทางเพศก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านมิติการยอมรับทางสังคมเกี่ยวกับเพศวิถีและเพศภาวะเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต
เอกพลณัฐ ญัฐพัชรนันท์ (2556)	ได้สร้างข้อเสนอและถกเถียงในประเด็นเกี่ยวกับผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดง ซึ่งผลสะท้อนทำให้มีกลุ่มที่เรียกว่า “ขบวนการโต้กลับ” (Counter Movement) โดยสามารถจัดแบ่งประเภทของขบวนการโต้กลับที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวได้ 2 ประเภทคือ ประเภทแรกขบวนการโต้กลับที่มีลักษณะของการรวมตัวกันอย่างค่อนข้างอิสระ ไม่มีลำดับชั้นการบังคับบัญชา ดังเช่นกรณีของขบวนการมวลชนเสื้อเหลือง และประเภทที่สอง ขบวนการโต้กลับที่มีลักษณะการจัดตั้งอย่างมีลำดับชั้นการบังคับบัญชาโดยฝ่ายรัฐ ดังเช่นกรณีของขบวนการมวลชนเสื้อน้ำเงิน โดยงานดังกล่าวนี้ได้ใช้การนิยามความหมายของขบวนการโต้กลับเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้นขบวนการทางสังคมในที่นี้คือขบวนการมวลชนประชาธิปไตย และขบวนการโต้กลับคือขบวนการปฏิวัติประชาธิปไตย (เอกพลณัฐ ญัฐพัชรนันท์, 2556)

ที่มา : ผู้เขียน

ตารางที่ 4 ผลสะท้อนทางการเมืองจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ท้าทายที่ก่อให้เกิดการปราบปรามจากฝ่ายรัฐ ซึ่งมีทั้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง

กรณีศึกษา	ลักษณะผลสะท้อนทางการเมือง
ประจักษ์ ก้องกีรติ (2551)	ได้ศึกษาขบวนการฝ่ายขวาในช่วงก่อนหน้าและระหว่างเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งมีการเติบโตของกลุ่มฝ่ายขวาต่างๆ อย่างเข้มข้น) โดยศึกษาปัจจัยและกระบวนการที่อธิบายการเกิดขึ้นและความสำเร็จของขบวนการฝ่ายขวาในช่วงนั้น
Katherine Bowie (1997)	Katherine Bowie (1997) งานศึกษาขบวนการลูกเสือชาวบ้านในช่วงระหว่างเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ชี้ให้เห็นว่าองค์กรลูกเสือชาวบ้านกลายเป็นผู้กระทำการแก่รัฐ (agencies of state) และถูกใช้ปฏิบัติการทางการเมืองในช่วงที่สังคมการเมืองมีปัญหาความตึงเครียดโดยเข้าไปคอยเป็นหูเป็นตาให้กับรัฐ กระทั่งใช้ความรุนแรงแทนรัฐ ผ่านการสร้างอุดมการณ์ที่ทำงานผ่านพิธีกรรมต่างๆ
อุเชนทร์ เชียงแสน (2554)	ได้พิจารณาขบวนการเสื้อแดงในฐานะขบวนการโต้กลับของขบวนการพันธมิตรฯ หรือ “คนเสื้อเหลือง” โดยทั้งสองกลุ่มมีข้อเรียกร้องและความต้องการตรงข้ามกัน ผล

	สะท้อนคือเป็นการมองว่า“ขบวนการเหล่านี้ลักษณะเป็นขบวนการโต้กลับ (counter-movement) ต่อการเติบโตขึ้นของขบวนการเสื้อแดง ในกลุ่มที่มีความคิดทำหยาต่ออุดมการณ์ชาตินิยมไทยกระแสหลักมากขึ้น อันกลายเป็น “ภัยคุกคาม” ทั้งต่ออุดมการณ์ของชาติ และสถานะอำนาจในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเดิม ซึ่งผลักดันให้เกิดการรวมตัวเป็นขบวนการทางสังคม เพื่อตอบโต้ต่อการเคลื่อนไหวดังกล่าวอีกต่อหนึ่ง
นพพล อาฆามาส (2558)	การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมฝ่ายขวาที่ขับเคลื่อนโดยชาวพุทธ “ปกป้องสถาบันกษัตริย์” ในความขัดแย้งทางการเมืองไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยพิจารณาขบวนการนี้ในฐานะขบวนการโต้กลับต่อขบวนการ“คนเสื้อแดง” ผลสะท้อนคือการที่ขบวนการสามารถกลายเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของรัฐบาล และช่วยแพร่ขยายไปสู่การตอบโต้ขบวนการทางสังคม (Counter Movements)
ประจักษ์ ก้องกีรติ (2564)	เป็นการอธิบายหลักคิดในการขับเคลื่อนของขบวนการฝ่ายขวา ด้วยวาทกรรมที่ว่า “ผู้ปกครองต้องเป็นคนดี”(คนดีตามความหมายของฝ่ายขวา) ซึ่งมีการประกอบสร้างมาตั้งแต่เหตุการณ์ความรุนแรงเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 และเห็นผลอย่างชัดเจนอีกครั้งภายหลังการขับเคลื่อนของกลุ่ม กปปส. เพื่อล้มรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จนนำไปสู่การรัฐประหารครั้งล่าสุดในปี 2557

ที่มา : ผู้เขียน

งานศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ท้าทายที่ก่อให้เกิดการปราบปรามจากฝ่ายรัฐในประเทศไทย นอกจากเป็นการตอบโต้จากฝ่ายกลไกรัฐ (ตำรวจ , ศาล , ทหาร , ราชทัณฑ์) โดยตรงแล้ว การตอบโต้อาจมีเพิ่มเติมจากขบวนการอื่นๆที่มีกลไกรัฐคอยสนับสนุนหรือเป็นการประสานความร่วมมือกับฝ่ายกองทัพจนเปิดช่องให้มีการยึดอำนาจ ซึ่งงานวิชาการส่วนใหญ่มักเรียกการเคลื่อนไหวในกลุ่มนี้ว่า “ฝ่ายขวา” โดยมีปรากฏให้เห็นในช่วงก่อนและหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา

ผลสะท้อนทางการเมืองจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ท้าทายที่ก่อให้เกิดการปราบปรามจากฝ่ายรัฐในประเทศไทย เริ่มมีปรากฏมากขึ้นมาอย่างมากมายภายหลังปรากฏการณ์ “ตาสว่าง” ในช่วงปี 2552 เป็นต้นมา โดยที่ขบวนการทางสังคมมีการเคลื่อนไหวและการแสดงออกในประเด็นสถาบันกษัตริย์เพิ่มมากขึ้น เช่น การเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดง ทั้งในการชุมนุมใหญ่ปี 2552 และ 2553 นอกจากจะทำให้หน่วยงานรัฐพยายามใช้กฎหมายมาตรา 112 และมาตรการต่างๆ อย่างเข้มข้น โดยฝ่ายรัฐเองยังอาศัยยุทธวิธีการจัดตั้งประชาชนในการเข้ามาเป็นหูเป็นตา ผ่านโครงการจัดตั้งเครือข่ายพลเมืองในรูปแบบต่างๆ เช่น ในสมัยรัฐบาลจากพรรคประชาธิปัตย์ของ

กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการให้กรมการปกครองก่อตั้ง “โครงการอาสาสมัครปกป้องสถาบัน” ขึ้นในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม 2553 โดยให้จังหวัดต่างๆ ดำเนินการรวบรวมรายชื่ออาสาสมัครส่งให้กระทรวง และจัดให้มีการอบรมชาวบ้านในพื้นที่ตามหลักสูตรกว้างๆ ที่กำหนดจากส่วนกลาง เพื่อดำเนินการตั้งเป็นอาสาสมัครเฝ้าระวังด้านความมั่นคงและการล่วงละเมิดสถาบันภายในชุมชน ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นในงานของนพพล อาชามาส (2558) ที่มีการกล่าวถึงบทบาทของ กลุ่มลูกเสือบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Cyber Scout) อันมีเป้าหมายเพื่อสร้างกลุ่มอาสาสมัครในการเฝ้าระวังสอดส่องการกระทำความผิด และข้อมูลที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม หรือเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศและสถาบันกษัตริย์ โครงการนี้มีการอบรมอาสาสมัครและอบรมนักเรียนในสถานศึกษาต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (นพพล อาชามาส, 2558)

ทั้งนี้ ในช่วงระยะเวลาสำคัญคือช่วงประมาณปี 2554 – 2556 มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มของ กปปส. นั้น ความแข็งแกร่งของขบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดแนวร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเด็นมาตรา 112 และการชูประเด็นปกป้องสถาบันกษัตริย์โดยตรงหลายกลุ่ม อาทิเช่น กลุ่มเสือหลากสี กลุ่มราษฎรอาสาปกป้องสถาบัน กลุ่มคนไทยรักแผ่นดิน กลุ่มทหารเสือพระราชา กลุ่มสยามสามัคคี (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2565) และกลุ่มสยามประชาภิวัฒน์ (ซึ่งเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านกลุ่มนิติราษฎร์) กลุ่มคนไทยผู้รักชาติ กลุ่มประชาชนทนไม่ไหว ซึ่งกลุ่มต่างๆที่มีการเคลื่อนไหวในช่วงนี้ รัฐไม่ได้มีบทบาทในการจัดตั้งโดยตรงนัก โดยกลุ่มยังมีลักษณะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่เป็นแกนนำค่อนข้างสูงและมีการระดมทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ยังไม่มีความสำเร็จในการดำเนินการของแต่ละกลุ่มเท่าใดนัก มีการแตกกระจายและตั้งกลุ่มใหม่ขึ้นมาเป็นระยะๆตามช่วงเวลาของความขัดแย้ง เช่น “กลุ่มเสือหลากสี” และมีบทบาทในการเคลื่อนไหวกดดันให้ดำเนินการต่อผู้ถูกกล่าวหาว่าหมิ่นประมาทสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น กรณีสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เป็นต้น จนกระทั่งระหว่างที่เคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. ช่วงปลายปี 2556 เป็นต้นมาจนนำไปสู่การรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 ภายหลังกลุ่มขนาดเล็กที่เคลื่อนไหวชูประเด็นปกป้องสถาบันกษัตริย์โดยตรงในข้างต้นลดบทบาทลง ได้ปรากฏกลุ่มองค์กรประชาสังคมสำคัญที่มีบทบาทในการจัดตั้งระดมคนและดำเนินการเคลื่อนไหวในแนวทาง “ปกป้องสถาบัน” ได้ค่อนข้างต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่องค์กรเก็บขยะแผ่นดิน และชมรมคนรักในหลวง (นพพล อาชามาส, 2558) โดยภายหลังชัยชนะของฝ่าย กปปส. ที่ทำให้รัฐบาลยุบสภาสำเร็จ และนำไปสู่การรัฐประหาร จะสามารถสังเกตได้ว่า ขบวนการทางสังคมที่เป็นแนวร่วมหรือชูประเด็นในการเคลื่อนไหวในทิศทางเดียวกับกลุ่ม กปปส. หากมีกลุ่มใดขึ้นมาท้าทาย ผลสะท้อนทางการเมืองจากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมักจะเป็นไปในรูปแบบการปราบปรามจากฝ่ายรัฐที่เข้าสู่อำนาจโดยการรัฐประหาร

2.2 ในแง่มุมของการเลือกใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎี

การเกิดขึ้นของ “ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” ในบริบทเริ่มต้น สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่แกนนำคนสำคัญของขบวนการมักกล่าวอยู่เสมอว่า “คณะนิติราษฎร์เป็นการเคลื่อนไหวในทางความคิด ไม่ได้ต้องเข้าสู่อำนาจทางการเมืองใดๆ” ดังนั้นงานวิชาการที่ทำการศึกษาก็มักมองการเคลื่อนไหวดังกล่าวในกรอบความคิดอื่นๆ ที่ไม่ใช่ขบวนการทางสังคม (Social Movement) แต่หากลองวิเคราะห์ในแง่มุมของกระบวนการทางการเมืองของนิติราษฎร์ที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการจัดระดมทรัพยากร (Organizing) เช่น การจัดงานทางวิชาการที่มีผู้คนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก สองแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาหนึ่ง (temporal continuity) และสุดท้ายคือการปฏิบัติการนอกแนวทางสถาบัน (external institutional forms of action) เพื่อสนับสนุนการนำเสนอข้อเรียกร้องผ่านโครงสร้างสถาบัน เช่น การลงชื่อเพื่อเสนอและคัดค้านข้อกฎหมาย จึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งในการเปิดมุมมองทางด้านการใช้ทฤษฎีขบวนการทางสังคม

จากการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้น แสดงให้เห็นถึงรากฐานข้อเสนอทางกฎหมายของคณะนิติราษฎร์มีการถูกนำไปปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติมเพื่อนำเข้าสู่การพิจารณาในสภาอีกครั้งโดยกลุ่มคณะราษฎร 2563 และชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างแรงขับเคลื่อนต่อขบวนการทางสังคมในปัจจุบัน (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563) แม้จะปฏิเสธว่าเป็นบทบาทดังกล่าวเป็นการเคลื่อนไหวในทางวิชาการ โดยที่รูปแบบดังกล่าวในทางทฤษฎีจะถือว่าเป็นความไม่จริงจัง แต่จะเห็นว่าการทำงานทางความคิดที่มุ่งเน้นความเปลี่ยนแปลงเชิงอัตลักษณ์ ภายใต้อุดมคติความขัดแย้งแบบใหม่ที่เกิดขึ้นหลังยุคอุตสาหกรรม โดยการเคลื่อนไหวที่มีนักวิชาการมีส่วนร่วมในบางกรณีส่งผลสำเร็จทำให้เกิดเป็นนโยบายสาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในรัฐได้ ดังที่เคยเกิดขึ้นในหลายกรณี เช่น การกำหนดค่าแรงขั้นต่ำ ระบบประกันสังคม เป็นต้น

ในภาคส่วนของอีกหนึ่งขบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันคือ “ระบอบตุลาการภิวัตน์” ที่เกิดขึ้นภายหลังปี พ.ศ. 2549 ซึ่งในระยะหลังการศึกษาในด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายต่อต้านเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้น โดยการใช้หลักคิดการครองอำนาจนำของอันโตนิโอ กรัมสกี เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมือง เช่น งานชิ้นสำคัญของวัชรพล พุทธรักษา (2549) ที่มีการใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) มาใช้ในการศึกษารัฐบาลทักษิณ ชินวัตร โดยในงานชิ้นนี้มีการนำทฤษฎีการครองอำนาจนำมาใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยและมีอิทธิพลต่องานศึกษาในระยะหลังออกตามามากมาย ในด้านกรอบระยะเวลา จะมีงานของชนิดา ชิตบัณทิต (2546) เรื่องการสถาปนาอำนาจนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ศึกษาในบริบทเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งมีกรอบช่วงเวลาในการศึกษาระหว่างปี 2490 – 2546 ตามด้วยงานของประจักษ์ ก้องกีรติ ที่เป็นการศึกษาในช่วงก่อนจะถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ศึกษาในบริบทการเป็นปัญญาชน จนถึงงานของวัชรพล พุทธรักษาในข้างต้น ที่จะมีช่วงระยะเวลาดังแต่ปี

2544 – 2549 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่คาบเกี่ยวต่อเนื่องกับงานศึกษานี้คือ ช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2563 จะเห็นได้ว่างานทั้ง 3 ชิ้นในช่วงต้นได้รับการเผยแพร่ในวงวิชาการอย่างกว้างขวาง โดยแต่ละงานนั้นมีจุดมุ่งหมายในการใช้ทฤษฎีที่แตกต่างกัน และอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในรอบระยะเวลาที่ต่อเนื่องกัน รวมถึงงานดังกล่าวยังไม่มีมีการนำกรอบแนวคิดการครองอำนาจนำมาศึกษาปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการครองอำนาจผ่านระบอบตุลาการวิวัฒน์ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้ท้าทายแต่อย่างใด

ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา จึงมีการนำเสนอการใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) มาทำการศึกษาร่วมกับทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement Theory) เพื่อนำไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์ของคณะนิติราษฎร์ให้ได้ความชัดเจนมากขึ้น ซึ่งจะมีการอธิบายพัฒนาการทางทฤษฎีเพิ่มเติมในส่วนของบทที่ 3

2.3 บทสรุปจากการทบทวนวรรณกรรม

การกำเนิดขึ้นของปรากฏการณ์ทางการเมืองทั้งในส่วนของ “คณะนิติราษฎร์” และ “ตุลาการวิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 นั้น ได้นำมาซึ่งประเด็นปัญหาในแงุ่มุมที่แตกต่างกัน ว่าอะไรคือสาเหตุของวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งในลักษณะการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองโดยมิชอบ วิกฤตการณ์จากการบังคับใช้กฎหมาย หรือแม้กระทั่งการแย่งชิงอำนาจโดยตัวแสดงทางการเมืองเอง ด้วยคำถามดังกล่าวทำให้เกิดความพยายามในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากนักวิชาการในหลากหลายสาขาวิชา ทั้งในด้านนิติศาสตร์ และสังคมมนุษยวิทยา รวมถึงแวดวงรัฐศาสตร์เอง ผู้เขียนมีความสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัด/ช่องว่างทางวิชาการที่มีอยู่เดิม แต่ขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวของคณะนิติราษฎร์ในการต่อสู้กับระบอบตุลาการวิวัฒน์นั้น จะกลายเป็นแหล่งข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เอื้อต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการที่ยังขาดอยู่ต่อไป ทั้งนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงรายละเอียดจากการทบทวนวรรณกรรมที่เป็นข้อจำกัด ช่องว่างทางวิชาการของงานวิจัย ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประการแรก งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคณะนิติราษฎร์ยังเป็นส่วนน้อยที่ทำการศึกษา โดยงานที่ศึกษาเกี่ยวกับคณะนิติราษฎร์ จะศึกษาที่อยู่ในประเด็นของการเป็นปัญญาชนสาธารณะ และเคลื่อนไหวภายใต้บริบทของการเริ่มต้นขบวนการ รวมไปถึงลักษณะการต่อสู้ในเชิงประเด็นเทคนิคทางกฎหมาย ยังขาดในส่วนของการใช้กรอบในการวิเคราะห์คณะนิติราษฎร์ในลักษณะของการเป็น “ขบวนการทางสังคม” ซึ่งเป็นประเด็นที่ถูกมองข้าม ซึ่งก็ด้วยอาจเกิดจากการที่แกนนำคณะนิติราษฎร์เคยให้สัมภาษณ์ในช่วงต้นของการก่อตั้งว่า กลุ่มของตนเองไม่ได้ต้องการอำนาจ หรือผลประโยชน์ใดๆ จากรัฐ แต่เพียงทำหน้าที่ในฐานะนักวิชาการเท่านั้น แต่จากการทบทวนวรรณกรรม และบทสัมภาษณ์

ในช่วงท้ายๆของสมาชิกกลุ่มนิติราษฎร์เอง ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะการเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่เคลื่อนไหวทางความคิด และชี้ชวนให้เห็นถึงพลังของขบวนการทางสังคมในระยะยาว ซึ่งมีได้มุ่งเน้นศึกษาเพียงแค่ผลตอบรับในเชิงนโยบายเท่านั้น แต่อาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในมิติเชิงวัฒนธรรม อุดมการณ์ทางการเมืองที่คลี่คลายไปในลักษณะอื่นๆ

ประการที่สอง งานศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มขบวนการต่างๆ โดยทั่วไปมักให้ความสำคัญเฉพาะขบวนการทางสังคมเพียงอย่างเดียว และเน้นหนักไปที่ข้อเรียกร้องต่อนโยบายต่างๆที่เสนอต่อรัฐ ยังคงเป็นส่วนน้อยที่ให้ความสำคัญกับระบอบกลไกของรัฐ ที่ถือว่าเป็นคู่ต่อกรของกลุ่มผู้เคลื่อนไหวโดยตรง และถือได้ว่าเป็นมูลเหตุสำคัญที่ส่งผลให้ปรากฏการณ์ทางการเมืองต่างๆจะหันเหไปในทางใด กล่าวคือ การต่อสู้กับระบอบตุลาการภิวัตน์ที่มีโครงสร้างอำนาจ (judicialization of structure) ไม่ใช่เพียงแค่การทำความเข้าใจบทบาทของศาลเท่านั้น แต่ยังต้องมีการศึกษารากฐานวัฒนธรรมในแวดวงกฎหมาย ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆที่มีส่วนหนุนเสริมกัน การท้าทายอำนาจทางตุลาการของคณะนิติราษฎร์จึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่การมีปฏิสัมพันธ์กับองคาพยพทางกฎหมายอย่างเดียว อย่างหนึ่ง แต่ยังท้าทายต่อโครงข่ายการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำ (Party of order) และโครงสร้างของสถาบันตุลาการที่เป็นโครงสร้างอำนาจรัฐอีกด้วย

ประการที่สาม การสร้างการรับรู้ในทางกฎหมายของสังคม และบทบาททางการเมืองที่ได้รับจากนักวิชาการ และสื่อมวลชนของคณะนิติราษฎร์ ได้ก่อเกิดเป็นมายาคติ (myth) ในการรับรู้ของคนในสังคม ที่ยังไม่ได้รับคลี่คลาย เช่น การเคลื่อนไหวด้วยความไร้เดียงสาทางการเมือง การเป็นนักกฎหมายที่สนับสนุนอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร และเป็นมันสมองของกลุ่มคนเสื้อแดง จนได้รับฉายา “นิติเรด” หรือ “นิติทหาร” และการเคลื่อนไหวในประเด็นกฎหมายอาญามาตรา 112 จนกลายเป็นประเด็นต่อการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพสถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ในประเด็นดังกล่าวแม้จะเป็นที่รับรู้ในวงวิชาการที่สนใจศึกษาในบางส่วน ทว่ายังถือเป็นประเด็นสำคัญที่ยังไม่ได้รับการคลี่คลายอย่างรูปธรรมในเชิงงานวิชาการ

ประการที่สี่ ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางการเมืองต่างๆ นักวิชาการโดยทั่วไปมักให้ความสนใจเฉพาะกลุ่มขบวนการที่ประสบความสำเร็จ และทำให้ให้นโยบายนั้นเข้าสู่ระบบการเมืองในแบบปกติ ดังนั้นประเด็นสำคัญในการศึกษาจะมุ่งเป้าไปที่ปัจจัยในความสำเร็จของการเคลื่อนไหว รวมถึงยุทธวิธีและนวัตกรรมใหม่ๆที่ใช้ในการเคลื่อนไหว โดยยังเป็นส่วนน้อยที่ให้ความสนใจถึงผลสะท้อนจากปรากฏการณ์ในระยะยาวที่อาจส่งผลต่อตัวแสดงสำคัญต่างๆในปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น ตลอดจนงานที่วิชาการด้านการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทย ยังเป็นส่วนน้อยที่ศึกษาเกี่ยวกับ “ขบวนการโต้กลับ” ทั้งในส่วนของการขบวนการโต้กลับอำนาจรัฐ (counter movement) หรือแม้กระทั่งขบวนการโต้กลับฝ่ายเคลื่อนไหวทางการเมือง (counter movement)

โดยทั้งสองกลุ่มถือเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สามารถสร้างความสำเร็จหรือล้มเหลวให้ฝ่ายตรงข้ามได้อย่างสำคัญ

ประการที่ห้า การต่อสู้ในทางอุดมการณ์ของนักกฎหมายในวงวิชาการไทย โดยมากเป็นการศึกษาอุดมการณ์ของนักกฎหมายที่อยู่ในบริบทของการเริ่มต้นภายหลังเหตุการณ์การอภิวัฒน์สยาม พ.ศ. 2475 ระหว่าง “กลุ่มนักกฎหมายคณะราษฎร” กับ “กลุ่มนักกฎหมายชนชั้นนำจากระบบเก่า” โดยหลังจากการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 ที่ถือว่าเป็นจุดสิ้นสุดของอุดมการณ์ของคณะราษฎร การอธิบายถึงการปะทะระหว่างกลุ่มนักกฎหมายยังเป็นส่วนน้อยที่ทำการศึกษา โดยส่วนหนึ่งในงานนี้จะมีการอธิบายถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position) ระหว่างกลุ่ม “นักกฎหมายในทางอนุรักษนิยม” กับ “กลุ่มนิติราษฎร์” ที่เป็นตัวแสดงสำคัญในการศึกษา

บทที่ 3

พัฒนาการทางทฤษฎี และกรอบแนวคิดในการอธิบายปรากฏการณ์

3.1 ความนำ

บทที่สามนี้จะเป็นการนำเสนอพัฒนาการ สถานะบริบททางทฤษฎี รวมไปถึงข้อโต้แย้งทั้งหลายที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการสร้างองค์ความรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มพลังและตัวแสดงต่างๆที่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ที่อยู่ในกรอบระยะเวลาในช่วงหลังวิกฤตการณ์รัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ซึ่งนอกจากความสำคัญในข้างต้น การศึกษาในเชิงทฤษฎีนี้เป็นไปเพื่อการสร้างบททดลองนำเสนอเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในมุมมองแบบใหม่ที่เป็นผลมาจากการศึกษาข้อจำกัดของแนวคิด ทฤษฎีในอดีต

ทั้งนี้ ผู้เขียนชี้ชวนในการพิจารณาแนวทางการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการทางสังคมบนฐานคิดทฤษฎีการครองอำนาจ (Hegemony theory) ที่ส่งผลต่อการก่อเกิดการท้าทาย ตอบโต้ และสร้างข้อเรียกร้องจากกลุ่มพลังผู้ต่อต้าน จนแปรเปลี่ยนเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีแบบแผนความสัมพันธ์ในรูปแบบของขบวนการทางสังคม (Social movement) การศึกษาพัฒนาการและข้อโต้แย้งในทฤษฎีข้างต้น อาจชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัด และช่องว่างขององค์ความรู้ที่นำไปสู่การสร้างแนวทางการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในมุมมองใหม่ๆได้ตั้งการอธิบายต่อไป

3.2 ทฤษฎีการครองอำนาจนำ (hegemony)

3.2.1 แนวคิดกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc)

3.2.2 แนวคิดปัญญาชน (Intellectuals)

3.2.3 แนวคิดการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position)

3.2.4 แนวคิดกลไกอำนาจรัฐ (State apparatus) และแนวคิดการครอบงำอำนาจรัฐ (Hegemonic apparatus)

3.2.5 แนวคิดโครงสร้างส่วนบน (Super/structure)

3.2.6 แนวคิดขบวนการโต้กลับการครองอำนาจนำ (Counter hegemony)

3.3 ทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social movement)

3.3.1 แนวคิดพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory)

3.3.2 แนวคิดระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory)

3.3.3 แนวคิดกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory)

3.3.4 แนวคิดขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement Theory)

3.3.5 แนวคิดการวิเคราะห์ผลสะท้อนจากขบวนการทางสังคม (Impacts of social movement)

3.4 กรอบแนวคิด (Conceptual framework)

3.2 ทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory)

ทฤษฎีและแนวคิดการครองอำนาจนำได้แสดงออกอย่างชัดเจนถึงการเป็นสัญลักษณ์ของอันโตนิโอ กรัมสกี ซึ่งกลายเป็นแนวคิดสำคัญในการนำไปศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมือง หรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Relation of power) ของกลุ่มพลังทางการเมืองต่างๆ แม้ในบางโอกาสแนวคิดดังกล่าวอาจจะต้องใช้แนวคิดอื่นมาประกอบ แต่ก็ยังคงเป็นใจกลางในการศึกษาเช่นเดิม หากแต่ในเชิงลึกงานของวัชรพลยังเสนอว่า แนวคิดการครองอำนาจนำไม่ได้ถือกำเนิดจากตัวกรัมสกีอย่างที่เข้าใจกัน แต่เขาเป็นเพียงผู้นำเสนอในมุมมองใหม่ โดยที่เห็นได้ชัดว่ามิติทางวัฒนธรรม อุดมการณ์ และปัญญาชน ถูกเพิ่มเติมเข้าไป (วัชรพล พุทธรักษา, 2557)

อย่างไรก็ตาม มีความเห็นที่สอดคล้องกันจากงานหลายชิ้นในระยะหลัง เช่น ฌองตาล มูฟ (Mouffe, 2008) , และอันโตนิโอ ซานตุซซี (Santucci, 2010) ที่เสนอว่า แนวคิดของกรัมสกีได้มีร่องรอยให้เห็นว่าเกิดขึ้นในช่วงก่อนการถูกกบฏซัง โดยปรากฏในงานเขียนสำคัญระหว่างปี 1919 – 1920 ซึ่งมีการอธิบายถึงเนื้อหาของแนวคิดการครองอำนาจนำไว้อย่างชัดเจน เช่น การกล่าวถึงปัญหาของชนชั้นกรรมมาชีพในแถบเมืองตูริน ดังตัวบทนี้

“...พวกคอมมิวนิสต์ในตูรินได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับ “การครองอำนาจนำของชนชั้นกรรมมาชีพ” ไว้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในแง่ของการเป็นรากฐานทางสังคมให้กับเผด็จการของชนชั้นกรรมมาชีพ และรับของชนชั้นกรรมกรชนชั้นกรรมมาชีพนั้นสามารถก้าวมาเป็นกลุ่มนำและเป็นชนชั้นปกครองได้ ถ้าหากสร้างพันธมิตรระหว่างชนชั้นที่เป็นระบบขึ้นมาได้สำเร็จ ซึ่งจะทำให้ระดมพลชนของชนชั้นแรงงานเพื่อดำเนินทุนนิยมและรัฐแบบนายทุนได้” (วัชรพล พุทธรักษา, 2557)

ความน่าสนใจในแง่มุมใหม่คือ การนำเสนอของกรัมสกีในระยะนั้นมีลักษณะไม่ได้แตกต่างจากร่องรอยของการกำเนิดแนวคิดนี้ในรัสเซีย ซึ่งมีความหมายสำคัญในเชิงว่า การครองอำนาจนำก็คือการสร้างพันธมิตรทางการเมือง (Political alliance) แต่ลักษณะเด่นที่กรัมสกีควบรวม (Fusion) และให้ความสำคัญกับปัจจัยในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ศิลธรรม และปัญญาชน โดยวัชรพล ชี้ชวนให้เห็นผ่านตัวบทที่มีลักษณะการควบรวมดังกล่าวว่า

“... สิ่งที่เราทำได้ในจุดนี้คือการใส่ใจกับพื้นที่สองระดับในโครงสร้างส่วนบน พื้นที่แรกสุดคือ “ประชาสังคม” ที่ซึ่งเป็นองค์รวมของสิ่งต่างๆที่มักเรียกว่า “พื้นที่ปราศจากอำนาจรัฐ” ส่วนพื้นที่ที่สองคือ “พื้นที่สังคมการเมือง” หรือ “รัฐ” พื้นที่ทั้งสองมีความเชื่อมโยงกันในทางหนึ่งคือเพื่อทำหน้าที่ในการ “ครองอำนาจนำ” ที่ซึ่งกลุ่มชนชั้นปกครองนำมาใช้ผ่านทางประชาสังคม ขณะในอีกทางหนึ่งนั้นเป็นการครอบครองจากรัฐโดยตรง หรือสั่งการผ่านทางรัฐและ “เครื่องมือทางกฎหมาย” ของรัฐบาลหน้าที่ตรงนี้เป็นเรื่องในระดับองค์กรต่างๆ และมีความเชื่อมโยงกัน โดยที่ปัญญาชนทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการใช้อำนาจ เพื่อให้ชนชั้นปกครองอยู่เหนือชนชั้นผู้ถูกกดขี่ทั้งในทางการครองอำนาจนำเหนือสังคม และการใช้อำนาจทางการเมืองของรัฐบาล” (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 162)

ตัวบทที่นำเสนอเผยให้เห็นว่าแนวคิดการครองอำนาจนำเป็นแนวคิดที่ไม่ได้มีอิสระในตัวเอง จึงจำเป็นต้องมีการใช้แนวความคิดอื่นๆมาร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ในการอธิบายปรากฏการณ์ กล่าวได้ว่า “การครองอำนาจนำส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นจากการสร้างขึ้นของปัญญาชนในสังคม แม้จะควรตระหนักเพิ่มเติมว่า แนวคิดที่สร้างขึ้นโดยกรัมนี่ ตัวผู้สร้างไม่เคยมีการสร้างค่านิยมและการนำไปใช้อย่างระบบแต่อย่างใด โดยค่านิยมที่เป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการที่ศึกษางานของกรัมนี่คืองานของ (Williams, 1960: 587) ที่เสนอว่า การครองอำนาจนำเป็นสถานะที่สังคมและการเมืองมีการผนวกควมรวมไว้ระหว่างการศึกษาในเชิงปรัชญาและการปฏิบัติ (Philosophy and Practice) เป็นสถานะที่วิถีชีวิตถูกครอบงำและในเชิงความคิดกับความจริงถูกทำให้เป็นหนึ่งเดียว และแพร่กระจายไปยังสังคม สถาบันทางการเมือง ซึ่งมีการกระทำผ่านทางรสนิยม ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ศาสนา โดยเฉพาะหลักปฏิบัติในความสัมพันธ์เชิงอำนาจในทุกระดับ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557)

จากการวิเคราะห์งานของวิลเลียมส์ วัชรพลได้เสนอว่ามี 2 ประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาเพิ่มเติม หนึ่งคือความเป็นเอกภาพและการปฏิบัติ สองคือให้มองว่าการครองอำนาจนำอาจมีความหมายมากกว่าการมองโลกอย่างปกติธรรมดา หรือที่เรียกว่า Common sense ทั้งนี้สามารถพิจารณาในแง่แรกจากการแปลตัวบทดังต่อไปนี้

“... การรับรู้ในเชิงวิพากษ์ของกลุ่มชนชั้นต่างๆ เกิดขึ้นผ่านการต่อสู้ทั้งในเชิงของ “การครองอำนาจนำ” ทางการเมือง และการต่อต้านซึ่งหน้า ประการแรกในประเด็นเชิงจริยธรรมและในทางการเมือง เพื่อให้ได้มาซึ่งการเข้าใจความจริงของชนชั้นต่างๆที่ดีกว่าเดิม จิตสำนึกของการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มพลังที่ครองอำนาจนำ

(กล่าวคือ จิตสำนึกทางการเมือง) ซึ่งเป็นก้าวแรกสู่การไปสู่จิตสำนึกที่ก้าวหน้ากว่าเดิมของชนชั้นตัวเอง โดยเป็นจุดที่ทฤษฎีและการปฏิบัตินั้นในที่สุดแล้วกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น เอกภาพระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติจึงไม่ได้เป็นเรื่องของข้อเท็จจริงที่เป็นกลไก แต่เป็นส่วนหนึ่งของช่วงเวลาในประวัติศาสตร์” (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 164)

ความสำคัญในประเด็นแรกชี้ว่า “ปรัชญา”(philosophy) สำหรับกรัมซี สามารถตีความได้หลากหลาย แต่ไม่ถึงกับต้องแยกออกจากแง่มุมการศึกษาประวัติศาสตร์และการเมือง (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 164) หากแต่ความสำคัญดังกล่าวถูกตีความว่า กรัมซีให้ความสำคัญกับการผนวกรวมปรัชญาให้สัมพันธ์กับหลักการทางประวัติศาสตร์การเมือง และแนวคิดการครองอำนาจนำนี้อาจช่วยให้ผู้ที่สนใจ สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองอันมีปัจจัยแวดล้อมที่สัมพันธ์กันดังเช่นอุดมการณ์ จิตสำนึก รวมถึงปัจจัยในเชิงวัตถุด้วยเช่นกัน ส่วนแนวคิดการครองอำนาจนำมีองค์ประกอบที่สำคัญอีกแง่มุมหนึ่งคือ การสร้างมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อ “แว่นการมองโลกแบบปรกติธรรมดา” หรือที่วัชรพลนำเสนอว่า “โลกทัศน์สามัญ”(common sense) เพราะกรัมซีมองว่า โลกทัศน์สามัญไม่ควรเป็นปรัชญาของผู้ที่เป็นนักปราชญ์ กล่าวให้เข้าใจง่ายขึ้นคือ “โลกทัศน์” หรือแว่นการมองโลกแบบปรกติ ล้วนเป็นอิทธิพลจากการถูกกล่อมเกลาทางการเมืองโดยชนชั้นผู้ปกครอง การศึกษาในเชิงปรัชญาจึงต้องลงลึกและกล้าที่จะนำเสนอมุมมองในเชิงวิพากษ์ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 166)

การกล่าวถึง “แว่นการมองโลกแบบปรกติธรรมดา” (common sense) หรือคอมมอนเซนส์ คือ การมองโลกอันถูกหล่อหลอมจากชนชั้นผู้ปกครอง โดยผู้ปกครองมีจุดมุ่งหมายในการสร้างขึ้นเพื่อครอบงำผู้ที่ถูกปกครองโดยก่อให้เกิดเป็นผลประโยชน์ในทางชนชั้น (Bocock, อ้างใน วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 166) กระบวนการในการสร้างคอมมอนเซนส์ต่างถูกกลไกต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นโดยฝ่ายชนชั้นผู้ปกครอง หากผู้ถูกปกครองต้องการที่จะต่อสู้กับกระบวนการดังกล่าวเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมที่เป็นอยู่ พวกเขาต้องสร้างคอมมอนเซนส์แบบใหม่ หรือสร้างมุมมองเชิงวิพากษ์ในชุดความรับรู้อันปราศจากการกล่อมเกลาจากฝ่ายผู้ปกครอง (Robinson, อ้างใน วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 166) โดยกรัมซีนำเสนอว่า “ชนชั้นล่างต้องเปลี่ยนแว่นการมองแบบเดิมด้วยสิ่งที่เรียกว่า “กู๊ดเซนส์” (Good sense) ที่เป็นแสงสว่างทางปัญญาและชี้ทางออกจากการถูกครอบงำ

ด้วยเหตุนี้ ความน่าสนใจของแนวคิด ทฤษฎีนี้ที่กรัมซีพยายามนำเสนอแบ่งออกเป็นสองประเด็นคือ หนึ่งกรัมซีใช้แนวคิดข้างต้นในการพยายามสร้างความยินยอมพร้อมใจในเชิงอุดมการณ์เพื่อเป็นฐานทางปัญญาในการต่อต้านอำนาจในการบังคับในทางการเมือง และสองการครองอำนาจนำมีคุณูปการในด้านการชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นที่ถูกปกครองต้องสร้างการนำในทางศีลธรรมจรรยาเพื่อ

เป็นฐานในการปฏิบัติในทางวัฒนธรรมทางการเมือง และยังเน้นไปที่การต่อสู้ของชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งพวกเขาควรต้องยกระดับจิตสำนึกในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องในทางเศรษฐกิจจากกลุ่มพลังทางการเมืองในอีกหลายระดับ จนนำไปสู่เป้าหมายที่ไกลกว่าที่เป็นอยู่ได้ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 167)

โครงสร้างการครองอำนาจนำ: องค์ประกอบของการครองอำนาจนำ

3.2.1 แนวคิดกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc)

องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของแนวคิดการครองอำนาจนำ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงพลวัตของกลุ่มพลังทางการเมืองต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน ก็คือแนวคิดเรื่องกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 168) ซึ่งถูกเรียกว่า “Historical bloc” โดยมีการนิยามว่าคือ สภาวะของชนชั้นและกลุ่มพลังต่างๆ ในสังคมมีความสัมพันธ์ทางอำนาจกันโดยซับซ้อนในหลายปัจจัย ทั้งเชิงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงวัฒนธรรม โดยนิยามดังกล่าวเป็นการตอกย้ำว่า “กรัมนี่ไม่เคยละทิ้งความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยสำคัญในโครงสร้างส่วนล่าง (base structure) แม้ในระยะหลังงานที่นำเสนอเกี่ยวกับกรัมนี่ส่วนใหญ่จะมักถึงเฉพาะความสำคัญของโครงสร้างส่วนบนมากกว่า (super structure) (Sassoon, อ้างในวัชรพล พุทธรักษา, 2557: 168) โดยวัชรพล พุทธรักษา ได้ชวนพิจารณาจากตัวบทของกรัมนี่ดังต่อไปนี้

“...โครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบนประกอบสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” กล่าวคือเป็นองค์รวมความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ชัดแย้ง และไม่ลงรอยกันในโครงสร้างส่วนบนอันเป็นผลสะท้อนจากความสัมพันธ์ทางการผลิตทางสังคมในโครงสร้างส่วนล่าง แนวคิดเรื่องกลุ่มประวัติศาสตร์นั้นชัดเจนว่าเป็นสิ่งที่พลังในเชิงวัตถุที่เป็นสารัตถะ ส่วนอุดมการณ์เป็นเปลือกนอก การแบ่งแยกสารัตถะและเปลือกนอกในที่นี้เป็นเพียงในเชิงเปรียบเทียบเท่านั้น เนื่องจากในความเป็นจริง พลังทางวัตถุนี้ไม่สามารถเข้าใจได้ในเชิงประวัติศาสตร์หากปราศจากเปลือกนอก/รูปแบบเชิงอุดมการณ์ และขณะเดียวกัน อุดมการณ์ก็จะเป็นเพียงจินตนาการของปัจเจกบุคคลหากปราศจากพลังในเชิงวัตถุ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 168)

นอกจากนี้ อานน์ ซาสซูน (Anne Showstack Sassoon) ได้ชวนพิจารณาเพิ่มเติมว่าแนวคิดกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญในสองระดับคือ ในระดับทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติ ทั้งยังช่วยให้ผู้นำทฤษฎีดังกล่าวไปวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างส่วนบนและส่วนล่างได้ชัดเจนมากขึ้น ในขณะที่การนำไปใช้ ทฤษฎีดังกล่าวสามารถนำไปสู่การอธิบายการก่อตัวทางสังคมในบริบทต่างๆ (Social formation) (วัชรพล พุทธรักษา,

2557: 170) ซึ่งในงานชิ้นนี้แนวคิดกลุ่มก้อนประวัติศาสตร์จะใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะการก่อตัวของระบอบตุลาการวิวัฒน์ที่มีการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์มาอย่างยาวนาน

แนวคิดกลุ่มทางประวัติศาสตร์ของกรีมซี พยายามชี้ให้เห็นถึงลักษณะการดำเนินความสัมพันธ์ของชนชั้นและกลุ่มพลังทางการเมืองต่างๆ (power bloc) ซึ่งเชื่อมโยงกันในรูปแบบการผลิต (Mode of production) สิ่งใด สิ่งหนึ่ง เพื่อครอบงำสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็มักจะถูกเชื่อมโยงกับรูปแบบการผลิตอื่นๆ ด้วย กระนั้นยังมีข้อเสนอเพิ่มเติมว่า กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ แม้จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มพลังใดก็ตาม แต่กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์จะมีการเชื่อมโยงเพื่อพัฒนาศักยภาพกับกลุ่มพลังใหม่ๆ ในทางก้าวหน้า (progressive) อยู่เสมอ เพื่อสร้างกลุ่มก้อนประวัติทางเลือกอยู่เสมอ (Alternative historical bloc) (Joll, อ้างใน วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 170)

อย่างไรก็ดี เมื่อกล่าวถึงการก่อตัวของความสัมพันธ์ทางอำนาจ โดยเฉพาะเมื่อเกิดขึ้นภายใต้ความขัดแย้งของชนชั้น (class struggle) ในบริบทการเมืองไทยอาจทำความเข้าใจในลักษณะแบบยอดภูเขาน้ำแข็งได้ว่า (iceberg naked) นั่นคือความขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้ปกครอง อันหมายถึงรัฐบาล กลไกรัฐ นายทุน และสถาบันทางการเมือง กับชนชั้นผู้ถูกกดขี่ เช่น ขบวนการแรงงาน ปัญญาชน เกษตรกร และนักศึกษา เป็นต้น โดยเกร์ก กิตติเรียงลาภ เสนอว่า ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวมีมิติในการต่อสู้ที่หลากหลายกว่าที่มองเห็นแบบผิวเผินตามที่งานอื่นๆ นำเสนอ บ้างเป็นการแสดงออกว่าขัดแย้งกัน แต่บางครั้งกลับแสดงถึงร่วมมือ รวมถึงเงื่อนไขด้านระยะเวลาที่ไม่อาจคาดเดาการเคลื่อนไหวของแต่ละกลุ่มได้ (เกร์ก กิตติเรียงลาภ, 2552: 39) ความเป็นเอกภาพเชิงซับซ้อนดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ของระบอบตุลาการวิวัฒน์ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มพลังทางการเมืองอันหลากหลาย ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจประเด็นในข้างต้นจึงมีการใช้แนวการวิเคราะห์กลุ่มย่อยทางชนชั้น (class fractions) และกลุ่มก้อนทางอำนาจ (power bloc) ภายใต้ข้อเสนอที่ว่า แนววิเคราะห์ทั้งสองประเด็นคือการให้ความสำคัญกับกลุ่มพลังอื่นๆ ที่แฝงเร้นอยู่ในกลุ่มพลังก้อนใหญ่ ซึ่งถือเป็นการก่อตัวในระดับปฐมภูมิที่นำไปสู่การประกอบสร้างกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (historical bloc) ในเวลาต่อมา มีการนำเสนอดังนี้

หนึ่งแนววิเคราะห์กลุ่มย่อยทางชนชั้น (class fractions) แนวคิดนี้ถูกเสนอจาก Poulantzas ในช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 ที่ชี้ว่า ทั้งฝ่ายชนชั้นปกครองและชนชั้นที่ถูกกดขี่ต่างมีกลุ่มย่อยอยู่ (class fractions) ซึ่งแม้ว่าเป้าหมายทางยุทธศาสตร์จะคล้ายกัน นั่นคือการต่อสู้กับอีกชนชั้นหนึ่ง แต่จะเห็นว่ากลุ่มย่อยจะมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ทั้งในเชิงอุดมการณ์ แนวทางการต่อสู้ กระทั่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ กำไร ค่าแรง เป็นต้น (Poulantzas, 1975) เมื่อพิจารณากลุ่มย่อยของชนชั้นปกครองเราจะเห็นว่า กลุ่มนายทุนอุตสาหกรรม กลุ่มทุนธนาคาร กลุ่มกองทัพ ต่างมีผลกำไร ค่าแรง ที่ลดหลั่นกันตามแต่เงื่อนไขทางการเมืองแต่ละช่วงเวลา เช่นเดียวกับชนชั้นที่ถูกปกครอง

กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้แรงงานในโรงงาน ข้าราชการชั้นผู้น้อย กลุ่มเหล่านี้บางครั้งร่วมมือกับชนชั้นปกครอง บางกลุ่มต่อสู้เฉพาะผลประโยชน์ซึ่งๆหน้าของกลุ่มตนเอง (แก๊งกิจ กิตติเรียงลาภ, 2552: 40) (เช่น กลุ่มชาวไร่อ้อย ก็จะไม่สนใจเพียงผลผลิตและราคาอ้อย โดยไม่ได้สนใจกลุ่มอื่นๆหรือมุ่งเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างใดๆ)

ด้วยลักษณะเฉพาะของกลุ่มย่อยเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นว่า “กลุ่มย่อยทางชนชั้น” ไม่ได้เป็นปึกแผ่น หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอมา แต่ภายในชนชั้นเดียวกันต่างมีการประสานผลประโยชน์ แก่งแย่งช่วงชิงการนำระหว่างชนชั้นอยู่เช่นกัน ความเป็นพันธมิตรจึงไม่ได้คงทนถาวร แต่มีปัจจัยทางการเมืองทั้งการต่อรอง (bargaining) การก่อร่าง (articulation) เป็นเงื่อนไขสำคัญในการมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลง ความสำเร็จในขั้นต่อไปของกลุ่มย่อยทางชนชั้นเหล่านี้ คือการประกอบสร้าง ควบรวมกับกลุ่มอื่นๆให้มั่นคงขึ้น หากกลุ่มไหนสามารถประสานเงื่อนไขร่วมกันได้ ก็จะสามารถก่อเกิดเป็นกลุ่มก้อนอำนาจ (power bloc) และกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ได้ (historical bloc) ต่อไปได้

สองแนวคิดกลุ่มก้อนอำนาจ (power bloc) จากการศึกษาของ Poulantzas ทำให้เข้าใจได้ว่าแนวคิดกลุ่มก้อนอำนาจคือระดับที่เพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากการประสานผลประโยชน์ในระดับกลุ่มย่อยทางชนชั้น ซึ่งเงื่อนไขที่เห็นได้ชัดเจนคือ อุดมการณ์และผลประโยชน์ทางการเมือง การเกิดขึ้นของกลุ่มก้อนอำนาจจึงต้องให้ความสำคัญการก่อรูปในส่วนย่อยของชนชั้น ที่ปรากฏท่ามกลางอาณาบริเวณของอำนาจรัฐ และเมื่อเกิดเป็นกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น ลักษณะสำคัญคือ เงื่อนไขร่วมของพวกเขา ทั้งการเข้าควบคุมอำนาจรัฐ กำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะ (แก๊งกิจ กิตติเรียงลาภ, 2552: 43) เราสามารถยกตัวอย่างภายใต้ข้อสมมุติฐานในงานศึกษานี้ได้เช่นกันว่า กลุ่มย่อยของแวดวงตุลาการ กระแสหลัก ทั้งนักวิชาการ ผู้พิพากษา ทนายความ ต่างมีจุดมุ่งหมายร่วมในระยะเวลาหนึ่งๆ เพื่อเป็นพันธมิตรกันและกลายเป็นกลุ่มก้อนอำนาจได้ (power bloc) โดยในระดับต่อไปกลุ่มก้อนอำนาจจึงต้องประกอบสร้างกลุ่มก้อนในระดับเดียวกันกับอีกหลายกลุ่ม นำไปสู่การครองอำนาจนำทางการเมือง (hegemony) ในระยะเวลาหนึ่งๆได้

การพิจารณาถึงรายละเอียดสำคัญเพิ่มเติมคือ กลุ่มก้อนอำนาจจะกระทำการสร้างพันธมิตรทางการเมือง (alliance) ระหว่างกลุ่มย่อยทางชนชั้นที่ยึดโยงด้วยผลประโยชน์และอุดมการณ์ ณ ช่วงระยะเวลาใด เวลาหนึ่ง แต่ไม่ใช่เป็นลักษณะการหลอมรวม (fusion) ที่เกิดเป็นเอกภาพแบบลงหลักปักฐาน ที่สามารถเข้าสู่การครองอำนาจนำได้อย่าง “กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” ดังนั้นกลุ่มก้อนอำนาจจึงเต็มไปด้วยความขัดแย้ง และมีกลุ่มย่อยๆที่คอยแข่งขันกัน ทั้งนี้ ข้อเสนอสำคัญของ Poulantzas เสนอว่า การสร้างกลุ่มก้อนอำนาจในรัฐทุนนิยมสมัยใหม่ มีความจำเป็นที่กลุ่มชนชั้นนายทุนที่ต้องการครอบครองอำนาจนำต้องสร้างพันธมิตรเพิ่มเติม หรือเชื้อเชิญกลุ่มย่อยจากชนชั้นอื่นๆให้เข้าร่วม (Poulantzas, 1980: 140) ดังจะเห็นว่า กลุ่มชนชั้นนายทุนที่ตั้งพรรคการเมือง

ต่างสร้างความชอบธรรมด้วยวิธีการสร้างนโยบายที่ดึงดูดกลุ่มย่อยของชนชั้นล่างเสมอ (ในประเทศไทย อาจมีตัวอย่างเช่น กลุ่มเกษตรกรปลูกข้าว ที่ในบางช่วงพวกเขาถูกมองว่าเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม) การสร้างข้อเสนอเช่นนี้มีเป้าหมายเพื่อให้กลุ่มก้อนอำนาจของตนเองได้รับการหนุนหลังในการเลือกตั้งนั่นเอง

ดังที่กล่าวมาภาพใหญ่ของกลุ่มก้อนประวัติศาสตร์คือกลุ่มทางชนชั้นในระดับมหภาค (meta) ซึ่งเกิดจากการต่อสู้ในระดับชนชั้นหลายระนาบ การสร้างชนชั้นในระดับมหภาคถือเป็นเรื่องยาก หากกลุ่มย่อยอื่นๆเมื่อไม่สามารถเกิดการประนีประนอมได้ สถานการณ์ต่อมาส่วนใหญ่จึงจบลงแบบที่กรัมซึ่งเรียกว่า “ภาวะวิกฤติแบบอินทรีย์ภาพ” (organic crisis) ทั้งที่เป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจ (economic crisis) วิกฤติทางการเมือง (political crisis) ด้วยเหตุนี้ การทลายวิกฤติดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับกระบวนการเงื่อนไขร่วมของกลุ่มย่อยทางอำนาจต่างๆเพื่อนำไปสู่การเป็นกลุ่มก้อนขั้นสุดในระดับมหภาคที่เรียกว่า “Historical bloc” ซึ่งปัจจัยความยากเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับความผันแปรขององค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างการครองอำนาจนำ ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

3.2.2 แนวคิดปัญญาชน (Intellectuals)

ความสำคัญอีกหนึ่งประการขององค์ประกอบของแนวคิดการครองอำนาจนำคือ ปัญญาชน (Intellectual) ซึ่งกรัมชี้มองว่าเป็นส่วนสำคัญในการสถาปนาอำนาจนำ (hegemony) ส่วนในด้านนิยามความหมายมีข้อเสนอว่า งานวิชาการในไทยมักสร้างนิยามของปัญญาชนในเชิงอุดมคติ (idealism) อันมีความแตกต่างพอสมควรจากการตีความปัญญาชนในแบบกรัมซึ่ง

ในทฤษฎีของนักวิชาการและนักหนังสือพิมพ์ยุคเก๋านำเสนอว่า ปัญญาชนเริ่มถูกใช้ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ หมายถึงพวกมีการศึกษาสูง กลุ่มหัวกะทิ ผู้เชี่ยวชาญในศิลปวิทยาการ ซึ่งความรวมในลักษณะนี้เห็นได้ว่า ปัญญาชนถูกใช้อ้างอิงเพื่อสร้างวัฒนธรรมในชนชั้นนำ ต่างจากในแนวคิดของกรัมซึ่งที่วัชรพล พุทธิรักษา (2557) ได้สรุปว่า กรัมซึ่งเป็นนักคิดสายมาร์กซิสต์คนแรกๆที่ตระหนักถึงลักษณะของปัญญาชนอย่างจริงจัง (Boggs, อ้างในวัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 171) ซึ่งมีความหมายที่ต่างออกจากความรู้ทั่วไปของความเป็นอุดมคติในสังคมไทย แม้จะมีบางมุมที่คล้ายคลึงกันอยู่บ้างในลักษณะที่ว่า ปัญญาชนอาจถูกคาดหวังว่าต้องมีความฉลาดทางปัญญามากกว่าคนทั่วไป แต่จะเห็นว่ากรัมซึ่งได้จัดแบ่งลักษณะปัญญาชนไว้ 2 ระดับ คือระดับปัจเจกบุคคล (Individual) และในฐานะองค์รวม (Ensemble) โดยนำเสนอานิยามว่า “ผู้มีบทบาทในการจัดตั้งองค์การต่างๆ (organization) หรือบทบาทนำในทางวัฒนธรรม อุดมการณ์ (Ideological-culture) ในสังคม ซึ่งไม่ได้หมายถึงผู้มีการศึกษาสูงเท่านั้น แต่หมายรวมถึง ผู้นำชาวนา คนงาน ครู อาจารย์ มหาวิทยาลัย ช่างฝีมือ ดังจะเห็นได้ว่ากรัมซึ่งใส่ใจในเชิงความสามารถของบทบาทหน้าที่ มากกว่าชาติ

กำเนิด สถานะทางเศรษฐกิจ หรือระดับการศึกษา (Sassoon A.S อ้างใน วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 171)

ด้วยความสำคัญในเหล่านี้ ปัญญาชนในทัศนะของกรัมซี่คือมีหน้าที่สร้างสรรค์องค์ความรู้ (knowledge) และปลูกสร้างจิตสำนึก (instill) แบบใหม่ให้ผู้คน โดยกรัมซี่กล่าวว่า “คนทุกคนล้วนเป็นปัญญาชน แต่อาจกล่าวได้ว่าไม่ใช่ทุกคนที่มีหน้าที่ของการเป็นปัญญาชนในสังคม (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 172) แนวคิดปัญญาชนจึงให้ความสำคัญในบทบาทหน้าที่ในสังคม (Function of intellectuals) ดังที่ได้อธิบายผ่านตัวบทดังนี้

“... ข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นมากที่สุดที่ข้าพเจ้ามองเห็นก็คือ การมองที่ข้อแบ่งแยกที่เนื้อแท้ของกิจกรรมต่างๆของปัญญาชน แทนที่จะมองที่องค์รวมของระบบความสัมพันธ์ที่กิจกรรมเหล่านั้นมีที่ทางในความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนโดยทั่วไป...” (Crehan, อ้างใน วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 172)

ทั้งนี้ ปัญญาชนจะเป็นผู้นำในการผลิตสร้างการเปลี่ยนแปลง (Transform) อารมณ์ความรู้สึกของคนในสังคมที่มีลักษณะกระจัดกระจาย ไม่ปะติดปะต่อ ให้เป็นไปในทางเดียวกันหรือสอดคล้องกันในเชิงเหตุผล นอกจากในด้านอารมณ์ความรู้สึกแล้ว ปัญญาชนจำเป็นต้องผลิตสร้างองค์ความรู้ในรูปแบบข้างต้นเช่นเดียวกัน แต่องค์ความรู้ที่สร้างขึ้นต้องเกิดจากบรรทัดฐานความเข้าใจของผู้คนในสังคมอย่างแท้จริง (Crehan, อ้างใน วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 173) กรัมซี่ยังเพิ่มเติมอีกว่า ความสำคัญอย่างยิ่งยวดประการหนึ่งของปัญญาชนคือ การเป็น “ผู้จัดการมวลชน” (Organizer of the mass of men) ทั้งในเชิงการต่อสู้ทางเศรษฐกิจในพื้นที่โครงสร้างส่วนล่าง รวมถึงสร้างองค์ความรู้แบบใหม่ที่ยึดกุมจิตใจมวลชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อท้าทายอำนาจของชนชั้นปกครอง โดยต้องประกอบสร้างกลุ่มก้อนประวัติศาสตร์ขึ้นมาเอง ต่อสู้ในด้านความคิด และลงมือปฏิบัติ ความรวมที่กล่าวถึงคือหน้าที่ของปัญญาชนในแนวคิดการครองอำนาจนำของกรัมซี่ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 173)

อย่างไรก็ดี การจัดแบ่งปัญญาชนของกรัมซี่จะแยกเป็น 2 ลักษณะ คือปัญญาชนที่ยึดโยงกับชนชั้น (Organic intellectual) และ ปัญญาชนที่ข้ามชนชั้นได้ (Tradition intellectual) (วัชรพล พุทธรักษา , 2557 น.173) โดยเคท เครฮัน (Kate Crehan) อธิบายว่า กรัมซี่ใช้คำว่า organic ในการนำเสนอภาพความสัมพันธ์ในแบบพื้นฐาน (Fundamental) และเป็นโครงสร้าง (Structural) ไม่ได้เกิดขึ้นโดยฉับพลันหรือเพิ่งเกิด ด้วยเหตุนี้ ปัญญาชนที่ยึดโยงกับชนชั้นก็คือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องและเป็นผู้รักษาอำนาจ ผลประโยชน์ของชนชั้นนั้นไว้โดยเฉพาะ (Crehan, อ้างใน วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 174)

วัชรพลนำเสนอในบริบทสังคมนิยมว่า ปัญญาชนประเภทนี้อาจหมายถึงนักการเมือง ช่างเทคนิคในโรงงาน อันมีบทบาทชัดเจนในการจัดการองค์กร รวมไปถึงการเป็นผู้นำทางความคิดอุดมการณ์ (ideological leader) ในการทำหน้าที่สร้างแรงผลักดันของชนชั้น และผสานความต้องการร่วมของคนในสังคมได้ (Collective needs of a class) (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 174) ในทางกลับกัน ปัญญาชนที่ข้ามชนชั้นได้ ไม่ได้มีบทบาทผูกติดไว้กับชนชั้นใด ชนชั้นหนึ่ง แต่กลับมีความอิสระ สามารถสร้างผลประโยชน์แก่ตนเองเหนือกว่าชนชั้น เช่น นักบวช นักวิชาการ ที่ไม่ได้มีหน้าที่ยึดติดกับองค์กรใดเป็นสำคัญ และด้วยสถานะความอิสระดังกล่าว ปัญญาชนในลักษณะนี้อาจส่งผลให้ถูกกล่อมเกลามาจากชนชั้นปกครองให้กลายเป็นกลไกที่มีไว้เพื่อรักษาสถานะนำในสังคมต่อไป (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 174)

3.2.3 แนวคิดการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position)

ภายใต้สนามการต่อสู้ในปรากฏการณ์ทางการเมือง กลุ่มพลังต่างๆ เลือกใช้กลยุทธ์อย่างหลากหลายเพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะ หรือผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งแนวคิดที่สัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ปรากฏในบันทึกที่ชื่อว่า “การต่อสู้ทางการเมืองและสงครามทางการเมือง” (Political struggle and Military war) โดยมีการอธิบายในเชิงว่า กลุ่มพลังต่างๆ มักจะนำไปสู่การต่อสู้ทางชนชั้น (Class struggle) ที่มีการจัดแบ่งออกใน 3 รูปแบบ คือ ได้แก่ “สงครามยึดกุมพื้นที่” (War of movement) “การทำสงครามยึดกุมพื้นที่ทางความคิด” (War of position) และการทำสงครามแบบกองโจร (Underground warfare) (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 145) โดยในงานศึกษานี้ผู้เขียนจะอธิบายเปรียบเทียบเพียงสองแบบที่มีความเกี่ยวข้องในงานศึกษานี้เท่านั้น

แบบที่หนึ่งคือ “สงครามยึดกุมพื้นที่ทางความคิด” ที่สัมพันธ์เสนอว่ามีความเหมาะสมในการเป็นยุทธวิธีในบริบทพื้นที่อันมีประชาสังคมที่ด้อยประสิทธิภาพ ซึ่งรัฐลักษณะดังกล่าวแสดงถึงการมีสถานะการเมืองอันเปราะบาง (Fragile) ทำให้สถาบันทางการเมือง รวมถึงขบวนการทางสังคมอื่นๆ ไม่สามารถมีอำนาจต่อรองกับผู้กุมอำนาจรัฐได้เท่าที่ควร (Sassoon, อ้างใน วัชรพล พุทธรักษา , 2557: 145) ในขณะที่แบบที่สองคือ “สงครามยึดกุมพื้นที่” ซึ่งถูกทำความเข้าใจว่าเป็นยุทธวิธีที่ไม่เหมาะสมกับการเข้าสู่การครองอำนาจนำ เนื่องจากวิธีการขับเคลื่อนยึดพื้นที่เป็นการใช้อำนาจในเชิงกายภาพที่เป็นการบังคับ (Coercion) หากมีการยึดกุมพื้นที่ก็จะไม่เกิดความยั่งยืน คงทน การจะสามารถครองอำนาจนำได้อย่างสมบูรณ์ต้องอาศัยการทำสงครามยึดกุมให้ได้ทั้งสองรูปแบบ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 145)

ด้วยเหตุนี้ กรัมนี่จึงนำเสนอว่า ยุทธวิธีที่เหมาะสมสำหรับชนชั้นที่ต้องการเข้าสู่การครองอำนาจนำ คือต้องพยายามยึดกุมพื้นที่ทางความคิด (war of position) ซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณการต่อสู้ในเชิงวัฒนธรรม (cultural) และค่อยๆ กัดเซาะทำลายกลไกในเชิงอุดมการณ์ของชนชั้นอื่นๆ

(Ideological mechanism) อย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือการเข้ายึดครองพื้นที่ทางความคิดอันมีอิทธิพลในการกล่อมเกลாதองสังคม เช่น สถาบันการศึกษา องค์กรทางศาสนา สื่อมวลชน และสหภาพแรงงาน เป็นต้น (Hoare and Nowell Smith, อ้างใน วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 145)

อย่างไรก็ดี การทำสงครามยึดกุมพื้นที่ทางความคิดมักจะถูกใช้เป็นกลวิธีของชนชั้นผู้ถูกปกครองในลักษณะนำมาต่อต้าน ทำลายอำนาจ เพื่อให้ชุดความคิดใหม่แผ่ขยายในสังคม และในขณะเดียวกัน กลไกรัฐที่ส่วนใหญ่มักถูกควบคุมโดยชนชั้นปกครองก็ยังคงเป็นข้อได้เปรียบเช่นเคย มีหน้าซ้ำชนชั้นปกครองยังมีการสร้างดุลยภาพกับกลุ่มพลังอื่นๆภายใต้ข้อเสนอและเงื่อนไขทางผลประโยชน์ใหม่ๆอยู่เสมอ บางครั้งถูกเรียกว่า “การปฏิวัติเงียบ” (วัชรพล พุทธิรักษา , 2557: 146)

3.3.4 แนวคิดกลไกรัฐ (State apparatus) และแนวคิดการครอบงำอำนาจรัฐ (Hegemonic apparatus)

ดังที่นำเสนอในหัวข้อ การทำสงครามยึดกุมพื้นที่ทางความคิดว่า กลไกรัฐ (State apparatus) และแนวคิดการครอบงำอำนาจรัฐ (Hegemonic apparatus) คือตัวแปรสำคัญที่ทำให้กลุ่มพลังต่างๆสามารถเข้าสู่อำนาจได้ง่ายขึ้น หากสามารถครอบครองกลไกดังกล่าวได้ กระนั้นกลไกทั้งสองถูกมองว่าเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ชุดความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ แนวคิดทางกฎหมาย และอำนาจเชิงวัฒนธรรมที่ชนชั้นผู้พยายามเข้าสู่อำนาจนำสื่อสารกับประชาชนในรัฐ และในพื้นที่ประชาสังคม โดยเมื่อได้รับการสื่อสารประชาชนจะสามารถเชื่อถือและคล้อยตามระบบความคิดเหล่านั้น และยินยอมที่จะปฏิบัติตามได้ (Consent) อย่างไม่รู้สึกระคายเคืองใจ (วัชรพล พุทธิรักษา , 2549)

ทั้งนี้ กลไกทั้งสองยังสามารถก่อให้เกิดการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน (Conscious) ทำให้ประชาชนที่ถูกครอบงำรู้สึกว่าการกระทำของพวกเขานั้นเกิดจากความเสียสละของชนชั้นผู้ครองอำนาจนำ โดยที่ผลประโยชน์ที่ได้มานั้นผู้ถูกครอบงำ กลับไม่รู้สึกรู้ว่าถูกขูดรีด เอาเปรียบ แต่อย่างใด

กล่าวได้ว่า กลไกการครอบงำของรัฐนั้น (hegemonic apparatus) เป็นสื่อกลางในการส่งต่อชุดความคิด อุดมการณ์ ค่านิยม จากผู้สร้างภาวะการณ์ครองอำนาจนำไปสู่ประชาชนในสังคม โดยเฉพาะสถาบันทางการเมืองในเชิงโครงสร้าง และปัญญาชนผู้ข้ามชนชั้นได้ ลักษณะการส่งต่อดังกล่าวจะเห็นได้ชัดจากนโยบายสาธารณะ กฎหมาย หลักคิดทางศาสนา หรือการสร้างภาพลักษณ์อันขาวสะอาดของฝ่ายผู้ส่งสาร ขณะที่กลไกของรัฐนั้น (state apparatus) จะถูกใช้เหนือพื้นที่สังคมการเมือง ซึ่งแตกต่างกันที่ยุทธวิธีในการปฏิบัติ โดยกลไกรัฐกลับไม่ได้เป็นสื่อกลางทางระบบความคิด แต่กลไกรัฐเป็นอำนาจในเชิงกายภาพที่ใช้บังคับ ควบคุม ให้ประชาชนมีหน้าที่ปฏิบัติตาม โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ (วัชรพล พุทธิรักษา, 2549) เราจะเห็นว่ากลไกชนิดนี้แม้ประชาชนจะสยบยอม

ด้วยความรักในชีวิตทรัพย์สินของตนเอง แต่จะมีการต่อต้านทางความคิดเสมอเมื่อวิธีการดังกล่าวไม่ได้มาพร้อมกับการครอบงำในด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิดควบคู่กัน

ด้วยเหตุนี้ กลไกอำนาจรัฐจึงได้แก่ สิ่งที่รัฐครอบครองอย่างสมบูรณ์และสามารถนำมาใช้ควบคุมผู้คนในสังคม โดยเป็นการใช้อำนาจในเชิงบังคับเพื่อให้ฝ่ายผู้กุมอำนาจรัฐสามารถรักษาการนำในสังคมได้ต่อไป ลักษณะการออกกฎหมาย การใช้อำนาจศาล ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับงานศึกษานี้ หากการใช้อำนาจดังกล่าวไม่ได้กระทำควบคู่ไปกับการใช้กลไกการครอบงำของรัฐ ก็เกิดกลุ่มพลังทางการเมืองผู้ถูกกดขี่หันมาต่อต้าน ทำลาย นำไปสู่การปะทะกันในการทางการเมือง

3.3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดโครงสร้างส่วนบน (Super Structure) และแนวคิดโครงสร้างส่วนล่าง (Base structure)

การพัฒนาแนวคิดเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดโครงสร้างส่วนบน (Super Structure) และแนวคิดโครงสร้างส่วนล่าง (Base structure) ถือเป็นความตั้งใจในการต่อยอดองค์ความรู้ของทฤษฎีมาร์กซิสต์ในการขวนมมองปรากฏการณ์ทางการเมืองในเชิงวิพากษ์ (critical approach) และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของโครงสร้างทั้งสองส่วนให้แนวคิดการครองอำนาจนำมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น (วัชรพล พุทธรักษา , 2557: 119) โดยที่ความโดดเด่นในเชิงทฤษฎีของกรัมสกีในประเด็นข้างต้นต่างได้รับการยอมรับว่า “เขาเป็นมาร์กซิสต์คนแรกที่ทำให้น้ำหนักและความสำคัญกับปัจจัยในเชิงอุดมการณ์ (Ideological factor) ซึ่งวัชรพลเสนอว่า ความโดดเด่นนี้เกิดขึ้นจากการพัฒนาแนวคิดของมาร์กซ์ที่สอดแทรกหลักคิดทางอุดมการณ์ที่อยู่ในโครงสร้างส่วนบนซึ่งจะแสดงออกถึงความสัมพันธ์กับโครงสร้างส่วนล่างอยู่เช่นเดียวกัน (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 119)

อย่างไรก็ดี แนวคิดของมาร์กซ์ยังแสดงถึงการให้ความสำคัญกับแนวคิดกลุ่มประวัติศาสตร์ในเชิงวัตถุนิยม (Material conception of history) ซึ่งแน่นอนว่า วิธีการผลิตสร้าง (Mode of production) ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการเมือง สังคม วัฒนธรรม ได้มากกว่าลักษณะความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ (Consciousness) จึงนำไปสู่ข้อสรุปในทางกลับกันว่า วิธีการผลิตสร้างต่างหากที่เป็นตัวกำหนดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 119)

อนึ่ง แม้ข้อสรุปในข้างต้นจะชี้ว่าโครงสร้างส่วนล่างเป็นตัวกำหนดความเป็นไปในพื้นที่สังคมอุดมการณ์ในโครงสร้างส่วนบน แต่แนวคิดของมาร์กซ์ได้แย่งงานการตีความของสำนักเคาส์กีกีหรือบอร์นสไตน์ ที่เชื่อในโลกทัศน์ที่ชนชั้นปกครองเป็นผู้กำหนด โดยข้อโต้แย้งดังกล่าวถูกนำเสนอโดยนอร์เบิร์ต บ็อบบิโอ (Norberto Bobbio) ว่าโครงสร้างส่วนล่างคือ primary ในขณะที่โครงสร้างส่วนบนคือ secondary (วัชรพล พุทธรักษา, 2557: 121)

ข้อสรุปในแบบกรัมสกีเกี่ยวโครงสร้างทางสังคมแสดงให้เห็นว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดแบบมาร์กซ์ ซึ่งแม้จะมีความสลับซับซ้อน แต่จะเห็นว่าทั้งโครงสร้างส่วนล่างและบนต่างเป็นตัวแปรที่

มีความสัมพันธ์กันในการกำหนดทิศทางความเป็นไปของสังคมการเมือง (วัชรพล พุทธรักษา , 2557: 121)

3.3.6 แนวคิดขบวนการโต้กลับการครองอำนาจนำ (Counter hegemony)

ในฐานคิดทฤษฎีการครองอำนาจนำ (hegemony Theory) สามารถกล่าวได้ว่าการครองอำนาจนำนั้นเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สามารถพบเห็นได้ในทุกรัฐ แม้ว่าจะมีรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกัน ซึ่งในบริบทที่เห็นได้ชัดเจนคือ หากชนชั้นปกครองสามารถรักษาการนำได้ในพื้นที่โครงสร้างส่วนบน (super structure) อันประกอบไปด้วย พื้นที่ประชาสังคม เช่น ระบบความคิด ค่านิยม ความเชื่อและอุดมการณ์ รวมไปถึงโครงสร้างส่วนล่าง (base structure) ที่เรียกว่า พื้นที่สังคมการเมือง เช่น กองทัพ ตำรวจ ศาล ทหาร และผู้คุมอำนาจฝ่ายรัฐนั่นเอง ดังเมื่อเกิดสถานะในข้างต้นนั้นหมายถึงฝ่ายชนชั้นผู้ปกครองจะสามารถสร้างความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนได้ และหากเป็นการยอมรับโดยไม่มีกลุ่มใดตะขิดตะขวงใจว่าฝ่ายตนเองถูกครอบงำอยู่ นั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่าฝ่ายชนชั้นผู้ปกครองสามารถครองอำนาจนำโดยสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม การคงสถานการณ์ครองอำนาจนำไม่สามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไป ด้วยพลวัตทางการเมืองที่ไม่ได้หยุดนิ่ง จึงจะเห็นได้ว่ามักมีกลุ่มทางการเมืองที่ไม่ได้ยอมรับในการครองอำนาจที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดการต่อต้าน ทำลาย โดยปรากฏการณ์ในลักษณะนี้กรีมซ์เรียกว่า “การโต้ตอบการครองอำนาจนำ” (Counter Hegemony) กล่าวคือ สถานะเช่นนี้จะเกิดขึ้นก่อต่อเมื่อมีกลุ่มคนในสังคมเริ่มตั้งคำถามถึงการครองอำนาจนำของชนชั้นปกครอง ซึ่งอาจแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์หรือการปฏิบัติที่ชี้ให้เห็นว่าอำนาจในการยินยอมพร้อมใจของคนในสังคมได้ถูกลดทอนลง หรืออาจจะมีรุนแรงขึ้นจนถึงขั้นเรียกร้องให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง

การลดทอนความยินยอมพร้อมใจของประชาชนนำมาซึ่งการตอบโต้การครองอำนาจนำ ซึ่งสาเหตุที่ชัดเจนคือการดำเนินนโยบายที่ไม่ตอบสนองต่อผู้คนในสังคม แต่ข้อได้เปรียบของฝ่ายปกครองจึงทำให้การตอบโต้เป็นไปโดยยากลำบาก ด้วยความที่ว่าฝ่ายผู้ครองอำนาจนำยึดกุมกลไกอำนาจรัฐไว้ซึ่งสามารถตอบโต้ผู้ท้าทายได้เสมอ เช่น อำนาจทางกฎหมาย อำนาจในเชิงกายภาพของกองทัพ (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2557) ข้อสรุปในประเด็นการครองอำนาจนำที่ไม่สมบูรณ์ คือสถานะที่ผู้คนในสังคมได้ตื่นรู้ว่ากลุ่มตนเองถูกใช้เป็นเครื่องมือในการหาผลประโยชน์จากชนชั้นปกครอง ซึ่งการโต้ตอบที่แสดงให้เห็น อาจเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นฝ่ายครองอำนาจนำได้รู้ว่าได้เริ่มมีฝ่ายท้าทายเกิดขึ้น แม้การตอบโต้ท้ายเพื่อโค่นล้มฝ่ายครองอำนาจนำ จะนำไปสู่การที่ฝ่ายท้าทายกลายเป็นผู้ครองอำนาจนำกลุ่มใหม่ก็ตาม (วัชรพล พุทธรักษา, 2549)

จากข้อสรุปถึงความสำคัญในการเลือกใช้ทฤษฎีการครองอำนาจนำเป็นกรอบแนวคิดหลักในการอธิบาย เนื่องจากทฤษฎีดังกล่าวมีลักษณะเป็นโครงสร้าง ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิง

อำนาจแบบองค์รวมระหว่างพื้นที่โครงสร้างส่วนบน (super structure) และพื้นที่โครงสร้างส่วนล่าง (base structure) แม้งานศึกษานี้จะเน้นในโครงสร้างส่วนบนก็ตาม ทว่าความสัมพันธ์ระหว่าง “ปัญญาชน , กลไกรัฐ , กลไกทางอุดมการณ์” ล้วนเป็นหน่วยย่อยที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพที่มีความซับซ้อน โดยที่การครองอำนาจน่าจะเกิดขึ้นได้ ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนเหล่านี้ต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในช่วงเวลาหนึ่งๆ เพื่อนำไปสู่การสร้าง”กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” (historical bloc) ที่ครองอำนาจทางสังคม แต่การครองอำนาจนั้นจะอาจมีความคงทนถาวร เพราะมีกลุ่มที่ตื่นรู้และพยายามต่อต้านอยู่เสมอ

อย่างไรก็ดี ความมุ่งหมายในการสร้างคำอธิบายถึงการใช้แนวคิดกลุ่มก้อนประวัติศาสตร์ในงานชิ้นนี้จะได้สื่อสารในเชิงของการเป็นแนวคิดที่อธิบาย “สถานะในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง” หรือ (Moment) แต่เป็นการชี้ให้เห็นว่ากลุ่มผู้สร้างการครองอำนาจนำ (ระบอบตุลาการภิวัตน์) พยายามสร้างกลุ่มก้อนประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นกลยุทธ์ทางการเมือง (The Historical Bloc as a Strategic Concept) เพื่อครอบงำและป้องกันการตอบโต้จากฝ่ายซ้าย (Sotiris, 2018: 94-119) ทว่าในทางตรงกันข้าม “กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์อาจกลายมาเป็นฝ่ายซ้ายได้เช่นกัน หากชนชั้นอื่นๆ หรือขบวนการทางสังคมผู้ต่อต้าน (นิติราษฎร์และพันธมิตร) สามารถควมรวมกลุ่มก้อนอันหลากหลายให้กลายเป็นกำลังหลักในสังคม ซึ่งบทสรุปจากงานต่างๆชี้ว่า ความเป็นเอกภาพทั้งในเชิงสังคม อุดมการณ์ ล้วนเป็นจุดอ่อนของขบวนการทางสังคมทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ การฉายภาพการครองอำนาจนำในงานชิ้นนี้จึงเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เป็นพลวัตในการต่อสู้ที่เริ่มตั้งแต่การก่อรูปไปจนถึงการเข้าสู่ภาวะครอบงำ และถูกตอบโต้จากขบวนการทางสังคม (Social Movement theory) ดังมีการอธิบายในเชิงทฤษฎีในหัวข้อต่อไป

3.3 ทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement Theory)

การนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement Theory) ในงานศึกษานี้ เป็นการมุ่งอธิบายภายใต้ข้อสมมุติฐานที่ว่า กลุ่มผู้ท้าทายในการครองอำนาจนำ (Counter hegemony) ซึ่งในที่นี้คือ “กลุ่มนิติราษฎร์” พวกเขามีลักษณะการจัดตั้งองค์การ (SMO) และยุทธวิธี (Tactics) ในการสร้างข้อต่อรองในเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับความเป็น “ขบวนการทางสังคม” ในหลายลักษณะ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงนำเสนอพัฒนาการด้านแนวคิดและทฤษฎีขบวนการทางสังคม เพื่อชี้ให้เห็นถึงกรอบในการอธิบายการขับเคลื่อนทางการเมืองของกลุ่มนิติราษฎร์ ดังมีการนำเสนอ ดังนี้

คำว่า “ขบวนการทางสังคม” เป็นที่รู้จักในระยะเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 18 โดยนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส แซง-ซิมอง (Saint-Simon) ซึ่งเป็นการนิยามเพื่อเรียกขบวนการที่ออกมาประท้วงทางการเมือง (politics protest) แต่เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 คำดังกล่าวถูกใช้เรียกกลุ่มพลังทางการเมืองที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของภาครัฐ เช่น ขบวนการกรรมกรแรงงาน (labour

movement) ที่ออกมาเรียกร้องสิทธิของตนเองจากสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยม และหาช่องทางให้กลุ่มของตนเองมีอำนาจต่อรองในเชิงนโยบายมากขึ้น เช่น การเรียกร้องสิทธิเลือกตั้ง สิทธิการตั้งพรรคการเมือง แม้วิธีการเคลื่อนไหวของพวกเขาจะไม่ได้แสดงออกถึงความต้องการในแบบการถอนรากถอนโคน (radical) อย่างเช่นแนวความคิดการปฏิวัติในแบบมาร์กซิสต์ก็ตาม

กล่าวได้ว่าขบวนการทางสังคมในช่วงทศวรรษที่ 19 ถึงช่วงต้นศตวรรษที่ 20 มักเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางการเมืองอันมีที่มาจากผู้คนที่เดือดร้อนในประเด็นเดียวกัน ทำอาชีพคล้ายกัน เช่น ชาวนา ชาวไร่ กลุ่มผู้ใช้แรงงาน ด้วยเหตุนี้ ขบวนการทางสังคมจึงสามารถกลายเป็นการต่อสู้ในทางชนชั้น (class) ระหว่างชนชั้นแรงงานกับชนชั้นปกครองในทางมาร์กซิสต์ได้เช่นกัน (พุทธธิสาณ ชุมพล, 2566: 27)

การนิยามความหมายในแบบข้างต้นจึงมีการสรุปได้ว่า ขบวนการทางสังคมเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลที่มีประเด็นความเดือดร้อน และผลประโยชน์ในแบบเดียวกัน พวกเขาเหล่านี้จึงรวมตัวในลักษณะการกระทำรวมหมู่ (Collective) ขบวนการเหล่านี้มีจุดแข็งตรงที่การระดมมวลชน (mass mobilization) เพื่อกดดันฝ่ายรัฐและสร้างอำนาจต่อรองเชิงนโยบาย โดยที่มีความแตกต่างจากการรวมตัวในแบบกลุ่มผลักดัน (pressure groups) กลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) ซึ่งมีเหตุผลในการรวมตัวเพื่อผลประโยชน์กลุ่มตนเองก็จริง แต่ไม่ได้มุ่งสร้างความเสียหายต่อฝ่ายรัฐ และเพื่อเป็นการอธิบายพัฒนาการเชิงทฤษฎีให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น ขบวนการทางสังคมในลักษณะนี้ถูกอธิบายจากงานวิชาการแบ่งออกเป็น 3 ทฤษฎี ดังต่อไปนี้

3.3.1 ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory)

แนวคิดนี้ในปัจจุบันถูกมองว่าเป็นขบวนการทางสังคมในรูปแบบเก่า ซึ่งวางอยู่บนสมมุติฐานเบื้องต้นในหลายประเด็น แต่ชุดความคิดในทฤษฎีนี้ค่อนข้างมีความเป็นเอกภาพ หรือสามารถแสดงให้เห็นถึงข้อแตกต่างจากพฤติกรรมของขบวนการอื่นๆ โดยมีการนำเสนอจากนักวิชาการกลุ่มแรกๆ เช่น กุสตาฟ เลอ บอน (Gustave Le Bon), โรเบิร์ต อี. พาร์ค (Robert E. Park) และเฮร์เบิร์ต บลูมเมอร์ (Herbert Blummer) ซึ่งริเริ่มทฤษฎีการวิเคราะห์ฝูงชน ทำให้ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่มีคำอธิบายที่ชัดเจนขึ้นในแง่ของ การรวมตัวของผู้คนในสถานะที่สังคมไร้โครงสร้าง ไม่มีแบบแผนแน่นอน ไม่สามารถคาดเดาเหตุผลที่แน่นอน เช่น การเป็นฝูงชนบ้าคลั่งชั่วขณะ (madding crowd) การเลียนแบบตามสมัยนิยม (fashion) การก่อกวนจลาจล (riots) โดยประกาศ ปั่นตบแต่ง เสนอเพิ่มเติมว่า อาการเหล่านี้ถูกมองจากสังคมว่าเป็น “มะเร็งร้าย” ของสังคม” (ประกาศ ปั่นตบแต่ง, 2552: 29)

ทั้งนี้ หากมีการวิเคราะห์ถึงลักษณะของการเป็นพฤติกรรมรวมหมู่ อาจมีการตั้งข้อสังเกตใน 2 ประเด็นดังนี้

ประการที่หนึ่งการวิเคราะห์ในเชิงสถาบัน (institution behavior) โดยประเด็นนี้มองว่า พฤติกรรมรวมหมู่ ไม่ได้แสดงออกถึงการจัดตั้งสถาบันแบบมีโครงสร้างชัดเจน แต่กลับเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นชั่วครั้งชั่วคราว ไม่มีแบบแผน อาจเกิดขึ้นจากการตอบโต้สภาวะตึงเครียดที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ต่างๆ (Events) จนกระตุ้นให้ผู้คนต้องเกิดการกระทำร่วมที่ก่อให้เกิดความโกลาหล เป็นไปเพื่อสนองสภาวะทางอารมณ์ของแต่ละปัจเจกบุคคล

ประการที่สองการวิเคราะห์ในเชิงปัจเจกบุคคล (individuals) เป็นที่คลี่คลายในงานวิชาการแล้วว่า พฤติกรรมรวมหมู่เกิดขึ้นจากรากฐานความคับข้องใจของปัจเจกบุคคล โดยที่มองว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นความอันตราย ไม่มีจุดมุ่งหมาย หรือมองว่าเป้าหมายในการกระทำไม่ได้ก่อให้เกิดคุณูปการใดๆในทางสังคม แม้ในบางขบวนการจะมีขั้นตอนในการจัดตั้งองค์กร หรือมีเป้าหมายในการกระทำอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม แม้ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่อาจถูกทำความเข้าใจว่าเป็นกระบวนการที่ขาดแบบแผน และไม่ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใดๆในเชิงโครงสร้าง แต่ด้วยพัฒนาการทางทฤษฎีในระยะหลัง การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในรูปแบบต่างๆกลับมีข้อสรุปที่น่าสนใจว่า ขบวนการทางสังคมที่ประสบความสำเร็จหรือกระทั่งขบวนการที่ล้มเหลว กลับมีจุดเริ่มต้นที่คล้ายคลึงกันสอดคล้องกับนิยามของทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ ด้วยเหตุนี้ ประภาส ปิ่นตบแต่งจึงสรุปว่า คุณูปการในทางทฤษฎีนั้นอาจอธิบายได้ว่า ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ได้กลายเป็นรากฐานของขบวนการทางสังคม และนำไปสู่การศึกษาพัฒนาของการจัดตั้งองค์กรในระยะต่อไป (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 29)

3.3.2 ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory)

ฐานคิดของทฤษฎีระดมทรัพยากรถือเป็นการต่อยอดการศึกษาเพิ่มเติมจากลักษณะแนวคิด พฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory) ซึ่งมีกรอบการอธิบายว่าเกิดขึ้นจากสภาวะขัดข้องใจของปัจเจกบุคคลในแต่ละเหตุการณ์ จึงเกิด “พฤติกรรมร่วมของแต่ละบุคคล” แต่ทฤษฎีระดมทรัพยากรกลับเป็นการเฝ้าดูขบวนการทางสังคมในระยะต่อไปว่า “จุดร่วมของปัจเจกบุคคล” เกิดจากความไม่พอใจจากการดำเนินนโยบายของผู้ปกครองต่างๆ เช่นการถูกเอารัดเอาเปรียบด้านราคาพืชผลทางการเกษตร และเหตุใดจึงมีกลุ่มคนออกมาคัดค้านภาครัฐที่แตกต่างกัน ดังที่มีการเดินประท้วงบางเฉพาะพื้นที่ หรือเกิดขึ้นในบริบทการเติบโตทางเศรษฐกิจและในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ทั้งที่เดือดร้อนในประเด็นเดียวกัน ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการตั้งคำถามว่า ขบวนการทางสังคมแต่ละพื้นที่เกิดขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นผู้จัดตั้ง มีการระดมสรรพกำลัง (เงิน คน เวลา ความสามัคคี) อย่างไร ? รวมไปถึงใช้วิธีใดในการต่อสู้ ? ทั้งหมดเหล่านี้อาจเรียกโดยรวมว่า “เงื่อนไขในการจัดตั้งองค์การของขบวนการทางสังคม” (Social Movement Organization- SMO) โดยมีผู้บุกเบิกแนวคิดนี้คือ จอห์น ดี แมคคาร์ธี (John D. McCarthy) และ ซัลด์ เมเยอร์ (Zald N. Meyer) ในช่วงปลายทศวรรษ 1970

ฐานคิดของทฤษฎีนี้จึงมุ่งให้ความสำคัญกับการจัดตั้งองค์กรของขบวนการทางสังคม (SMO) โดยมีการอธิบายองค์การของขบวนการทางสังคมว่า หมายถึง องค์กรที่มีความซับซ้อนแต่มีความเป็นทางการ มีเป้าหมาย และต้องการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งส่วนใหญ่คือการถูกตอบรับในเชิงนโยบาย โดยซิดนีย์ ทาร์ว (Sydney Tarrow) ได้ขยายความว่า ลักษณะของการจัดตั้งองค์กรในช่วงต้นอาจมีลักษณะแบบเป็นทางการอย่างเช่น หน่วยทหาร สมาคม หรืออาจเป็นองค์กรที่ไม่เป็นทางการ แต่ถูกจัดสร้างจากพันธมิตรทางการเมืองก็ได้ แต่ต้องแสดงถึงความเชื่อมโยงในการเข้าสู่ขบวนการของผู้คนกับโครงสร้างของขบวนการ มีผู้นำ ผู้ตาม มีส่วนกลาง ส่วนที่อยู่ภายนอก รวมไปถึงความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆในการนำไปสู่เป้าหมายทางการเมือง (Tarrow, 1998: 123-124)

ในประเด็นต่อมา การจัดตั้งองค์กรต้องแสดงถึงลักษณะการระดมสรรพกำลัง การสนับสนุน เพื่อให้องค์กรดำเนินการต่อไปได้ โดยผู้นำเข้าทรัพยากรเหล่านั้นอาจมีลักษณะทางปัจเจกที่มาเกี่ยวข้องกับองค์กรในหลายรูปแบบ ดังนี้

- ผู้เข้าร่วมองค์กรต่างมีเป้าหมายเดียวกันกับขบวนการ
- ผู้เข้าร่วมต่างยินยอมพร้อมใจในการสนับสนุนองค์กรเพื่อนำไปสู่เป้าหมายทางการเมือง
- ผู้สนับสนุนนอกองค์กร คือ ผู้ที่ไม่ใช่สมาชิก แต่เฝ้ามองการดำเนินการขององค์กร และพร้อมสนับสนุน รวมไปถึงมีการอธิบายภาพลักษณ์ขององค์กรที่ดี หากมีผู้ต่อต้าน
- ผู้ต่อต้าน เมื่อมีการผลักดันประเด็นในเชิงนโยบายอย่างใด อย่างหนึ่ง ย่อมมีอีกฝ่ายหนึ่งที่เฝ้ามองผลประโยชน์นั้นอย่างระแวดระวังเสมอ เหตุเพราะหากนโยบายถูกตอบสนองนั้นหมายถึงการสูญเสียผลประโยชน์จากอีกฝ่ายเช่นเดียวกัน

หากพิจารณาเพิ่มเติมในด้านการรับผลประโยชน์จากการเคลื่อนไหวขององค์กร ประภาส ปันตบแต่งได้สรุปว่า ปัจเจกบุคคลมีทั้งการเป็นผู้รับผลประโยชน์โดยตรง (potential beneficiary) โดยเป็นสมาชิกขององค์กร กลุ่มเหล่านี้เป้าหมายขององค์กร กับการได้มาซึ่งผลประโยชน์จากเป้าหมายคือสิ่งเดียวกัน ในขณะที่กลุ่มที่สองคือ ผู้ให้การสนับสนุนแต่ไม่รับผลประโยชน์ (conscience adherent) กลุ่มเหล่านี้มีลักษณะการสนับสนุน ทั้งจากความเห็นที่ว่า สิ่งที่ขบวนการทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องก่อเกิดความยุติธรรมในสังคม หรืออาจมาจากความเห็นอกเห็นใจ จึงให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่ได้เป็นผู้รับผลประโยชน์โดยตรง แต่อาจมีคุณค่าในเชิงอุดมการณ์ ค่านิยม มากกว่าจะแสดงให้เห็นในเชิงผลประโยชน์แบบนโยบาย (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 80-81)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ในองค์กรทั้งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อม ต่างมีประเด็นความสำคัญทั้งในทางบวกและในทางลบ เช่น ผู้ที่สนับสนุนองค์กรแต่ไม่ได้รับผลประโยชน์ ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นนายทุนผู้ครองทรัพยากรทางการเงินที่มั่งคั่งมากกว่าผู้ที่เป็นสมาชิกและลงมือปฏิบัติงาน หากมีการจัดสรรบทบาทหน้าที่ได้ลงตัวก็จะส่งผลบวกต่อเป้าหมายขององค์กร

แต่ในทางตรงกันข้ามกลุ่มคนทั้ง 2 แบบอาจเกิดความขัดแย้งกัน จนส่งผลให้ทิศทางการเคลื่อนไหว เป้าหมายและยุทธวิธีมีความคลาดเคลื่อนจนทำให้ขบวนการประสบความสำเร็จได้เช่นกัน

ด้านยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว (Tactics) พบว่าทฤษฎีระดมทรัพยากรเน้นรูปแบบการกดดัน ต่อรอง กับฝ่ายรัฐด้วยยุทธวิธีขัดขวางระบบปกติ (disruptive tactics) เช่น การระดมมวลชนและ ผู้สนับสนุนเพื่อสร้างปฏิบัติการ (mass mobilization) และการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของขบวนการ (collective identity) เช่น การแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ การสร้างอุดมการณ์ร่วมในการขับเคลื่อน ซึ่งวิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างอำนาจและอิทธิพลเพื่อต่อรองกับฝ่ายรัฐนอกพื้นที่ระบบการเมืองแบบ ปกติ และเคลื่อนไหวในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่ลงหลักปักฐานใน สังคม โดยที่ฝ่ายรัฐก็จะมีกลุ่มมวลชนที่สนับสนุนฝ่ายตนเองที่เป็นคู่ต่อกรของฝ่ายต่อต้านเช่นเดียวกัน (counter movement) (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 84)

ด้วยเหตุนี้ การไปสู่เป้าหมายของขบวนการทางสังคมภายใต้ฐานคิดทฤษฎีระดมทรัพยากรจึง ขึ้นอยู่กับ ความเอาใจจริงเอาใจ การสร้างจิตสำนึกร่วมกันและความสามัคคี จากปัจเจกบุคคลที่ถูก ลิดรอนจากกระบวนการเชิงนโยบายของฝ่ายรัฐเช่นเดียวกัน ความสำคัญเหล่านี้จึงอยู่ที่การจัดระเบียบ ขององค์การที่มีการระดมผู้คนเพื่อต่อรองกับฝ่ายรัฐ แม้ในบริบทประเทศประชาธิปไตยใหม่จะมองว่า กระบวนการในลักษณะนี้เป็นการสร้างความเดือดร้อน และไม่เคารพกติกาทางสังคม แต่จะเห็นได้ว่า วิธีการในลักษณะนี้ได้กลายเป็นช่องทางเล็กๆของกลุ่มผู้ถูกกีดกันออกจากระบบการเมืองแบบปกติ

3.3.3 ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory)

ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง คือการขยายมุมมองในการวิเคราะห์ขึ้นต่อมาจาก 2 ทฤษฎี ที่ได้กล่าวมา จากเดิมที่ทฤษฎีระดมทรัพยากรที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะการจัดตั้งขบวนการใน แบบภายใน เช่น การระดมสรรพกำลัง ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว แต่ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง มุ่งมองในมุมที่กว้างออกไป นั่นคือการให้ความสำคัญในเชิงบริบทแวดล้อมที่เป็นปัจจัยภายนอก ขบวนการ ซึ่งอาจส่งผลต่อทิศทางการเคลื่อนไหวว่าอาจประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว รวมถึง สร้างผลสะท้อนทางการเมืองได้ในระยะยาว

ความสำคัญของทฤษฎีนี้มีจุดเน้นอยู่ที่การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกขบวนการที่เรียกว่า “โครงสร้างโอกาสทางการเมือง” (Political opportunities structure) ที่เน้นในเรื่องของมิติความ เป็นการเมือง และมิติในเชิงสถาบัน แทนที่จะเพ่งมองเพียงแค่การจัดตั้งองค์กรภายใน (SMO) เพียง อย่างเดียว โดยมีข้อเสนอจากกลุ่มงานสำคัญในช่วงยุค 1970 – 1980 ของ Tilly และ McAdam ที่ สรุปลงในเชิงว่า ขบวนการทางสังคมนั้นถูกกำหนดระเบียบ แบบแผน โดยชุดข้อจำกัดและโอกาส ทางการเมืองจากปัจจัยภายนอกขบวนการ (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 94) ซึ่งโอกาสและข้อจำกัด นั้นอาจส่งผลได้ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบของขบวนการ อันมีผลจากความเปลี่ยนแปลงในบริบทสังคม

เศรษฐกิจ และการเมือง ในขณะที่ขบวนการทางสังคมอาจสร้างโอกาสทางการเมืองขึ้นมาเองได้จากลักษณะการต่อสู้ รวมถึงส่งไม้ต่อให้ขบวนการอื่นขับเคลื่อนต่อหรือเข้าร่วมในลักษณะเป็นพันธมิตรของขบวนการ (alliance)

หากพิจารณาถึงขบวนการทางสังคมในลักษณะที่เป็น “กระบวนการ” (process) กล่าวคือ มุ่งวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมทั้งกระบวนการ ตั้งแต่จุดเริ่มจนถึงความถดถอย ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองนี้จึงสามารถอธิบายพัฒนาของขบวนการได้อย่างเต็มระบบ มากกว่าที่จะให้ความสำคัญเฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่งเท่านั้น (McAdam, 1982: 1) ด้วยเหตุนี้เอง จุดกำเนิดของขบวนการต่างๆ ไปจนถึงสภาวะถดถอย จึงควรถูกให้ความสนใจในระยะยาว ซึ่งไม่จำกัดเพียงแค่ความสำเร็จ หรือความล้มเหลว แต่มีการศึกษาถึงผลสะท้อนของขบวนการทางสังคมอีกด้วย โดยมีข้อสรุปจากประภาส ปิ่นตบแต่งไว้ 3 ประเด็นคือ **หนึ่ง**การวิเคราะห์ระดับความพร้อมขององค์กร (level of organizational strength) ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับสมรรถนะภายในองค์กร เช่น ผู้นำ (organizer) , สมาชิกที่เข้าร่วม และแรงจูงใจในการเข้าร่วม **สอง**คือระดับความพร้อมทางด้านจิตสำนึกในการต่อสู้ (level of insurgent consciousness) แม้ความเข้มแข็งภายในองค์กรอาจสามารถบ่งชี้ได้ส่วนหนึ่งว่าอาจจะสามารถนำไปสู่เป้าหมายได้ แต่งานของนักรัฐศาสตร์ในสายกระบวนการทางการเมืองเสนอว่า การเน้นเฉพาะสมรรถนะการจัดการปัจเจกชนยังไม่เพียงพอ ควรต้องเพิ่มการสร้างเงื่อนไขในการปลุกจิตสำนึกร่วมกัน เพื่อให้สมาชิกได้ตระหนักรู้ในเหตุผลของการต่อสู้ทางการเมือง และ**สาม**ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่งานชิ้นนี้ได้นำเสนอ นั่นคือโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ซึ่งมีการนำเสนอ ดังนี้

แนวคิดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) เป็นแนวคิดที่ถูกเสนอในเวลาใกล้เคียงกันกับนักคิดในสายระดมทรัพยากร ซึ่งกล่าวถึงโครงสร้างทางการเมืองในบริบทที่แตกต่างกัน เช่นในบางประเทศเป็นระบบปิด แต่อีกประเทศหนึ่งเป็นระบบเปิด แน่นอนว่าความแตกต่างเชิงพื้นที่โดยเฉพาะระบบเปิดจะเอื้อให้เกิดช่องทางที่ฝ่ายขบวนการทางสังคมมีโอกาสเข้าต่อรองกับฝ่ายรัฐมากกว่าระบบปิดที่จะเน้นในเรื่องของการปราบปราม พัฒนาการจึงถูกนำเสนอขึ้นมาตามลำดับ มีความหมายกล่าวโดยสรุปว่า โครงสร้างโอกาสทางการเมืองคือเหตุปัจจัยภายนอกหรือกระบวนการทางสังคมในระดับกว้าง อันมีผลทำให้โครงสร้างของสถาบันทางการเมืองในระบบปกติมีโอกาสนในการเปลี่ยนแปลง สั่นคลอน จนส่งผลในทางบวกและทางลบต่อขบวนการทางสังคม ยกตัวอย่างเช่น

ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มทางการเมืองในการเสนอแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ในช่วงหลังปี 2549 เป็นต้นมา แม้หลายกลุ่มจะแสดงออกถึงการจัดตั้งด้านสมรรถนะองค์กร จุฑาร่วมเชิงอุดมการณ์กันอย่างแข็งขัน แต่จะเห็นได้ว่าการตอบรับในเชิงนโยบายจะไม่เป็นผล เพราะโครงสร้างโอกาสทางการเมืองไม่เอื้อ จนกระทั่งเกิดการรัฐประหารอีกครั้งในปี 2557 และคณะดังกล่าวมีการครอบอำนาจอย่างยาวนาน จนกลุ่มทางการเมืองมีการเปลี่ยนรุ่น (Gen) ในการ

เคลื่อนไหว กลุ่มทางการเมืองหน้าใหม่เหล่านี้มีการนำเสนอประเด็นเรื่องประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ขึ้นอีกครั้งและมีผู้สนใจเข้าร่วมมากขึ้น แต่หากจะสังเกตได้ว่าในจำนวนผู้สนับสนุนหน้าใหม่เหล่านี้ไม่ได้เป็นผลจากการเคลื่อนไหวในอดีตแต่เพียงอย่างเดียว แต่กลับเป็นผลมาจากความเบื่อหน่ายของคณะรัฐประหารในปี 2557 ร่วมด้วย ทำให้ประเด็นการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกันได้รับการสนับสนุนอีกครั้ง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า “การรัฐประหารในปี 2557” คือโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่ส่งผลในเชิงบวกต่อขบวนการทางสังคมให้มีโอกาสไปสู่เป้าหมายมากขึ้น แต่ต้องมิลืมว่าโครงสร้างโอกาสดังกล่าวก็ส่งผลในเชิงลบจนเกิดการดำเนินคดีทางการเมืองในระดับที่สูงขึ้นอีกเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ดี เพื่อเป็นการอธิบายที่เชิงทฤษฎีที่ชัดเจนขึ้น Tarrow ได้นำเสนอตัวชี้วัดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง โดยมีการสรุปไว้ 4 ประเด็นดังนี้

- 1) ระดับการเปิดปิดของระบบการเมือง (degree of openness or closure of polity)
- 2) สภาวะความไร้เสถียรภาพของระบบการเมือง (stability or instability of political alignment)
- 3) การสนับสนุนหรือการไม่มีผู้สนับสนุน (alliance and support groups)
- 4) การแตกแยกในหมู่ชนชั้นนำหรือความอดกลั้นที่จะใช้กำลังปราบปรามของฝ่ายรัฐ (division within the elite or its tolerance or intolerance of protest) (Sydney Tarrow , 1998)

ทั้งนี้ในระยะต่อมา แม้จะมีนักรัฐศาสตร์ได้พยายามเสนอตัวชี้วัดโครงสร้างโอกาสทางการเมืองในรูปแบบต่างๆอย่างแพร่หลาย ทั้ง Tarrow (1999) , Kriesi และคณะ (1995) , Della Porta และ Diani (1999) แต่ในลักษณะอื่นๆที่น่าสนใจคือ การให้ความสำคัญเพิ่มเติมในมิติโครงสร้างโอกาสทางวัฒนธรรม โดยผู้เขียนนำเสนอว่า การมีจุดเน้นในเชิงวัฒนธรรมของแนวคิดนี้ มีความน่าสนใจในทางทฤษฎีเพราะจะเห็นได้ว่าการนำแนวคิดหลักคือ Social movement ร่วมกับแนวคิด Hegemony ในทางมาร์กซิสต์ถือเป็นจุดร่วมสำคัญ กล่าวคือ ในงานของ Kriesi ได้นำเสนอว่า ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง สามารถเคลื่อนตัวซ้ำๆภายใต้บริบททางวัฒนธรรมการเมืองและระบบทางการเมือง แต่เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองจากฝ่ายรัฐ ความเปลี่ยนแปลงซ้ำๆที่เกิดขึ้นเป็นผลจากการสร้างวัฒนธรรมในระดับชาติของฝ่ายรัฐ (Kriesi et al, 1995) ในการนี้วัฒนธรรมที่ฝ่ายรัฐมักแสดงออกเมื่อเผชิญหน้ากับขบวนการทางสังคม แบ่งออกเป็นสองลักษณะดังนี้

หนึ่งวัฒนธรรมแบบกีดกัน ขัดขวาง ปราบปราม (exclusive) เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่ฝ่ายรัฐมองขบวนการทางสังคมในแบบฝ่ายตรงข้าม ขบวนการทางสังคมจะถูกกีดกันให้อยู่นอกระบบทางการเมือง ผลลัพธ์จึงมักจบลงด้วยวิธีการปราบปรามในทางกายภาพและเผชิญหน้าด้วยความรุนแรง

สองวัฒนธรรมแบบยอมรับปรับความเข้าใจร่วมกัน (inclusive) เป็นลักษณะที่ฝ่ายรัฐมองการเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเรื่องปกติในการแสดงออกทางการเมืองจากเสียงส่วนน้อย และทำให้

ฝ่ายรัฐหันมาปรับความเข้าใจร่วมกัน ผลลัพธ์จึงเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มทางการเมืองเหล่านี้เข้าไปพูดคุย เจรจา ในระบบการเมืองแบบปกติ และเปิดช่องให้ขบวนการอื่นๆเข้ามาเจรจาท่องรองอยู่เสมอ

ดังจะเห็นว่าวัฒนธรรมในสองรูปแบบในงานศึกษาอื่นๆมักปรากฏให้เห็นว่า ยิ่งฝ่ายรัฐมองฝ่ายขบวนการทางสังคมว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามอาจนำไปสู่การลุกขึ้นสู้ของกลุ่มคนที่อยู่นอกระบบการเมืองเป็นจำนวนมากขึ้น โดยที่ประภาส ปันตบแต่ง เสนอเพิ่มเติมว่า วัฒนธรรมในการเผชิญหน้าอาจถูกหล่อหลอมมาจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และก้าวอย่างแห่งการพัฒนาประชาธิปไตย (Democratization) ในแต่ละรัฐ (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 128) หากเมื่อลองพิจารณาถึงการออกมาตั้งกลุ่มประท้วงในเหตุการณ์บ้านเมืองหนึ่งๆ กระแสสังคมที่ถูกกระพือขึ้นจากฝ่ายรัฐจะเป็นตัวบ่งชี้ว่า วัฒนธรรมการเผชิญหน้าในแต่ละประเทศเป็นแบบใด เช่นคำกล่าวในเชิงว่า “ออกมาประท้วงทำไม สร้างความวุ่นวายให้บ้านเมืองเปล่า” หรืออีกแง่หนึ่งที่ว่า “ถ้าไม่เดือดร้อน ก็คงไม่อยากออกมาหรอก”

ทั้งนี้ ภายใต้ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง ความสำคัญจากปัจจัยภายนอกขบวนการทางสังคมที่กล่าวถึง โดยเฉพาะเมื่อขบวนการเหล่านั้นผ่านพัฒนาการตั้งแต่จุดเริ่มต้น จนถึงการเผชิญหน้ากับฝ่ายรัฐในหลายรูปแบบ การวิเคราะห์ผลจากการเผชิญหน้าในระยะยาวมีการพูดถึงตัวแปรใน 2 ลักษณะ ซึ่งเป็นคู่ตอกรันโดยตรงแต่จะการเผชิญหน้าในฐานะผู้สนับสนุนที่ไม่ใช้ดันเรื่องในการนำไปสู่ความขัดแย้ง ซึ่งมีการอธิบายดังนี้

หนึ่ง โครงสร้างพันธมิตรของขบวนการทางสังคม (Alliance structure) โครงสร้างพันธมิตรของขบวนการทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ที่ตีคู่มากับบริบทโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงด้านบริบททางการเมืองในระยะเวลาใด ระยะเวลาหนึ่ง โดยเปิดโอกาสและช่องทางให้ฝ่ายต่อต้านสามารถมีพื้นที่เข้ามาต่อรองเจรจากับฝ่ายรัฐได้ในระบบการเมืองปกติ ก่อให้เกิดการสนับสนุนจากกลุ่มเคลื่อนไหวอื่นๆ หรืออาจทำให้ฝ่ายอำนาจรัฐถูกสนับสนุนได้เช่นกัน การกล่าวเช่นนี้เป็นชี้ให้เห็นว่า “โครงสร้างพันธมิตร” เป็นเรื่องของกลุ่มทางการเมืองอื่นๆนอกจากการปะทะกันของคู่ขัดแย้ง บางงานเรียกว่าฝ่ายที่สาม (Third movements) เช่นงานของ Lipsky ที่เสนอว่าความสำเร็จหรือล้มเหลวของขบวนการทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับการสนับสนุนจากฝ่ายที่สาม หรือที่นำเสนอในมุมกว้างไปอีกว่า การสนับสนุนที่ดีเยี่ยมคือมาจากการสนับสนุนในกระแสสังคม เช่น จากหน่วยงานราชการ สถาบันทางการเมืองจากการเลือกตั้ง สื่อมวลชน และกลุ่มทางการเมืองที่มองเห็นปัญหาในมุมเดียวกัน ทั้งยังเห็นด้วยกับผลเชิงบวกจากมุ่งหมายของขบวนการ (Schumaker, 1975)

สอง ฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม (Counter Movement) ในงานยุคบุกเบิกรวมถึงงานสำคัญของประภาส ปันตบแต่ง นำเสนอว่า งานวิชาการในสายทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองมักจะเน้นทำความเข้าใจเฉพาะการเผชิญหน้าระหว่างฝ่ายขบวนการทางสังคมกับฝ่ายรัฐเท่านั้น (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 110) แต่จะเห็นได้ว่างานศึกษาขบวนการทางสังคมในปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงการ

ปะทะกันในหลายรูปแบบ ทั้งรัฐกับประชาชน ฝ่ายสนับสนุนรัฐกับฝ่ายสนับสนุนประชาชน หรือแม้กระทั่งการเผชิญหน้ากันเองของขบวนการทางสังคมที่มีประเด็นเคลื่อนไหวคล้ายคลึงกัน (เอกพลณัฐ ญัฐพัชรนันท์, 2566)

คู่ความที่เป็นผลจากฝ่ายที่ 3 ที่ 4 นี้แสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์การเผชิญหน้ากันระหว่างคู่ขัดแย้งกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมประสบความสำเร็จไม่เพียงพอทางทฤษฎี จึงทำให้งานในสายการวิเคราะห์ผลสะท้อนหรือเน้นการศึกษาพลวัตของการเคลื่อนไหวตั้งแต่ช่วงตั้งต้นจนเข้าสู่ภาวะถดถอยมากขึ้น โดยฝ่ายที่เรียกว่า “ฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคมนั้น” นั้น อาจหมายถึง ขบวนการทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายอันตรงกันข้ามกับขบวนการทางสังคม โดยฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคมมักเป็นปฏิกิริยาตอบโต้จากการออกมาเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นก่อน ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายที่เคลื่อนไหวหลังนี้บางครั้งจึงถูกเรียกอย่างตรงไปตรงมาไว้ ฝ่ายได้กลับขบวนการทางสังคม ซึ่งมุ่งรักษาสถานะ บริบททางสังคมที่ดำรงอยู่ไว้ และมองฝ่ายขบวนการทางสังคมเป็นคู่ตรงข้ามที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อาจนำไปสู่การสูญเสียสถานะทางอำนาจ ผลประโยชน์ จึงทำการออกมาตอบโต้ขบวนการที่ออกมาเคลื่อนไหวในระยะแรกไว้

อย่างไรก็ดี ในบริบทการเมืองในประเทศประชาธิปไตยใหม่ (New democracies) ฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม (Counter movements) อาจมาในลักษณะขบวนการของฝ่ายอนุรักษนิยม (Conservative movements) ที่ต้องการรักษาสถานะทางสังคมและโลกทัศน์แบบเดิมเอาไว้ และพร้อมตอบโต้หากมีขบวนการใดมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในทางก้าวหน้า (progress)

จากที่กล่าวมาทฤษฎีขบวนการทางการเมืองได้เผยให้เห็นจุดอ่อนอยู่เช่นกัน เช่นข้อสำคัญที่ว่าโครงสร้างโอกาสทางการเมืองยังคงมีปัญหาในขอบเขตการนิยาม ดังจะเห็นได้ว่าการกำหนดปัจจัยภายนอกขบวนการ ฝ่ายพันธมิตรขบวนการหรือแม้แต่ฝ่ายต่อต้านยังคงมีค่านิยามที่คลุมเครือไม่มีการกำหนดตัวชี้วัดการเข้ามาเป็นหนึ่งในพันธมิตรไว้ด้วยความชัดเจน ทุกสิ่งอย่างจึงสามารถกลายเป็นโครงสร้างโอกาสทางการเมืองได้ทั้งนั้น ความแตกต่างจึงอยู่ที่เจตนาของนักรัฐศาสตร์ว่าจะตีกรอบปัจจัยภายนอกลักษณะต่างๆไว้กว้างหรือแคบอย่างไร ทั้งยังมีการตั้งข้อสังเกตว่าทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกมากเกินไป โดยละเลยแง่มุมในเชิงวัฒนธรรม และอุดมการณ์

3.3.4 ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement Theory)

ฐานคิดสำคัญของการถือกำเนิดทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่คือ การอุดช่องโหว่จากทฤษฎีไม่พอเพียงทางทฤษฎีของกลุ่มงานในสายระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) ว่าให้ความสำคัญเฉพาะที่ว่า ขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นมาได้อย่างไร รวมถึงการโต้แย้งแนวคิดในสายมาร์กซิสต์ (Marxism) เช่นกันว่า เมื่อเกิดขบวนการทางสังคมที่ไม่ได้ยึดติดกับความขัดแย้งของชนชั้น เช่น ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการสิทธิสตรี งานในสายระดมทรัพยากรกลับไม่สามารถอธิบายได้ว่า เหตุ

ไคขบวนการเคลื่อนไหวในประเด็นใหม่ๆ เหล่านี้จึงปรากฏตัวให้เห็นมากขึ้นในช่วงหลังปี 1960 (Della Porta and Diani, 1999: 11)

ในขณะที่งานวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศกลับมีจุดร่วมเดียวกันว่า พัฒนาการของทฤษฎีขบวนการทางสังคมตั้งแต่แนวคิดพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior) เป็นต้นมา มีฐานคิดการวิเคราะห์ที่เก่าไปแล้ว เนื่องจากสนใจอธิบายเพียงแค่การจัดตั้งองค์การ (SMO) ยุทธวิธี และการประเมินผลสำเร็จและล้มเหลวของขบวนการด้วยตัวชี้วัดคือการตอบรับในเชิงนโยบายด้วยระยะเวลาอันสั้น (Melucci, 1984) เช่นเดียวกับการตั้งคำถามของประภาส ปันตบแต่งที่ว่า ฐานวิเคราะห์แบบเก่าสามารถอธิบายเพียงแค่ขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไร แต่ไม่เพียงพอในประเด็นที่ว่า กลุ่มเคลื่อนไหวหน้าใหม่เหตุใดจึงต้องออกมาประท้วง (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 129)

ดังเมื่อกล่าวถึงคำว่าเก่าและคำว่าใหม่อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดในลักษณะที่ว่า “เก่าหมายถึงล้าหลังและใหม่หมายถึงทันสมัย” แต่เมื่อศึกษาพัฒนาการทางทฤษฎีในระยะหลังกลับมีข้อค้นพบจากงานวิชาการอื่นๆ ว่า ขบวนการทางสังคมแบบใหม่กลับไม่ได้เป็นสิ่งที่เรียกเลยเถิดไปในแบบ “นวัตกรรม” (Innovation) เพียงแต่ขบวนการแบบใหม่มีบางแง่มุมเท่านั้นที่ใหม่สมชื่อ งานของ Calhorn ได้เสนอว่า ขบวนการแบบใหม่ก็มีลักษณะโดยรวมปะปนอยู่กับขบวนการแบบเก่าทั้งสิ้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการบ่งชี้ทางกาลเวลา (time and date) ความใหม่ที่เกิดขึ้นคือ ลักษณะของขบวนการที่มีการรวมกลุ่ม หรือมีจุดมุ่งหมายร่วมในประเด็นที่ต่างออกไปจากฐานความขัดแย้งในเชิงเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาการถูกเอาเปรียบเรื่องค่าจ้าง การถูกกดขี่เรื่องราคาผลผลิต แต่ขบวนการทางสังคมแบบใหม่กลับเป็นความขัดแย้งที่เป็นมิติทางวัฒนธรรม (cultural) มากขึ้น เช่น ขบวนการเฟมินิสต์ ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ กลุ่มต่อต้านการรับประทานอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพ (junk food) ด้วยเหตุนี้ ขบวนการทั้งใหม่และเก่าจึงไม่ได้แตกต่างกันมาก และจัดเป็นขบวนการร่วมสมัยด้วยกันทั้งสิ้น

ข้อถกเถียงสำคัญในเชิงทฤษฎีคือ ด้วยฐานคิดของขบวนการทางสังคมใหม่ถูกนิยามว่าเกิดขึ้นในช่วงหลังยุคอุตสาหกรรม โดยที่เป็นชุดความขัดแย้งในมิติเชิงวัฒนธรรม งานในยุคหลังจึงให้ความสนใจเฉพาะขบวนการทางสังคมในแบบฝ่ายซ้าย (left-wing movements) เพราะมักแสดงออกถึงจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมากกว่าขบวนการฝ่ายขวา ด้วยความสำคัญดังกล่าวมีข้อวิพากษ์ของเก้งกิง กิตติเรียงลาภ (2552) ที่ตั้งคำถามต่อนักคิดในสายขบวนการทางสังคมใหม่ในลักษณะที่ว่า การใช้แนวคิดจะมีปัญหาในการใช้วิเคราะห์ขบวนการฝ่ายขวา (right-wing movement) เช่น กลุ่มขบวนการรักดีแบบสุดโต่ง (Ultra Royalism) ในประเทศไทย งานศึกษาขบวนการฝ่ายขวาส่วนหนึ่งกลับต้องใช้แนวคิดอื่นๆ มาอธิบาย เช่น แนวคิดฝูงชนบ้าคลั่ง (madding crowd) ทั้งที่ฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายแทบมีรูปแบบขบวนการที่ไม่แตกต่างกัน (เก้งกิง กิตติเรียงลาภ, 2552)

ในขณะเดียวกัน เมื่อมีงานที่ลองใช้ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ใช้ศึกษาฝ่ายชาวบ้าน ผลลัพธ์กลับมีคำอธิบายที่ไม่แตกต่างกัน เพราะว่าขบวนการทั้งสองต่างมุ่งเปลี่ยนแปลงกติกาทางสังคมในเชิงวัฒนธรรมแบบใหม่ทั้งสิ้น เช่น ขบวนการเสื้อแดงและเหลือง ทั้งสองกลุ่มแม้จะพอแยกได้ว่า กลุ่มใดซ้ายกลุ่มใดขวา จะเห็นได้ว่าทั้งสองกลุ่มมีฐานการจัดการองค์กรใกล้เคียงกัน มีกลุ่มย่อยในโครงสร้างหลายกลุ่ม แต่งานของเก้งกิ้ง ตั้งคำถามได้น่าสนใจว่า หากไม่เป็นการอคติจนเกินไป ความต่างของกลุ่มทั้งสองที่แยกแบบผิวเผินได้ว่า กลุ่มหนึ่งใช้ช่องทางการเคลื่อนไหวนอกระบบเพื่ออยากเลือกตั้ง อีกกลุ่มหนึ่งใช้วิธีการเดียวกันแต่ขัดขวางการเลือกตั้ง ซึ่งประเด็นนี้เป็นคำถามสำคัญว่า แนวคิดขบวนการทางสังคมใหม่ยังมีข้อจำกัดในแง่มิติเชิงอุดมการณ์ เพราะส่วนสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งคือ ควรต้องแยกลักษณะอันซับซ้อนได้ว่า ขบวนการใดขึ้นอยู่กับหลักการเพื่อมุ่งเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) นั้นเป็นเหตุผลสำคัญในงานชิ้นนี้ที่ต้องการนำพัฒนาการแนวคิดขบวนการทางสังคมมารวมกับแนวคิดการครองอำนาจนำแบบอันโตนิโอ กรัมสกี ที่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการว่าเป็นการศึกษามาร์กซิสต์ในเชิงวัฒนธรรม สังคมอุดมการณ์

จากที่กล่าวมาในข้างต้น การให้นิยามความหมายของทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ มีข้อสรุปจากงานสำคัญจาก 2 นักคิด คือ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) และพฤทธิสาน ชุมพล (2546) โดยมีการวิเคราะห์ข้อสรุปดังต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ทั้งสองงานเห็นตรงกันว่าขบวนการทางสังคมใหม่ไม่ได้อยู่ภายใต้ชุดความขัดแย้งของชนชั้นเดียวกันในแบบทฤษฎีมาร์กซิสต์ และไม่ได้มุ่งยึดอำนาจรัฐโดยตรง แต่เน้นการกระทำอ้อมรัฐ (bypass the state) ที่ปกป้องการถูกเอารัดเอาเปรียบโดยรัฐเผด็จการซ่อนรูป ตัวอย่างเช่น การประท้วงของสหภาพแรงงานรถบรรทุก ต่างเกิดจากชุดความเดือดร้อนของผู้มีอาชีพเดียวกัน นั้นเป็นการแสดงออกว่าเป็นการต่อสู้ของชนชั้น (class struggle) ที่คนขับรถบรรทุกต้องออกมาประท้วงเพื่อให้รัฐหันมาสนใจกลุ่มตนเอง ในขณะที่ขบวนการทางสังคมใหม่ กลับเกิดจากประเด็นความขัดแย้งในเชิงวัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อม ดังเช่น กลุ่มขบวนการหนึ่งๆต่างออกมาประท้วงถึงการที่รัฐบาลตนเองละเลยต่อปัญหาสภาพแวดล้อม และมลพิษทางอากาศ ดังจะเห็นว่าผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวไม่จำเป็นต้องมีอาชีพเดียวกัน แต่ทุกคนต่างเดือดร้อนในประเด็นมลพิษทางอากาศกันทั้งนั้น และหากรัฐบาลมีการตอบรับในเชิงนโยบาย ผลประโยชน์ที่ได้รับจะไม่ได้ตกอยู่ที่กลุ่มชนชั้นใด ชนชั้นหนึ่ง แต่ทุกคนในรัฐจะได้รับประโยชน์เหมือนกันทุกคน

ประเด็นที่สอง ขบวนการทางสังคมใหม่แตกต่างจากกลุ่มผลประโยชน์ (interest group) และกลุ่มผลักดัน (pressure group) เพราะทั้งสองกลุ่มมีพื้นที่ในการขับเคลื่อนการเมืองในระบบเท่านั้น แต่ขบวนการทางสังคมมีการขับเคลื่อนทางการเมืองในแบบซับซ้อน และมีได้จำกัดเพียงว่า ต้องอยู่บนกระบวนเท่านั้น จะเห็นว่าขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังยุคอุตสาหกรรม มีการใช้ช่องทางในระบบปกติและนอกระบบไปพร้อมๆกัน เพราะส่วนหนึ่งจะเป็นการแสดงออกในทางยุทธวิธีในการ

ระดมคนด้วยว่า ขบวนการของเขาได้ทดลองวิธีการในระบบด้วยแล้ว แต่ไม่ได้รับการสนับสนุน จึงนำไปสู่การเคลื่อนไหวในลักษณะอื่นๆ

ประเด็นที่สาม งานของไชยรัตน์และพลทิสาน อธิบายคล้ายคลึงกันว่า ขบวนการทางสังคมใหม่มุ่งสร้างกติกาใหม่ เปลี่ยนแปลงค่านิยม โดยมีการสร้างทางเลือกเพื่อท้าทายค่านิยมเดิม แต่ผู้เขียนนำเสนอเพิ่มเติมว่า ในบริบทที่แตกต่างของพัฒนาการด้านการเมืองในแต่ละรัฐ ในหลายกรณีแสดงให้เห็นว่า การมุ่งเปลี่ยนแปลงในสิ่งใหม่ อาจจะไปถึงการหวนกลับไปสู่วิถีวัฒนธรรมบางประการที่ดีงามในอดีตได้เช่นกัน เช่นในบริบทของรัฐที่ถูกคุกคามโดยคณาธิปไตยแบบเผด็จการซ่อนรูป (shadow dictatorship) ขบวนการทางสังคมจึงพยายามต่อสู้เพื่อให้ผู้คนหวนกลับไปสู่สถานะอันปรกติ เช่นมีข้อเสนอเช่นกันว่า ในประเทศประชาธิปไตยโลกที่สาม ขบวนการทางสังคมอาจมิได้เสนออะไรใหม่เลย เพียงเคลื่อนไหวอยากให้ฝ่ายรัฐกลับมาสู่หลักการในทางที่สากลประเทศยอมรับเท่านั้น

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างขบวนการทางสังคมแบบใหม่และแบบขบวนการทางสังคมแบบเก่า (ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์และทฤษฎีการต่อสู้ของชนชั้น)

ประเด็นหลัก	การต่อสู้แบบชนชั้น	ขบวนการทางสังคมใหม่	กลุ่มผลประโยชน์
รากเหง้าความขัดแย้ง	การขูดรีด ครอบงำ เอารัดเอาเปรียบด้วยชนชั้น	ความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม , ค่านิยม , วัฒนธรรม , การเปลี่ยนแปลงของช่วงอายุ	การจัดสรรทรัพยากรทางการเมือง
พื้นที่กระทำการ	นอกระบบการเมือง	ภาคประชาชน	ต่องาน มีส่วนร่วมในระบบการเมืองแบบปกติ
ข้อเรียกร้อง	ยึดอำนาจรัฐ การปฏิวัติ	เปลี่ยนแปลงค่านิยม วิถีชีวิต , การมีส่วนร่วมกระบวนการกำหนดนโยบาย , แสดงออกทางอัตลักษณ์	สร้างขอเรียกร้องภายใต้สิทธิความเป็นพลเมือง (citizen)
การจัดตั้งองค์กร	องค์กรแบบจัดตั้ง	การเมืองแบบเครือข่าย , การระดมทางอุดมการณ์ , ขบวนการรากหญ้า	องค์กรแบบราชการ หรือตามสายบังคับบัญชา
ยุทธวิธี	การปฏิวัติ โค่นล้ม	การท้าทาย ขัดขวาง ระบบการเมืองแบบปกติ , สร้างค่านิยม วัฒนธรรมเชิงอุดมการณ์	ระดมทรัพยากรทางการเมือง เจรจา ต่องาน ล็อบบี้

ที่มา : ปรับปรุงจาก (ประภาส ปิ่นตบแต่ง , 2552: 135)

ในภาคส่วนของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ในบริบทประเทศไทยนั้น แม้ทฤษฎีดังกล่าวจะมีการนำไปศึกษาขบวนการทางสังคมในประเทศที่เติบโตภายใต้ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม แต่จะเห็นได้ว่าหากจะศึกษาขบวนการทางสังคมในประเทศไทยซึ่งต้องสร้างฐานความรู้ร่วมกันก่อนว่า ประเทศไทยยังคงอยู่ภายใต้กลุ่มประเทศโลกที่สามอย่างปฏิเสธได้ยาก ประเด็นนี้มีนักรัฐศาสตร์ได้พยายามสร้างกรอบการอธิบายเฉพาะเอาไว้ โดยมีการสรุปข้อแตกต่างระหว่างกรณีศึกษาในประเทศประชาธิปไตยแบบตั้งมั่น (established democracies) และประเทศประชาธิปไตยโลกที่สาม (new democracies) ไว้ว่า ด้วยความตั้งมั่นในระบอบทางการเมือง ขบวนการทางสังคมส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นความขัดแย้งในมิติ “ความเป็นสมัยใหม่” (Modernity) เช่นว่า ขบวนการต่อต้านการปล่อยสารพิษอันก่อให้เกิดสภาวะเรือนกระจก หรือขบวนการต่อต้านการใส่หน้ากากอนามัยในวิกฤตการณ์โควิด - 19 ที่กลุ่มคนส่วนหนึ่งมองว่ารัฐละเมิดสิทธิส่วนบุคคล โดยไม่สามารถทำให้เชื่อได้ว่าการป้องกันโดยวิธีใส่หน้ากากอนามัยนั้นปลอดภัย เป็นต้น ขณะที่ขบวนการทางสังคมในประเทศโลกที่สาม คือ การสรุปว่า เกิดจากความล้มเหลวของระบบการเมืองแบบปกติที่มีการมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) เป็นเพียงพิธีกรรม (การไปเลือกตั้ง) หากแต่สถาบันทางการเมืองในระดับโครงสร้างกลับเป็นผู้ออกแบบกลไกการเข้าสู่อำนาจไว้เบ็ดเสร็จ

หากศึกษาต่อไปยังขอบข่ายขบวนการทางสังคมในรัฐไทยจะเห็นว่า ความพยายามในการพัฒนาประเทศด้วยระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเพื่อสลัดคราบไคลการเป็นประเทศโลกที่สาม กลายเป็นประเด็นหลักที่แสดงให้เห็นว่าวิธีการเหล่านี้ในหลายพื้นที่ มีการรุกร้าความเป็นพลเมืองของกลุ่มคนธรรมดาในสังคม ซึ่งในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 เราจะเห็นขบวนการที่ออกมาต่อต้านการทำลายป่าไม้ การสร้างเขื่อน การถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม โดยที่เห็นได้เด่นชัดในบทบาทของกลุ่มสมัชชาคนจน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541) ความสำคัญดังกล่าวก่อให้เกิดงานศึกษาในเชิงทฤษฎีที่เริ่มใช้ตัวแสดงที่เป็นกลุ่มชาวบ้านธรรมดาเป็นศูนย์กลางในการศึกษา โดยที่มีการเล่าเรื่อง (plot) ในลักษณะที่ว่า กลุ่มชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากโครงสร้างการพัฒนาของภาครัฐ จึงรวมตัวกันออกมาเพื่อทวงสิทธิ์ที่พวกเขาถูกละเมิด โดยข้อสรุปในลักษณะนี้ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มงานศึกษาของประภาส ปิ่นตบแต่ง ที่มีการเรียกว่า “การเมืองของคนข้างล่างแบบประภาส” (วิระ หวังสัจจะโชค, 2566: 264)

อนึ่ง การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในแบบ “การเมืองของคนข้างล่าง” ถูกโต้แย้งจากกลุ่มนักรัฐศาสตร์ในสายมาร์กซิสต์เช่นกัน โดยเฉพาะใจ อึ้งภากรณ์ ที่เสนอว่า การเมืองของคนข้างล่างเป็นการวิเคราะห์ปัญหาการเมืองแบบแยกส่วน และมองปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเท่านั้น (Ungpakorn, 2007: 30-31) ทำให้ไม่เห็นปัญหาของรัฐองค์รวม (Integral state) และไม่ได้มุ่งเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างใดๆ ในหลายกรณีกลุ่มชาวบ้านถูกข้อเสนองานจากรัฐเพื่อให้ร่วมมือแก้ปัญหา

เฉพาะหน้าเหล่านั้น (วีระ หวังสัจจะโชค, 2566: 268) เช่นเดียวกับมุมมองที่ว่า แนวคิดนี้ละเลยมิติอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นจากคนข้างล่าง (เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ, 2551)

หากพิจารณาพลวัตของขบวนการทางสังคมในช่วงระยะเวลาอันเกี่ยวเนื่องงานศึกษาชิ้นนี้ โดยหลังการรัฐประหารในปี 2549 แนวคิดขบวนการทางสังคมในวงวิชาการไทย เกิดการปรับตัวและสร้างพัฒนาการ โดยเป็นผลจากการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใหม่ด้วยการล้มรัฐธรรมนูญปี 2540 โดยวีระ หวังสัจจะโชค ชวนตั้งข้อสังเกตว่า ด้วยเงื่อนไขทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป กลุ่มทางการเมืองที่เติบโตมาจากนักเคลื่อนไหว , NGO กลับย้ายฝั่งไปสนับสนุนกองทัพ ทำให้งานศึกษาขบวนการทางสังคมในประเทศไทยให้ความสำคัญกับปัญหาในเชิงโครงสร้างที่สำนักมาร์กซิสต์เคยวิจารณ์ไว้มากขึ้น ทั้งการสนใจการเมืองระดับมหภาค ต่อด้านทุนนิยมอุตสาหกรรม แม้ไม่ได้เป็นผลจากงานวิชาการไปทั้งหมดก็ตาม (วีระ หวังสัจจะโชค, 2566: 270) แต่จะเห็นได้ว่างานศึกษาขบวนการทางสังคมโดยเฉพาะปรากฏการณ์เสื้อเหลืองและเสื้อแดง ล้วนให้ความสำคัญกับโครงสร้างทางการเมืองและไม่ได้มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะอย่างเต็มกำลังแบบในอดีต โดยงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนิรชาชนและระบอบตุลาการภิวัตน์ชิ้นนี้ อยู่ภายใต้การศึกษาขบวนการทางสังคมแบบร่วมสมัยภายใต้ข้อเสนอของวีระ หวังสัจจะโชค ที่เสนอว่า “การเมืองของคนข้างล่าง” ในฉากทัศน์ต่อไปมีจุดมุ่งเน้น 4 รูปแบบ โดยหนึ่งในนั้นคือ การศึกษาขบวนการทางสังคม ภายใต้การเล่าเรื่องของคนรากหญ้า (grass roots) ที่มีความปฏิสัมพันธ์กับคนบนยอดหญ้า (elites) ที่สร้างมุมมองในมิติการระดมทรัพยากร หรือการเป็นฝ่ายตอบโต้ขบวนการทางสังคม (counter movement) จากรัฐ ที่สามารถมองได้ทั้งปัจจัยที่จำเป็นหรือเพียงพอ (necessary and sufficiency and condition) เพื่อตอบคำถามว่า ทำไมขบวนการทางสังคมจึงลุกขึ้นสู้ ? และสู้อย่างไร ? (วีระ หวังสัจจะโชค , 2566: 273-274) โดยผู้เขียนชวนตั้งคำถามเพิ่มเติมว่า นอกจากการมองปฏิสัมพันธ์ของขบวนการเหล่านี้ในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งส่วนใหญ่มีการวิเคราะห์เพียงว่า หากข้อเรียกร้องถูกตอบรับคือ”ประสบความสำเร็จ” และการไม่ถูกตอบรับถือว่า”ล้มเหลว” ด้วยพัฒนาการของขบวนการทางสังคมที่มีความซับซ้อนมาก และถูกให้ความสนใจตั้งแต่จุดเริ่มต้น จนถึงภาวะถดถอยของขบวนการ การวิเคราะห์ผลกระทบ (impact) จึงถูกนำมาใช้ศึกษามากขึ้น ดังจะมีการกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

3.3.5 การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมด้วยแนวคิดผลสะท้อนทางการเมือง (Impact approach)

การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมด้วยแนวคิดผลสะท้อนทางการเมือง โดยข้อเท็จจริงแล้วถูกนำเสนอไปพร้อมกับงานกลุ่มงานในสายขบวนการทางสังคมใหม่ (new social movement) ในช่วงทศวรรษ 1970 งานของ Gamson , Piven และ Cloward ต่างเป็นกลุ่มนักคิดที่พยายามนำเสนอการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมด้วยปัจจัยภายนอก รวมไปถึงพลวัตรระยะยาวของขบวนการ (ประภาส

ปีนตบแต่ง, 2552: 178) ในขณะที่วงวิชาการไทย กลุ่มงานที่มีความเด่นชัดในด้านนี้ก็จะมีส่วนน้อย เช่น เอกพล เสียงดัง และเอกพลณัฐ ญัฐพัชรนันท์ แต่งงานวิชาการที่มีคำสำคัญว่า ผลสะท้อน (impact) กลับถูกใช้ในบริบทอื่น มากกว่าจะเป็นการอธิบายในความหมายของการวิเคราะห์ ขบวนการทางสังคม

ค่านิยมเชิงมโนทัศน์ของแนววิเคราะห์ผลสะท้อนอันเด่นชัดที่สุด คือ การมองที่ต่อยอดจากการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแบบเก่า ซึ่งมองความสำเร็จ (success) ของขบวนการแต่เพียงว่า ข้อเรียกร้องต้องถูกตอบสนองจากฝ่ายรัฐ หากมีลักษณะอื่นๆ จึงถือว่าเป็นความล้มเหลว (failure) ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ งานในกลุ่มของประภาส , เอกพล และเอกพลณัฐ จึงเสนอว่า ผลสะท้อน (impact) เป็นการประเมินขบวนการทางสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีหลายมิติ

ตัวอย่างคลาสสิกที่ใช้อธิบายกรณีผลสะท้อนที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดคืองานของ Marco Giugni (1999) เกี่ยวกับขบวนการทางสังคมในสหรัฐที่เคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมืองของคนผิวดำในสหรัฐที่เกิดขึ้นในปี 1963 การจัดตั้งขบวนการที่เกิดขึ้นนี้ (SMO) มีการระดมประชาชนกว่า 500,000 คน เพื่อเข้ากดดันให้รัฐสภาอเมริกาผ่านร่างกฎหมายว่าด้วยสิทธิพลเมือง (goal) โดยใช้ยุทธวิธี (tactics) อันหลากหลาย เช่น การประท้วง การบุกเข้าไปในสถานที่ซึ่งห้ามคนผิวดำเข้า การปราศรัย แสดงดนตรีต่อต้าน เป็นต้น ในที่สุดสภาคองเกรสของสหรัฐมีอาจทนแรงกดดันได้ จึงออกกฎหมายว่าด้วยสิทธิพลเมือง (civil rights acts) ในเดือนกรกฎาคมปี 1964 (Giugni et al, 1999) ซึ่งขบวนการทางสังคมนี้เป็นหมุดหมายสำคัญที่ทำให้หลักสิทธิพลเมืองถูกให้ความสำคัญมากขึ้นในประเทศอื่นๆ ทั่วโลก คำถามสำคัญที่ Giugni ตั้งไว้คือ การตอบรับเชิงนโยบายที่เกิดขึ้นในปี 1964 เกิดจากการประท้วงใหญ่ในปี 1963 ? ทั้งที่การเคลื่อนไหวในประเด็นสิทธิพลเมือง ต่างมีการขับเคลื่อนจากกลุ่มย่อยๆ หลายกลุ่ม บางกลุ่มถูกปราบปรามจากรัฐ บางกลุ่มหยุดเคลื่อนไหว บางขณะขบวนการเหล่านี้เงียบลงไป แต่ขณะเดียวกันบางกลุ่มก็มีความพยายามอย่างต่อเนื่อง คำถามเพิ่มเติมคือ ความจริงแล้วการตอบรับเชิงนโยบายจากฝ่ายรัฐอาจไม่ได้เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มใดเลยด้วยซ้ำ แต่อาจเกิดจากกระแสทางการเมืองที่เปิดกว้างมากขึ้น ฝ่ายรัฐตื่นรู้กับปัญหามากขึ้น หรือแม้แต่ทุกๆ ปัจจัยต่างมีผลรวมจนทำให้ประสบความสำเร็จ

ด้วยเหตุนี้ การประเมินในระยะเริ่มต้นของขบวนการ หรือมองขบวนการทางสังคมหนึ่งๆ เพียงว่า พวกเขาเหมือนกันในทุกๆ ด้าน ทั้งข้อเรียกร้อง ยุทธวิธี การจัดตั้งองค์กร เมื่อเกิดการปราบปรามจากรัฐ หรือถูกปฏิกริยาโต้กลับ การวิเคราะห์จึงมีคำตอบเพียงว่า “ขบวนการทางสังคมที่ล้มเหลว” แต่กลับละเลยปัจจัยภายนอก หรือบริบทระยะเวลาในภาวะที่ขบวนการถดถอย จนอาจมีปัจจัยแทรกซ้อนอื่นๆ ทั้งระบบการเมืองที่เริ่มเปิด (open democracies) การมีกลุ่มพันธมิตรกลุ่มใหม่ๆ มาขับเคลื่อนต่อ (alliance) ทั้งนี้ ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นอาจไม่จำเป็นว่าจะต้องส่งผลเชิงบวกต่อ

การเคลื่อนไหวเท่านั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งปัจจัยในลักษณะเดียวกัน อาจส่งผลให้ฝ่ายรัฐแข็งแกร่งมากขึ้นเช่นกัน

อนึ่ง แม้ข้อถกเถียงทางทฤษฎีจะมีงานที่นำเสนอไว้หลายประเด็น แต่ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อเสนอของ (kresi et al, 1995: 207) ว่า ด้วยบริบทงานศึกษาขบวนการทางสังคมในปัจจุบัน ปัญหาการวิเคราะห์เกี่ยวกับผลสะท้อนกับเกิดขึ้นจากขอบเขตการวิเคราะห์ของนักรัฐศาสตร์แต่ละท่าน หากต้องการพิจารณาเฉพาะผลการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายก็จะมีนิยามขอบเขตที่แคบ (short-term effect) ในทางกลับกันหากพิจารณาผลการเปลี่ยนแปลงในมิติทางวัฒนธรรม อุดมการณ์ ก็จะมีการพิจารณาขอบเขตการวิเคราะห์ที่กว้างขึ้น (short-term effect) ประกอบกัน หากจะมีการนิยามตัวชี้วัดผลสะท้อนที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับขบวนการ อาจจะมีการประมวลไว้ในหลายมิติ แต่เมื่อพิจารณาในขอบเขตอื่นๆ ดังจะเห็นว่าภาพกว้างที่สุดของการวิเคราะห์ผลสะท้อนแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบดังนี้

1) **ผลสะท้อนภายในขบวนการ (internal impacts)** มีการสรุปว่า เป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างองค์กร เช่น การปรับเปลี่ยนเกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลของขบวนการ การแปรขบวนของกลุ่ม ผลสะท้อนเชิงอัตลักษณ์ (identity) รวมไปถึงการขยายขอบเขตอัตลักษณ์ของกลุ่มไปยังขบวนการอื่นๆ

2) **ผลสะท้อนภายนอกขบวนการ (external impacts)** โดยส่วนใหญ่แล้วในกลุ่มงานอื่นๆ จะมีการสรุปถึงผลสะท้อนภายนอกไว้หลายประเด็น เช่น ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นจากการต่อต้านระบบการเมืองปกติ , ผลสะท้อนเชิงเนื้อหา , ผลสะท้อนต่อโครงสร้างสถาบันทางการเมือง รวมไปถึงโครงสร้างพันธมิตรของขบวนการ ซึ่งข้อพิจารณาเพิ่มเติมคือ ดังจะเห็นว่า ขบวนการทางสังคมในปัจจุบันมีพลวัตในการจัดตั้งองค์กรที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องด้วยอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์ (social media) มีผลอย่างยิ่งต่อรูปแบบทั้งภายในและภายนอกขบวนการ ดังจะเห็นว่า การเคลื่อนไหวในปัจจุบันจะมีความเชื่อมโยงกันระหว่าง “การเมืองบนสื่อออนไลน์”(social media movements) และมีอิทธิพลต่อการลงไปสู่โลกความเป็นจริงบนท้องถนน (externalization) ซึ่งมีการนำเสนอไว้อย่างน่าสนใจโดยเอกพลณัฐ ญัฐพัชร์นันท์ ที่เรียกกระบวนการนี้ว่า “การผนวกรวมโลกกายภาพกับโลกดิจิทัลแบบตรรกะเชื่อมโยง” (logic of connective action) (เอกพลณัฐ ญัฐพัชร์นันท์, 2566)

ด้วยเหตุนี้การเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะจึงมีอาณาบริเวณกว้างขวางขึ้น จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญถึงการสื่อสารของขบวนการทางสังคมในเชิงพื้นที่สาธารณะ (sensitizing impacts) ซึ่งหมายถึง ผลสะท้อนจากขบวนการทางสังคมที่อาจนำพาอัตลักษณ์ อุดมการณ์ และการสื่อสาร จนสามารถทำให้ข้อเรียกร้องของขบวนการถูกมองในเชิงสนับสนุน จนประเด็นดังกล่าวถูกนำเสนอในพื้นที่สาธารณะ เช่น เข้าสู่การตีเบต เข้าสู่การถกเถียงในสภา หรือกระแสในสื่อสังคมออนไลน์ และใน

ขณะเดียวกัน ข้อเรียกร้องอาจกลายเป็นการสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อผู้คนนอกขบวนการในพื้นที่สาธารณะ (public attitudes)

ข้อพิจารณาเพิ่มเติมคือ “การผนวกรวมโลกกายภาพกับโลกดิจิทัลแบบตรรกะเชื่อมโยง” มีความสอดคล้องกับข้อเสนอเดิมเช่นกันว่า การกระทำทางการเมืองของขบวนการทางสังคมนั้นจะมีประสิทธิภาพเพียงใด ส่วนหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับกลไกในการสื่อสารในฐานะพลเมือง (burstien, 2022) ขบวนการทางสังคมที่สามารถการผนวกรวมโลกกายภาพกับโลกดิจิทัลไว้ได้ จึงมีความได้เปรียบในฐานะผู้เท่าทันทางยุทธวิธี

3.3.6 ข้อถกเถียงและความท้าทายด้านการใช้ทฤษฎี

ดังจะเห็นว่าความมุ่งหมายในการใช้ทฤษฎีในงานศึกษานี้ คือการใช้กรอบแนวคิดการครองอำนาจเป็นโครงสร้างหลักในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบอบตุลาการภิวัตน์ (ผู้สร้างการครองอำนาจ) และขบวนการนิรโทษกรรม (ผู้ต่อต้าน) โดยเป็นความพยายามในการอุดช่องว่างงานที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายกุมอำนาจรัฐกับฝ่ายขบวนการทางสังคม ซึ่งมักให้ความสำคัญเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างเดียว และใช้ทฤษฎีขบวนการทางสังคมในสาขาต่างๆมาเป็นกรอบทฤษฎีหลัก โดยเฉพาะงานในสายทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) และทฤษฎีการสร้างกรอบความหมาย (Framing Theory) เป็นสองทฤษฎีที่ได้รับความนิยม ทว่าทั้งสองทฤษฎีก็มีข้อจำกัดบางประการที่อาจทำให้การวิเคราะห์ยังไม่ครอบคลุมเพียงพอ

งานในสายระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) โดยส่วนใหญ่จะเน้นหนักที่การจัดตั้งองค์กรแบบโครงสร้างอย่างเป็นทางการ ให้ความสำคัญกับการรวบรวมและจัดการทรัพยากรที่จำเป็นต่อการขบวนการทางสังคม เช่น การระดมทุน พันธมิตรเครือข่าย และการโน้มน้าวผู้มีอำนาจรัฐในการสนับสนุนข้อเรียกร้องทางการเมือง โดยเชื่อว่าขบวนการที่ประสบความสำเร็จต้องมีการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพที่ต้องใช้ยุทธวิธีอันเหมาะสม ทั้งการจัดการภายในและความประจวบเหมาะต่อปัจจัยภายนอกที่มีโอกาสตก (Political structure opportunities) ทว่าทฤษฎีนี้กลับมีข้อจำกัดสำคัญอยู่ที่การละเลยปัจจัยทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยที่มีอาจพิสูจน์ได้ในเชิงปฏิฐานนิยม (positivism) ที่บ่งบอกว่าทำไมคนถึงตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการ ซึ่งแน่นอนว่านอกจากปัจจัยทางด้านผลตอบแทนด้วยแล้ว การเข้าร่วมอาจมาจากความเป็นธรรมชาติหรือแม้แต่ปัจจัยในเชิงอุดมการณ์ด้วยเช่นกัน

ประกอบกับ ความคล้ายคลึงกับงานในสายทฤษฎีการสร้างกรอบความหมาย (Framing Theory) ที่งานชิ้นนี้ไม่ได้กล่าวถึง (เพราะมองว่ามีความใกล้เคียงกับสายระดมทรัพยากร) ที่สร้าง

กรอบความหมายเพื่อบังคับทุกคนเข้าร่วมและสนับสนุนการเคลื่อนไหวที่แทบไม่ต่างจากการกลายเป็นหนึ่งในยุทธวิธี (tactics) ในแบบสายระดมทรัพยากร ที่เชื่อว่าขบวนการที่ประสบความสำเร็จต้องสามารถสร้างกรอบความคิดที่ผู้คนสามารถเชื่อมโยงและเห็นด้วยได้ โดยละเอียดการสร้างความหมายที่เกิดขึ้นจากกันบึงของความเดือดร้อนอันมาจากการถูกกลืนหรือผลิตหวังจากระบบการเมืองแบบปกติ

ด้วยเหตุนี้ การใช้ทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) ในการผนวกรวมเพื่ออุดช่องว่างในพื้นที่ทางอุดมการณ์ในงานชิ้นนี้ แม้จะได้เน้นในการนำมาวิเคราะห์ปัจจัยในการก่อรูปของขบวนการทางสังคมโดยตรง แต่กล่าวถึงในส่วนของการต่อสู้ในพื้นที่ทางความคิด (war of position) ที่ถูกขับเคลื่อนโดยปัญญาชน (intellectuals) ซึ่งเป็นการปะทะกันระหว่างกลุ่มนักกฎหมายต่างอุดมการณ์ (เนติบริกรและนิติราษฎร์) หากในส่วนที่ขบขันคือการนำทฤษฎี Hegemony มาศึกษาโครงสร้างของฝ่ายกุมอำนาจรัฐ (ฝ่ายที่มีกลไกรัฐหนุนหลัง) เพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบให้เห็นว่า ฝ่ายขบวนการทางสังคมจะมีวิธีการเอาชนะฝ่ายครองอำนาจนำที่มีพันธมิตรเป็นอำนาจรัฐหนุนหลังอยู่ได้อย่างไร

ทั้งนี้โครงสร้างทฤษฎีการครองอำนาจนำ ที่มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางอำนาจหรือการควบคุมทางอุดมการณ์ในสังคม (ปัญญาชน , กลไกรัฐ , กลไกทางอุดมการณ์) โดยเสนอว่าชนชั้นปกครองไม่ได้เพียงแค่ใช้ความรุนแรงหรือบังคับให้คนอื่นเชื่อฟังเท่านั้น แต่ยังใช้การควบคุมพื้นที่ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์เพื่อสร้างความยินยอมพร้อมใจจากชนชั้นล่าง (consent) โดยผู้เขียนเสนอว่าการนำหลักคิดของทฤษฎีดังกล่าวมาร่วมศึกษาสามารถช่วยเติมเต็มช่องว่างของทฤษฎีได้ดังต่อไปนี้

หนึ่งเป็นการขยายมุมมองอำนาจในเชิงโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ทฤษฎี Hegemony ช่วยให้เราเห็นถึงวิธีการที่ระบอบตุลาการวิวัฒน์ประสานความร่วมมือกับกลุ่มพลังอื่นๆ ในแต่ละช่วงเวลา เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการสร้างการนำและต่อต้านการถูกคุกคาม เช่น กลุ่มก้อนราชสำนัก ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายกองทัพ เป็นต้น ขบวนการทางสังคมจึงต้องเกิดขึ้นในบริบทการตอบโต้ที่อำนาจของโครงสร้างที่ขาดสมดุล ดังจะเห็นว่าการทำลายอำนาจเพียงกลุ่มใด กลุ่มหนึ่ง ย่อมมีอาจทำลายโครงสร้างที่ซับซ้อนของระบอบได้

สองการขยายมุมมองการวิเคราะห์ในมิติเชิงอุดมการณ์ ทฤษฎี Hegemony สามารถขยายความเข้าใจการเกี่ยวกับการครอบงำในเชิงอุดมการณ์ ซึ่งแน่นอนว่าการยินยอมพร้อมใจมีอาจถูกสร้างได้เพียงระยะเวลาอันสั้น แต่ต้องทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการก่อรูปของระบอบ และการปรับตัวในช่วงเวลาต่างๆ ที่อาจจะเผยให้เห็นว่า

โครงสร้างโอกาสทางการเมืองแบบใดที่เอื้อต่อขบวนการทางสังคม ด้วยเหตุนี้ ขบวนการทางสังคมที่มุ่งเน้นการกระทำทางการเมืองแบบนอกระบบ (External Politics) ในแบบดั้งเดิม เช่น การลงถนน การทำอารยะขัดขืน หรือแม้แต่การยึดอำนาจรัฐในแบบมาร์กซิสต์ วิธีการเหล่านั้นแม้จะเคยได้ผล แต่ในระยะหลังอาจมิได้เป็นเพียงหนทางเดียวในการต่อสู้ หากแต่ยังต้องให้ความสำคัญกับการต่อสู้ในมิติทางอุดมการณ์ ดังที่งานศึกษานี้พยายามนำเสนอการต่อสู้ของขบวนการนิรโทษกรรมและพันธมิตรเครือข่าย

สามเป็นการนำเสนอมุมมองใหม่ของการต่อสู้ทางการเมืองที่มีตัวแสดงซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ถูกไล่ออกจากความยุติธรรมในระบบการเมืองแบบปกติ ส่วนใหญ่งานในสายนี้จะถูกวิพากษ์โดยนักรัฐศาสตร์ในสายมาร์กซิสต์ (Marxism) ที่เสนอว่า งานที่ใช้แนวคิดขบวนการทางสังคมเป็นกรอบหลัก (พฤติกรรมรวมหมู่ , ระดมทรัพยากร , ขบวนการทางสังคมใหม่) ในการวิเคราะห์ มักมองความเป็นการเมืองและอำนาจรัฐแบบแยกส่วน กล่าวคือ ขบวนการทางสังคมมักสนใจเพียงข้อเรียกร้องที่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ราคาพืชผล ข้อพิพาทเรื่องที่ดิน และความเดือดร้อนในด้านเศรษฐกิจ ทำให้ละเลยปัญหาในเชิงโครงสร้างที่อาจเป็นปัญหาใหญ่ เช่น ความขัดแย้งทางชนชั้นหรือแม้แต่การรื้อสร้างระบบทุนนิยม โดยที่งานศึกษาในสายทฤษฎีมาร์กซิสต์หรือแม้แต่ในทฤษฎี Hegemony เรียกแนวคิดนี้ว่า “รัฐองค์รวม” (integral state) งานศึกษานี้จึงนำเสนอการจัดตั้งองค์กรที่มุ่งเน้นการเคลื่อนไหวในเชิงอุดมการณ์อันมีเป้าหมายในการรื้อโครงสร้างรัฐเช่นเดียวกัน แต่กระทำในแนวทางที่ต่างออกไป โดยผู้เขียนมีการสังเคราะห์ออกเป็นกรอบแนวคิดดังการอธิบายในหัวข้อต่อไป

3.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

การอธิบายกรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

ในกรอบแนวคิดนี้จะเป็นการนำเสนอปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 2 กลุ่มพลังทางการเมืองระหว่าง คณะนิติราชกรและระบอบตุลาการวิวัฒน์ โดยทั้งสองกลุ่มจะมีแนววิเคราะห์ในการใช้ทฤษฎีที่แตกต่างกัน แต่อยู่ภายใต้ฐานคิดหลักคือทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) โดยการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จะเป็นการวิเคราะห์ลักษณะการก่อรูปของระบอบตุลาการวิวัฒน์ที่มีโครงสร้างอยู่ 3 ส่วนคือ ปัญญาชน (intellectuals) , กลไกรัฐ (state apparatus) และแนวคิดในการครองอำนาจนำ (hegemonic apparatus) โดยโครงสร้างเหล่านี้จะพยายามสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจ (social relation) เพื่อประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (historical bloc) ในการเข้าสู่ครองอำนาจนำผ่านการใช้กระบวนการที่เรียกว่า “ตุลาการวิวัฒน์” ที่หมายถึง การที่ฝ่ายตุลาการกลายเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มพลังทางการเมือง และยินยอมเป็นเครื่องมือในการคุกคามฝ่ายตรงข้ามผ่านการใช้อำนาจตุลาการในคำพิพากษารูปแบบต่างๆ เช่น การยุบพรรค การตัดสิทธิทางการเมือง ซึ่งความสำคัญเหล่านี้จะมีการอธิบายไว้ในบทที่ 4

เช่นเดียวกับการอธิบายในบทที่ 5 ซึ่งจะเป็นการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 อยู่เช่นกัน แต่จะเป็นการอธิบายการก่อรูปของกลุ่มพลังที่เป็นคู่ตรงข้ามคือ “ขบวนการนิติราชกร” ที่มีได้มุ่งเน้นเพียงแค่การจัดการองค์กรของนิติราชกร แต่งานศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนทางความคิดของนิติราชกรในฐานะปัญญาชน (intellectuals) ที่พยายามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (war of position) อันเป็นมโนทัศน์ที่นำมาศึกษาเพิ่มเติมจากแนวคิดการครองอำนาจนำ ที่สามารถเชื่อมโยงกลุ่มพลังอื่นๆให้เข้าร่วมต่อต้านระบอบตุลาการวิวัฒน์บนฐานคิดทางอุดมการณ์ (การหวนกลับไปใช้สัญลักษณ์ของคณะราษฎร 2475 , การเสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 , การนำเสนอความสำคัญของหลักนิติรัฐ) ทำให้เกิดเป็นพันธมิตรเชิงเครือข่ายทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ พร้อมทั้งมีการวิเคราะห์ยุทธวิธีที่ใช้ในการเคลื่อนไหวผ่านทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement Theory)

ในส่วนการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในข้อที่ 2 จะมีการอธิบายไว้ในบทที่ 6 ซึ่งเป็นการประเมินผลทางการเมืองจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสองกลุ่มพลังทางข้างต้นในระยะยาว โดยมีการแบ่งผลสะท้อนออกเป็น 2 ประเด็นคือ ผลสะท้อนภายในขบวนการ (internal impact) และผลสะท้อนภายนอกขบวนการ (external impact) โดยฉกัทัศน์สำคัญในงานศึกษาชิ้นนี้คือผลสะท้อนจากการมีปฏิสัมพันธ์จากการปะทะกันของพันธมิตรของทั้งสองกลุ่มนั้นคือ กลุ่มขบวนการโต้กลับการเคลื่อนไหว (Counter Movements) และขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในปี 2563 ภายหลังกการยุบพรรคอนาคตใหม่ และนำไปสู่การสร้างบทสรุปในบทที่ 7

บทที่ 4

แนวคิดตุลาการวิวัฒน์ในเชิงเปรียบเทียบ และประกอบสร้างลักษณะ”กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” ของระบอบตุลาการวิวัฒน์แบบไทย

ความนำ

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอพัฒนาการกระแสทางความคิดด้านการขยายพรมแดนอำนาจของฝ่ายตุลาการเข้าสู่พรมแดนการตัดสินใจทางการเมืองในบริบทสากล เพื่อเป็นหลักการเปรียบเทียบกับ การเกิดขึ้นของแนวคิด”ตุลาการวิวัฒน์”ในความรู้ของสังคมไทย ซึ่งยังคงมีความคลุมเครือ เกิดการโต้แย้งจากกระแสทางความคิดที่มีทั้งกลุ่มที่มองแนวคิดตุลาการวิวัฒน์ในแบบเชิงบวกและเชิงลบ ด้วยความสำคัญดังกล่าวจึงมีการกลับไปทบทวนชุดความคิดอันกระจัดกระจายของนักคิดท่านอื่นๆ ที่อธิบายไว้ และนำไปสู่ข้อเสนอในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของแนวคิด”ตุลาการวิวัฒน์”ในความรู้ของสังคมไทยให้มีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน

ทั้งนี้ การนำเสนอบทวิเคราะห์การจัดวางแนวคิด”ตุลาการวิวัฒน์”ในความรู้ของสังคมไทย เกิดขึ้นจากความตั้งใจในการขยายมุมมองเกี่ยวกับบทบาทของฝ่ายตุลาการในตำแหน่งแห่งที่ทางการเมือง เนื่องด้วยการสร้างความรับรู้ในสังคมไทยอันเกี่ยวข้องกับสถาบันตุลาการยังคงคุ้นเคยกับความเข้าใจที่ว่า “ศาลเป็นองค์กรที่มีความอิสระ มีลักษณะเป็นองค์กรแบบเชิงรับ (Passive) ดำรงอยู่เหนือความเป็นการเมืองทั้งหลายทั้งปวง” ความคุ้นชินกับสภาวะดังกล่าวนี้ แสดงถึงความไม่เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ในทางตุลาการศึกษ (Judicial studies) ซึ่งมีทิศทางในการเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตของสังคมในแต่ละช่วงเวลา บางครั้งเป็นการเคลื่อนที่ของฝ่ายตุลาการที่เป็นไปเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้วิกฤตสำคัญ บางครั้งเกิดจากเจตนาของผู้กุมอำนาจรัฐเพื่อรักษาการนำทางสังคมต่อไป การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลให้ตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองของฝ่ายตุลาการได้ขยายพรมแดนออกไปจนกลายเป็นองค์กรที่มีลักษณะเชิงรุก (Active) มากขึ้น จนก่อเกิดปฏิสัมพันธ์กับสถาบันทางการเมืองอื่นๆ โดยมีผลทั้งในเชิงบวกที่เป็นการสร้างคุณประโยชน์แก่พลเมือง และที่กลายเป็นผลเชิงลบที่สร้างคุณประโยชน์เช่นกัน เพียงแต่ยึดโยงกับกลุ่มคนเพียงส่วนน้อยในสังคม การทำความเข้าใจความสำคัญดังที่กล่าวมาจึงเริ่มต้นจากการศึกษาแนวคิดตุลาการวิวัฒน์ในบริบทสากล ดังการนำเสนอ ดังนี้

4.1 การเคลื่อนตัวของแนวคิดตุลาการภิวัตน์ในบริบทสากลเข้าสู่ประเทศไทย

การขยายพรมแดนอำนาจของฝ่ายตุลาการเข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง มีหลายกระแสความคิดที่ให้ความเห็นแตกต่างกันไป โดยบริบทของประเทศประชาธิปไตยแบบมั่นคง (Established Democracies) นั้น ประเด็นศึกษาเหล่านี้ล้วนถูกคลี่คลายและสามารถก้าวข้ามความขัดแย้งได้ในระดับที่น่าพอใจ จากการเคยผ่านประสบการณ์ในเชิงลบของฝ่ายตุลาการมาแล้วในอดีต แม้ว่าการนำหลักคิดดังกล่าวมาใช้ในบริบทการเมืองไทยในรอบ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา จะมีทั้งฝ่ายที่สนับสนุนและฝ่ายที่ทวนกระแส ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า “การเคลื่อนย้ายตำแหน่งแห่งที่ของฝ่ายตุลาการเข้าสู่พรมแดนทางการเมือง” ที่ฝ่ายสนับสนุนเรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์” นั้น เป็นการสร้างนิยามตามความเข้าใจของฝ่ายตนเอง และเกิดกระแสโต้กลับจากฝ่ายวิพากษ์ว่า เป็นการนำหลักการในทางสากลมาใช้อย่างผิดฝาผิดตัว ย้อนแย้งกับหลักคิดในทางสากล การกระทำที่เกิดขึ้นส่งผลในทางลบมากกว่าทางบวก ซึ่งประจักษ์ด้วยงานศึกษาในวงวิชาการที่เริ่มแพร่หลายหมายขึ้น พ่วงกับกระแสอาการตื่นตัวของผู้คนในสังคม

การนำเสนอในส่วนนี้จึงเน้นในเรื่องของการปรับความเข้าใจร่วมกันในแง่ของบทบาทของฝ่ายตุลาการในความรู้ของสังคมไทย โดยชี้ชวนในการพิจารณาเปรียบเทียบในความรู้ด้านกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์ในทางสากล” จากจุดเริ่มต้นของฝ่ายตุลาการใช้อำนาจตรวจสอบความขัดแย้งของรัฐธรรมนูญในอเมริกาซึ่งเรียกว่า “Judicial Review” และการพยายามรุกคืบเข้าสู่พรมแดนทางการเมืองในระลอกสองซึ่งส่งผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โดยในอเมริกานิยมเรียกว่า “Judicial Activism” และในยุโรปนิยมเรียกว่า “Judicialization of Politic” (ซึ่ง 2 คำนี้มีความหมายเหมือนกัน) โดยใช้องค์ความรู้ในทางสากลนั้นเข้าสู่การอธิบายลักษณะตุลาการภิวัตน์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ข้อเปรียบเทียบดังกล่าวอาจทำให้ข้อถกเถียง และการสร้างความรับรู้ที่ยังคงไม่เป็นที่ยุตินี้ ได้รับการขยายมุมมองมากขึ้น ผ่านการทบทวน (Installed) รื้อถอน (Uninstall) และจัดวางความรู้ใหม่ (Reinstallation) ทั้งด้านนิยามความหมาย การวิเคราะห์กรณีศึกษา รวมถึงปัญหาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายตุลาการกับองคาพยพอื่นๆ นำไปสู่สร้างตัวแบบเฉพาะ (Approach Thai Case study) และสามารถอธิบายได้ว่า การขยายอำนาจเชิงรุกในพื้นที่ทางการเมืองของฝ่ายตุลาการในเชิงคุณประโยชน์ มีความแตกต่างจาก การใช้อำนาจเชิงรุกจนเกินขอบเขตและกลายเป็นการแทรกแซงทางการเมืองที่ให้ผลเป็นโทษได้อย่างไร โดยไม่ละเลยการให้ความสำคัญกับบริบทที่แตกต่างของโครงสร้างสถาบันตุลาการในแต่ละประเทศ

4.1.1 ความเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทของฝ่ายตุลาการในตำแหน่งแห่งที่ทางการเมือง

“อำนาจตุลาการตุลาการไม่ได้หล่นมาจากฝักฟ้า แต่ถูกสร้างขึ้นมาจากความเป็นการเมือง” (Judicial power does not fall from the sky; it is politically constructed.) (Hirschl, 2008)

ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงในสถานะและบทบาทของฝ่ายตุลาการในหลายประเทศ ได้แผ่ขยายเข้าสู่พรมแดนการตัดสินใจทางการเมือง ผ่านรูปของการวินิจฉัยข้อพิพาทในประเด็นต่างๆเป็นจำนวนมาก เช่น ความขัดแย้งทางการเมือง ปัญหานโยบายสาธารณะ สิทธิพลเมือง เสรีภาพทางศาสนา การปกป้องสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2560) พร้อมกันนั้น ในวงวิชาการได้สังเกตเห็นความมีอิทธิพลแบบก้าวกระโดดของสถาบันตุลาการ โดยเฉพาะศาลรัฐธรรมนูญ และศาลสูงสุด ที่กลายเป็นผู้ยึดครองอำนาจนำทางการเมืองอย่างกว้างขวาง จนเป็นที่มาของการเรียกขานปรากฏการณ์แบบสากลนี้กันว่า “ตุลาการภิวัตน์” (ภุริ พวงศ์เจริญ, 2558: 28) ทั้งยังสร้างแรงกระเพื่อมในงานศึกษาของนักรัฐศาสตร์ให้หันมาสนใจบทบาทของสถาบันตุลาการอย่างสำคัญ ซึ่งแต่เดิมในช่วงปี พ.ศ. 2524 – 2534 ที่ไม่ปรากฏงานศึกษาเกี่ยวกับสถาบันดังกล่าวเลย (Stone Sweet, 1999: 163)

ความเห่อเหิมในประเด็นศึกษาในข้างต้น ถือเป็นความพยายามในการลบล้างมายาคติแบบดั้งเดิมของฝ่ายตุลาการ ทั้งในด้านโครงสร้างองค์กร พฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ตลอดจนบทบาทตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองที่แปรเปลี่ยนไปจากความรู้เดิม แม้จะเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ต้องมีการตรวจสอบถ่วงดุลกันตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ แต่งานศึกษาในบริบทเก่ามักมุ่งเป้าศึกษาไปที่ 2 ฝ่ายแรก เพราะถูกมองว่าเป็นอำนาจในเชิงรุก (Active) และมีความอันตรายกว่าสถาบันอื่นๆ โดยฝ่ายรัฐสภาสามารถบัญญัติหรือยกเลิกกฎหมายใดก็ได้ หรือแม้แต่อำนาจคุกคามเสรีภาพของประชาชน ในขณะที่ฝ่ายตุลาการกลับถูกจัดวางไว้เป็นองค์กรเชิงรับ (Passive) และมีบทบาทเพียงแค่การวินิจฉัยไปตามบทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น” (ภุริ พวงศ์เจริญ, 2558)

นอกจากความเข้าใจต่อบทบาทของฝ่ายตุลาการว่าเป็นอำนาจในเชิงรับแล้ว การมองข้ามความสำคัญต่ออำนาจตุลาการ ส่วนหนึ่งมาจากบทบาทที่ราบเรียบของบุคลากรด้านกฎหมาย โดยใน

ระยะนั้น คำวินิจฉัยของผู้พิพากษาเป็นเพียงการทำหน้าที่ในการนำกฎหมายที่ถูกต้องมาปรับใช้กับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นเท่านั้น และหากไม่มีการฟ้องร้องคดี อำนาจในเชิงรุกของฝ่ายตุลาการก็เสมือนถูกปิดตาย ด้วยเหตุนี้ ความเข้าใจที่ว่า “ผู้พิพากษาในรูปแบบดั้งเดิมเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่ในการค้นหาว่าประเด็นข้อพิพาทนั้นมีกฎหมายใดเกี่ยวข้องและนำกฎหมายนั้นมาบังคับใช้ องค์กรความรู้เหล่านี้มีการเรียกว่า “นิติศาสตร์ในเชิงกลไก” (mechanical prudence) โดย Tom Ginsberg (2003) ได้ขยายความว่า ตามมุมมองของนิติศาสตร์ในเชิงกลไก เราสามารถคาดเดาผลการวินิจฉัยทางกฎหมายในคดีต่างๆได้บนฐานความเข้าใจว่า บทบาทของตุลาการเป็นอำนาจในเชิงรับ การตัดสินใจที่เกิดขึ้นมาจากบทบัญญัติทางกฎหมายตามตัวอักษร ปราศจากอคติส่วนตัวของผู้พิพากษา และสามารถยืนยันได้ว่าคำพิพากษาไม่ได้กระทำตามอำเภอใจหรือความเห็นส่วนตัว คำอธิบายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของฝ่ายตุลาการในฐานะองค์กรที่เอนเอียง (Ginsberg, 2003: 69-70) จนมีการวิพากษ์ปนความเย้ยหยันว่า

“หากผู้พิพากษามีหน้าที่แค่เอากฎระเบียบที่ถูกจัดเตรียมไว้ มาบังคับใช้ผ่านตรรกะนิติศาสตร์ที่รัดกุม พวกเราคงจะออกแบบเครื่องคอมพิวเตอร์ “IBM” มาทำงานแทนผู้พิพากษาได้ในเร็ววัน” (Shapiro, 2002: 20)

กลุ่มงานเชิงวิพากษ์ในข้างต้นถูกเรียกว่า “กลุ่มสังคมนิยมอเมริกา” (American Legal Realism) โดยมีแนวคิดโต้แย้งหลักการความเป็นนิติศาสตร์เชิงกลไก และชี้ให้เห็นว่า ข้อวินิจฉัยของฝ่ายศาลไม่ได้สร้างขึ้นจากตรรกะวิชาอันเคร่งครัดเท่านั้น แต่มีปัจจัยอื่นๆเข้าร่วมด้วย และยังก้าวไม่พ้นจากความเป็นการเมือง ข้อเสนอสำคัญจากนักคิดในสำนักนี้ มีการยืนยันถึงข้อจำกัดขององค์ความรู้ดั้งเดิม โดยสร้างแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในเวลาต่อมาโดยเรียกว่า “ตัวแบบเชิงทัศน์คติ” ที่อธิบายว่า ศาลได้รับอิทธิพลในทางจิตวิทยาในการถูกชักจูงให้สามารถเอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง โดยเราจะสังเกตได้ว่า ภายใต้บริบทคดีเดียวกัน ผู้พิพากษา 2 คนอาจมีแนวโน้มในการให้คำวินิจฉัยที่แตกต่างกัน และข้อสรุปสำคัญของตัวแบบเชิงทัศน์คติได้เสนอว่า “ผู้พิพากษามักผลักดันค่านิยมส่วนตัวให้ปรากฏขึ้นจริงในสังคม” (Zamponi, 2013: 72) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “กลุ่มพวกเขาต่างหาทางตัดสินใจให้สอดคล้องกับความเชื่อของตนเอง ไม่ว่าโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว” (Helmke, 2005: 2) อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดสังคมนิยมแบบอเมริกาจะสร้างผลสะท้อนในแวดวงตุลาการในระดับสูง แต่ภายใต้ฐานคิดดังกล่าว ยังคงมีการจำกัดอาณาบริเวณทางการศึกษา โดยเน้นการทำความเข้าใจแต่

เพียงว่า ผลจากคำวินิจฉัยเป็นไปอย่างไร รวมถึงอะไรคือปัจจัยต่อแนวคำวินิจฉัยนั้น ทว่ายังละเลยในส่วนของการศึกษาบทบาทของฝ่ายตุลาการในเชิงสถาบัน (legal Institute Approach) ที่เป็นการศึกษาบทบาทของฝ่ายตุลาการในด้านอำนาจหน้าที่ และปฏิสัมพันธ์ของฝ่ายตุลาการที่มีต่อสถาบันทางการเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะในมิติความทับซ้อนในพรมแดนของสถาบันทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง (ฝ่ายนิติบัญญัติ , ฝ่ายบริหาร) (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2560: 211)

ในพื้นที่ความทับซ้อนระหว่างสถาบันทางการเมืองในข้างต้นนี้ ได้กลายเป็นประเด็นท้าทายอย่างสำคัญด้านตุลาการศึกษในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 โดยเป็นผลมาจากการปฏิรูปการปกครองด้วยอิทธิพลจากแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) ในหลายประเทศ จนเกิดการยอมรับอำนาจการตรวจสอบโดยตุลาการที่เรียกว่า (Judicial Review) ซึ่งให้ความชอบธรรมว่า หลักการเหล่านี้เป็นการปกป้องสิทธิ เสรีภาพของพลเมือง และกลุ่มคนชายขอบของสังคม (Subaltern Group) รวมถึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครอง ซึ่งสัมพันธ์กับคุณค่าความเป็นเสรีนิยม ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็น “ภูมิปัญญาของรัฐธรรมนูญแบบร่วมสมัย” (Conventional wisdom of contemporary constitutional thought) (Hirchls, 2004: 2)

4.12 จุดเริ่มต้นของการเข้าสู่พรมแดนทางการเมืองของฝ่ายตุลาการ กับการตรวจสอบความชอบธรรมของรัฐธรรมนูญ (Judicial Review)

ความตื่นตัวจากอิทธิพลจากแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) และการปฏิวัติด้านสิทธิพลเมืองที่แผ่ขยาย ทำให้ประเทศต่างๆ หันมาสนใจและให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจตุลาการเพื่อตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร เมื่อสำรวจไปที่การตรวจสอบสถาบันดังกล่าวในแต่ละประเทศ จะพบได้ว่าการแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือหนึ่ง การกระจายอำนาจให้ศาลทุกศาลมีอำนาจตรวจสอบ และสองการใช้อำนาจศาลเดียวตรวจสอบ

รูปแบบที่หนึ่ง มีการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในบริบทการเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกาที่เรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า “รูปแบบอเมริกัน” (America Model) โดยในงานสำคัญของ วิเชียร ตันศิริคงคล ได้เสนอว่า การตรวจสอบความชอบธรรมของรัฐธรรมนูญ (Judicial Review) ในอเมริกาเกิดขึ้นจากบริบทในการเป็นรัฐรวม (Federal State) ส่งผลให้เจตนารมณ์ของผู้ร่าง ต้องบัญญัติให้มีหลักการ “Judicial Review” ไว้ใช้ในกรณีที่ฝ่ายรัฐสภาในระดับชาติ (Federal Law) และฝ่ายมลรัฐ (State Law) ซึ่งมีการออกกฎหมายที่ขัดแย้งกัน จึงเห็นควรว่าต้องมียุติการกลางไว้ทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาท (วิเชียร ตันศิริคงคล, 2548: 58)

แม้งานวิชาการส่วนใหญ่มักจะอ้างถึงการใช้อำนาจ (Judicial Review) ในการตีความกฎหมายที่ขัดกับรัฐธรรมนูญในคดี “Marbury V. Madison” ที่เกิดขึ้นในช่วงปลาย ค.ศ. 1800 เป็นส่วนใหญ่ ทว่า ปิยุบุตร แสงกนกกุล (2560) ได้นำเสนอกรณีใหม่ว่า การทำความเข้าใจถึงรากฐานในประเด็นดังกล่าว อาจต้องย้อนไปถึงช่วงต้นศตวรรษที่ 17 ที่เป็นกรณีศึกษาในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นยุคสมัยที่กฎหมายจารีตประเพณีหรือ Common Law ซึ่งมีคุณค่าสูงกว่ากฎหมายลายลักษณ์อักษร Civil Law โดยแสดงให้เห็นเด่นชัดในคดี “Thomas Bonham V. College of Physician” เมื่อปี 1690 ดังมีข้อเท็จจริงว่า “แพทยสภาแห่งลอนดอนได้ลงโทษปรับโรมัส บอนแฮม (Thomas Bonham) เพราะเปิดสถานพยาบาลโดยขัดต่อข้อกำหนดของแพทยสภา โดยคำปรับในคดีครั้งหนึ่งต้องตกเป็นของแพทยสภา ในขณะที่ผู้พิพากษา เซอร์ เอ็ดเวิร์ด ค็อก (Sir Edward Coke) เห็นว่าข้อกำหนดของแพทยสภากำหนดให้คำปรับครั้งหนึ่งที่ตกเป็นของฝ่ายตนเองนั้น ขัดต่อหลักการของกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ที่ว่า บุคคลหรือองค์กรใดจะตัดสินข้อพิพาทที่ตนเองมีส่วนได้ส่วนเสียมิได้ เพราะผลจากคดีทำให้แพทยสภาได้ประโยชน์จากคำปรับ” (ปิยุบุตร แสงกนกกุล, 2560: 197) ด้วยเหตุนี้ ข้อกำหนดดังกล่าวจึงไม่มีผลบังคับใช้ กระนั้น พลวัตทางการเมืองได้เคลื่อนผ่านความสำคัญของกฎหมายจารีตประเพณี เข้าสู่ความรุ่งโรจน์ของ “ความเป็นรัฐสภาสูงสุด” (Supremacy of Parliament) คำสั่งของรัฐสภาจึงกลายเป็นอำนาจเด็ดขาดด้วยความเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน ความเชื่อในกรณีคดี “Thomas Bonham V. College of Physician” จึงค่อยๆ ถูกลดความเชื่อถือนั่นลง

ต่อมาภายหลังการปลดแอกของสหรัฐอเมริกาจากการเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ส่งผลให้เกิดรัฐธรรมนูญแบบลายลักษณ์อักษรฉบับแรกของโลก แม้ไม่มีการบัญญัติกลไกการตรวจสอบรัฐธรรมนูญเอาไว้ แต่ยังคงปรากฏร่องรอยสำคัญในการตระหนักถึงความอันตรายของ “ความเป็นรัฐสภาสูงสุด” (Supremacy of Parliament) จากงานเขียนของ เจมส์ แมดิสัน (James Madison) อเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน (Alexander Hamilton) และจอห์น เจย์ (John Jay) ที่เล็งเห็นบทเรียนในอดีตว่า รัฐสภาของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ เคยตรากฎหมายเพื่อกดขี่ดินแดนอาณานิคมอเมริกา และเสี่ยงข้างมากในสภาอาจมีการกระทำผิดได้เช่นกัน ดังนั้นจึงต้องมีการจำกัด และตรวจสอบอำนาจ เพื่อแสดงให้เห็นว่า เมื่อรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ถ้ารัฐสภาตรากฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ กฎหมายนั้นย่อมไม่มีผลบังคับใช้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “เจตจำนงของประชาชนย่อมมาก่อนเจตจำนงของผู้แทน” จึงเป็นที่มาของการให้ศาลต่างๆ เป็นผู้ตีความกฎหมายในตัวบทรัฐธรรมนูญ รวมถึงเป็นหลักประกันความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ (ปิยุบุตร แสงกนกกุล, 2560: 197)

กระทั่ง คดีสำคัญที่ก่อให้เกิดการตรวจสอบความชอบธรรมของรัฐธรรมนูญ (Judicial Review) ก็ปรากฏขึ้นในปี 1803 ในคดี Marbury v. Madison เมื่อประธานาธิบดี จอห์น อัดัมส์ (John Adams) โก้หล่มตวาระการดำรงตำแหน่ง จึงมีการแต่งตั้งผู้พิพากษาที่เป็นฝ่ายของตนเองไว้หลายคน หนึ่งในนั้นคือวิลเลียม มาร์บิวรี (William Marbury) เมื่อประธานาธิบดีคนใหม่ โทมัส เจฟเฟอร์สัน (Thomas Jefferson) เข้ารับตำแหน่ง จึงมีการระงับคำสั่งไว้ เพราะกลุ่มผู้พิพากษาไม่ได้เป็นฝ่ายของตนเอง จนมีการฟ้องร้องกันและคดีสู่การพิจารณาของศาลสูงสุด ปรากฏว่าผู้พิพากษาศาลสูงสุดคือ จอห์น มาร์แชล (John Marshall) ที่เป็นพรรคพวกของอดีตประธานาธิบดี จอห์น อัดัมส์ (John Adams) ฝ่ายศาลสูงสุดคือจอห์น มาร์แชล จึงมีตัวเลือกในการตัดสินว่าจะเข้าข้างวิลเลียม มาร์บิวรี (William Marbury) ดีหรือไม่ แต่ขณะเดียวกันก็เกรงว่าจะขัดใจกับฝ่ายประธานาธิบดีคนใหม่ จึงหาทางออกด้วยการยาใจทั้งสองฝ่ายไว้ โดยตัดสินว่า “กฎหมายนี้ขัดรัฐธรรมนูญ” โดยศาลให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ศาลไม่มีอำนาจบังคับให้ฝ่ายรัฐแต่งตั้งผู้พิพากษามาร์บิวรี เพราะพระราชบัญญัติที่มอบอำนาจแก่ศาลนั้นขัดรัฐธรรมนูญ

ผลจากคดี Marbury V. Madison เกิดการวิพากษ์ วิจัยอย่างแพร่หลาย ทั้งในส่วนของประธานาธิบดีโทมัส เจฟเฟอร์สัน (Thomas Jefferson) ที่ตอบโต้อย่างรุนแรงว่า การให้อำนาจศาลเช่นนี้ ส่งผลให้ผู้พิพากษามีอำนาจพิจารณาทุกประเด็นปัญหาในทางรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นเรื่องที่อันตรายอย่างยิ่ง เพราะเปรียบเสมือนการตกอยู่ภายใต้การปกครองของผู้พิพากษาเพียงไม่กี่คน (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2560: 202) ในขณะที่งานส่วนใหญ่ให้ความเห็นไปในทางความสอดคล้องกับทฤษฎีเกมส์ (Game Theory) ที่ว่า “ศาลยอมแลกข้อต่อรอง ด้วยการไม่ยอมให้มีการแต่งตั้งผู้พิพากษามาร์บิวรี เพื่อเอาใจรัฐบาล แต่ก็ฉวยโอกาสรับสิทธิ์ในการถือครองอำนาจในการพิจารณาความขัดแย้งด้านรัฐธรรมนูญ และบรรทัดฐานในการพิจารณาคดีนี้ ได้กลายเป็นการปิดปากฝ่ายบริหารในระยะนั้น มีให้เกิดการโต้ด้านฝ่ายตุลาการ (Clinton, 1989) ส่งผลให้สหรัฐอเมริกากลายเป็นประเทศแรกที่สร้างระบบตรวจสอบรัฐธรรมนูญ (Judicial Review) ขึ้นมา โดยผู้เขียนถือว่าเป็นก้าวแรกในการเคลื่อนตัวของฝ่ายตุลาการเพื่อเข้าสู่พรมแดนทางการเมือง ทำให้หลักการปกครองด้วยกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญมีสภาพบังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรม

รูปแบบที่สอง ระบบตรวจสอบความชอบธรรมของรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจเพียงศาลเดียวในการตรวจสอบ และถูกเรียกว่า “รูปแบบยุโรป” (European Model) จากแนวคิดของนักกฎหมายอย่าง “ฮันส์ เคลเซน” (Hans Kelsen) ที่ไม่เห็นด้วยกับรูปแบบ American Model เพราะมีข้อเสียหลายประการ เช่น ศาลแต่ละศาล อาจมีคำพิพากษาที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อความเชื่อมั่นในด้าน

กฎหมาย และการให้อำนาจศาลแบบอเมริกัน จะเปิดโอกาสให้ทุกองคาพยพในทางตุลาการ อยากเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจทางการเมืองเพื่อแสวงหาประโยชน์ เคลเซ่น จึงเสนอว่า ควรจัดตั้งศาลเฉพาะคือ “ศาลรัฐธรรมนูญ” เพื่อดูแลตรวจสอบในประเด็นความขัดแย้งทางรัฐธรรมนูญอย่างเป็นเอกเทศ (Kelsen, 1991) โดยมีประเทศออสเตรียที่ก่อตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นมาเป็นที่แรก และแพร่หลายมากขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะประเทศที่เปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการเป็นประชาธิปไตย จนสามารถกล่าวได้ว่าระบบตรวจสอบความชอบธรรมของรัฐธรรมนูญ “รูปแบบยุโรป” (European Model) เป็นที่นิยมมากขึ้นด้วยเหตุผลแห่งคลื่นประชาธิปไตยในหลายระลอก

อย่างไรก็ดี ระบบตรวจสอบความชอบธรรมทางรัฐธรรมนูญทั้ง 2 รูปแบบ ต้องประสบกับแรงต้านในทางลบเช่นเดียวกัน ความพยายามในการอุดช่องโหว่ของรูปแบบอเมริกา ด้วยการไม่ให้ศาลทุกศาลเข้ามาล้ำแดนทางการเมือง แต่ท้ายสุดแล้ว การสร้างศาลเฉพาะแบบยุโรป ก็ยังคงรูปความเป็นศาลที่มีฝ่ายตุลาการ ถือครองสิทธิในการชี้ขาดความขัดแย้งทางการเมืองอยู่เช่นเดิม ทั้งนี้ ยังมีกลุ่มข้อเสนอสำคัญที่แย้งว่า รูปแบบศาลรัฐธรรมนูญของฝั่งยุโรปอาจมีปัญหามากกว่าฝั่งอเมริกาด้วยซ้ำ โดย ปิยบุตร แสงกนกกุล เสนอว่า การเป็นศาลเดียวที่มีอำนาจชี้ขาดข้อขัดแย้งในรัฐธรรมนูญที่ส่งผลผูกพันในทุกองค์กรของสังคม กลายเป็นว่าทุกฝ่ายทางการเมืองต่างอยากเข้าครอบงำตัวศาลรัฐธรรมนูญ และกลายเป็นวิกฤตทางรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2560: 51)

ตัวอย่างในบริบทการเมืองฝรั่งเศส มิงานวิจัยชิ้นสำคัญของ Alex Stone Sweet (1992) สรุปว่า คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคือองค์กรที่มีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นในแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1977 เป็นต้นมา โดยเฉพาะปี 1986 ศาลรัฐธรรมนูญมีการปิดตกข้อเสนอนโยบายสาธารณะของฝ่ายบริหารถึง 16 ฉบับ มี 6 ฉบับถูกปิดตก และมี 6 ฉบับที่ปิดตกเฉพาะเนื้อหาบางส่วน แสดงให้เห็นว่า กฎหมายที่เสนอโดยฝ่ายบริหาร 1 ใน 3 ฉบับ มักถูกยับยั้งโดยศาลรัฐธรรมนูญ (Stone Sweet, 1992: 89) บทบาทในลักษณะดังกล่าวเป็นที่สนใจของนักรัฐศาสตร์มากขึ้นในการศึกษากระบวนการของสถาบันตุลาการที่พยายามเคลื่อนตัวเข้าสู่การมีอำนาจตัดสินใจในพรมแดนทางการเมือง การกำหนดนโยบายสาธารณะ หรือปมความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งเรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์” (Hirschl, 2008: 94) กระบวนการดังกล่าวนี้ เริ่มคืบคลานและแผ่ขยายบทบาทให้เห็นในอีกหลายสิบประเทศทั่วโลก ซึ่งเป็นข้อยืนยันว่า การใช้อำนาจตุลาการตรวจสอบรัฐธรรมนูญทั้งรูปแบบยุโรป และอเมริกา ล้วนมีข้อจำกัด ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ทำการนำเสนอ จุดแข็ง จุดอ่อน ของการใช้อำนาจตุลาการตรวจสอบรัฐธรรมนูญทั้ง 2 รูปแบบ ผ่านตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ของการใช้อำนาจตุลาการตรวจสอบรัฐธรรมนูญทั้ง 2 รูปแบบ

การวิเคราะห์	America Model	European Model
จุดแข็ง	- เมื่อมีหลายศาล ทำให้มีการกระจายอำนาจการตรวจสอบในหลายพื้นที่ เป็นการยากที่พลังการเมืองอื่นจะสามารถครอบงำระบบศาลได้ทั้งหมด - วิธีการพิจารณาคดีไม่มีความซับซ้อน ไม่ล่าช้า เมื่อมีประเด็นความขัดแย้ง ศาลสามารถใช้อำนาจในการวินิจฉัยได้ทันที ไม่ต้องส่งเรื่องถึงศาลอื่น	- เมื่อมีศาลเดียวย่อมมีความเป็นเอกภาพ เมื่อวินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดรัฐธรรมนูญย่อมเป็นที่สิ้นสุด - เมื่อมีศาลรัฐธรรมนูญ แต่ละประเทศอาจมีการผลักดันผู้พิพากษาที่เชี่ยวชาญลักษณะเฉพาะเป็นไปได้ที่จะมีผู้พิพากษาที่เป็นเอกด้านกฎหมายรัฐธรรมนูญ
จุดอ่อน	- เกิดความสับสนเสี่ยงในการล่าช้าในการเมือง เพราะการตีความคดีการเมือง มักคาบเกี่ยวระหว่างประเด็นนโยบายกับประเด็นกฎหมาย - เมื่อยอมรับว่าศาลเป็นหนึ่งในผู้เล่นการเมืองตามแนวคิดสัจนิยมอเมริกัน ศาลย่อมมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แสดงถึงความมั่นคงทางกฎหมาย	- ส่งผลให้กลุ่มพลังทางการเมืองอยากครอบงำศาลรัฐธรรมนูญ นำไปสู่วิกฤต เปิดโอกาสให้กองทัพเข้าแทรกแซงและเกิดการรัฐประหารได้ - เปิดโอกาสให้แต่ละศาลตัดสินล่าช้า เมื่อเกิดคดีขึ้น ศาลแต่ละศาลต้องตีความว่าต้องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยก่อนหรือไม่ ส่งผลให้มีการประวิงเวลา

ที่มา : สังเคราะห์ขึ้นจากข้อเสนอของ ปิยบุตร แสงกนกกุล , 2560: 208 และ 238)

จุดแข็งและจุดอ่อนใน 2 รูปแบบ มีการให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้นหลังจากคดี Marbury v. Madison ผลกระทบจากคดีดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความไม่ราบรื่นในการทำงานของระบบศาลสูงของอเมริกาเรื่อยมา จนสามารถคลี่คลายได้ภายหลังการเปลี่ยนชั่วคราวอำนาจทางเมืองในยุคของประธานาธิบดี James Madison (Graber, 1999: 28-42) นอกจากนี้ จุดอ่อนของรูปแบบอเมริกันยังสร้างความกังวลต่อฝ่ายตุลาการในประเทศฝั่งยุโรปว่า คดี Marbury v. Madison จะก่อให้เกิดอิทธิพลที่ทำให้ทุกๆศาลอยากเข้ามามีบทบาทในการชี้ขาดประเด็นความขัดแย้งในรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะก่อให้เกิดสถานะอันไม่พึงประสงค์ในหลักการแบ่งแยกอำนาจ ด้วยเหตุนี้ แนวคิดจากรูปแบบ European Model ของ Hans Kelsen ที่มองว่า การปกครองโดยเสียงข้างมากจะมีความชอบธรรมที่

สมบูรณ์มากขึ้น ก็ต่อเมื่อฝ่ายเสียงข้างมากกระทำการอันชอบด้วยกฎหมายที่ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ จึงเห็นว่าศาลรัฐธรรมนูญสามารถเติมเต็มในส่วนนี้ได้ (Stone Sweet, 2000: 133)

แม้ว่าการนำเสนอใน 2 รูปแบบดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อการศึกษาในโลกกฎหมายมหาชนอย่างมาก แต่ด้วยบริบทและสภาพการทางการเมืองโลกในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการขยายตัวของแนวคิดสิทธิมนุษยชนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความเลวร้ายจากการอยู่ใต้ระบอบฟาสซิสต์ที่มาจากการเลือกตั้ง (democratically elected fascism regime) ในประเทศฝั่งยุโรป ส่งผลให้แนวคิดการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญแพร่หลายและเกิดขึ้นเพื่อขจัดปัญหาเหล่านี้ (Ankerman, 1997: 771-797) ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า รูปแบบ European Model สามารถสร้างอิทธิพลได้มากกว่ารูปแบบ American Model และกลายเป็นรูปแบบที่แพร่หลายไปทั่วโลกจนถึงปัจจุบัน

4.1.3 การรุกคืบของฝ่ายตุลาการ กับการใช้อำนาจเชิงรุกเข้าสู่การตัดสินใจในประเด็นทางการเมือง (Judicial Activism / Judicialization of Politics)

กระบวนการตรวจสอบความชอบธรรมของรัฐธรรมนูญในรูปแบบศาลเดียว กับบทบาทที่ค่อยๆ รุกคืบเข้ามาในพรมแดนทางการเมืองของฝ่ายตุลาการ กลุ่มประเทศในข้างต้นได้ให้ความสำคัญกับการจัดทำรัฐธรรมนูญ เพื่อรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมือง โดยให้ศาลมีอำนาจในการปกป้องสิทธิเหล่านี้ (Ginsberg, 2003: 2) โดยเฉพาะรูปแบบศาลรัฐธรรมนูญแบบยุโรปที่ได้รับความนิยมอย่างยิ่ง แม้ภาพใหญ่ในเชิงลบของฝ่ายตุลาการจะปรากฏเด่นชัดอยู่เช่นกัน ทว่าในขณะเดียวกัน งานในเชิงวิพากษ์ของ Shapiro ได้ช่วยย้ำเตือนเช่นกันว่า เราไม่ควรเน้นย้ำและกล่าวหาสถาบันตุลาการว่า แต่ละศาลมีธรรมชาติที่เหมือนกันอย่างเกินความพอดี สิ่งสำคัญที่ควรมองให้เห็นถึงแก่นว่า สถาบันตุลาการในแต่ละองค์กรย่อมมีความเป็นการเมืองไม่เท่ากัน ศาลแรงงาน ศาลอาญา ศาลเยาวชน ย่อมไม่อ่อนไหวในประเด็นทางการเมืองเท่ากับกลุ่ม ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลสูงสุด ที่เกี่ยวพันการเมืองโดยตรง (Shapiro, 2002: 34)

ภายใต้บริบททางการเมือง ฝ่ายศาลในกลุ่มหลังมักชี้ให้เห็นถึงข้อขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายประชาชนได้มากกว่า โดยเฉพาะหลังจากความนิยมในการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญทั่วโลก ซึ่งมีบทบาทเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในการเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจด้านนโยบายต่างๆ ด้วยบทบาทที่เพิ่มมากขึ้น ในด้านหนึ่ง กลับมีผลอย่างสำคัญต่อการขยายสิทธิของพลเมืองหลายประเทศ ซึ่งถูกมองว่าเป็นการใช้อำนาจเชิงรุกในทางบวก และมีการเรียกอย่างไม่เคร่งครัดว่า “Judicial Activism” อันทำให้ฝ่ายตุลาการได้รับความเชื่อมั่นมากขึ้น และเป็นกระบวนการในช่องทางพิเศษที่ให้พื้นที่ของพลเมืองเสียงข้างน้อยในสังคม สามารถใช้ต่อรองในประเด็นสาธารณะกับ

ฝ่ายเสียงข้างมาก (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2560: 214) ผู้เขียนนำเสนอว่า บทบาทในเชิงบวกเหล่านี้จึงมีความหมายอีกนัยหนึ่งว่า เป็น”กระบวนการทางตุลาการแบบก้าวหน้า (Judicial Methodology Progress) ที่เป็นคุณต่อระบอบประชาธิปไตย แสดงถึงการตีความกฎหมายอย่างก้าวหน้า ซึ่งคือการจำกัดอำนาจรัฐ และขยายสิทธิของประชาชน ดังกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

ในคดี Plessy v. Ferguson ในการตีความของศาลสูงอเมริกาในบทบัญญัติที่ว่าด้วย “การคุ้มครองความเสมอภาคตามกฎหมาย” ในข้อเท็จจริงที่ว่า ในยุคแห่งการแบ่งแยกสีผิว หน่วยงานการรถไฟมีการจัดเส้นทางการเดินรถโดยมีการแยกเป็นโบกี้คนดำ และโบกี้คนขาว ห้ามปะปนกัน หมายความว่า คนขาวห้ามนั่งกับคนดำ คนดำห้ามนั่งกับคนขาว ต่อมา มีการฟ้องร้องกันว่า ลักษณะดังกล่าวขัดกับหลักความเสมอภาค เป็นการเลือกปฏิบัติ แต่ศาลฎีกายืนยันว่าทำได้ ไม่มีปัญหา (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2555: 226-227) ต่อมาอีก 60 ปี เกิดกรณีคล้ายกันเกิดขึ้น แต่เป็นการแยกระหว่างโรงเรียนคนผิวดำ โรงเรียนคนผิวขาว ในคดี Brown v. Board of Education (1954) โดยลินดา บราวน์ สมัครเข้าเรียนในโรงเรียนประถมข้างบ้าน แต่โรงเรียนไม่ให้เข้าเรียน เธอจึงฟ้องศาลเพื่อให้โรงเรียนยกเลิกนโยบายแบ่งแยกสีผิว ในคดีนี้ศาลได้ตีความใหม่จากคดี Plessy v. Ferguson โดยให้เหตุผลว่า “เราไม่อาจย้อนเวลากลับไปในปี 1868 เมื่อครั้งมีบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ (ฉบับที่ 14 เรื่องสิทธิพลเมืองและความเสมอภาคตามกฎหมาย) และเราก็ไม่อาจย้อนกลับไปในปี 1896 เมื่อครั้งมีการตัดสินคดี Plessy v. Ferguson ได้เช่นกัน เมื่อพิจารณาข้อต่อสู้ของลinda บราวน์ แล้ว ศาลสูงสุดเห็นว่า โอกาสทางการศึกษาที่จัดขึ้นโดยรัฐ ถือเป็นสิทธิที่ทุกคนต้องได้รับอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน ดังนั้นการแบ่งแยกสีผิวในโรงเรียนจึงขัดต่อหลักความเสมอภาคตามบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญฉบับที่ 14

เช่นเดียวกับกรณีในประเทศญี่ปุ่น ศาลญี่ปุ่นได้แสดงให้เห็นถึงการตีความตัวบทกฎหมายอย่างก้าวหน้า ในประเด็นการใช้สิทธิในการแสดงออกของประชาชน (Right to Expression) ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 21 โดยมีความหมายขยายไปถึง “สิทธิที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสาร” (Right to Know) ของประชาชนด้วย แม้ในตัวของรัฐธรรมนูญจะยังไม่มีการบัญญัติกฎหมายเรื่องการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารก็ตาม (ปัทมา สุปก่าปิง, 2553)

ในขณะเดียวกันประเทศที่ใช้รูปแบบศาลรัฐธรรมนูญที่แสดงให้เห็นถึงการตีความกฎหมายอย่างก้าวหน้า ได้มีให้เห็นเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างในประเทศเกาหลีใต้ ซึ่งมีข้อเท็จจริงที่ว่า ศาลรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ ได้ตีความรัฐธรรมนูญในลักษณะขยายสิทธิ (Extensive Interpretation) ในคดีเลขที่ 88Hun-Ma22 วันที่ 4 กันยายน 1989 โดยพิพากษาวางหลักกฎหมายให้เสรีภาพในการ

แสดงออก (Freedom of Expression) ตามมาตรา 21 ของรัฐธรรมนูญ ขยายกว้างไปถึงสิทธิที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (Right to Know) และสิทธิที่จะขอให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร (Right to Request Disclosure of Information) เมื่อประชาชนผู้ได้รับผลประโยชน์ได้เสียอันชอบธรรม ต่อเรียกร้องต่อทางการให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร แต่รัฐบาลไม่ยอมเปิดเผยโดยปราศจากเหตุอันควร รัฐบาลย่อมกระทำการละเมิดรัฐธรรมนูญ มาตรา 21 ต่อมาประชาชนฟ้องร้องคดีต่อศาลรัฐธรรมนูญ โดยอ้างสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเป็นจำนวนมาก รัฐสภาจึงออกกฎหมาย คือ Disclosure of Information Act, 1996 ซึ่งกฎหมายฉบับนี้มีผลเป็นการยอมรับและยืนยันจากฝ่ายนิติบัญญัติตามหลังคำพิพากษาของฝ่ายตุลาการว่าประชาชนต้องมีสิทธิขอให้ทางการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารราชการได้ (พิเชษฐ เมลาพันธ์ และคณะ, 2550)

อย่างไรก็ดี การใช้อำนาจตุลาการแบบเชิงรุกในการตีความกฎหมายอย่างก้าวหน้า (Judicial Activism) ได้มีข้อโต้แย้งดำเนินควบคู่กันไป ซึ่งมีปรากฏทั้งในระดับทฤษฎีและการปฏิบัติ และท่ามกลางการแผ่ขยายของปรากฏการณ์ “Judicial Activism” ทำให้การศึกษาในประเด็นเหล่านี้พลอยได้รับความนิยมไปด้วย จนเห็นได้ว่ามีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่เผยให้เห็นถึงบทบาทในเชิงลบจากการรุกคืบเข้ามาในพรมแดนทางการเมืองของฝ่ายตุลาการ อาทิเช่น อเล็กซ์ สโตนส์ สวีท (Alex Stone Sweet) เจเรมี วัลดรอน (Jeremy Waldron) ริชาร์ด เบลลามี่ (Richard Bellamy) โรเบอร์โต อันเคอร์ (Roberto Unger) และ แรน เฮิร์ช (Ran Hirschl) เป็นต้น

กล่าวเฉพาะ แรน เฮิร์ช ที่ได้เสนอความรับรู้แบบใหม่ในวงวิชาการว่า การที่ศาลล้ำพรมแดนการเมือง นั่นคือกระบวนการ “Judicialization of Politics” (คำนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในการศึกษาบทบาททางการเมืองของฝ่ายตุลาการในยุโรป) หรือ “การทำให้ประเด็นทางการเมืองอยู่ในอำนาจศาล” โดยเขาได้นิยามกระบวนการเหล่านี้ไว้ 3 ความหมาย คือหนึ่ง หมายถึง การสร้างวาทกรรมทางกฎหมาย (Jargon) เพื่อให้สามารถใช้ภาษาเฉพาะทางกฎหมาย สามารถเข้าไปตีความในข้อถกเถียงเชิงนโยบายได้ สองการแผ่ขยายอำนาจขององคาพยพในทางตุลาการ (ผู้พิพากษา , สถาบันตุลาการ) เข้าไปมีส่วนในการตัดสินข้อพิพาทในฝ่ายการเมือง และสามารถทำให้ประเด็นทางการเมืองในภาพใหญ่หรือนโยบายเชิงมหภาคเข้าไปอยู่ในอำนาจการตัดสินของฝ่ายศาล ซึ่งแรน เฮิร์ช เรียกว่า “Mega Politics” (Hirschl, 2006: 75) ด้วยลักษณะที่สามนี้ ทำให้จากเดิมศาลแค่มีส่วนในการตรวจสอบฝ่ายนิติบัญญัติ แต่ได้ค่อยๆรุกคืบเข้าไปมีส่วนในนโยบายขนาดใหญ่ เช่น โครงสร้างภาษี ความมั่นคงของรัฐ กระบวนการเลือกตั้ง เป็นต้น

นอกจากนี้ การตีความว่าฝ่ายตุลาการเข้ามาในพรมแดนทางการเมืองนั้น มีลักษณะไปในทางก้าวหน้าหรือเป็นไปเพื่อการแทรกแซงฝ่ายการเมือง ยังคงมีอาจสรุปได้ ความคลี่คลายในเบื้องต้น เกิดขึ้นจากงานศึกษาของแรน เฮิร์ช ที่ทำการวิเคราะห์ตรวจสอบรัฐธรรมนูญใน 4 ประเทศ (อิสราเอล แคนาดา นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้) โดยมีข้อค้นพบว่า แม้จะมีพัฒนาการด้านรัฐธรรมนูญในด้านการขยายอำนาจของพลเมือง แต่การที่ฝ่ายศาลขยับเข้าไปในแดนการเมืองมากขึ้น ถือเป็นความคุ้นชินและสร้างความเชื่อมั่นต่อฝ่ายศาลมากขึ้นไป โดยละเลยการตระหนักในมุมกลับว่า กระบวนการเหล่านี้ได้กลายเป็นยุทธวิธีแบบใหม่ของชนชั้นนำ ในการใช้ฝ่ายตุลาการเป็นเกราะป้องกันและการอ้างอำนาจนำทางการเมือง (Political Hegemony) (Hirschl, 2006: 75)

อนึ่ง ยุทธวิธีการอ้างอำนาจนำทางการเมือง (Hegemonic Preservation) ที่แรน เฮิร์ช นำเสนอ คือการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำ 3 ฝ่าย (ฝ่ายการเมือง , ฝ่ายเศรษฐกิจ , ฝ่ายตุลาการ) ที่กลายเป็นข้อถกเถียงประเด็นใหม่ แสดงถึงความผันแปรของฝ่ายตุลาการในโลกแห่งความเป็นจริง การเข้ามาในแดนทางการเมืองของฝ่ายศาล เริ่มถูกมองในเชิงลบว่าเป็นการเกาะกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ร่วมแทรกแซงฝ่ายนิติบัญญัติ รวมถึงการกีดกันพลังจากฝ่ายเสียงข้างมาก เห็นได้ชัดจากกรณีศึกษาในกลุ่มประเทศประชาธิปไตยใหม่ (New Democracies) ซึ่งผู้เขียนนำเสนอว่า การล้ำแดนทางการเมืองในเชิงลบของฝ่ายศาล คือความผันผวนในระบอบการเมืองในระยะเปลี่ยนผ่าน จากการข้ามไม่พ้นระหว่างการมีรัฐบาลจากการเลือกตั้งกับการถูกตัดตอนโดยรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหาร ทำให้การครองอำนาจอย่างยาวนานของฝ่ายหลัง มีส่วนอย่างยิ่งในการมองสถาบันตุลาการในเชิงการเมืองด้วยความพรัมัว

แม้จะมีผู้ขวนวิเคราะห์ในภาพกว้างว่า ชนชั้นปกครองที่มาจากการยึดอำนาจ (ชนชั้นนำฝ่ายการเมือง) จะไม่ได้แสดงถึงการเข้าไปปรับเปลี่ยนโครงสร้างของฝ่ายตุลาการอย่างชัดเจน แต่ในความเป็นจริงความสัมพันธ์จากการเกาะกลุ่ม 3 ฝ่าย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ถูกเผยให้เห็นมาแล้ว จากกรณีศึกษาในกลุ่มประเทศประชาธิปไตยใหม่ (New Democracies) (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2560) โดยผู้เขียนได้เสนอว่า การเกาะกลุ่มของชนชั้นนำ 3 ฝ่าย เป็นไปใน 2 ลักษณะคือ หนึ่งการสร้างความร่วมมือเพื่ออ้างอำนาจนำในสังคม (Hegemonic Preservation) สองการสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมาก (Party of Counter-Majoritarian) ซึ่งมีการอธิบายถึงความสำคัญดังต่อไปนี้

1) การสร้างความร่วมมือเพื่ออ้างอำนาจนำในสังคม (Hegemonic Preservation) ที่ขยายความต่อจากการอธิบายในข้างต้น ข้อเสนอนี้เกิดจาก แรน เฮิร์ช (Ran Hirschl) ที่มองว่า การเข้ามายังพรมแดนทางการเมืองบ่อยครั้งของฝ่ายตุลาการ เป็นวาระซ่อนเร้นเพื่อการรักษาอำนาจนำ

ทางสังคม โดยมีตัวแสดงหลัก (Main Actor) คือชนชั้นนำ 3 ฝ่าย ประกอบด้วย ชนชั้นนำทางการเมืองที่ต้องกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อออกห่างจากความเป็นประชาธิปไตย สองชนชั้นนำทางเศรษฐกิจที่นิยมในตลาดเสรีและไม่สมานานในรัฐบาลประชาธิปไตย และชนชั้นตุลาการที่พยายามสถาปนาอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ในเชิงสถาบัน

ด้วยผลประโยชน์ร่วมจากการเกาะกลุ่มนี้ เมื่อถูกท้าทายจากกลุ่มผู้ต่อต้าน ฝ่ายตุลาการที่เป็นเครื่องมือหลักของชนชั้นนำอื่นๆ เมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องวินิจฉัยความขัดแย้งต่อกลุ่มชายขอบอำนาจ (Peripheral Groups) มีแนวโน้มสูงที่ฝ่ายศาลจะใช้อำนาจเพื่อสอดรับกับวัฒนธรรม และอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเกาะกลุ่มของผู้ครองอำนาจนำ 3 ฝ่ายในช่วงต้น (Hirschl, 2006: 12-98 อ้างใน จรัญ โฆษณานันท์, 2563: 262-263)

ความร่วมมือดังกล่าว แสดงให้เห็นในงานสำคัญของ Tom Ginsberg และ Tamir Mustafa ที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างชนชั้นนำทางตุลาการ (ฝ่ายศาล) และชนชั้นนำทางการเมือง (กองทัพ) คืองานที่ชื่อว่า “Rule by Law: The Politics of Courts in Authoritarian Regime” โดยได้อธิบายถึงภารกิจของศาลในระบอบเผด็จการทหารว่า ระบอบเผด็จการจำเป็นต้องมีศาลเพื่อรับใช้ภารกิจทางการเมืองซึ่งมี 5 ประการ ได้แก่

- (1) ควบคุมสังคม
- (2) สร้างความชอบธรรมในระบอบเผด็จการ
- (3) ควบคุมเจ้าหน้าที่ของรัฐและยึดโยงทางอุดมการณ์กับชนชั้นนำ
- (4) สร้างความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจ
- (5) รับผิดชอบชี้ขาดประเด็นที่เป็นข้อขัดแย้งของคนในสังคม

ในงานดังกล่าวมีข้อเสนอเพิ่มเติมด้วยว่า บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายตุลาการกับระบอบเผด็จการที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ “การควบคุมสังคม” ในหลายกรณี อาจเกิดการต่อต้านเกิดขึ้นในระบอบเผด็จการ แต่ฝ่ายตุลาการจะเข้าต่อต้านในนามของกฎหมาย ซึ่งศาลจะใช้คำพิพากษาเพื่อสร้างเป็นบรรทัดฐานและทำให้ผู้ต่อต้านคนอื่นๆ หวาดกลัว อันจะมีกฎหมายอาญาเป็นกลไกสำคัญควบคู่ไปกับกลไกของรัฐ เช่น ตำรวจ , ศาล , ทหาร , ราชทัณฑ์ หรือองค์กรด้านความมั่นคง (Ginsberg and Moustafa, 2008: 1-22)

อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายตุลาการกับระบอบเผด็จการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้เขียนได้สรุปบทบาทของฝ่ายตุลาการในยุคเผด็จการทหารในประเทศลาติน

อเมริกา เช่น บราซิล ชิลี และอาร์เจนตินา จากงานของอันโตนิโอ เปเรรา (Pereira, A. , 2008: 23-57) เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ มีลักษณะสำคัญดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างศาลกับระบอบเผด็จการในประเทศบราซิล ชิลีและอาร์เจนตินา

ลำดับ	ประเทศ	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศาลกับระบอบเผด็จการ
1	บราซิล	- ระหว่างปี 1964 – 1979 รัฐบาลไม่ได้มีการยกเลิกระบบศาลหรือฉีกรัฐธรรมนูญ แต่จะเลือกคดีทางการเมืองมาอยู่ในศาลทหารแทน ผู้พิพากษา อัยการ พลเรือน ทั้งหมดอยู่ภายใต้การดูแลของทหาร - รัฐบาลเผด็จการไม่ได้กวาดล้างผู้พิพากษาแต่เลือกใช้วิธีการแทรกแซงระบบศาล ซึ่งมีมาตรการลงโทษฝ่ายตุลาการที่เห็นต่างจากฝ่ายรัฐ และแต่งตั้งพิพากษาศาลสูงจาก 11 คน เป็น 16 คน
2	ชิลี	- ระหว่างปี 1973 – 1990 มีการประกาศกฎอัยการศึก และจัดการผู้เห็นต่างทางการเมืองในทุกรูปแบบ การพิจารณาคดีในศาลทหารไม่มีหลักประกัน ไม่มีสิทธิอุทธรณ์ - รัฐบาลใช้วิธีการทางอ้อมกับผู้พิพากษา โดยศาลมักจะยำเกรงและไม่กล้าตัดสินไปในทางตรงกันข้ามกับฝ่ายรัฐเพราะอาจถูกแทรกแซงและถูกถอดถอนออกจากกระบวนการทางการเมือง
3	อาร์เจนตินา	- ระหว่างปี 1976 – 1983 ศาลมีความเป็นอิสระมากกว่าบราซิลและชิลี รัฐเผด็จการจึงใช้วิธีปราบปรามผู้เห็นต่างด้วยวิธีการอื่นแทน เช่น อุ้มหาย ลักพาตัว ถูกสอบสวนด้วยวิธีทรมาน โดยในปี 1976 มีทนายความ 90 คนหายสาบสูญไป

ที่มา : ปรับปรุงจากงานของอันโตนิโอ เปเรรา (Antonio Pereira) “Of Judges and General: Security Courts under Authoritarian Regime in Argentina, Brazil and Chile.

จากการเปรียบเทียบว่า ศาลของประเทศบราซิล และชิลีมีความเป็นอิสระน้อยกว่าศาลของประเทศอาร์เจนตินา ทำให้รัฐเผด็จการในบราซิล และชิลี สามารถใช้ศาลเป็นเครื่องมือในการปราบปรามผู้เห็นต่างได้ ในขณะที่อาร์เจนตินาจะใช้กระบวนการนอกศาลในการจัดการผู้เห็นต่าง

โดยตรง โดยระบอบเผด็จการได้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการที่ต้องมีฝ่ายตุลาการเพื่อช่วยเหลือสนับสนุน

ด้วยภารกิจทั้ง 5 อย่างในข้างต้น ได้แสดงถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างชนชั้นนำฝ่ายตุลาการและฝ่ายการเมืองที่มาจากจารีตประเพณี โดยที่ต่างฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ต่อกัน ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันว่าความสัมพันธ์ยังคงดำเนินต่อไป การรัฐประหารแต่ละครั้งจึงมีความจำเป็นต้องออกกฎหมายเพื่อจำกัดอำนาจศาล เพื่อไม่ให้ศาลใช้อำนาจในเชิงรุกและวินิจฉัยคดีความที่ส่งผลร้ายต่อฝ่ายตนเอง เช่น การสร้างอุปสรรคในการฟ้องคดี การนิรโทษกรรมต่อคณะรัฐประหาร การตั้งสมณัติบัญญัติด้วยกลุ่มตนเอง สิ่งเหล่านี้คือความเกรงกลัวในกรณีที่ว่า หลังจากที่คณะรัฐประหารหมดอำนาจลง ฝ่ายตุลาการภายใต้สภาวะปกติ อาจหันกลับมาลงโทษย้อนหลังแก่ฝ่ายรัฐประหารได้ ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นใน ตุรกี และเกาหลีใต้ เป็นต้น

แม้ผู้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า กรณีการยึดอำนาจการปกครองประเทศในแต่ละครั้ง คณะรัฐประหารจะประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญหรือใช้รัฐธรรมนูญในบางมาตรา ยุบสภา และประกาศตั้งคณะตนเองเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุด ในขณะที่ระบบศาลยังถูกตรึงไว้ในลักษณะเดิม ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในฝ่ายตุลาการมากนัก จึงเป็นที่น่าสนใจว่า “ฝ่ายตุลาการมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างไรต่อการรัฐประหาร โดยปิยบุตร แสงกนกกุล (2560) ได้ทำการสรุปจากแนวคำพิพากษาในประเทศต่างๆ รวมกับความเห็นของนักวิชาการ สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเมื่อศาลต้องเจอกับการรัฐประหารนั้น ศาลมีทางเลือกอยู่ 4 ทางด้วยกันคือ หนึ่งศาลยอมรับรัฐประหาร สองศาลปฏิเสธรัฐประหาร สามศาลตอบโต้ด้วยการลาออก และสี่ศาลไม่รับคำฟ้องเกี่ยวกับรัฐประหาร (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2560: 86-124)

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เสนอเพิ่มเติมว่า ความน่าสนใจอยู่ที่ประเด็นที่หนึ่งคือ การที่ศาลรับรองการรัฐประหาร ซึ่งยังเป็นข้อถกเถียงในความรับรู้ของวงวิชาการไทย ฝ่ายตุลาการในบางกรณีมักสร้างความชอบธรรมในการรับรองการรัฐประหาร ว่าเป็นการปฏิรูปทางการเมือง ทั้งที่การกระทำเหล่านี้คือการประทุษร้ายรัฐธรรมนูญโดยตรง และมีการระวางโทษไว้อย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นดังตัวอย่างที่ได้รวบรวมไว้ดังนี้

ตารางที่ 8 กรณีศาลให้การรับรองการรัฐประหาร

ลำดับ	กรณีศึกษา	แนวคำพิพากษา
1	ศาลปากีสถาน	- ในคดี The state and Dosso and Another (1958) ศาลสูงสุดได้พิพากษาว่าการรัฐประหารมีความสมบูรณ์ทางกฎหมาย มีการประกาศกฎอัยการศึก ยกเลิกรัฐธรรมนูญ การรัฐประหารเป็นไปเพื่อการปฏิรูปทางการเมือง - ด้วยหลักประสิทธิภาพ (Effectiveness) ทำให้ประกาศและคำสั่งของคณะรัฐประหารเข้าแทนที่ระบอบกฎหมายเก่าด้วยระบบกฎหมายใหม่โดยสมบูรณ์
2	ศาลอุกานดา	- ในปี 1966 ศาลอุกานดาใช้แนวคำพิพากษาของคดี Dosso ในปากีสถานเพื่ออ้างถึงความชอบธรรม โดยยืนยันว่ารัฐธรรมนูญฉบับเดิมได้ถูกทำลายลงอย่างเบ็ดเสร็จ และการรัฐประหารเป็นการกระทำที่ไม่มีผู้สามารถต้านทานได้ จึงสถาปนาระบบกฎหมายใหม่ได้อย่างสมบูรณ์
3	ศาลไนจีเรีย	- ศาลสูงสุดมีความเห็นว่า ไนจีเรียไม่สามารถอ้างหลักหลักประสิทธิภาพดังในกรณีของปากีสถานและอุกานดาได้ แต่ในกรณีบริบทของศาลไนจีเรียที่มีความซับซ้อนกว่า จึงมีการอ้างถึงหลักความจำเป็น (Doctrine of necessity) เพื่อรองรับความสมบูรณ์ของการรัฐประหารเข้ามาเพิ่มเติม
4.	ศาลไซปรัส	- ศาลไซปรัสได้เริ่มนำหลักความจำเป็นมาใช้เช่นเดียวกับกรณีของไนจีเรีย โดยมรเจอนไขดังนี้ หนึ่งต้องมีความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สองไม่มีวิธีอื่นใดในการแก้ไขเยียวยาได้ สามมาตรการที่นำมาใช้ได้สัดส่วนกับความจำเป็น สี่มีลักษณะชั่วคราวในการบังคับใช้

ที่มา : ปรับปรุงจากงานของปิยบุตร แสงกนกกุล ที่ชื่อว่า “ศาลรัฐประหาร ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร”

จะเห็นได้ว่านอกจากฝ่ายตุลาการจะอ้างอิงถึงหลักประสิทธิภาพ (Effectiveness) ด้วยแล้ว ยังมีการนำหลักความจำเป็น (Doctrine of necessity) มาใช้เพิ่มเติม โดยที่มีแนวคำพิพากษาของคดี Dosso ในปากีสถานเป็นต้นทาง การทำความเข้าใจแนวคำพิพากษาในกรณีศึกษาในข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจกับบริบททางประวัติศาสตร์ทางการเมืองในประเทศนั้นๆเพิ่มเติม

ซึ่งจะสามารถเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกรณีที่ศาลให้การรับรองการรัฐประหารแก่ระบอบเผด็จการได้ดียิ่งขึ้น

2) การสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมาก (Party of Counter-Majoritarian)

การเกาะกลุ่มของชนชั้นนำเพื่อสร้างระบบดังกล่าว เกิดขึ้นจากความแตกต่างของแต่ละประเทศในช่วงระยะเปลี่ยนผ่านจากระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตยไปสู่ประเทศประชาธิปไตยที่มั่นคง ซึ่งแน่นอนว่ามีหลายประเทศที่ไปไม่ถึงเป้าหมาย เนื่องจากการสร้างระบอบมักถูกรบกวนจากปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงการวางรากฐาน (Installation) กับระยะลงหลักปักฐาน (Consolidation) ในงานของ ฐิริ พวงศ์เจริญ ได้อธิบายว่า ชนชั้นนำที่กุมอำนาจมักล้มระบอบไปก่อน หากมีแนวโน้มว่าประชาธิปไตยที่สร้างขึ้นจะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพและผลประโยชน์ต่อฝ่ายตนเอง ดังนั้นวิธีการที่จะทำให้ชนชั้นนำไม่ต้องล้มระบอบ นั่นคือการสร้างหลักประกันทางอำนาจด้วยช่องทางพิเศษ ชนชั้นนำจึงต้องการจัดวางโครงสร้างอำนาจที่ตนเองได้เปรียบ เช่น การตั้งกีดกีดด้านรัฐธรรมนูญ การยับยั้งนโยบายของกลุ่มผู้ท้าทาย กำหนดเกณฑ์การลงคะแนนเสียงแบบพิเศษ ทั้งหมดนี้คือการป้องกันมิให้ผลประโยชน์ถูกเอาไปชี้ขาดในการเลือกตั้ง หรือถูกประนีประนอมจากตัวแทนฝ่ายเสียงข้างมาก (ฐิริ พวงศ์เจริญ, 2558: 55)

นอกจากนี้ งานของสมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ยังยืนยันคำอธิบายในข้างต้นว่า “ชนชั้นนำจะไม่ต่อต้านระบอบประชาธิปไตย หากพลักดันกล่าวไม่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างด้านงบประมาณของรัฐ ภาษีผู้มีรายได้สูง(ชนชั้นนำ) ภาระการคลัง ต้นทุนธุรกิจและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นจึงต้องออกแบบระบบเพื่อควบคุมเสียงจากผู้ท้าทายเหล่านี้ (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2553: 21-24)

หากพิจารณาถึงการสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมากในลักษณะของการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำในตรรกะที่เป็นพื้นฐานด้วยแล้ว ข้อสำคัญที่ควรระมัดระวังในการวิเคราะห์หลักการดังกล่าวคือ มีกลุ่มงานสำคัญที่ทบทวนกรณีศึกษาในหลายประเทศ และได้นำเสนอว่า ตลอดสามถึงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา มีหลายประเทศที่สามารถปลดแอกตนเองได้จากการระบอบเผด็จการ ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมาก ในฐานะกลุ่มผู้ค้ำจุนประชาธิปไตยในระยะเปลี่ยนผ่าน และเมื่อลงหลักปักฐานแล้ว ระบอบประชาธิปไตยจะค่อยๆ ทำลายตัวสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมากลงไปเอง ดังเช่นในกรณี โปแลนด์ อูรักวัย โปรตุเกตุ ไนจีเรีย (ดูเพิ่มเติมในงานของ ฐิริ พวงศ์เจริญ, 2558: 59) และกรณี บราซิล สเปน โคลอมเบีย และอาเจนตินา (ดูเพิ่มใน Warshaw and Weingast, 2012: 73-74)

ทั้งนี้ แม้มีอาจมองข้ามความเป็นไปได้ตามข้อเสนอในงานของ ฐิติ พงษ์เจริญ (2558) ที่ยังมีข้อจำกัดด้านการออกแบบสถาบัน จุดอ่อนในเชิงหลักการ คุณภาพของตัวแสดง รวมถึงการฝึนยอมรับต่อแนวทางของอภิสัทธินที่ต่อต้านหลักการเสียงข้างมากในความร่วมมือ แต่ลักษณะการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำเพื่อสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมากในข้อสรุปดังกล่าว กลับมีภาพเด่นชัดของสถาบันทางตุลาการในฐานะหนึ่งในเครื่องมือสำคัญ (Counter-Majoritarian Apparatus) ในการต่อรองตุลาอำนาจทางการเมืองในหลายกรณี กระบวนการได้มาซึ่งอำนาจหรือการรักษาอำนาจของชนชั้นนำ ล้วนต้องพึ่งพาฝ่ายตุลาการ ทั้งในด้านแนวร่วม (Alliance) หรือการเป็นหนึ่งในโลกไผ่ยารัฐ (State apparatus) ซึ่งผู้เขียนได้ทำการสรุปในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 9 สถาบันทางตุลาการในฐานะหนึ่งในเครื่องมือสำคัญ (Counter-Majoritarian Apparatus)

กรณีศึกษา	บทบาทสถาบันเป็นปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมาก	ศาลในฐานะเครื่องมือ
ประเทศไนจีเรีย	ในช่วงทศวรรษ 1970 ที่มีการบัญญัติกฎหมายเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่บางพรรคการเมือง	เพิ่มอำนาจแต่ศาลสูงสุดเพื่อเป็นเครื่องมือของกองทัพ
ประเทศเม็กซิโก	ในปี 1994 พรรคการเมืองที่ครองอำนาจอย่างยาวนาน กังวลว่าจะแนบเสียงจะลดลง จึงมีการแก้รัฐธรรมนูญให้อำนาจแต่ศาล	ศาลมีอำนาจในเชิงรุกในการพิจารณาคดีการเมือง
ประเทศแอฟริกาใต้	ภายใต้อำนาจชนชั้นนำผิวขาว เมื่อตระหนักว่าตนเองจะแพ้เลือกตั้งในครั้งต่อไป โดยมีคู่แข่งสำคัญคือเนลสัน แมนเดลา จึงสร้างระบบศาลเฉพาะขึ้น	จัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญเพื่อรักษาอำนาจในคดีการเมือง

ที่มา : รวบรวมจากงานของ (Casper and Taylor, 1995: 105-109) และ (Asemoglu and Robinson, 2007: 207-211)

จากตารางแสดงให้เห็นว่ากระบวนการของชนชั้นนำที่ครองอำนาจ มีอาจจะเลยที่จะร่วมมือกับเครือข่ายในเชิงตุลาการ แม้กระทั่งข้อสรุปเพิ่มเติมของ Bickel ในบริบทประเทศที่ประชาธิปไตยลงหลักปักฐานแล้วอย่างในอเมริกา ภาพของกระบวนการสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์กับเสียงข้างมาก ยัง

ถูกใช้เป็นการอธิบายธรรมชาติของศาลสูงสุด ซึ่งมีสิทธิ์ชี้ขาดทิศทางของประเทศ ทั้งที่ฝ่ายตนเองไม่ได้มาจากเสียงข้างมาก (Bickel, 1962)

อย่างไรก็ดี การสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์กับเสียงข้างมาก จะแสดงให้เห็นถึงบทบาทของศาลในพรมแดนการเมืองอย่างชัดเจน มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการธำรงอำนาจของชนชั้นนำ 3 ฝ่าย (Hegemonic Preservation) ดังปรากฏให้เห็นในลักษณะการเป็นหนึ่งในกลไกของฝ่ายเสียงข้างน้อย ทว่าการสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์กับเสียงข้างมาก กลับมีภาพลักษณ์ 2 แบบ กล่าวคือ ภาพแรกเป็นบทบาทที่งานชิ้นนี้พยายามอธิบายนั่นคือ การสร้างสถาบันปฏิปักษ์เสียงข้างมาก ก่อให้เกิดเป็นตุลาการภิวัตน์ในเชิงลบ ถือเป็นการรุกคืบของฝ่ายตุลาการในแดนการเมือง ซึ่งไม่ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นการขยายสิทธิเสรีภาพของพลเมือง และจำกัดอำนาจรัฐ แต่เป็นการเกาะลุ่มเพื่อผลประโยชน์ หรือมองเป็นการแทรกแซงฝ่ายเสียงข้างมากของประเทศประชาธิปไตยใหม่ในระยะเปลี่ยนผ่าน

ในขณะเดียวกันภาพลักษณ์แบบที่สอง ซึ่งถูกนำเสนอว่า การสร้างสถาบันที่เป็นปฏิปักษ์กับเสียงข้างมาก เป็นการลดความขัดแย้ง (Lijphart, 1977: 25-38) และหาจุดสมดุลระหว่างชนชั้นนำเสียงข้างน้อยกับสถาบันทางการเมืองฝ่ายเสียงข้างมาก โดยหากออกแบบระบบดุลยภาพดังกล่าวได้เหมาะสม สามารถนำไปสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมั่นคงได้ (O'Donnell and Schmitter, 1986: 38) ประกอบกับภาพในเชิงบวกอื่นๆ จากงานของ Riedle ถึงขั้นสรุปว่า การดำรงอยู่ของพรรคการเมืองที่มาจากฝ่ายเผด็จการ (ฝ่ายปฏิปักษ์เสียงข้างมาก) ช่วยให้ระบบพรรคการเมืองในรัฐนั้นมีเสถียรภาพมากขึ้น เพราะเกิดการแบ่งขั้ว และช่วยให้พรรคการเมืองฝ่ายค้านมีความเป็นปึกแผ่นมากขึ้น (Riedle, 2014: 10) ภายใต้อาณัติเชิงบวกเหล่านี้ ทำให้ภาพจำของชนชั้นนำฝ่ายตุลาการในฐานะหนึ่งในฝ่ายเสียงข้างน้อยกลายเป็นตัวแสดงที่ส่งเสริมประชาธิปไตยยิ่งขึ้นไปอีก

อนึ่ง ข้อเสนอของแคสเปอร์ และเทลเลอร์ (1996) ที่ว่า “การเคลื่อนตัวของประชาธิปไตยไม่อาจทำได้โดยฉับพลัน ต้องทำเป็นขั้นๆ (Phase Transition) บนฐานคิดที่ว่า การมีประชาธิปไตยไว้บ้าง ดีกว่าไม่มีเลย” (Casper and Taylor, 1995: 105-109) ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยในกรณีแรก แต่โต้แย้งการสร้างประชาธิปไตยแบบมีไว้บ้างในกรณีที่สอง เพราะการใช้ตัวแบบดังกล่าวอาจไม่เกิดดุลยภาพดังเช่นกรณีศึกษาประเทศที่เปลี่ยนผ่านสำเร็จ และข้อเสนอนี้คงย้อนแย้งในความร่วมสมัยพอสมควรหากนำเสนอในบริบทปัจจุบัน แม้ถ้าเรายอมรับทฤษฎีการสร้างประชาธิปไตย โดยหลักการที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ทั้งที่ฝ่ายเสียงข้างมากมีอาวุธเหลือเพียงอย่างเดียว คือการคาดหวังให้ผู้ครองอำนาจนำ จะยอมประนีประนอมและโอนอ่อนต่ออำนาจให้ฝ่ายเสียงข้างมากในตอนท้าย ซึ่งผู้เขียน

นำเสนอต่อว่า ยังมีประชาธิปไตยอีกหลายแห่งที่ยังมีความบอบบางเกินไป ยังมีอาจเสี่ยงแบกรับความเป็นไปได้

กระนั้น เมื่อพิจารณาภาพรวมการรุกคืบของฝ่ายตุลาการ กับการใช้อำนาจเชิงรุกเข้าสู่การตัดสินใจในประเด็นทางการเมือง (Judicial Activism / Judicialization of Politics) ในสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม มีผลในเชิงประจักษ์ว่ามีทั้งเชิงบวก และเชิงลบ ตามเหตุปัจจัยภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรม และอุดมการณ์ ที่มีอิทธิพลอยู่ในระยะนั้น แต่สามารถกล่าวได้ว่า Judicial Activism มีความคล้ายคลึงกับ Judicialization of Politics แต่แตกต่างกันที่ความนิยมในเชิงพื้นที่ในการเรียกขานเท่านั้น (คำแรกนิยมเรียกในอเมริกาและคำที่สองนิยมในยุโรป) ทว่ามีความหมายร่วมกันในแง่ของการใช้อำนาจเชิงรุก (Active) เข้าสู่การตัดสินใจในประเด็นทางการเมือง และกลายเป็นปฏิกิริยาต่อฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร โดยส่งผลทั้งในเชิงนโยบาย กฎหมาย สิทธิเสรีภาพ และความยุติธรรมในสังคม (ดูเพิ่มในจรัญ โฆษณานันท์, 2563: 258)

กล่าวอย่างถึงที่สุด โจทย์สำคัญที่มีอาจละลายในการกล่าวถึงตุลาการวิวัฒน์คือ การแยกแยะระหว่างกรณีใดเป็นเชิงบวก และกรณีใดเป็นเชิงลบ และเพื่อเป็นการนำเข้าสู่หัวข้อต่อไป ซึ่งเป็นการวิเคราะห์บริบทแนวคิดตุลาการวิวัฒน์ในความรับรู้ในสังคมไทย ผู้เขียนจึงนำเสนอตัวแบบในการวิเคราะห์การใช้อำนาจตุลาการเข้าสู่พรมแดนทางการเมืองทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โดยสรุปจากข้อเสนอของงานวิชาการที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในต่างประเทศ ไว้เป็นตัวแบบเทียบเคียงกับกรณีศึกษาในประเทศไทย แม้ผู้เขียนจะไม่ได้เห็นด้วยกับตัวแบบนี้ทั้งหมด (ซึ่งจะได้แจกแจงในส่วนของการสรุปตอนท้ายของบทที่ 3 นี้) โดยการพิจารณาจากแนวคิดอันซับซ้อนของทฤษฎีกฎหมายเชิงวิพากษ์ (Legal Critical) การแยกกรณีเชิงบวกและเชิงลบ ล้วนเป็นผลสะท้อนมาจากจุดยืนด้านอุดมการณ์ ระหว่างกลุ่มเสรีนิยม (Liberalism) และกลุ่มอนุรักษนิยม (Conservatism) ซึ่งพิจารณาจากธรรมชาติของกฎหมายในแง่ความเป็นการเมือง (Law as Politics) ความย้อนแย้ง (Paradox) ที่มีส่วนทำให้มีผู้วิพากษ์ว่าก้าวหน้าหรือล้าหลัง ความไม่แน่นอน (Indeterminacy Thesis) รวมถึงการมองบทบาทของฝ่ายตุลาการในฐานะตัวแสดงทางการเมือง (Political actor) ที่ไม่ได้มีความอิสระเป็นกลาง แต่มีความรู้สึกนึกคิดเหมือนบุคคลอาชีพอื่นๆ (Man to eat)

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงนำเสนอแนววิเคราะห์การใช้อำนาจเชิงรุก (Active) ของฝ่ายตุลาการเพื่อขยายอำนาจเข้าสู่เขตแดนทางการเมือง (Judicialization of Politics/Judicial Activism) ว่าเป็นการดำเนินการที่เป็นผลในเชิงบวกหรือเชิงลบ โดยประยุกต์จากแนวคิดการอ้างอำนาจนำของ

Ran Hirschl และคำอธิบายของ Bjorn Dressel ในงานที่ชื่อว่า “The Judicialization of Politics in Asia : Toward a Framework of analysis in Bjorn Dressel. ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 แนววิเคราะห์การใช้อำนาจเชิงรุก (Active) ของฝ่ายตุลาการเพื่อขยายอำนาจเข้าสู่เขตแดนทางการเมือง (Judicialization of Politics/Judicial Activism)

การใช้อำนาจเชิงบวก (Positive Case)	ลักษณะการใช้อำนาจ	การใช้อำนาจเชิงลบ (Negative Case)
- เป็นตุลาการภักดีแบบล่างขึ้นบน (From Below) เพื่อจำกัดอำนาจรัฐขยายสิทธิเสรีภาพประชาชน	รูปแบบการใช้อำนาจ	- เป็นตุลาการภักดีแบบบนลงล่าง (From Above) เป็นเครื่องมือของชนชั้นนำและเป็นปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมาก
- ทฤษฎีกฎหมายแบบเสรีนิยม (Liberal Jurisprudence) - ทฤษฎีกฎหมายแนวสิทธิมนุษยชน (Human Right Jurisprudence)	ความยึดโยงกับทฤษฎีทางกฎหมาย	- หลักการธำรงอำนาจนำและผลประโยชน์ส่วนตน (Self-interested Hegemonic Preservation Thesis) - หลักปฏิปักษ์ต่อเสียงข้างมาก (Counter – Majoritarian – Difficulty)
ประเทศประชาธิปไตยมั่นคง (Established Democracies)	พื้นที่ทำการโดยส่วนใหญ่	ประเทศประชาธิปไตยใหม่ (New Democracies)

ที่มา : สังเคราะห์จากแนวคิดการธำรงอำนาจนำของ Ran Hirschl และคำอธิบายของ Bjorn Dressel(2012) ในงานที่ชื่อว่า “The Judicialization of Politics in Asia : Toward a Framework of analysis in Bjorn Dressel.

แม้ว่าตัวแบบในข้างต้น จะได้รับการยอมรับในวงวิชาการอย่างแพร่หลาย แต่ยังคงมีข้อจำกัดและไม่สามารถอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนของความเป็นการเมืองในเชิงตุลาการได้ ทั้งนี้การนำเสนอดังกล่าวถือเป็นจุดตั้งต้นในการศึกษา ทบทวน รื้อถอน จัดวาง ปราบปรามการตุลาการภิวัตน์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ซึ่งจะเป็นการนำเสนอในหัวข้อต่อไป

4.2 การจัดวางแนวคิดตุลาการวิวัฒน์ในความรับรู้ของสังคมไทย

เนื้อหาในส่วนนี้เป็นความพยายามในการสร้างมุมมองและคำอธิบายเกี่ยวกับแนวคิด “ตุลาการวิวัฒน์” ในความรับรู้ของสังคมไทย ซึ่งมีข้อโต้แย้ง และการนิยามไปในทิศทางที่แตกต่างกัน เป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่ต้องการชี้ให้เห็นถึงการเคลื่อนตัวเข้าสู่พรมแดนทางการเมืองของฝ่ายตุลาการในบริบทต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นตัวแบบในการเปรียบเทียบกรณีศึกษาตุลาการวิวัฒน์ภายใต้บริบทการเมืองไทย อย่างไรก็ดี ด้วยประเด็นปัญหาด้าน “ตุลาการวิวัฒน์” ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานข้อโต้แย้งทางการเมืองอันซับซ้อน รวมถึงมีปัจจัยแวดล้อมทางการเมืองที่หลากหลาย แม้มีงานจำนวนมากที่พยายามเรียบเรียงองค์ความรู้เหล่านั้น มีทั้งงานกระแสหลักที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย และงานที่เป็นกระแสรองซึ่งอาจถูกวิพากษ์วิจารณ์ ไม่เป็นที่พูดถึงมากนัก แต่ก็ยังสามารถกล่าวได้ว่า “ยังมีบางเรื่องที่เราไม่รู้ แต่เลือกที่จะไม่พูด และมีบางคนที่พูด แต่พูดออกมาไม่หมด” ความเข้าใจในลักษณะดังกล่าว เป็นที่เชื่อว่า ความรู้ในสังคมไทยเกี่ยวกับแนวคิด “ตุลาการวิวัฒน์” ยังมีลักษณะกระจัดกระจาย ไม่ปะติดปะต่อ วางอยู่บนฐานการรับรู้ผ่านจุดยืนทางอุดมการณ์ที่มีส่วนชี้นำ เมื่อพิจารณาถึงข้อจำกัดดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจึงชี้ชวนการมองปรากฏการณ์ตุลาการวิวัฒน์ผ่านการจัดวางแนวคิดทางการเมือง (Political Installation) ซึ่งมีความน่าสนใจอยู่ที่การมองประเด็นที่ศึกษาในเชิงวิพากษ์ผ่านหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การกลับไปทบทวนความคิดที่ถูกจัดวางไว้แล้ว (Installed) 2) การเข้าไปรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวาง (Uninstallation) และ 3) การจัดวางความคิดใหม่ (Reinstallation) (วัชรพล พุทธรักษา, 2560: 168-170)

ในสาระสำคัญของแนวคิดนี้คือ การพยายามมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม โดยให้ความสำคัญกับความคิดเชื่อมโยงที่มีพลวัตกับสิ่งต่างๆ หมายความว่าความเป็นองค์รวมของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทใดบริบทหนึ่ง พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการพยายามสร้างสำนึกร่วมให้เกิดแก่ผู้คน เพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และสาระสำคัญอีกประการคือ การมองโลกในเชิงวิพากษ์ การพิจารณาให้เห็นถึงรากเหง้าของปัญหาซึ่งอาจจะมีที่ซับซ้อน และมีความเกี่ยวโยงทางการเมืองกันอยู่หลายชั้น (วัชรพล พุทธรักษา, 2560: 168-170)

ควรกล่าวถึงความสำคัญด้วยว่า บนการก่อตัวของแนวความคิดดังกล่าว วัชรพล พุทธรักษา ผู้นำเสนอแนวคิดนี้ได้เล็งเห็นถึงข้อจำกัดบางประการในทางทฤษฎีที่ไม่ได้เสนอแนวทางเกี่ยวกับการศึกษา และแนวทางในการนำไปปฏิบัติเอาไว้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เองจึงเป็นโอกาสที่ผู้ศึกษาสามารถที่จะตีความ และนำแนวคิดของเขาไปใช้อย่างเสรี (วัชรพล พุทธรักษา, 2560: 168-170)

แม้กระนั้น การนำเสนอนี้ ไม่ได้เป็นการถือวิสาสะเพื่อมาจัดวางแนวคิดทางการเมืองจากข้อเสนอของนักคิดท่านอื่นๆ แต่จะเป็นการขยายมุมมอง ทั้งในด้านการอุบัติขึ้นของแนวคิดตุลาการวิวัฒน์ การต่อสู้ด้านนิยามความหมาย ตัวแสดง (Actor) ใหม่ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อปรากฏการณ์

ตลอดจนการสร้างตัวแบบเฉพาะในการวิเคราะห์การใช้อำนาจเชิงรุกของฝ่ายตุลาการเพื่อเข้าสู่
 พรหมแดนทางการเมืองในประเทศไทย ว่ากรณีใดเป็นไปในเชิงบวก หรือเชิงลบ โดยคำนึงถึงบริบทที่
 แตกต่างของโครงสร้างสถาบันทางการเมืองในแต่ละประเทศ

4.21 การทบทวนแนวคิดตุลาการภิวัตน์ในสังคมไทย (Installed)

แนวคิด “ตุลาการภิวัตน์” อุบัติขึ้นในบริบทของการต่อสู้ทางอุดมการณ์การเมืองอย่าง
 แหลมคมในช่วงปี พ.ศ.2548 ประกอบกับกระแสต่อต้านนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร (ในขณะนั้น) ที่
 ก่อตัวขึ้นในระดับสูง ทั้งนี้ มีผู้จุดประเด็นเรื่อง “พระราชอำนาจ” เพื่อเปิดทางให้สถาบัน
 พระมหากษัตริย์สามารถแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่และบังคับให้นายกรัฐมนตรีทักษิณออกจาก
 อำนาจด้วยการอ้างมาตรา 7 ในรัฐธรรมนูญ ขณะเดียวกันแวดวงปัญญาชนมีการแบ่งพรรคनะออกเป็น
 2 ฝ่าย ทั้งที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558: 16) ความมินงในกระแสดังกล่าว ถูก
 กระพือขึ้นอีกครั้งภายหลังในหลวง ร.9 พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้เหล่าตุลาการศาลปกครอง
 สูงสุด และศาลยุติธรรม เข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่ง ทั้งยังทรงมีพระบรมราโชวาท
 แก่คณะตุลาการทั้ง 2 ในแนวทางการแก้ไขวิกฤตทางการเมืองในห้วงเวลานั้น ซึ่งบางส่วนของพระราช
 คำรัสมิดังนี้

“ ที่ได้ปฏิญาณนั้นมีความสำคัญมาก เพราะว่ากว้างขวาง หน้าที่ของผู้พิพากษา
 หน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปกครอง มีหน้าที่กว้างขวางมาก ซึ่งเกรงว่าท่านอาจจะนึก
 ว่า หน้าที่ของศาลปกครองไม่กว้างขวาง แต่ที่จริงกว้างขวางมาก” (สมชาย ปรีชา
 ศิลปะกุล , 2560 น.32) ธีรยุทธ บุญมี หนึ่งในฐานะปัญญาชนคนสำคัญของยุคสมัย
 เสนอว่า พระราชดำรัสในครั้งนั้นเป็น “พระราชวิสัยทัศน์ที่ดีที่สุดในรัชสมัย
 พระองค์” (ธีรยุทธ บุญมี, 2549: 41) ทั้งยังให้คำอธิบายว่า พระราชดำรัสดังกล่าว
 นั้นมีความสอดคล้องกับกระบวนการตุลาการภิวัตน์ ซึ่งเป็นหนึ่งในวิธีแก้ปัญห
 ทางการเมืองโดยฝ่ายตุลาการในทางสากล (ตามความเห็นของเขา) ซึ่งมีใจความว่า
 “ตุลาการภิวัตน์ คือการใช้อำนาจอย่างกว้างขวาง ซึ่งในยุโรปเรียกว่า
 (Judicialization of Politics) และในอเมริกาเรียกว่า (Power of Judicial
 Review) ซึ่งคือการที่ฝ่ายตุลาการใช้อำนาจตรวจสอบการออกกฎหมาย ของฝ่าย
 นักการเมืองอย่างจริงจัง” (ธีรยุทธ บุญมี, 2549: 16)

ในภาคส่วนของฝ่ายตุลาการ ก็มีการสอดรับหลักการดังกล่าว ดังจะยกตัวอย่างในกรณีต่อไปนี้
 นายชาญชัย ลิขิตจิตถะ ประธานศาลฎีกาขณะนั้นทำหนังสือถึงประธานวุฒิสภา โดยระบุว่า

“ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์นั้น หากมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องสงวนรักษาระบอบการปกครองและความสงบสุขของราชอาณาจักรไว้ พระมหากษัตริย์ทรงยอมใช้อำนาจอธิปไตยผ่านทางศาลได้ตามรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540) มาตรา 3 ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสแก่ประธานศาลปกครองสูงสุดและประธานศาลฎีกาเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2549 ดังนั้นการปฏิบัติภารกิจของศาลตามที่ได้รับใส่เกล้าใส่กระหม่อมมา จึงเป็นไปโดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” (ชาญชัย ลิขิตจิตถะ, 2549)

ขณะที่นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ก็ได้ให้สัมภาษณ์ในช่วงเดียวกันว่า

“พระเจ้าอยู่หัวท่านครองราชย์มานาน พระองค์เห็นการเมืองมาโดยตลอด รัฐธรรมนูญก็หลายฉบับ และพระองค์ท่านก็เชี่ยวชาญในรัฐธรรมนูญไม่น้อย ที่ท่านแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมือง 2549 ด้วยการให้ตุลาการเข้ามาแก้ไข ถือเป็นพระอัจฉริยภาพจริงๆที่คนธรรมดาไม่ออก” (มีชัย ฤชุพันธุ์, 2549)

แม้ว่าในท้ายที่สุด จะไม่มีนายกจากการพระราชทานเกิดขึ้น และจบลงด้วยการรัฐประหาร 19 กันยา 2549 ขึ้นแทน กลายเป็นว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นการนำสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวพันทางการเมือง จนเกิดการนองเลือดในปี 2553 มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก โดยที่มีการเพิ่มขึ้นของคดีหมิ่นพระบรมราชานุภาพในมาตรา 112 ในสังคม จนเกิดกระแสการขอยกพระราชทานขึ้นอีกครั้ง แต่ไม่วายจบลงที่การรัฐประหารชั่วคราวในปี 2557 (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558: 16)

ครั้นเมื่อพิจารณาการเกิดขึ้นของแนวคิดตุลาการภิวัตน์ในสังคมไทยด้วยแล้ว ไม่อาจเน้นความสำคัญไปที่ส่วนใดส่วนหนึ่งเพียงอย่างเดียว แม้ว่าจะงานส่วนใหญ่จะพุ่งเป้าไปที่ต้นเหตุสำคัญคือ ธีรยุทธ บุญมี ผู้นำเสนอ แต่ไม่ควรละเลยที่แนวคิดนี้เป็นการสอดรับระหว่าง ปัญญาชน ภาคส่วนตุลาการ และหมุดหมายสำคัญที่เกิดขึ้นจากการตีความพระราชดำรัส ที่ชี้มูลให้เห็นถึงการเกาะเกี่ยวซึ่งกันและกัน ทว่าสิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้คือในส่วนของจุดประสงค์ในการใช้แนวคิดตุลาการภิวัตน์ คือการมุ่งทำลายความชอบธรรมของรัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีนายทักษิณ ชินวัตร ซึ่งสรุปได้จากข้อเสนอของ ธีรยุทธ บุญมี ได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายว่า

“ปัญหาสำคัญอยู่ที่รัฐบาลภายใต้การนำของนายกทักษิณ ชินวัตร ที่เน้นการเลือกตั้ง การซื้อเสียง โฆษณาชวนเชื่อ มีการใช้การตลาดและนโยบายประชานิยม ใช้เงินซื้อ

ความนิยมกับคนรากหญ้า ผลสืบเนื่องคือ ทำให้การปกครองในระบบรัฐสภา กลายเป็นลัทธิที่ถือเอาว่าสภามีอำนาจสูงสุด เพราะเป็นตัวแทนประชาชนเจ้าของ อำนาจอธิปไตย แต่รัฐสภากลับไม่ได้มุ่งหมายให้ความสำคัญแก่การออกกฎหมายเพื่อ ปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน และที่สำคัญทำให้กระบวนการตรวจสอบถ่วงดุล ระหว่าง 3 สถาบันทางการเมืองไม่ทำงาน” (ธีรยุทธ บุญมี, 2549: 4)

ด้วยเหตุนี้ แนวคิด”ตุลาการภิวัตน์”จึงถือกำเนิดขึ้น โดยมีการอ้างว่าเป็นแนวปฏิบัติที่ทำกัน เป็นปกติในทางสากล คือการสนับสนุนให้อำนาจจากฝ่ายตุลาการเข้ามาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งใน สังคมให้คลี่คลายลง แต่การใช้อำนาจตุลาการในคดีทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว กลับปรากฏผล ในทิศทางตรงกันข้าม ซึ่งมีข้อพิสูจน์สำคัญจากงานศึกษามากมาย เช่น งานของ ปิยบุตร แสงกนกกุล (2560) ได้สรุปถึงปรากฏการณ์ “ตุลาการภิวัตน์”ในไทยตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมาว่า คดีความที่อยู่ใน กระบวนการตุลาการภิวัตน์จากปี 2549 จนถึงปัจจุบัน ส่งผลทางการเมืองที่ปรากฏเป็นโทษต่อกลุ่ม ทางการเมืองกลุ่มเดิม และเป็นกลุ่มเดียวในหลายกรณี ซึ่งเป็นผลกระทบทางการเมืองที่เกิดขึ้นโดย ฉับพลัน ในขณะที่ผลจากคำตัดสินไม่ได้แสดงถึงการสร้างหลักกฎหมายพื้นฐานหรือการสร้างมาตรฐาน ในการตรวจสอบอำนาจรัฐแต่อย่างใด (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2560: 47) ประกอบกับ ผลทางการเมือง ที่เกิดขึ้นนั้น มีความแตกต่างกันออกไป โดยมีการสรุปไว้ใน 4 รูปแบบ ได้แก่ หนึ่งส่งผลทำลาย นักการเมืองจากฝ่ายตรงข้าม สองปกป้ององค์กรอิสระ สามทำลายความชอบธรรมรัฐบาลที่มาจากการ เลือกตั้ง และสี่ ส่งผลให้เกิดสุญญากาศทางการเมืองซึ่งนำไปสู่การรัฐประหาร (จาตุรงค์ สุทวาทัน และนวกัทร โดสุวรรณ, 2563: 213-226) ด้วยอิทธิพลจากข้อเสนอ”ตุลาการภิวัตน์”ของธีรยุทธ บุญมี นี้ มีการวิพากษ์ วิจารณ์ว่า “เป็นการนำหลักการสากลมาปรับใช้อย่างผิดฝา ผิดตัว แสดงถึงความตื่น เินในทางวิชาการ ส่งผลต่อความไม่เชื่อมั่นต่อสถาบันตุลาการอย่างไม่เคยมีมาก่อน (สมชาย ปรีชา ศิลปกุล, 2560: 34-35)

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่าการตีความ แนวคิดตุลาการภิวัตน์” ยังคงเป็นปัญหาในเชิงการ ให้นิยามความหมาย แม้บริบทในทางสากลก็ยังมีได้ให้คำจำกัดความของตุลาการภิวัตน์อย่างเคร่งครัด ทั้งนี้การทำความเข้าใจกระบวนการตุลาการภิวัตน์ในสังคมไทย จึงมีทั้งงานศึกษาในกลุ่มที่มีทัศนคติ ในเชิงสนับสนุน และกลุ่มที่มีทัศนคติในเชิงวิพากษ์ โดยในแง่ของฝ่ายสนับสนุน กลุ่มนี้มองว่า “ตุลา การภิวัตน์” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปกติ มีที่มายาวนานกว่าที่วงวิชาการไทยรับรู้ เช่น ในงานของ วีระ สมบูรณ์ (2561) ที่กล่าวว่า

“ความเป็นจริงทางการเมืองก็ดูจะเกี่ยวกับความเป็นจริงทั่วไปในแง่ที่ว่า การค้นพบสิ่งหรือ สภาวะใด ณ เวลาหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องหมายความว่า สิ่งหรือสภาวะนั้นเพิ่งอุบัติขึ้น ณ เวลาเดียวกับการค้นพบนั้น แต่สิ่งหรือสภาวะนั้นอาจดำรงอยู่และดำเนินมาก่อนหน้านั้นแล้ว ทั้งยังสามารถนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ย้อนหลังกลับไปได้ในแบบที่ไม่เคยทำมาก่อน ด้วยเหตุนี้ แม้จะดูเหมือนว่าโลกจะค้นพบ“ตุลาการภิวัตน์” ในสามสี่ทศวรรษมานี้ และเพิ่งนำเสนอในสังคมไทยในปี 49 แต่ “ตุลาการภิวัตน์” มีมาก่อนยาวนานในฐานะการประกอบสร้างของการปกครอง” (วีระ สมบูรณ์, 2561: 9)

ประกอบกับ ให้ความเห็นว่าตุลาการภิวัตน์เป็นการใช้อำนาจในทางศาลเท่านั้น การเคลื่อนไหวอื่นๆ ของขบวนการอื่นๆ ที่สนับสนุนตุลาการภิวัตน์ถือเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกันแต่อย่างใด ในขณะที่คำอธิบายที่ส่งผลสะท้อนที่สุดคือของ ธีรยุทธ บุญมี (2549) ที่เสนอว่า

“ประชาธิปไตยทุกแห่งในโลกประสบปัญหาคล้ายๆ กันคือ การที่กลุ่มทุน บริษัทใหญ่ กลุ่มผลประโยชน์ขนาดใหญ่ เข้ามามีอำนาจเหนือรัฐ ฉกฉวยผลประโยชน์ไปเป็นของตนเอง รัฐสภาอ่อนแอ ถูกครอบงำโดยฝ่ายบริหาร ทำให้แยกอำนาจตรวจสอบ ถ่วงดุลภายในของอำนาจอริปไตยไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้ เกิดการใช้ อำนาจเบ็ดเสร็จเผด็จการขึ้น จึงมีกระบวนการตุลาการภิวัตน์ คือการให้อำนาจฝ่ายตุลาการเข้ามาตรวจสอบถ่วงดุล 2 อำนาจใหญ่ คือฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติได้” (ธีรยุทธ บุญมี, 2549: 14)

อนึ่ง มีงานของกลุ่มพิเชษฐ์ เมลาณน และคณะ (2550) ที่เป็นผู้สร้างความรับรู้ในสังคมไทย ด้วยการริเริ่มนำคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ซึ่งเป็นการเรียกตามแบบสากลว่า “Judicialization of Politics หรือ Judicial Activism” อันหมายถึงการตีความกฎหมายอย่างก้าวหน้าของฝ่ายตุลาการเป็นกลุ่มแรกๆ แต่เมื่อเกิดกระแสสังคมจากข้อเสนอของ ธีรยุทธ บุญมี งานของกลุ่มนี้กลับไม่ได้โต้แย้งในเชิงหลักการแต่อย่างใด (จรัญ โฆษณานนท์, 2563: 251) คำนิยามโดยรวมของกลุ่มพิเชษฐ์ เมลาณน และคณะนี้ จึงถูกกลืนไปกับคำนิยามกระแสหลักของธีรยุทธ บุญมี อันหมายความว่า “เป็นการ

ใช้อำนาจตุลาการอย่างกว้างขวางในการ “ตัดสินคดี” ที่ไปทดแทน , ทัชชอน กับอำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจบริหารเพื่อแก้ไขความไม่เป็นธรรมในสังคม (พิเชษฐ์ เมลาณนท์ และคณะ, 2550: 12)

ด้วยอิทธิพลของค่านิยมในข้างต้น ทำให้คนในสังคมบางส่วนมีความเข้าใจบนฐานคิดที่ว่า “เมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองขึ้น และเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี คำพิพากษาถือเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ชอบธรรมที่สุด โดยละเลยไปว่าคดีทางการเมืองที่เกิดขึ้น ศาลควรมีขอบเขตอำนาจแค่ไหน อย่างไร เป็นการแทรกแซงสถาบันที่มาจากการเลือกตั้ง และมีความย้อนแย้งในหลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of power) หรือไม่ โดย ปิยบุตร แสงกนกกุล มีการให้ทรรศนะเพิ่มเติมว่า “หากทุกสิ่งอย่างสามารถตัดสินได้ด้วยอำนาจตุลาการ หรือการให้อำนาจตุลาการเข้ามามีส่วนในกระบวนการทางการเมืองจนเกินขอบเขต ขาดการตรวจสอบ นั้นเป็นการแสดงถึงการผลักให้ผู้ที่ยืนยันเจตนาศาสตร์ที่นับบนบัลลังก์ไม่กี่คน สามารถตัดสินข้อพิพาทได้ทุกเรื่องในสังคมอย่างนั้นหรือ” (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2560)

ในขณะที่กลุ่มที่สองคือฝ่ายที่ทำการวิพากษ์ กลุ่มนี้ได้แย้งหลักการของฝ่ายกระแสหลัก เช่นในงานของจรัญ โฆษณานันท์ ที่มีการวิพากษ์ว่า “ข้อเสนอตุลาการวิวัฒน์ของฝ่ายกระแสหลัก อาจเป็นได้เพียงการแอบอ้างแนวคิดแบบสากลบางส่วนขึ้น เพื่อห่อหุ้มการใช้อำนาจตุลาการอย่างอคติและเลือกข้าง โดยมีวาระซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลัง (จรัญ โฆษณานันท์, 2563: 264) ประกอบกับ สมชาย ปรีชาศิลปกุล ที่ได้มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจว่า

“หากประเมินงานแนวคิดตุลาการวิวัฒน์ของธีรยุทธ บุญมี ในฐานะ Political Propaganda ที่สร้างแรงขับเคลื่อนในการลดความชอบธรรมของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ผู้เขียนงานดังกล่าวคงมีสถานะเป็นนักการเมืองคนหนึ่ง แต่หากประเมินคุณค่าในเชิงวิชาการแล้ว งานชิ้นนี้ควรต้องถูกประเมินความน่าเชื่อถือ ความเข้าใจด้านแนวคิด ความเท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ โดยเฉพาะบทบาททางการเมืองของฝ่ายตุลาการในโลกช่วงต้นศตวรรษที่ 21 เป็นอย่างมาก” (สมชาย ปรีชาศิลปกุล , 2560: 34-35)

ด้วยคำอธิบายที่ซับซ้อน หากมองในแง่ของการใช้อำนาจอย่างกว้างขวางขององค์กรตุลาการที่ฝ่ายกระแสหลักได้นำเสนอ คำอธิบายในลักษณะนี้มีการบัญญัติไว้แล้วในงานวิชาการในตะวันตก ซึ่งเป็นที่นิยมอยู่สองคำคือ หนึ่ง “Judicialization of Politics” (คำนี้เป็นที่นิยมในนักวิชาการไทยเช่นกัน อาทิ สมชาย ปรีชาศิลปกุล , ปิยบุตร แสงกนกกุล , จรัญ โฆษณานันท์) และสอง “Judicial Activism” โดยคำแรกเป็นที่นิยมในยุโรป และคำที่สองเป็นที่นิยมในอเมริกา แต่โดยรวมคือมี

ความหมายแบบเดียวกันในลักษณะที่ว่า “เป็นการขยายขอบเขตอำนาจตุลาการเข้าไปในพรมแดนทางการเมือง” ทว่าความสำคัญที่ควรเน้นย้ำมากกว่าข้อถกเถียงในเรื่องการบัญญัตินิยามความหมาย ซึ่งงานต่างๆสามารถนำเสนอในถ้อยความที่แตกต่างกัน แต่การสร้างความรู้ในวงสังคมไทยนั้น ควรให้ความสำคัญในแงุ่มุมที่ว่า กรณีใดเป็นการใช้อำนาจตุลาการในเชิงบวก (Positive action) หรือกรณีใดเป็นการใช้อำนาจในเชิงลบ (Negative action) ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ ของพลเมือง

4.2.2 การรื้อถอนแนวคิด “ตุลาการภิวัตน์” ที่ถูกจัดวางไว้แล้ว (Uninstallation)

หากพิจารณาเปรียบเทียบข้อเสนอในข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่า ความเป็นกระแสหลักของฝ่ายสนับสนุนล้วนมีข้อกังขาอยู่ในหลายประเด็น เช่น การพยายามสร้างความชอบธรรมโดยใช้มาตรวัดในทางสากล ซึ่งถูกมองว่าเป็นการสำคัญผิด เช่น งานของธีรยุทธ บุญมี (ธีรยุทธ บุญมี, 2549: 16) ที่บอกว่าตุลาการภิวัตน์ในไทยมีลักษณะคล้าย “Judicialization of Politics” ในยุโรป และในอเมริกา ที่เรียกว่า (Power of Judicial Review) รวมถึงยังยึดมั่นในแบบแผนนิติศาสตร์เชิงกลไก (mechanical prudence) ในแบบดั้งเดิมอยู่ โดยเชื่อว่าเป็นการใช้อำนาจของฝ่ายตุลาการยังเป็นองค์กรตั้งรับ (Passive) มีความสุจริตและมีคุณธรรมกว่าฝ่ายอื่นๆ ตลอดจนการตีความแนวคิดจากพระราชดำรัสที่สนับสนุนให้อำนาจจากฝ่ายตุลาการแผ่ขยายมากขึ้น ทั้งนี้จากการทบทวนแนวคิด (Installed) ผู้เขียนจึงมีการแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ผู้นำเสนอแนวคิด 2) บทบาทองค์กรตุลาการ 3) การตีความพระราชดำรัส โดยส่วนต่างๆเหล่านี้ ถือเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้อำนาจตุลาการขยายอำนาจเข้าไปในพรมแดนทางการเมืองในห้วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ทั้งยังเป็นการวิเคราะห์ว่า “ตุลาการภิวัตน์” กรณีศึกษาในประเทศไทยอาจเป็นไปในเชิงลบ ซึ่งมีการนำเสนอ ดังนี้

1) **ผู้นำเสนอแนวคิด** สังคมไทยต่างรู้จักนายธีรยุทธ บุญมี ในฐานะวีรชนผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 รวมถึงบทบาทนักวิชาการ โดยถือว่าในช่วงระยะเวลาก่อนปี 2549 ธีรยุทธ มีสถานะทางสังคมและความน่าเชื่อถือในระดับสูง ซึ่งเมื่อพิจารณาเกี่ยวกับงานวิชาการที่ชื่อว่า “ตุลาการภิวัตน์” ในช่วงก่อนปี 2549 เป็นต้นมา งานชิ้นนี้ถูกวิพากษ์ในวงกว้าง ภายใต้การตั้งข้อสังเกตว่า การนำเสนอแนวคิดดังกล่าวของเขา เป็นไปโดยความเข้าใจผิดหรืออาจเป็นความตั้งใจในการบิดเบือนแนวคิด ตามที่มีข้อโต้แย้งในงานหลายชิ้น (กลุ่มสำนักมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน , กลุ่มนักวิชาการนิติราษฎร์ และอื่นๆ)

หากเป็นความเข้าใจผิดที่ว่า การขยายอำนาจของตุลาการภิวัตน์เป็นไปเพื่อตรวจสอบสถาบันอื่นๆ แบบ (Judicial Review) ในกรณีอเมริกา ซึ่งนอกจากจะมีงานในเชิงศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นมากมาย ทั้งในบริบทต่างประเทศ เช่น Tom Ginsberg (2003) , C.Neal Tate and Torbjorn Vallinder (1995) ทั้งยังมีตัวอย่างในไทยแสดงให้เห็นถึงการที่ศาลใช้อำนาจเกินขอบเขต เช่น คดีที่คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มีมติเอกฉันท์ 8 ต่อ 0 เสียง วินิจฉัยว่าร่าง พ.ร.บ.ให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของประเทศ 2 ล้านล้านบาท ที่ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วขัดต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งหากพิจารณาในด้านบทบาทของตุลาการด้วยแล้ว ศาลมีอำนาจหน้าที่เพียงแค่วินิจฉัยว่า “กระบวนการร่าง พ.ร.บ.ในสภาขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่” จึงจะเป็นกระบวนการที่เรียกว่า (Judicial Review) แต่ในขณะเดียวกัน ศาลไม่สามารถแทรกแซงอำนาจนิติบัญญัติว่าควรทำนโยบายนี้หรือไม่เช่นกัน เพราะร่าง พ.ร.บ.นี้ผ่านการพิจารณาจากตัวแทนประชาชนในสภามาแล้ว (Thai Publica, 2556) หรือหากธีรยุทธ มองว่าเป็นการรุกคืบในพรมแดนการเมืองที่เป็นการตีความอย่างก้าวหน้า (Judicialization of Politics /Judicial Activism) ผลการวินิจฉัยในคดีทางการเมือง 4 รูปแบบ (ธัญญ์ เกตวงกต, 2553: 34) และ (จาตุรงค์ สุทวาทัน และนวกัทร โสสุวรรณ, 2563: 213-216) ได้เผยให้เห็นในเชิงประจักษ์ นำมาซึ่งความสั่นคลอนและวิกฤตศรัทธาต่อแวดวงตุลาการเป็นอย่างมาก

แม้การมองในมุมที่อาจรุนแรงไปบ้างว่า อาจเป็นความตั้งใจในการบิดเบือนแนวคิด งานชิ้นนี้ก็ถูกอภิปรายในแง่ของการเป็น “โฆษณาชวนเชื่อ” (Propaganda) ซึ่งเกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองชัดเจน (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, 2560: 36) กระทั่งในแง่ความสำเร็จ งานชิ้นนี้สร้างแรงกระเพื่อมทางการเมืองมาอย่างยาวนาน และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนว่าจะคลี่คลาย ซึ่งอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะออกมาเป็นรูปแบบใดก็ตาม ธีรยุทธ ได้แสดงให้เห็นถึงข้อผิดพลาดจากการนำเสนอแนวคิดดังกล่าว ในการบรรยายพิเศษในปี พ.ศ.2562 ว่า

“ทหารไม่ควรใช้ “ตุลาการภิวัตน์” มาเล่นการเมือง ด้วยการใช้กฎหมายเอาผิด
นักการเมืองฝ่ายตรงข้ามและคนคิดต่างมั่วซั่วไปหมด เพราะเป็นการสร้างความ
ขัดแย้งมากกว่าแก้ปัญหา” (ธีรยุทธ บุญมี, 2562)

จากข้อคิดเห็นล่าสุดนี้ ถือเป็นข้อตอกย้ำว่างานวิชาการที่อ้างอิงความชอบธรรมจากแนวคิดของธีรยุทธ เห็นควรว่าน่าจะเป็นคำอธิบายที่ย้อนแย้ง เมื่อตัวผู้เสนอได้ยอมรับว่า ตุลาการภิวัตน์ได้ถูก

ใช้ในเชิงลบ มากกว่าเชิงบวก ทั้งสุรพศ ทวีศักดิ์ (2562) ยังเสนอว่า แม้ธีรยุทธ จะกล่าวเช่นนั้น แต่เขายังไม่กล้าหาญพอที่จะขอโทษสังคมจากการสร้างแนวคิดตุลาการภิวัตน์ในสังคมไทย (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562)

2) ปฏิสัมพันธ์ของสถาบันทางการเมือง โดยในส่วนของการศึกษาบริบทฝ่ายตุลาการในต่างประเทศ ซึ่งไม่มีข้อกังขาใดๆ การบอกว่า "ศาลเล่นการเมือง" มีสรุปไว้ในงานสำคัญของภุรี พวงศ์เจริญ ที่เสนอว่า ศาลในบริบทต่างประเทศได้หลุดออกจากความเป็นนิติศาสตร์ในเชิงกลไกแล้วสิ้น ผู้พิพากษานั้นมีรูปแบบการตัดสินใจที่ถูกกำหนดไว้ด้วยการเมือง ทั้งยังมีการคำนวณผลได้ ผลเสียเพื่อปกป้องสถาบันของตนเอง (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2558: 28) แต่ข้อสำคัญที่ควรระวังในการอธิบายประเด็นดังกล่าว คือปัจจัยพฤติกรรมในกรณีศาลไทยที่ยังไม่ได้รับการคลี่คลาย แม้นมีงานที่ศึกษาการปฏิบัติงานของศาลต่างๆ โดยเฉพาะศาลรัฐธรรมนูญของในห้วงปี พ.ศ. 2541 – 2557 ของชาย ไซยจิต (2562) ซึ่งมีข้อสรุปที่ต่างจากบริบทศาลในต่างประเทศอยู่พอสมควร โดยมีการสรุปว่า ศาลรัฐธรรมนูญไทยไม่ได้เอนเอียงไปตามบริบททางการเมือง คดีความที่เป็นข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับแดนการเมืองนั้นกลับเสนอว่า คำวินิจฉัยดังกล่าวเป็นเพียงการกิจรองเท่านั้น รวมถึงการนำเสนอว่าศาลรัฐธรรมนูญยังคงเป็นองค์กรตั้งรับ หากไม่มีผู้ฟ้อง ศาลก็ไม่สามารถใช้อำนาจได้ ทั้งยังมองว่า การเปลี่ยนผ่านจากรัฐธรรมนูญปี 2540 เป็นฉบับปี 2550 ไม่ได้ส่งผลต่อโครงสร้างของศาลรัฐธรรมนูญ (ชาย ไซยจิต, 2562: 22-23) ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นความแตกต่างจากข้อสรุปจากกลุ่มงานเชิงวิพากษ์ในระยะหลังปี 2549 เป็นต้นมา จนอาจกล่าวได้ว่า ข้อเสนอดังกล่าวได้กลายเป็นงานกระแสรองไปแล้วในบริบทปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งเกี่ยวกับบทบาทองค์กรตุลาการในประเทศไทย มีการวิพากษ์ในหลายลักษณะเช่นเดียวกัน แม้จะถูกมองว่าเป็นการตั้งข้อสังเกตในบริบทเทียบเคียงประสบการณ์จากต่างประเทศ โดยใช้ตัวแบบของ Ran Hirschl ซึ่งเป็นประสบการณ์ในประเทศฝั่งยุโรปเพียงสี่ประเทศเท่านั้น การสรุปจากตรรกะเทียบเคียงดังที่กล่าวมานี้ ยังคงประสบความไม่เพียงพอทางแนวคิด (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2558: 28) ทั้งนี้ มีการนำเสนอตัวแบบการวิเคราะห์กรณีศึกษาในไทยเช่นกัน นำเสนอโดยปิยบุตร แสงกนกกุล (2560) โดยเป็นการเปรียบเทียบบทบาทศาลต่างประเทศกับศาลไทย ในบริบทการใช้อำนาจเชิงรุก มีการนำเสนอในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 11 บทบาทศาลโดยทั่วไป

บทบาทศาลโดยทั่วไป	
ศาลในระบบเสรีประชาธิปไตย	ศาลในระบบที่ไม่เป็นประชาธิปไตย
พิทักษ์รัฐธรรมนูญ	พิทักษ์คณะผู้ปกครอง
ตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาล/องค์กรของรัฐ	ไม่ตรวจสอบอำนาจรัฐ
คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล	ปราบปรามบุคคลที่ต่อต้านรัฐ

ที่มา : สังเคราะห์จากงานของปิยบุตร แสงกนกกุล ที่ชื่อว่า “ศาลรัฐประหาร ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร” หน้า 42

ตารางที่ 12 บทบาทศาลในการใช้อำนาจตุลาการวิวัฒนาการในไทย

บทบาทศาลในการใช้อำนาจตุลาการวิวัฒนาการในไทย	
ระบบปกติ - รัฐบาลจากการเลือกตั้ง	ระบบรัฐประหาร - รัฐบาลทหาร
กำจัดการเมืองจากการเลือกตั้ง	รับรองความสมบูรณ์ของการรัฐประหาร
ทำลายความชอบธรรมองค์กรที่มาจากการเลือกตั้ง	สร้างความชอบธรรมให้รัฐประหาร
ตัดสินคดีนำไปสู่ทางตัน เปิดทางให้รัฐประหาร	ปราบปรามฝ่ายต่อต้านรัฐประหาร
กระตือรือร้น	นิ่งเงียบ
ตรวจสอบการใช้อำนาจที่มาจากการเลือกตั้ง	ไม่ตรวจสอบการใช้อำนาจที่มาจากการเลือกตั้ง
ตรวจสอบการทุจริต คอร์รัปชันนักการเมือง	ไม่ตรวจสอบรัฐบาลทหาร

ที่มา : สังเคราะห์จากงานของปิยบุตร แสงกนกกุล ที่ชื่อว่า “ศาลรัฐประหาร ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร” หน้า 42

ในการวิเคราะห์บทบาทของฝ่ายตุลาการในตัวแบบดังกล่าว ปิยบุตรนำเสนอในบริบทระยะเวลานับตั้งแต่มีพระราชดำรัสในวันที่ 25 เมษายน 2549 โดยแบ่งการวิเคราะห์การเกิดขึ้นของตุลาการวิวัฒนาการออกเป็น 3 ช่วง และผลทางการเมืองจากการวินิจฉัยของฝ่ายตุลาการแบ่งเป็น 4 รูปแบบ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 13 การวิเคราะห์การเกิดขึ้นของตุลาการภิวัฒน์ 3 ช่วงเวลา และผลทางการเมืองจากการวินิจฉัยของฝ่ายตุลาการแบ่งเป็น 4 รูปแบบ

ช่วงที่ 1 พระราชดำรัส 25 เมษา 49 - การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 50	ช่วงที่ 2 คดีสมักร สุนทรเวช - คดี สมชาย วงศ์สวัสดิ์	ช่วงที่ 3 รัฐบาลยิ่งลักษณ์ - การ รัฐประหาร 57
--	--	--

คำพิพากษากำจัด นักการเมือง	ปกป้องแดนอำนาจศาล และองค์กรอิสระ	คำพิพากษาทำลาย ความชอบธรรมรัฐบาล และเปิดช่องให้กลไกอื่น เข้าจัดการ	คำพิพากษาที่นำไปสู่ สุญญากาศทางการเมือง
- ยุบพรรคไทยรักไทยและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรค - นายสมักร สุนทรเวช พ้นตำแหน่งนายก - ยุบพรรคสมัครพรรคพวก , พรรคชาติไทย , พรรคพลังประชาชน - นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ้นนายก	- ยับยั้งการแก้ไขรัฐธรรมนูญ 15-18/2556 - ยับยั้งการแก้ไขรัฐธรรมนูญ 1/2557 เพื่อรักษาอำนาจ สว. องค์กรอิสระ และศาลรัฐธรรมนูญ	- เสนอคำร้องต่อให้ ปปช. ขับเคลื่อน - เสนอคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยต่อ	- เพิกถอนการเลือกตั้ง

ที่มา : สังเคราะห์ขึ้นจากงานของ ปิยะบุตร แสงกนกกุล ที่ชื่อว่า “ศาลรัฐประหาร ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร” ดูเพิ่มในหน้า 28-30

จากตัวแบบที่ปิยะบุตรชี้ชวนในการพิสูจน์ ด้วยการเปรียบเทียบผลจากคำวินิจฉัยของฝ่ายตุลาการไทยในคดีการเมืองในงานที่ชื่อว่า “ศาลรัฐประหาร ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร” หน้า 28-30 ที่เขาสรุปว่า ตุลาการภิวัฒน์ในไทยตั้งแต่ปี 49 เป็นต้นมา ไม่ได้มีรูปแบบอย่าง “Judicial Activism” แบบอเมริกา ในความหมายของการตีความอย่างก้าวหน้าเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคล หรือแม้แต่การเป็น “Judicialization of Politics” ในเชิงบวก แต่การตีความคำพิพากษาของเขา แสดงให้เห็นว่าเป็นไปในเชิงลบ โดยกล่าวเพิ่มเติมว่า ตุลาการภิวัฒน์ในไทยเป็นวิธีการของฝ่ายชนชั้นนำจารีตที่ใช้ทำลายกลุ่มผู้ต่อต้าน ในขณะที่ตุลาการภิวัฒน์เติบโตได้

ด้วยกลไกทางกฎหมายที่คุ้มครองระบอบ เช่น กฎหมายละเมิดอำนาจศาล ความผิดฐานหมิ่นศาล ซึ่งมีให้เห็นในหลายกรณี ประกอบกับกลไกทางอุดมการณ์ ซึ่งแสดงออกผ่านการยึดโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น การอ้างพระปรมาภิไธย การประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในแวดวงตุลาการ (ซึ่งจะมีการอธิบายในบทที่ 4) เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ในตัวของปิยบุตร แม้จะสามารถอธิบายถึงความเป็นตุลาการวิวัฒน์ในไทยว่าเป็นเชิงลบ และมักเรียกขานว่า “Judicialization of Politics” รวมถึงมีความสอดคล้องกับตัวแบบการธำรงอำนาจนำ (Hegemonic Preservation) ของ Ran Hirschl หลายส่วน แต่ผู้เขียนนำเสนอว่า ตัวแบบของปิยบุตรยังคงละเลยการวิเคราะห์ตัวแสดงอื่นๆ ที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ในลักษณะเดียวกัน ประกอบกับช่องว่างจากงานของ Ran Hirschl ที่ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมกับ “ผู้คนตัวเล็กตัวน้อย” ที่วิ่งเข้าหาศาลด้วยข้อเรียกร้องต่างๆ และทำให้คดีทางการเมืองอยู่ในแดนอำนาจศาล เช่น นักเคลื่อนไหว หนายความ ประชาชนต่างอุดมการณ์ ซึ่ง Hirschl เรียกว่า “ตุลาการวิวัฒน์จากเบื้องล่าง” (Judicialization from below) โดยผู้เขียนมองว่า ประเด็นดังกล่าวนี้ถือเป็นความละเอียดสำคัญในงานศึกษาทั้งในบริบทสากลและงานของปิยบุตรเอง การเทียบเคียงที่มองว่า การผลักดันโดยตุลาการวิวัฒน์เบื้องล่าง มักเป็นช่องทางในการสร้างข้อต่อรองของประชาชนเสียงข้างน้อยต่อฝ่ายเสียงข้างมากและมักจะเป็นตุลาการวิวัฒน์ในเชิงบวก (Dressel, 2012: 2) แต่ช่องว่างเหล่านี้มีอาจใช้อธิบายตุลาการวิวัฒน์ในสังคมไทยได้ชัดเจน ตลอดจนงานศึกษาตุลาการวิวัฒน์ในไทยยังเป็นบางส่วนที่ทำให้ความสำคัญกับกลุ่มตัวแสดงเหล่านี้ และมีข้อสรุปอย่างสำคัญว่า กลุ่มคนเหล่านี้ใช้ช่องว่างความเป็นพลเมืองดีในการสร้างข้อร้องเรียนต่อศาลเพื่อกลั่นแกล้งฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง (เข็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง, 2563) และงานของจาตุรงค์ และวีระ (2567) ได้นำเสนอเพิ่มเติมว่า กลุ่มดังกล่าวคือ นักร้องเรียนคดีทางการเมือง ที่มีส่วนสนับสนุนตุลาการวิวัฒน์ในเชิงลบ และเมื่อการร้องเรียนเข้าสู่การวินิจฉัยของศาล โดยคำวินิจฉัยมักจะส่งผลทำลายฝ่ายการเมืองเสียงข้างมาก เมื่อคดีจบลง กลุ่มนักร้องเหล่านี้สามารถเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองได้ เช่น การถูกแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา และมีโอกาสทำงานทางการเมืองในตำแหน่งอื่นๆ เป็นต้น (จาตุรงค์ สุทวาทัน และวีระ หวังสัจจะโชค, 2567:51) ซึ่งพฤติกรรมของตัวแสดงใหม่นี้ มีอาจปฏิเสธได้ถึงการช่วยผลักดันให้เกิดเป็นตุลาการวิวัฒน์ในเชิงลบ

3) การตีความพระราชดำรัส มีการตั้งข้อสังเกตว่า หากเรายึดมั่นในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุด การตีความในลักษณะดังกล่าวย่อมยึดโยงกับอำนาจที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ แต่งานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่นำเสนอแนวคิดรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม ได้อธิบายว่า รัฐธรรมนูญ

ฉบับลายลักษณ์อักษรเป็นสิ่งแปลกปลอมสำหรับสังคมการเมืองไทย เพราะไม่ได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเมืองไทยที่เป็นอยู่จริง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2534: 267) สอดคล้องกับงานศึกษาของ ธนัย เกตวังกต (2553) ที่เสนอว่า ตูลาการภิวัฒน์ได้รับการหนุนหลังจากสองประเด็นในแนวคิด “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม” คือหนึ่งเป็นการมองว่า สถาบันกษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจตามประเพณีในกรณีการชี้แนะแนวทางแก้ปัญหของสังคมไทยมาโดยตลอด และสองการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมไทย โดยบทบาทของฝ่ายตูลาการในฐานะผู้ตัดสินกฎหมายของสังคมไทยไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากนัก ไม่เคยมีบทบาทเข้ามาแทรกแซงกิจการทางการเมือง หรือยุ่งเกี่ยวกับการเมืองแต่อย่างใด ทั้งยังเป็นข้าราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การตัดสินคดีในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีภาพลักษณ์ที่ชาวสละมาโดยตลอดกับการเมืองไทย จึงเหมาะสมที่จะใช้ในการคานอำนาจของผู้มีอิทธิพล (นักการเมือง) เพื่อบรรลุปเป้าหมายความเป็นที่พึงพึงแก่ประชาชนโดยทั่วไปอย่างเท่าเทียมกัน (ธนัย เกตวังกต, 2553: 34)

ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่ารัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรจะเขียนไว้อย่างไร “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ที่กำหนดให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งล่วงละเมิดมิได้ จึงมักถูกใช้เป็นหนึ่งในเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมในวิกฤตทางการเมืองอยู่เสมอ ทั้งนี้ ในส่วนของการตีความเพื่อจุดประเด็นการใช้พระราชอำนาจมาตรา 7 ในรัฐธรรมนูญฉบับปี 40 เพื่อสนับสนุนตูลาการภิวัฒน์ท่ามกลางกระแสของการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ หากวิเคราะห์ผ่านตัวบทรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร จะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าว ถือเป็นการตั้งสถาบันพระมหากษัตริย์เข้าสู่ประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองอีกครั้ง หลังจากที่เคยเกิดความรุนแรงมาแล้วในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยมีนักวิชาการเพียงไม่กี่คนที่ออกมาคัดค้านในเรื่องนี้ เช่น ความเห็นของ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่กล่าวว่า “การเสนอนายกพระราชทานในมาตรา 7 แ่งหนึ่งเรากำลังดึงองค์พระมหากษัตริย์ให้มายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ทั้งที่ยังไม่ถึงเวลา เราจะคิดอย่างไรก็ได้กับนายกทักษิณฯ มีคนต่อต้าน มีคนเห็นด้วย จะเห็นว่ามีส่วน ถ้าวันนี้เราเรียกร้องนายกพระราชทาน เท่ากับว่าเราทำให้องค์พระมหากษัตริย์ทรงเลือกข้างทางการเมือง ประเด็นนี้สำคัญ” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558: 16-17)

ประกอบกับ เมื่อเป้าหมายสำคัญของตูลาการภิวัฒน์อยู่ที่การทำลายรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ซึ่งนโยบายหลายภาคส่วนในการบริหารของเขา มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจทั้งการเมืองภาคประชาชน เอ็นจีโอ ชนชั้นนำไทย โดยงานของวาทรวี นำเสนอว่า “ภาคประชาชนอาจเป็นฝ่ายแรกที่ถูกรัฐบาลทักษิณขับออกไป ฝ่ายเสียประโยชน์จากความเปลี่ยนแปลงนี้ จึงมีส่วนโน้มนำอำนาจทางอุดมการณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นแนวร่วมในการต่อต้านทักษิณ และความชอบธรรมยิ่งเพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างนายกทักษิณที่ถูกมองว่าใช้วาทกรรมโจมตี

ในหลวงภูมิพลในกรณี “ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ” (วาด ระวี, 2563: 124-126) ทำให้ฝ่ายที่ต่อต้านทักษิณ ดังความได้เปรียบจากอุดมการณ์ที่ยึดโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์นี้ ดีความพระราชดำรัสเพื่อทำลายฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง

4.3.3 การสร้างความรับรู้เกี่ยวกับตุลาการภิวัตน์ในสังคมไทยแบบใหม่ (Reinstallation)

“ความคิดที่ผิดพลาด มักจบลงด้วยการนองเลือด แต่มันคือเลือดของคนอื่น นี่เป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่นักคิดทั้งหลาย อยากจะพูดอะไรก็พูด” (อัลแบร์ การ์มู, 1950)

การเปลี่ยนผ่านจากจุดเริ่มต้นของแนวคิดตุลาการภิวัตน์ในปี พ.ศ.2549 จนถึงขอบเขตระยะเวลาในงานศึกษานี้คือปี พ.ศ.2563 แสดงให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ ข้อบ่งชี้จากการทบทวน รื้อสร้าง ในงานวิชาการที่เสนอไว้ในบทที่ 3 นี้ แสดงถึงโครงสร้างของตุลาการภิวัตน์ในไทย ที่มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างหลวมๆ ทั้งฝ่ายชนชั้นนำ กลไกรัฐ อุดมการณ์ ตลอดจนตัวแสดงใหม่ๆ ที่มักมีกระบวนการในลักษณะต่อต้านสถาบันฝ่ายการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง การเกาะกลุ่มเหล่านี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะแวดวงตุลาการ แต่เป็นการสร้างผลประโยชน์ร่วม โดยมีฝ่ายตุลาการเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น ทั้งยังถูกยึดโยงไว้โดยชุดอุดมการณ์หรือทัศนคติทางการเมืองเป็นจริงในการต่อต้านฝ่ายผู้ท้าทาย ด้วยเหตุนี้ การสร้างความรับรู้ใหม่เกี่ยวกับกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์” ในสังคมไทย จึงควรถูกจัดวางในตำแหน่งใหม่ในบริบทการเมืองปัจจุบัน ภายใต้ฐานแนวคิดทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) การจัดวางตำแหน่งตุลาการภิวัตน์ในความรู้ในสังคมไทย จึงเน้นการให้ความสำคัญในวิพากษ์องค์ประกอบ 3 ส่วนด้วยกันคือ หนึ่งปัญญาชน (Intellectuals) สองกลไกรัฐ (State apparatus) และสามกลไกการครองอำนาจนำ (Hegemonic apparatus) ซึ่งเป็นสามส่วนสำคัญของโครงสร้างระบอบตุลาการภิวัตน์ในการสร้างลักษณะ “กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” (Historical Bloc) ในการช่วงชิงการนำทางสังคม ดังมีการอธิบายดังต่อไปนี้

1) ปัญญาชน (Intellectuals) ในช่วงการก่อเกิด “ตุลาการภิวัตน์” ในไทย สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือการช่วงชิงการนำของเหล่าปัญญาชนในการให้ความหมายของคำว่าชาติ ประชาธิปไตย หรือแม้กระทั่งคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ซึ่งต่างถูกนิยามเพื่อรับใช้อุดมการณ์ทางการเมือง โดยเป็นการขับเคลื่อนระหว่าง กลุ่มอนุรักษนิยม (Conservative) ที่มีแนวคิดว่า ควรรักษาสถาบันภาพเดิม เพราะมองว่าโลกใหม่คือสิ่งที่ปนเปื้อน กับ “กลุ่มก้าวหน้า” (Progress) ที่ต้องการเปลี่ยนโลก เพราะมองว่าอนาคตที่ดีรออยู่ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2562) เน้นอนว่าฝ่ายสนับสนุนตุลาการภิวัตน์มักถูกผลักดันให้

อยู่ในมุมของ “ปัญญาชนอนุรักษนิยม” โดยสายชล สัตยานุรักษ์ ได้เสนอว่า ในช่วงทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา ฝ่ายอนุรักษนิยมมีพลังเหนือฝ่ายก้าวหน้าเป็นอย่างมาก ซึ่งมีวิธีการส่งต่อความคิดและอุดมการณ์ผ่านระบบการศึกษา กลไกรัฐ อย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าในช่วงทศวรรษที่ 2540 จะเริ่มถูกวิพากษ์วิจารณ์ แต่ยังคงรักษาความมีอิทธิพลในระดับสูงได้ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2562) แม้ว่าปัจจุบันปัญญาชนอนุรักษนิยมดังกล่าว จะถูกมองว่าไม่มีความสามารถมากพอที่จะสร้างพลังทางปัญญาในแบบที่เป็นมาอีกแล้ว (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2562)

กระทั่ง ปัญญาชนที่เป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยแบบ 14 ตุลา เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และ ธีรยุทธ บุญมี ยังถูกทำความเข้าใจในบริบทใหม่ว่า การได้มาซึ่งประชาธิปไตยแบบ 14 ตุลา เป็นประชาธิปไตยแบบราชาชาตินิยม (Royalism) ที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยรัฐธรรมนูญที่ดีในทัศนะของคนหนุ่มสาวยุคนั้นคือ “รัฐธรรมนูญเพื่อจำกัดอำนาจทหาร” ไม่ใช่รัฐธรรมนูญในความหมายของ 2475 เพื่อสถาปนาระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยการตีความของประจักษ์ ก้องกีรติ ได้นำเสนอผ่านเอกสารสำคัญคือเอกสารของ “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” ที่ ธีรยุทธ บุญมี กับเพื่อนจัดทำขึ้นแล้วนำออกแจกจ่ายประชาชน ซึ่งมีเนื้อความอันยึดโยงเกี่ยวกับการพระราชทานรัฐธรรมนูญของในหลวง ร.7 (ดูเพิ่มในงาน “และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ” ประจักษ์ ก้องกีรติ) นี่ถือเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเป็นหลักฐานยืนยันว่าขบวนการนักศึกษา 14 ตุลา 2516 อยู่ภายใต้เพดานทางอุดมการณ์แบบ “ราชาชาตินิยม” ต่างจากความรับรู้ของขบวนการทางสังคมในปัจจุบัน ที่ถอยหลังกลับไปรื้อฟื้นองค์ความรู้ในสมัยการอภิวัฒน์สยาม 2475 ชื่อปัญญาชนในสมัยนั้นจึงเป็นที่พูดถึงมากขึ้นในปัจจุบัน เช่น ปรีดี พนมยงค์ จิตร ภูมิศักดิ์ กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือแม้แต่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ปรากฏการณ์เหล่านี้แผ่ขยายมากขึ้นภายหลังการรัฐประหารในปี 2549 เป็นต้นมา (ดูเพิ่มเติมในงานของชาติรี ประกิตนันทการ, 2563)

แม้มีอาจารย์ได้ชัดเจนว่า ใครสมทานในอุดมการณ์ใดแบบเต็มร้อย เพราะลักษณะความคิดทางการเมืองล้วนกวัดแกว่งไปตามบริบทแวดล้อมสังคม แต่ลักษณะสำคัญของความเป็น “ปัญญาชนอนุรักษนิยม” ได้ถูกวิพากษ์อย่างสำคัญในงานของสายชล สัตยานุรักษ์ ที่เสนอว่า กลุ่มอนุรักษนิยมมีปัญหาด้านความพยายามที่จะรักษาโครงสร้างอำนาจเดิมเอาไว้ จึงขาดการผนวกรวม (Co-option) ทั้งผู้คนกลุ่มใหม่ แนวความคิดใหม่ๆ เข้ามาในโครงสร้างความรู้และอำนาจ เพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงและปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้น (สายชล สัตยานุรักษ์, 2562) แม้จะสามารถยืนยันได้ส่วนหนึ่งตามข้อเสนอดังกล่าว แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่ากลุ่มอนุรักษนิยมยังคงกุมอำนาจนำทางการเมืองอยู่ในปัจจุบัน

และควรให้น้ำหนักด้วยว่า การนำส่วนหนึ่งเป็นผลจากการถือกลไกรัฐที่เป็นโครงสร้างอำนาจไว้ในมือ ในขณะที่ฝ่ายประชาสังคมไม่ได้มีอำนาจชนิดนี้

ด้วยความรับรู้ในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าปัญญาชนผู้สนับสนุนตุลาการวิวัฒน์ ล้วนต้องถูกทำ ความเข้าใจใหม่ในวงกว้าง ในฐานะผู้เคยผลิตซ้ำแนวคิด “ตุลาการวิวัฒน์” อันเป็นกระบวนการอัน ผิดพลาดและก่อให้เกิดผลอันร้ายแรงตามมา ซึ่งธีรยุทธ บุญมี ได้กล่าวยอมรับมาแล้วในปี 2562 ว่า “ตุลาการวิวัฒน์” เป็นการเล่นเกมฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง มากกว่าเป็นการตรวจสอบฝ่ายการเมือง แม้จะยังไม่ได้มีการออกข้อหาอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมก็ตาม

2) กลไกรัฐ (State Apparatus) ความหลากหลายขององค์กรต่างๆ ที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน ซึ่งถูกกำกับโดยรัฐ ไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ ศาล ทหาร ราชทัณฑ์ รวมถึงองค์กรอิสระอื่นๆ โดยแต่ละ สถาบันล้วนพยายามปกป้อง และเพิ่มพูนอำนาจของตนเอง ทั้งในลักษณะตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ และไม่บัญญัติ ภาพชัดเจนส่วนหนึ่งมาจากฝ่ายตุลาการ ที่แสดงถึงความเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพล ไม่ได้มีความอิสระ มีแรงจูงใจ ความรู้สึกนึกคิด ไปจนถึงอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นตัวชี้นำ (กูรี พู วงศ์เจริญ, 2559: 41) ในบทของการทบทวนแนวคิดตุลาการวิวัฒน์ (Installed) ที่อธิบายว่า กลุ่ม กระแสหลักคือฝ่ายสนับสนุนตุลาการวิวัฒน์ และกระแสรองคือฝ่ายวิพากษ์ แต่เมื่อเวลาผ่านไป การ ได้รับประสบการณ์จากการใช้ตุลาการวิวัฒน์ตั้งแต่ปี 2549 เรื่อยมา งานในลักษณะเชิงวิพากษ์กลับ กลายมาเป็นงานกระแสหลักแทน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาวิเคราะห์คำวินิจฉัยคดีที่มีนัยสำคัญทาง การเมือง (ธัญญ์ เกตุวงศ์, 2553) , (พรชัย เทพปัญญา และคณะ, 2558) , (จาตุรงค์ สุทวาทัน และนว ภัทร โตสุวรรณ, 2563) ตามด้วยงานที่ถูกอ้างอิงอย่างกว้างขวางของ ปิยบุตร แสงกนกกุล , สมชาย ปรีชาศิลปกุล กูรี พูวงศ์เจริญ และจรัญ โฆษณานันท์ ล้วนทำให้องค์กรฝ่ายรัฐ โดยเฉพาะศาลถูกทำ ความเข้าใจในฐานะหนึ่ง “ตัวแสดงทางการเมือง” (Political Being) มากขึ้น ทว่างานที่ยังคงมองใน ลักษณะที่ว่า ศาลไม่ใช่ตัวแสดงทางการเมือง ยังคงความอิสระ และไม่ว่าจะเปลี่ยนผ่านรัฐธรรมนูญ จากฉบับปี 2540 เป็น 2550 โครงสร้างของศาลก็ยังคงเดิม ไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงมากนัก ซึ่งการ อธิบายในแบบดังกล่าวเริ่มมีให้เห็นน้อยลง และกลับกลายเป็นฝ่ายกระแสรองแทน

อย่างไรก็ดี ในประเด็นสำคัญจากงานของชาย ไซยชิต ที่เสนอว่า “นับแต่รัฐธรรมนูญฉบับ พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา แม้รัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2550 จะได้ปรับเปลี่ยนลักษณะเชิง โครงสร้างและกลไกของศาลรัฐธรรมนูญไปบางส่วน แต่บทบาทหน้าที่เชิงสถาบันอันเป็นแก่นของศาล รัฐธรรมนูญมิได้เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งบทบาทการทำงานของศาลรัฐธรรมนูญในระบบการเมือง

โดยรวมก็ได้ขึ้นอยู่กับบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ความขัดแย้งในสังคม” (ชาย ไชยจิต, 2562: 23)

ข้อเสนอดังกล่าวนี้ แม้จะนำเสนอในมุมมองบทบาทหน้าที่เชิงสถาบัน แต่หากมองผ่านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างรัฐธรรมนูญฉบับปี 40 ไปเป็น 50 , 60 จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของฝ่ายตุลาการ รวมถึงองค์กรอิสระ มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ยกตัวอย่างเช่น โครงสร้างของศาลรัฐธรรมนูญในระบอบการเปลี่ยนผ่าน มีการนำเสนอว่า มีการเปลี่ยนแปลงใน 3 ส่วนด้วยกันคือ หนึ่ง ที่มา สองอำนาจหน้าที่ สามการควบคุมตรวจสอบ ซึ่งมีการนำเสนอดังนี้

(1) ด้านที่มา ด้วยกลไกของรัฐสภาที่เปลี่ยนแปลงไปในรัฐธรรมนูญ 3 ฉบับ แสดงถึงข้อแตกต่างอย่างชัดเจน เช่น การใช้อำนาจของสมาชิกวุฒิสภาในการลงมติเห็นชอบในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งมีตัวเลขที่ค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป และนำไปสู่การให้ (สว.) ที่มาจากการแต่งตั้งทั้งหมด 250 คน เป็นผู้เห็นชอบอย่างเด็ดขาดในรัฐธรรมนูญฉบับล่าสุด ซึ่งมีการนำเสนอผ่านตารางดังนี้

ตารางที่ 14 อำนาจสมาชิกวุฒิสภาในการลงมติเห็นชอบการแต่งตั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540	รัฐธรรมนูญฉบับปี 2550	รัฐธรรมนูญฉบับปี 2560
สว. ที่มาจากการเลือกตั้ง 200 คน ลงมติเห็นชอบในการแต่งตั้ง	สว. ที่มาจากการเลือกตั้ง 76 คน สว. ที่มาจากการแต่งตั้ง 74 คน ลงมติเห็นชอบในการแต่งตั้ง	สว. จากการแต่งตั้ง 250 คน ลงมติเห็นชอบในการแต่งตั้ง

ที่มา : สังเคราะห์ขึ้นจากการนำเสนอในเว็บไซต์โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (ILaw).

ทั้งนี้ ในแง่ของการเลือกบุคคลเข้ามาดำรงตำแหน่ง จะเห็นได้ว่ามีผู้พิพากษาอาชีพเพิ่มขึ้น ขณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้มีความรู้ด้านกฎหมายมหาชนลดลง แตกต่างจากรายงานการวิจัยประกอบการยกร่างรัฐธรรมนูญปี 2540 ของ กมลชัย รัตนสกววงศ์ (2538) ที่มีความพยายามให้อำนาจทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับศาลรัฐธรรมนูญได้น้อยที่สุด โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือคนที่มีความรู้ด้านรัฐธรรมนูญมาดำรงตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ เป็นความพยายามทำให้องค์กรนี้ห่างไกลจากการเมืองแต่ยังสัมพันธ์กับการเมือง โดยให้ผ่านความเห็นชอบจากองค์กรที่มาจากการเลือกตั้ง คือ วุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้ง (กมลชัย รัตนสกววงศ์, 2538)

ตารางที่ 15 สัดส่วนของตุลาการสายข้าราชการเพิ่มขึ้น ขณะที่สายวิชาการลดลง

รัฐธรรมนูญ	ผู้ทรงคุณวุฒิลดลงเหลือ	ผู้พิพากษาอาชีพเพิ่มขึ้น
ฉบับปี 2540	8	7
ฉบับปี 2550	4	5
ฉบับปี 2560	4	5

ที่มา : สังเคราะห์ขึ้นจากการนำเสนอในเว็บไซต์ <https://www.the101.world/constitution-dialogue-constitutional-court/>

(2) ด้านอำนาจหน้าที่ ในงานของชาย ไชยจิต (2562) นำเสนอว่า มีข้อร้องเรียนถึงศาลรัฐธรรมนูญกว่า 677 คดี ตั้งแต่ปี 2541 -2557 โดยมีการแบ่งคดีความออกตามลักษณะหน้าที่ แต่ในงานของผู้เขียนชิ้นนี้ให้ความสนใจไปที่คดีความอันมีนัยข้องเกี่ยวกับการเมือง เช่น กระบวนการเกี่ยวกับการดำเนินการของพรรคการเมือง (126 คดี) ปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของการจัดการเลือกตั้งทั่วไป (2 คดี) และปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของการดำรงตำแหน่งทางการเมือง (60 คดี) รวมแล้ว 188 คดี ซึ่งในกลุ่มคดีเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นการกีดกัน ซึ่งมีผู้คนสนใจมากกว่าภารกิจของศาลด้านอื่นๆ (ชาย ไชยจิต, 2562: 23)

ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนนำเสนอว่า ความชอบธรรมในเชิงสถาบันของศาลรัฐธรรมนูญในบริบทอื่น ๆ มิใช่ประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดการตั้งคำถามในสังคม การละเลยว่ากลุ่มคดีอันเป็นข้อขัดแย้งทางการเมืองกว่า 188 คดี ตั้งแต่ปี 2541 -2557 เป็นต้นมาเป็นเพียงภารกิจรองนั้น อาจเป็นการมองอย่างคลาดเคลื่อนหรือเอนเอียงในมิติทางการเมืองอื่นๆ

อนึ่ง มีการตั้งประเด็นถึงการขยายอำนาจหน้าที่ซึ่งเปลี่ยนไป จากเดิมในรัฐธรรมนูญ 2540 ซึ่งมีอำนาจตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญเป็นสำคัญ แต่พอรัฐธรรมนูญ 2560 ขยายอำนาจออกมาอย่างกว้างขวาง เช่น ให้อำนาจวินิจฉัยมติ ครม. หรือการดำเนินการของ ครม. ว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตาม พ.ร.บ.การจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 เป็นการให้อำนาจตรวจสอบฝ่ายบริหารเพิ่มขึ้นมา ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาไปที่กลุ่มคดีอันเป็นข้อขัดแย้งทางการเมืองเป็นที่น่าสนใจว่า คำวินิจฉัยไม่ได้แสดงถึงการจำกัดอำนาจรัฐ และขยายสิทธิพลเมือง ตามที่มีการตั้งข้อสังเกตในตารางดังนี้

ตารางที่ 16 การพิจารณาคำวินิจฉัยคดีข้อพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชนของศาลรัฐธรรมนูญ

การพิจารณาคำวินิจฉัยคดีข้อพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชน	ยืนยันในอำนาจรัฐ
- กรณีข้อพิพาทของประชาชนเกี่ยวกับอำนาจรัฐโดยตรง เช่น เรื่องเหมืองแร่ เรื่องสิทธิชุมชน เรื่องที่กระทบอำนาจรัฐในการจัดการพื้นที่และทรัพยากร	ยืนยันในอำนาจรัฐ
- กรณีข้อถกเถียงเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ไม่กระทบต่ออำนาจรัฐโดยตรง เช่น การใช้นามสกุลของผู้หญิงหลังแต่งงาน ผู้พิการสมัครเป็นผู้พิพากษา	ขยายสิทธิประชาชน
- กรณีข้อขัดแย้งทางการเมือง พรรคการเมือง , นักการเมือง , การเลือกตั้ง	มีข้อกล่าวหาค่อนข้างกว้างขวางว่าเป็นการเลือกข้างหรือเลือกฝักฝ่าย

ที่มา : สืบเคราะห์ขึ้นจากการนำเสนอ การออกแบบศาลรัฐธรรมนูญผ่านการเสวนาออนไลน์ Constitutional Dialogue : รัฐธรรมนูญสนทนา ครั้งที่ 2 ‘ศาลรัฐธรรมนูญ’ และร่วมแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะโดย โภคิน พลกุล อดีตประธานรัฐสภา อดีตรองนายกรัฐมนตรี และอดีตรองประธานศาลปกครองสูงสุด ณรงค์เดช สรุโฆษิต อาจารย์คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พร้อมด้วยนักกฎหมายมหาชนและคณะผู้วิจัยในโครงการ <https://www.the101.world/constitution-dialogue-constitutional-court/>

(3) การควบคุมตรวจสอบจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนผ่านของตัวโครงสร้างในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ มีการขยับออกห่างการตรวจสอบโดยประชาชนที่ค่อยๆเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งกระบวนการควบคุมตรวจสอบแสดงให้เห็นชัดเจนว่า องค์กรภายนอกที่ถูกกลบตบหายไป เช่น อำนาจการถอดถอนโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการลงชื่อโดยประชาชน ดังมีการนำเสนอในตารางดังนี้

ตารางที่ 17 ระบบควบคุมตรวจสอบจากองค์กรภายนอกที่ถูกกลบตบหายไป

รัฐธรรมนูญ	อำนาจควบคุมตรวจสอบภายนอก
ฉบับปี 2540	ส.ส.หรือประชาชน 50,000 คนเข้าชื่อถอดถอนได้
ฉบับปี 2550	ส.ส.หรือประชาชน 20,000 คนเข้าชื่อถอดถอนได้
ฉบับปี 2560	ไม่มีเรื่องการถอดถอนและการเรียกศาลมาชี้แจง แต่มีกฎหมายห้ามหมิ่นศาล

ที่มา : สืบค้นจากเว็บไซต์ <https://www.the101.world/constitution-dialogue-constitutional-court/>

ในมุมมองของโครงสร้างรัฐธรรมนูญในระยะเปลี่ยนผ่าน แม้จะสามารถมองได้ว่าระยะแรกคือ ฉบับปี 2540 และ 2550 มีการเปลี่ยนแปลงไปเพียงบางส่วน (ชาย ไซยชิต, 2562: 23) แต่จากการนำเสนอในกลุ่มตารางข้างต้น ตัวเลขชี้ให้เห็นว่าอยู่ในระดับครึ่งต่อครึ่ง ทั้งด้านที่มา อำนาจหน้าที่ และการควบคุมตรวจสอบ หากจะพิจารณาให้ชัดเจนเกี่ยวกับโครงสร้างกลไกอำนาจรัฐในบริบทของการเกิดตุลาการภิวัตน์ในสังคมไทยตั้งแต่การรัฐประหารในปี 2549 เรื่อยมา โดยเมื่อวิเคราะห์ในภาพใหญ่ว่า เมื่อเกิดการรัฐประหาร 2549 ฝ่ายนิติบัญญัติย่อมมีการเปลี่ยนแปลง จากสภาที่เลือกตั้งโดยประชาชน ได้เปลี่ยนเป็นสภาที่เลือกโดยฝ่ายยึดอำนาจ แม้จะมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่าสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) แต่ความเป็นทางการดังกล่าว ก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือขึ้นในความรู้ในสังคม นอกวงวิชาการบางส่วน ในฐานะสภาอันชอบธรรม เกิดขึ้นเพื่อรับมือกับวิกฤติ แม้จะมีการเลือกตั้งทั่วไปภายหลังปี 2562 แต่โครงสร้างเช่นนี้เป็นผลมาจากการยึดอำนาจตั้งแต่คณะ คมช.(2549) และ คสช.(2557) ทำให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งในองค์กรสำคัญล้วนแต่ต้องผ่านการคัดกรองจาก “สภาแต่งตั้ง” มาแล้วทั้งสิ้น ดังการนำเสนอในตารางดังนี้

ตารางที่ 18 การแต่งตั้งบุคคลดำรงตำแหน่งในองค์กรสำคัญที่ยึดโยงจากการรัฐประหาร 2549 และ รัฐประหาร 2557

กลไกรัฐ	สภาแต่งตั้งก่อนปี 2557	แต่งตั้งโดย สนช.2557	แต่งตั้งโดย สว. 250 คน จากการเลือกของ คสช.
ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	2 คน	2 คน	5 คน
กรรมการ กกต.	-	7 คน (ทั้งหมด)	-
กรรมการ ปปช.	2 คน	5 คน	2 คน
ผู้ตรวจการแผ่นดิน	-	1 คน	2 คน
กรรมการสิทธิมนุษยชน	-	2 คน	5 คน
กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน	-	7 คน (ทั้งหมด)	-

ที่มา : สืบค้นจากเว็บไซต์ โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (i law).

3) กลไกการครองอำนาจนำ (Hegemonic apparatus) จากโครงสร้างอำนาจของกระบวนการตุลาการวิวัฒน์ในข้างต้น กลไกการครองอำนาจนำ ถือเป็นพลังทางอุดมการณ์ (อำนาจความรู้ กฎหมาย) ที่ถูกผลิตซ้ำ เผยแพร่ เพื่อครองการนำในสังคม โดยความสัมพันธ์ของกลไกดังกล่าว เชื่อว่ามีการประกอบสร้างมาอย่างยาวนาน โดยจุดเปลี่ยนสำคัญในการสร้างกลไกการครองอำนาจนำ เป็นผลมาจากการสูญเสียอำนาจบางส่วนไปในช่วงเริ่มต้นการปฏิวัติ 2475 แม้คณะราษฎรจะไม่ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างดังกล่าวมากนัก ทำให้ฝ่ายตุลาการแบบจารีต สามารถมีพลังในการพลิกฟื้นเข้าสู่การนำได้อีกครั้งหลังจากการรัฐประหารที่ทำลายรัฐธรรมนูญครั้งแรกในปี 2490 โดยมีการตั้งข้อสังเกตโดย ปณณ เทพนรินทร์ (2555) ที่เสนอว่า ในการอภิวัฒน์ 2475 คณะราษฎรได้แทนที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยระบอบรัฐธรรมนูญ หากพิจารณาทางทฤษฎีสถาบันกษัตริย์-ผู้เคยเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย-ย่อมสูญเสียอำนาจอธิปไตยให้กับชนชั้นนำ และกลุ่มอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ถ้าเทียบวัดจากพระราชอำนาจในปัจจุบันกลับพบว่าสังคมไทยปกครอง “เสมือนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” (ปณณ เทพนรินทร์, 2555: 1) นั่นเป็นการแสดงให้เห็นส่วนหนึ่งว่า กลไกที่เป็นพลังทางอุดมการณ์ของฝ่ายสนับสนุนสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยังคงครองอำนาจนำและมีอิทธิพลในสังคมอยู่ไม่มากนัก

พร้อมกันนั้น กลไกการครองอำนาจนำในข้างต้นได้ถูกขยายความมากขึ้น โดยถูกเรียกว่า “อุดมการณ์ราชาชาตินิยม” (Royalism) อันเกิดจากชนชั้นนำแบบจารีต (สมบูรณาญาสิทธิราชย์) สามารถสร้างข้อต่อรองและช่วงชิงจังหวะในการพลิกฟื้นให้ฝ่ายตนเองมีอำนาจนำในการการปกครองได้เช่นเดิม เพียงแต่เป็นระบอบผสม โดยอ้างว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบเฉพาะ ทั้งนี้ ธงชัย วินิจจะกุล ได้สรุปว่า ชนชั้นนำมีการขับเคลื่อนทางอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ซึ่งทำหน้าที่สำคัญอยู่ 2 ลักษณะคือ หนึ่ง สร้างประวัติศาสตร์ในแบบเฉพาะของตนเอง โดยความหมายของคำว่าชาติถูกยึดไว้ให้เป็นสิ่งเดียวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และสอง ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 (ธงชัย วินิจจะกุล, 2544: 56-65) ยังมีการเพิ่มเติมลักษณะของความเป็นราชาชาตินิยม นั่นคือความเป็นประชาธิปไตยแบบ 14 ตุลา ที่มองว่าประชาชนมีชัยชนะเหนือเผด็จการ แต่ชัยชนะดังกล่าวเป็นผลจากการพึ่งพามีของสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าเป็นผลจากการเมืองภาคประชาชน ส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์ได้รับการรื้อฟื้นอิทธิพล และอยู่ในฐานะสูงส่งยิ่งกว่าครั้งใดตั้งแต่สิ้น ร.5 เป็นต้นมา (ธงชัย วินิจจะกุล, 2544: 62-64)

ด้วยความสำเร็จของอุดมการณ์ราชาชาตินิยม ที่มีการเผยแพร่ สืบทอด ผลิตซ้ำ โดย ปัญญาชนอนุรักษนิยม และกลไกของรัฐ กระบวนการดังกล่าวสร้างความสำเร็จอย่างต่อเนื่องทั้งในแง่ การสร้างประวัติศาสตร์นิพนธ์ และยึดกุมความหมายของชาติ และประชาธิปไตย (เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิข, 2536: 127-128) รวมถึงในแง่ที่สัมพันธ์กับแวดวงตุลาการ เช่น มีการศึกษาว่า บทบาทของนักกฎหมายที่เติบโตในระยะ 2490 และมีบทบาททางการเมืองในปี 2516 เป็นต้นมา ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของนักกฎหมายที่สมานในอุดมการณ์ราชาชาตินิยม มีการเผยแพร่วาทกรรมทาง กฎหมาย และการสร้างคำอธิบายจากการตีความรัฐธรรมนูญให้ยึดโยงกับพระราชอำนาจเช่นเดียวกัน (จาตุรงค์ สุทวาทน์และวีระ หวังสัจจะโชค, 2564: 80-106) สอดคล้องกับงานของจรัญ โฆษณานันท์ ใน ลักษณะที่ว่า แนวโน้มฝ่ายตุลาการไทยมีลักษณะแบบอนุรักษนิยมซึ่งมีการสร้างความสัมพันธ์กับ สถาบันพระมหากษัตริย์มาแต่โบราณ ทั้งในแง่คติความคิดของอำนาจกษัตริย์แบบจารีต และการมอบ อำนาจให้ตัดสินคดี จึงส่งผลให้เกิดวาทกรรมในการครอบงำสังคม เช่น การอ้างว่าพิพากษาคดีภายใต้ พระปรมาภิไธยเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ (จรัญ โฆษณานันท์, 2563: 216-217) ประกอบกับข้อยืนยัน สำคัญของ Duncan McCargo ที่ว่า ตุลาการไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และไม่เคยปกป้องรัฐธรรมนูญ แสดงให้เห็นจากการตั้งองค์มนตรี ซึ่งส่วนใหญ่คืออดีตข้าราชการตุลา การ (McCargo, 2014: 419) โดยที่บทสรุปสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของฝ่ายตุลาการวิวัฒน์ที่ มีการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์มาอย่างยาวนานคือ แม้ว่าจะมีการปฏิวัติ 2475 ยุติอำนาจแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ฝ่ายตุลาการไม่เคยได้รับผลกระทบจากการปฏิวัตินั้น ทั้งยังคงคิดว่าการ ทำงานของฝ่ายตน ต้องเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์เช่นเดิม และไม่ได้ยึดโยงกับ ประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ (จรัญ โฆษณานันท์, 2563: 216-217) ท่ามกลางความสัมพันธ์อันซับซ้อนของตัวแสดงต่างๆชี้ให้เห็นถึงข้อเปรียบเทียบระหว่าง “กรณีศึกษาทั้งในไทยและต่างประเทศ” ในส่วนสุดท้ายนี้ จึงเป็นการนำเสนอตัวแบบ “แนววิเคราะห์ การใช้อำนาจอตุลาการอย่างกว้างขวางในพรมแดนทางการเมืองไทย” ซึ่งมีการนำเสนอ ดังนี้

ภาพที่ 1 ตัวแบบ “แนววิเคราะห์การใช้อำนาจตุลาการอย่างกว้างขวางในพรมแดนทางการเมืองไทย

		ทางการเมืองและการ รัฐประหาร
--	--	--------------------------------

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้เขียน

กล่าวโดยสรุป ตัวแบบเฉพาะที่น่าเสนอนี้ เป็นการสังเคราะห์ขึ้นจากข้อเปรียบเทียบบริบทตุลาการวิวัฒนาการในประเทศ เพื่อเปรียบเทียบกรณีศึกษาในไทย โดยผู้เขียนมีข้อจำกัดว่า ตัวแบบดังกล่าวนี้เป็นเพียงมุมมองการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายตุลาการกับคดีที่มีนัยทางการเมืองตามที่มีการตั้งประเด็นคำถามโดยงานวิชาการต่างๆไว้ ซึ่งให้ความสำคัญไปที่การวิพากษ์องค์ประกอบ 3 ส่วน บนฐานคิดทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) ของอันโตนิโอ กรัมสกี ซึ่งประกอบไปด้วย ปัญญาชน กลไกรัฐ และกลไกการครองอำนาจนำ และให้ความสำคัญกับกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลาย แต่ให้การสนับสนุนฝ่ายตุลาการ เช่น นักร้องเรียนคดีทางการเมือง นักเคลื่อนไหว ทนายความ ซึ่งผู้เขียนเรียกกลุ่มนี้ว่า “Judicial Groupies” (กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการ) โดยจะมีการกล่าวถึงความสำคัญในบทต่อไป

ทั้งนี้ ในส่วนที่มีความแตกต่างจากตัวแบบในบริบทต่างประเทศคือ การมองว่า “บทบาทของฝ่ายตุลาการในพรมแดนการเมือง” ไม่ได้มีลักษณะกระบวนการในเชิงของปรัชญาหรือยึดโยงกับทฤษฎีทางกฎหมาย ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อเสนอวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ในลักษณะที่ว่า “ตุลาการวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นมุ่งทำลายผู้ท้าทายระบอบ โดยไม่ได้มีการยึดโยงกับปรัชญาหรือทฤษฎีกฎหมายจากสำนักใดๆ” รวมถึงไม่ได้มีการสรุปตามข้อเสนอของ Bjorn Dressel ที่มองว่า การผลักดันให้ “ศาลเข้าไปยุ่งการเมือง” แบบตุลาการล่างขึ้นบน (Judicial from below) จะเป็นแนวโน้มตุลาการเชิงบวก เพราะตัวแสดงเหล่านี้ (นักร้องเรียน) ในบริบทการเมืองไทยมีลักษณะที่แตกต่างจากประเทศตะวันตก ประกอบกับเมื่อเปรียบเทียบลักษณะการบัญญัติคำตามความหมายในบริบทต่างประเทศ “ตุลาการวิวัฒนาการในไทย” เมื่อนำกรณีศึกษาข้อพิพาททางการเมืองลงปวิเคราะห์ผ่านตัวแบบในข้างต้น จะเห็นได้ว่า การใช้อำนาจตุลาการในลักษณะนี้ไม่ได้มีความหมายถึงการตีความอย่างก้าวหน้า (Judicial Activism) แบบอเมริกา หรือแม้กระทั่งการเข้าไปในแดนการเมืองเพื่อเป็นการจำกัดอำนาจรัฐ ขยายสิทธิพลเมืองอย่างในความหมายแบบ (Judicialization of Politics) เชิงบวกแบบในยุโรป แต่กลับมีลักษณะการใช้อำนาจในเชิงลบ เพื่อปกป้องอำนาจที่ยึดโยงมาจากการรัฐประหาร 2549 เป็นต้นมา แม้แต่ใครที่เคยเป็นฝ่ายดังกล่าว เมื่อย้ายฝั่งเป็นผู้ต่อต้าน ระบอบตุลาการวิวัฒนาการมีโอกาสในการใช้

อำนาจในการปกป้องฝ่ายตนเองทันที โดยมีการตั้งข้อสังเกตกับข้อวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญในกรณีพรรคประชาธิปัตย์ที่ยื่นอยู่ในฝั่งอนุรักษ์นิยมเสมอมา

ข้อสรุปจากการศึกษาพัฒนาการของกระแสแนวคิดตุลาการภิวัฒน์ในเชิงเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่า ฝ่ายตุลาการในบริบทประเทศประชาธิปไตยมั่นคงมีความแตกต่างจากกลุ่มประเทศประชาธิปไตยใหม่อย่างสำคัญ ภายใต้ข้อค้นพบที่ควรเปิดใจยอมรับว่าอำนาจตุลาการกลายเป็นหนึ่งในตัวแสดงทางการเมือง ซึ่งมีได้มีบทบาทเพียงแค่องค์กรเชิงรับ ทำหน้าที่ตัดสินคดีไปตามตัวบททางกฎหมาย แต่เมื่อต้องเข้าสู่การวินิจฉัยคดีทางการเมือง ศาลกลับกลายเป็นตัวแปรส่วนหนึ่งของการครองอำนาจทางการเมืองที่ทุกฝ่ายต่างต้องการเข้ายึดครองหรือตั้งเป็นพันธมิตร โดยในส่วนที่กลายเป็นปัญหาคือการใช้อำนาจตุลาการในเชิงลบที่เป็นการขยายพรมแดนอำนาจรัฐแทรกแซงฝ่ายอื่นๆ ซึ่งด้วยวัฒนธรรมทางการเมืองที่อยู่ต่างบริบทกัน ทำให้ฝ่ายตุลาการถูกจัดวางในมิติที่ซับซ้อน บ้างยินยอมตกอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายการเมืองเพราะการถูกบังคับ บ้างยินดีต่อการสนับสนุนฝ่ายการเมืองในการขจัดคู่ต่อสู้โดยใช้คำพิพากษาเพราะมีผลประโยชน์ต่างตอบแทน บ้างยืนยันต่อความยุติธรรมในการคัดค้านอำนาจบังคับทางกายภาพ ทว่าคงสามารถคาดเดาจุดจบได้ว่า “คนถือปืนกับคนถือค้อนใครน่ากลัวกว่ากัน” ความหลากหลายเหล่านี้เห็นได้ชัดว่าควรต้องทำการศึกษาความแตกต่างในด้านการประกอบสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของแต่ละรัฐ แม้หากจะทำความเข้าใจตุลาการภิวัฒน์ที่มีความเฉพาะในบริบทรัฐไทย อาจต้องย้อนกลับไปศึกษาการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจตุลาการตั้งแต่จุดเริ่มต้น จนนำไปสู่การสร้างสถานะการครองอำนาจนำทางการเมืองได้ ดังมีการอธิบายในหัวข้อต่อไป

4.3 การประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนตุลาการภิวัฒน์แบบไทย

ในหัวข้อนี้เป็นการสร้างคำอธิบายถึงการประกอบสร้างลักษณะ “กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” ของระบอบตุลาการภิวัฒน์ในไทย (Judicialization of Thai Politics) ภายใต้ข้อเสนอในแง่มุมมองใหม่ที่ว่า การเกิดระบอบตุลาการภิวัฒน์ มิได้เป็นเพียงกระบวนการของฝ่ายศาลหรือตุลาการเท่านั้น แต่คือการประสานผลประโยชน์ร่วมของกลุ่มพลังทางสังคมอันหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชนชั้นนำทางการเมือง ปัญญาชน กลไกรัฐ และภาคประชาสังคม โดยกลุ่มเหล่านี้มีเงื่อนไขและเจตจำนงร่วมทางการเมืองแบบเดียวกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ซึ่งฝ่ายตุลาการเป็นเพียงกระบวนการสุดท้ายเพื่อสร้างความชอบธรรมต่อประชาชนผ่านระบบกฎหมาย โดยข้อเสนอดังกล่าวเป็นการโต้แย้งหลักการดั้งเดิมที่ว่า ตุลาการภิวัฒน์เป็นปฏิบัติการของฝ่ายตุลาการเพื่อแทรกแซงฝ่าย

การเมืองผ่านคำพิพากษา ซึ่งไม่สามารถอดช่องว่างจากการตั้งคำถามในกลุ่มงานที่ศึกษาอำนาจตุลาการในเชิงสถาบันที่มีข้อสรุปในทำนองว่า ฝ่ายตุลาการยังเป็นองค์กรเชิงรับ (Passive) ไม่สามารถกระทำการเชิงรุก (Active) เพื่อตอบโต้คู่ขัดแย้งทางการเมืองได้ ด้วยเหตุนี้การโยนความผิดว่าศาลแทรกแซงการเมืองจึงไม่มีน้ำหนักเพียงพอ

การโต้แย้งข้อสรุปในข้างต้น จึงต้องให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มพลังทางการเมืองต่างๆ ที่มีเจตจำนงร่วมกัน จึงพยายามสร้างภาวะการนำในทางสังคม โดยผลึกให้ข้อขัดแย้งทางการเมืองกลายเป็นคติความเชื่อสู่อำนาจศาล และฝ่ายศาลคือหนึ่งในความสัมพันธ์ทางการเมืองเหล่านั้น ซึ่งนำไปสู่การอำพรางวัตถุประสงค์ทางการเมืองที่สังคมยอมรับว่ามีความชอบธรรมนั้นคือ “คำพิพากษาโดยฝ่ายตุลาการ” ทั้งนี้ การอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ของกระบวนการดังกล่าว มีการนำเสนอผ่านแนวคิด “กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” (Historical Bloc) ซึ่งอยู่บนฐานคิดทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) โดยได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวคิดใช้วิเคราะห์การก่อตัวทางสังคม (Social Formation) ได้อย่างเป็นระบบ (Sasoon, 1980: 26)

อย่างไรก็ดี การสร้างคำอธิบายนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “ระบอบตุลาการภิวัตน์” จะสามารถครองการนำได้ จะต้องได้รับความชอบธรรมจากคนในสังคม ซึ่งต้องผ่านกระบวนการประกอบสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับค่านิยม อุดมการณ์ และคติความเชื่อทางวัฒนธรรม อันเกิดจากการกล่อมเกลามาจากชนชั้นปกครองจนเกิดเป็น “โลกทัศน์สามัญ” ขณะเดียวกันงานศึกษาเกี่ยวกับแวดวงตุลาการในอดีตต่างมีข้อเสนอที่น่าสนใจว่า “อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของฝ่ายตุลาการไม่ได้มีมาแต่ดั้งเดิม หากแต่ถูกริเริ่มในช่วงก่อนการอภิวัฒน์สยามเท่านั้น” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2555) ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางอำนาจดังกล่าวจึงเริ่มขึ้นในช่วงกระบวนการรวมศูนย์อำนาจ (centralization) ของรัฐสยามเป็นการเกริ่นนำ และตามด้วยประเด็นสำคัญในช่วงระยะเวลาต่างๆ ที่ผู้เขียนเสนอว่า ปรากฏการณ์เหล่านั้นล้วนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ “ระบอบตุลาการภิวัตน์” ถูกทำให้แข็งแกร่งขึ้น โดยจุดเน้นสำคัญจะเป็นการนำเสนอความเชื่อมโยงของกลุ่มก้อนทางการเมืองต่างๆ ในช่วงก่อนการปฏิรูปทางการเมืองในปี พ.ศ. 2540 ที่งานชิ้นนี้พยายามสร้างมุมมองใหม่ว่า “การเกิดขึ้นของระบอบตุลาการภิวัตน์” มีจุดเริ่มต้นจากการ “สถาปนาบทบาทของกลุ่มก้อนนักกฎหมายมหาชน” และนำไปสู่การผสมผสานจุดร่วมกับตัวแสดงอื่นๆ ต่อไป ดังมีการอธิบายดังต่อไปนี้

4.3.1 การช่วงชิงการนำในการสถาปนากลุ่มก้อนอำนาจของชนชั้นตุลาการในบริบทรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ในปัจจุบันมีงานวิชาการกระแสหลักจำนวนไม่น้อยที่มักนำเสนอว่า แวดวงตุลาการที่อาจหมายรวมถึงข้าราชการ ผู้พิพากษา รวมถึงโครงสร้างระบบกฎหมาย สามารถเข้าสู่ความทันสมัย (modernization) ได้ตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 5 จากการที่รัฐสยามพยายามใช้กระบวนการรวมศูนย์อำนาจ (centralization) ทั้งการอธิบายว่า “ผู้พิพากษายุคนนั้นมีมาตรฐานเทียบเคียงกับการพิจารณาคดีกับรัฐตะวันตก” (แสง บุญเฉลิมวิภาส, 2552: 169) หรือแม้แต่การนำพันธกิจในการจัดโครงสร้างระบบกฎหมายในช่วงนั้นมาอธิบายว่า รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีการจัดระเบียบการศาลใหม่ จัดตั้งโรงเรียนกฎหมาย ข้าราชการพิจารณาความ จัดประมวลกฎหมาย เพิ่มเงินเดือนผู้พิพากษา (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2556: 43)

การนำเสนอในข้างต้นกลับถูกโต้แย้งจากกลุ่มงานเชิงวิพากษ์จำนวนมาก ทั้งที่แสดงออกในเชิงตีความ และนำเสนออย่างตรงไปตรงมาผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะงานสำคัญของกฤษณ์พชร โสมณวัตร (2562) ที่สรุปในเชิงว่า แวดวงตุลาการ (class fractions) ในช่วงนั้นไม่ได้มีสถานะนำทั้งในทางการเมือง หรือในทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด เงินเดือนผู้พิพากษาอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าข้าราชการฝ่ายการเมือง ทั้งระบบการพิจารณาคดีความก็ผูกติดกับหลักความเชื่อ ไม่ได้ได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศ (กฤษณ์พชร โสมณวัตร, 2562) หากมองประเด็นเดียวกันในบริบทปัจจุบัน ฝ่ายตุลาการสามารถพลิกกลับ เลื่อนชั้น โดยที่ถูกจัดอยู่ในฝ่ายชนชั้นนำในสังคม และคงไม่เกินเลยนักหากจะบอกว่า สถานะนำของฝ่ายตุลาการคือ “หนึ่งในประวัติศาสตร์ที่เพิ่งร่วมกันสร้าง” เช่นเดียวกับที่มีการกล่าวถึงวิถึครอบงำทางประวัติศาสตร์ของชนชั้นปกครองในประเด็นอื่นๆ

ทั้งนี้ จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้กลุ่มแวดวงตุลาการ (class fractions) เริ่มมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น เกิดจากการผลิตสร้างของกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ที่ผู้เขียนนำเสนอว่า บทบาทของพระองค์มีส่วนสำคัญในการผสานให้กลุ่มย่อยทางชนชั้นของฝ่ายตุลาการมีความเป็นปึกแผ่นมากขึ้น จนกลายเป็นกลุ่มก้อนอำนาจทางเลือก (alternative power bloc) โดยพระองค์ทรงสร้างภารกิจสำคัญของกระทรวงยุติธรรม ที่นำเอาวิธีคิดด้วยระบบกฎหมายสมัยใหม่ ปรับปรุงโครงสร้างและยกระดับความมั่นคงของผู้ประกอบอาชีพตุลาการ จากการที่พระองค์จบการศึกษาจากต่างประเทศ (กฤษณ์พชร โสมณวัตร, 2562: 68) แม้เหตุผลดังกล่าวจะเกี่ยวเนื่องกับการที่รัฐสยามพยายามส่งข้าราชการบริวารไปศึกษาศิลปวิทยาการในฝั่งตะวันตกเพื่อมาพัฒนาประเทศก็ตาม ประเด็นดังกล่าวคงปฏิเสธไม่ได้อีกเช่นกันว่า ความเปลี่ยนแปลงจากการปฏิรูปโครงสร้างแวดวงตุลาการของพระองค์สร้าง

ความสัมพันธ์ต่อกลุ่มก้อนอำนาจดั้งเดิมนั้นคือ”ราชสำนัก”(classical power bloc) โดยหลักการปกครองด้วยกฎหมายจากตะวันตกที่มีเนื้อหาสาระสวนทางกับการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งท้ายสุดแล้วกลุ่มก้อนอำนาจของพระองค์จึงถูกทำลายลงโดยความร่วมมือของกลุ่มนักกฎหมายของราชสำนักที่ยึดกุมการนำทางการเมืองจนล่วงมาถึงการอภิวัฒน์สยาม

4.3.1 การอภิวัฒน์สยาม 2475 - 2490 การท้าทายจากกลุ่มก้อนอำนาจทางเลือกกลุ่มใหม่

ในช่วงปลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้เผยให้เห็นถึงร่องรอยของการเรียกร้องที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitution Monarchy) อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ข้อเสนอของชนชั้นเจ้านายฝ่ายก้าวหน้า และปฏิบัติการของกลุ่มทหารหนุ่มในกบฏ ร.ศ.130 จนทำสำเร็จโดยกลุ่มคณะราษฎร 2475 ซึ่งในระยะเปลี่ยนผ่านนี้แสดงถึงความขัดแย้งอันซับซ้อน ไร้เสถียรภาพ การลองผิดลองถูก นอกจากความขัดแย้งในเชิงอุดมการณ์ด้วยแล้ว ศราวุฒิวิสาพรหม ยังนำเสนอว่า การปฏิวัติสยาม 2475 แสดงถึงการกลายเป็นรัฐประชาชาติ ซึ่งก่อให้เกิดรัฐธรรมนูญแบบลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก โดยมีเนื้อความอันบ่งบอกว่า “ประชาชนคือผู้ทรงอำนาจอธิปไตย” (ศราวุฒิ วิสาพรหม, 2559: 4-6) ผลอย่างสำคัญของการปฏิวัติส่วนหนึ่งคือ การได้รับอิทธิพลจากแนวคิดกฎหมายในทางตะวันตกที่หนุนเสริมวิธีคิดทางกฎหมายแบบใหม่อีกครั้ง กล่าวคือรัฐประชาชาติให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจแก่ประชาชนมากกว่าชนชั้นปกครองในระบอบเดิม ส่งผลให้สถาบันตุลาการกลายเป็นองค์กรภายใต้รัฐธรรมนูญ มีอำนาจอิสระจากฝ่ายการเมืองตามบทบัญญัติ ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงกระทรวงภายใต้อำนาจขององค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น นั้นแสดงให้เห็นว่าการจัดวางโครงสร้างทางการเมืองด้วยระบอบใหม่ส่งผลให้เกิดการช่วงชิงสถานะนำทางการเมือง โดยเฉพาะกลุ่มก้อนอำนาจของฝ่ายตุลาการ (power bloc)

ทั้งนี้ ในงานของกฤษณ์พชร ได้โต้แย้งว่า แม้ฝ่ายตุลาการจะมีอำนาจอิสระ แต่เป็นเพียงความอิสระที่เขียนไว้เท่านั้น และหลักกฎหมายแบบใหม่ของกรมหลวงราชบุรีฯ ได้ถูกลดบทบาทลง ประกอบกับสมัยรัชกาลที่ 6 มีการปลูกฝังอุดมการณ์ทางจารีตอย่างหนักหน่วง ยิ่งผลักดันให้โครงสร้างของแวดวงทางกฎหมายไม่ได้รับผลกระทบจากการปฏิวัติมากนัก (กฤษณ์พชร โสมณวัตร, 2562: 230) สอดคล้องกับข้อเสนอของเหล่านักคิดร่วมสมัยอย่าง นิธิ เอียวศรีวงศ์และจรัญ โฆษณานันท์ ที่มองว่าคณะราษฎรไม่ได้แตะต้องโครงสร้างของแวดวงตุลาการอย่างที่เราจะคิด (จรัญ โฆษณานันท์, 2563) อุดมการณ์ทางกฎหมายแบบรัฐประชาชาติจึงไม่ได้ลงหลักปักฐาน และมีความเป็นไปได้เพียงว่า ผู้ที่สนใจและมีโอกาสเข้าถึงความเป็นรัฐธรรมนูญนิยมเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าใจหลักการดังกล่าวได้อย่างเพียงพอ แม้จะมีงานที่นำเสนอในทำนองว่า การกล่าวเช่นนี้ไปการโยนความผิดให้ประชาชน แต่

ปฏิเสธไม่ได้ว่า ราชวรสามัญที่เห็นด้วยกับการปฏิวัติกับคนที่สมทานในหลักคิรัฐธรรมนูญนิมนั้น แตกต่างกันพอสมควร

กล่าวโดยรวมว่าในบริบทระหว่าง 2475 – 2490 ได้แสดงถึงการต่อสู้ของกลุ่มย่อยของชนชั้น (class fractions) เพื่อสร้างการนำในกลุ่มก้อนอำนาจของฝ่ายตุลาการ (power bloc) ทั้งการสร้าง คำอธิบายกฎหมาย การบัญญัตินิยาม สร้างวาทกรรม การผลิตตำรา โดยเฉพาะขอบเรื่องเขตอำนาจ ของพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่ (ณัฐพล ใจจริง, 2556) ซึ่งเป็นการปะทะ ระหว่างนักกฎหมายสำนักรัฐธรรมนูญนิยม (สายคณะราษฎรที่จบจากฝรั่งเศส) กลุ่มเหล่านี้มีอำนาจ ในทางการเมืองในช่วงต้นการปฏิวัติ กับสำนักจารีตประเพณี (สำนักอังกฤษ) มักเป็นข้าราชการฝ่าย ตุลาการ มีตำแหน่งในศาลยุติธรรม และเนติบัณฑิตยสภาเป็นส่วนใหญ่ (กฤษณ์พชร โสมณวัตร, 2562 : 300) การปะทะกันดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า นักกฎหมายฝ่ายฝรั่งเศสไม่ได้มีสถานะน่าอย่างราบรื่น แต่มี ความพยายามตอบโต้จากสำนักอังกฤษเพื่ออ้างไว้ซึ่งหลักกฎหมายแบบราชสำนักเช่นกัน โดยสามารถ ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ช่วงต้นของการปฏิวัติอำนาจของฝ่ายข้าราชการตุลาการ (สำนักอังกฤษ) จะหดแคบ ลงเพราะแกนนำคณะราษฎรส่วนใหญ่จบการศึกษาจากสำนักฝรั่งเศส และเมื่อสิ้นสุดยุคคณะราษฎร ที่เกิดการรัฐประหารฉีกรัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรกในปี 2490 กลุ่มนักกฎหมายสำนักอังกฤษที่เติบโตใน ตำแหน่งข้าราชการฝ่ายตุลาการ จึงได้กลับมามีสถานะที่ดีขึ้นอีกครั้ง และเริ่มแสดงบทบาทให้เห็นเด่นชัดในช่วงปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนนำเสนอว่ามี 2 ประเด็นสำคัญในช่วงเวลานี้ที่ทำให้สถานะของกลุ่มก้อน ของฝ่ายตุลาการได้รับการหนุนเสริมจากการผสมผสานผลประโยชน์ร่วมกับกลุ่มก้อนอำนาจอื่นๆ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 คติอาชญากรสงครามในฐานะต้นแบบตุลาการวิวัฒน์แบบไทย หนึ่งใน สิ่งสำคัญที่งานศึกษานี้ต้องการนำเสนอคือ การโต้แย้งการมองตุลาการวิวัฒน์ด้วยแว่นอันเดิม ซึ่งคำว่า “ตุ - ลา - การ - วิ - วัฒน์” ด้วยการบัญญัติเช่นนี้เป็นการโยนความผิดไปว่าเป็นการกระทำของฝ่าย ตุลาการเพียงอย่างเดียว ซึ่งมักมีงานที่อ้างบทบาทในเชิงสถาบันว่า “เมื่อไม่มีผู้ร้อง ก็ไม่มีคดีให้ตัดสิน จะโทษฝ่ายตุลาการได้อย่างไร” เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว คำอธิบายในประเด็นนี้จึงชวนวิเคราะห์ว่า ตุลา การวิวัฒน์แบบไทย มีลักษณะสำคัญคือ แสดงถึงการผสมผสานผลประโยชน์ของกลุ่มย่อยอำนาจ (class fractions) หรือกลุ่มก้อนอำนาจ (power bloc)

ทั้งนี้ เมื่อย้อนพิจารณาคติอาชญากรสงคราม จะพบว่างานศึกษาในเชิงนิติวิธีล้วนนำเสนอว่า คติดังกล่าวเป็นการพิจารณาที่ไม่ได้แตกต่างจากภูมิปัญญาทางนิติศาสตร์ในทางสากล (กฤษณ์พชร โสมณวัตร, 2562) แต่หากมองในแง่ของผสมผสานกลุ่มก้อนทางการเมือง (fusion) เพื่อรักษาอำนาจของ คณะราษฎร หลักฐานจากจดหมายของจอมพล ป. ถึงนายปรีดี ก็สร้างปัญหาในการตีความอยู่เช่นกัน

และไม่อาจตัดทิ้งแถมว่าคดีดังกล่าวอาจเป็นการช่วยเหลือจอมพล ป. โดยนายปรีดี ด้วยความตั้งใจข้อเท็จจริงเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการที่ศาลกลายเป็นหนึ่งในกลไกของรัฐ ที่มีไว้เพื่ออำนวยการอำนาจนำในสังคม และกล่าวได้ว่าศาลอาจตัดสินโดยมีการเมืองเป็นตัวชี้หน้า โดยมองว่ากลุ่มก้อนทางการเมือง (political power bloc) และกลุ่มก้อนของฝ่ายตุลาการ (judicial power bloc) ได้สร้างเงื่อนไขร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออำนวยการอำนาจนำในสังคมต่อไป ภาพใหญ่เหล่านี้ได้ขยายรายละเอียดของกระบวนการ “ตุลาการภิวัตน์แบบไทย” (Judicialization of Thai Politics) ซึ่งมีลักษณะเป็นเชิงลบ อันไม่ได้เป็นการจำกัดอำนาจรัฐ ขยายสิทธิประชาชน ทั้งยังโต้แย้งหลักการที่ว่าศาลเป็นองค์กรเชิงรับ (Passive) จึงไม่อาจรับผิดชอบได้ แต่กลับให้เห็นด้วยการเกาะกลุ่มของกลุ่มพลังต่างๆ ที่ใช้ศาลเป็นพิธีกรรมเพื่อสร้างความชอบธรรม

ประเด็นที่สอง “การประกอบสร้างตุลาการหมายเลขหนึ่ง” กับพระปรมาภิไธยในคำพิพากษา ความสำคัญที่เพิ่มมาในช่วงเวลานี้คือ ระหว่างที่มีการขับเคลื่อนเพื่อสร้างสถานะนำในกลุ่มก้อนอำนาจหลัก (main power bloc) กลุ่มย่อยต่างได้พยายามหาแนวร่วม (alliance) กับกลุ่มอื่นๆ โดยแสดงให้เห็นว่าการเข้ายึดกุมอำนาจตุลาการได้มีการนำความสัมพันธ์ด้วยคติทางวัฒนธรรมแบบจารีต โดยมีการริเริ่มนำวลี “ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” มาใส่ในคำพิพากษาเป็นครั้งแรกในปี 2485 (ยุคจอมพล ป.) (เอกสารหอจดหมายเหตุศาลยุติธรรม, คำพิพากษาศาลจังหวัดนนทบุรี พ.ศ. 2478-2497, แฟ้ม 00043, พิพิธภัณฑศาลไทย และหอจดหมายเหตุสถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการ) ซึ่งอาจมองได้ว่า การใช้วลีดังกล่าวได้กลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดเพี้ยนในสังคม และผลักดันให้มีการใช้พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้องในทางการเมือง แม้เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วกันว่า วิวัฒนาการทางกฎหมายไทยหลังการปฏิวัติ 2475 มีการลดทอนอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจสูงสุดในระบอบเก่า ด้วยการแยกพระราชอำนาจออกจากกระบวนการพิจารณาคดี แต่การตั้งประเด็นจากงานของกฤษณ์เพชร (2562) ในเรื่องการนำวลี “ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ประทับตราลงในคำพิพากษาในยุคของจอมพล ป. ที่กฤษณ์เพชรเสนอว่า ไม่สู้จะสอดคล้องกับข้อสรุปในงานวิชาการที่ศึกษาบทบาทของคณะราษฎรนัก เพราะด้วยสถานะความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจเก่ากับผู้มีอำนาจใหม่ ย่อมดูไม่สมเหตุสมผลที่จอมพล ป.จะเป็นผู้อันเชิญพระราชอำนาจกลับมา (กฤษณ์เพชร โสมณวัตร, 2562: 275) โดยมีการสร้างข้อเสนอไว้หลายประเด็น ซึ่งทิศทางส่วนใหญ่อธิบายในเชิงว่า การนำ “ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” มาใส่ไว้ในคำพิพากษาก็เพื่อสร้างความชอบธรรมในทางกฎหมายเท่านั้น (สายชล สัตยานุรักษ์, 2557: 60-61)

ลักษณะการตีความดังกล่าวนี้ยังนำมาซึ่งวิธีพิจารณาคดีที่มีความพิเศษแตกต่างไปจากวิธีพิจารณาความทั่วไป อาทิ การที่ผู้พิพากษาสามารถใช้ดุลยพินิจของตนในการพิจารณาพิพากษาคดี แทนการฟ้องร้องไต่สวนพยานหลักฐาน ตามหลักวิธีพิจารณาความทั่วไปได้ (ประภาศน์ อวยชัย , 2531: 21) นำมาซึ่งการตั้งคำถามต่อการพิจารณาคดีของผู้พิพากษาว่ามีการใช้ดุลยพินิจอันเกินขอบเขตในทางกฎหมายหรือไม่ รวมถึงมักมีการกล่าวอ้างจากศาลว่าเป็นการกระทำภายใต้ “ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์” ส่งผลให้สถาบันตุลาการอยู่เหนือการตรวจสอบเนื่องจากผูกติดคำอธิบายที่ยึดโยงถึงพระราชอำนาจ แม้จะมีการประทับตราในคำพิพากษาค้างครั้งแรกในปี 2485 แต่จากการศึกษาของ สรชา สันตติรัตน์ (2563) มีข้อสรุปว่า คำพิพากษากฎีกาคดีละเมิดอำนาจศาลทั้งหมดที่ผ่านมาเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2478-2554 มีจำนวนทั้งสิ้น 107 คดี และพบว่าการไต่เหตุผลในคำพิพากษาของศาลที่อ้างถึง “ภายใต้พระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์” ที่ส่งผลถึง “ความศักดิ์สิทธิ์” ของศาลที่ไม่สามารถ ล่วงละเมิดได้มาจนถึงปัจจุบัน (สรชา สันตติรัตน์, 2563: 125)

อย่างไรก็ดี เราจะเห็นแนวความคิดทางกฎหมายเหล่านี้ จากทฤษฎีของเหล่าผู้พิพากษาค้นสำคัญ เช่น ทฤษฎีของจรัญ ภักดีธนากุล อดีตศาลรัฐธรรมนูญ (2551-2563) ที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามยึดโยงพระราชอำนาจกับการทำหน้าที่ผู้พิพากษา เช่นการอธิบายว่า

"เราถือกันว่าพระองค์ท่านเป็น 'ตุลาการหมายเลข 1' นี่เป็นคำพูดแบบสื่อความหมายที่เข้าใจในหมู่พวกเรา นี่เป็นสิ่งที่ไม่มีสอนในโรงเรียนกฎหมายอย่างชัดเจน แต่เป็นคำสอนของพระองค์ที่ชี้ให้เห็นว่า "ความยุติธรรมมาก่อนกฎหมาย และอยู่เหนือกฎหมาย" (จรัญ ภักดีธนากุล ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ เล่าถึงพระอัจฉริยภาพของในหลวง ร.9 ที่ทรงใช้อำนาจอธิปไตยผ่านศาลครั้งแรก (BBC News, 2559)

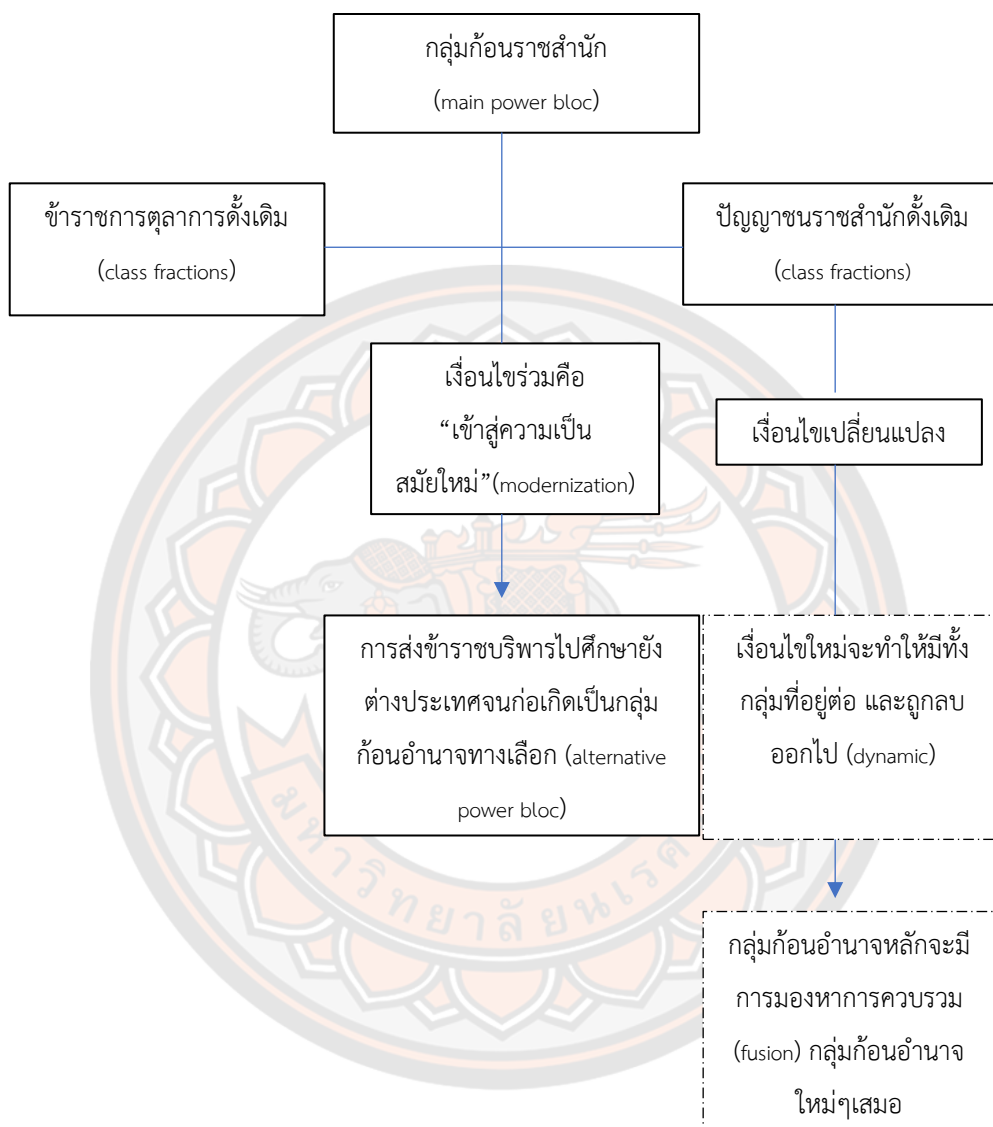
ทั้งที่ยืนยันได้ว่า แนวความคิดเหล่านี้ตกทอดมาอย่างยาวนานกับการกล่าวถึง “ประเพณีปฏิบัติของศาลยุติธรรมที่ทำกันมา 130 ปี เมื่อจะเปิดศาลต้องกราบบังคมทูลเชิญพระบาทพระมหากษัตริย์ "เสด็จเหยียบศาล" โดยจรัญอธิบายเพิ่มเติมว่า “เป็นที่เล่าขานในแวดวงตุลาการถึงการครั้งเสด็จเหยียบศาลแห่งหนึ่งในภาคเหนือ และทรงเป็นประธานองค์คณะพิพากษาคดีบุกรุกที่ดินของผู้เสียหาย” แม้จะไม่มีหลักฐานในคดีดังกล่าว แต่มีการกล่าวถึงในหนังสือประวัติศาสตร์ของวงการยุติธรรมในสมัยในหลวง ร.9 ว่า”พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงประทับบัลลังก์ตัดสิน

คดีด้วยพระองค์เองเป็นเป็นครั้งแรก คดีแรกที่พระองค์ทรงตัดสินคือ "คดีลักโม" ในห้องพิจารณาคดีที่ 12 ของศาลอาญา (BBC News, 2559)

นอกจากปัญหาเรื่องการยึดโยงพระราชอำนาจในคำพิพากษาด้วยแล้ว ความรับรู้และของเหล่าตุลาการต่างๆยังเลยเถิดจนกระทั่งเห็นควรว่าให้องค์พระมหากษัตริย์ทรงสร้างความชอบธรรมในทางพิธีการแต่ศาล ทรศนะเหล่านี้ล้วนย้อนแย้งกับหลักการในทางสากล ซึ่งต่างเป็นที่รับรู้ในวงวิชาการทั่วไปว่า “ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย แม้จะเป็นรูปแบบราชาอาณาจักร แต่การใช้อำนาจอธิปไตยนั้น พระองค์ไม่สามารถใช้อำนาจในทางการเมืองได้เอง แต่ทรงใช้โดยความยินยอมของรัฐสภา และการกระทำใดๆขององค์พระมหากษัตริย์ต้องมีผู้ลงนามสนองพระบรมราชโองการ ผู้ลงนามจะต้องรับผิดชอบแทนองค์พระมหากษัตริย์ตามหลัก The King can do no wrong นั่นเอง” (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2553: 14)

ประเด็นทั้งสอง ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการชี้ว่า กลุ่มก้อนอำนาจทางการเมืองและกลุ่มก้อนอำนาจของฝ่ายตุลาการได้เริ่มมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (fusion) อันมีผลจากหลายปัจจัย ทั้งการปฏิวัติสยาม 2475 แม้ว่าจะถูกมองว่าเป็นเรื่องน่าเสียดายที่กลุ่มคณะราษฎร ไม่ได้เข้าไปปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบศาล แต่ด้วยความไม่เป็นเอกภาพในเชิงอุดมการณ์ของพวกเขาเองที่แสดงออกผ่านความขัดแย้งของกลุ่มผู้นำการปฏิวัติ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า คณะราษฎรมีความพยายามเปลี่ยนแปลงในเชิงอุดมการณ์ทางกฎหมายที่ถูกครอบงำจากระบบเก่าอยู่บ้าง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการนำเสนอระบบกฎหมายสมัยใหม่ การให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญ โดยในงานของชาติรี ประกิตนันทการ ได้อธิบายไว้ว่า กระแสความคิดจากการปฏิวัติก่อตัวและแพร่ขยายลงไปสู่สำนักของผู้คนในช่วงระยะเวลา 15 ปี ซึ่งพวกเขากระทำการสร้างสำนึกผ่านเครื่องมืออันหลากหลาย เช่น พิธีกรรมสาธารณะ สื่อโฆษณา ตำราเรียน เป็นต้น เครื่องมือในทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อถ่ายทอดจิตวิญญาณใหม่ให้เข้าไปในจิตใจของพลเมือง (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2563: 12) โดยมีการสรุปลักษณะกลุ่มย่อยทางชนชั้น (class fractions) และกลุ่มก้อนทางอำนาจ (power bloc) ของแวดวงตุลาการในบริบทรัฐธรรมนูญสิทธิราชาธิปไตยในแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 ลักษณะกลุ่มย่อยทางชนชั้น (class fractions) และกลุ่มก้อนทางอำนาจ (power bloc) ของแวดวงตุลาการในบริบทรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากแผนภาพ แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก้อนอำนาจทางการเมืองในช่วงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงก่อนการปฏิวัติ 2475 ที่แม้ฝ่ายราชสำนักจะพยายามปรับตัวในการนำเขาระบบกฎหมายแบบใหม่จากตะวันตกด้วยการส่งข้าราชการไปศึกษาต่างประเทศ แต่ด้วยหลัก

กฎหมายสมัยใหม่ที่ค้ำจุนกับการที่รัฐไทยกำลังอยู่บริบทสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กลุ่มก้อนราชสำนักจึงมีอาจควบรวมกับกลุ่มก้อนอำนาจทางเลือกที่นำโดยกรมหลวงราชบุรีฯได้ และเมื่อเกิดเงื่อนไขใหม่ก็จะมีทั้งกลุ่มก้อนอำนาจได้ไปต่อ และมีกลุ่มที่หลุดออกไปเหตุเพราะเงื่อนไขทางการเมืองที่แตกต่างกัน

4.3.2 ช่วงปี พ.ศ. 2490 -2516 กับการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำไทย (elite of power bloc)

ในการศึกษาการเมืองของชนชั้นนำไทยที่ผ่านมา มีข้อสรุปอันเป็นที่ทราบกันดีว่า ภายหลังจากรัฐประหารในปี 2490 ถือว่าเป็นช่วงที่กลุ่มอนุรักษนิยมได้กลับมาใช้อำนาจอีกครั้งด้วยเหตุผลการหลุดวงโคจรของกลุ่มคณะราษฎร โดยในวงวิชาการมีลักษณะการใช้คำอธิบายปรากฏการณ์นี้ในหลายทฤษฎี และในระยะหลังงานที่ศึกษาการเมืองที่ขับเคลื่อนโดยชนชั้นนำ (Elite studies) มักให้ความสำคัญกับบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในปริมาณที่มากขึ้น โดยมีหลายแนวคิดสำคัญที่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการไทย อาทิ แนวคิดสถาบันกษัตริย์เชิงเครือข่ายของ (Network monarchy) และถูกโต้แย้งโดยแนวคิดรัฐพันลึก (Deep State) เออเจนี เมรีโอ รวมถึงแนวคิดฉันทามติภูมิพล (The Bhumibol consensus) ของเกษียร เตชะพีระ เป็นต้น แม้กระทั้งงานที่ศึกษาในมิติเชิงอุดมการณ์นั้นมีข้อสรุปคล้ายคลึงกันว่า กลุ่มชนชั้นนำ (กองทัพ ข้าราชการ พ่อค้า ตุลาการ) มีการขับเคลื่อนการนำทางสังคมภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองแบบ “ราชาชาตินิยม” (Royalism)

แม้ข้อสรุปในงานศึกษาประวัติศาสตร์ทางการเมืองส่วนใหญ่จะจบลงที่การอธิบายว่า ในช่วง 2490 หรือเร็วกว่านั้นไม่กี่ปี กลุ่มอนุรักษนิยมได้กลับมาใช้อำนาจนำทางการเมืองอีกครั้งภายใต้การขับเคลื่อนด้วยอุดมการณ์ราชาชาตินิยม (Royalism) ตามข้อเสนอของธงชัย วินิจจะกุล แต่ในมุมของการก่อตัวในบริบท”ตุลาการภิวัตน์” นั้น ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มก้อนอำนาจผู้มีสถานะนำชั่วคราว (Main Power bloc) จะพยายามเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับกลุ่มก้อนอำนาจทางเลือก (Alternative Power bloc) อยู่เสมอ เช่น กลุ่มจอมพล ป. ในบางช่วงเริ่มหันไปผูกมิตรกับฝ่ายชนชั้นนำเดิมที่ก่อรูปขึ้นมาใหม่ (Alternative Power bloc) แต่เมื่อจุดร่วมทางอุดมการณ์ในแต่ละช่วงมีความเปลี่ยนแปลง การเกาะเกี่ยวของกลุ่มก้อนอำนาจที่มีลักษณะแยกย่อยก็จะแตกสลายไป แต่โครงสร้างหลักยังคงดำเนินต่อ ซึ่งภายใต้จุดร่วมชุดใหม่ จึงมีทั้งผู้ที่ไปต่อเพราะมีจุดร่วมอันใหม่ที่สมประโยชน์กัน และผู้ผู้ที่หลุดวงโคจรเพราะจุดร่วมแตกต่างกัน โดยหัวข้อนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่ากลุ่มก้อนอำนาจของชนชั้นนำ (elite power bloc) พยายามผสมผสานกลุ่มก้อนอำนาจภายใต้ชุดเงื่อนไขแบบใหม่ หลังจากสามารถละทิ้งอุดมการณ์ที่ถูกสร้างจากอุดมคติของคณะราษฎรบางส่วน โดยผู้เขียนนำเสนอว่าการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำประกอบไปด้วย กลุ่มพลัง 4 กลุ่มดังต่อไปนี้มีการนำเสนอต่อไปนี้

1) กลุ่มก้อนราชสำนัก

ความรู้ในกระแสความคิดแบบก้าวหน้ามองการรัฐประหาร 2490 คือชัยชนะของฝ่ายอนุรักษ์นิยมและกลุ่มก้อนราชสำนักในการหวนเข้าสู่การนำทางการเมืองได้อีกครั้ง การที่กองทัพยึดอำนาจสำเร็จนั้นแสดงถึงว่ากองทัพคือกลุ่มย่อยทางชนชั้น (class fractions) ที่ถูกผนวกไว้ภายใต้กลุ่มก้อนราชสำนัก (power bloc) โดยข้อสังเกตของจรัญ โฆษณานันท์ ได้เสนอว่าการรัฐประหาร 2490 แสดงถึงความร่วมมือหลายฝ่าย โดยคณะทหารทำการยึดอำนาจ และฝ่ายราชสำนักคือกรมขุนชัยนาธรเรนธร (ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์) ในบทบาทการลงนามรับรองการยึดอำนาจ รวมถึงฝ่ายตุลาการที่ยืนยันด้วยคำพิพากษารับรองการรัฐประหาร (จรัญ โฆษณานันท์, 2563: 214-215) ในขณะเดียวกัน เมื่อมุ่งตีความไปที่บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง สุชิน ตันติสกุล ได้อธิบายว่า องค์พระมหากษัตริย์มีความชื่นชมยินดีต่อการรัฐประหารครั้งนี้เช่นกัน เพราะเห็นว่ากลุ่มผู้กระทำการมีความซื่อสัตย์ ทำให้การยึดอำนาจดังกล่าว ไม่เสียเลือดเสียเนื้อ ดังการอ้างพระราชสาส์นถึง จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2490 ความว่า

“...ฉันรู้สึกพอใจยิ่งนักที่ทราบว่าเหตุการณ์ที่ได้บังเกิดขึ้นนี้มีได้เสียเลือดเสียเนื้อ และชีวิตคนไทยด้วยกัน อนึ่งที่ได้บอกว่าทุกคนที่ได้ร่วมปฏิบัติการครั้งนี้ ตกลงแน่วแน่ว่าไม่ต้องการช่วงชิงอำนาจหาความดีใส่ตน เลยมีจุดประสงค์เพียงแต่จะให้รัฐบาลใหม่ที่เข้มแข็งได้มาบริหารราชการ ทำนุบำรุงประเทศไทยให้รุ่งเรือง และปลดเปลื้องความยุ่งยากที่บังเกิดขึ้นเฉพาะหน้าในบัดนี้ให้เบาบางลงให้ประชาชนได้รับความสงบสุขร่มเย็นตามสมควรแก่สภาพและประเทศชาติได้รับการทำนุบำรุงให้เจริญ นั้นเป็นการแสดงให้เห็นในอุดมคติที่ยินดียิ่ง และเป็นความซื่อสัตย์ต่อประเทศชาติโดยแท้จริง เมื่อได้ยึดถืออุดมการณ์ดังกล่าวนี้มาปฏิบัติ นอกจากจะปรากฏไว้ในประวัติศาสตร์แล้ว ก็ยังมีตัวอย่างอันดีงามแก่ข้าราชการและประชาชนทั่วไปอีกด้วย ขอให้ทุกฝ่ายมีประสานงานกันด้วยดีเพื่อนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติที่รักของเรา จะเป็นความพอใจสูงสุดของฉัน (สุชิน ตันติสกุล, 2557: 130)

ประเด็นสำคัญคือการที่พระองค์ทรงกำชับว่า “ขอให้ทุกฝ่ายประสานงานกันด้วยดี” ที่อาจชี้ว่าการรัฐประหาร 2490 คือความร่วมมือของฝ่ายการเมืองหลายฝ่าย (party of elite power bloc) โดยความสมบูรณ์ของเจตจำนงร่วมทางการเมืองของกลุ่มราชสำนัก (power bloc) คือการยืนยัน

รับรองการรัฐประหารในคำพิพากษาศาลฎีกา 45/2496 โดยในช่วงระหว่างคดีการก่อรัฐประหาร 2490 จนถึงช่วงคำตัดสินในปี 2496 มีตุลาการคนสำคัญ 2 ท่านที่เป็นพี่น้องกันคือ เจ้าพระยาศรีธรมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา) และพระยามานวราชเสวี (ปลอด วิเชียร ณ สงขลา) ซึ่งมีตำแหน่งเป็นองคมนตรี ทั้ง 2 ท่าน มีการตั้งข้อสังเกตในงานของจรัญ โฆษณานันท์ (2563) ว่าองคมนตรีทั้งสองท่านต่างมีอิทธิพลในคำพิพากษา โดยเฉพาะเจ้าพระยาศรีธรมาธิเบศที่นอกจากจะเป็นองคมนตรีในช่วง 2495 – 2519 (อยู่ในช่วงการพิพากษาคดี) ท่านยังเป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคประชาธิปไตยซึ่งได้รับประโยชน์จากการรัฐประหารอีกด้วย (จรัญ โฆษณานันท์, 2563: 218)

จากกรณีข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าตำแหน่งองคมนตรีจะสร้างให้เกิดการดึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้เข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องการเมือง ดังที่เกิดปัญหาในหลายกรณี ด้วยอำนาจหน้าที่ขององคมนตรี คือการบริหารราชการในพระองค์ และถวายคำปรึกษาแด่องค์พระมหากษัตริย์ ทั้งพระองค์ยังเป็นผู้แต่งตั้งด้วยตนเอง โดยเมื่อวิเคราะห์ไปยังผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นองคมนตรีตั้งแต่ปี 2490 เป็นต้นมา จะสามารถนำเสนอได้ว่า ตำแหน่งดังกล่าว ล้วนมาจากชนชั้นนำเพียงไม่กี่ฝ่าย โดยมีนักกฎหมายถูกแต่งตั้งเป็นองคมนตรีมากที่สุดถึง 18 คน (ธนาพล อ้วนสกุล, 2558: 70) การตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นถึงว่า การมีตำแหน่งองคมนตรีคือการสร้างความสัมพันธ์ที่เกาะเกี่ยวระหว่างชนชั้นนำโดยตรง และผู้ประกอบอาชีพในแวดวงตุลาการย่อมมีลักษณะอันพึงประสงค์ที่ชนชั้นนำในฝ่ายอื่นๆต้องการที่จะสร้างพันธมิตรทางการเมือง

2) กลุ่มปัญญาชน หลังการรัฐประหาร 2490 แม้จะเป็นที่เข้าใจว่าคือการสิ้นสุดอำนาจนำทางการเมืองของคณะราษฎร และในอำนาจเชิงวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน กระนั้น ยังปรากฏให้เห็นถึงมิติแห่งความซับซ้อนในการศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎร ซึ่งพอหลังยุค 2490 กลับปรากฏเห็นสมาชิกผู้เคยมีอำนาจในรัฐบาลของคณะราษฎร 2475 – 2490 กลับหวนเข้าไปร่วมกลุ่มกับฝ่ายอนุรักษนิยมในเวลาต่อมา เห็นได้ชัดในบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม การกลับเข้าสู่อำนาจทางการเมืองอีกครั้งหลังปี 2490 ของจอมพล ป. ตัวเขาไม่ได้มีอำนาจในทางการเมืองมากดังเช่นการเป็นนายกในสมัยแรก ดังจะปรากฏชื่อสมาชิกของคณะราษฎรเป็นบางคนเท่านั้นที่ได้ไปต่อในยุคจอมพล ป. สมัยสอง ด้วยเหตุนี้การผสมผสานของกลุ่มย่อยของชนชั้นปัญญาชน (class fractions) จะประกอบไปด้วย หนึ่งปัญญาชนที่ย้ายมาพร้อมกับกลุ่มจอมพล ป. และสองกลุ่มปัญญาชนอนุรักษนิยมดั้งเดิม

โดยกลุ่มแรกยังมีประเด็นที่ก่อให้เกิดความคลุมเครือในยุคหลังเช่นกัน เกี่ยวกับบทบาทความเป็นปัญญาชนทางกฎหมาย เช่นบทบาทของหยุด แสงอุทัย โดยมีการตั้งข้อสังเกตว่าปรากฏการณ์

ทางการเมืองหลังปี 2549 เป็นต้นมา มักมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ใช้อุดมการณ์ทางกฎหมายของคณะราษฎรเป็นธงในต่อสู้ ประกอบกับงานวิชาการที่ผลิตสร้างโดยปัญญาชนในฝ่ายก้าวหน้า (Progress) ได้พยายามอธิบายบทบาทของหยุด แสงอุทัย ในฐานะนักกฎหมายของฝ่ายคณะราษฎรที่เป็นผู้สมานในระบอบรัฐธรรมนูญนิยม ทว่าเมื่อเพ่งมองจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่าหลังสิ้นสุดยุคของคณะราษฎรในปี 2490 บทบาทของหยุด แสงอุทัย ได้กลายเป็นมือกฎหมายของฝ่ายอนุรักษนิยม เห็นได้ชัดจากการสร้างคำอธิบายรับรองการรัฐประหาร และประนีประนอมต่อรัฐบาลอำนาจนิยม (วัชราวลี คำบุญเรือง, 2561: 55) แม้มีการให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า คำอธิบายดังกล่าวเป็นการให้ความเห็นด้วยเจตนาตามหลักวิชาการ โดยอ้างถึงอิทธิพลจากการเคยเป็นนักศึกษากฎหมายเยอรมันที่มีแนวคิดในสำนักกฎหมายบ้านเมืองก็ตาม

“ควรมองอีกมุมหนึ่งด้วยว่า สถานะและบริบททางการเมืองของ อ.หยุด ที่จบการศึกษาจากเยอรมันจึงไม่แปลกที่ต้องได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเหล่านี้บ้าง”
(สัมภาษณ์, นักวิชาการนิติศาสตร์ B3, 24 มีนาคม 2566)

การตั้งนี้เป็นที่น่าสงสัยว่า กลุ่มนักกฎหมายสำคัญของยุคอย่างนิติราษฎร์ รวมถึงงานวิชาการอีกหลายกลุ่ม มักจะอธิบายบทบาทของหยุด แสงอุทัยเพียงมุมเดียว โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า การที่ปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าเลือกที่จะละเลยประเด็นนี้ เป็นเหตุผลในฐานะการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยผู้ให้ข้อมูลเรียกการเคลื่อนไหวในลักษณะนี้ว่าการเมืองแห่งการสร้างองค์ความรู้

“การเมืองแห่งการสร้างองค์ความรู้” คือ การให้ความสำคัญกับประเด็นที่ต้องการเคลื่อนไหวเท่านั้น ด้วยเหตุผลในการสร้างข้อเสนอที่สามารถประสบผลสำเร็จ”
(สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล A1, 7 มีนาคม 2566)

เช่นเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 ที่นำเสนอว่า

“หากลองสังเกตนักวิชาการที่ใช้เฟซบุ๊กก็ได้ เราจะแยกออกได้ว่าใครใช้เฟซบุ๊กเพื่ออะไร บางคนใช้ตอบโต้ความเป็นอำนาจนิยมของรัฐบาล เราจะเห็นว่าทิศทางว่ามักตรงดิ่งไปในทางเดียว (ซึ่งไม่ได้ผิดนะ เพราะในงานวิชาการเขาอาจจะนำเสนออีก

แบบก็ได้ แต่เขาใช้เฟสบุ๊คเพื่อขับเคลื่อนทางการเมือง) อีกกลุ่มอาจจะใช้เฟสบุ๊คแบบคนปกติที่มีกิจกรรมสัพเพเหระ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งมุ่งแสดงทัศนะทางวิชาการเท่านั้น นั่นเป็นการบอกว่า “ไม่ใช่พวกนักวิชาการไม่รู้ แต่มันคือการมุ่งเคลื่อนไหวประเด็นใด ประเด็นหนึ่ง มันคือการหาพวกหรือต่อต้านอะไรบางอย่าง การเมืองนั้นแหละ ซึ่งจะยอมรับกันหรือเปล่าแค่นั้น” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล A2, 16 มีนาคม 2566)

กลุ่มที่สองคือ ปัญญาชนทางกฎหมายที่มีส่วนหนุนเสริมให้รัฐธรรมนูญฉบับ 2492 เป็นเสมือนการถวายพระราชอำนาจคืนพระมหากษัตริย์ ความเป็นชาติถูกยึดโยงกับพระราชอำนาจที่ประชาชนเต็มใจ ทั้งฝ่ายอนุรักษนิยม (กลุ่มผู้เสียผลประโยชน์จากการปฏิวัติ) และชนชั้นนำกลุ่มใหม่ (ผู้แตกตัวมาจากฝ่ายคณะราษฎรและผู้ที่ได้ประโยชน์จากการหมดอำนาจของคณะราษฎร) ได้ร่วมสร้างฐานคิดทางอุดมการณ์ที่ไปไกลกว่าการนำรัฐไทยกลับไปสู่ระบอบเก่า แต่ต้องการสร้างความเฉพาะตัวในทางประชาธิปไตย โดยนำเสนอว่ากระบวนการนี้สืบมาจากระเบิดแต่ดั้งเดิม แม้กระทั่งความชอบธรรมในการยึดอำนาจในปี 2490 ที่อ้างว่าเป็นการกระทำแบบ”สยามวิถี”อันหมายถึงให้คนดีขับไล่คนเลว ดังที่รัฐไทยโบราณมักเรียกว่าการ”ปราบดาภิเษก” (วิชญ์ เครืองาม, 2561: 12) แนวคิดเหล่านี้เรายังสามารถพบเจอได้ในปัจจุบันเช่นกันจากบทสัมภาษณ์ของกลุ่มปัญญาชนอนุรักษนิยม

อย่างไรก็ดี ปัญญาชนฝ่ายราชสำนักมีการส่งต่อหลักคิดในทาง “ราชาชาตินิยม” หลายประการ เช่นการอ้างหลักคิดในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของพระองค์เจ้าธานีนิวัติ ซึ่งเป็นการนำเสนอว่า “รัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยมีมาก่อนการปฏิวัติ 2475 ?” กล่าวคือ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์มีสถานะเหมือนกฎหมายในการจัดระเบียบการปกครองในระบบพ่อปกครองลูก อีกทั้งคัมภีร์ยังกล่าวถึงตำแหน่งของกษัตริย์ว่าดำรงอยู่ในฐานะ “มหาสมมุติ” หรือที่เรียกกันในเวลาต่อมาว่า “อเนกนิกรสมุสรสมมติ” อันหมายความว่าทรงเป็นผู้ได้รับการเลือกสรรจากประชาชนให้ขึ้นมาทำหน้าที่ผู้ปกครอง คัมภีร์พระธรรมศาสตร์นี้จึงมีสถานะเป็นรัฐธรรมนูญ (พระองค์เจ้าธานีนิวัติ, 2489: 94) ตามด้วยข้อเสนอที่ว่า “ประชาธิปไตยไทยมีมาแต่สุโขทัย ?” ของม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ที่ยืนยันว่า

“ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีมานานแล้วตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงพระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริอยู่ในทางโน้มเอียงเป็น “ประชาธิปไตย” เป็นส่วนใหญ่”(เสนีย์ ปราโมช, 2509)

โดยข้อเสนอของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างมากภายหลังจากที่ได้มีการนำเสนอต่อสาธารณะก็คือ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง นั้นทำให้เกิดการอนุมานได้ว่า “ประชาธิปไตยไทยมีมาแต่สุโขทัย” ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ในวารสารตุลาพาหะสองฉบับติดต่อกันเมื่อต้น พ.ศ. 2509 ประเด็นหัวใจสำคัญของงานชิ้นนี้คือการเสนอว่า “ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย เทียบได้ไม่ต่างกับ แม็กนาคาร์ตา (Magna Carta) ของพระเจ้าจอห์นที่ออกมาในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ซึ่งคนอังกฤษถือกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรก (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2563) การนำเสนอแนวคิดในข้างต้น ล้วนย้อนแย้งในเชิงวิชาการ ทั้งกระแสความคิดเรื่องสุโขทัย หลักศิลาจารึก รัฐธรรมนูญ และความเป็นประชาธิปไตย ล้วนถูกโต้แย้งจากนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัย เพียงแต่ในระยะนั้นกระแสความคิด จิตสำนึกของผู้คน ต่างยอมรับหลักการอันถูกผลิตซ้ำจากฝ่ายผู้มีสถานะนำทางการเมือง

2) กลุ่มก้อนทางศาสนา

การรัฐประหารฉีกรัฐธรรมนูญครั้งแรกในปี 2490 มีข้อเสนอว่า เป็นการบิดเบือนเพื่อสร้างสภาวะยกเว้นหลักนิติธรรมเพื่อความมั่นคงของรัฐ อำพรางไว้กับประชาธิปไตยภายใต้เจตจำนงร่วมของชนชั้นนำ การรัฐประหารจึงถูกมองว่าเป็นการกระทำของคนดีหรือการปกครองโดยธรรมอันอยู่เหนือกฎหมาย ข้อคิดเหล่านี้ถูกถกเถียงกันทั้งในเชิงนิติปรัชญา และหลักคิดทางศาสนา โดยวรเจตน์ ถูกโต้แย้งว่าการรับรองรัฐประหารของศาลไทยไม่ได้เกี่ยวข้องในเชิงปรัชญาใดๆ แต่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางการเมืองทั้งสิ้น (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2564) ทั้งในทางศาสนายังไม่สามารถบอกได้ว่าความดีงามอันเป็น “สยามวิถิ” เป็นอุดมการณ์ทางกฎหมายที่ยึดโยงกับศาสนาใด ซึ่งก็มีผู้วิพากษ์ว่าผสมปนเปกันไปหมด ทั้งพุทธ ฮินดู พราหมณ์ (จรัญ โฆษณานันท์, 2563: 192-193) โดยผู้เขียนเสนอเพิ่มเติมว่า การอ้างอิงวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ในรัฐโบราณ อันมีลักษณะการเป็นวัฒนธรรมร่วมจากหลายทิศทาง เหตุเพราะยังไม่มีแนวคิดรัฐชาติ (Nation state) เกิดขึ้น ซึ่งเห็นควรว่า “ความเป็น” สยามวิถิ” มีลักษณะเดียวกันกับการวิเคราะห์ในเชิงนิติปรัชญา กล่าวคือ เป็นอุดมการณ์ทางกฎหมายที่นำความดีงามในอดีตมาเป็นจุดร่วมในการสร้างความชอบธรรมเพื่อการตัดสินใจเท่านั้น แต่ในช่วง 2490 ในมุมของความขัดเคืองอุดมการณ์ของฝ่ายชนชั้นนำทางการเมือง เราจะเห็นการสร้าง ความชอบธรรมเหล่านี้ ผ่านหลักคำสอนและการเทศนาของปัญญาชนคนสำคัญคือ “พุทธทาสภิกขุ”

พุทธทาสภิกขุ (2449-2536) คือนักบวชที่มีการแสดงพรรณนาในทางการเมืองมากที่สุดท่านหนึ่งทั้งในทางตรงและทางอ้อม บทบาทเหล่านี้ถูกตีความโดยนักวิชาการในบริบทที่แตกต่างกันไป โดยแยกออกเป็น 2 ลักษณะคือ หนึ่งการเป็นปัญญาชนฝ่ายซ้าย ด้วยในบางช่วงเวลาท่านพุทธทาสแสดง

ให้เห็นถึงความสนิทชิดเชื้อกับแกนนำคณะราษฎร เช่น นายปรีดี พนมยงค์ และแกนนำคนอื่น ๆ เป็นต้น และสองการเป็นปัญญาชนฝ่ายขวา ซึ่งมาจากการแสดงทรรศนะในทางการเมืองอันขัดต่อหลักการประชาธิปไตย โดยที่ทรรศนะโดยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในทำนองว่า “ประชาชนเป็นหนี้บุญคุณสถาบันกษัตริย์ นักการเมืองและรัฐสภาคือตัวปัญหา ทางออกที่ดีที่สุดคือการต้องสร้างประชาธิปไตยแบบเฉพาะขึ้นมาโดยใช้หลักธรรมชี้นำการปกครอง”(วันพัฒน ยัมมิวิทยา, 2560: 207) ฐานคติเหล่านี้ถูกส่งต่อผ่านงานวิจัยมากมาย มีจำนวนไม่น้อยที่นำแนวคิดจากความเลื่อมใสในทางศาสนาของท่านพุทธทาสไปขับเคลื่อนในทางการเมือง เช่น การปกครองแบบธรรมาธิปไตย ในขณะที่บางงานให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายว่า “ควรใช้หลักธรรมาธิปไตยในการแก้ปัญหาจากวิกฤตการณ์รัฐประหารในไทย” ทั้งที่วิกฤตดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากสิ่งที่จะใช้แก้ไขก็ได้

ในงานของวันพัฒน ยัมมิวิทยา (2560) ยังได้ตีความบทบาทของท่านพุทธทาสและมีข้อสรุปในทำนองว่า “พุทธทาสให้การสนับสนุนอุดมการณ์แห่งรัฐไทย (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) อย่างเปิดเผยและไม่ใช้ด้วยความบังเอิญหรือเหตุผลความจำเป็นทางการเมืองใดๆ แม้ในบางทรรศนะจะแสดงถึงการโต้ต้านปรากฏการณ์ที่เหนือธรรมชาติ แต่ไม่ได้หมายความว่าในทางการเมืองท่านคือฝ่ายก้าวหน้า (progress) ทว่าเป็นการสร้างคำอธิบายอันยึดโยงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เคียงคู่กับหลักธรรม (วันพัฒน ยัมมิวิทยา, 2560: 215) ข้อเสนอในลักษณะนี้เป็นที่รับรู้ในวงวิชาการมากขึ้น โดยสอดคล้องกับงานชิ้นสำคัญคือ “พุทธทาสศึกษา” ของ Jackson (1988) ที่สรุปว่า พุทธทาสคือปัญญาชนอนุรักษนิยม (Jackson, 1988) และงานของภิญญพันธ์ พจนะลาวัลย์ (2554) ที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นประชาธิปไตยในความคิดทางการเมืองของพุทธทาสและมีแนวโน้มสนับสนุนระบอบการเมืองที่เผด็จการอำนาจเบ็ดเสร็จ (ภิญญพันธ์ พจนะลาวัลย์, 2554: 38)

กระนั้น ยังมีความเชื่อมโยงในความคิดทางการเมืองของ”พุทธทาส” ที่ส่งเสริมการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของอาชีพนในแวดวงตุลาการเช่นเดียวกัน โดยแสดงให้เห็นในงานศึกษาของกฤษณ์ พชร โสมณวัตร (2562) โดยถูกเรียกว่า “ตุลาการภิธรรม” คือการผนวกศีลธรรมทางศาสนาและคุณธรรมเพื่อสร้างภาพลักษณ์แบบอุดมคติแต่ผู้ที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการตุลาการ โดยการประกอบสร้างตุลาการภิธรรม มีการวิเคราะห์ว่า “ผู้พิพากษานั้นมีความสำคัญในระดับการเป็นปูชนียบุคคลของโลก” (กฤษณ์พชร โสมณวัตร, 2562: 338)

แต่ในความสำคัญดังที่กล่าวมา งานของกฤษณ์พชรมีข้อเสนอเพิ่มเติมว่า ควรให้ความเป็นธรรมแก่พุทธทาสบ้างว่า มโนทัศน์ “ผู้พิพากษานั้นมีความสำคัญในระดับการเป็นปูชนียบุคคลของโลก” เป็นเพียงอุดมคติที่ท่านพยายามสร้างให้ฝ่ายตุลาการก้าวข้ามข้อบกพร่องในอดีต แต่มโนทัศน์ส่วนนี้ได้ถูกเหล่าผู้พิพากษาดังแต่ยุคหลัง 2500 เป็นต้นมาใช้ในทางครอบงำแวดวงตุลาการมากกว่าครึ่ง

ศตวรรษ โดยความเชื่อมโยงมาปรากฏจากความสัมพันธ์ระหว่าง “พุทธทาส” และนายสัญญา ธรรมศักดิ์ (ซึ่งในขณะนั้น 2499-2505) ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรม โดยผู้ที่สอบได้เป็นผู้พิพากษา จะต้องเข้ารับการอบรม “ตุลาการจริยธรรม” ทุกคน (กฤษณ์พชร โสมณวัตร, 2562: 340)

แม้มีรายละเอียดอีกมากในเรื่องของ “ตุลาการจริยธรรม” แต่งานกฤษณ์พชร ไม่ได้สรุปโดยชัดเจนว่าตุลาการจริยธรรมนั้นส่งเสริมความสัมพันธ์ทางอุดมการณ์ราชาชาตินิยมระหว่างชนชั้นนำอย่างสุดกำลัง แต่เป็นการกล่าวแบบกลางๆว่า ตุลาการจริยธรรมเป็นเรื่องของการสร้างอุดมคติ แต่เมื่อนำหลักการดังกล่าวมาประกอบกับความคิดทางการเมืองของพุทธทาสที่สนับสนุนหลักเผด็จการโดยธรรมในการอธิบายข้างต้น รวมถึงกลุ่มก้อนของฝ่ายตุลาการอันมีความยึดโยงกับอุดมการณ์ราชาชาตินิยมด้วยแล้ว กระบวนการสร้างอุดมการณ์ดังที่กล่าวมา คือสายใยสำคัญที่ร้อยรัดเกาะเกี่ยวของชนชั้นนำในสังคมเพื่อประกอบสร้างการครอบงำทางสังคมอยู่เช่นเคย

4) กลุ่มชนชั้นนำในแวดวงการศึกษา

กล่าวกันว่า การจัดการศึกษาจึงถือเป็นส่วนย่อยในองค์ประกอบอันซับซ้อนของกลไกทางการเมืองหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ระบบการศึกษาได้กลายเป็นเครื่องมือของกลไกรัฐช่วยให้ฝ่ายผู้ซึ่งชิงการนำสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2529: 3) เนื่องด้วยการเรียนการสอนย่อมผูกโยงอุดมการณ์หลักของรัฐให้ผู้เรียนรับรู้และสนองตอบต่อเป้าหมายที่รัฐกำหนด โดยมีข้อสรุปในงานศึกษาของภาณุพงษ์ สิทธิสารว่า ตั้งแต่สมัย ร.5 เป็นต้นมา ด้วยหวังว่าการศึกษาคือกระบวนการสร้างบัณฑิตเพื่อป้อนระบบข้าราชการ ความพร้อมของผู้เข้าศึกษาส่วนใหญ่จึงกระจุกตัวอยู่เฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้น ด้วยระบบราชการที่ฝังรากลึกในสังคมไทย กลุ่มเข้าถึงการศึกษาได้มากที่สุด มักจะกระจุกอยู่ที่กลุ่มชนชั้นนำเป็นส่วนใหญ่ (ภาณุพงษ์ สิทธิสาร, 2562: 1)

ดังเมื่อวิเคราะห์ไปที่หนังสือแบบเรียน และนโยบายทางการศึกษา สิ่งเหล่านี้คือเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการกล่อมเกลาสังคม ทั้งด้านค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์ทางการเมือง หนึ่งในนั้นมีงานศึกษาที่ยืนยันว่า หนังสือแบบเรียนของฝ่ายรัฐต่างสะท้อนอุดมการณ์ทางการเมืองที่ครอบงำสังคมอยู่ในขณะนั้นเสมอ ด้วยเหตุนี้ เมื่อเข้าสู่ยุคแห่งการถวายพระราชอำนาจคืน 2490 – 2516 ตามการอธิบายในงานศึกษานี้ หนังสือแบบเรียนก็จะสะท้อนอุดมการณ์ของเครือข่ายชนชั้นนำที่สามารถกลับมามีบทบาทนำทางการเมืองอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนเห็นว่าการผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาได้กลายเป็นส่วนหนุนเสริมให้การเกาะกลุ่มของชนชั้นนำในการสร้างระบอบตุลาการภิวัตน์แบบไทยได้เช่นกัน โดยมีการนำเสนอบทวิเคราะห์ใน 3 ประเด็นเหล่านี้

1) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับบทบาทนำทางการศึกษา

ด้วยบริบท 2490 – 2516 แม้จะเป็นการเข้าสู่อำนาจอีกครั้งของฝ่ายอนุรักษนิยม แต่กล่าวได้ว่ามีการรัฐประหารและช่วงชิงอำนาจกันอย่างต่อเนื่อง ในบางแง่มุมรัฐยังมองว่าการศึกษาที่เปิดกว้างเป็นภัยคุกคามอย่างหนึ่งของรัฐ จึงสมควรดูแลเนื้อหาเป็นพิเศษ ประกอบกับการให้อภิสิทธิ์ต่อระบบราชการที่ฝังรากในสังคมไทย ระบบราชการจึงจำเป็นต้องให้กลุ่มเครือข่ายชนชั้นนำ (elite network power bloc) มาเป็นผู้ดูแลควบคุมทิศทางการศึกษา ชนชั้นนำเหล่านี้เกิดจากการเกาะกลุ่มในหลายบริบท ทั้งการเกี่ยวข้องในสถาบันการศึกษา (รุ่นพี่รุ่นน้อง) ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ดังที่เคยอธิบายในข้างต้น

ม.ล. ปิ่น มาลากุล คือหนึ่งในเครือข่ายของการเกาะกลุ่ม มีบทบาทชัดเจนและแสดงออกถึงการเป็นปฏิปักษ์ต่อกลุ่มก้อนอำนาจทางเลือกอื่นๆ บทบาทของท่านถือเป็นนักการศึกษาที่ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการศึกษาของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2490 – 2512 คือ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2489 – 2500) และรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2500 – 2512) นอกจากนี้ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง วัฒนธรรม (พ.ศ. 2500 – 2501) อีกด้วย (พรรณงาม แยมบุญเรือง, 2524: 19)

หากพิจารณาบทบาททางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จากข้อสรุปสำคัญในข้อเสนอของภาณุพงษ์ สิทธิสาร จะปรากฏแง่มุมสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุผลคือ

“หนึ่งคุณสมบัติส่วนตัวของ ม.ล. ปิ่น ในฐานะเครือข่ายชนชั้นนำไทยที่มีความใกล้ชิดกับพระราชวงศ์และบุคคลสำคัญของบ้านเมือง สองเครือข่ายอุดมการณ์ราชาชาตินิยมในกระทรวงศึกษาธิการ หมายถึงเพื่อนร่วมงาน นักเรียนร่วมรุ่น และลูกศิษย์ของ ม.ล. ปิ่น สามงบประมาณของกระทรวงศึกษาธิการที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ทศวรรษ 2490 – 2500 รวมถึงความช่วยเหลือด้านงบประมาณจากองค์การระหว่างประเทศ สี่คุณภาพของจอมพลสฤษดิ์ธนะรัชต์ ทำให้การดำเนินโครงการด้านการศึกษาอยู่ภายใต้กรอบของการพัฒนา และหาค่านิยมของพลเมืองที่มีต่อการศึกษาเป็นผลมาจากการขยายการศึกษาและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทำให้ชนชั้นกลางซึ่งมีประสบการณ์การใช้ชีวิตในเมืองเติบโตขึ้นจากการเข้าถึงการศึกษา หรือประชากรส่วนใหญ่ในภาคการเกษตร มุ่งส่งเสริมให้คนในครอบครัวได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น การได้รับการศึกษากลายเป็นคุณสมบัติในการเลื่อนสถานะทางสังคม”(ภาณุพงษ์ สิทธิสาร, 2562: 110)

ข้อสรุปในข้างต้นสอดคล้องกับงานของวัชรินทร์ มัสเจริญ (2533) ที่ศึกษาเครื่องมือการผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นคือหนังสือแบบเรียนสังคมศึกษา โดยวัชรินทร์อธิบายว่า

“อุดมการณ์ “ชาติ ศาสตร์ กษัตริย์” กลายเป็นหัวใจสำคัญของแบบเรียนในยุค
ทศวรรษ 2500 แทนที่อุดมการณ์ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ
รัฐธรรมนูญ” โดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรง....โดย
หลักสูตรสังคมศึกษาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อกลมเกลียว
พลเมืองให้คำนึงถึงหลักการทั้ง 3 ค่านิยมเหล่านี้ล้วนเป็นสาระสำคัญของ
หลักสูตรการศึกษา” (วัชรินทร์ มัสเจริญ, 2533)

2) การผลิตซ้ำพระบิดาแห่งกฎหมายไทย

การพยายามเข้าสู่ความร่วมมือของแวดวงตุลาการก่อนการอภิวัฒน์ 2475 ที่ผ่านมา ผู้เขียน
ได้อธิบายถึงความรู้ในเชิงวิพากษ์ในบทบาทของ”กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์” ซึ่งเป็นการโต้แย้ง
การสร้างความรู้ในวงวิชาการกระแสหลักที่ประกอบสร้างบทบาทของพระองค์ให้เป็น “พระบิดา
แห่งกฎหมายไทย” แต่กลับก่อให้เกิดคำถามว่า เหตุใดความสำคัญเหล่านี้จึงถูกสร้างขึ้นหลังจาก
พระองค์สิ้นพระชนม์ไปแล้วถึง 44 ปี กระนั้น มีกลุ่มงานของในสำนักนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ได้พยายามตั้งคำถามถึงบทบาทที่เพิ่งสร้างขึ้นนี้ โดยอธิบายว่า การก่อกำเนิดพระบิดาแห่งกฎหมายไทย
ถูกสร้างขึ้นด้วยเหตุผลทางการเมือง ซึ่งเป็นการนำคุณความดีของพระองค์ท่าน เช่น การสร้าง
โรงเรียนกฎหมาย การปฏิรูปโครงสร้าง การเป็นศาสตราจารย์ข้าราชการศาล มาเป็นเหตุผลในการสร้าง
ความศักดิ์สิทธิ์ในทางตุลาการ ด้วยการประกอบสร้างพระบิดาแห่งกฎหมายไทย ซึ่งเป็นการเล่าเรื่อง
ในมุมเดียว โดยให้โครงเรื่องอยู่ที่ชนชั้นนำที่ออกไปศึกษาต่างประเทศและกลับมาพัฒนาบ้านเมือง
ให้เจริญทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ ตามความอันสอดคล้องกับแนวคิดราชาชาตินิยม (Royalism)
ซึ่งปรากฏให้เห็นวิธีการนำเสนอแบบนี้หลากหลายวงการ โดยเฉพาะยุคการฟื้นฟูอำนาจของฝ่าย
อนุรักษนิยมหลังปี 2490 เรื่อยมา แต่ในอีกแง่หนึ่งวิทยาการอันนำมาจากต่างประเทศของกรม
หลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ กลับถูกมองว่าไม่ส่งผลดีต่อราชสำนัก และยังแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งกับ
ราชสำนักในช่วงท้ายของการทำงานในคดีพระยาระกา ด้วยเหตุนี้กลุ่มก้อนฝ่ายตุลาการของพระองค์
จึงแตกฝ่ายต่อฝ่ายราชสำนักในที่สุด

การประกอบสร้างพระบิดาแห่งกฎหมายไทยจึงมีแง่มุมใน 2 แบบเสมอ เช่นกรณีการปฏิรูปกฎหมายกฎหมายอาญา กรมหลวงราชบุรีมีส่วนในการปฏิรูปนี้จริง แต่มีในปริมาณน้อยกว่าเจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ (โรแลนด์ ยัคมินส์) ผู้ร่างคนสำคัญ และกรณีการสร้างอนุสาวรีย์เชิดชูเกียรติแท้จริงมีการสร้างไว้ทั้ง 2 พระองค์ (กรมหลวงฯและโรแลนด์ ยัคมินส์) แต่ในทศวรรษที่ 2500 มีการสร้างความรับรู้และให้ความสำคัญไปที่อนุสาวรีย์ของกรมหลวงราชบุรีแต่เพียงอย่างเดียว โดยความทรงจำในช่วงนี้พยายามอำพรางความขัดแย้งระหว่างบทบาทพระองค์ท่านกับราชสำนักลงหมดสิ้น และถือกำเนิดใหม่ในรูปแบบสัญลักษณ์แห่งความยุติธรรมของฝ่ายตุลาการไทย รวมถึงในแวดวงการศึกษาของคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยไทย โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์พยายามชี้ให้เห็นว่า

“ในคณะนิติศาสตร์ในหลายมหาวิทยาลัยไทย ไม่แม้แต่พยายามจะอธิบายในแง่มุมนี้ให้นักศึกษาได้รับรู้ข้อมูล จะด้วยความไม่รู้หรือรู้แต่เห็นว่ามันไม่ควรพูด เราจึงเห็นการพยายามสร้างตัวตนด้วยคติของกรมหลวงราชบุรีแบบด้านเดียวอยู่เสมอ ทั้งยังมีส่วนในการหนุนเสริมว่าพระองค์เป็นต้นแบบผู้พิพากษาอันมีแนวทางยึดโยงกับพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ เราจะเห็นแนวความคิดเหล่านี้อยู่ในกิจกรรมของวันรพีอยู่เช่นกัน ทั้งการชูว่าไม่มีกฎหมายใดที่ไม่ยุติธรรม การสำคัญผิดว่าศาสตร์ของตนเองมีความศักดิ์สิทธิ์กว่าศาสตร์อื่นๆ อีกทั้งองค์กรตุลาการที่พวกเขาทำงานอยู่ผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมอันปราศจากข้อโต้แย้ง ทั้งที่มีข้อกังขามากมายในสังคม มันบรวบเวลาที่ต้องชี้ชวนให้นักศึกษามาเรียนในศาสตร์ของกฎหมาย จึงต้องมีการอ้างว่าเรียนเพื่อเป็นนักกฎหมายขององค์พระมหากษัตริย์ เป็นผู้พิพากษาของในหลวง โดยไม่เคยสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาไว้ สาขานิติศาสตร์นี่ก็มีข้อดี ข้อเสียไม่ต่างจากสาขาอื่นๆหรือมีความไม่ปกติใดๆบ้างในวิชาชีพ” (สัมภาษณ์,นักวิชาการนิติศาสตร์ B4, 10 พฤษภาคม 2566)

หากสังเกตและพิจารณาอย่างถี่ถ้วน เราคงไม่ปฏิเสธถึงการมีอยู่ของพฤติกรรมเหล่านี้ แต่ไม่ควรกล่าวจนเกินเลยว่ามีเพียงสาขานิติศาสตร์ที่อิงความศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับเจ้าหรือชนชั้นนำอยู่ฝ่ายเดียว แต่สาขาอื่นๆก็มีในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน เราจะเห็นความชัดเจนขึ้นได้ในยุคถัดไป

4.3.3 ช่วงปี 2516 – 2534 การสร้างอัตลักษณ์ของฝ่ายตุลาการ และภาวะถดถอยของกลุ่มก้อนอำนาจกองทัพ

คำอธิบายในหัวข้อที่ผ่านมา ซึ่งกล่าวถึงการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำ (Party of orders) 4 ฝ่าย (ราชสำนัก, ปัญญาชน, พุทธศาสนา, การศึกษา) ด้วยการมีเจตจำนงร่วมกันนั้นคือ ความพยายามฟื้นฟูอำนาจทางการเมืองที่ชนชั้นนำเสียไปเมื่อครั้งการปฏิวัติ 2475 ให้กลับคืนสู่การนำของฝ่ายตนเองอีกครั้ง โดยกลุ่มก้อนเหล่านี้ถูกตรึงไว้ด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง และมีฝ่ายตุลาการเป็นเครื่องมือในการหนุนเสริมความชอบธรรมจากประชาชน ประกอบกับฝ่ายราชสำนักและฝ่ายตุลาการ มีภาพพจน์ความรับรู้จากประชาชนในฐานะฝ่ายอันมีบุญคุณต่อบ้านเมืองสืบมาจากรากฐานคติในอดีต ทั้งความเป็น สยามวิถี อเนกนิกรสโมสรสมมติ จนหนุนเสริมกลายเป็นราชาชาตินิยม (Royalism) แม้กระทั่งถูกเรียกโดยนักวิชาการว่า “ตุลาการราชาชาตินิยม”

กระนั้น ช่วงระยะเวลา 2516 – 2534 นี้ ถือเป็นช่วงสำคัญทางประวัติศาสตร์และชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนของกลุ่มก้อน 4 ฝ่าย ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่แข็งแกร่งขึ้น และกลุ่มที่ถูกลดทอนอำนาจลง รวมถึงการก่อเกิดกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มใหม่ที่แตกต่างจากกลุ่มก้อนอำนาจทางเลือกแบบเดิม การนำเสนอนี้จึงรวบรัดเริ่มต้นด้วยบริบทการเมืองในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 โดยผู้เขียนมิได้แบ่งช่วงเวลาออกเป็น 2 ยุค ตามข้อเสนอของนักคิดท่านอื่นๆอย่างที่ควรจะเป็น ประกอบกับบริบทการเมืองทั้งก่อนและหลัง 14 ตุลา เติบโตด้วยความซับซ้อน มีคำอธิบายทางประวัติศาสตร์หลากหลายกระแส ทั้งยังมีกลุ่มงานที่พยายามโต้แย้งว่า 14 ตุลา มีประเด็นทางการเมืองที่มากกว่าชัยชนะของประชาชนเหนือรัฐบาลเผด็จการ

ทั้งนี้ ธงชัย วินิจจะกุล ชีวประวัติวิเคราะห์บทบาทกลุ่มก้อนราชสำนัก โดยเฉพาะบทบาทของสถาบันกษัตริย์ที่ช่วงชิงสถานะนำต่อกลุ่มย่อยอื่นๆจากเหตุการณ์ 14 ตุลา จนประสบความสำเร็จมหาศาล เป็นความสำเร็จแบบเงิบๆที่ประชาชนอาจไม่นึกว่าเป็นการเมือง” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2548: 42) สอดคล้องกับข้อสรุปของวาทะวี ที่เสนอว่า “เรื่องตลกแต่จริงของประวัติศาสตร์ 14 ตุลา ซึ่งเป็นการปลดปล่อยทั้งพลังมหาชนและพลังพระมหากษัตริย์ นับจากวันนั้นถึงวันนี้ (ปี 2563) อาจกล่าวได้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะสูงส่งกว่าครั้งใดในประวัติศาสตร์ชาติไทย (วาท ะวี , 2563: 101)

ดังความสอดคล้องที่นำเสนอ เนื่องด้วยอิทธิพลจากการรัฐประหาร 2490 สืบเนื่องจนถึงยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การเกาะกลุ่มของชนชั้นนำทั้ง 4 ฝ่าย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในองค์รวมกันอย่างเข้มแข็งภายใต้เจตจำนงร่วมคือการขจัดกลุ่มพลังทางการเมืองจากคณะราษฎรจนหมด

สิ้น แต่ระยะต่อมาสถานการณ์ในแต่ละช่วงได้เปลี่ยนไป มีการตั้งข้อสังเกตว่า ฝ่ายกองทัพผูกขาดความสำคัญไปพอสมควรด้วยการเสียชีวิตของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยมีคติความตามมามากมาย ต่อด้วยการสืบทอดอำนาจของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ที่สร้างความขุนเคือง แยกแยะในกองทัพ ประกอบกับความขัดแย้งระหว่างจอมพลถนอมกับอีกขั้วหนึ่งของกองทัพคือพลเอกกฤษณ์ ศรีวะรา นายทหารคนสนิทของราชสำนัก โดยในงานของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ถึงขั้นสรุปว่า ความแตกฝ่ายของถนอมและประภาสใน 14 ตุลา เกิดจากแรงผลักดันของสถาบันพระมหากษัตริย์ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549: 121) ร่วมกับพลเอกกฤษณ์ ศรีวะรา (อาสา คำภา , 2564: 255) บทบาทความสัมพันธ์ในข้างต้น นอกจากจะเห็นความสัมพันธ์อันแปรเปลี่ยนระหว่างราชสำนักกับผู้นำของกองทัพที่เปลี่ยนไปตามเงื่อนไขต่างๆแล้ว ความสัมพันธ์ที่นำเสนอล้วนมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์อันเป็นส่วนสำคัญหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ทั้งพระราชกรณียกิจในการพระราชทานรัฐบาล “สัญญา ธรรมศักดิ์” และโปรดเกล้าริเริ่มสภาสนามม้าและปรับโฉมกลายเป็นสถาบันนิติบัญญัติแห่งชาติในที่สุด

อย่างไรก็ดี การเกาะกลุ่มของชนชั้นนำได้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มก้อนอำนาจหลัก (main power bloc) เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับฝ่ายตุลาการมากขึ้น ด้วยภาพลักษณ์อันเสียหายของกองทัพจากเหตุการณ์ 14 ตุลา ประกอบกับการที่ฝ่ายราชสำนักลงไปสู่สนามทางการเมืองอย่างเปิดเผย จึงจำเป็นต้องหนุนเสริมข้าราชการฝ่ายตุลาการ ด้วยการเลือกนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งมีข้อเสนอว่านอกจากเหตุผลด้านสายสัมพันธ์อันยาวนานแล้ว อีกส่วนหนึ่งได้กลายเป็นการหนุนเสริมให้กลุ่มก้อนราชสำนักมีความชอบธรรมมากขึ้นในการใช้กฎหมาย ด้วยสภาวะสุญญากาศที่ต้องมีคติความจำนวนมาก รวมถึงการร่างรัฐธรรมนูญในเวลาต่อมา ภาพลักษณ์ของ”เปาบุ้นจิ้นเมืองไทย”สามารถทำให้ราชสำนักและฝ่ายตุลาการแข็งแกร่งขึ้น (กฤษณ์เพชร โสมณวัตร, 2562)

กล่าวถึงความสำคัญของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ มีงานสำคัญของกฤษณ์เพชรได้สรุปเกี่ยวกับบทบาทของเขาว่า เป็นผู้พิพากษาที่ได้รับความนิยมสูงสุดจากสาธารณะชน ทั้งวงการธุรกิจ นักวิชาการ และสถาบันพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ในมุมมองของพระมหากษัตริย์ เขาเป็นประธานองคมนตรี ในวงธุรกิจเขาเป็นประธานกรรมการบริษัทในเครือปูนซีเมนต์ไทย (SCG) (กฤษณ์เพชร โสมณวัตร, 2562: 83) ในวงปัญญาชนเขาได้รับการยอมรับจากสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้มีอิทธิพลในวงการสังคมศาสตร์ประเทศไทย (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2545: 98-99) ตลอดจนเหนืออื่นใดเขาถูกเรียกขานว่า”เปาบุ้นจิ้นเมืองไทย”(นรนิติ เศรษฐบุตร, 2548: 33) การยอมรับดังกล่าวอยู่ในกรอบอุดมคติของประชาธิปไตยแบบไทยของชนชั้นนำภายใต้บริบทระยะเวลาดังกล่าวเท่านั้น แต่เมื่อมองผ่านอุดมคติ

นักกฎหมายที่ดีของธีรยุทธ บุญมี ที่นำเสนอในปี 2549 ก็ไม่สู้จะสอดคล้องกันนัก เพราะด้วยผลประโยชน์มหาศาลจากการเป็นประธานกรรมการบริษัทใหญ่ในข้างต้น ดังความที่ว่า

“สถาบันตุลาการเป็นสถาบันที่มีเกียรติภูมิ มีความเป็นอิสระ และโดยฐานะชนชั้นก็เปราะบางที่อยู่ห่างไกลจากผลประโยชน์ทางธุรกิจและอำนาจการเมืองมากที่สุด” (ธีรยุทธ บุญมี, 2549)

แม้จะมีการขับไล่รัฐบาลจอมพลถนอมไปแล้ว แต่รัฐสภายังคงทำหน้าที่อยู่ การสร้างเอกภาพภายใต้รัฐบาลใหม่ของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ จึงมีการหนุนเสริมจากกลุ่มก้อนราชสำนักเพิ่มเติม ด้วยการเสนอชื่อจัดตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติเพื่อต่อยอดเป็นสภานิติบัญญัติแห่งชาติในเวลาต่อมา เพื่อสลายกลุ่มอำนาจฝ่ายรัฐสภาเดิมในสมัยจอมพลถนอม โดยมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติทั้งสิ้น 2,347 คน (พอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนบุคคลศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, 2517) โดยมีข้อสันนิษฐานว่าแนวคิดสมาชิกสมัชชาแห่งชาติมาจากหม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช และท้ายที่สุดสภาดังกล่าวมีการจัดตั้งขึ้น 299 คน ที่สนามม้าบางเลี้ยว จนเรียกว่า “สภาในพระราชดำริ” (อาสา คำภา, 2564: 262) และมีนักคิดหลายคนเรียกว่า “สภาม้า” ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์ของการเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการจึงถูกสร้างขึ้นจากตัวแบบ (model) “สัญญา ธรรมศักดิ์” ซึ่งนักกฎหมายมีการเดินตามรอยเท้าการเติบโตทางราชการในลักษณะเดียวกัน และบทบาทสุดท้ายในการรับราชการคือจบลงด้วยตำแหน่งสูงสุดนั่นคือ “องคมนตรี”

ข้อควรพิจารณาเพิ่มเติมคือการเกิด 2 เหตุการณ์สำคัญในกรอบระยะเวลายุคนี้ (14 ตุลา 2516 และ 6 ตุลา 2519) จะสังเกตได้ว่าเมื่อเกิดผู้ทำหายและผู้เห็นต่างก่อรูปขึ้นเป็นกลุ่มย่อยทางชนชั้น เช่น ขบวนการนักศึกษา แต่กลุ่มก้อนอำนาจหลัก (main power bloc) จะมีการดำเนินความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกาะกลุ่ม (Fusion) โดยอาจร่วมมือกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือแม้แต่การยอมสละกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งทิ้งเช่นกัน หากกลุ่มเหล่านั้นไม่ได้รับการยอมรับจากโครงสร้างหลักที่เป็นองค์กรรวม เช่น บางช่วงเวลามีกลุ่มนายทหาร หรือข้าราชการส่วนใดส่วนหนึ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับต่อประชาชน ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของกลุ่มก้อนอำนาจหลัก ความบกพร่องในส่วนนี้ทำให้กลุ่มย่อยต่างๆ หลุดจากโครงสร้างทันที ทั้งนี้ การสร้างความชอบธรรมในการเข้าปราบปรามกลุ่มขบวนการนักศึกษา กลุ่มก้อนอำนาจหลักจะมีกลไกเฉพาะตัว เช่น องค์กรศาสนาและระบบการศึกษาที่มีการผลิตซ้ำองค์ความรู้เพื่อบิดเบือนความเข้าใจของประชาชน ประกอบกับการผลิตซ้ำเหล่านั้นต้องยึดโยงกับพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์อันมีมาแต่โบราณ องค์ความรู้ที่ไดจากกลุ่มก้อนเหล่านี้มี

คำอธิบายไว้ เช่น สถาบันศาสนา “พุทธราชาชาตินิยม” (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2564) สถาบันการศึกษา “เครื่องแบบ ทรงผม หน้าเสาทรง ไม่เรียว” (ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2565) สถาบันกองทัพ “ทหารของพระราชากับการสร้างสรรค์แห่งศรัทธาและภักดี” (เทพ บุญตานนท์, 2566) และสถาบันตุลาการ “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน” (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2560) เป็นต้น

ท้ายที่สุด ควรทำความเข้าใจบริบทโดยรวมหลังปี 2519 ด้วยว่า หลังการสังหารหมู่จบลง พลเรือเอกสัด ะลออยู่ ได้ทำการรัฐประหารพร้อมกับการร่างกฎหมายนิรโทษกรรมตนเอง (ธารรงค์ เพชรเลิศอนันต์, 2561) แต่เป็นนิรโทษกรรมแต่ฝ่ายผู้ยึดอำนาจแต่เพียงอย่างเดียว แต่ผู้ชุมนุมที่ถูกกล่าวหากลับไม่ได้รับการยกโทษให้เช่นฝ่ายกองทัพ โดยมีคำอธิบายจากบุญชนะว่า “กลุ่มก้อนราชสำนักมีการปรึกษาหารือว่าใครควรรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แม้สถาบันพระมหากษัตริย์จะประกาศว่ามีควรลงสู่สนามการเมืองอีกครั้ง แต่ทรงแนะนำว่าควรปรึกษานักกฎหมายคือนายธานินทร์ กรัยวิเชียร และเขาก็ได้รับตำแหน่งจากคณะรัฐประหารในที่สุด (บุญชนะ อรรถการ, 2526: 161-162) ภายใต้การชูนโยบายชาวจิตของธานินทร์ ได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งในเจตจำนงของกลุ่มก้อนชนชั้นนำเช่นเดียวกัน (อาสา คำภา, 2561: 74) จนเข้าสู่เงื่อนไขใหม่ในยุคของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ที่นำไปสู่ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ โดย สลักขณ ศิวรักษ์ กล่าวว่า “พลเอกเกรียงศักดิ์ คือนายทหารที่ในหลวง ร.9 เกลียดที่สุด เพราะเป็นทหารคนเดียวที่ไม่ลงให้ท่าน” (สลักขณ ศิวรักษ์ , 2564) ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภาวะถดถอยของกลุ่มกองทัพ โดยเมื่อเกิดเหตุการณ์ตึงเครียดหรือเผชิญหน้ากับประชาชน กลุ่มผู้ครองสถานะในสังคมจะใช้ฝ่ายตุลาการเพื่อจัดการกับวิกฤต เมื่อประชาชนถูกปราบปรามโดยกองทัพ ราชสำนักต้องออกมาไกล่เกลี่ย ศาสนาต้องบอกว่าเป็นมโหรีจิต และท้ายสุดการกระทำที่ผ่านมามีต้องถูกกฎหมาย เช่นในสมัยรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ใน 14 ตุลา และธานินทร์ กรัยวิเชียรใน 6 ตุลา เป็นต้น โดยลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของกฤษณ์เพชร ที่สรุปว่า สัญญา ธรรมศักดิ์ คืออัตลักษณ์ของตุลาการที่มีลักษณะอันพึงประสงค์ของชนชั้นนำ “คนดี ผู้ดี ผู้รู้ ผู้ภักดี” (กฤษณ์เพชร โสมณวัตร, 2562: 77) สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นอาวุธสำคัญในการสร้างความชอบธรรมต่อประชาชน สร้างศรัทธาต่อชนชั้นกลางและปัญญาชนที่เอียงขวา โดยจะเห็นได้ว่าหลังนายสัญญา ธรรมศักดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี จะมีฝ่ายตุลาการอื่นๆเข้ารับตำแหน่งสำคัญอย่าง องคมนตรีเรื่อยมา เช่น ประกอบ หุตะสิงห์ จิตติ ดิงศักดิ์ ธานินทร์ กรัยวิเชียร จำรัส เขมะจารุ และ ศักดา โมขมรรคกุล เป็นต้น ซึ่งมีแผนภาพลักษณะการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำดังนี้

ภาพที่ 19 แผนภาพลักษณะการเกาะกลุ่มของชนชั้นนำ

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากแผนภาพนี้ถือเป็นยุคสำคัญที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มก้อนอำนาจของชนชั้นนำมีเงื่อนไขร่วมกันอย่างชัดเจน อันเป็นเหตุผลจากการแตกพ่ายในทางการเมืองของคณะราษฎร การผนึกกำลังจึงมีจุดร่วมเดียวกันคือการรื้อฟื้นอุดมการณ์ทางกฎหมายในแบบจารีต และประกอบสร้างคำอธิบายให้มีความเกาะเกี่ยวกับหลักปกครองแบบนิติรัฐด้วยอุดมการณ์ต่างๆ เช่น อุดมการณ์แบบกษัตริย์นิยม หลักตุลาการริชธรรม โดยมีกลไกการผลิตซ้ำในระบบการศึกษาเป็นตัวเผยแพร่อุดมการณ์ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าในยุคนี้เองถือเป็นจุดเริ่มต้นในการกลับมาใช้อำนาจทางการเมืองอีกครั้งของกลุ่มก้อนอำนาจหลัก (main power bloc) ที่เรียกว่า “การเกาะกลุ่มของชนชั้นนำ” (party of orders) ทว่าข้อสังเกตสำคัญคือ ในบางช่วงกลุ่มก้อนอำนาจหลักจะทำการลดบทบาทของกองทัพลง เนื่องจากขาดความชอบธรรมจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หลังจากนั้นนักกฎหมายจึงเริ่มมีบทบาทมากขึ้นจากการสร้างต้นแบบตุลาการอย่าง “นายสัญญา ธรรมศักดิ์”

4.4 ยุค 2535 – 2549 การสถาปนาของกลุ่มก้อนตุลาการวิวัฒน์

ความสืบเนื่องจากบริบทการเมืองหลังยุค 2516 – 2534 ที่เป็นการกล่าวถึงการปรับตัวของกลุ่มก้อนอำนาจหลักของราชสำนัก โดนส่วนหนึ่งมีการการสร้างอัตลักษณ์ของฝ่ายตุลาการเพื่อเป็นกลไกการครองอำนาจนำทางการเมือง ซึ่งก่อนที่จะเข้าสู่ระยะ 2535 – 2549 มีการเกริ่นเพิ่มเติมว่าสัมพันธภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในระยะนั้นนำไปสู่การเมืองที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่เกิดจากรัฐธรรมนูญฉบับที่ 2521 อันเป็นการหวนกลับมาอีกครั้งของบทบาทกลุ่มก้อนกองทัพ โดยเนื้อหาในรัฐธรรมนูญเป็นการแบ่งว่า สว.มาจากการแต่งตั้งโดยทหาร (ตัวแทนกลุ่มราชสำนัก) แต่มีข้อจำกัดว่าทหารสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้เพียง 4 ปีเท่านั้น (หลังจากนั้นไม่ได้) ถือว่าเป็นการลดทอนอำนาจกองทัพในทางอ้อม (วาด ระวี , 2563: 110) พร้อมกันนั้น ศศิธร โอเจริญ มีข้อเสนอว่า การเมืองในช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ เป็นการชิงและแย่งอำนาจของราชสำนักโดยมีพลเอกเปรมเป็นตัวแทน (ศศิธร โอเจริญ , 2549: 166-167)

หากพิจารณาสัมพันธภาพแบบใหม่ผ่านแนวคิดการวิเคราะห์กลุ่มย่อยทางชนชั้น ฝ่ายทหารได้กลับมาบทบาทอีกครั้ง ด้วยข้อสันนิษฐานที่ว่า “ข้อขัดแย้งที่ต้องใช้ฝ่ายตุลาการสร้างความชอบธรรมไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งอย่างในอดีต” ดังนั้น พลเอกเปรมคือแกนนำผู้รักษาโครงสร้างองค์กรรวมของกลุ่ม (Leader of power bloc) หรือผู้คุมเงื่อนไขว่าควรรับกลุ่มใดเพิ่ม หรือสลัดกลุ่มใดออก บทบาทของเปรมจึงเป็นที่หมายปองของกลุ่มย่อยอื่นๆ ในขณะเดียวกันเปรมก็สร้างสัมพันธ์กับกองทัพและนักการเมืองบางกลุ่มตามแต่โอกาส และกลายเป็นว่าทุกฝ่ายต่างยอมรับว่า ในการจะเข้าสู่กลุ่มก้อนฝ่ายนำทางการเมือง จะต้องโอนอ่อนกับราชสำนักและเปรมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ข้อสรุปของประชาธิปไตยครึ่งใบนั้นคือ การที่กลุ่มนักการเมืองร่วมกับพลเอกเปรม (ราชสำนัก) ควบคุมทหารที่

แตกแถว และดึงทหารที่ควบคุมได้เข้าเป็นพวก จะสังเกตได้ว่า ผู้คุมเกมส์ยังคงเป็นคือพลเอกเปรม เพราะว่าไม่ว่าใครจะชนะเลือกตั้งก็ต้องเชิญพลเอกเปรมเป็นนายกเพื่อเป็นเกราะป้องกันทางการเมือง ไม่ให้เกิดการรัฐประหาร

ดังนั้น กระบวนการที่ทำให้นักการเมืองสามารถมีอำนาจมากขึ้นคือ การเปลี่ยนผู้คุมเงื่อนไจจากพลเอกเปรมเป็นคนอื่น ซึ่งในที่สุดเงื่อนไจดังกล่าวก็เกิดขึ้นจากการถวายฎีกาถึงในหลวง ร.9 โดยนักวิชาการ 99 คนเพื่อให้พลเอกเปรมและกลุ่มทหารของท่านปลดระวางทางการเมือง ในปี 2531 โดยเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2552) นักวิชาการผู้ร่วมลงชื่อได้ให้เหตุผลว่า

“เนื้อหาสาระถ้อยคำในฎีกา” แล้วก็ร่วมลงชื่อ พุดกันตรงๆ ก็คือว่า ขณะนั้นไม่ต้องการให้พลเอกเปรม ดิณสุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปอีก หลังจากที่เข้ามาแล้ว 8 ปี โดยที่ท่านไม่ได้เป็น ส.ส.สังกัดพรรคการเมือง แม่บรรดา ส.ส.หรือหัวหน้าพรรคการเมืองจะเป็นฝ่ายไปเชิญให้ท่านมาเป็นนายกฯ ด้วยเล็งเห็นในศักยภาพ บารมี และความสามารถของท่านก็ตาม” (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2552)

ผู้เขียนเสนอว่า การถวายฎีกานอกจากจะเป็นการยอมรับว่ากลุ่มก้อนราชสำนักมีอิทธิพลต่อประเทศไทยในระดับสูง ยังเป็นการยอมรับว่าโครงสร้างอำนาจหลักอยู่ที่ฝ่ายราชสำนักที่พลเอกเปรมเป็นผู้คุมเงื่อนไจ หลังการถวายฎีกาจึงเปรียบเสมือนการปลดล็อกชั่วคราว และได้นายกคนใหม่จากการเลือกตั้ง แม้งานหลายชิ้นจะบอกว่ารัฐบาลมีอิสระมากขึ้นเพราะปลดทหาร แต่ต้องไม่ลืมว่าโครงสร้างจากรัฐธรรมนูญในปี 2521 แบบเดิมยังอยู่ นั่นหมายความว่าประชาธิปไตยก็ยังคงครึ่งใบเช่นเดิม โดยवाद ระวี ตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงต้นของประชาธิปไตยครึ่งใบ กลุ่มก้อนราชสำนักยังคงเผชิญภัยคอมมิวนิสต์อยู่ จึงจำเป็นต้องใช้ทหารเป็นหนึ่งในทีมงาน แต่พอเข้าสู่ยุคพลเอกเปรมในช่วงหลังเงื่อนไจได้เปลี่ยนไป เพราะไม่มีคอมมิวนิสต์ ทหารจึงต้องอาศัยราชสำนักแทน (वाद ระวี , 2563: 111) แม้กระทั่งพลเอกชาติชาย ก่อนเข้ารับตำแหน่งนายกยังต้องถามพลเอกเปรมก่อนเพื่อความแน่ใจ (ศิลปวัฒนธรรม, 2566) ท้ายสุดผู้คุมเงื่อนไจคนใหม่คือพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ไม่สามารถควบคุมกลุ่มย่อยของโครงสร้างหลักราชสำนักได้ลงตัวเหมือนยุคพลเอกเปรม ความขัดแย้งในกองทัพจึงนำไปสู่การรัฐประหารในปี 2534

ในขณะที่ กลุ่มย่อยในฝ่ายตุลาการในฐานะเครื่องมือของฝ่ายกุมอำนาจรัฐ ในช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ ฝ่ายตุลาการมีบทบาทในเชิงโครงสร้างการครองอำนาจน้อยลง มีกฎหมายของกลุ่มก้อนราชสำนัก (Main power bloc) หลังจากมีการร่างรัฐธรรมนูญอันก่อให้เกิด

ประชาธิปไตยครึ่งใบในปี 2521 เสร็จสิ้น รัฐธรรมนูญฉบับนี้ตกอยู่ในความสัมพันธ์การประนีประนอมของพลเอกเปรมกับกลุ่มทางการเมืองอื่นๆตามแต่ละโอกาส ความขัดแย้งในคดีทางการเมืองจึงลดน้อยลงไป เห็นจะมีเพียงเหตุ “วิกฤติตุลาการ” แต่ก็เป็นการแย้งภายในเท่านั้น โดยเมื่อการบังคับใช้รัฐธรรมนูญกินระยะเวลายาวนาน นักกฎหมายได้มีบทบาทอีกครั้งในการรัฐประหารในปี 2534 โดยเป็นธรรมเนียมปฏิบัติว่า เมื่อเกิดการรัฐประหาร ฝ่ายกฎหมายจึงต้องเป็นกลไกที่รับผิดชอบการออกแบบกฎหมายเพื่อจัดวางอำนาจทางการเมืองใหม่ แม้ว่าตัวแสดงในทางกฎหมายครั้งนี้มีบริบทที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ 2500 ที่เปิดโอกาสด้านการศึกษาและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ทำให้คนอื่นๆในสังคมสามารถเติบโตเป็นนักกฎหมายได้เช่นกัน กระนั้น กลุ่มก้อนราชสำนักได้เล็งเห็นแล้วว่า การครองอำนาจนำเหนือประชาชนในเงื่อนไขแบบใหม่คือ “การปกครองโดยกฎหมาย” ความชอบธรรมต่อประชาชนจึงมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องใช้ฝ่ายตุลาการเพื่อแก้ปัญหา และแน่นอนว่านักกฎหมายที่คู่ควรกับราชสำนักจะต้องมีคุณสมบัติตามที่ชนชั้นนำได้วางกรอบเอาไว้ เช่น อัตลักษณ์ของฝ่ายตุลาการในตัวเอง “สัญญา ธรรมศักดิ์” ที่เริ่มสร้างขึ้นในช่วง 14 ตุลา 2516 เป็นต้นมา ดังนั้นกลุ่มก้อนนักกฎหมายและแวดวงตุลาการ จึงเปลี่ยนเป็นบุคคลที่มีได้จำกัดเพียงชนชั้นเจ้านายอย่างในอดีต แต่เปิดกว้างสำหรับผู้ที่มีความสามารถและสมาทานในอุดมการณ์ราชาชาตินิยม

4.4.1 การสถาปนาอำนาจของนักกฎหมายมหาชนในการปฏิรูปการเมือง

การเคลื่อนไหวครั้งสำคัญในปี 2531 ของกลุ่มปัญญาชนคือการถวายฎีกาต่อในหลวง ร.9 เพื่อให้ทหารออกจากเมือง และนำไปสู่การมีรัฐบาลจากการเลือกตั้ง แต่ท้ายสุดรัฐบาลไม่สามารถควบคุมฝ่ายทางการเมืองได้ จึงนำไปสู่การรัฐประหารในปี 2534 ที่จบด้วยการนองเลือดในเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ซึ่งคล้ายคลึงไม่น้อยกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในอดีต เพราะ 2 เหตุการณ์คือกรณีการเข้าสู่สนามการเมืองโดยตรงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยการออกมาห้ามทัพใกล้เคียงในความขัดแย้ง พระมหากษัตริย์คุณดังกล่าว ได้กลายเป็นการยกสถานะของสถาบันกษัตริย์ให้สูงยิ่งขึ้นไปอีก (วาท ระวี, 2563: 111) หรือภาษาของธงชัย วินิจจะกุล มักเรียกว่า “ทรงอยู่เหนือการเมือง” แม้อาจมองได้ว่าการถวายฎีกาเป็นฉันทามติของทุกฝ่ายเพื่อ “ขจัดทหาร” และหากวิเคราะห์รายชื่อนักวิชาการทั้ง 99 คน จะประกอบไปด้วยปัญญาชนอนุรักษนิยม, ฝ่ายซ้าย, เสรีนิยม และกลุ่มอื่นๆที่มีความหลากหลาย นัยหมายถึงทุกฝ่ายพร้อมใจกันในข้อตกลงนี้ และอยู่ภายใต้ส่วนย่อยที่เรียกในพักหลังว่า “ประชาสังคม” ปัจจุบันเรียกว่า “การเมืองภาคประชาชน” (เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ, 2552)

อย่างไรก็ดี ภายใต้ฐานคิดทฤษฎีการครองอำนาจนำของอันโตนิโอแกรมซี อธิบายว่า “ทุกกลุ่มสังคมมีกลุ่มชั้นปัญญาชนโดยเฉพาะของตนเอง การครองอำนาจนำของสังคมหนึ่งๆ ย่อมมีปัญญาชนค้ำจุนอำนาจนั้นอยู่เสมอ ดังนั้น ปัญญาชนจึงเป็นส่วนสำคัญของการครองอำนาจนำ ด้วยเป็นกำลังทางสติปัญญา คำถามต่อมาคือ ปัญญาชนนั้นจะโอนอ่อนกับผลประโยชน์ฝ่ายใด ฝ่ายที่ยึดโยงกับชนชั้นนำทางการเมือง หรือฝ่ายที่ยึดโยงกับผลประโยชน์ของชนชั้นอื่นๆ ประกอบกับปัญญาชนมีรูปแบบอันแตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข/และการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางสังคมที่ปัญญาชนนั้นๆ สังกัดอยู่ (Hoare and Sperber, 2015: 33-36) และการครองอำนาจนำจึงเป็นกระบวนการที่ไม่สิ้นไม่สุด (a process without an end) ที่ไม่มีชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง หรือชุดความคิดใดชุดความคิดหนึ่งจะผูกขาดสถานะมาได้ตลอดเวลา ดังนั้น ที่ใดก็ตามที่มีการถือครองอำนาจหรือมีการครองอำนาจนำ (Hegemony) ที่นั่นมักจะต้องมีการท้าทายหรือการต่อต้านสถานการณ์ครองอำนาจนำ (Counter-Hegemony) เสมอ” (วัชรพล พุทธรักษา, 2563)

หลังการยึดอำนาจของคณะ”รชช.” ในปี 2534 กลุ่มปัญญาชนที่มีบทบาททางสังคมค่อนข้างมากคือ “กลุ่มนักกฎหมาย” แม้ก่อนหน้านี้ในช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ บทบาทของกลุ่มทหารจะโดดเด่นกว่าในฐานะผู้คุมเงื่อนไขของกลุ่มก้อนราชสำนัก แต่เมื่อฝ่ายราชสำนักต้องการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจด้วยเงื่อนไขใหม่ จึงใช้กลวิธีที่คุ้นเคยนั่นคือการรัฐประหาร เพราะเป็นการทำลายโครงสร้างทางการเมืองที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ แน่นนอนว่าการกระทำดังกล่าวถือเป็นการทำลายหลักนิติธรรม (Rule of Law) อย่างร้ายแรง มีโทษสูงสุดคือการประหารชีวิต เมื่อถึงสถานการณ์นี้ปัญญาชนนักกฎหมายจึงมีบทบาทโดยตรงในการใช้เทคนิคเฉพาะทาง เพื่อช่วยคณะผู้ก่อการให้ไม่ได้รับโทษ ทั้งข้อกฎหมายที่สร้างขึ้นต้องมีลักษณะซับซ้อน ใช้ภาษาที่เข้าใจยาก อำพรางความผิด เพื่อให้ประชาชนเข้าใจว่ากฎหมายนั้นคือความชอบธรรม เพราะฝ่ายตุลาการคือหนึ่งในสถาบันทางการเมืองที่ไม่เคยถูกลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ได้เลยแม้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ตาม แต่มีใช้เหตุเพราะความซื่อตรง หรือการผดุงความยุติธรรมแต่พลเมืองเพียงอย่างเดียว หากแต่เพราะมีความเชื่อมโยงกับสถาบันที่ประชาชนเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์มากกว่า นั่นคือ “สถาบันพระมหากษัตริย์” โดยทั้งสองสถาบันต่างพึ่งพิงกันละกันเสมอมา โดยกลุ่มนักกฎหมายกลุ่มสำคัญในระยะนี้ล้วนเป็นความสำเร็จจากกระบวนการผลิตสร้างอัตลักษณ์ของฝ่ายตุลาการ อันมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่หลังปี 2490 เป็นต้นมา โดยปิยบุตร แสงกนกกุล อดีตแกนนำกลุ่มนิรโทษกรรม ได้เสนอว่า “มนุษย์เกิดมาแล้วมีชุดความคิดแบบใดย่อมมีความสัมพันธ์แบบนั้น หากพิจารณาปีเกิดของกลุ่มนักกฎหมายรัฐธรรมนูญไทย พวกเขาล้วนเกิดในช่วงปี พ.ศ. 2490 – 2500 เช่น ศาสตราจารย์วิชญ์ เครืองาม (2494) และ ศาสตราจารย์บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2497) โดยกลุ่มนักกฎหมายเหล่านี้ต่างเติบโตในช่วงปี พ.ศ. 2510

- 2516 ที่อยู่ในช่วงกลไกการปลูกฝังอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยมกำลังดำเนินอยู่ จึงเป็นธรรมดาที่พวกเขาเหล่านี้จะไม่เกิดความรู้สึกผูกพันกับแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมของคณะราษฎรที่ปรากฏขึ้นในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2490 (ปิยบุตร แสงกนกกุล, 2562: 32)

ประกอบกับงานศึกษาการตีความของกลุ่มนักกฎหมายเหล่านี้ของ จาตุรงค์ สุทววันและวีระ หวังสัจจะโชค มีข้อสรุปว่า “นักกฎหมายแบบอนุรักษนิยมนั้นมีลักษณะการเมืองในแบบปัญญาชนที่ข้ามชนชั้นได้ ตามหลักองค์ประกอบทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) ที่มีการยึดโยงอำนาจไว้กับชนชั้นนำในสังคม โดยมีการสร้างคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญที่สื่อความหมายในทางประชาธิปไตยแบบไทย (จาตุรงค์ สุทววัน และวีระ หวังสัจจะโชค, 2564: 81) ข้อสรุปดังกล่าวเป็นไปทิศทางอันสอดคล้องกับงานนโยบายการศึกษาของชนชั้นนำของภาณพวงษ์ สิทธิสาร (2562) และกับฤทัย ปุณณานนท์ (2552) ที่ผู้เขียนได้สรุปไว้ในบทบาทของกลุ่มก่อนชนชั้นนำทางการศึกษา

อย่างไรก็ดี กลุ่มนักกฎหมายที่มีบทบาทในการร่างรัฐธรรมนูญหลังการรัฐประหาร น่าจะปรากฏเด่นชัดในบทบาทของ “นายมีชัย ฤชุพันธุ์” และถูกกล่าวถึงในลำดับต้นๆ เพราะได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในคณะกรรมการผู้ร่างรัฐธรรมนูญหลังการรัฐประหารถึง 7 ฉบับ โดยเฉพาะหลังการรัฐประหารปี 2534 เขามีบทบาทสำคัญในการเป็นประธานคณะกรรมการ (ใช้เวลาในการร่างทั้งหมด 6 เดือน) และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2534 ในวันที่ 9 ธันวาคม 2534 สำหรับเนื้อหาสำคัญในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2534 คือการเปิดให้นายกรัฐมนตรีไม่ต้องมาจากการเลือกตั้ง ทำให้ถูกวิจารณ์ว่าเป็นกติกาที่ให้ฝ่าย “รสช” สามารถมีอำนาจทางการเมืองสืบต่อไปได้ (ศุภาพิชญ์ ศิริพร ณ ราชสีมา และคณะ , 2565: 416-432) ผลคือเกิดวาทกรรม “เสียสัตย์เพื่อชาติ” ของพล.อ.สุจินดา คราประยูร ซึ่งอ้างว่าต้องเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีด้วยเหตุสุดวิสัย ทำให้เกิดการประท้วงจากประชาชน และมีการใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามประชาชนจนเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในปี 2535 มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก จนในที่สุด พล.อ.สุจินดา ต้องลาออก

ทั้งนี้ เมื่อย้อนไปดูภูมิหลังจนถึงปัจจุบันของนาย “นายมีชัย ฤชุพันธุ์” เขามีส่วนในการเป็นคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญถึง 7 ฉบับ แต่เริ่มมีบทบาทการนำในปี 2534 เรื่อยมา การเป็นนักกฎหมายของนาย “นายมีชัย ฤชุพันธุ์” ถือเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างยุค 2516 – 2534 ที่เป็นการสถาปนาอัตลักษณ์ในทางตุลาการที่พึงประสงค์ของชนชั้นนำ (“คนดี ผู้ดี ผู้รู้ ผู้รักดี”) ตั้งแต่ในยุค “นายสัญญา ธรรมศักดิ์” มาจนถึงนักกฎหมายในรัฐบาล “คสช” โดยเขาได้กลายเป็นตัวแบบ (Model) ในการเดินเข้าสู่การเป็นฝ่ายกฎหมายของกลุ่มผู้ครองอำนาจนำทางการเมือง เริ่มตั้งแต่การเติบโตในสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาต่อด้วยการเข้าเป็นฝ่ายกฎหมายของรัฐบาลที่มาจากการยึด

อำนาจ หรืออีกช่องทางหนึ่งที่นิยมกันคือ เริ่มต้นจากการเป็นนักวิชาการในมหาวิทยาลัยและค่อยๆ ขยับเข้าไปสู่ฝ่ายการเมือง เป็นต้น

เขาเริ่มต้นจากการเป็นผู้อำนวยการกองร่างกฎหมายคนแรกของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และก้าวหน้าในราชการจนได้รับตำแหน่งนักกฎหมายกฤษฎีกาเชี่ยวชาญและนักกฎหมายกฤษฎีกาทรงคุณวุฒิ ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีฝ่ายกฎหมายในรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ , หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช , หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช , ธานินทร์ กรัยวิเชียร และพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ อีกทั้งในพ.ศ. 2517- 2518 ได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษากฎหมายสำนักนายกรัฐมนตรี ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ระหว่าง พ.ศ. 2523 - 2531 ต่อด้วยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณระหว่าง พ.ศ. 2531 - 2533 รวมถึงดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน ตลอดจนรัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร ระหว่าง พ.ศ. 2534 - 2535 โดยทำหน้าที่ที่ปรึกษาการนายกรัฐมนตรีหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ (ศุภาพิชญ์ ศิริพร ณ ราชสีมา และคณะ, 2565: 416-432) นั้นเท่ากับว่านายมีชัย ได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มก้อนอำนาจหลัก (Main power bloc) ที่ครองการนำในสังคมมาตั้งแต่ 2516 - มาจนถึงปัจจุบันอยู่เสมอ ซึ่งเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของนักกฎหมายต่อกลุ่มก้อนอำนาจหลักที่ครอบงำสังคม จะต้องมีความผูกพันที่สมานในอุดมการณ์เดียวกันร่วมหัวจมท้ายไปด้วยทุกรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม ด้วยกระแสการกดดันจากภาคประชาชนภายหลังเหตุการณ์ “พฤษภาประชาธรรม” “นายมีชัย ฤชุพันธุ์” จึงผลักดันให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญ หรือ สสร. เพื่อดำเนินการยกร่างรัฐธรรมนูญ อันเป็นที่มาของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดกลุ่มนักกฎหมายมหาชนรุ่นใหม่ (ขณะนั้น) เข้ามามีบทบาทในการปฏิรูปทางการเมือง โดยระหว่างที่มีการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อยู่นั้น ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2534 โดยมีอิทธิพลจากแนวคิดนักกฎหมายคนสำคัญอย่างอมร จันทรมบูรณ์ ได้นำเสนอข้อเขียนเรื่อง “โครงสร้างรัฐธรรมนูญในอนาคต” ซึ่งสาระสำคัญของข้อเขียนดังกล่าวก็คือ การเสนอโครงสร้างของรัฐธรรมนูญที่มีกลไกในการตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ รวมทั้งการเสนอให้สถาบันและองค์กรสำคัญที่สมควรจะบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สถาบันเกี่ยวกับการตรวจเงินแผ่นดิน ศาลรัฐธรรมนูญ เป็นต้น (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2540: 1) โดยมีคำอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าวนี้จะทำให้สามารถเกิดการแก้ไขปัญหาโครงสร้างการเมืองอย่างเป็นระบบให้เกิดขึ้น

ในเวลาต่อมาอมร จันทรมบูรณ์ ได้รับความไว้วางใจให้เป็นประธาน “โครงการศึกษาเพื่อการปฏิรูปรัฐธรรมนูญสำหรับประเทศไทย” และได้มีการนำเสนอบทความเรื่อง “ที่มาของโครงการ

ศึกษาเพื่อการปฏิรูปรัฐธรรมนูญสำหรับประเทศไทย” โดยมีเป้าหมายคือเพื่อศึกษารูปแบบของรัฐธรรมนูญตามแนวความคิดสมัยใหม่ ซึ่งต่อมาอมรได้ขอให้นักวิชาการทางด้านกฎหมายมหาชนที่เป็นนักวิชาการรุ่นใหม่ และข้อสำคัญคือต้องไม่มีตำแหน่งเกี่ยวข้องกับทางการเมือง”รวม 11 คน ได้แก่ พนม เอี่ยมประยูร, บุญศรี มีวงศ์โฆษ, วิษณุ วรรณุญ, วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สุรพล นิติไกรพจน์, สมคิด เลิศไพฑูรย์, กิตติภาคย์ ทวีศรี, พูนศักดิ์ ไวสารวัจ, เอียร์ชัย ณ นคร, รังสิกร อุปพงศ์ และ นันทวัฒน์ บรมานันท์ ซึ่งมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2560)

นับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่มีการศึกษาวิจัยก่อนนำไปสู่การร่างรัฐธรรมนูญ แม้จะมีข้อจำกัดในหลายประการ แต่การผลักดันของนักวิชาการทางกฎหมายเหล่านี้ก็ถูกขับเคลื่อนต่อในช่วงนายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย ที่ได้ชูนโยบายปฏิรูปการเมือง และเมื่อขณะเลือกตั้ง จึงนำมาสู่ข้อเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 211 ได้สำเร็จ จนกลายเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 6) พุทธศักราช 2539 โดยมีสาระสำคัญคือให้มี “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” เพื่อจัดทำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสนอต่อรัฐสภาเพื่อปรับโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น ก่อเกิดรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ในที่สุด (มนตรี รูปสุวรรณ และคณะ, 2542: 25)

อนึ่ง ข้อบ่งชี้สำคัญในกระบวนการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ คือการกำหนดให้สมาชิกส่วนหนึ่งของสภาร่างรัฐธรรมนูญจำนวน 8 คนต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายมหาชนเท่านั้น นับได้ว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญที่มีข้อกำหนดดังกล่าว ซึ่งผู้ที่ได้รับคัดเลือกประกอบด้วยเกษม ศิริสัมพันธ์, แก้วสรร อดิโพธิ, โกเมศ ขวัญเมือง, คณิต ณ นคร, มนตรี รูปสุวรรณ, ธงทอง จันทรางศุ, บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และสมคิด เลิศไพฑูรย์ ปรากฏการณ์เช่นนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลทางความคิดและการสถาปนาความสำคัญของนักกฎหมายมหาชน (power bloc) ที่ได้เกิดขึ้นในห้วงเวลานี้ได้เป็นอย่างดี (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2560)

4.4.2 องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญในฐานะเครื่องมือการครองอำนาจนำ

บทบาทการขับเคลื่อนในการปฏิรูปทางการเมืองของเหล่านักกฎหมายมหาชนในข้างต้น ได้สะท้อนจากเนื้อหาในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 แม้ว่าในทางบวกจะแสดงให้เห็นถึงการปกป้องสิทธิเสรีภาพของประชาชนและการควบคุมอำนาจรัฐ โดยที่มีการนำเสนอระบบการตรวจสอบฝ่ายการเมืองแบบใหม่ซึ่งเรียกว่า “องค์การอิสระ” สถาบันทางการเมือง เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาสำหรับผู้ดำรงตำแหน่ง

ทางการเมือง คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ทำหน้าที่ตรวจสอบการกระทำของผู้ใช้อำนาจรัฐในระดับต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดการแสวงประโยชน์โดยมิชอบและละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ในทางกลับกันองค์กรอิสระเหล่านี้โดย อนุสรณ์ ลิมมณี ได้มีข้อสรุปเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “องค์กรอิสระ” ว่า กลไกรัฐธรรมนูญดังกล่าวแสดงถึงความล้มเหลวในการผลักดันให้เกิดประชาธิปไตยเต็มรูปขึ้นในสังคมไทย ทั้งนี้เพราะแทนที่จะได้เห็นการขยายตัวของระบอบเสรีประชาธิปไตยตามที่ออกแบบไว้ในรัฐธรรมนูญ สังคมไทยกลับเผชิญกับระบอบประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้งที่เติบโตอย่างรวดเร็วจนสามารถครอบงำสังคมส่วนใหญ่ได้ในเวลาสั้นๆ ประกอบกับชัยชนะในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยโดยอาศัยนโยบายที่ตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของคนส่วนใหญ่ด้วยเงินทุนจำนวนมหาศาล และกลยุทธ์ในการหาเสียงที่แยบยลในปี 2544 ทำให้พรรคสามารถกวาดที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมาได้ถึงร้อยละ 49.6 ของที่นั่งทั้งหมดและสามารถจัดตั้งรัฐบาลที่เข้มแข็งและมีอำนาจในการบริหารอย่างแท้จริง (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2551: 5)

แน่นอนว่าเสียงของคนส่วนมากในประเทศถูกยึดกุมโดยรัฐบาลจากพรรคไทยรักไทย แต่ในมุมมองของชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมือง ปัญญาชนที่เติบโตจากองค์กรภาคประชาสังคมในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา กลับมองเสียงส่วนมากเหล่านี้ว่าเป็นเสียงที่ด้อยคุณภาพ ซึ่งมีงานที่สร้างข้อสรุปในทำนองนี้ว่า “คนชนบทเป็นผู้ตั้งรัฐบาลเพราะเป็นฐานเสียงส่วนใหญ่ของพรรคการเมือง ขณะที่ชนชั้นกลางเมืองเป็นผู้ล้มรัฐบาลเพราะเป็นฐานนโยบายของรัฐบาล” (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552) โดยแนวคิดเหล่านี้เริ่มแพร่หลายมากขึ้นเมื่อรัฐบาลในหลายกรณีส่อไปในทางที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนและต่อต้านการตรวจสอบขององค์กรต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น กรณีการฟ้องร้องนายกรัฐมนตรีในคดีการจงใจปกปิดทรัพย์สินโดยคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติในปี 2544 รวมถึงเมื่อรัฐบาลมีปัญหาเกี่ยวกับองค์กรอิสระ ก็ทำการตอบโต้ด้วยการเข้าไปเลือกสรรผู้ที่จะเข้ามาทำงานในองค์กรดังกล่าวเสียเอง ซึ่งในงานศึกษาสำคัญของโดยอนุสรณ์ ลิมมณี ได้วิพากษ์ วิจารย์ ไว้อย่างครอบคลุมว่า

“รัฐบาลพรรคไทยรักไทยยังมีท่าทีที่ท้าทายหรือไม่ยอมรับองค์กรตรวจสอบต่างๆ ที่ทำหน้าที่ขัดแย้งกับความต้องการของรัฐบาลอีกด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือกรณีของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติซึ่งรัฐบาลนอกจากเพิกเฉยต่อมาตรการที่คณะกรรมการนี้เสนอแนะ ในบางครั้งมีการขู่จะเสนอให้ปลดกรรมการขององค์กรบางคนที่กำลังวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาล รวมทั้งสร้างหน่วยงานในลักษณะเดียวกันของตนขึ้นมาทำงานแข่งอีกต่างหาก

สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้กลไกการตรวจสอบอำนาจรัฐโดยองค์กรอิสระไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างราบรื่นหรือตรงไปตรงมา” (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2551: 7)

ความย้อนแย้งก็คือ แม้งานต่างๆจะมีการวิพากษ์ วิจารณ์ถึงกระบวนการคัดสรรผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระของรัฐบาล ซึ่งในรัฐธรรมนูญมีการให้อำนาจฝ่ายการเมืองอย่างเต็มที่ในการเป็นส่วนในการสร้างกลไกนี้ การที่รัฐบาลคุมเสียงข้างมากทั้ง สมาชิกวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร ทำให้องค์กรอิสระถูกมองว่ามีการครอบงำโดยฝ่ายการเมือง แต่ในขณะเดียวกันเมื่อมองไปที่ความยืดหยุ่นในที่มาขององค์กรอิสระเหล่านี้ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าที่มาจากเหล่านั้นล้วนเป็นตัวแทนของประชาชนทั้งสิ้น ทว่าในแง่มุมอื่นๆเช่นการรับผิดชอบต่อการใช้อำนาจ (accountability) ยังคงเป็นคำถามเช่นกันว่า “องค์กรอิสระมีหน้าที่ตรวจสอบอำนาจรัฐ แล้วมีอำนาจใดสามารถตรวจสอบองค์กรอิสระนี้ได้บ้าง”

หลังการปฏิรูปการเมืองด้วยแนวคิดของปัญญาชนหัวก้าวหน้า (ในขณะนั้น) ได้สร้างเงื่อนไขใหม่คือ การเกิดองค์กรอิสระขึ้นเพื่อต้องการตรวจสอบนักการเมืองฉ้อฉล แต่ด้วยอำนาจอิสระที่ไม่มีใครสามารถตรวจสอบได้ จึงเป็นที่หมายปองของฝ่ายการเมืองที่ต้องเข้ายึดครององค์กรอิสระเหล่านั้น จะเห็นได้ว่ามีองค์กรสำคัญๆเป็นที่พูดถึงมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มสถาบันทางการเมืองของฝ่ายตุลาการ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ เป็นต้น ทั้งนี้ เมื่อเงื่อนไขของกลุ่มผู้ครองอำนาจนำถูกยึดกุมโดยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ทำให้กลุ่มทหารที่เคยถูกลดบทบาทไปหลังพฤษภา 2535 และกลุ่มก๊อปปี้ราชสำนัก (องคมนตรี , ปัญญาชนอนุรักษนิยม) มีการเคลื่อนไหวมากขึ้น เพราะผู้คุมเงื่อนไขคนใหม่ (Key power bloc) คือทักษิณ ชินวัตร ได้ทำให้เสียงข้างมากของประชาชนกลายเป็นคู่ต่อกรกลุ่มใหม่ของพวกเขา

อย่างไรก็ดี การเกิดขึ้นของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ตั้งแต่ปี 2544 -2549 แม้ไม่ได้แต่ต้องอุดมการณ์ราชาชาตินิยม (Royalism) แต่ในทางอ้อมรัฐบาลทักษิณทำให้องค์ประกอบความสัมพันธ์ทางอำนาจต่างๆเปลี่ยนไป เช่น การแตกหักกับกลุ่มประชาสังคม ซึ่งมีฐานมวลชนสำคัญได้แก่ปัญญาชนอนุรักษนิยม เอ็นจีโอราชสำนัก องคมนตรี และนักเคลื่อนไหวที่เสียผลประโยชน์จากนโยบายของทักษิณ (วาท ระวี, 2563: 125) มีนักรวมข้อครหาที่เป็นใช้ความรุนแรง เช่น การจัดการกับผู้ประท้วงในกรณีจังหวัดกระบี่และลำพูนปี 2544 , การประท้วงโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซียในปลายปี 2545 , การพยายามจำกัดบทบาทขององค์กรภาคประชาชน และการปล่อยให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างโจ่งแจ้งในกรณีเช่น การสังหารผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติด การลักพาตัวนายสมชาย นิลไพจิตร ทนายความ และการเสียชีวิตของผู้ชุมนุมประท้วงที่ตากใบ หรือการแทรกแซงการ

ตรวจสอบของสื่อมวลชนโดยการ เข้าไปจัดระเบียบวิทยุชุมชนที่มีความเห็นไม่ตรงกับรัฐบาล และการใช้วิธีการต่างๆกดดันไม่ให้ หนังสือพิมพ์วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและนายกรัฐมนตรี เป็นต้น (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2551: 6)

กรณีต่างๆในข้างต้น ทำให้ทุกฝ่ายที่เคยหนุนหลังฝ่ายรัฐบาลหันมาร่วมมือกันตอบโต้รัฐบาลทักษิณเป็นจำนวนมาก ไม่เว้นแม้แต่กลุ่มนักกฎหมายมหาชนที่มีส่วนสำคัญในการริเริ่มกลไกนี้ แม้ฝ่ายทักษิณจะมีอำนาจของประชาชนส่วนใหญ่หนุนหลังก็ตาม การโค่นล้มซึ่งนอกจากจะใช้วิธีการดั้งเดิมคือการรัฐประหารโดยกองทัพ ตามด้วยการสร้างความชอบธรรมด้วยคำพิพากษาของฝ่ายตุลาการ การทำให้ทุกฝ่ายยินยอมพร้อมใจ (Consent) ในการละเมิดรัฐธรรมนูญจากการปฏิรูปนี้ จึงต้องมีการดึงพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นแนวร่วมในการต่อต้าน เพราะต้องมิส്മว่าหลังปี 2535 เป็นต้นมา สถาบันกษัตริย์ได้ถูกจัดวางสถานะทางการเมืองให้อยู่เหนือหรือพ้นไปจากการเมืองอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน (ธงชัย วินิจจะกุล, 2548) โดยในช่วงความขัดแย้งเริ่มปะทุขึ้นหลังจากมีการให้สัมภาษณ์ของทักษิณ ชินวัตร ในกรณีการกล่าวถึงกลุ่มก้อนราชสำนัก (Main power bloc) ว่าเป็นผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ หลังจากนั้นชนวนความขัดแย้งดังกล่าวจึงเริ่มมีแนวคิด (hegemonic ideas) เพื่อต่อต้านทักษิณในจำนวนมากขึ้น เช่น งานของประมวล รุจนเสรี “พระราชอำนาจ”(2549) และแนวคิด “ตุลาการภิวัตน์” (2549) โดยธีรยุทธ บุญมี เป็นต้น

4.4.3 การสร้างแนวคิดอำนาจนำ (Hegemonic ideas) ของ “กลุ่มก้อนตุลาการภิวัตน์”

ด้วยการสถาปนาอำนาจของนักกฎหมายมหาชนเพื่อการปฏิรูปการเมืองที่นำสู่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ในอีกแง่มุมหนึ่ง มีผู้เสนอว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน”โดยจะเห็นได้จากที่มาของคณะผู้ร่างที่ยึดโยงกับประชาชน และมีการบัญญัติสิทธิ เสรีภาพของประชาชนไว้มากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับใด โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือเป็นรัฐธรรมนูญที่ป้องกันนักการเมืองฉ้อฉลโดยใช้องค์กรอิสระในการตรวจสอบ ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นความร่วมมือระหว่างกลุ่มปัญญาชนของการเมืองภาคประชาชน (นักวิชาการ , นักเคลื่อนไหว) กับตัวแทนกลุ่มก้อนราชสำนัก เช่น ประเวศ วะสี , อานันท์ ปันยารชุน (ธงชัย วินิจจะกุล, 2548) และยิ่งตอกย้ำมากขึ้นว่าการปฏิรูปที่เกิดขึ้นยังคงก้าวไม่พ้นการใช้แนวคิดจากพระราชอำนาจเพื่อผลักดันเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีการแสดงออกอย่างชัดเจนในแนวคิดของปัญญาชนผู้ที่ถูกเรียกในขณะนั้นว่า “บิดาแห่งกฎหมายมหาชน” อย่างอมร จันทรสมบูรณ์ ที่กล่าวต่อสาธารณะชนว่า “พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะองค์ปัจจุบัน (ในหลวง ร.9) เท่านั้นที่สามารถชักนำให้เกิดการปฏิรูปได้ มิใช่องค์กรใดๆ ที่มาจากการเลือกตั้งใดๆ ทั้งนี้ เพราะพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่มาสูงสุดของความชอบธรรม” (อมร จันทรสมบูรณ์, 2537) ในกรณีนี้

ประชาธิปไตยหลังการปฏิรูปทางการเมืองมีลักษณะคล้ายๆกับช่วง 14 ตุลาคม 2516 อยู่เช่นกัน เพราะเป็นชัยชนะของภาคประชาชนที่ขอร้องทหารให้ออกจากการเมืองชั่วคราวโดยการใช้พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่แตกต่างกันอยู่บ้างคือ การที่รัฐธรรมนูญ 40 บังคับใช้ได้นานกว่าเท่านั้น ดังเมื่อเกิดวิกฤติ ฝ่ายต่อต้านเสียงข้างมากย่อมถวิลหากลไกแบบดั้งเดิมเพื่อเข้ามาจัดการ แม้จะมีข้อมูลแห่งความแตกหักระหว่างรัฐบาลทักษิณกับราชสำนักที่อาจนำไปสู่การรัฐประหารมาแล้วบ้าง แต่วาท ะวี นำเสนอว่า จุดแตกหักระหว่างรัฐบาลเสียงข้างมากกับกลุ่มก้อนราชสำนักเริ่มต้นจาก “วาทกรรมผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ” ต่อมาไม่นานจึงเกิดรัฐประหาร และอำนาจของฝ่ายรัฐบาลจึงค่อยๆพังลงอย่างราบคาบในปี 2553 (วาท ะวี, 2563: 126)

ข้อมูลด้านการตอบโต้ทางการเมือง เริ่มมีเค้าลางให้เห็นจากความขัดแย้งกันเองของฝ่ายรัฐบาล ระหว่างนายเสนาะ เทียนทอง (ประธานที่ปรึกษาพรรคไทยรักไทย) ซึ่งเริ่มมีปัญหากับไม่ลงรอยกับทักษิณ นายประมวล รุจนเสรีซึ่งเป็นคนสนิทกับนายเสนาะ จึงได้ออกหนังสือ “พระราชอำนาจ” ในปี 2548 เพื่อเตือนสติการลุแก่อำนาจของนายกทักษิณ ประกอบกับแรงต่อต้านจากชนชั้นกลางในเมืองที่เริ่มก่อตัวขึ้น ทำให้เกิดกระแสความนิยมในหนังสือเล่มนี้ แม้ว่าประเด็นในหนังสือส่วนใหญ่เป็นเพียงแค่การอ้างถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์เท่านั้น เช่น พระราชอำนาจตามกฎหมาย พระราชอำนาจตามนิติราชประเพณี และพระบรมเดชานุภาพแห่งรัชกาลที่ 9 เป็นต้น โดยธงชัย วินิจจะกุล ได้วิพากษ์ในทำนองว่า

“หนังสือพระราชอำนาจเป็นแค่การถ่ายทอดความคิดเดิมๆของปัญญาชนรอยัลลิสต์ก่อนการปฏิวัติ 2475 โดยขยายความจากวิทยานิพนธ์ของธงทอง จันทรางศุ (2529) เพิ่มเติมข้อถกเถียงที่ไม่เข้าท่าของตน...แต่ออกมาในจังหวะการเมืองที่เหมาะสม...แต่ทำให้งานวิชาการที่เข้าใจยากกลายเป็นที่นิยม บริโภคง่ายในหมู่ผู้คนที่ขาดความรู้ความเข้าใจในมุมมองทางประวัติศาสตร์” (ธงชัย วินิจจะกุล , 2562: 26)

การปลุกกระแสด้วยการสร้างแนวคิดอำนาจนำ (hegemonic ideas) ด้วยงาน “พระราชอำนาจ” ของประมวล รุจนเสรี ต่างสอดรับกับฝ่ายอื่นๆที่มีอุดมการณ์เดียวกัน โดยเหตุผลนั้นอาจเป็นเพียงการดึงพระราชอำนาจที่ในทางปฏิบัติหยุดนิ่งมานานตั้งแต่พฤษภาทมิฬ ให้กลับมาสร้างความชอบธรรมอีกครั้งในวิกฤติทางการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ แรงกระเพื่อมสำคัญจากหนังสือ “พระราชอำนาจ” ได้รับการตอบรับจากกลุ่มก้อนราชสำนักเป็นอย่างดี โดยนายปิยะ มาลากุล ณ อยุธยา ได้

อัญเชิญกระแสพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาแจ้งกับนายประมวล ว่าเมื่อได้ทอดพระเนตรแล้ว ได้มีพระราชดำรัสว่า "...เราอ่านแล้ว เราชอบมาก เขียนได้ดี เขียนได้ถูกต้อง" (คำบุญ สิทธิสมาน, 2552)

หลังจากนั้นพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายทหารผู้หายไปตามฉากหน้าทางการเมืองไปพร้อมกับสถาบันกษัตริย์ได้ออกมาเคลื่อนไหวเช่นกัน โดยได้ออกมาปลุกใจทหารให้ตระหนักต่อการเถิดทูนสถาบันพระพระมหากษัตริย์ก่อนการรัฐประหารเพียงไม่กี่เดือน ซึ่งเรียกว่า “จ๊อกก๊ักบ๊มา” ความว่า

“รัฐบาลก็เหมือน “Jockey” คือเข้ามาดูแลทหาร ไม่ใช่เจ้าของทหาร เจ้าของทหารคือชาติและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัฐบาลเข้ามาดูแลแต่กำหนดให้พวกเราตามทีประกาศนโยบายไว้ต่อรัฐสภา เด็กขี่ม้าบางคนก็ขี่ดี ขี่เก่ง บางคนขี่ไม่ดี ขี่ไม่เก่ง นี่เป็นเรื่องจริง ที่พูดนี้เพื่อให้นักเรียนเข้าใจว่าเราเป็นทหารของชาติ เป็นทหารของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว....จำเป็นจะต้องเข้าใจกันอย่างถ่องแท้ว่า “ทหารอยู่ตรงไหน รัฐบาลอยู่ตรงไหน เจ้าของทหารอยู่ตรงไหน” (MGR Online , 2549)

ด้วยสถานะประธานองคมนตรีของพลเอกเปรม ถือเป็นการส่งสัญญาณแต่ทุกฝ่ายที่เป็นกลุ่มก้อนราชสำนัก (main power bloc) ซึ่งยืนยันจากคำกล่าวของเปรมต่อท่านทูตสหรัฐอเมริกา ก่อนเกิดเหตุถึงวาทกรรมจ๊อกก๊ักว่า “ประเทศไทยไม่เหมือนอเมริกา เรามีหมายเลขหนึ่งอยู่แล้ว ทักษิณต้องรู้ว่าเขาเป็นผู้จัดการร้าน ไม่ใช่เจ้าของร้าน” (วิกิลีส์ 6 กรกฎาคม 2549) หากพิจารณาในส่วนขององคมนตรีที่ถูกแต่งตั้งในช่วงรัฐบาลทักษิณจะมีถึง 10 คน แต่มีอย่างน้อย 5 คนที่แสดงออกถึงความขัดแย้งกับรัฐบาล เช่น เกษม วัฒนชัย , พลเอก สุวรนันท์ โดยมีถึง 3 คนที่แสดงออกโดยตรงว่ายืนอยู่คนละฝั่ง เช่น พลอากาศเอกชลิต พุกผาสุข หนึ่งในคณะรัฐประหาร และพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ผู้ที่เคยถูกทักษิณปลดจากผู้บัญชาการทหารบก (ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีแทนทักษิณหลังการรัฐประหาร) รวมถึงชาญชัย ลิขิตจิตถะ ตุลาการคนสำคัญในรัชสมัยในหลวง ร.9 ผู้ที่ถือมีส่วนสำคัญเช่นกันในการเกิด “ตุลาการภิวัตน์”(Judicialization of Politics) หลังปี 2549

อนึ่ง เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงสงครามทางความคิดที่เกิดขึ้น การที่ฝักฝ่ายทางการเมืองซึ่งขัดแย้งกับรัฐบาล ต่างมุ่งมั่นสร้างแรงกดดันเพื่อเงื่อนไขเดียวกันในระยเวลานั้น ถือว่าเป็นการเริ่มต้นการครองอำนาจนำ (Hegemony) ในสังคมของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์โดยระบอบตุลาการ

ภีวัฒน์ (Judicialization of Thai Politics Historical Bloc) อันต้องเริ่มพิจารณาตั้งแต่การทบทวนร่างกฏบัตรใหม่ใหม่ของรัฐบาลทักษิณ จึงมีการยุบสภาในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 เพื่อคืนอำนาจไปสู่ประชาชนในที่สุด และได้กำหนดให้วันที่ 2 เมษายน 2549 เป็นวันเลือกตั้งทั่วไป

พรรคฝ่ายค้านนำโดย พรรคประชาธิปัตย์ กับพรรคชาติไทย และพรรคมหาชน รวมถึงกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยซึ่งชุมนุมต่อต้านรัฐบาลไทยรักไทยมาก่อนหน้านี้ ก็ได้ประกาศไม่ยอมรับการยุบสภาและการจัดการเลือกตั้ง 2 เมษายน 2549 โดยพอจะกล่าวได้ว่าการเลือกตั้งที่เกิดขึ้น กลุ่มฝ่ายค้านคงไม่สามารถเอาชนะฐานเสียงของรัฐบาลเดิมได้โดยง่าย พรรคฝ่ายค้านจึงต้องการคว่ำบาตรเลือกตั้งด้วยการไม่ส่งผู้สมัคร ส.ส. ลงสมัครรับเลือกตั้ง ตามด้วยกลุ่มพันธมิตรหนุนเสริมด้วยการออกไปต่อต้านการเลือกตั้งตามเขตต่างๆเพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนไปใช้สิทธิ์ ในช่วงนี้เองเราจะเห็นกลุ่มปัญญาชนส่วนหนึ่งออกมาขัดขวางการเลือกตั้ง ซึ่งกล่าวได้ว่า กลุ่มบุคคลที่ขัดขวางประชาธิปไตยและคัดค้านการเลือกตั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่ามีความลักษณะของการห้อยโหนชนชั้นนำหรือที่เรียกว่า “กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการภิวัฒน์ (Judicialization of Groupies)”

กล่าวถึงกลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการที่นำเสนอ คือกลุ่มบุคคลที่ได้รับประโยชน์หรือสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมายที่บิดเบื้อว ขัดต่อหลักนิติธรรม รวมถึงต่อต้านหลักการประชาธิปไตยสากล (มิใช่แบบไทย) ซึ่งเป็นฝ่ายผู้สนับสนุนทั้งในเชิงกายภาพและในเชิงอุดมการณ์ เช่น การเคลื่อนไหวต่อต้านการเลือกตั้ง การสนับสนุนการรัฐประหาร การยุบพรรคการเมือง การใช้สิทธิพลเมืองในการฟ้องร้อง ใช้กฎหมายเพื่อก่อกวนก่อกบฏหรือทำลายศัตรูทางการเมือง ตลอดจนผู้ที่หวาดกลัวการเสียผลประโยชน์จากรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง กลุ่มเหล่านี้จึงร่วมมือกับชนชั้นนำในการล้มรัฐบาล โดยการบุทางไปสู่การให้กองทัพยึดอำนาจเช่นเดียวกัน

อนึ่ง กลุ่มบุคคลในลักษณะนี้อาจรวมถึง ปัญญาชน พลเมืองบางกลุ่ม ซึ่งถูกครอบงำโดยอุดมการณ์ทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม (Conservative) ซึ่งถูกพัฒนาฐานคิดเรื่อยมาจากรูปแบบประชาธิปไตยแบบไทยซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เช่น เชื่อในการปกครองโดยคนดีในคำนิยามของชนชั้นนำ , นักการเมืองคือคนเลว , กฎหมายคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สุด แต่สามารถละเมิดได้หากคงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันยึดโยงกับชนชั้นนำ (Rule by Law) ทั้งนี้ คำนิยามในการกระทำดังกล่าวของผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการ (Judicialization of Groupies) คือลักษณะการเอื้อให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการโดยมีธงทางการเมืองขึ้นว่า ซึ่งงานศึกษาอื่นๆมักเรียกว่า “ตุลาการภิวัฒน์” แต่ผู้เขียนได้เน้นย้ำในการพิจารณาด้วยมุมมองแบบใหม่ว่า กลุ่มเหล่านี้ไม่ได้สนับสนุนเฉพาะฝ่ายตุลาการแต่จะเป็นการหนุนหลัง ห้อยโหนฝ่ายที่กำลังสร้างภาวะการครองอำนาจนำ (Hegemony) ในขณะนั้น ดังเช่น การหนุนหลังกองทัพ ราชสำนัก หรือการสนับสนุนการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ

(state apparatus) ในการสร้างความชอบธรรมในทางการเมืองหรือจัดตั้งรัฐในทางการเมือง โดยบทบาทที่เห็นได้ชัดเจนนที่สุดคือ “บทบาทของนักร้องเรียนคดีทางการเมือง” ในช่วงหลังการรัฐประหารในปี 2549 โดยในงานของจาคูรงค์ และวีระ ได้สรุปว่า

“กลุ่มเหล่านี้ใช้ช่องว่างจากการเป็นพลเมืองดี ในการร้องเรียนคดีทางการเมือง เพื่อกลั่นแกล้งกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐบาล จนคดีดังกล่าวอยู่ในอำนาจศาล ก่อให้เกิดการตัดสินใจทางการเมือง การยุบพรรค โดยภายหลังการร้องเรียน “กลุ่มนักร้อง” เหล่านี้ก็จะได้รับตำแหน่งทางการเมือง เช่น สมาชิกวุฒิสภา สภานิติบัญญัติแห่งชาติ” โดยต้องไม่ลืมว่าทั้งผู้ฟ้องร้อง รัฐบาล ศาล ต่างมีที่มาจากการยึดอำนาจทั้งสิ้น “(จาคูรงค์ สุทาวัน และวีระ หวังสัจจะโชค, 2567)

การบัญญัติคำว่า “กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการ” (Judicialization of Groupies) ผู้เขียนอุปมาว่าด้วยลักษณะการขับเคลื่อนทางการเมืองของพวกเขามีความคล้ายคลึงกับความเป็น “กรู๊ปี้” (Groupie) อันหมายถึง “กลุ่มเด็กสาว” ที่ติดตามวงดนตรีอเมริกันร็อกไปตามทัวร์คอนเสิร์ตต่างๆ เพื่อหวังในการได้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกวงแบบชั่วคราวด้วยความสมัครใจ แลกกับการได้ท่องเที่ยว การกินอาหารในภัตตาคารที่หรูหรา บางส่วนก็แยกย้ายกันหลังจบทัวร์ และมีบางส่วนถึงขั้นได้แต่งงานกับสมาชิกในวงดนตรี” (เพจอ่านเพลง , 2557) เช่นเดียวกัน “กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการ” พวกเขาได้ประโยชน์จากการช่วยแบกรับข้อวิพากษ์ วิจารณ์จากฝ่ายผู้ไม่เห็นด้วย ปกป้องศักดิ์ศรีของกลุ่มขับเคลื่อนเผยแพร่อุดมการณ์ แม้ว่าจะถูกมองอย่างไรก็ตาม และท้ายสุดจะเห็นได้ว่า กลุ่มเหล่านี้จะมีทั้งได้รับประโยชน์ทั้งในรูปของค่าตอบแทน ตำแหน่งทางการเมือง หรือแม้กระทั่งไม่ได้รับประโยชน์ใดๆเลยก็ตาม

หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะเห็นได้ว่า กลุ่มเหล่านี้กลายเป็นส่วนหนึ่งการผลักดันให้เกิดปรากฏการณ์ “ตุลาการภิวัตน์แบบไทย” (Judicialization of Thai Politics) ผ่านการสนับสนุนเครื่องมืออื่นๆ เช่น กลไกรัฐ ปัญญาชน และกลไกอำนาจนา ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่งานอื่นๆไม่ได้พูดถึงมากนัก โดยกลุ่มบุคคลในลักษณะนี้จะมีการพูดถึงอยู่บ้างในบริบทต่างประเทศ แต่มีลักษณะพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป ดังในงานของ Shapiro ได้เสนอว่า กลุ่มเหล่านี้คือคนส่วนเล็กน้อยในสังคมที่อาจผลักดันข้อเสนอทั้งในเชิงกฎหมายและนโยบายเพื่อต่อรองกับคนหมู่มาก ซึ่งเป็นลักษณะในเชิงบวกที่เรียกว่า “ตุลาการจากล่างขึ้นบน” (Judicial from below) เน้นอนว่าจากงานศึกษาที่ผ่านมา พฤติกรรมของกลุ่มคนเหล่านี้ในประเทศไทยไม่ได้เป็นเช่นในต่างประเทศ แต่จะ

สามารถมองเห็นได้ชัดเจนอย่างเช่น ขบวนการพันธมิตรและกลุ่มบุคคลฝ่ายขวาที่ต่อต้านความเป็นประชาธิปไตย และล้มการเลือกตั้งในปี 2549 จนนำไปสู่ประเด็นข้อขัดแย้งเข้าสู่การพิจารณาโดยฝ่ายตุลาการในที่สุด

กลุ่มเหล่านี้มีส่วนหนุนเสริมชนชั้นนำอย่างชัดเจนกับกรณีการล้มเลือกตั้งในปี 2549 ซึ่งแม้จะมีผู้มาใช้สิทธิ์กว่า 29 ล้านเสียง (เกินครึ่งต่อจำนวนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งทั้งหมด) แต่ผู้ตรวจการแผ่นดินก็ได้ดำเนินการฟ้องร้องคดีเข้าสู่แดนของศาลรัฐธรรมนูญให้วินิจฉัยการเลือกตั้งว่าชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ และกำหนดวันเลือกตั้งใหม่ ซึ่งแน่นอนว่าในสภาวะทางการเมืองที่อาจเกิดสุญญากาศขึ้นอีกครั้ง ฝ่ายที่คัดค้านการเลือกตั้งจึงผลักดันข้อเสนอให้ชนชั้นนำไปขับเคลื่อนต่อ เพื่อนำไปสู่การห้อยโหนชนชั้นนำและสนับสนุนพระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์ โดยมีการตั้งข้อสังเกตในบทความของเข็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรืองว่า ภาวะสิ้นหวังจากการครอบงำของรัฐบาลทักษิณ แรงกดดันจึงตกไปที่ฝ่ายฝ่ายทหารและตุลาการเพราะเคยมีบทบาทมาก่อนในอดีต (เข็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง, 2563) กระนั้นผู้เขียนนำเสนอว่า แรงกระเพื่อมสำคัญในการที่ฝ่ายต่างๆ ได้เริ่มออกมาสร้างวาทกรรมโจมตีรัฐบาลอยู่ที่พระราชดำรัสในวันที่ 25 เมษายน 2549 ใจความสำคัญคือดึงเนื้อความในเชิงว่า

“ต้องขอร้องฝ่ายศาลให้ช่วยกันเถิด เวลานี้ประชาชนทั่วไปเขาหวังในศาล โดยเฉพาะศาลฎีกา และศาลอื่นๆ ประชาชนบอกว่า ศาลดียังมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรู้ เพราะได้เรียนรู้กฎหมายมา และพิจารณากฎหมายที่ต้องศึกษาคดีๆ ประเทศชาติจึงจะรอดพ้นได้” (พระราชดำรัสต่อข้าราชการตุลาการวันที่ 25 เมษายน 2549)

จุดเน้นสำคัญหลังพระราชดำรัสนี้ได้สร้างปรากฏการณ์ให้กลุ่มศาลต่างๆ มาประชุมกัน และออกแถลงการว่าจะรีบมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาย่อยๆ เร็วไว แม้การตีความดังกล่าวอาจมองได้หลายมุม เช่นว่าคือการให้โอวาทตามธรรมเนียมปฏิบัติแบบปกติของพระองค์ แต่ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อเสนอของเข็มทอง (2563) ที่ว่า ด้วยบริบทและเนื้อหาที่สอดคล้องกับวิกฤติที่เกิดขึ้นในขณะนั้น คำประกาศดังกล่าวทั้งในแง่มุ่งมาเป็นการส่งสัญญาณของกลุ่มก้อนราชสำนัก (Main power bloc) ให้ฝ่ายตุลาการเร่งปฏิบัติ หรือในแง่อื่นที่ว่าเป็นการตีความพระราชดำรัสไปเองของฝ่ายตุลาการ แต่ปฏิเสธไม่ได้ถึงข้อเท็จจริงดังที่ปรากฏว่าหลังจากนั้นไม่นาน ศาลปกครองสูงสุดมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวระงับการเลือกตั้งซ่อมใน 9 จังหวัด และศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าพระราชกฤษฎีกาเลือกตั้งเป็นโมฆะด้วยความทุจริตหลายประการ (เข็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง, 2563) ทั้งยังมีการให้เหตุผลในคำพิพากษาที่

ก่อให้เกิดสภาวะมึนงงของเหล่านักวิชาการและประชาชนหลายอย่างแพร่หลาย แม้จะมีการกำหนดวันเลือกตั้งขึ้นใหม่แต่ท้ายสุดก็เกิดรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม มีงานศึกษาที่ชี้ถึงจุดเริ่มต้นของตุลาการภิวัตน์แตกต่างกันไป และโดยส่วนใหญ่ต่างให้น้ำหนักไปที่จุดเริ่มต้นจากงานของ “ธีรยุทธ บุญมี” ซึ่งผู้เขียนเห็นแย้งว่า เขาเป็นเพียงผู้บัญญัติคำให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างเท่านั้น ทั้งยังไม่แน่ใจว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นการสำคัญผิดหรือความตั้งใจในทางวิชาการ เพราะเขาได้ออกมาให้ความเห็นในภายหลังว่า “ตุลาการภิวัตน์ที่ได้ใช้อยู่ เช่น การยุบพรรคการเมือง การใช้คำสั่งศาลจัดการผู้เห็นต่าง ถือเป็นการกระทำที่มิชอบด้วยกฎหมาย” กระนั้นยังมีงานศึกษาที่ยังคงอ้างอิงหลักการดังกล่าวอยู่ในจำนวนไม่น้อย ทั้งนี้ หากมองในเชิงกระบวนการที่นำไปสู่การที่ฝ่ายตุลาการใช้อำนาจในเชิงรุกเพื่อเข้ามาจัดการรัฐบาลเสียงข้างมาก หมดหมายสำคัญอยู่ที่พระราชดำรัส 25 เมษายน จากนั้นจึงเกิดการรวมกลุ่มของชนชั้นนำต่างๆ ทั้งทหาร ตุลาการ ราชสำนัก (Party of orders) และกลุ่มผู้ท้อยโทน (Judicialization of Groupies) นำไปสู่การเป็นกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) เพื่อเข้าสู่อำนาจ (Hegemony) ภายใต้เงื่อนไขสำคัญในระยะนั้นคือการขจัด “กลุ่มก้อนอำนาจของทักษิณ”

โดยตุลาการภิวัตน์ได้เริ่มต้นจากการล้มการเลือกตั้งโดยฝ่ายศาล ตามด้วยการรัฐประหารเพื่อจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใหม่ ด้วยการนำทหารเข้าสู่อำนาจอีกครั้งและยุบศาลรัฐธรรมนูญเดิมที่เป็นผลพวงมาจากรัฐธรรมนูญฉบับเก่า ต่อมาเมื่อมีรัฐธรรมนูญใหม่ จึงมีการแต่งตั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญใหม่เช่นกัน ซึ่งหากพิจารณาไปที่รายชื่อแล้วจะเห็นได้ว่าล้วนเป็นฝักฝ่ายที่เคยขัดแย้งกับรัฐบาลเดิมทั้งสิ้น สังเกตได้จากบทบาทนำของนายเจริญ ภัคดีนากุล ผู้เคยเป็นตัวแทนของฝ่ายตุลาการที่ออกมาเคลื่อนไหวภายหลังพระราชดำรัส ทั้งยังเป็นหนึ่งในผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และมีชื่อตนเองเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ เมื่อถึงการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใหม่ด้วยแล้ว หากจะมีคติทางการเมืองขึ้นสู่อำนาจศาล ผลจากคำวินิจฉัยจึงปรากฏในลักษณะอันเป็นผลร้ายต่อฝ่ายกลุ่มก้อนอำนาจของรัฐบาลทักษิณอยู่เสมอ

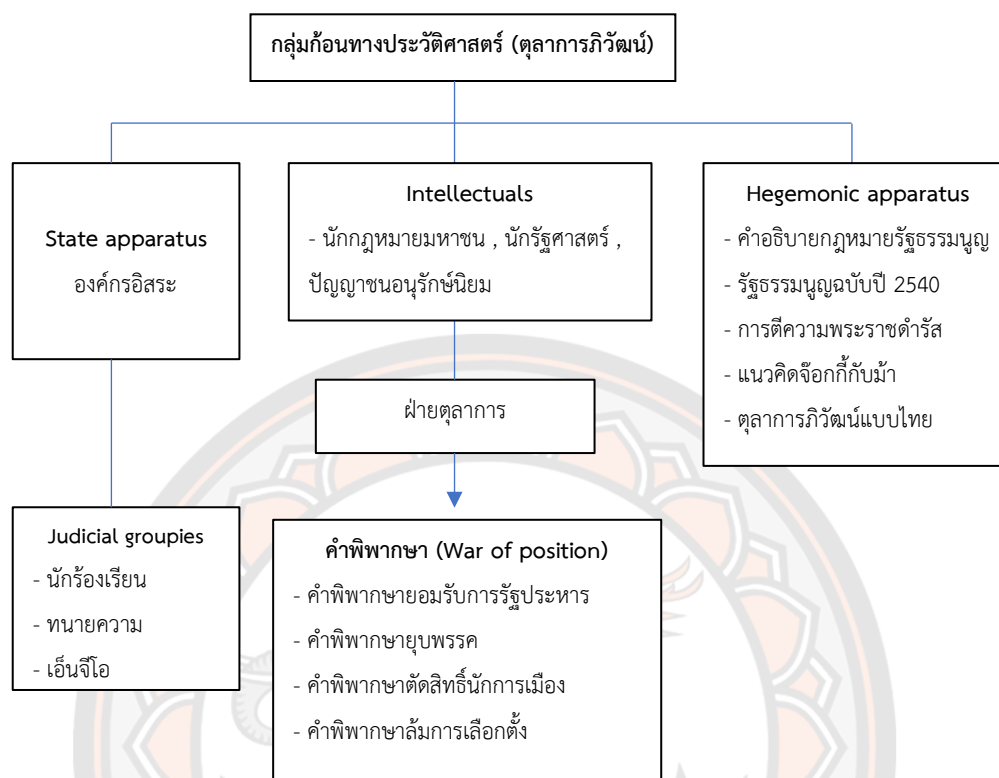
ท้ายที่สุดตัวอย่างสำคัญในการเกิดตุลาการภิวัตน์แบบไทย (Judicialization of Thai Politics) ที่เป็นการสร้างมุมมองใหม่ในงานชิ้นนี้ว่า เกิดจากการรวมกลุ่มของชนชั้นนำ (Party of elite power bloc) และกลุ่มผู้สนับสนุนหรือติดสอยห้อยตาม เช่น ปัญญาชน นักเคลื่อนไหว (Judicialization of Groupies) โดยมีฝ่ายตุลาการเป็นเครื่องมือในการใช้อำนาจเชิงรุกเพื่อสร้างความชอบธรรม (Judicial apparatus) โดยมีการยกตัวอย่างหลักฐานการระดมสมองของชนชั้นนำในสังคม ในการสร้างวิปคณาภิรัฐมนตรีนายสมคร สุนทรเวช ซึ่งอ้างอิงจากงานของวาท ระวี ดังความต่อไปนี้

“ในปี 2551 ในระหว่างการต่อต้านรัฐบาลของกลุ่มพันธมิตร เนื้อหาในโทรเลข วันที่ 3 กันยายน เปิดเผยให้ทราบว่าบรรดาอัยลิสต์ผู้สนับสนุนในหลวงภูมิพล จากหลายภาคส่วน มาร่วมประชุมที่บ้านของ “สิทธิ เศวตศิลา” และสิทธิก็ เตรียมที่จะเสนอแผนจัดการ “สมัคร สุนทรเวช” กับในหลวงภูมิพลในการเข้าเฝ้า ของคณะองคมนตรีที่หัวหิน โทรเลขวันที่ 22 ตุลาคม 2551 ระบุถึงการรวมตัวที่บ้านของสิทธิอีกครั้ง คนที่มารวมตัวประกอบด้วย จำลอง ศรีเมือง , ชัยอนันต์ สมุทวณิช , สะพรัง กัลยาณมิตร และจรัญ ภักดีธนากุล...แผนการนี้สมัคร จะถูก ปลดโดยไม่ใช้กำลัง จะแก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกเป็นคนนอกได้...จะมีการปฏิรูป เพื่อขจัดอิทธิพลของทักษิณออกไป สิทธิอธิบายกับท่านทูตว่าแผนการนี้คือการ “ฟื้นฟูประชาธิปไตย” (วาด ระวี, 2563: 195)

นี่คือภาพที่ชัดเจนที่สุดของตุลาการวิวัฒน์ในข้อเสนอจากงานชิ้นนี้ โดยตัวแทนจากกลุ่มก้อน อำนาจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น นักเคลื่อนไหว ทหาร องคมนตรี นักวิชาการ และท้ายสุดคือตุลาการ (power bloc) ต่างร่วมกันประสานผลประโยชน์ภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน และอย่างที่ทราบกันใน ภายหลังว่า นายสมัคร สุนทรเวช อดีตนายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งหลังรัฐประหาร 2549 ถูก สั่งให้พ้นจากตำแหน่งจากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าเป็นลูกจ้างของเอกชนแห่งหนึ่งจากการไปทำ รายการอาหาร ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นการฉายภาพลักษณะ “กลุ่มก้อนประวัติศาสตร์”(Historical bloc) ได้ชัดเจนที่สุด

การครองอำนาจนำ (Hegemony) ของตุลาการวิวัฒน์แบบไทยเกิดขึ้นหลังจากพระราชดำรัส 25 เมษายน 2549 ดำเนินเรื่อยมาในหลายกรณี โดยสถานะน่ามีระยะเวลาไม่นาน ซึ่งหลังจากคำ พิพากษายุบพรรคพลังประชาชน ส่งผลให้มีรัฐบาลจากพรรคประชาธิปัตย์ ระบอบตุลาการวิวัฒน์จึง ได้สงบลง แต่ภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบขบวนการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงในปี 2553 ผู้คนที่ รังเกียจรัฐบาลทักษิณได้เริ่มฉุกคิดมากขึ้น จนการครองอำนาจนำของระบอบตุลาการวิวัฒน์ได้สิ้นสุด ลงจากการท้าทายของกลุ่มก้อนอำนาจใหม่คือ “คณะนิติราษฎร์”(Counter Hegemony) ในปี 2554 ซึ่งกลุ่มก้อนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ประชาชนและกลุ่มพลังต่างๆได้ตื่นรู้ถึงการบังคับใช้ กฎหมายอย่างบิดเบี้ยวของระบอบตุลาการวิวัฒน์ ทั้งนี้ ข้อสรุปในบทที่ 4 มีการนำเสนอผ่านผัง ความคิดดังนี้

ภาพที่ 3 การประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ของระบอบตุลาการภิวัฒน์

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้เขียน (สามารถย้อนอ่านคำอธิบายได้ในหน้าการอธิบายกรอบแนวคิดในบทที่ 3)

จากแผนภาพระบอบตุลาการภิวัฒน์ที่สร้างการครองอำนาจนำหลังปี 2549 ประกอบไปด้วย ปัญญาชน (นักกฎหมาย , ปัญญาชนอนุรักษนิยม , นักวิชาการ) และองค์กรอิสระที่เป็นอำนาจรัฐ และมีกลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการเป็นผู้รณรงค์ให้เข้าไปอยู่ในอำนาจศาล พวกเขาเหล่านี้พยายามใช้แนวคิดเชิงอุดมการณ์ในการครอบงำสังคม เช่น การตีความพระราชดำรัส การเพิ่มอำนาจองค์กรอิสระในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 หรือแม้แต่การใช้คำพูดปลุกใจของกองทัพในแนวคิด ”จ็อกกิ้งม้า” เมื่อเกิดภัยคุกคามระบอบจากการมีรัฐบาลที่ได้รับความนิยมไว้วางใจจากประชาชน ระบอบเหล่านี้จะพยายามสร้างคติความทางการเมืองให้อยู่ในอำนาจของฝ่ายตุลาการ และก่อเกิดคำพิพากษาที่ส่งผลทายต่อฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง เช่น ยุบพรรค ดัดลิตี้นักการเมือง โดยที่ผู้คนส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องต้องกัน เพราะวิธีการเหล่านี้กระทำโดยฝ่ายศาลที่ถูกประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์มาอย่างยาวนาน จนเมื่อเกิดการต่อต้านโดยกลุ่มนักกฎหมายซึ่งพยายามตอบโต้ด้วยหลักกฎหมายเช่นเดียวกัน การครองอำนาจนำจึงเริ่มถูกต่อต้านโดยกลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆ

บทที่ 5

ปรากฏการณ์ “นิติราษฎร์” ขบวนการทางอุดมการณ์กับพลวัตการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการต่อต้านระบอบตุลาการภิวัฒน์

ความนำ

ในบทนี้จะเป็นการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของขบวนการ “นิติราษฎร์” กับพลวัตในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อต้านระบอบตุลาการภิวัฒน์ (Counter Hegemony) ที่มีการวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement Theory) อันมีพัฒนาการทางกระแสดความคิดที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางการเมือง โดยมุ่งตอบคำถามภายใต้ข้อจำกัดและพัฒนาการทางทฤษฎีใน 3 ประเด็นหลักคือ หนึ่งทำไมขบวนการนิติราษฎร์จึงต่อต้านระบอบตุลาการภิวัฒน์ สองขบวนการนิติราษฎร์เกิดขึ้นได้อย่างไรและมีปัจจัยภายนอกขบวนการอย่างไร และสามการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์สร้างผลสะท้อน (impact) นำไปสู่ความขัดแย้งในรูปแบบใหม่ในลักษณะใด

ทั้งนี้ การอธิบายถึงลักษณะการเคลื่อนไหวของขบวนการนิติราษฎร์ จะแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา เริ่มตั้งแต่บริบทในช่วงเริ่มต้นที่มีการเคลื่อนไหวในนามกลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งจะเป็นการอธิบายผ่านตัวแสดงหลัก (Main actor) คือนายวรเจตน์ ภาคีรัตน์ (ในภายหลังเขาคือหัวหน้ากลุ่มนิติราษฎร์) ที่เขาเป็นผู้ริเริ่มในการออกมาวิพากษ์วิจารณ์ ระบบกฎหมายอันถูกตั้งคำถามถึงความชอบธรรมในสังคมขณะนั้น สองเป็นการอธิบายถึงปัจจัยภายในของขบวนการ เช่น การจัดตั้งองค์กรของนิติราษฎร์ (Social movement organization) ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว (Tactics) และสามเป็นการอธิบายถึงปัจจัยภายนอกของขบวนการ เช่น โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunities structure) การสร้างพันธมิตรของขบวนการ (Alliance) และกลุ่มต่อต้านขบวนการทางสังคม (Counter Movement) ซึ่งมีการสร้างคำอธิบายในหัวข้อดังต่อไปนี้

5.1 จุดเริ่มต้นของนิติราษฎร์ วรเจตน์ ภาคีรัตน์และการรวมตัวของกลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ธรรมศาสตร์

“ผมไม่ปฏิเสธว่าข้อเสนอครั้งหลังๆของนิติราษฎร์ส่งผลสะท้อนทางการเมืองอย่างกว้างขวาง จนกล่าวได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองในรูปแบบหนึ่ง โดย อ.วรเจตน์และนิติราษฎร์ไม่ทันตระหนัก” (อรรถกิต แสงสุข, 2555: 9)

ในทหรณะข้างต้นมาจากความเห็นของอภิกกิต แสงสุข ที่กล่าวได้ว่าเป็นผู้สัมภาษณ์กลุ่มนิติราษฎร์เป็นจำนวนมากครั้งที่สุด ซึ่งลักษณะการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Social Movement) ที่กล่าวถึง วรเจตน์ ภาคีรัตน์ (แกนนำกลุ่มนิติราษฎร์) พยายามปฏิเสธมาตลอด เพราะยึดหลักว่ากลุ่มตนเคลื่อนไหวในทางวิชาการเท่านั้น จะไม่มีการให้ความเห็นในทางการเมืองใดๆนอกจากทหรณะในทางกฎหมาย (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2555: 10-24) แม้การออกมาวิพากษ์วิจารณ์ ประเด็นทางกฎหมายในช่วงแรกคือประมาณปี 2547 เป็นต้นมา จะมีผู้เสียประโยชน์จากคำวิจารณ์ข้างต้น กล่าวหาว่าเจตน์ว่า “ไร้เดียงสา ไม่แยกแยะดีชั่ว รัฐประหารขับไล่่นักการเมืองเลว เหตุใดจึงต้องต่อต้านและตกเป็นเครื่องมือ่นักการเมือง” (อันหมายถึงการเป็นมือกฎหมายของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร) แม้ข้อกล่าวหาดังกล่าวจะได้รับการคลี่คลายด้วยข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ในระยะยาว แต่ความรู้ยังกระจุกอยู่ในวงวิชาการพื้นที่เล็กๆ ในขณะที่วงสังคมอันกว้างใหญ่ ประเด็นนี้ยังคงถูกกระพือขึ้นจากนักวิชาการและสื่อมวลชนกระแสหลักอันเป็นคู่ความที่ได้แย้งกันเสมอมา ประกอบกับภาพลักษณ์ในภายหลังที่การเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์เริ่มซาลง ปิยบุตร แสงกนกกุล อีกหนึ่งฟันเฟืองคนสำคัญของกลุ่ม ได้เปลี่ยนบทบาทจากนักวิชาการไปเป็นนักการเมืองอย่างเต็มตัว ยิ่งเป็นการโหมให้ภาพลักษณ์ในอดีตกลับมาเป็นที่พูดถึงอีกครั้ง คำว่า “นิติเรด” , “อนาคอนด้าหางแดง” , “นิติทราช” (MGR Online, 2555) คำเหล่านี้ยังคงถูกรับรู้ในวงสังคมมิได้เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยงานศึกษาอื่นๆมีการวิพากษ์เช่นกันว่า “กลุ่มนิติราษฎร์คือมันสมองของกลุ่มคนเสื้อแดง” (เกษียร เตชะพีระ, 2559) และไร้เดียงสาในทางการเมือง (McCargo, and Tanruangporn, 2015) รวมถึงข้อเสนอสำคัญที่ว่า “นิติราษฎร์ยึดถืออุดมการณ์ของคณะราษฎร 2475 มากี่จริง แต่เป็นคณะราษฎรที่เคลื่อนไหวและหยุดไว้ในวันที่ 27 มิถุนายน 2475 เท่านั้น (ศราวดี วิสาพรหม, 2559)

ภาพที่ 4 กลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์

ที่มา : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากซ้ายไปขวา ศ.ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ , รศ.ดร.ปิยบุตร แสงกนกกุล , รศ.ธีระ สุธีวรารังกูร , ศ.ดร.ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช (ได้ออกจากกลุ่มไปก่อนใช้ชื่อนิติราษฎร์) และ อ.ดร.ฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล

แม้กระทั่งในบริบทการเคลื่อนไหวทางการเมืองในปัจจุบันที่มี “คณะราษฎร 63” เป็นฝ่ายขับเคลื่อน ซึ่งมีการนำร่างกฎหมายเก่าของคณะนิติราษฎร์มาปิดฝุ่นใหม่เสนอไปยังสภาอีกครั้ง ยิ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงร่องรอยทางความคิดในเชิงอุดมการณ์ที่ถูกส่งต่อ (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 87-119) จะด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่กลุ่มนิติราษฎร์ได้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้บงการมือบ “คณะราษฎร 2563” ไปแล้ว (BBC News, 2566)

ด้วยเหตุนี้ การย้อนกลับไปศึกษาว่า “เหตุใดจึงเกิดการรวมตัว” ของนิติราษฎร์ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นการสร้างทำความเข้าใจเกี่ยวกับพหุลักษณะของกลุ่ม โดยนำเสนอภาพขบวนการทางสังคมในยุคหลังอุตสาหกรรมว่า ภายได้ขบวนการหนึ่งๆเป็นการรวมตัวกันของผู้คนที่มีอัตลักษณ์ในเชิงปัจเจกที่หลากหลาย แต่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในบางประการ โดยมีชุดความขัดแย้งที่ต่างออกไปจากในอดีต ซึ่งไม่จำกัดเพียงแค่ปัญหาปากท้อง แต่อาจมาในรูปแบบความขัดแย้งในพื้นที่ทางอุดมการณ์และในเชิงอัตลักษณ์ ในอีกแง่หนึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการย้อนทบทวนภาพลักษณ์ในอดีต เกี่ยวกับความเป็นนิติราษฎร์ โดยวงวิชาการส่วนหนึ่งยังคงยึดติดอยู่กับภาพเดิมและยังไม่ได้รับการคลี่คลาย ผู้เขียนได้แบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ข้อย่อยดังนี้

5.1.1 พหุลักษณะนิติราษฎร์กับข้อกล่าวหาในการเป็นมือกฎหมายของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร

“มีเรื่องที่คุณจำขึ้นแต่หัวเราะไม่ออก คือ ญาติพี่น้องและมิตรสหายผมจำนวนไม่น้อย เป็นผู้ติ/ไฮโซ/อีลิต/นักเรียนนอก ส่วนใหญ่สังขารและวัยอยู่ระหว่าง 60-80 แล้ว วันหนึ่งท่านหนึ่ง (มีมรดกที่ดินและบ้านร้อยล้าน) กล่าวกับผมอย่างหงุดหงิดว่า นี่ วิทย์....นิธินะ....ถูกซื้อไปเรียบร้อยแล้ว ชั้นสงสัยว่าแกโดนด้วย...หรือเปล่า....ก็ไม่รู้”(ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (ชมรมโคมรวมใจ) , 2556)

ท่ามกลางกระแสต่อต้านอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ที่มีมาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2540 ข้อความในข้างต้นถือเป็นการสะท้อนกระแสการ “ถูกทักษิณซื้อ” ซึ่งนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยกับการล้มรัฐบาลทักษิณจะได้รับการกล่าวหาดังกล่าวอยู่เนืองๆ แน่จนกว่าจะเจตน์ ภาศิริตันคือหนึ่งในนั้น แต่เมื่อย้อนมองบทบาทนักวิชาการของเขาที่เริ่มต้นในช่วงปี 2547 กลับปรากฏว่า ประเด็นแรกในการให้ความเห็นในทางกฎหมายกลับเกี่ยวข้องกับการวิพากษ์คดีค้าน “การซื้อหุ้นสโมสริเวอร์พูล” ของนายทักษิณ ชินวัตร ทั้งเมื่อศึกษาบทสัมภาษณ์โดยละเอียดตั้งแต่ปี 2547 ถึงปี 2553 ของวรเจตน์ กลับชี้ให้เห็นว่า เขาเป็นหนึ่งในนักวิชาการที่วิพากษ์ถึงข้อบกพร่องของรัฐบาลได้ไม่น้อยกว่าคนอื่นๆ โดยเฉพาะปัญหาการละเมิดกฎหมายของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร

วรเจตน์ เคยให้ทรรศนะถึงการทำงานของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตรว่าเป็น “วัฒนธรรมแบบหัวหน้าเผ่าหรือซีโอโอ” อันหมายถึง การบริหารซึ่งขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของหัวหน้า ดังที่เคยให้ความเห็นว่า “ถ้าสังเกตสไตล์การบริหารของนายก.....รัฐบาลกล้าตัดสินใจหลายเรื่องเป็นสิ่งที่ดี แต่หลายส่วนมันเกินไป มันออกนอกกรอบกฎหมาย ตรงนี้ต้องดึง ต้องบอก ต้องปรับ ต้องรู้สึกว่าจะไม่ใช่การนั่งบริหารบริษัทตนเอง แต่เป็นการเข้าสู่ตำแหน่งสาธารณะ อำนาจตรงนี้ไม่ใช่ของคุณทักษิณ ไม่ใช่อำนาจของใครคนใดคนหนึ่ง อำนาจนี้ให้ไว้กับตำแหน่ง คนอยู่ในตำแหน่งจะใช้อำนาจก็ต้องผูกพันกับกฎหมาย” (วรเจตน์ ภาศิริตัน, 2555: 35) การวิพากษ์รัฐบาลทักษิณในประเด็นนี้อยู่ในบริบทของการมองว่า ทักษิณ ชินวัตร ใช้อำนาจอย่างไม่ชอบธรรมในหลายกรณี

ในบริบทปี 2547-2548 นักวิชาการทางกฎหมายในประเทศมีความเห็นไม่ได้แตกต่างกันมากนัก จะเห็นได้ว่ากลุ่มอาจารย์กฎหมายในประเทศมักจะมีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อเวลาผ่านไปการให้ความเห็นในคดีอื่นๆ วรเจตน์กลับมีทรรศนะที่ต่างออกไป เช่น คดีการซื้อที่ดินจากกองทุนพัฒนาเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาสถาบันการเงินของ “คุณหญิงพจมาน ชินวัตร” (ภรรยาของ

ทักษิณ ชินวัตร) โดยชี้ว่าไม่ผิดพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามทุจริต และการเริ่มวิจารณ์คำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญในอีกหลายกรณี ด้วยคำแถลงทฤษฎีทางกฎหมายที่เริ่มแตกต่าง ประกอบกับการแสดงทฤษฎีในกรณีต่อมาคือ การเรียกร้องนายกพระราชทานในมาตรา 7 ที่ถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ส่งผลให้นักวิชาการกฎหมายในประเทศแยกเป็น 2 กลุ่ม โดยวรเจตน์ให้สัมภาษณ์ว่า “ความเห็นของผมในกรณีนายกพระราชทานได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นการแยกทางระหว่างผมกับเพื่อนอาจารย์ที่ใกล้ชิดจำนวนหนึ่ง บางท่านถึงขนาดปราศรัยว่า นักกฎหมายที่บอกว่าไม่สามารถใช้มาตรา 7 เพื่อขอนายกพระราชทานได้ คือผู้ที่มีมงกุฎหมายไม่ทะลุ” (วรเจตน์ ภาศิริรัตน์, 2555: 12) จากนั้นไม่นานจึงเกิดการการยัดอำนาจในปี 2549 ขึ้น วรเจตน์จึงเริ่มรวมตัวกับกลุ่มอาจารย์นิติศาสตร์ธรรมศาสตร์อีก 3 คนที่มีความเห็นในทิศทางเดียวกันคือ ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช , ชีระ สุธีวรารากร และปิยบุตร แสงกนกกุล (2 คนหลังจะยังเรียนต่ออยู่ในต่างประเทศ) รวมตัวกันออกแถลงการณ์คัดค้านการรัฐประหาร โดยในตอนท้ายสุดมีอาจารย์รูปนั้นท์ นิพิฏฐกุล เข้ามาสมทบ จึงกลายเป็นกลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ธรรมศาสตร์ในที่สุด

ภายหลังการรัฐประหาร 2549 การเคลื่อนไหวในนาม”กลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ธรรมศาสตร์” ส่งผลสะท้อนอยู่ไม่น้อย นอกจากการแสดงความเห็นด้วยกรณีการขอนายกพระราชทานในมาตรา 7 แล้ว ยังมีกรณีอื่นๆอีก เช่น คัดค้านการตีความในมาตรา 297 กรณียุบพรรค (ไทยรักไทย , พัฒนาชาติไทย , แผ่นดินไทย) และการเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 รวมถึงแถลงการณ์ไม่เห็นด้วยกับคำสั่งศาลปกครองกรณีข้อขัดแย้ง “เขาพระวิหาร” (ธีรเดช เอี่ยมสำราญ และราม อินทรวิจิตร, 2551: 26-27) ทฤษฎีเหล่านี้ต่างเป็นความเห็นที่ยืนอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับนักกฎหมายชั้นนำในขณะนั้นมากมาย เช่น นักกฎหมายรุ่นใหญ่อย่าง “อมร จันทสมบุรณ์” และโดยเฉพาะกลุ่มนักกฎหมายจาก ม.ธรรมศาสตร์ด้วยกันเอง หากมองย้อนถึงความสัมพันธ์ในระยะเริ่มต้นของของกลุ่มอาจารย์สอนกฎหมายในธรรมศาสตร์ อธิกิต แสงสุข ผู้สัมภาษณ์วรเจตน์ ภาศิริรัตน์ เคยให้ข้อมูลว่าเมื่อตอนขอสัมภาษณ์สุรพล นิธิไกรพงษ์ ในช่วงปี 2547 (คนบดินิติศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ขณะนั้น) แต่สุรพลได้แนะนำให้สัมภาษณ์ อ.หนุ่มใหม่ไฟแรง และแม่นยำในหลักกฎหมายแทน (อธิกิต แสงสุข, 2555: 27) นั่นเป็นการแสดงถึงความชื่นชมของสุรพล ที่มีต่อวรเจตน์ และแสดงถึงความสัมพันธ์อันดีในช่วงเริ่มต้น เช่นเดียวกับข้อมูลจากปิยบุตร แสงกนกกุล (สมาชิกกลุ่ม 5 อาจารย์ในขณะนั้น) ได้ให้ข้อมูลว่า เขาเคยเป็นผู้ช่วยสอนของ ศ.สมคิด เลิศไพฑูรย์ และท่านเป็นอาจารย์ที่เคารพ โดยเวลาที่ท่านมีงานวิชาการที่ใด ก็จะช่วยผมติดสอยไปด้วยเสมอ”(The Matter, 2562)

แม้จะเคยเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน แต่การให้ความเห็นในทางกฎหมายของกลุ่ม 5 อาจารย์ กลับมีทรรศนะที่ขัดแย้งกันกับอาจารย์สอนกฎหมายจากธรรมศาสตร์คนอื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น วิวาทะทางกฎหมายสำคัญระหว่าง สมคิด เลิศไพฑูรย์ และวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ในกรณีการตีเบตการรับหรือไม่รับร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 ดังความต่อไปนี้

"พูดกันมากกว่า ส.ว.ที่มาจากการสรรหา 74 คนไม่เป็นประชาธิปไตย คนพูดก็อาจจะไม่ได้อ่านรัฐธรรมนูญของหลายประเทศ ถามว่าการสรรหาบางส่วน เลือกตั้งบางส่วน ขัดแย้งกับหลักประชาธิปไตยไหม ส.ว.ในอังกฤษแต่งตั้งทั้งหมด มีใครว่าอังกฤษไม่เป็นประชาธิปไตยไหม" (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2550)

วรเจตน์ ได้โต้แย้งว่า

"เวลาที่เราวិเคราะห์ถึงที่มาของสมาชิกวุฒิสภานั้น จะต้องดูอำนาจหน้าที่ด้วย อำนาจหน้าที่ของวุฒิสภามตามรัฐธรรมนูญปี 50 นี้จะมีอยู่สูงมาก สามารถถอดถอนนายกรัฐมนตรีซึ่งมาจากการเลือกตั้งได้ แต่สภาขุนนางของอังกฤษไม่สามารถทำอย่างนั้นได้ เพราะฉะนั้นในการที่จะอธิบายหรือลอกเลียน หรืออ้างอิงต่างประเทศ จะต้องดูลักษณะอำนาจหน้าที่ของเขาประกอบกันด้วย" (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2550)

ด้วยทรรศนะและจุดยืนทางวิชาการที่ทวนกระแสของกลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ธรรมศาสตร์ ซึ่งกลายเป็นเสียงส่วนน้อยในคณะนิติศาสตร์ มีอาจารย์อาวุโสแสดงความไม่เห็นด้วยจำนวนมาก เช่น สุรพล นิติไกรพจน์ และทวีเกียรติ มินกนิษฐ์ จนมีเสียงวิจารณ์ผ่านสายลมในคณะว่า “ก๊วน อ.วรเจตน์ เป็นแค่พวกเด็กๆ ไร้เดียงสา บางคนยังเรียนหนังสืออยู่เลย” (ธีรเดช เอี่ยมสำราญ และราม อินทรวิจิตร , 2551: 26-27) ในช่วงการเคลื่อนไหวในชื่อกลุ่ม 5 อาจารย์ ซึ่งแม้วรเจตน์แกนนำกลุ่มจะยืนยันว่า กลุ่มเขาวิพากษ์กรณีต่างๆโดยยึดหลักกฎหมาย แต่ด้วยข้อคิดเห็นช่วงหลังที่ความชอบธรรมตกไปอยู่ในฝั่งที่รัฐบาลทักษิณได้ประโยชน์ ส่งผลให้กลุ่ม 5 อาจารย์ โดนข้อกล่าวหาที่หนักที่สุดคือ “ทักษิณยกลูกสาวให้วรเจตน์เป็นการตอบแทน” ซึ่งวรเจตน์ ได้ตอบได้ว่า

“ผมมีภรรยาแล้ว.....ช่างเขาเถอะ ผมชินแล้วแล้ว นั่นไม่ใช่ปัญหาของผม เพราะจุดยืนผมคือหลักประชาธิปไตยครับ....เชื่อกัน ช่วงผมออกแถลงการณ์ยุบพรรคไป มีคนถามว่าอาจารย์เปลี่ยนไปหรือ แต่พวกเขาลืมไปว่า ก่อนหน้านี้ 7-8 ปีก่อน ผมกลับจากเยอรมันใหม่ๆผมก็วิจารณ์คุณทักษิณตั้งหลายเรื่อง ไม่เห็นมีใครพูดอะไร แต่เอาเถอะครับ ผมชินแล้ว” (ธีรเดช เอี่ยมสำราญ และราม อินทรวิจิตร, 2551: 26-27)

อย่างไรก็ดี เมื่อวิเคราะห์บทบาทของวรเจตน์และกลุ่ม 5 นิติศาสตร์อย่างถี่ถ้วน จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวที่เริ่มต้นตั้งแต่ปี 2547 ไม่ว่าจะเป็นแถลงการณ์สำคัญต่างๆ เช่น กรณีการซื้อหุ้นสโมสรลิเวอร์พูล , การซื้อที่ดินของคุณหญิงพจมาน , คดียุบพรรค และอื่นๆ กลับไม่สามารถชี้ให้เห็นว่า “วรเจตน์และกลุ่ม 5 อาจารย์” มีการเคลื่อนไหวที่สนับสนุนรัฐบาลทักษิณแต่อย่างใด เหตุเพราะในหลายกรณี ข้อคิดทางกฎหมายของกลุ่ม ล้วนเป็นไปเพื่อการข่มขู่ความผิดของรัฐบาลทักษิณมากกว่าจะเป็นการสนับสนุน ซึ่งเราจะเห็นบทบาทนั้นในช่วงปี 2547-2548 แต่บทบาทที่แสดงออกอย่างชัดเจนในฐานะขบวนการทางสังคมคือ (Social Movement) คือ กลุ่มดังกล่าวมีเหตุผลแห่งการรวมตัวที่เป็นไปเพื่อคัดค้านการใช้กฎหมายที่ขัดต่อหลักนิติรัฐ ซึ่งเราจะเห็นได้จากการ ออกแถลงการคัดค้านรัฐประหารในปี 2549 ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดขบวนการทางสังคม (Social Movement) ในลักษณะการเป็นพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior) ที่มักใช้อธิบายว่า เพราะเหตุใดจึงเกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม โดยจะเห็นได้ว่าในช่วงของการเคลื่อนไหวในนาม “5 อาจารย์” จะไม่มีลักษณะของขบวนการที่เป็นสถาบันอันมีแบบแผน แต่เกิดขึ้นจากปฏิกิริยาตอบโต้ความเข้มงวดด้านโครงสร้างที่เป็นสภาวะไร้ระเบียบ (break – down) นั่นคือ “ตุลาการภิวัตน์และกองทัพภิวัตน์” เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ปัจจัยที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากรากฐานของปัจเจกบุคคล (individuals) ซึ่งมีความไม่พอใจต่อการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม โดยเราจะเห็นได้จากวรเจตน์ในฐานะตัวแสดงหลัก (Main actor) แม้ว่าพฤติกรรมในเชิงเบี่ยงเบน (deviant) ที่อันตรายและคุกคามต่อโครงสร้างนั้น อาจไม่ได้แสดงออกให้เห็นผ่านกลุ่ม 5 อาจารย์ แต่สามารถเห็นได้จากกลุ่มผู้ไม่พอใจต่อเหตุการณ์รัฐประหารในปี 2549 ที่ประสบกับสภาวะถูกกลืนในทางการเมืองในแบบเดียวกัน

ด้วยความเห็นที่แตกต่างและเป็นส่วนน้อย เมื่อเทียบจากอาจารย์ในคณะนิติศาสตร์ (ม.ธรรมศาสตร์) การยุติการเคลื่อนไหวในนาม 5 อาจารย์ มีข้อมูลที่ตรงกันทั้งจากวรเจตน์และปิยบุตรว่า

การขยับเพดานในการเคลื่อนไหวในระยะต่อไปเห็นควรว่าจะต้องมีชื่อกลุ่มใหม่ เพราะจะถือเป็นการให้เกียรติอาจารย์ในคณะท่านอื่นๆที่ไม่ได้เห็นด้วยกับกลุ่ม 5 อาจารย์ จึงไม่ควรนำชื่อนิติศาสตร์ (ม.ธรรมศาสตร์) มาเกี่ยวข้อง จึงเป็นที่มาของการจัดตั้งกลุ่มใหม่ที่ชื่อว่า “นิติราษฎร์” ซึ่งจะมีการอธิบายในหัวข้อต่อไป

5.1.2 คณะ“นิติราษฎร์” ในฐานะขบวนการทางอุดมการณ์ (Ideological Movement)

“ตอนนั้นประเทศไทยมีสิ่งที่เรียกว่า ‘ตุลาการภิวัตน์’ ศาลรัฐธรรมนูญมาวินิจฉัยคดีต่างๆ ที่มีผลกระทบทางการเมืองจำนวนมาก แต่การวิพากษ์วิจารณ์คำพิพากษาของศาล ส่วนใหญ่อยู่ในห้องเรียน หรือเขียนข้อสังเกตท้ายฎีกา ซึ่งกว่าจะตีพิมพ์ ไม่มีใครสนใจเรื่องนั้นแล้ว โดยเฉพาะคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ส่งผลกระทบในทางการเมือง เราเห็นว่าคำตัดสินหลายเรื่องสมควรถูกวิพากษ์วิจารณ์ เลยออกแถลงการณ์ในกลุ่มอาจารย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 4-5 คน จุดตัดมาอยู่กับการสังหารหมู่กลางกรุงเทพฯ ปี 2553 บทบาทนักวิชาการเชิงรับที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นค่อยๆ วิจารณ์ น่าจะไม่ได้แล้ว ต้องมีงานเชิงรุกให้ความรู้กับประชาชนด้วย สิ่งที่เราเรียนมาคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ เรามองว่าเป็นสนามเดิมพันในการต่อสู้ทางการเมืองในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ อย่างน้อยที่สุดจะให้ความรู้ที่ถูกต้องกับสังคมไทย เลยตั้งกลุ่มนิติราษฎร์ขึ้นมา เพราะไม่อยากมีปัญหา กับคณะนิติศาสตร์ด้วย เลยเอาคำว่า “นิติศาสตร์” มาสมาสกับคำว่า “ราษฎร์” เป็นการเอาวิชานิติศาสตร์มารับใช้ราษฎร์” (The Matter, 2562)

ประกอบกับบทสัมภาษณ์ของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่นำเสนอว่า

“จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์พฤษภาคม 2553เราจึงนั่งคุยกันในกลุ่มว่าที่กลุ่ม 5 อาจารย์ทำมันไม่น่าพอ หมายถึงว่าการที่เราเป็นฝ่ายซึ่งตามวิจารณ์กฎหมายของภาครัฐ ทำเท่านี้ไม่น่าพอ เพราะสถานการณ์ทางการเมืองมันเคลื่อนไปจนมีคนตายกลางเมืองแบบนี้ เราต้องให้ความเห็นที่ชี้ประเด็นทางกฎหมายที่มากขึ้น ก็เลยมานั่งคุย ตอนนั้นก็มีอาจารย์ในคณะอีก 2 คน คือ จันทิรา เี่ยมมยุรา และสาวตรี สุขศรี เข้ามาร่วม....ประกอบกับว่าเรื่องเดิมเขาเรียกเราว่ากลุ่ม 5 อาจารย์ นิติ มธ. คล้ายๆ

กับว่ามีชื่อของคณะนิติศาสตร์มาผูกกับเรา บางทีคนในคณะอาจไม่เห็นด้วยกับเรา เขาก็รู้สึกว่าจะต้องมาติดไปด้วย ก็เลยหาชื่อใหม่ และเกิดเป็น ”นิติราษฎร์” ก็มี 7 คน ตอนหลังประเด็นเริ่มแรงขึ้น ทั้งเรื่องลบล้างผลพวงรัฐประหาร เรื่อง 112 ประสิทธิภาพ ได้แยกออกไป ปูนเทพ ศิริณพพงษ์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของผม และเพิ่งเข้าเป็นอาจารย์ที่คณะก็มาแทน”(วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558: 24)

ภาพที่ 5 สมาชิกที่เข้ามาเพิ่มของนิติราษฎร์

ที่มา : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากซ้ายไปขวา ผศ.ดร.จันธิรา เอี่ยมมยุรา , รศ.สาวตรี สุขศรี และ ผศ.ดร.ปูนเทพ ศิริณพพงษ์

หลักฐานจากคำกล่าวของ 2 แกนนำคณะนิติราษฎร์ในช่วงต้น เป็นการแสดงถึงจุดร่วมในทางการเมืองของนักกฎหมาย 7 คน ซึ่งแม้กลุ่มนิติราษฎร์จะปฏิเสธว่าการดังกล่าวไม่ได้เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมือง เพียงแต่ให้ความเห็นในทางวิชาการ แต่การยกระดับของกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวในประเด็นที่สูงขึ้น โดยมีเป้าหมายในการรวบรวมสมาชิกเพื่อชี้นำประเด็นทางกฎหมายให้สังคมตื่นรู้เกี่ยวกับการใช้อำนาจ แสดงถึงลักษณะของการจัดตั้งองค์กรในแบบ “Resource mobilization” ทำให้มีผู้วิจารณ์อย่างกว้างขวาง เช่น ชำนาญ จันทร์เรืองว่า “ในความเป็นจริงแล้วการเสนอประเด็นทางการเมืองอย่างการแก้ไข ม.112 โดยใช้วิธีต่างๆ เพื่อโน้มน้าวให้คนเห็นด้วยและเข้าร่วมลงชื่อในสื่อต่าง ๆ นั้น คือ “การเมือง” ตามนิยามศัพท์ทางทฤษฎีรัฐศาสตร์อย่างแน่นอน (การเมือง คือ การได้มาซึ่งอำนาจ เพื่อที่จะตัดสินว่าใครจะได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร ? – Politics is who gets “What”, “When”, and “How– Harold Lasswell ? จึงมีข้อเรื่องที่จะต้องออกมาปฏิเสธเพื่อลอยตัวแต่อย่างใด (ชำนาญ จันทร์เรือง, 2555)

ลักษณะความเป็นการเมืองดังกล่าว เห็นได้ชัดจากการยกระดับการให้ความเห็นในทางกฎหมายที่ต้องการขึ้นำสังคมเอื้อมและประเด็นในระดับโครงสร้าง กระแสดังกล่าวส่งผลกระทบทางการเมืองในวงกว้าง แรงกระแทกนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกเดิมคือ ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนาพานิช ที่ได้แยกตัวออกไป และปูนเทพ ศิริบุพษ ได้เข้ามาแทน โดยมีหลักฐานเช่นกันว่า เมื่อเริ่มต้นเคลื่อนไหวในชื่อของ “นิติราษฎร์” ถูกกระแสดตอบโต้จากกลุ่มทางการเมืองที่ไม่เห็นด้วยรุนแรงกว่าการเคลื่อนไหวภายใต้ชื่อเดิมคือ “กลุ่ม 5 อาจารย์” เห็นได้จากคำนิยามที่เขียนโดยปิยบุตร แสงกนกกุล ในหนังสือ “ต.ล.ก รัฐธรรมนูญ” ของปูนเทพ ศิริบุพษ (สมาชิคนิติราษฎร์คนล่าสุดและอายุน้อยที่สุด) ที่กล่าวว่า “ต้องนับถือการเข้าร่วมกลุ่มของปูนเทพ เพราะการเข้าร่วมกับกลุ่มนิติราษฎร์อาจหมายถึงความเติบโตในทางวิชาการอาจจะต้องใช้ความพยายามมากกว่าปกติ” (คำนิยามใน ตลกรัฐธรรมนูญ, 2563)

อย่างไรก็ดี ในแง่ของการจัดตั้งองค์กร การเกิดคำว่า “นิติราษฎร์” มีจุดร่วมในการรวบรวมสมาชิกและการตั้งชื่อกลุ่มที่เชื่อมโยงไว้ด้วยอุดมการณ์อยู่เช่นกัน บทสัมภาษณ์จากหนังสือ “จุดไฟในสายลม” (2547- 2555) และหนังสือ “ด้วยกฎหมายและอุดมการณ์”(2555 – 2559) ได้เผยให้เห็นร่องรอยในทำนองว่า ตั้งแต่การเคลื่อนไหวของวรเจตน์และกลุ่ม 5 อาจารย์ที่มีจุดเริ่มต้นคือ การต่อต้านรัฐประหารในปี 2549 ซึ่งสมาชิกในกลุ่มมองว่า วิกฤตทางการเมืองไทยประเทศไทยเปรียบได้ดั่งยุคมืด (Dark Age) นักวิชาการและนักกฎหมายได้แบ่งออกออกเป็น 2 ขั้ว แต่กลุ่ม 5 อาจารย์พยายามนำเสนอข้อคิดเห็นทางกฎหมายในทางตรงกันข้ามกับกระแสหลัก โดยสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความมืดคือความสว่าง จึงเป็นที่มาของการสร้างจุดเชื่อมโยงในทางอุดมการณ์เพื่อสื่อว่า พวกเขาเป็นนักกฎหมายในยุค “Enlightenment” อันหมายถึง การนำเสนอแนวคิดที่พ้นออกไปจากกรอบโมโนทัศน์ในทางจารีตซึ่งยุคมืดครอบไว้ ดังที่เห็นได้พรศนะของวรเจตน์ ภาศิริรัตน์ ว่า

“ผมเห็นว่ารากฐานการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย สิ่งที่ขาดหายไปคือการใช้เหตุผล การกล้าที่จะคิดออกไปจากกรอบที่ถูกปลูกฝังมา....การใช้กฎหมายหลังปี 49 ผมตามอ่านพวกคดีต่างๆ ดูการใช้กฎหมาย การตีความของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลอื่นๆ และองค์กรอิสระ ผมว่ามันไม่ใช่เลย มันไม่ใช่สิ่งที่ควรจะเป็น นั่นคือผมตั้งคำถามกับอำนาจในทางจารีตแล้ว....ผมเปรียบเทียบกฎหมายไทยในช่วงนั้นคือยุคมืด จึงเป็นที่มาของไอเดียร์ “Enlightenment” ซึ่งทุกคนก็โอเค แล้วมันคือการต่อสู้ของนัก

กฎหมาย ที่ฝ่ายหนึ่งเป็นยุคกลาง และอีกฝ่ายหนึ่งพ้นยุคกลางเราเลยได้ชื่อ
ภาษาอังกฤษว่า “Enlighten Jurists” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558: 26)

ทั้งนี้ เมื่อได้ชื่อในแบบภาษาอังกฤษว่า “Enlighten Jurists” แล้ว พอการมีระดมความคิดใน
การหาชื่อกลุ่มเพื่อเรียกเป็นภาษาไทย ซึ่งจากหลักฐานแสดงให้เห็นว่า นิติราษฎร์มีการระดมสมองจาก
ผู้ร่วมอุดมการณ์หลายฝ่าย ทั้งจากสื่อมวลชน รวมถึงนักวิชาการจากกลุ่มอื่นๆ ดังการให้สัมภาษณ์
ดังต่อไปนี้

“...วันนั้นมีคนมานั่งคุยกันหลายคน พวกที่จะช่วยเราทำเว็บไซต์ เช่น คุณธนาพล
อิ้วสกุล (บรรณาธิการผู้ก่อตั้งสำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน) และคนอื่นๆ คนที่เสนอชื่อนี้
ขึ้นมา ถ้าผมจำไม่ผิด น่าจะเป็นคุณอุเชนทร์ เชียงแสน ซึ่งตอนนี้เป็นอาจารย์อยู่
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เขาพูดขึ้นมาประมาณว่า “นิติราษฎร์” ก็บอกว่ามันยาวไป
เป็น “นิติราษฎร์” ก็ได้ ผมว่าก็ดีเหมือนกัน” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558: 26)

การตั้งชื่อว่า “นิติราษฎร์” อันหมายถึง การเป็นนักกฎหมายที่ทำงานให้ประชาชน เกิดขึ้น
ภายใต้บริบทการเมืองหลังปี 2549 ซึ่งมีหลายงานศึกษาที่ชี้ว่า “คณะราษฎร” ผู้ทำการปฏิวัติในปี
2475 ต่างได้รับการพูดถึงอีกครั้งในระดับสูง เราจะเห็นกระแสการรื้อฟื้นดังกล่าว ทั้งจากกลุ่มผู้
เคลื่อนไหวทางการเมือง , แวดวงวรรณกรรม และนักวิชาการทั้งหน้าเก่าและใหม่ที่มีการนำเสนอ
เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นคณะราษฎรอีกครั้ง โดยกลุ่มนิติราษฎร์ก็เช่นกัน วรเจตน์ให้ความเห็นว่า
นิติราษฎร์ทุกคนทำงานในธรรมศาสตร์ และนายปรีดี พนมยงค์ แกนนำคณะราษฎร ก็เป็นผู้ก่อตั้ง
มหาวิทยาลัย ดังนั้นคำว่า “นิติราษฎร์” จึงสัมพันธ์กับ “คณะราษฎร” ไม่น้อย สอดคล้องกับข้อเสนอ
ของชาติรี ประกิตนันทการที่เสนอว่า ในเว็บไซต์ของนิติราษฎร์มักจะนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์
ของคณะราษฎรมาเผยแพร่ เช่น ประกาศคณะราษฎร 2475 การออกแบบตัวหนังสือ และการเน้น
ย้ำประโยคสำคัญๆ จนสามารถกล่าวได้ว่า “คณะนิติราษฎร์” คือขบวนการบูรณปฏิสังขรณ์ความทรง
จำของคณะราษฎรที่ทรงพลังที่สุดกลุ่มหนึ่ง (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2563: 322)

จากการนำเสนอข้างต้นจะเห็นได้ว่าการรวบรวมสมาชิกเพื่อก่อตั้งองค์กร ได้แสดงถึงการ
ร้อยรัดเชื่อมโยงในทางอุดมการณ์ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของขบวนการทางสังคมภายใต้ชุดความ
ขัดแย้งแบบใหม่ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ การรวมกลุ่มภายใต้การถูกลิดรอนในแบบพฤติกรรมรวมหมู่

(Collective behavior) แม้ นิตินาษฎร์จะแสดงออกอย่างชัดเจน และจำกัดพื้นที่การเคลื่อนไหว ในทางกฎหมายเท่านั้น แต่ด้วยแนววิเคราะห์ทางการเมืองภายใต้ทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement) พฤติการณ์ต่างๆของกลุ่ม นิตินาษฎร์ ทั้งการสร้างพันธมิตร (Alliance) ยุทธวิธีในการ ผลักดันข้อเสนอของตนเองเพื่อให้คนร่วมลงชื่อแก้ไขกฎหมาย (Collective Movement) และการ ระดมทุนในการจัดสัมมนา (Resource Mobilization) สะท้อนให้เห็นว่า “นิตินาษฎร์” คือ “ ขบวนการทางสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง” เพียงแต่เน้นในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมผ่านพื้นที่ในเชิง อุดมการณ์

5.2 นิตินาษฎร์กับยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวและการระดมทรัพยากร (Tactics and Resource Mobilization)

ในแง่ของการจัดตั้งองค์กร หากพิจารณาในแง่ของหลักฐาน เช่น บทสัมภาษณ์ของแกนนำ คำแถลงการณ์ฉบับต่างๆ จะพบได้ว่า “คณะนิตินาษฎร์” ปฏิเสธอย่างชัดเจนในความข้องเกี่ยวกับ ความเป็นการเมือง โดยเฉพาะแกนนำอย่างวรเจตน์ ภาคิรินทร์ ซึ่งถูกงานศึกษาอื่นๆพากษ์ในแง่ที่ว่า ข้อเสนอของกลุ่มขาดการสร้างแนวร่วมทางการเมือง ยึดติดกับภาพลักษณ์ของนักวิชาการ และเน้น เปลี่ยนแปลงสังคมด้วยกฎหมายเกินไป ซึ่งเป็นการช่วยผลิตซ้ำวาทกรรมของฝ่ายอนุรักษ์นิยมในไทย ที่ได้ทำให้ “การเมือง” เป็นเรื่องสกปรก น่ารังเกียจ ไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว ในขณะที่ “นักวิชาการ” คือ ความสูงส่ง บริสุทธิ์ ไม่มีผลประโยชน์ (McCargo and Tunreangporn, 2015)

ข้อสรุปในข้างต้นเป็นเพียงการสะท้อนบริบทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงต้น โดย ในงานศึกษาชิ้นนี้มีทั้งที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยกับงานของ Duncan McCargo and Peeradej Tunreangporn โดยสิ่งที่เห็นตรงกันคือ หากเพ่งมองเพียงแค่บทสัมภาษณ์ของแกนนำอย่างวรเจตน์ ภาคิรินทร์ ซึ่งเขาหนักแน่นมากที่จะให้ความเห็นเพียงแค่ทรรศนะในทางกฎหมาย เราจะพบข้อมูล เพียงว่า “นิตินาษฎร์” เป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวทางความคิด ซึ่งวรเจตน์อาจจะเข้าใจและตีความการ เคลื่อนไหวทางการเมืองในแบบดั้งเดิม (Classical Movement) ที่เป็นวิธีการที่หวังผลในอำนาจรัฐ เท่านั้น อาจตีความได้ตามบทสัมภาษณ์ดังนี้

“ผมบอกเสมอในกลุ่ม และผมวางมาตรฐานบางอย่างเอาไว้ เป็นที่รู้จักกันในหมู่คนที่อยู่ด้วยกัน หนึ่งหลักของเรานั้นเป็นการเคลื่อนไหวทางความคิด เราไม่มีกำลัง และเรารู้ว่าเราไม่มีกำลัง เราไม่ได้เป็นผู้นำมวลชนที่จะลงถนน แล้วก็นำมวลชนเพื่อเปลี่ยนแปลงอะไร เราเป็นอาจารย์ธรรมดาสอนหนังสือในมหาวิทยาลัย....อีกอันหนึ่งเราไม่

ขยายกลุ่มก้อนในแง่ของการจัดตั้งองค์กร เพื่อวางโครงสร้างในการเคลื่อนไหว”(วร
เจตน์ ภาศิริตัน, 2558: 36)

ความข้างต้นแม้จะชัดเจนในแง่การยึดถือด้านการให้ความเห็นในฐานะนักวิชาการกฎหมาย และปัญญาชนสาธารณะ แต่การยกระดับการเคลื่อนไหว อย่างในช่วงมกราคม 2555 นิติราษฎร์มีการ จัดระดมทุนในการจัดงานเพื่อหาแนวร่วมเพื่อแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 และสัปดาห์ถัดมามี แฉลงการปฏิรูปรัฐธรรมนูญต่อ จนเป็นที่มาของการวิพากษ์ว่า “นิติราษฎร์ไร้เสียงสาทางการเมือง” เพราะโยนข้อเสนอสำคัญในเวลาใกล้เคียงกัน (McCargo and Tunreangporn, 2015) ทั้งยังไม่มีการ จัดลำดับความสำคัญในการเคลื่อนไหว จึงทำให้สูญเสียแนวร่วมทางการเมืองในหลายประเด็น (ชำนาญ จันทรเรือง, 2555) ทว่าข้อสำคัญที่ไม่ควรละเลยคือ “นิติราษฎร์” แม้จะเป็นการรวมตัวของ กลุ่มคนที่มีอาชีพเดียวกัน แต่จะเห็นได้ว่ากลุ่มดังกล่าวไม่ได้มุ่งเน้นในการรักษาผลประโยชน์เฉพาะ กลุ่ม จึงไม่สามารถใช้นำเสนอว่า “นิติราษฎร์” คือกลุ่มผลประโยชน์ (Interest group) อีกทั้งการ ปฏิเสธว่าไม่มีการจัดตั้งองค์กร ซึ่งอาจเข้าใจได้ว่าเป็นการให้ทรศนะในช่วงการเริ่มต้น แต่ด้วยการ เคลื่อนไหวเริ่มมีคนเข้าร่วมมากขึ้น การนำไปสู่เป้าหมายจึงต้องมีการขยายแนวร่วม (Alliance) โดย นิติราษฎร์ใช้วิธีการชี้ประเด็นทางกฎหมายที่ไม่ชอบธรรมให้ประชาชนได้รับทราบ รวมถึงโน้มน้าวให้ผู้ ที่มีจุดร่วมในการถูกลิดรอนในแบบเดียวกันลงชื่อเพื่อแก้ไขกฎหมาย แม้จะเฉียดใกล้กับการเป็น การเมืองแบบกลุ่มผลักดันแบบทัศน่มุ่ง (Promotional group) ตามที่ประภาส ปันตบแต่ง (2552) อธิบายว่า เป็นกลุ่มผลักดันเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะที่ไม่ใช่ผลประโยชน์กลุ่ม (ในที่นี้คือ ผลักดันประเด็นด้านกฎหมาย) แต่ด้วยจุดมุ่งหมายหลักของกลุ่มผลักดัน (Pressure group) คือการ เข้าไปมีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายอันเป็นส่วนที่นิติราษฎร์มักปฏิเสธในเชิงหลักการ แต่เมื่อ ทบทวนในเชิงยุทธวิธี (Tactics) ที่นิติราษฎร์เลือกใช้ จะเห็นได้ว่ามีรูปแบบการต่อต้านอำนาจรัฐด้วย วิธีการในช่องทางปกติ และกระทำการในพื้นที่ประชาสังคมที่พัฒนาขึ้นภายใต้ชุดความขัดแย้งแบบ ใหม่ที่มีจุดเน้นในพื้นที่เชิงวัฒนธรรมและอุดมการณ์ (Civil society) โดยมุ่งเน้นการระดมมวลชนที่ ไม่ได้จำกัดเพียงแค่การกระทำผ่านสถาบันทางการเมือง แต่อาจเป็นการสร้างฐานมวลชนผ่าน อุดมการณ์ และมีใช้เพียงเพื่อต้องการอำนาจรัฐ แต่เป็นการให้สังคมตื่นรู้ด้านค่านิยม อุดมการณ์เพื่อ พัฒนาทางเลือกในการใช้ชีวิตแบบใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างอิสระของปัจเจกบุคคล รวมไปถึงเป็น กระบวนการปลดปล่อยกลุ่มคนออกจากการครอบงำรัฐที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ดังนั้น งานศึกษานี้จึง

เริ่มจากการนำเสนอข้อมูลในด้านปัจจัยภายในขบวนการ แบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

5.2.1 การเคลื่อนไหวผ่านช่องทางระบบปกติ

ข้อสำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเกือบทุกรูปแบบ มักมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ ต้องการให้ฝ่ายนิติบัญญัติตอบสนองทางการเมือง โดยบรรจุข้อเรียกร้องเหล่านั้นไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งวิธีการดังกล่าว พุทธิสาน ชุมพล (2551) นำเสนอทางทฤษฎีว่า ในการระดมทรัพยากรเพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้น ขบวนการจะต้องให้ความสำคัญกับยุทธวิธี (Tactics) ที่จะส่งอิทธิพลต่อผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย เช่น ผลักดันผ่านรัฐสภา แสวงหาความคิดเห็นร่วมจากสาธารณชน เพื่อใช้เป็นแรงผลักดันอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการเคลื่อนไหวในลักษณะนี้อยู่ภายใต้ขอบเขตของระบบการเมืองที่เรียกว่า “ยุทธวิธีเคลื่อนไหวด้วยช่องทางระบบปกติ” (พุทธิสาน ชุมพล, 2551)

ด้วยเหตุนี้ กลุ่มนิติราษฎร์ที่นำเสนอว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางความคิด จึงจัดอยู่ในยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อต้านการเมืองด้วยช่องทางระบบปกติ เช่น การแถลงการณ์ไม่เห็นด้วยกับการบังคับใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการ การแสดงความคิดเห็นในทางสาธารณะและเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมลงชื่อเพื่อเสนอยื่นต่อสภา และการสร้างข้อเสนอเพื่อให้ประชาชนรับรู้เกี่ยวกับเทคนิคในทางกฎหมาย ตัวอย่างเหล่านี้คือความพยายามในการสร้างอิทธิพลในการตัดสินใจทางการเมือง เพื่อนำเสนอข้อเรียกร้องเข้าสู่ฝ่ายนิติบัญญัติ โดยนิติราษฎร์ใช้การประกาศหรือแถลงการณ์เพื่อตอบโต้การใช้อำนาจรัฐในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะฝ่ายตุลาการ ซึ่งรายละเอียดดังกล่าวมีการสรุปลำดับเหตุการณ์สำคัญในการเคลื่อนไหวไว้ในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 20 แสดงลำดับการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเด็นสำคัญของคณะนิติราษฎร์

ลำดับ/วัน/เวลา	การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนิติราษฎร์	ยุทธวิธีและจุดมุ่งหมาย
19 ก.ย. 2553	ประกาศนิติราษฎร์ฉบับที่ 1 ประกาศก่อตั้งคณะนิติราษฎร์	แถลงการณ์ประณามการรัฐประหาร
13 พ.ย 2553	จัดอภิปรายเรื่อง “ตุลาการ-มโนสำนึก-ประชาธิปไตย	จัดสัมมนาให้ความรู้ร่วมกับนักวิชาการสาขาอื่นๆ
10 ธ.ค 2553	จัดอภิปรายเรื่อง “สถาบันกษัตริย์-รัฐธรรมนูญ-	จัดสัมมนาให้ความรู้ร่วมกับนักวิชาการ

	ประชาธิปไตย	สาขาอื่นๆ
6 ก.พ. 2554	จัดอภิปรายเรื่อง กองทัพ-การเมือง-ประชาธิปไตย	จัดสัมมนาให้ความรู้ร่วมกับนักวิชาการสาขาอื่นๆ
24 เม.ย 2554	แถลงข่าว “ผลกระทบต่อเสรีภาพในทางวิชาการ” กรณีการอภิปรายเรื่องสถาบันกษัตริย์-รัฐธรรมนูญ-ประชาธิปไตย	แถลงผลสืบเนื่องในประเด็นเก่าเมื่อ 10 ธ.ค 2553
18 ก.ย 2554	แถลงข้อเสนอทางวิชาการ 5 ปีรัฐประหาร 1 ปีนิติราษฎร์ มีข้อเสนอสำคัญคือ ▪ ปลดล้างผลพวงการรัฐประหาร ▪ เสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 ▪ เยียวยาผู้ต้องหาคดีทางการเมือง ▪ ยกเลิกรัฐธรรมนูญ 50 และเสนอแก้ไขใหม่	สร้างข้อเสนอทางวิชาการ เพื่อให้ฝ่ายอื่นขับเคลื่อนต่อ
15 ม.ค 2555	การรณรงค์แก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 และเปิดตัว คณะ ค.ร.ก 112	รณรงค์ให้ผู้ที่เห็นด้วยลงชื่อเพื่อเสนอแก้ไขกฎหมาย และประสานความร่วมมือกับแนวร่วมทางการเมือง
22 ม.ค 2555	จัดอภิปราย “ปลัดล้างผลพวงรัฐประหาร-นิติโทษกรรม-ปรองดอง	จัดสัมมนาให้ความรู้
3 มี.ย 2555	แถลงการณ์เรื่อง คำสั่งศาลรัฐธรรมนูญกรณีรับคำร้องตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 68 ไว้พิจารณาและคำสั่งให้รัฐสภาการดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญ	แถลงการณ์ตรวจสอบการทำงานขององค์กรตุลาการ
15 ก.ค 2555	จัดแถลงข้อเสนอวิชาการ “การยุบเลิกศาลรัฐธรรมนูญ”	สร้างข้อเสนอทางวิชาการ
30 ก.ย 2555	จัดงาน 2 ปีนิติราษฎร์ 6 ปีรัฐประหาร “นักกฎหมายไทยกับการรัฐประหาร”และงานรำลึกลุงนวมทองไพรวัลย์	จัดสัมมนาให้ความรู้ร่วมกับนักวิชาการสาขาอื่นๆ
17 มี.ค 2556	สัมมนา “ศาลกับความยุติธรรมในสังคมไทย”	จัดสัมมนาให้ความรู้ร่วมกับนักวิชาการ

	■ ขาววิทย์ เกษตรศิริ อ่านจดหมายโต้แย้ง ประธานรัฐสภา กรณีปิดตกข้อเสนอกแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา 112 ■ ศาลกับความยุติธรรมในคดี 112 โดยวาดระวี , สาวตรี สุขศรี , ปิยบุตร แสงกนกกุล , ยิ่งชีพ อัชฌานนท์ และพวงทอง ภวัครพันธุ์ ■ งานแสดงศิลปวัฒนธรรมโดยกลุ่มกวีราษฎร์ , แสงสำนัก ■ ศาลในฐานะกลไกของระบอบ โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ กลุ่มมหาลัยเที่ยงคืน ■ อ่านจดหมายเปิดผนึกถึงผู้พิพากษาและตุลาการของสลิต ไพเราะ (อดีตรองประธานศาลฎีกา)	, NGO และกลุ่มทางการเมือง
31 ตุลาคม 2556	แถลงจุดยืนกรณี ร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรมผู้กระทำผิดจากการชุมนุมทางการเมือง ที่ผ่านความเห็นชอบต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง และกำลังเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรในวาระที่ 2	แถลงการณ์แสดงจุดยืนทางการเมือง เพื่อกระตุ้นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ นโยบายสาธารณะ
23 พ.ย 2556	แถลงข่าวความเห็นเรื่อง คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ เรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ในประเด็นที่มาของวุฒิสภา	การวิพากษ์ ตรวจสอบ องค์การตุลาการ
13 ก.พ 2557	แถลงการณ์ ประณามการใช้ความรุนแรงข่มขู่ อ.สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล	การวิพากษ์ ตรวจสอบ กลไกรัฐ
16 ก.พ 2557	แถลงการณ์คณะนิติราษฎร์ เรื่องอำนาจความรับผิดชอบของคณะกรรมการเลือกตั้ง กรณีกำหนดวันลงคะแนนใหม่ในเดือนเมษายน	การวิพากษ์ ตรวจสอบ กลไกรัฐ
20 พ.ค 2557	แถลงการณ์คณะนิติราษฎร์ เรื่องการประกาศใช้กฎอัยการศึกที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ	การวิพากษ์ ตรวจสอบ กลไกรัฐ

22 พ.ค 2557	คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (ค.ส.ช) ยึดอำนาจ	ทำลายรัฐธรรมนูญ
-------------	--	-----------------

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากตารางข้างต้นเป็นข้อมูลจากปี 2553 – 2557 โดยหลังเกิดการรัฐประหารครั้งล่าสุด แกนนำและสมาชิกนิติราษฎร์ เช่น วรเจตน์ ภาคีรัตน์ และสาวตรี สุขศรี ได้ถูกคำสั่งจากคณะค.ส.ช ให้ไปรายงานตัว จนเกิดข้อพิพาทจนต้องต่อสู้คดีในชั้นศาล จากนั้นการเคลื่อนไหวในนามของกลุ่ม ก็เสมือนถูกปิดฉากลงชั่วคราว แม้จะมีการออกมาแสดงความคิดเห็นทางการเมืองบ้าง ก็จะเป็นในรูปแบบส่วนตัว เช่น ปิยบุตร แสงกนกกุล ภายใต้วงเล็บสมาชิกนิติราษฎร์

ทั้งนี้ จากการจัดงานต่างๆรวม 17 ครั้ง กินระยะเวลาประมาณ 4 ปี ยุทธวิธีทางการเมืองส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ **หนึ่ง**การออกแถลงการณ์ ประณาม คัดค้าน แสดงจุดยืนทางการเมือง **สอง**การจัดสัมมนาให้ความรู้ทางด้านกฎหมายและวิพากษ์ วิเคราะห์ตรวจสอบองค์กรทางการเมือง และ**สาม**การรณรงค์เพื่อให้ประชาชนผู้เห็นด้วยลงชื่อเพื่อเสนอร่างกฎหมายเข้าสู่สภา ซึ่งในด้านการจัดทำแถลงการณ์ ข้อเสนอต่างๆจะมีลักษณะการดำเนินการที่สรุปได้จากบทสัมภาษณ์ของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่อธิบายว่า

“มีคำถามเช่นกันว่าทำไมถึงมีแต่อาจารย์กลุ่มนี้ที่ออกแถลงการณ์ คำตอบคือผม อ.ปิยบุตร อ.ธีระ จบมาทางกฎหมายมหาชน เมื่อเราเห็นว่ามีประเด็นในเชิงหลักการ เราต้องบอกสาธารณะ ซึ่งความเห็นอาจจะไม่ตรงกับนักวิชาการกระแสหลัก แต่เราไม่เคยสนใจ....เวลาเราออกแถลงการณ์เราไม่เคยนึกถึงจำนวนคนว่าต้องมาลงชื่อกี่คน เพราะนี่ไม่ใช่แถลงการณ์ทางการเมือง แต่เป็นแถลงการณ์ในข้อกฎหมาย ซึ่งคนลงนามต้องเข้าใจกัน ถกเถียงกัน ยกร่างกัน บางครั้งอาจารย์ธีระก็ยกร่าง บางทีก็อาจารย์ปิยบุตร หรือบางทีก็ผมทำเอง แต่ผมจะเป็นคนดูสุดท้ายก่อนแถลงการออกไป ดูแล้วผมจะเติมประเด็นที่มีการยกร่าง เพื่อนๆก็ค่อนข้างไวใจให้ผมดูขั้นสุดท้าย แต่ผมจะเวียนถามเพื่อนอีกว่าแกอีกไหม รวมทั้งช่วงเวลาในการออกแถลงการณ์” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2555: 254)

ด้วยอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม คือการสร้างข้อเสนอทางกฎหมาย ยุทธวิธีที่ใช้จึงเป็นที่ยอมรับส่วนหนึ่งนั้นคือการไม่ละเมิดกฎหมาย และเป็นองค์กรที่ปราศจากความรุนแรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Della Porta and Diani ที่ว่า บรรทัดฐานจากยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในช่องทางปกติ เป็นวิธีการที่เก่าไปแล้ว เช่น การสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การลอบบี้ การชักชวนเพื่อนฝูงให้ลงคะแนนเสียงไปตามที่ต้องการ (Della Porta and Diani, 1999) ในบางครั้งวิธีการดังกล่าวถูกมองว่าไม่ทุ่มเทและไม่ได้เอาจริงเอาจัง ขาดการทำลายต่อระบบการเมืองปกติ และไม่สามารถกดดันผู้มีอำนาจได้ในแบบการประท้วง หรือนัดหยุดงาน ซึ่งต้องอาศัยการระดมทรัพยากรทั้งเงิน และคนเป็นจำนวนมาก ซึ่งถูกเรียกว่า “การเมืองแบบของตัวเลข” (Political numbers) แต่ในระยะหลังบทบาทของนิติราษฎร์ก็ปฏิเสธการระดมทรัพยากรได้ยากเช่นกัน เพราะการเสนอกฎหมายเข้าสู่รัฐสภาจำเป็นต้องใช้การลงชื่อในจำนวนที่เพียงพอตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ

5.2.2 การระดมทรัพยากร

ด้วยข้อจำกัดในทางทฤษฎีอันเป็นข้อสงสัยว่านิติราษฎร์เป็นกลุ่มผลักดันแบบทัศนะมุง (Promotional group) หรือไม่ เพราะสมาชิกต่างปฏิเสธในเรื่องของการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่ม ลักษณะดังกล่าวอาจเป็นการวิเคราะห์ที่ถูกครั้งเดียว เพราะลักษณะ”เหตุกระตุ้นในเชิงปัจเจก” (Selective incentive) ในแนวคิดของ Olsen ซึ่งว่า นิติราษฎร์ อาจสอดคล้องเพียงบางด้าน เช่น การมีผลประโยชน์ด้านสถานะทางสังคม (Status incentive) และผลประโยชน์ในการบรรลุอุดมการณ์เท่านั้น (Purposive or expressive rewards) ซึ่งยังมองไม่เห็นผลประโยชน์ในทางวัตถุ (Material benefits) โดยสาวตรี สุขศรี ได้นิยามลักษณะของกลุ่มผ่านตัวตนของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ว่า

“พวกเราทุกคนในนิติราษฎร์รักและเคารพผู้ชายที่ชื่อ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ มาก.. และถ้าทำได้ เราจะทำให้ทุกอย่างที่เรามีดูแลและปกป้องเขา !!! ไม่ใช่เพียงเพราะเขาเป็นอาจารย์ พี่ เพื่อน ของพวกเรา แต่เขาคือนักกฎหมายที่ยึดมั่นในหลักการ ไม่เคยสนใจผลประโยชน์ใดๆ ชื่อตรงในวิชาชีพ และกล้าหาญ ซึ่งเราเชื่อว่าคนแบบนี้มีไม่มากนักในประเทศนี้”(สาวตรี สุขศรี เพจเฟซบุ๊กนิติราษฎร์ นิติศาสตร์เพื่อราษฎร, 2555)

ด้วยเหตุนี้ จึงมีอาจมองว่านิติราษฎร์คือกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดัน ตามที่นักวิชาการกระแสหลักพยายามอธิบาย แต่เมื่อข้ามไปวิเคราะห์ในเชิงการจัดตั้งองค์กร (Social Movement

Organization) ซึ่งให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในขบวนการมากกว่าในเชิงปัจเจก จะเห็นได้ว่านิติราษฎร์ก็ไม่ได้ถึงกับปฏิเสธการระดมทรัพยากร (เงิน , เข้าร่วม , ความสามัคคีของผู้เข้าร่วม) (McCarty, John and Zald, 1977) เพราะการจัดแถลงการณ์แต่ละครั้งจำเป็นต้องใช้การระดมทุนและผู้สนับสนุนจำนวนไม่น้อย เช่นกรณีตัวอย่างในการระดมทุนเพื่อเคลื่อนไหวกองการเมืองในวันที่ 17 มีนาคม 2555 ดังนี้

ข้อมูลจากเว็บไซต์ประชาไทนำเสนอว่า “มหกรรมวิจารณ์คำพิพากษา” นิติราษฎร์และเครือข่าย มีการระดมทุนเพื่อจัดงานใหญ่ในวันที่ 17 มี.ค.55 (ประชาไท, 2555) ประกอบกับเพจ Facebook ของคณะนิติราษฎร์มีการระบุว่า งานดังกล่าวจะมีการระดมทุนค่าใช้จ่ายต่างๆ ผ่านการจำหน่ายเสื้อยืดหลากหลายแบบ (ราคาตัวละ 250 บาท) และเสื้อคอปกโปโลของคณะนิติราษฎร์ (ราคาตัวละ 300 บาท) ซึ่งออกแบบโดย มุกหอม วงษ์เทศ (ปัจจุบันคือผู้บริหารสำนักพิมพ์มติชน) และดำเนินการโดยสำนักพิมพ์อ่าน นอกจากนี้ภายในงานยังมีนิทรรศการ ความเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นเกี่ยวกับมาตรา 112 จัดแสดงด้วย ตัวอย่างสินค้าดังต่อไปนี้

ภาพที่ 6 ภาพตัวอย่างการจัดจำหน่ายเสื้อยืดและสติ๊กเกอร์ในการระดมทุนเพื่อจัดสัมมนา

ที่มา : เว็บไซต์ประชาไท สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2013/03/45747>

ภาพที่ 7 เสื้อยืดนิติราชฎ์ในปัจจุบันที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์สามัญชน

ที่มา : เว็บไซต์ พิพิธภัณฑ์สามัญชน สืบค้นได้จาก <https://commonmuze.com/asset/285>

ภาพที่ 8 ภาพตัวอย่างการจัดจำหน่ายเสื้อยืดในการระดมทุนเพื่อจัดสัมมนา (เพิ่มเติม)

ที่มา : เว็บไซต์ประชาไท สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2013/03/45747>

ภาพที่ 9 โปสเตอร์การจัดงานสัมนาในวันที่ 17 มีนาคม 2556

ที่มา : เว็บไซต์ประชาไท สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2013/03/45747>

ภายในงานนอกจากจะมีข้อเสนอทางวิชาการโดยนิติราษฎร์ ยังประกอบไปด้วยกิจกรรมอันหลากหลายซึ่งมีกลุ่มพลังทางการเมืองต่างๆมาร่วมด้วย เช่น กลุ่มนักเขียน (กวีราษฎร์ , แสงสำนึก) , กลุ่มนักเคลื่อนไหว เช่น กลุ่ม 24 มิถุนาประชาธิปไตย ตามด้วยกลุ่ม NGO อย่างโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อประชาชนหรือ ILAW และที่สำคัญคือ การถือกำเนิดของกลุ่ม “ครก.112” หรือคณะกรรมการแก้ไขมาตรา 112 ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นภารกิจสืบเนื่องของนิติราษฎร์ โดยผลจากการเกิด “ครก.112” เป็นผลสืบเนื่องมาจากที่นิติราษฎร์ได้เคยแถลงข้อเสนอเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับความผิดฐานหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์หรือกฎหมายอาญามาตรา 112 ไว้ และผลสะท้อนจากข้อเสนอดังกล่าวบวกกับหลังปี 2549 มีผู้ถูกดำเนินคดีในระดับที่สูงขึ้น ทำให้ข้อเสนอเป็นที่สนใจของสังคมมากขึ้น เช่นเดียวกัน กลุ่มนักวิชาการ นักเขียน และนักกิจกรรมหลายกลุ่ม จึงรวมตัวกันจัดตั้งเป็นคณะกรรมการ

แก้ไขมาตรา 112 (ครก.112) ขึ้นเพื่อนำข้อเสนอแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายอาญามาตรา 112 ของคณะนิติราษฎร์ ซึ่งมีประเด็นในการแก้ไขอยู่ 7 ข้อมาลงรณรงค์ โดยอาศัยช่องทางตามรัฐธรรมนูญมาตรา 163 ให้ประชาชนเข้าชื่อกันให้ครบหนึ่งหมื่นชื่อ เพื่อเสนอร่างกฎหมายให้รัฐสภาพิจารณา โดยเชื่อว่าเป็นช่องทางที่เป็นการใช้สิทธิตามกฎหมาย และมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง (ไอลอร์ , 2555) ทั้งนี้ ลักษณะดังกล่าวมีการให้ผู้ที่เห็นด้วยกับข้อเสนอของคณะนิติราษฎร์ทั้ง 7 ข้อ สามารถมีส่วนร่วมได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 21 ข้อเสนอแนะในการลงชื่อเพื่อเสนอข้อกฎหมาย

1. ดาวน์โหลดแบบฟอร์มข.ก.1
2. ถ่ายเอกสารสำเนาบัตรประชาชน และสำเนาทะเบียนบ้าน พร้อมรับรองสำเนาถูกต้อง
3. ส่งเอกสารทั้งหมดมายัง ตู้ปณ.112 ปณฝ.ราชดำเนิน เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
<u>คำแนะนำในการกรอกรูปแบบฟอร์ม</u>
1. ต้องมีทั้งนำสำเนาบัตรประชาชน และสำเนาทะเบียนบ้าน
2. ลายเซ็นต้องเป็นแบบเดียวกันทั้งในสำเนาบัตรประชาชนและทะเบียนบ้าน กับแบบแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อ ที่อยู่และลายมือชื่อของผู้เข้าชื่อเสนอกฎหมาย (แบบ ข.ก.๑)
3. ในส่วนบนของหนังสือที่เขียนว่า “เขียนที่” นั้น ให้เขียนที่อยู่ สถานที่ไหนก็ได้ที่ท่านกรอกรูปแบบฟอร์ม
4. ใน ข้อ 5 ของ แบบแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อ ที่อยู่และลายมือชื่อของผู้เข้าชื่อเสนอกฎหมาย (แบบ ข.ก.๑) ที่เขียนว่าร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา ในช่องว่าง “พ.ศ. ...” และ “(ฉบับที่...)”ไม่ต้องกรอกข้อความใดๆ

ที่มา : เว็บไซต์โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อประชาชนหรือไอลอร์ (ILAW) สืบค้นได้ที่

<https://ilaw.or.th/112>

ด้วยบริบทด้านยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ดังที่นำเสนอในข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการระดมผู้สนับสนุน และการโน้มน้าวสาธารณะชนหรือคนอื่นๆที่เคยต่อต้านให้กลับมาเป็นผู้เห็นอกเห็นใจ (McCarty and Zald, 1977: 1216) การดังกล่าวยังคงเป็นข้อถกเถียงอยู่เช่นกันว่า ขบวนการทางสังคมอาจคล้ายคลึงกับการเป็นกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลักดันก็จริง แต่อาจแตกต่างกันในพื้นที่กระทำการ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง , 2552: 78-79) แต่งานชิ้นนี้นำเสนอว่ายุทธวิธีของนิติราษฎร์

คือการเคลื่อนไหวด้วยช่องทางระบบปกติที่มีอาจมองว่าเป็นการกระทำการในพื้นที่ชายขอบ ในขณะที่ปัจจัยภายในกลุ่มซึ่งมักจะถูกยึดในการปราศจากผลประโยชน์ในเชิงวัตถุ ความเป็นนิติราษฎร์จึงไม่สามารถอธิบายผ่านข้อจำกัดในฐานคิดทฤษฎีระดมทรัพยากรในแบบดั้งเดิมได้อย่างชัดเจน แต่ในบทบาทช่วงการรณรงค์การแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ทั้งการจัดงาน การระดมทุน และลงชื่อเพื่อสนับสนุนในกลุ่ม “ครก.112” ที่แสดงให้เห็นถึงการเข้าร่วมของกลุ่มทางการเมืองอื่นๆ (Alliance Structure) และต้องไม่ลืมว่ากลุ่มต่อต้านการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ (Counter Movement) ก็ไม่ได้มีน้อยไปกว่ากลุ่มสนับสนุนแต่อย่างใด เพื่อเป็นการสร้างคำอธิบายในคำถามสำคัญนี้ จึงนำไปสู่การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกขบวนการ ซึ่งเป็นพัฒนาการทางทฤษฎีขบวนการทางสังคม (Social Movement) ที่เป็นต่อยอดในการวิเคราะห์การเคลื่อนไหวทางการเมืองว่า มีควรจำกัดเพียงแค่ปัจจัยภายในของขบวนการ แต่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นผลกระทบโดยอ้อมที่มีผลต่อขบวนการเช่นกัน ทฤษฎีนี้ถูกเรียกว่า “กระบวนการทางการเมือง”(Political Process Theory) โดยจะมีการวิเคราะห์ดังหัวข้อต่อไปนี้

5.3 นิติราษฎร์กับโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure)

กล่าวกันว่าทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory) พัฒนามาจากทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) แต่มีความต่างออกไปภายใต้องค์ประกอบสำคัญคือ โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure) ซึ่งให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกขบวนการ โดยเป็นการมองว่าบริบททางการเมือง ปัจจัยแวดล้อมภายนอกอาจเอื้อประโยชน์หรือเกิดอุปสรรคในการเคลื่อนไหวของขบวนการ เหตุเหล่านี้อาจมาในรูปแบบของการเกิดสภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมือง (Political instability) ที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหวในขณะเดียวกันสภาวะดังกล่าวอาจเพิ่มศักยภาพสำหรับการปราบปรามผู้ต่อต้านได้เช่นกัน (McAdam , Tarrow and Tilly, 2001)

ด้วยบริบทการลุกขึ้นต่อต้านอำนาจรัฐในนามนิติราษฎร์ เป็นที่ทราบกันดีว่าเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ปราบคนเสื้อแดงในปี 2553 ที่มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวที่มีผลสืบเนื่องจากเหตุการณ์รัฐประหารในปี 2549 โดยเลือกวันประกาศแถลงการณ์นิติราษฎร์ฉบับที่ 1 ในเชิงสัญลักษณ์ คือการครบรอบ 4 ปีในเหตุการณ์ 19 กันยายน 2553 โดยผู้เขียนนำเสนอว่า ผลสืบเนื่องตั้งแต่การรัฐประหาร 2549 จนถึงเหตุการณ์ปราบปรามคนเสื้อแดง 2553 คือ สภาวะที่รัฐบาลไทยไร้เสถียรภาพทางการเมือง (Political instability) นำไปสู่การจัดวางสัมพันธภาพทางการเมืองในแบบใหม่ และเกิดโอกาสให้กลุ่มทางการเมืองต่างๆเข้ามาต่อรอง แย่งชิง และเผชิญหน้ากัน

นอกจากนี้ หากพิจารณาไปที่เนื้อหาแถลงการณ์ในแต่ละฉบับของนิติราชูร์จะพบว่า ข้อเสนอต่างๆล้วนมุ่งตั้งคำถามต่อกลุ่มทางการเมืองและผู้มีอำนาจในเชิงโครงสร้าง เช่น สถาบันกษัตริย์ กองทัพ ฝ่ายตุลาการ องค์กรอิสระ รวมถึงนักเคลื่อนไหวผู้สนับสนุนสถาบันดังกล่าว ซึ่งกลุ่มก้อนเหล่านี้ (Power bloc) ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกันในทางการเมือง และถือเป็นกลไกสำคัญในการเกิดขึ้นของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ของระบอบ “ตุลาการภิวัตน์” ดังที่ผู้เขียนนำเสนอไว้ในบทที่ 4 ด้วยการเกาะกลุ่มดังกล่าวซึ่งมีกลไกรัฐหนุนหลัง ทำให้ตลอดระยะเวลาในการเคลื่อนไหวกลุ่มนิติราชูร์มักจะเจอการตอบโต้จากอำนาจเหล่านั้นอยู่เสมอ ทั้งอาจมาในรูปแบบของขบวนการต่อต้านหรืออาจมาในรูปแบบของการตอบโต้โดยตรงของรัฐ โดย Oberschall นำเสนอว่า การเคลื่อนไหวเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ย่อมสั่นคลอนกลุ่มผู้ที่เสียประโยชน์ ทั้งประโยชน์ในด้านทรัพย์สินหรือการเสียประโยชน์ในเชิงอุดมการณ์ (Oberschall and Anthony, 1994:79-100) โดยกลุ่มผู้เสียประโยชน์เหล่านี้ถูกเรียกว่า “ฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม” (Counter Movement) หมายถึงขบวนการทางสังคมที่มีความต้องการในทางตรงกันข้ามกับอีกหนึ่งขบวนการทางสังคม ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์คู่ขัดแย้งดังกล่าวของนิติราชูร์จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจขบวนการทางการเมืองทางสังคมด้วยปัจจัยภายนอก ซึ่งผู้เขียนแบ่งกลุ่มที่เป็นขบวนการโต้กลับนิติราชูร์เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

5.3.1 กลุ่มนักกฎหมายอนุรักษ์นิยม

ในการอธิบายที่ผ่านมาในบทที่ 4 เรื่องการประกอบสร้างลักษณะ “กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” ของระบอบตุลาการภิวัตน์ ที่ประกอบไปด้วยหลายกลุ่มก้อนทางการเมือง โดยหนึ่งในนั้นคือกลุ่มนักกฎหมายมหาชนที่เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างมากในยุคการปฏิรูปการเมืองเพื่อจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 แม้ว่าจะเคยอธิบายถึงลักษณะสำคัญดังของนักกฎหมายในทางกระแสหลักไปบ้างแล้ว ว่ามีที่มาอย่างไร ดังนั้นการอธิบายในหัวข้อนี้จึงเลือกนำเสนอกลุ่มนักกฎหมายมหาชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคณะนิติราชูร์โดยตรง ซึ่งโดยลักษณะของการให้ความเห็นในทางกฎหมายถือเป็นเรื่องปกติที่กรณีเดียวกัน นักกฎหมายจะตีความในมุมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งในงานศึกษานี้จะเป็นการนำเสนอให้นักกฎหมายกระแสหลักในแง่ที่ว่า มีลักษณะอุดมการณ์ทางการเมืองในทางอนุรักษ์นิยม (Conservative) กลุ่มเหล่านี้ประกอบไปด้วย เช่น นายอมร จันทรมบูรณ ผู้มีบทบาทนำในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ภายใต้งานเขียน Constitutionalism ซึ่งโดยถือว่าเป็นคนเป็นนักกฎหมายที่คนอื่น ๆ ยอมรับนับถือ เช่น อักขราธร จุฬารัตน (ประธานศาลปกครองสูงสุด) , บวรศักดิ์ อุวรรณโณ

(ผู้ยกย่องให้อมรเป็นบิดาแห่งกฎหมายมหาชนไทย) และสุรพล นิติไกรพจน์ ยกย่องเป็นครูที่เคารพทางกฎหมาย

ภาพที่ 10 โลโก้กลุ่มขบวนการต่อต้านการเคลื่อนไหว (Counter Movement)

ที่มา : จากซ้ายไปขวา โลโก้กลุ่มวารสารศาสตร์ด้านนิตรราชบุรี และกลุ่มสยามประชาภิวัฒน์

กลุ่มเหล่านี้ตอบโต้ประเด็นทางกฎหมายต่อกลุ่มนิตรราชบุรีเรื่อยมาตั้งแต่ช่วงเคลื่อนไหวในนาม 5 อาจารย์นิติ มธ. โดยในงานของกมลวรรณ นำเสนอว่า กลุ่มคู่ต่อสู้ที่สำคัญของนิตรราชบุรีคือกลุ่ม “เนติบริกร” มีอมร จันทรสมบูรณ์ เป็นเสมือนพี่ใหญ่ , วิษณุ เครืองาม , บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และมีชัย ฤชุพันธุ์ เป็นต้น โดยทั้ง 2 ฝ่ายต่างแสดงออกถึงความเป็นคู่แข่งกันในเรื่องความคิด (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 87-119) สอดคล้องกับงานของจาตุรงค์ และวีระ (2564) ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาเรื่องนิติธรรมของแก่นกฎหมายเหล่านี้ โดยมีข้อสรุปว่า ปัญญาชนกลุ่มนี้พยายามสร้างลักษณะเฉพาะทางกฎหมายที่ผิดแปลกไปจากหลักนิติรัฐแบบสากล และข้อเสนอที่ไปคัดค้านการตีความดังกล่าว ส่วนใหญ่มาจากนักวิชาการจากกลุ่มนิตรราชบุรีและมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน (จาตุรงค์ สุทวาทน์ และวีระ หวังสัจจะโชค, 2564: 10-31) โดยในปี 2563 วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่ามีอุดมการณ์ทางกฎหมายที่แตกต่างจากกลุ่มในข้างต้น ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติตามที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเสนอแต่งตั้ง บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เป็นประธานกรรมการ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการ รวม 10 คน โดยมี วรเจตน์ ภาคีรัตน์ สมาชิกคณะนิตรราชบุรี เป็นหนึ่งในคณะกรรมการ ซึ่งมีการเปิดเผยจากธีระ สุธีวรารกุล (สมาชิกนิตรราชบุรี) ว่า

“วรเจตน์ระบุถึงเหตุผลของการลาออกว่า เพิ่งทราบว่าการเปลี่ยนตัวบุคคลที่ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการเป็นบวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ “ข้าพเจ้ามีปัญหาขัดแย้ง

กับผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานกรรมการ ซึ่งอาจส่งผลทำให้การทำงานร่วมกันไม่อาจเป็นไปได้อย่างราบรื่น" (ธีระ สุธีวรากล, 2563)

ในขณะเดียวกันยังมีนักกฎหมายอีกบางส่วนที่เคยอยู่ในสถาบันเดียวกันกับนิติราชฎ์ แต่ด้วยความแตกต่างในเชิงอุดมการณ์ทำให้นักกฎหมายเหล่านี้ตอบโต้กันในการเมือง ดังเช่น บทบาทของสมคิด เลิศไพฑูรย์ , สุรพล นิติไกรพจน์ และทวีเกียรติ มินกนิษฐ์ ซึ่งสองคนแรกเคยเป็นถึงอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และคนหลังเคยเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ การต่อต้านแสดงให้เห็นในหลายกรณี เช่น ในสมัยสมคิดเป็นอธิการบดี เคยต่อต้านการเคลื่อนไหวของนิติราชฎ์ ด้วยการไม่อนุญาตให้กลุ่มนิติราชฎ์ใช้สถานที่เพื่อจัดงานต่างๆในการเคลื่อนไหวกรณีมาตรา 112 ใน ม.ธรรมศาสตร์ โดยให้ความเห็นว่า

“วันนี้ประเด็นการแสดงความเห็นของเรื่องมาตรา 112 มันเลยไปจากการแสดงความคิดเห็นโดยปกติธรรมดาทั่วไป และเลยจากการใช้เสรีภาพในทางวิชาการไปแล้ว และเคลื่อนไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองซึ่งมีแนวโน้มจะทำให้เกิดความแตกแยกอย่างขนานใหญ่ในสังคมไทยและไม่ใช้ความขัดแย้งทางความคิดเท่านั้น แต่เป็นความขัดแย้งที่อาจใช้ความรู้สึกกำลังอะไรต่างๆ ด้วย ซึ่งมันไม่ควรให้เกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือ ให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นต้นเหตุของการสร้างความขัดแย้งเหล่านั้น จนอยู่นอกเหนือการควบคุม”(สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2555)

อนึ่ง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักกฎหมายอนุรักษ์นิยมและนิติราชฎ์ มีการให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

“นักกฎหมายเหล่านี้มีความสัมพันธ์อันดีกันมาก่อน พวกเขามีที่มาคล้ายคลึงกัน เพราะเป็นนักเรียนทุนทางกฎหมายเหมือนกัน ทั้งฝรั่งเศส เยอรมัน แต่ด้วยภารกิจของแวดวงนิติศาสตร์ที่หนักแน่นไม่แพ้กัน ความขัดแย้งกันทางกฎหมายไม่สามารถบอกได้ว่าพวกเขาเกลียดกัน ต้องดูเป็นเคสบายเคสไป (รายกรณี) หรือจะมีบางคู่ถึงขั้นเกลียดกันจริงบ้าง อันนี้ก็ยากถ้าฟันธง” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล B3 , 24 มีนาคม 2566)

ดังที่เคยเกริ่นนำมาแล้วในช่วงต้นว่า กลุ่มนักกฎหมายดังกล่าวเคยมีความสัมพันธ์อันดีในฐานะเพื่อนร่วมอาชีพ แต่เมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองในปี 2549 ดูเหมือนว่าความขัดแย้งในเชิงอุดมการณ์ทำให้ทั้งสองกลุ่มต่อต้านซึ่งกันและกัน โดยสุรพล นิติไกรพจน์ เคยแสดงจุดยืนเพื่อสนับสนุนรัฐประหารมาแล้ว โดยอ้างสุภาษิตของโก้วเล้งที่ว่า “ถ้าหากเราไม่ลงนรก แล้วผู้ใดจะลงนรก” (สุรพล นิติไกรพจน์, 2549) ซึ่งบริบทนั้นเป็นการใช้สุภาษิตเพื่อสนับสนุนให้ตนเองเข้าไปร่วมทำหน้าที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติที่คณะรัฐประหารแต่งตั้งขึ้น

5.3.2 กลุ่มนักเคลื่อนไหวและกลุ่มผลประโยชน์

กลุ่มพลังในลักษณะนี้มีการแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มสำคัญ ที่แม้จะมีจุดร่วมคล้ายๆกันนั้นคือการต่อต้านข้อเสนอจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มนิรโทษกรรม แต่จะมีความแตกต่างกันไป โดยที่เห็นได้ชัดเจนคือ 2 กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มสยามประชาภิวัฒน์ที่เป็นกลุ่มนักวิชาการแต่ยืนคนละหลักการกับกลุ่มนิรโทษกรรม ตามด้วยกลุ่มวารสารศาสตร์ด้านนิรโทษกรรม ที่ชื่อกลุ่มก็สามารถบ่งบอกได้ชัดเจนว่าตั้งขึ้นเพื่อคัดค้านนิรโทษกรรมโดยตรง โดยที่กลุ่มสุดท้ายมีลักษณะซับซ้อนมากขึ้น เป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่สืบเนื่องมาจากความขัดแย้งจากการเมืองสี่สี (เหลือง - แดง) ทั้ง 3 กลุ่มได้แสดงให้เห็นว่ามีจุดร่วมทางอัตลักษณ์บางประการ โดยมีการอธิบายดังนี้

“กลุ่มสยามประชาภิวัฒน์” คือกลุ่มนักวิชาการที่มีบทบาททางการเมืองคล้ายคลึงกับกลุ่มนิรโทษกรรม แตกต่างกันเพียงอุดมการณ์ที่ตีแผ่ผ่านข้อคิดเห็นทางการเมืองและกฎหมาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นขบวนการโต้กลับฝ่ายนิรโทษกรรมที่เป็นนักวิชาการกลุ่มใหญ่ อันมีการสมาชิกจาก 8 มหาวิทยาลัย ได้แก่ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , ม.สุโขทัยธรรมาธิราช , ม.ธรรมศาสตร์ , ม.รังสิต , จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ม.แม่ฟ้าหลวง , ม.สงขลานครินทร์ และม.บูรพา ร่วมด้วยนักวิชาการอิสระ รวมทั้งสิ้น 26 คน มีสมาชิกรวม 17 ศักดิ์ สุทกวาทีน , บรรเจิด สิงคะเนติ , พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต , สุวิชา เป้าอารีย์ , นเรศร์ เกษะประกร , ปุ่น วิษุโตรภพ , วรณธรรม กาญจนสุวรรณ , ทวี สุรฤทธิกุล , ชัยวัฒน์ คงสม , ปรีชญ์ ปราบปรักษ์ , คมสัน โพธิ์คง , วิจิตรา พงษ์ลัดดา วิเชียรชม , นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธิ , สุรศักดิ์ มณีสร , วีรวัฒน์ จันทโชติ , สุวินัย ภรณวลัย , นิดาวรรณ เพาะสุนทร , ศาสตรา โตอ่อน , จรัส สุวรรณมาลา , สุรัตน์ โหราชัยกุล , ขยาพร วัฒนศิริ , สุปราณี อัทธเสรี , สมพร สันติประสิทธิกุล , จุมพล ชื่นจิตต์ศิริ , โอฟาร ถิ่นบางเตียว และศักดิ์ณรงค์ มงคล (MGR Online, 2555)

กลุ่มนี้มีลักษณะเคลื่อนไหว โดยชุดมการณ์สำคัญคือ “ขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศไทย ประกาศจุดยืนเขตชุมชนค่าสถาบันกษัตริย์ จัดเผด็จการโดยพรรคการเมืองนายทุน ลบล้างความเชื่อสูตรสำเร็จประชาธิปไตยคือการเลือกตั้ง” (MGR Online, 2555) โดยเมื่อพิจารณาจากการออกแถลงการณ์ที่เป็นทางการมีทั้งสิ้น 3 ครั้ง กลุ่มเหล่านี้มีเป้าหมายสำคัญคือการโจมตีข้อเสนอของนิติราษฎร์ และมองว่านิติราษฎร์เป็นเพียงกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ตั้งประเด็นว่า นิติราษฎร์เป็นกลุ่มที่คิดล้มล้างการปกครอง (MGR Online, 2555) โดยการเคลื่อนไหวล่าสุด คือการแถลงจุดยืนถึงการสิ้นสภาพการเป็นรัฐบาลของนายกยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ภายหลังการประกาศยุบสภาในปี 2557

กลุ่มต่อมาคือ “กลุ่มวารสารศาสตร์ต้านนิติราษฎร์” ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีนายกนก รัตนวงศ์สกุล (พิธีกรชื่อดัง) และนายยุทธนา มุกดาสนิท (ผู้กำกับภาพยนตร์ชื่อดัง) รวมถึงอดีตคณบดีคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน ทั้ง เสรี วงศ์มณฑา , ปิยกุล เล่าวันย์ศิริ ตลอดจนนางผาณิต พูนศิริวงศ์ นายกสมาคมศิษย์เก่าวารสารศาสตร์ฯ โดยทั้งหมดในฐานะตัวแทนศิษย์เก่าเข้ายื่นหนังสือต่ออธิการบดี ม.ธ. เพื่อให้มีการลงโทษทางวินัยต่อสมาชิกนิติราษฎร์ (Post today, 2555) ในด้านการเคลื่อนไหวจะเห็นได้ว่า เป็นการรวมตัวกันชั่วคราวชั่วคราว ไม่ได้แสดงถึงลักษณะโครงสร้างการจัดตั้งองค์กร โดยยุทธนา มุกดาสนิท ตอบโต้การเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ว่า

“ที่ผ่านมา กลุ่มนิติราษฎร์ได้ใช้วาทกรรมที่คลุมเครือ ตรรกะที่บิดเบือน เทคนิคการนำเสนอความจริงเพียงครึ่งเดียว รวมทั้งการอ้างอิงหลักกฎหมายแต่ในด้านที่สนองเจตนาของตน มาสร้างความสับสนให้สังคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ผิดว่า มาตรา 112 เป็นบทบัญญัติที่ขัดต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตย ถูกใช้เพื่อกลั่นแกล้งทางการเมือง จนกระทั่งได้ยกระดับการเคลื่อนไหวเป็นการรณรงค์แก้ไขมาตรา 112 ในที่สุด” (Post today, 2555)

ทั้งนี้ ทางกลุ่มวารสารฯเข้ายื่นหนังสือถึงอธิการบดีเพื่อกำหนดกรรมการสอบความเหมาะสมของกลุ่มนิติราษฎร์ โดยมีข้อเรียกร้องในการเคลื่อนไหวดังนี้ (1) เรียกร้องต่อประชาคมธรรมศาสตร์ให้ร่วมกันคัดค้านการแก้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ของคณะนิติราษฎร์ รวมถึงการคัดค้านการใช้ชื่อมหาวิทยาลัยไปสร้างความชอบธรรมให้การเคลื่อนไหวในการล่วงละเมิดสถาบันพระ

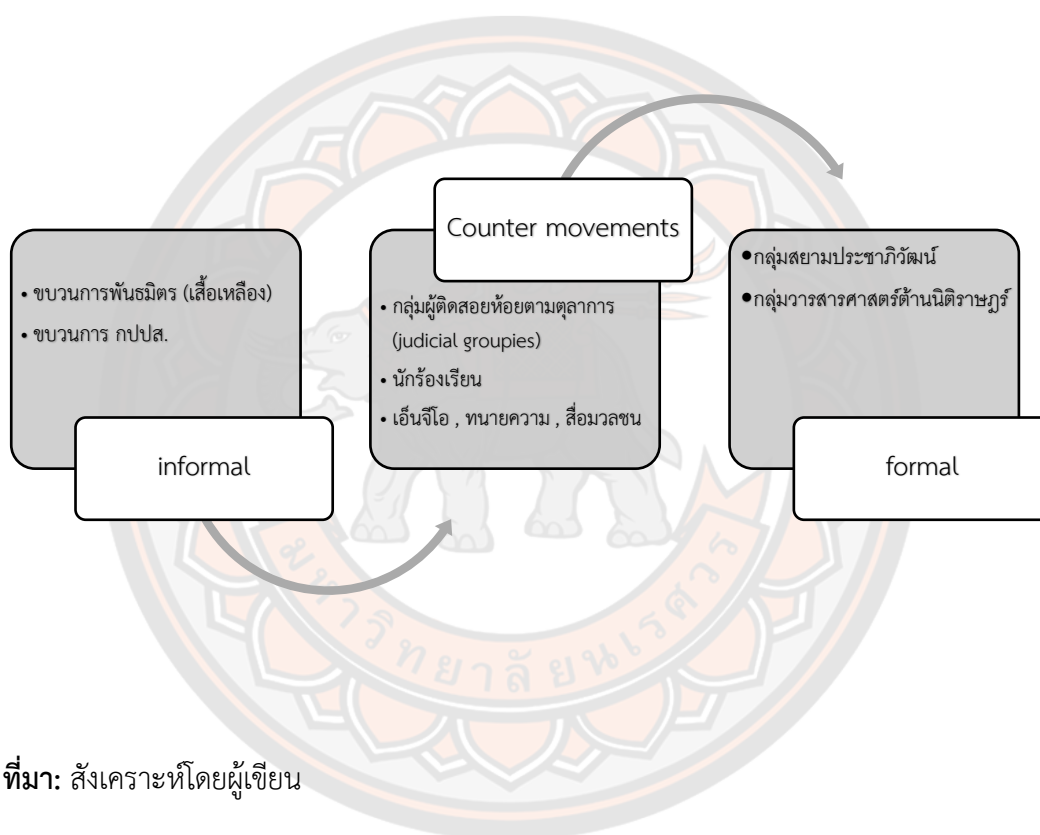
มหากษัตริย์ (2) ขอเรียกร้องให้มีการสอบสวนกลุ่มอาจารย์ในคณะนิติราษฎร์ ทั้งทางวินัยและกฎหมาย (3) เรียกร้องขอให้รัฐบาลแสดงจุดยืนในปกป้องสถาบัน (4) เรียกร้องให้สื่อมวลชนใช้วิจารณญาณในการนำเสนอข้อมูล เกี่ยวกับการแก้มาตรา 112 (5) เรียกร้องประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมกันคัดค้านการแก้ไข มาตรา 112 ตลอดจนถึงการต่อต้านแนวคิด และการกระทำใดๆ ที่สื่อถึงการละเมิดสถาบันกษัตริย์ (Post today, 2555)

ท้ายสุดคือกลุ่ม “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.) ซึ่งกลุ่มดังกล่าวเป็นพลังทางการเมืองกลุ่มใหญ่ มีการศึกษาอย่างแพร่หลาย และกลายเป็นข้อถกเถียงสำคัญเกี่ยวกับข้อจำกัดของทฤษฎีขบวนการทางสังคมในประเทศไทย ซึ่งจะมีอภิปรายในหัวข้อต่อไป โดยงานของ ศาสตราจารย์ ดันสุน (2558) นำเสนอว่า ผู้เข้าร่วมการชุมนุมกับในกลุ่ม “กปปส.” จำนวนมากต่างเป็นหรือเคยเป็นกลุ่ม “พันธมิตร ประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” หรือคนเสื้อเหลืองมาก่อนนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2549 และ พ.ศ.2551 ซึ่งกลุ่มการเมืองทั้งพันธมิตรฯและกปปส.มีความปรารถนาที่จะต่อต้าน ต่อสู้กับสิ่งที่เรียกว่า “ระบอบทักษิณ” ที่พวกเขามองว่าเป็นต้นเหตุของปัญหาความขัดแย้งและความวุ่นวายทางการเมือง ทั้งนี้โดยมีความไม่ชอบ ไม่นิยมหรืออาจถึงขั้นเกลียดชัง พ.ต.ท.ทักษิณ น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และพรรคเพื่อไทยเป็นพื้นฐานเดิม (ศาสตราจารย์ ดันสุน , 2558: 82-96) เมื่อพิจารณาในภาพใหญ่ข้างต้นจะเห็นได้ว่า การกิจของ กปปส. คือต่อต้านระบอบทักษิณ และด้วยภาพลักษณ์ของนิติราษฎร์ที่ยังคงเป็นมายาคติ (Myth) และถูกสร้างการรับรู้ว่าเป็นมือกฎหมายของทักษิณและคนเสื้อแดง ทำให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มถูกโต้ต้านโดยตรงจากกลุ่ม “กปปส” จะสังเกตได้ว่าทั้งกลุ่ม สยามประชาวิวัฒน์ , วารสารศาสตร์ด้านนิติราษฎร์ รวมทั้งกลุ่มนักกฎหมายอนุรักษ์นิยมดังการอธิบายข้างต้น ต่างมีความเชื่อมโยงกันในการตามข้อเสนอของ ศาสตราจารย์ ดันสุน (2558) ที่ว่า “ผู้เข้าร่วมการชุมนุมกับในกลุ่ม “กปปส.” จำนวนมากต่างเป็นหรือเคยเป็นกลุ่ม “พันธมิตร ประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” หรือคนเสื้อเหลืองมาก่อนนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2549 และ พ.ศ. 2551” (ศาสตราจารย์ ดันสุน , 2558: 82-96)

ด้วยปัจจัยภายนอกในด้านขบวนการต่อต้านการเคลื่อนไหว (Counter movement) ที่ได้นำเสนอ เปรียบเป็นคู่ต่อกรโดยตรงของฝ่ายนิติราษฎร์ ความแข็งแกร่งหรืออ่อนแอของฝ่ายต่อต้านเหล่านี้ ล้วนเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญในแง่ความสำเร็จของขบวนการทางสังคม เพราะการทำให้ข้อเรียกร้องได้รับการตอบสนองนั้น ส่วนสำคัญคือการเอาชนะฝ่ายต่อต้านนั่นเอง แม้จะเป็นเรื่องยาก เพราะหากศึกษากรณีขบวนการทางสังคมในลาตินอเมริกา และไทย จะเห็นว่าฝ่ายต่อต้านขบวนการ

ทางสังคมมักมีกลไกรัฐหนุนหลัง ทำให้ปัจจัยในการไปสู่ความสำเร็จของขบวนการมักเริ่มต้นด้วยความเป็นรองเสมอ ด้วยเหตุนี้ การสร้างความเปลี่ยนแปลงด้านองค์ประกอบของขบวนการจึงต้องใช้ในการสร้างโอกาสผ่านพันธมิตรทางการเมือง (alliance structure) เพื่อสนับสนุนให้ขบวนการมีความพร้อมมากขึ้น ในการโน้มน้าวให้ผู้มีอำนาจตอบสนองในเชิงนโยบายได้

ภาพที่ 11 แผนภาพแสดงลักษณะโครงสร้างของกลุ่มผู้ต่อต้านกลุ่มนิตราชฎ์ (Counter movements)

ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

จากแผนภาพของขบวนการตอบโต้การเคลื่อนไหวของนิตราชฎ์ การจัดแบ่งว่ากลุ่มใดมีลักษณะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการนั้น เกิดขึ้นจากลักษณะการเคลื่อนไหวและข้อเรียกร้องของขบวนการ เช่น กลุ่มเสื้อเหลืองย่อมมีคู่ตรงข้ามและข้อเรียกร้องที่ตรงกันข้ามกับกลุ่มเสื้อแดง แต่เนื่องจากมีชุดเงื่อนไขบางประการที่เกี่ยวข้องกับนิตราชฎ์ เช่น การเสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 ทำให้กลุ่มเสื้อเหลืองกลายเป็นคู่ขัดแย้งกับนิตราชฎ์เช่นกัน แต่ความเป็นทางการจะแตกต่างจากกลุ่มสยามประชาภิวัฒน์และกลุ่มวารสารศาสตร์ด้านนิตราชฎ์ซึ่งมีเหตุผลในการก่อตั้งกลุ่มที่มุ่งเป้าไปที่องค์การของนิตราชฎ์อย่างชัดเจน ในขณะที่ลักษณะการเคลื่อนไหวเพื่อตอบโต้นิตราชฎ์และพันธมิตรเครือข่าย กลุ่มเหล่านี้จะประสานเงื่อนไขร่วมกันในฐานะผู้สนับสนุนกลไกอำนาจรัฐที่

คอยผลักดันให้เกิดตุลาการภิวัตน์อยู่เรื่อยๆ ซึ่งเราจะเห็นบทบาทนี้ชัดเจนจากกลุ่มผู้ร้องเรียนคดีทางการเมือง อันมีที่มิเชื่อมโยงกัน เช่น เคยเป็นกลุ่มเสื้อเหลืองมาก่อน และกลายเป็น กปปส. รวมถึงท้ายสุดกลายเป็นผู้ร้องเรียนเสียเอง

5.3.4 โครงสร้างพันธมิตรและผู้ร่วมอุดมการณ์ของนิติราษฎร์ (alliance structure)

ความสำคัญของโครงสร้างพันธมิตรของขบวนการ ต่างมีข้อเสนอที่สอดคล้องกันว่า ปัจจัยในความสำเร็จของขบวนการมาจากการสนับสนุนจากฝ่ายที่สาม (Third parties) (ประภาส ปิ่นตบแต่ง , 2552 น.109) ทั้งจากการสนับสนุนกลุ่มต่างๆในสังคม และหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงสื่อมวลชน (Schumaker, P. , 1975) เมื่อพิจารณาถึงกลุ่มที่สนับสนุนนิติราษฎร์ จะพบว่ามียู่ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ กลุ่มนักเขียนและนักวิชาการที่จัดตั้งขึ้น เช่น กลุ่ม ครก.112 , สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย , กลุ่มกวีราษฎร์ , กลุ่มแสงสำนัก , กลุ่ม 24 มิถุนาประชาธิปไตย และกลุ่มโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อประชาชนหรือ “ไอลอร์” สองคือกลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในฐานะปัจเจกชน ซึ่งในที่นี้จะเป็นการนำเสนอในเบื้องต้นเฉพาะแบบแรก ซึ่งเป็นการรวมตัวในฐานะพันธมิตรของขบวนการอันมีการเคลื่อนไหวในเชิงรูปธรรมมากกว่าในแบบปัจเจกชน โดยมีการจัดแบ่งกลุ่มพันธมิตรของขบวนการดังนี้

ภาพที่ 12 โลโก้กลุ่มพันธมิตรเครือข่ายของนิติราษฎร์

ที่มา : จากซ้ายไปขวา กลุ่ม ครก.112 , สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย , กลุ่มกวีราษฎร์

ภาพที่ 13 โลโก้กลุ่มพันธมิตรเครือข่ายของนิติราษฎร์ (เพิ่มเติม)

ที่มา : จากซ้ายไปขวา กลุ่มคณะนักเขียนแสงสำนัก , กลุ่ม 24 มิถุนาประชาธิปไตย และกลุ่มโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อประชาชนหรือ “ไอลอว์”

(1) กลุ่มที่เกิดจากการต่อยอดการเคลื่อนไหวของและสมาชิกนิติราษฎร์เข้าไปร่วมด้วย เช่น กลุ่ม ครก.112 ที่นำโดย นำโดยนักวิชาการ นักกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ , จันทจิรา เอี่ยมมยุรา คณะนิติราษฎร์, พวงทอง ภวัครพันธุ์, เวียงรัฐ เนติโพธิ์, วันรัก สุวรรณวัฒนา, สุธา รังกูพันธุ์, อนุสรณ์ อุณโณ, วาด รวี, จรัส ดิษฐาอภิชัย และจิตรา คชเดช นำรายชื่อประชาชนที่เข้าชื่อกันเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนต่อจากข้อเสนอของคณะนิติราษฎร์ เพื่อยื่นต่อรัฐสภาในการพิจารณาออกเป็นกฎหมาย (iLaw, 2555) การเกิดขึ้นของ ครก.112 ทำให้จุดมุ่งหมายในบริบทการเริ่มต้นของขบวนการเปลี่ยนแปลงไป ความตั้งใจของแกนนำในการบอกว่านิติราษฎร์จะไม่จัดตั้งองค์กรใดๆเพิ่มเติม หรือขยายแนวร่วม ซึ่งวรรณเจตน์ได้ให้สัมภาษณ์ในประเด็นนี้ว่า

“คือตอนที่ทำ 112 ไอเดียแรกสุดคือนิติราษฎร์ทำร่างกฎหมายให้ คนที่ขับเคลื่อนคือ ครก.112 ไม่เกี่ยวกัน ตอนแรกนิติราษฎร์จะไม่อยู่ใน ครก.112 แต่สุดท้ายไปๆมาๆมันต้องอยู่ ก็ผิดจากภาพที่เคยคิดไว้ มันก็เลยกลายเป็นนิติราษฎร์ทั้งหมด” (วรรณเจตน์ ภาศิริตัน, 2558: 44-45)

ความเห็นของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรวมตัวของกลุ่ม ครก.112 ที่มีเนื้อหาสนับสนุนประเด็นที่ว่า ครก.112 ไม่ได้เกิดจากความตั้งใจของกลุ่มนิติราษฎร์ ซึ่งมีการให้ข้อมูลว่า

“ความเห็นผม ครก.112 มันเกิดจากว่า ไหนๆนิติราษฎร์ก็เริ่มต้นได้ดีแล้ว ทำไมไม่ลองทำในเชิงการเมืองมากขึ้นละ ในเนื้อหาจะเห็นว่า บางคนถูกเพื่อนชวนมาแบบงๆ บางคนออกมาได้ว่าไม่เห็นด้วยในตอนหลัง แกมนิติราษฎร์เองก็ไม่ค่อยออกตัวซะด้วย มันไม่ค่อยเป็นเอกภาพซักเท่าไร ผมอาจจะพูดแรงไปว่า การก่อรูปของครก.112 คล้ายๆกับการชวนเพื่อนๆที่เป็นหัวกะทิมาร่วมกันทำรายการกันชั่วคราว” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล B3 , 24 มีนาคม 2566)

หากพิจารณาในแง่ของการลงชื่อเพื่อเสนอแก้ไขกฎหมาย กลุ่ม ครก.112 สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในขั้นแรก เพราะร่างกฎหมายดังกล่าวของนิติราษฎร์ได้ถูกยื่นเข้าสู่สภาแม้จะถูกตีตกในภายหลังก็ตาม ถือได้ว่า ครก.112 คือกลุ่มผู้สนับสนุนนิติราษฎร์ในการขับเคลื่อนทางยุทธวิธีผ่านสถาบันทางการเมืองระบบปกติ ภายหลังจากข้อเรียกร้องดังกล่าวไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐสภา มีการร่วมตัวที่คล้ายคลึงกันอีกครั้ง คือ **“กลุ่มสมัชชาปกป้องประชาธิปไตย”** เมื่อพิจารณาไปที่รายชื่อสมาชิกผู้ก่อตั้งจะเห็นได้ว่าเป็นการต่อยอดจากกลุ่ม ครก.112 เช่นเดียวกัน โดยสมาชิกของนิติราษฎร์ต่างมีชื่ออยู่ในกลุ่มดังกล่าวทุกคน โดยเกษียร เตชะพีระ ได้นำเสนอจุดประสงค์ในการก่อตั้งกลุ่มว่า

“จากการเคลื่อนไหวของมวลชนจำนวนมาก ทำให้เกิดข้อเสนอเรื่องการก่อตั้งสภาประชาชน ตามมาตรา 3 และขอนายกฯ พระราชทานตามมาตรา 7 ซึ่งโดยปกติเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทางการเมืองและทางกฎหมาย แต่นักวิชาการและคณะบุคคลจำนวนหนึ่งกำลังพยายามทำให้สิ่งที่เป็นไปได้นี้เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และต้องทำเป็นสิ่งที่อันตรายอย่างยิ่ง เพราะข้อเสนอเหล่านี้วางอยู่บนพื้นฐานของการปฏิเสธการเลือกตั้งซึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย” (เกษียร เตชะพีระ, 2556)

จุดมุ่งหมายข้างต้นเห็นได้ชัดว่าเป็นการตอบโต้การเคลื่อนไหวของขบวนการ “กปปส.” ซึ่งในเวลานั้นพยายามชูข้อเสนอด้วยการเรียกร้องการแต่งตั้งสภาประชาชน และนายกพระราชทานผ่าน

มาตรา 7 ในช่วงสฤญญากาศทางการเมืองในบริบทปี 2556 โดยประเด็นข้อพิพาทเรื่องมาตรา 7 กลุ่มนิติราษฎร์ต่างคัดค้านการกระทำดังกล่าวมาโดยตลอด กล่าวเฉพาะวรเจตน์เกษนากลุ่มเคยโต้แย้งประเด็นนี้ตั้งแต่สมัยเคลื่อนไหวในนาม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ มธ.มาแล้ว

(2) กลุ่มกวีและนักเขียน เช่น **กลุ่มกวีราษฎร์** ที่มักแถลงการณ์จุดประสงค์ในการเคลื่อนไหวว่า พวกเขาเป็นผู้สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนผ่านงานศิลปะ มีบทบาทสำคัญในการร่วมสนับสนุนคณะนิติราษฎร์เพื่อรณรงค์ให้มีการลงชื่อเพื่อเสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 ดังมีรูปแบบการเชิญชวนผ่านบทกวีที่มีเนื้อความว่า “รักษาดวงแสงแห่งคณะราษฎร์ ปกป้องคบไฟแห่งนิติศาสตร์ ราษฎร์เดินเคียงนิติราษฎร์” กลุ่มนี้มักจะทำกิจกรรมพร้อมๆ กับกลุ่มนักเขียนอีกกลุ่มหนึ่งที่ชื่อว่า “**คณะนักเขียนแสงสำนัก**” ที่เริ่มจากสมาชิกนักเขียนไทยทั่วประเทศจำนวน 365 คน ได้ลงนามแสดงความเห็นร่วมกันว่าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 หรือ “กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ” สมควรได้รับการทบทวนแก้ไขให้สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานว่าด้วยเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนภายใต้ระบอบปกครองประชาธิปไตย และเพื่อป้องกันมิให้สถาบันกษัตริย์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง (Voice online, 2555) ทั้งนี้ ยังมีการแถลงจุดยืนร่วมกับคณะนิติราษฎร์ว่า

“เราคณะนักเขียนแสงสำนัก มีมติเห็นชอบกับร่างแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ของคณะนิติราษฎร์ ด้วยเห็นว่าข้อเสนอของคณะนิติราษฎร์จะเป็นหมุดหมายเริ่มต้นสำคัญในการเบิกทางให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม เป็นบรรทัดฐานของการรักษาสติเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย และสามารถปกป้องสถาบันกษัตริย์จากการถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองได้อย่างมั่นคงสืบไป” (Voice online, 2555)

(3) กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองและองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น **กลุ่ม 24 มิถุนาประชาธิปไตย** เป็นกลุ่มนักกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งเคลื่อนไหวตรวจสอบการใช้อำนาจอธิรัฐเรื่อยมาตั้งแต่หลังการรัฐประหารปี 2549 โดยมี สมยศ พุกษาเกษมสุข เป็นแกนนำกลุ่ม โดยสมยศมีเคยมีบทบาทสำคัญในการร่วมเสนอ พ.ร.บ. ประกันสังคมในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และด้วยประเด็นในการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกฎหมายอาญา 112 ที่มีทิศทางเดียวกับนิติราษฎร์ กลุ่มนี้จึงกลายเป็นแนวร่วมสนับสนุนของนิติราษฎร์เช่นเดียวกัน และท้ายสุดคือ “องค์กรพัฒนาเอกชน”(Non

government organization) ที่ชื่อว่า โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อประชาชน iLaw หรือ ไอลอว์ ก่อตั้งขึ้นในปี 2552 กิจกรรมของไอลอว์คือ การจัดทำเว็บไซต์ (<http://ilaw.or.th>) เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการออกกฎหมายของประชาชน มุ่งมั่นที่จะผลักดันการใช้สิทธิเข้าชื่อเสนอกฎหมายโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นจุดเชื่อมร้อยคนที่มีความคิดเห็นคล้ายกันเข้าด้วยกัน (iLaw, 2566) บทบาทของไอลอว์ที่สำคัญประการหนึ่งคือ นอกจากจะก่อตั้งในปี 2552 ซึ่งคาบเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของคณะนิติราษฎร์ แต่ปัจจุบันไอลอว์ก็ยังคงขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้นมา ไอลอว์ต่างอยู่ในบริบทสำคัญแทบทั้งสิ้น โดยผู้มีบทบาทสำคัญของไอลอว์ คือ ยิงชีพ อัชฌานนท์ (ผู้อำนวยการบริหาร) ซึ่งเมื่อค้นไปยังภูมิหลังจะเห็นถึงความเชื่อมโยงว่า เขาคือศิษย์เก่าของคณะนิติศาสตร์ ม.ธ. ซึ่งเขามักให้ความเห็นในทางกฎหมายที่ยืนยันได้ว่า มีร่องรอยความเชื่อมต่อในทางอุดมการณ์กับสมาชิกของคณะนิติราษฎร์อยู่ไม่น้อย

อย่างไรก็ตาม ส่วนสำคัญของปัจจัยภายนอกดังที่กล่าวมา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มต่อต้านขบวนการทางสังคม (Counter movement) และโครงสร้างพันธมิตรของขบวนการ (Alliance structure) ได้เป็นการขยายแ่งมุมในการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในมิติทางการเมือง (Political) และมิติเชิงสถาบัน (Institution) ซึ่งยังมีข้อจำกัดในทางทฤษฎีอยู่บ้าง เช่นว่า โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunities structure) มีขอบเขตในการวิเคราะห์ที่ยังคลุมเครือ เช่นในกรณีขบวนการนิติราษฎร์ จะเห็นได้ว่าไม่สามารถระบุได้ว่าผู้สนับสนุนต่างๆอยู่ในระดับใด และส่วนใดสำคัญกว่าต่อขบวนการมากกว่ากัน ด้วยเหตุว่าปัจจัยภายนอกมีอาณาบริเวณที่กว้างขวาง ทั้งบริบททางการเมือง ความซับซ้อนของโครงสร้างในขบวนการต่อต้านหรือกลุ่มพันธมิตรของขบวนการเอง ด้วยเหตุนี้ขบวนการนิติราษฎร์จึงต้องถูกทำความเข้าใจเพิ่มเติมในด้านมิติในเชิงวัฒนธรรม โดยมุ่งไปที่ปัจเจกบุคคลที่เข้าร่วม อุดมการณ์ร่วม สัญญาทางการเมือง นำไปสู่การวิเคราะห์ผ่านพัฒนาการและข้อจำกัดในทางทฤษฎีในกระแสปัจจุบันนั้นคือ “นิติราษฎร์” ในมุมของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ซึ่งมีการอธิบายในหัวข้อต่อไปดังนี้

5.4 ปรากฏการณ์“นิติราษฎร์” กับการช่วงชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์

ภายใต้ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่อันเป็นการสร้างแนวการวิเคราะห์ที่พยายามแยกความแตกต่างระหว่างการเป็นการเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์กับขบวนการทางสังคมที่มีประเด็นความขัดแย้งในรูปแบบใหม่ แม้จะมีหลายงานพยายามอธิบายถึงข้อแตกต่างดังกล่าวผ่านประเด็นการเคลื่อนไหว พื้นที่ในการกระทำการ การจัดตั้งองค์กร และยุทธวิธีการต่อต้าน แต่เมื่อลองนำรูปแบบ

ของแต่ละขบวนการที่มีบริบทที่ซับซ้อน และความแตกต่างเชิงพื้นที่ จึงมีกลุ่มงานจำนวนไม่น้อยที่ออกมาโต้แย้งว่าแท้จริงแล้ว กลุ่มผลประโยชน์แบบเก่าและขบวนการทางสังคมแบบใหม่ไม่ได้แยกจากกัน การทลายข้อจำกัดในทางทฤษฎีเหล่านี้จึงเริ่มมีการศึกษาในบริบทที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ขบวนการทางสังคมในประเทศประชาธิปไตยมั่นคง และประชาธิปไตยในประเทศโลกที่ 3 เป็นต้น เมื่อข้ามมาที่งานศึกษาในประเทศไทย บริบทดังกล่าวมีอิทธิพลจากงานสำคัญของประภาส ปันตบแต่ง (2552) ที่อธิบายสื่อความหมายในเชิงว่า ขบวนการทางสังคมในประเทศไทยที่เริ่มแพร่หลายในช่วงทศวรรษ 2530 เรื่อยมา มีความหมายที่เข้าใจได้ด้วยคำง่ายๆว่า “การเมืองที่เห็นหัวกู” อันสะท้อนถึงข้อเรียกร้องของกลุ่มคนชายขอบที่ผิดหวังกับระบบการเมืองปกติ และการกระจายทรัพยากรขององค์กรภาครัฐที่ไม่เป็นธรรม ทั้งนี้ เมื่อมองไปในช่วงเวลาหลังการรัฐประหาร 2549 การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้น มักจะหนีไม่พ้นการใช้ทฤษฎีแบบ “การเมืองที่เห็นหัวกู” ในข้างต้น การแยกแยะกลุ่มผลประโยชน์ในแบบเก่ากับขบวนการทางสังคมแบบใหม่นั้น เป็นการเน้นวัดผลผ่านพื้นที่ในการกระทำการ (Take action) ซึ่งถ้าเรียกร้องผ่านช่องทางระบบปกติคือกลุ่มผลประโยชน์ แต่ถ้าใช้วิธีนอกระบบจะอนุมานว่าเป็นขบวนการทางสังคมแบบใหม่

การวิเคราะห์ในลักษณะข้างต้น ถูกโต้แย้งเช่นกันจากนักรัฐศาสตร์ในสายมาร์กซิสต์ เช่น เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ (2552) ได้เสนอว่า งานในสายระดมทรัพยากรและขบวนการทางสังคมใหม่ยังประสบข้อจำกัดทางทฤษฎี เมื่อไม่สามารถใช้อธิบายขบวนการทางสังคมที่มีอุดมการณ์ในทางอนุรักษนิยมได้ โดยกลับใช้แนวคิด “ฝูงชนบ้าคลั่ง” (Maddening Crowd) ในการศึกษาแทน” เพื่อเป็นการนำเสนอว่า ขบวนการเหล่านี้เป็นความขัดแย้งชุดใหม่ก็จริง แต่มีข้อด้อยคือการต่อต้านประชาธิปไตย เช่นในงานของประภาส ปันตบแต่งและยุคติ มุกตาวิจิตร (เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ, 2552) แม้ในตอนท้ายประภาส ปันตบแต่งจะนำเสนอว่าการนำเสนอเช่นนั้นเป็นการเขียนบทความเพื่อตอบโต้กลุ่มกปปส.เท่านั้น แต่ข้อถกเถียงคืองานในระยะหลังที่ ศาสตรินันท์ ต้นสุน ได้ใช้มันทซ์สนขบวนการทางสังคมใหม่กับขบวนการ “กปปส.” เช่นกัน (ศาสตรินันท์ ต้นสุน, 2558: 82-96) แต่ผลการศึกษากลับแสดงให้เห็นว่า ขบวนการฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย มีลักษณะไม่ได้แตกต่างกันมาก เราจึงเห็นงานในลักษณะเดียวกันที่ว่า “เสื้อแดงกับเสื้อเหลือง” คือขบวนการที่มุ่งสร้างกติกาใหม่มอบแต่สังคมทั้งสิ้น แม้จะเห็นได้ว่าทั้งสองขบวนการมีอุดมการณ์แตกต่างกันอย่างลิบลับ ด้วยเหตุนี้งานขบวนการทางสังคมในประเทศโลกที่ 3 ในกรณีประเทศไทย จึงวนเวียนอยู่กับกระบวนการจัดตั้งองค์กรมากกว่ามิติในทางอุดมการณ์ รวมถึงทิศทางการเคลื่อนไหวเพื่อบ่งบอกว่า ขบวนการดังกล่าวควรต้องพัฒนาประชาธิปไตยหรือ เป็นเพียงขบวนการหลังยุคอุตสาหกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตย เป็นต้น

หากมองถึงลักษณะขบวนการทางสังคมในประเทศไทยที่เกิดขึ้นหลังปี 2549 เป็นต้นมา กลุ่มนิติราษฎร์อาจจะไม่ได้แตกต่างจากขบวนการการฝ่ายซ้ายอื่นๆมากนัก เช่น ข้อเสนอที่เอื้อมตะสถาบันในเชิงโครงสร้าง รูปแบบขององค์กรที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทางการเมือง แต่ในทางรายละเอียดความแตกต่าง อาจมาในรูปแบบที่เป็นข้อโต้แย้งที่ถูกนำเสนอในงานของ (Mccargo and Tunreangporn, 2015) เช่น การยึดมั่นในยุทธวิธีที่ถูกมองในทางรัฐศาสตร์ว่า เป็นรูปแบบเก่าที่ไม่ได้เน้นกดดันฝ่ายผู้มีอำนาจเท่าที่ควร การแบ่งรับแบ่งสู้ด้านการประสานแนวร่วม ตลอดจนการยึดติดสถานะความเป็นนักวิชาการของแกนนำ ทว่าความแตกต่างอย่างสำคัญที่ในงานชิ้นนี้ต้องการนำเสนอ คือ ”คณะนิติราษฎร์” มีลักษณะสำคัญในแง่ของการเป็นขบวนการที่เคลื่อนไหวในเชิงอุดมการณ์ มากกว่าการหวังผลทางการเมืองในระยะสั้น การเชื่อมโยงปัจเจกบุคคล และกลุ่มทางการเมืองอื่นๆ ต่างถูกชี้นำผ่านอุดมการณ์เป็นสำคัญ โดยที่ไม่ได้มุ่งเน้นสร้างข้อเรียกร้องในประเด็นอื่นๆ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจหรืออัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มเพียงอย่างเดียว เช่นในขบวนการอื่นๆ ด้วยความสำคัญในข้างต้น จึงมีการแบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ในการอธิบายดังนี้

5.4.1 นิติราษฎร์ ภาพสะท้อนของคณะราษฎรในเชิงอุดมคติ

“19 กันยายน 2549 เป็นการรัฐประหารโดยกลุ่มบุคคลที่ใช้ชื่อว่า คณะกรรมการปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐประหารอัปยศการเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันของกลุ่มคนเล็กๆ ที่ประกอบอาชีพสอนวิชากฎหมาย ในสถานการณ์ที่คนจำนวนมากยินดีกับการรัฐประหาร บ้างก็ว่าไม่เห็นด้วยแต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เราจึงตัดสินใจออกแถลงการณ์ประณามรัฐประหาร...เรา กลุ่มคนกลุ่มเล็กๆที่ประกอบอาชีพสอนวิชากฎหมาย จึงรวมตัวกันขึ้นในนามของ “นิติราษฎร์” นิติศาสตร์เพื่อราษฎร ด้วยหวังเป็นฟันเฟืองหนึ่งในการสถาปนาอุดมการณ์กฎหมาย-การเมืองนิติรัฐ-ประชาธิปไตย เพื่อให้อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย และมนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิ”(วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ในนามคณะนิติราษฎร์, 2558)

ข้อความข้างต้นเป็นคำโปรยในหน้าแรกของเว็บไซต์ “Enlighten Jurist” ของนิติราษฎร์ ซึ่งมีผู้กล่าวว่า นิติราษฎร์พยายามนำเสนอหลักฐานทางประวัติศาสตร์อันเกี่ยวข้องกับ “คณะราษฎร”

อย่างจริงจัง เช่น การเน้นย้ำประโยค “อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ซึ่งเป็นการยกมาตราแรกในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว 2475 โดยมีให้เห็นในอีกหลายกรณี (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2563: 322)

อย่างที่เคยอธิบายไปในบทที่ 1 ว่าการรัฐประหารในปี 2549 ได้ถือเป็นการปลุกชีวิตคณะราษฎรขึ้นมาอีกครั้ง แม้ว่าในอดีตบทบาทของคณะราษฎรจะถูกนำมาศึกษาตีความใหม่ในหลายโอกาสแตกต่างกันไป โดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ได้เสนอกระบวนการทัศน์ในการตีความบทบาททางการเมืองของคณะราษฎร ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 แนวทางด้วยกันคือ **หนึ่ง**เชียร์คณะราษฎร โจมตีเจ้า (2475-2490) **สอง**เชียร์เจ้าโจมตีคณะราษฎร (2490-2520) **สาม**โจมตีทั้งเจ้าและคณะราษฎร **และสี่**เชียร์ทั้งเจ้าและนายปรีดี (คณะราษฎร) (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2556) โดยหลังจากปี 2520 เป็นต้นมา คณะราษฎรก็ไม่เคยถูกมองในเชิงบวกแต่อย่างใด จนเมื่อในช่วงปี 2549 เรื่อยมา เราจึงพบงานอื่นๆ ที่พูดถึงคณะราษฎรในเชิงบวกอีกครั้ง (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2563: 322)

ท่ามกลางกระแสดังกล่าว เมื่อสำรวจไปที่ขบวนการทางสังคม นักวิชาการ สื่อมวลชน ที่ต่อต้านการรัฐประหารในครั้งนั้น เราจะพบเป็นส่วนใหญ่ว่าพลังทางการเมืองที่เกิดขึ้น ล้วนมีการเกาะเกี่ยวซึ่งกันและกันภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งหยิบฉวยมาบางส่วนจากคณะราษฎร 2475 กลุ่มทางการเมืองอย่าง 24 มิถุนาประชาธิปไตย , คณะราษฎร 2555 , กวีราษฎร , บ้านราษฎร ตลอดจนกลุ่มนักกิจกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยในช่วงเวลานั้น จะมีความสัมพันธ์กับคณะราษฎรในฐานะเครือข่ายทางอุดมการณ์หรือไม่ก็ทางใดทางหนึ่ง แม้หลายกลุ่มจะสิ้นสุดการเคลื่อนไหวไปด้วยปัจจัยต่างๆ ในขณะที่หลายกลุ่มได้การเปลี่ยนผ่านเข้าพบกับกลุ่มอื่นๆ หรือย้ายไปฝ่ายตรงข้ามแทน เป็นต้น

กลับมาที่การเคลื่อนไหวในเชิงอุดมการณ์ของคณะราษฎร ข้อเสนอในทางวิชาการ การต่อสู้ประเด็นในทางกฎหมายจากแถลงการตั้งแต่ 2553-2557 เห็นได้ว่าเนื้อหาต่างๆ ที่นำเสนอ ส่วนใหญ่เป็นไปในเชิงการวิพากษ์ข้อกฎหมาย หรืองานวิชาการที่มีลักษณะวิพากษ์การใช้อำนาจที่ละเมิดต่อหลักนิติรัฐ โดยอ้างอิงแนวคิดเชิงอุดมการณ์ที่คณะราษฎรเผยแพร่ไว้ หากมีผู้มองอย่างผิวเผินก็อาจเข้าใจในเชิงว่า อุดมการณ์ที่คณะราษฎรยึดถือมีความสอดคล้องกับความเป็นนิติรัฐแบบเสมอต้นเสมอปลาย เพราะถือเป็นผู้สถาปนาระบอบใหม่ที่เรียกว่า “ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ” (Constitution Monarchy) เราจึงเห็นองค์ความรู้ที่นิติราษฎรนำเสนอเป็นไปในทิศทางเดียว นั่นคือการมองคณะราษฎรในแบบอุดมคติ อันตรงกับลักษณะการตีความของในแบบที่หนึ่งของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ประมวลว่า “นิติราษฎรเชียร์คณะราษฎร”

แม้โดยเนื้อหาต่างกันิติราชฎรจะไม่ได้เป็นการมุงัอมติฝ่ายอำนาจเก่าโดยตรง แต่ด้วยรูปการณัอาจทำให้เข้าใจได้ว่า การเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นการมอการเมือแบบขาวกับดำในลักษณะที่ว่า คณะราชฎรถูกและฝ่ายอำนาจเก่าผิด ยกตัวอย่างเช่น การนำเสนอภาพลักษณ์ของหยุด แสงอุทัย (นักกฎหมายสายคณะราชฎร) ในฐานะนักกฎหมายรัฐธรรมนูญ ที่เป็นการนำเสนอบทบาทของหยุด แสงอุทัย เพียงมุมเดียว โดยนำเสนอว่าเขาคือนักกฎหมายสายคณะราชฎร มีข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักวิชาการที่ได้แย้งในประเด็นนี้ว่า

“การมอแบบนัค่อนข้างมีปัญห การบอกว่านักกฎหมายคณะราชฎร ศิลปะคณะราชฎร มรดกคณะราชฎร สิ่งเหล่านัมนัคเหมารวมเกินไป ต้องทำความเข้าใจก่อนว่าคณะราชฎรมีหลายสาย ปฏิวัติจบบางคนแยกย้าย บางคนอยู่ต้อถึงต้องบอกว่าการนำเสนอแบบนัมนัยทางการเมือ มุงการเคลื่อนไหว แต่ถ้าจะเอาให้ชัดต้องบอกไปเลยว่า นิติราชฎรยึดถืออุดมการณ์ของคณะราชฎรบางประการ หรือบางคน บางช่วงเวลา พอบอกแบบนัหนอยกลายเป็นว่าด้อยค่าคณะราชฎรไปอีก แต่ไม่ใช่ คนเรามีอุดมการณ์เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล A1 , 7 มีนาคม 2566)

ร่วมด้วยกับการให้ข้อมูลเกี่ยวกับนิติราชฎรตัวแทนอุดมคติบางประการของคณะราชฎร โดยมีความเห็นว่า

“คุณอาจจะมอว่านิติราชฎรก้าวหน้า เสนออะไรใหม่ๆ แต่ที่จริงไม่ได้ใหม่เลย พวกเขาค้เสนอความเป็นปกติในทางกฎหมาย ซึ่งประเทศเรามันไม่มีมาตั้งแต่ 2490 หรือนานกว่านั้น และภาพที่ชัดที่สุดค้อ ” คณะราชฎร , นายปรีดี มหาลัยธรรมศาสตร์และการเมือ ” มันจำเป็นต้องใช้เพราะประชาธิปไตยแบบ 14 ตุลา เพราะอาจารย์ธีรยุทธ ทำพังจากตุลาการวิวัฒน์และหลายคนเชียร์รัฐประหาร บางคน อ.ใจ (น่าจะหมายถึงใจ อึ้งภากรณ์) ยังเรียกว่า ปัญญาชนเสรีนิยมรดถึง” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล A2 , 16 มีนาคม 2566)

การนำเสนอแบบข้างต้น กลุ่มนิติราชฎ์ถูกโจมตีจากนักวิชาการด้านอื่นอย่างมากมาย เพราะหากมองในเชิงบรรทัดฐาน สมาชิกของคณะราชฎ์ในเชิงปัจเจก ล้วนมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แปรเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ในแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกัน ดังที่มีคำอธิบายและการตีความคณะราชฎ์ในบริบทอื่นๆ ในขณะที่ภาพลักษณ์ของหยุด แสงอุทัย การศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์การเมืองล้วนเป็นที่ยอมรับว่า ในช่วงที่คณะราชฎ์เริ่มหมดบทบาททางการเมืองตั้งแต่ช่วง 2490 แต่หยุด แสงอุทัยเมื่อเข้าทำงานในรัฐบาลอื่นๆ เช่น รัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม (ช่วงที่ 2) มีการสร้างคำอธิบายทางกฎหมายที่ประนีประนอมต่อการรัฐประหารอยู่เช่นกัน (วัชราวลี ศรีคำบุญเรือง, 2561: 55-85) ดังที่ได้หยุดได้้อธิบายว่า

“ศาลฎีกาพิจารณาแล้วในพ.ศ. 2490 คณะรัฐประหารได้ยึดอำนาจการปกครองประเทศไทยได้เป็นผลสำเร็จการบริหารประเทศชาติในลักษณะเช่นนี้คณะรัฐประหารย่อมมีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขยกเลิกและออกกฎหมายตามระบบแห่งการปฏิวัติเพื่อบริหารประเทศชาติต่อไปได้มิฉะนั้นประเทศชาติอาจจะตั้งอยู่ด้วยความสงบไม่ได้ดังนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2490 จึงเป็นกฎหมายอันสมบูรณ์จำเลยจึงเป็น ร.ม.ต.ว่าการกระทรวงการคลังโดยชอบ” (หยุด แสงอุทัย, 2515)

ภาพดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการที่นิติราชฎ์ถูกวิพากษ์ว่า เป็นการนำอุดมการณ์ของคณะราชฎ์มาเผยแพร่ก็จริง แต่เป็นคณะราชฎ์ที่มีบทบาทจบลงเพียงแค่ 1 วันหลังการปฏิวัติ (ศราวุธ วิสาพรหม, 2559) หากลองวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวในแง่ของกระแสการตีความคณะราชฎ์ของสมศักดิ์ ที่อธิบายว่า การนำเสนองานวิชาการภายหลังจากปี 2520 ก่อนถึงปี 2549 จะมีมีลักษณะเชียร์เจ้า และเชียร์นายปรีดี (ในเชิงปัจเจก) มากกว่าเชิดชูคณะราชฎ์แบบกลุ่ม โดยชาตรี ประกิตนันทการสรุปว่า ช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะ “ไม่บวกไม่ลบ”(ชาตรี ประกิตนันทการ, 2563: 324) หรือไม่เทไปเชียร์ฝั่งใดจนเกินไป จากบทสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ของนิติราชฎ์แล้ว แก่นนำอย่างวรเจตน์ มีการแสดงทรรศนะให้เห็นถึงการเชิดชูนายปรีดี พนมยงค์ ในเชิงปัจเจกอยู่เสมอ เมื่อมีการให้ความเห็นเกี่ยวกับนายปรีดี ในสื่อต่างๆ เขามักจะกล่าวถึงนายปรีดีว่า “ผู้ประศาสน์การ” และยอมรับว่านายปรีดี คืออิทธิพลในการตั้งชื่อว่า “นิติราชฎ์”

ด้วยเหตุนี้ เราอาจกล่าวได้ว่ากระแสแนวทางการตีความเหตุการณ์ 2475 ในการเคลื่อนไหวของนิติราชกุมารได้หันมาสู่แนวทางคล้ายในแบบที่ 1 นั่นคือ “การเชิยร์คณะราษฎรในแบบอุดมคติ และชี้ให้เห็นสถานะของเจ้าหลังการปฏิวัติ” และไม่ได้เป็นการนำเสนอสิ่งใหม่ แต่ต้องการทวนกลับไปสู่อุดมคติในปี 2475

5.4.2 การช่วงชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์ระหว่างอุดมคติของคณะราษฎร 2475 กับ

ประชาธิปไตยแบบ 14 ตุลาคม 2516

กล่าวได้ว่าการต่อสู้ทางอุดมการณ์ในพลวัติการเมืองไทยคือความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มคนผู้สมนาทานในอุดมการณ์กษัตริย์นิยม (ธงชัย วินิจจะกุล, 2548) ไม่ว่าจะตีความแบบใด คณะราษฎร ก็อยู่ในฐานะผู้ปฏิวัติล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และลดพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ให้อยู่ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ การช่วงชิงพื้นที่ในทางอุดมการณ์ต่างหมุนเวียนผลัดเปลี่ยน โดยเป็นที่รับรู้ว่าฝ่ายหลังได้เข้ายึดครองการนำทางการเมืองอีกครั้งในช่วงประมาณปี 2490 จากนั้นอุดมการณ์ของคณะราษฎรจึงถูกมองในแง่ผู้พ่ายแพ้มากกว่าผู้ชนะ แม้การกลับมาพูดถึงคณะราษฎรอีกครั้งในช่วงรัฐประหารปี 2549 ซึ่งต้องยอมรับส่วนหนึ่งว่า ปัญหาทางการเมืองที่ปลุกกระแสคณะราษฎร 2475 คือปัญหาเดียวกันเมื่อครั้งในอดีต นั่นคือข้อขัดแย้งว่าด้วยสถานภาพและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งมีกลุ่มก้อนชนชั้นนำพิทักษ์ไว้ โดยเกษียร เตชะพีระ เสนอว่า

“โดยแก่นแท้แล้ว รัฐประหารปี 2549 เป็นรัฐประหารเพื่อราชบัลลังก์....กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ก่อรัฐประหารขึ้นเพื่อปฏิรูปประชาธิปไตยไทยไปในลักษณะวิถีทางที่จะทำให้มันปลอดภัยสำหรับสถาบันกษัตริย์จากการท้าทายด้วยอำนาจนำทางการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่” (เกษียร เตชะพีระ, 2551: 22-26)

ด้วยสถานภาพของอุดมการณ์กษัตริย์นิยม (Royalism) และกลุ่มพลังทางอำนาจดังกล่าวอยู่ในสถานะนำเรื่อยมาตั้งแต่ปี 2490 ประเด็นการต่อสู้ของสองอุดมการณ์จึงไม่เป็นที่พูดถึงมากนัก จนเมื่อมีรัฐบาลที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มทุนใหญ่ได้รับความนิยมาจกประชาชน ข้อกล่าวหาดังเดิมแบบที่ฝ่ายรอยัลลิสต์มักโยนให้ฝ่ายอื่นๆจึงเริ่มถูกนำมาใช้อีกครั้ง เช่น คอร์รัปชัน และตามด้วยการละเมิดพระราชอำนาจ

ดังที่นำเสนอในไว้ในหัวข้อการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunities structure) ที่อาจส่งผลโดยอ้อมต่อการเคลื่อนไหวนิติราษฎร เราจะเห็นได้ว่า กลุ่มนักกฎหมายอนุรักษ์นิยม กลุ่มทางการเมือง เช่น กปปส. วารสารศาสตร์ด้านนิติราษฎร ล้วนเป็นส่วนเล็กๆที่ประกอบร่างเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่คอยพิทักษ์อุดมการณ์ “กษัตริย์นิยม (Royalism)” จากอุดมการณ์อื่นๆที่เข้ามาท้าทาย กลุ่ม Ultra Royalism , Hyper royalism รวมถึง Network Monarchy คือชื่อเรียกที่แตกต่างกันตามบริบททางทฤษฎี โดยเนื้อหาในการชุมนุมของกลุ่มก่อนเหล่านี้ มักจะยึดโยงพระราชอำนาจเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการเคลื่อนไหวของกลุ่มตนเอง เช่น ข้อความที่ว่า “แผ่นดินนี้เป็นของพระเจ้าอยู่หัว.....Land of The King” อีกทั้ง “กองทัพประชาชน ปกป้องแผ่นดิน พิชัยราชบัลลังก์” ด้วยเหตุนี้การเคลื่อนไหวในช่วงต้น จึงเป็นการสนับสนุนให้การละเมิดกฎหมายในทางอื่นๆ เช่น การรัฐประหารโดยกองทัพ การรับรองการรัฐประหารโดยศาล การกึ่งที่เกิดขึ้นจะมีความชอบธรรมในฐานะการอ้างถึงความศักดิ์สิทธิ์อันยึดโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งถูกประกอบสร้างมาอย่างยาวนานดังที่แจกแจงไว้ในบทที่ 4

ภายใต้บรรยากาศเหล่านี้ การหวงถึงชัยชนะครั้งล่าสุดที่เกิดขึ้นโดยคณะราษฎรจึงถือกำเนิดขึ้นอีกครั้ง โดยชาตรี ประกิตตันทการ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า ยุคสมัยของคณะราษฎรเป็นประวัติศาสตร์เพียงช่วงเดียวที่เป็นรูปธรรมในการที่เอาชนะอุดมการณ์กษัตริย์นิยมได้สำเร็จ แม้ภายหลังจะแพ้อย่างยับเยินก็ตาม (ชาตรี ประกิตตันทการ, 2563: 343) ในขณะที่มีงานศึกษาอื่นๆมีการตั้งข้อสงสัยเช่นกันว่า ก่อนช่วงรัฐประหาร 2549 ขบวนการทางสังคมต่างๆมีแสดงสัญลักษณ์การหวงคืนสู่อดีตเช่นกัน แต่เป็นการนำอุดมการณ์ในช่วงการเคลื่อนไหวแบบ 14 ตุลา 2516 แต่ดูเหมือนจะไม่มีพลังมากพอด้วยหลายเหตุผล ประจักษ์ ก้องกีรติ เสนอว่า ประชาธิปไตยแบบ 14 ตุลา แม้จะชนะเผด็จการทหารได้ แต่ไม่ได้เป็นการชนะด้วยอุดมการณ์ เพราะหลักฐานภายหลังที่ปรากฏ ในกรณีนักศึกษาที่มีการชูปบรมฉายาลักษณ์ และพระราชหัตถเลขาของในหลวง ร.7 เพื่อขับไล่เผด็จการ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556) ซึ่งนั่นเป็นยุทธวิธีแบบเดียวกันกับกลุ่มรอยัลลิสต์ใช้ในการเคลื่อนไหว ประกอบกับการวิเคราะห์ของชาตรี ที่นำเสนอว่า สัญลักษณ์ชัยชนะแบบ 14 ตุลา มีการแฝงอุดมการณ์แบบพรรคคอมมิวนิสต์ไว้ และด้วยพลังในปัจจุบันของคอมมิวนิสต์ในไทยที่สลายไป บวกกับพลังของแกนนำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลา ที่ปัจจุบันผันตนเองไปทำหน้าที่ “คอมมิวนิสต์รักษาพระองค์” พลังของ 14 ตุลา จึงไม่ทรงพลังและมีความดึงดูดมากพอ (ชาตรี ประกิตตันทการ, 2563: 343) ทว่าสัญลักษณ์ทางอุดมการณ์ที่น่าจะมีพลังในระดับเดียวกับคำว่า “แผ่นดินนี้เป็นของพระเจ้าอยู่หัว.....Land of The King” จึงน่าจะมาจากประกาศคณะราษฎรที่ว่า “ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของ

ราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง” ประกาศดังกล่าวแพร่หลายในหมู่ผู้ต่อต้านรอยัลลิสต์ เช่นเดียวกับคณะนิติราษฎรที่มีกฎหมายตรา 1 ธรรมนูญการปกครอง 2475 ที่ว่า “อำนาจอธิปไตยสูงสุด นั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย”(พ.ร.บ.ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475)

อย่างไรก็ดี ภายใต้ข้อวิพากษ์ของประจักษ์และชาตรี มีความน่าสนใจอยู่อย่างหนึ่งคือ บรรดา แกนนำนักศึกษาในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลา เมื่อเวลาผ่านมาจนถึงวิกฤตก่อนการรัฐประหาร 2549 พวกเขาได้เปลี่ยนแปลงตนเองและกลายเป็นฝ่ายสนับสนุนการรัฐประหารเสียเองในหลายกรณี โดยมี หนึ่งในนั้นที่มีความสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของกลุ่มนิติราษฎรคือ “ธีรยุทธ บุญมี” ซึ่งเป็นผู้บัญญัติ คำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ให้เป็นที่รู้จักในทางการเมืองไทย ซึ่งผู้เขียนเสนอว่าเป็นแนวคิดการสร้าง อำนาจนำ (Hegemonic ideas) ให้กลุ่มพลังรอยัลลิสต์ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อสร้าง”กระบวนการตุลา การภิวัตน์แบบไทย “อันหมายถึง การที่กลุ่มต่างๆร่วมมือกันโดยใช้ศาลเป็นกลไกสุดท้ายในการรักษา อำนาจนำผ่านคำพิพากษา

หากจะกล่าวถึงบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ 14 ตุลา ธีรยุทธ คืออดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทยที่มีบทบาทนำในการเคลื่อนไหวขับไล่เผด็จการ แต่เมื่อเวลาผ่านไปเขา คือ หนึ่งในหลักฐานสำคัญในเหตุการณ์ เมื่อจุลสารสำคัญที่จัดทำเป็นใบปลิวเพื่อแจกจ่ายก่อนที่เขาและ เพื่อนจะถูกรวบกุม จะปรากฏข้อความบางส่วนของพระราชหัตถเลขาพระราชสมบััติของ ร. 7 เมื่อ 2 มี.ค. 2477 บนหน้าปกจุลสาร ที่ว่า

"ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎร โดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชา ราษฎร..." (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556)

นี่ถือเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเป็นหลักฐานยืนยันว่าขบวนการนักศึกษา 14 ตุลา 2516 อยู่ภายใต้เพดานทางอุดมการณ์แบบ "กษัตริย์นิยม" (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556) ทำให้คน เดือนตุลาบางส่วนยังคงยึดถืออุดมการณ์ที่เป็นเครื่องมือในการกุมชัยชนะเรื่อยมา และคงจะเป็นการ กล่าวโทษคนเดือนตุลาจนเกินเลย หากบอกว่าในช่วงหลังปี 2549 กลุ่มดังกล่าวสนับสนุนการ รัฐประหารทั้งหมด แท้จริงแล้วคนเดือนตุลาแตกออกเป็น 2 กลุ่มเช่นในงานของ เก่งกิจ กิตติเรียง ลาก (2551) ที่อธิบายว่า คนเดือนตุลาส่วนหนึ่งกลายเป็นฟันเฟืองสำคัญในรัฐบาลทักษิณ เช่น ภูมิ

ธรรม เวชยชัย , จาตุรณ ฉายแสง และอดิศร เพียงเกษ แต่อีกกลุ่มหนึ่งกลายเป็นฝ่ายหนุนเสริมความชอบธรรมให้ฝ่ายกษัตริย์นิยมแทรกแซงทางการเมืองโดยตุลาการภิวัฒน์และกองทัพภิวัฒน์ (เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ, 2551: 267) โดยเฉพาะกลุ่มหลังได้ถูก ใจ อึ้งภากรณ์ (2007) เรียกอย่างซ้ำกันว่า “ปัญญาชน เสรีนิยมรลถึง” (Tank Liberals) ซึ่งไม่ใช่คนเดือนตุลาทั้งหมด (Ungpakorn, 2007: 30)

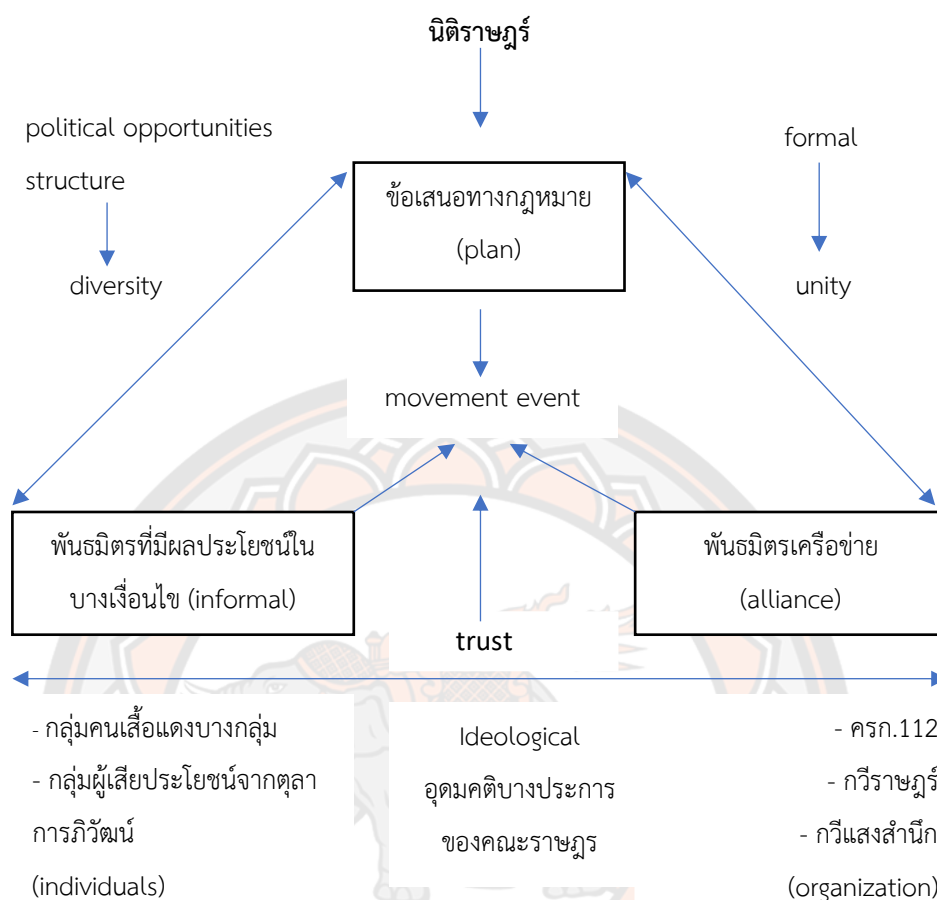
อนึ่ง “ปัญญาชน เสรีนิยมรลถึง” นอกจากแกนนำอย่างธีรยุทธแล้ว ยังประกอบไปด้วยนักกฎหมายคนสำคัญที่เคยวิพากษ์การใช้กฎหมายในหลายรัฐบาลร่วมกับสมาชิกนิติราษฎร์ ก่อนจะแยกตัวออกไปหลังเกิดเหตุการณ์รัฐประหาร 2549 นั่นคือ “สุรพล นิติไกรพจน์” คำอธิบายเพื่อสนับสนุนการรัฐประหารของเขาปรากฏอยู่ในหนังสือ “ตุลาการภิวัฒน์” เช่นกัน โดยมีคำอธิบายว่า

“ศาลอาจช่วยปลดลือคฤกฤตทางการเมืองได้ เพราะเป็นที่เชื่อกันทั่วทั้งสังคมว่า นักการเมืองข้าราชการทำผิดกฎหมายอย่างมากมายมหาศาล ถ้าสามารถดำเนินคดีได้ตามที่โก่งกินจริงๆ ความยุติธรรมย่อมเกิดและคลายวิกฤตได้ พระราชดำรัส 25 เมษายนต่อศาล ถือเป็นพระราชวิสัยทัศน์ที่สำคัญที่สุดในรัชสมัยพระองค์ เพราะทรงเปิดทางให้ตุลาการภิวัฒน์ซึ่งเป็นพัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญที่สุดของระบบการเมืองการปกครองโลกปัจจุบัน”(สุรพล นิติไกรพจน์, 2549)

การนำเสนอเช่นนี้ของสุรพล ยิ่งทำให้งานศึกษาอื่นๆจัดให้เขาอยู่หมวดนักวิชาการผู้สร้างคำอธิบายเกี่ยวกับตุลาการภิวัฒน์ในแบบเดียวกับธีรยุทธ บุญมี และเมื่อตีความตามข้อเสนอดังนั้นที่ว่า “เปรียบตุลาการภิวัฒน์เป็นดังพัฒนาการขั้นสูงสุดของระบบการเมือง” ผลจากการความเสียหายที่เกิดขึ้นหลังปี 2549 และวิกฤติที่ยังดำรงอยู่ ยิ่งเป็นการฉุดให้พระราชวิสัยทัศน์ของสถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นสิ่งที่ผิดพลาด โดยที่ขัดต่อหลัก “The King can do wrong” ซึ่งเป็นหลักการที่กลุ่มนิติราษฎร์และแนวร่วมทางกฎหมายอื่นๆพยายามคัดค้าน

ด้วยเหตุนี้ ปัญญาชนเดือนตุลาและแนวร่วมช่วงปี 2549 จึงถูกผลิตซ้ำในฐานะสัญลักษณ์ของขบวนการทางสังคมที่สนับสนุนประชาธิปไตยแบบกษัตริย์นิยม การหวนกลับมาปลุกแสดุดมคติในการปฏิบัติของคณะราษฎรของกลุ่มทางการเมืองต่างๆในปี 2549 จึงกลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญ ซึ่งงานของชาติรี ประกิตนันทการ (2563) ถึงกับเรียกว่า “การเกิดใหม่ครั้งที่ 2”ของคณะราษฎร

ภาพที่ 14 แผนภาพแสดงลักษณะโครงสร้างการจัดตั้งองค์กรของกลุ่มนิรโทษกรรม

ที่มา : ผู้เขียน

จากแผนภาพเมื่อวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีการระดมทรัพยากรจะเห็นว่า นิรโทษกรรมมีวิธีการเคลื่อนไหวโดยสร้างข้อเสนอทางกฎหมายเป็นหลักและสร้างความเชื่อมั่นต่อข้อเรียกร้องด้วยการนำอุดมการณ์มาเป็นจุดขาย ซึ่งพันธมิตรในทางเครือข่ายจะแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ **หนึ่ง**พันธมิตรที่มีจุดร่วมในบางเงื่อนไข ซึ่งอาจถูกกำหนดจากปัจจัยภายนอกขบวนการเป็นหลักเพราะขึ้นอยู่กับโครงสร้างโอกาสทางการเมือง กลุ่มเหล่านี้จึงมีความหลากหลาย ดังจะเห็นว่าเมื่อข้อเรียกร้องคือการต่อต้านตุลาการภิวัฒน์ เช่น การยุบพรรคการเมืองที่เป็นเงื่อนไขที่ใกล้เคียงกับกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มคนเสื้อแดง กลุ่มผู้สนับสนุนพรรคที่ถูกยุบ ก็จะมีกลุ่มทางการเมืองเข้าร่วม แต่เมื่อเป็นข้อเรียกร้องอื่นๆ เช่น การเสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 กลับมีกลุ่มคนเสื้อแดงเข้าร่วมเพียงบางส่วน และในทางแกนนำต่างออกมาปฏิเสธข้อเรียกร้องอย่างเป็นทางการ

ในขณะที่กลุ่มที่สอง พันธมิตรเครือข่ายของนิติราษฎร์ที่แม้ว่าโดยรวมจะมีที่มาจากการเป็น นักวิชาการ และนักกิจกรรมในกลุ่มที่หนึ่ง แต่สิ่งที่ต่างออกไปคือ การจัดแบ่งพันธมิตรเครือข่ายของนิติราษฎร์เป็นกลุ่มพลังที่ร่วมในการเคลื่อนไหวในกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการเท่านั้น เช่น งาน สัมมนา การระดมทุน และการร่วมลงชื่อในการแก้ไขกฎหมาย การยึดโยงของกลุ่มที่สองนี้จึงถูก เสนอว่าเป็นพันธมิตรเครือข่ายในทางอุดมการณ์

5.4.3 สรุปพลวัตการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์

การนำเสนอการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์ในฐานะขบวนการทางสังคม (Social Movement) ได้แสดงให้เห็นว่า “ขบวนการแบบเก่ากับขบวนการแบบใหม่” ยังคงก่อให้เกิด ความคลุมเครือ หากวิเคราะห์ความแตกต่างผ่านตัวชี้วัดของ (Scott, 1990) แต่อาจชี้ให้เห็นพอควรว่า นิติราษฎร์คือขบวนการทางสังคมแบบใหม่ เช่น การเคลื่อนไหวตอบโต้ประเด็นในเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นชุดความขัดแย้งใหม่ในสังคมไทยภายใต้บริบทประเทศโลกที่ 3 ส่วนพื้นที่กระทำการเห็นได้ชัดว่า เน้นหนักไปในพื้นที่ภาคประชาสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายด้านการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้คนผ่าน อุดมการณ์ทางกฎหมาย มีการประสานกับเครือข่ายอื่นอย่างหลวมๆ รวมถึงอาจมองได้ว่าการต่อต้าน ตุลาการภิวัตน์แบบไทยของนิติราษฎร์ คือการสร้างวัฒนธรรมทางกฎหมายแบบใหม่ซึ่งถูกปิดกั้นมา อย่างยาวนาน แต่เมื่อมองปัจจัยภายนอกอย่างขบวนการต่อต้านนิติราษฎร์ (Counter Movements) กลุ่มการเมืองดังกล่าวแสดงถึงลักษณะการจัดตั้งขบวนการทางสังคมในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน แม้ว่า ทั้งสองกลุ่มจะมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกันอย่างมากก็ตาม งานศึกษานี้จึงมุ่งนำเสนอเพื่อทลายข้อจำกัด ในมิติทางอุดมการณ์ที่ได้แย้งไว้โดยเกรงกิจ (2551) และมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่าง ระหว่าง ขบวนการอุดมการณ์แบบนิติราษฎร์ และขบวนการต่อต้านนิติราษฎร์ ดังการนำเสนอต่อไปนี้

ตารางที่ 22 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง ขบวนการอุดมการณ์แบบนิติราษฎร์ และขบวนการต่อต้านนิติราษฎร์

ประเด็นหลัก	กรอบการระดมทรัพยากร	นิติราษฎร์	กลุ่มต่อต้าน
ความขัดแย้งทางสังคม	ความขัดแย้งใหม่ๆในสังคม	ความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์	ความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์
พื้นที่ในสังคม	ภาคประชาสังคม	ภาคประชาสังคม	ภาคประชาสังคม
จุดมุ่งหมาย	- สร้างค่านิยมใหม่ - ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม	สร้างค่านิยมใหม่ทางกฎหมาย “ตุลาการ	สร้างค่านิยมใหม่ทางกฎหมาย “ตุลาการภิวัตน์

	- เอาอำนาจรัฐมาจัดการเอง	ภีวัฒน์”	แบบไทย”
รูปแบบองค์กร	- เครือข่าย รากหญ้า	เครือข่ายหลากหลาย	เครือข่ายหลากหลาย
ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว	- การท้าทายขัดขวางระบบการเมืองปกติ	ช่องทางระบบปกติ	ช่องทางระบบปกติ

ที่มา : ปรับปรุงจาก (Scott, 1990: 19)

ในตารางข้างต้นจะเห็นว่ากลุ่มทั้งสองเป็นปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองภายใต้ชุดความขัดแย้งทางสังคมแบบใหม่ในเชิงอุดมการณ์ และต้องการสร้างคำอธิบายหรือสนับสนุนตุลาการภิวัตน์ในทางที่ตนเองยึดถือเท่านั้น แม้กลุ่มต่างๆจะมีโครงสร้างที่ซับซ้อนที่แม้จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน แต่มีวิธีการไปสู่เป้าหมายแตกต่างกัน เช่น ขบวนการ กปปส. มีเงื่อนไขเดียวกันกับกลุ่มวารสารศาสตร์ด้านนิติราษฎร์ แต่ยุทธวิธี การจัดตั้งลักษณะทางปัจเจกที่เข้าร่วมอาจแตกต่างกัน ซึ่งการวิเคราะห์ในข้างต้นเป็นเพียงการนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น ทว่าตารางการวิเคราะห์ของ Scott เห็นควรเพิ่มเติมความสำคัญในมิติเชิงอุดมการณ์ที่อาจสร้างความเข้าใจได้ว่า แต่ละขบวนการมีเป้าหมายในเชิงอุดมการณ์อย่างไร อาจทำให้เราเห็นภาพชัดเจนและช่วยเติมเต็มประเด็นสำคัญให้ขบวนการทางสังคมแบบใหม่มีความครอบคลุมในทางทฤษฎีมากขึ้น เช่น นิติราษฎร์มุ่งหรือสร้างอุดมการณ์ทางกฎหมายที่ก่อรูปจากชนชั้นนำในช่วงเวลานั้น ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้ต่อต้านกลับรักษาคุณค่าอุดมการณ์แบบดั้งเดิมเอาไว้ ดังการนำเสนอผ่านตารางดังนี้

ตารางที่ 23 การวิเคราะห์เพิ่มเติมในส่วนของอุดมการณ์ของขบวนการทางสังคม

ประเด็นหลัก	ขบวนการทางสังคมใหม่	นิติราษฎร์	กลุ่มต่อต้าน
ความขัดแย้งทางสังคม	ความขัดแย้งใหม่ๆในสังคม	ความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์	ความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์
พื้นที่ในสังคม	ภาคประชาสังคม	ภาคประชาสังคม	ภาคประชาสังคม
จุดมุ่งหมาย	- สร้างค่านิยมใหม่ - ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม - เอาอำนาจรัฐมาจัดการเอง	สร้างค่านิยมใหม่ทางกฎหมาย	สร้างค่านิยมใหม่ทางกฎหมาย
รูปแบบองค์กร	- เครือข่ายรากหญ้า	เครือข่ายอันหลากหลาย	เครือข่ายอันหลากหลาย

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว	- การทำลายขัดขวางระบบการเมืองปกติ	ช่องทางระบบปกติ	ช่องทางระบบปกติ
เป้าหมายในเชิงอุดมการณ์	- รื้อถอนอุดมการณ์แบบเก่า เสนอกติกาทางสังคมแบบใหม่	วิพากษ์รื้อถอนอุดมการณ์ทางกฎหมายแบบดั้งเดิม	มุ่งรักษาระบบกฎหมายในแบบจารีต

ที่มา : ปรับปรุงจาก (Scott, 1990: 19)

การเพิ่มประเด็นวิเคราะห์ในเชิงอุดมการณ์จะทำให้สามารถนำเสนอได้ว่า ขบวนการทางสังคมในประเทศไทย คือมุ่งเปลี่ยนแปลงในประเด็นทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้ชุดความขัดแย้งใหม่ๆ ที่มิใช่เป็นเพียงแค่ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นหลังยุคอุตสาหกรรม และพยายามเคลื่อนไหวผ่านภาคประชาสังคม โดยทลายข้อจำกัดทางทฤษฎีในกรณีที่ต้องวิเคราะห์ขบวนการปฏิบัติประชาธิปไตย อันไม่สามารถชี้ให้เห็นได้ว่าขบวนการทางสังคมหนึ่งๆ มีจุดมุ่งหมายในการเคลื่อนไหวที่แตกต่างในเชิงการพัฒนาประชาธิปไตย (democratize) อย่างไร แน่นอนว่าการสร้างหลักการในทางรัฐศาสตร์แบบร่วมสมัย เห็นควรว่าควรอยู่ภายใต้กรอบการพัฒนาประชาธิปไตยหรือสามารถคลี่ปมให้เห็นลักษณะประชาธิปไตยแบบซ่อนรูป หรือการเป็นรัฐเผด็จการแบบอ่อนๆ ทว่าข้อเสนอนี้ไม่ได้เป็นการผลักขบวนการอื่นๆ ให้กลับไปเป็นขบวนการทางสังคมแบบเก่าหรือแม้แต่ขบวนการปฏิบัติที่มุ่งยึดอำนาจรัฐ เพียงแต่พยายามชี้ให้เห็นว่า ขบวนการทางสังคมควรเป็นช่องทางให้ฝ่ายเสียงข้างน้อยได้ต่อรองกับฝ่ายเสียงข้างมากภายใต้ระบบการเมืองที่ล้มเหลว อาจต้องมีจุดแตกหักในทางทฤษฎีกับขบวนการทางสังคมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่มุ่งสนับสนุนให้ฝ่ายตนเองยึดอำนาจรัฐหรือเปลี่ยนแปลงเพียงคณะผู้ปกครอง โดยไม่ได้เป็นการรื้อสร้างระบบการเมืองตามความหมายของการปฏิบัติในแบบทฤษฎีมาร์กซิสม์

บทที่ 6

ผลสะท้อนจากปรากฏการณ์”นิติราษฎร์”และการถือกำเนิดคณะราษฎรรุ่นที่ 3

ความนำ

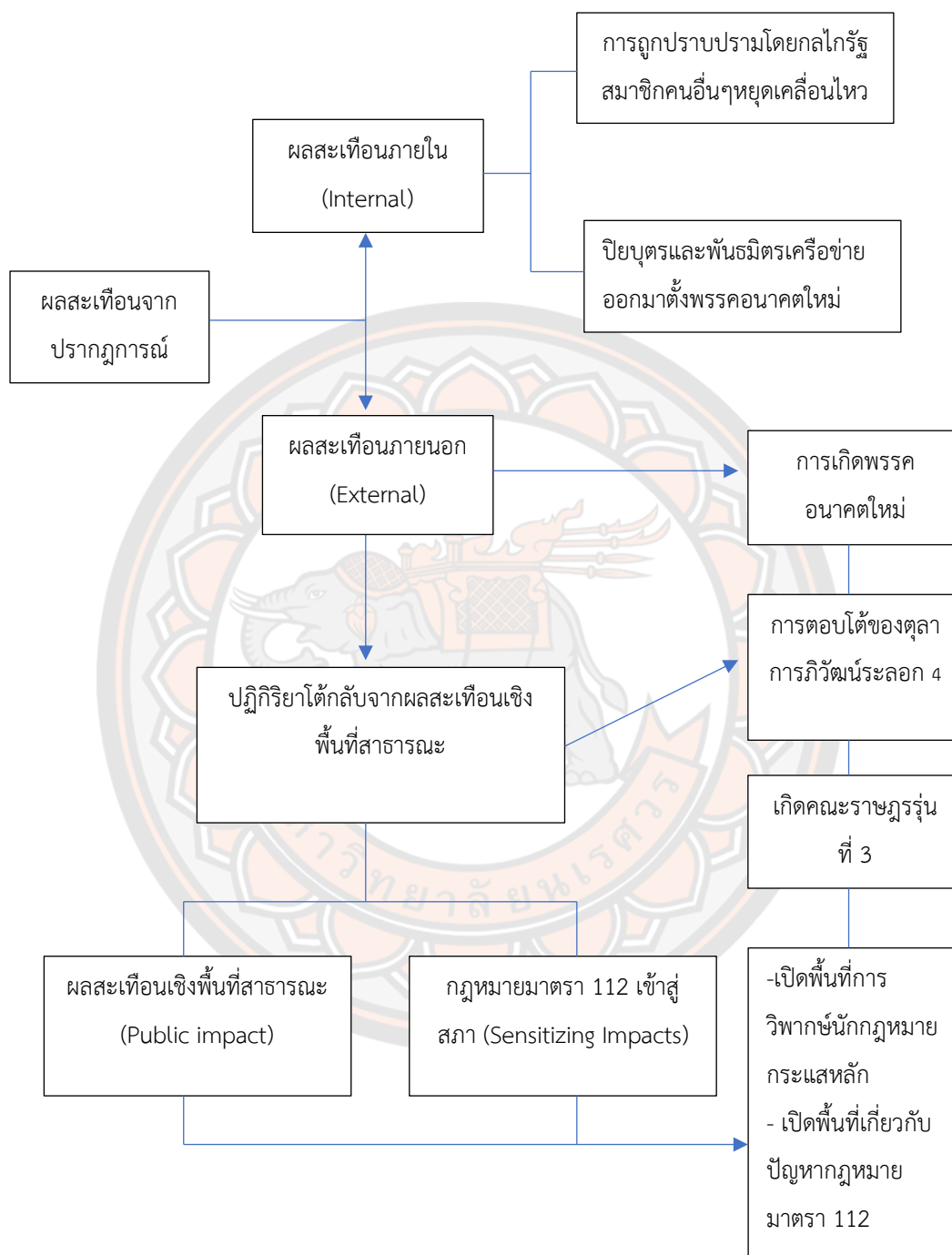
การนำเสนอในบทนี้มุ่งสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับการประเมินผลสะท้อนทางการเมืองจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคณะนิติราษฎร์และระบอบตุลาการภิวัตน์ (Judicialization of Thai Politics) โดยภายหลังการวิเคราะห์บริบทการจัดตั้งองค์กรของขบวนการในบทที่ผ่านมา คณะนิติราษฎร์ถูกทำความเข้าใจใหม่ภายใต้การเป็นขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement Theory) ที่มุ่งสู่ความเปลี่ยนแปลงในเชิงอัตลักษณ์ (Identity oriented Movement) อันมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การสร้างอัตลักษณ์ร่วมในเชิงอุดมการณ์ (Ideological) ซึ่งแสดงให้เห็นใน 2 ลักษณะคือ หนึ่งการมุ่งเน้นสร้างอัตลักษณ์ร่วมในเชิงอุดมการณ์แบบย่อย โดยเผยให้เห็นจากพลวัตในการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ซึ่งมีพัฒนาการมาจากนักกฎหมายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เข้าร่วมการต่อต้านการบังคับใช้กฎหมายโดยมิชอบของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร รวมไปถึงการต่อต้านเหตุการณ์รัฐประหารในปี 2549 จนเกิดการยกระดับการเคลื่อนไหวที่ส่งผลกระทบในทางการเมืองมากขึ้น จนสมาชิกในกลุ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงและเปิดรับผู้เข้าร่วมจากกลุ่มอื่นๆ และสองการมุ่งสร้างวัฒนธรรมแบบท้าทายนอกกลุ่ม (Counter culture movement) ที่เห็นได้จากการสร้างข้อเสนอทางวิชาการ การรณรงค์เพื่อให้กลุ่มอื่นๆ ลงชื่อเพื่อเสนอร่างกฎหมาย ปฏิสัมพันธ์นอกกลุ่มเหล่านี้นำมาซึ่งพันธมิตรทางการเมือง (Alliance) ภายใต้การชูอัตลักษณ์ทางอุดมการณ์ร่วมกันนั้นจึงเป็นที่มาของการเกิดใหม่ของ “คณะราษฎรรุ่นที่ 3” อันหมายถึงขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในปี 2563

ด้วยเหตุนี้ การประเมินผลสำเร็จ (success) และความล้มเหลว (failure) ของขบวนการ จึงปรากฏความแตกต่างและมีความซับซ้อนมากกว่าการประเมินผลแบบกลุ่มผลักดันในฐานคิดดั้งเดิม การประเมินผลในงานศึกษานี้จึงเลือกใช้คำว่า “ผลสะท้อน” (impact) แทน ทว่าด้วยข้อเสนอจากงานอื่นๆ ที่เคยศึกษานิติราษฎร์ในบริบทการเริ่มต้นขบวนการ แม้ไม่ได้ใช้วิธีวิทยาในแบบเดียวกัน แต่นิติราษฎร์ถูกอธิบายในฐานะพลังทางการเมืองที่ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ด้วยการใช้ตัวชี้วัดที่ว่า ข้อเสนอของกลุ่มอยู่ในสถานะความสุดโต่ง ขาดการประเมินพลังต่อต้านจากฝ่ายตรงข้าม และสิ่งที่เห็นตรงกันในเชิงประจักษ์คือ สมาชิกของกลุ่มและแนวร่วมหลายคน ต่างถูกปราบปรามจากกลไกรัฐและขบวนการต่อต้านการเคลื่อนไหว (Counter Movement) แม้ว่าข้อเสนอในทำนองนี้จะได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย แต่เมื่อระยะเวลาผ่านมาขณะนี้ ข้อเสนอวิชาการ ร่องรอยทางความคิด ร่าง

กฎหมายฉบับเก่าได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งจากขบวนการทางสังคมหน้าใหม่ๆ และมียุทธวิธีที่ใหม่ขึ้น มีเครื่องมือที่ดียิ่งขึ้น มีผู้เข้าร่วมที่หลากหลายมากขึ้น ประกอบกับจุดอ่อนของฝ่ายครองอำนาจ นำได้ถูกเปิดเผยมากขึ้น ประเด็นเหล่านี้ล้วนทำให้ขบวนการทางสังคมที่ล้มเหลวบนฐานการวิเคราะห์ ดั้งเดิมกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้งในฐานะส่วนหนึ่งของต้นธารการเกิดขบวนการทางสังคมที่แพร่หลาย ในห้วงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ข้อจำกัดจากการประเมินผลขบวนการทางสังคมแบบดั้งเดิม ซึ่งมีปัญหาทั้งในเชิง การนิยามตัวชี้วัด และการนิยามความสำเร็จ การมุ่งตัดสินผ่านการตอบรับในเชิงนโยบาย และให้ คุณค่าเฉพาะช่วงเวลาการเคลื่อนไหวอันใกล้ การวิเคราะห์ในลักษณะนี้จึงเอื้อต่อการหันมาสนใจผล สะเทือนทางการเมืองในมิติอื่นๆ ความสำคัญดังกล่าวอาจเป็นปรากฏการณ์ที่เผยให้เห็นอาจจะเป็น ระยะเวลาอันสั้น (short-term-effect) หรือยาว (long-term-effect) รวมไปถึงปัจจัยภายในและ ภายนอกขบวนการที่เป็นโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities structure) ด้วย เหตุนี้ ผลสะเทือนจากการเคลื่อนไหวของคณะนิติราษฎร์ จึงนำเสนอกรอบนิยามการชี้วัดผลสะเทือน (Impact) ว่าควรพิจารณาจาก 3 ประเด็นสำคัญคือ **หนึ่ง**ผลสะเทือนที่เกิดขึ้นภายในขบวนการทาง สังคม (Internal) **สอง**ผลสะเทือนที่เกิดขึ้นต่อระบบการเมือง (External) และ**สาม**ผลสะเทือนที่ เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ (Public) โดยประเด็นดังกล่าวเป็นการสร้างบททดลองทางทฤษฎีเพิ่มเติม อันเป็นผลมาจากการวิเคราะห์กรณีศึกษาขบวนการนิติราษฎร์ในบริบทผลสะเทือนในระยะยาว ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในศึกษาการอธิบายที่ชัดเจนมากขึ้น ผู้เขียนจึงได้สร้างผังความคิดเพื่อชี้ให้เห็นถึง ทิศทางของพลวัตที่เป็นผลสะเทือนทางการเมืองอันเกิดขึ้นจาก”ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” ตามด้วย บทวิเคราะห์ผลสะเทือนดังนี้

ภาพที่ 15 ผังความคิดด้านผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวของคณะนิติราษฎร์

ที่มา : ผู้เขียน

6.1 ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นภายในขบวนการทางสังคม (internal impact)

กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวของคณะนิติราชกุมารในบริบทการเริ่มต้นขบวนการ โดยเฉพาะในประเด็นการตั้งคำถามสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ การลบล้างผลพวงการรัฐประหาร รวมถึงการรณรงค์เสนอรายชื่อเพื่อแก้กฎหมายร่วมกับคณะกรร.112 ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในระยุษณัันที่เชื่อเชิยุษณักรัษฏศาสตรั์ทั้งไทยและต่างประเทศได้นำคณะนิติราชกุมารมาเป็นกรณีศึกษา โดยงานสำคัญที่ตีพิมพ์ในระดับนานาชาติของ Duncan McCargo และพีระเดช ต้นเรืองพร ได้ศึกษาเกี่ยวกับการก่อตัว แนวทางเคลื่อนไหว ลักษณะของกลุ่ม ไปจนถึงผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวในระยะเริ่มต้น ซึ่งปรากฏผลในลักษณะที่ว่า นิติราชกุมารล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในฐานะกลุ่มทางการเมือง แต่ได้สร้างภาพลักษณ์แบบใหม่ในฐานะปัญญาชนสาธารณะ อันมีลักษณะดึงดูดชนชั้นกลางในเมืองได้มากกว่านักวิชาการยุคก่อนๆ (McCargo and Tunreangporn, 2015) ทว่าด้วยการยึดติดสถานะปัญญาชนที่เสมือนยืนอยู่บนหอคอยงาช้างที่ปฏิเสธผลประโยชน์ สะท้อนได้ว่า นิติราชกุมารผลิตซ้ำวาทกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ที่รังเกียจการเมือง ปฏิเสธผลประโยชน์ แต่ให้ค้ำกับข้อเสนอทางวิชาการที่สูงส่งแทน (ภาณุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ, 2558)

ทั้งนี้ หากใช้วิธีวิทยาเกี่ยวกับการประเมินความสำเร็จหรือล้มเหลว ข้อเสนอในกลุ่มงานข้างต้นอาจใช้อธิบายได้ในบริบทแห่งการเริ่มต้นขบวนการเท่านั้น ซึ่งมีข้อจำกัดในทางทฤษฎีเช่นกันว่า นักรัฐศาสตร์แต่ละคนอาจจะมีขอบเขตตัวชี้วัดความสำเร็จที่แตกต่างกัน หากใช้ฐานคติการวิเคราะห์แบบดั้งเดิมที่พิจารณาผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายเป็นหลัก ข้อเสนอทางกฎหมายของนิติราชกุมารจึงสามารถเข้าใจได้โดยง่ายว่า “ประสบความสำเร็จล้มเหลว” ทั้งยังช่วยยืนยันได้ส่วนหนึ่งว่ายุทธวิธีการเคลื่อนไหวในช่องทางระบบปกติของนิติราชกุมาร กลายเป็นวิธีการที่ด้อยประสิทธิภาพ มีอาจใช้ได้ผลในปัจจุบัน แต่หากมองแคบกว่านั้น จุดยืนในการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้สนใจการเมืองแห่งตัวเลข (Political numbers) การไม่ได้คาดหวังจำนวนผู้เข้าร่วมการชุมนุมในแต่ละครั้ง เพียงแต่ต้องการโยนประเด็นกฎหมายให้สังคมตื่นรู้ที่อาจหวังผลในระยะยาว คณะนิติราชกุมารจึงมีคุณูปการในแง่ของความสำเร็จอยู่บ้างเช่นกัน ดังที่เคยนำเสนอในงานของกมลวรรณ ชื่นชูใจ (2563) ด้วยงานชิ้นนี้ ยึดกรอบการเคลื่อนไหวของนิติราชกุมารในฐานะขบวนการทางสังคมที่มีโครงสร้างในเชิงอุดมการณ์ที่ซับซ้อนกว่ากลุ่มการเคลื่อนไหวแบบเก่า จากการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้นชี้ว่า กลุ่มทางการเมืองและขบวนการทางสังคมในปัจจุบันมีร่องรอยแห่งการนำข้อเสนอของคณะนิติราชกุมารมาพัฒนาต่อ อิทธิพลทางความคิดที่ถูกขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการประเมินผลสำเร็จ (success)

หรือล้มเหลว (failure) จึงไม่สามารถตอบโจทย์การประเมินผลขบวนการในระยะยาวได้ การวิเคราะห์ผลกระทบเนื่องทางการเมือง (impact) จึงน่าจะขยายมุมมองได้มากกว่าจากการอธิบายดังนี้

6.1.1 จุดสิ้นสุดของคณะนิตราษฏร์ คือแรงกระเพื่อมในการเกิดพรคนาคใหม่

“โดยส่วนตัวแล้วผมไม่ได้ยึดติดกับนิตราษฏร์ ผมเคยพูดในกลุ่มแล้วว่าภารกิจของเราเสร็จแล้ว....เฟสเก่ามันจบไปแล้ว ก็เหมือนตอนเป็นกลุ่ม 5 อาจารย์ก็ปิดไปตอนนิตราษฏร์ขึ้นมา....ตอนนี้สังคมรู้ถึงความคิดของเรา ข้างหน้ามันมีแต่การรื้อฟื้น การเอาความคิดนี้มาตีเบต....ซึ่งคงไม่ใช่ภารกิจของนิตราษฏร์แล้ว หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่ใช่เพียงลำพัง.....มันจะเป็นการนำความคิดไปเคลื่อนไหวแบบขบวนการนักศึกษาเป็นต้น” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558: 58)

คำที่ผู้เขียนขีดเส้นใต้ เป็นข้อเน้นย้ำสำคัญอย่างน้อย 2 ประการว่า **หนึ่ง**กลุ่มนิตราษฏร์ได้ถือว่าปิดตัวลง โดยถือว่าภารกิจของกลุ่มที่ต้องการนำเสนอได้ผ่านพ้นไปแล้ว **และสอง**หากกลุ่มทางการเมืองใดเห็นว่าข้อเสนอของนิตราษฏร์มีพลังมากพอ ก็จะนำไปสู่การเคลื่อนไหวในรูปแบบอื่นต่อไป อย่างที่ทราบกันว่าภายหลังการออกแถลงการณ์ครั้งสุดท้ายของคณะนิตราษฏร์เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2557 เรื่องการประกาศใช้กฎอัยการศึกโดยมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญ หลังจากนั้นเพียง 2 วัน คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (ค.ส.ช.) ได้ทำการอันละเมิดรัฐธรรมนูญอย่างร้ายแรงด้วยการ “รัฐประหาร” ซึ่งเนื้อหาในแถลงการณ์ฉบับสุดท้ายจากบทสัมภาษณ์ของปิยบุตร แสงกนกกุล ได้อธิบายว่า

“พอผมเห็นการประกาศกฎอัยการศึกเมื่อ 20 พฤษภาคม 2557 ผมเตรียมจะไปออกรายการ Wake up Thailand ของ Voice TV ประมาณตีสี่ ทาง Voice TV โทรมาหาผม เขาบอกว่า “อาจารย์ไม่ต้องมาจัดแล้ว ทหารเต็มสถานที่แล้ว” พอผมเห็นประกาศกฎอัยการศึกก็ยกหูหาอาจารย์วรเจตน์ว่า แบบนี้ยึดอำนาจแน่นอน... เพราะมีการประกาศกฎอัยการศึก อีกสองวันก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ....ผมไปเขียนแถลงการณ์กับอาจารย์วรเจตน์ปรึกษากับเพื่อนในกลุ่ม แล้วแถลงการณ์ทันที **นี่คือการประกาศกฎอัยการศึกที่มิชอบ ผิดรัฐธรรมนูญ ผิดพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก** เสนอให้ทูลเกล้าฯ พระมหากษัตริย์ประกาศยกเลิกกฎอัยการศึกของผู้

บัญชาการทหารบก ซึ่งคือคุณประยุทธ์” (ปิยบุตร แสงกนกกุล ให้สัมภาษณ์ใน
The Matter, 2563)

คำแถลงการณ์ดังกล่าว แสดงถึงการรู้เท่าทันการใช้อำนาจโดยมิชอบของฝ่ายกองทัพ ซึ่งปิยบุตร ได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การยึดอำนาจในปี 2557 เปรียบได้กับการรัฐประหารซ้อนในปี 2549 ความแตกต่างอย่างหนึ่งคือในปี 2549 กองทัพเน้นการจัดควบคุมฝ่ายการเมืองกลุ่มเดิมเท่านั้น แต่ในปี 2557 คณะ คสช.ได้ตระหนักมากขึ้นเกี่ยวกับการควบคุมนักวิชาการและนักเคลื่อนไหว โดยสมาชิกกลุ่มนิติราษฎร์ถูกหมายเรียกให้ไปรายงานตัวเช่นกัน และถือเป็นการปิดฉากของขบวนการซึ่งเป็นผลมาจากการได้กลับจากฝ่ายอำนาจรัฐ (state apparatus) กรณีแรกเป็นของ**วรเจตน์ ภาคีรัตน์** โดยเขามีชื่อปรากฏอยู่ในคำสั่งเรียกรายงานตัวถึงสองครั้ง โดยครั้งแรกในคำสั่ง คสช. ที่ 5/2557 วันที่ 24 พฤษภาคม 2557 โดยในคำสั่งครั้งแรกนี้ยังไม่มีกำหนดโทษของผู้ไม่ทำตามคำสั่ง จนกระทั่งได้ออกประกาศ คสช. ฉบับที่ 29/2557 และฉบับที่ 41/2557 ตามลำดับ เพื่อกำหนดโทษตามมาภายหลัง และครั้งที่สอง คำสั่ง คสช. ที่ 57/2557 โดยวรเจตน์ไม่ได้เข้ารายงานตัวทั้งสองครั้ง เหตุจากตนกำลังรักษาตัวอยู่ต่างประเทศ แต่ก็ได้ให้ภรรยาและเพื่อนไปรายงานตัวแทน (Way magazine , 2564) เช่นเดียวกับ**สาวตรี สุขศรี** ที่ถูกควบคุมตัวที่สนามบินหลังจากกลับจากศึกษาทำงานในต่างประเทศ ซึ่งสาวตรีถูกควบคุมตัวที่กองพันทหารสารวัตรทหารอากาศ (สท.ทอ.) ตามคำสั่งของ คสช. (Voice online , 2557)

อนึ่ง การถูกคุกคามของสมาชิกคณะนิติราษฎร์มิได้เกิดขึ้นแค่เพียงช่วงหลังการรัฐประหาร 2557 เท่านั้น แต่ลักษณะดังกล่าวค่อยๆได้เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มใช้ชื่อว่า “นิติราษฎร์” เป็นต้นมา ซึ่งสมาชิกแต่ละคนจะได้รับผลกระทบแตกต่างกันไป เช่น วรเจตน์ เคยถูกดักทำร้าย และเคยมีการให้ความเห็นว่า การเข้ามาร่วมเคลื่อนไหวในกลุ่มนิติราษฎร์ อาจส่งผลต่อความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ อาจารย์มหาวิทยาลัยที่**ปิยบุตร** เคยนำเสนอไว้ในกรณีการเข้าร่วมกลุ่มเป็นคนสุดท้ายของ**ปุนเทพ ศิริบุญพงษ์** แม้กระทั่งข้อกล่าวหาสำคัญต่อปิยบุตรที่ยังส่งผลกระทบจนถึงปัจจุบันคือนั่นคือ “การเป็นนักกฎหมายล้มเจ้า”(ปุนเทพ ศิริบุญพงษ์, 2559)

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาไปที่กลุ่มพันธมิตรเครือข่ายของขบวนการ (alliance) ก็จะพบว่ากลุ่มทางการเมืองอื่นๆต่างประสบชะตากรรมไม่แตกต่างกัน ด้วยวิธีการควบคุมของคณะ คสช.ที่เรียกว่า “การปรับทัศนคติ” เช่น กลุ่มนักวิชาการที่เคยเป็นแกนนำร่วมกับนิติราษฎร์ในการรณรงค์แก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 ต่างเคยถูกเรียกไปปรับทัศนคติ อาทิเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ , ประจักษ์

ก้องกิริติ , เชาวฤทธิ์ เชาวแสงรัตน์ และจันจิรา สมบัติพูนศิริ (Thaipublica, 2557) ในขณะที่ผู้เคลื่อนไหวอื่นๆ ถูกโต้กลับด้วยวิธีการที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ เช่น สมยศ พุกกะเวส (แกนนำกลุ่ม 24 มิถุนาประชาธิปไตย) แม้ตัวเขาไม่ได้โดนพิษผลจากการรัฐประหารในปี 2557 โดยตรง แต่กลับได้รับข้อกล่าวหาหมิ่นพระบรมราชานุภาพแทน และคดียังยืดเยื้อจนถึงปัจจุบัน รวมถึงผลกระทบที่ลดทอนขวัญกำลังใจของผู้เคลื่อนไหวที่สุดคือการเสียชีวิตของ “กมล ดวงผาสุข” หรือ “ไม้หนึ่ง ก.กุนที (แกนนำกลุ่มกวีราษฎร)” โดยในช่วงก่อนการรัฐประหารในปี 2557 เขาได้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวในหลายกลุ่ม จนถึงวันที่ 23 เมษายน 2557 โดยเขาถูกมือปืนลอบยิงจนเสียชีวิต โดยหลังเหตุการณ์สันนิษฐานว่ามีมูลเหตุจากการเคลื่อนไหวทางการเมือง นำไปสู่การสืบสวนเพื่อหาคนร้าย แต่หลังจากการรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 โดย คสช. คดีนี้ยังไม่มีความคืบหน้าและเงียบหายไปที่สุดในที่สุด (The momentum, 2562)

ในขณะเดียวกันเมื่อลองพิจารณาการโต้กลับของกลไกรัฐในช่วงการเคลื่อนไหวของกลุ่มนิสิตราษฎรและพันธมิตรเครือข่าย การเรียกปรับทัศนคติของ คสช. รวมถึงคดีฆาตกรรมที่ต้องสงสัยว่าเกิดจากมูลเหตุแห่งการเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจรัฐหรือไม่นั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าการเข้าควบคุมนักวิชาการและนักเคลื่อนไหวหลังการรัฐประหาร 2557 เผยให้เห็นมาตรฐานที่แตกต่างกัน โดยเมื่อนักวิชาการที่มีภูมิหลังในการต่อต้านรัฐประหาร จะมีการควบคุมตัวและถูกพิจารณาโทษจนหลายคนต้องสูญเสียความอยู่หลายปี ในขณะที่นักวิชาการกลุ่มที่เป็นคู่ความสำคัญของนิสิตราษฎรอย่าง กลับไม่เคยถูกควบคุมตัว หรือรับพิษผลทางการเมืองแต่อย่างใด

ด้วยการวิเคราะห์ผ่านแนวคิดขบวนการทางสังคมในบทที่ผ่านมา หากพิจารณาถึงข้อเสนอจากงานสำคัญต่างๆ ที่ศึกษาคณะนิสิตราษฎรในบริบทของการเริ่มต้น งานชิ้นนี้มีความเห็นต่างในบางประเด็น เช่น ข้อโต้แย้งในงานของภาณุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ ที่เสนอว่า “นิสิตราษฎรผลิตซ้ำวาทกรรมของกลุ่มอนุรักษนิยมที่รังเกียจการเมือง ปฏิเสธผลประโยชน์ แต่ให้ค่ากับข้อเสนอทางวิชาการที่สูงส่งแทน” โดยข้อเสนอในลักษณะนี้มักจะมาจากลักษณะการตีความจากการให้สัมภาษณ์ของแกนนำของกลุ่มโดยเฉพาะวรเจตน์ ภาคีรัตน์ และคงจะเป็นการกล่าวอย่างเกินเลยหากมองว่า “นิสิตราษฎรรังเกียจการเมือง” เพียงเพราะไม่เชี่ยวชาญในทางการเมือง แต่เน้นนำเสนอเรื่องกฎหมายที่ถนัดแทนเมื่อค้นไปยังภูมิหลังของวรเจตน์ กลับมีการให้ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ว่า อาชีพที่ใฝ่ฝันในตอนเรียนในระดับมัธยมคือ “อาชีพนักการเมือง” แต่ด้วยบิดาเคยเตือนไว้ว่า ลักษณะนิสัยของเขาไม่เหมาะจะเป็นนักการเมือง วรเจตน์จึงสนใจในการศึกษาในทางกฎหมายมากกว่า ดังการให้สัมภาษณ์ว่า

“ช่วงมัธยมก่อนเข้ามหาลัย คุณพ่อเคยบอกผมว่าอย่าเล่นการเมือง พ่อบอกว่าถ้าผมเล่นการเมืองอายุจะสั้น เขาอาจรู้จักอุปนิสัยเรา รู้ว่าเราเป็นคนอย่างไร ก็คงรู้สึกว่าคุณของเขา คนแบบนี้ถ้าเป็นอยู่ในวงการเมืองก็ต้องขัดแย้งกับใครหลายคน.....พ่อจึงเน้นอยากให้เป็นผู้พิพากษาหรืออาจารย์.....ผมจำคำพ่อแม่นั่น พ่ออ่านชีวิตผมขาดพอสมควร” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์ , 2558: 34)

ในขณะที่ปิยบุตร แสงกนกกุล ก็ได้สัมภาษณ์เช่นกันว่ามีความสนใจทางการเมืองมาตั้งแต่ช่วงการรัฐประหารในปี 2534 โดยตั้งใจสอบเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาโดยเลือกสาขาวิชารัฐศาสตร์มาเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“ช่วงใกล้เอ็นทรานซ์ก็เตรียมวางแผนว่าจะเลือกคณะอะไร หนึ่งคณะรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่จุฬาฯ สองคณะรัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ธรรมศาสตร์ สามรัฐศาสตร์การปกครองที่จุฬาฯ และสันติศาสตร์ธรรมศาสตร์ อยู่มาวันหนึ่งชะตาฟ้าลิขิตให้เส้นทางเปลี่ยน ผมกับเพื่อนสนิททิวหนังสือกัน ก็เปิดวิทยุฟังไปด้วย จำได้ว่าคลื่น Greenwave ประชาสัมพันธ์ว่า “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปิดให้มีการสอบตรงคณะนิติศาสตร์.....ผมกับเพื่อนมองเป็นโอกาส อย่างน้อยได้สอบมากกว่าคนอื่น เลยไปสมัครสอบกัน ปรากฏว่าผมติดคณะนิติศาสตร์.....ธรรมศาสตร์เป็นสถาบันการศึกษาระดับประเทศ ศิษย์เก่ามีชื่อเสียงทั้งนั้น ผลิตนายกรัฐมนตรีมาแล้วด้วย งั้นก็เอาสิ สุดท้ายเลยไม่ได้เอ็นทรานซ์แล้ว”(ปิยบุตร แสงกนกกุล ให้สัมภาษณ์ใน The Matter, 2562)

จากภูมิหลังของสองแกนนำนิติราษฎร์ในช่วงต้น การเลือกศึกษาวิชากฎหมายมีเป็นเหตุผลจากหลายปัจจัย การเลือกแขนงกฎหมายมหาชนเป็นข้อบ่งชี้ได้ส่วนหนึ่งถึงความสนใจการเมือง ดังบทสัมภาษณ์ของปิยบุตรที่ว่า

“ต้องทำความเข้าใจก่อน คำนียมน่าเรียนนิติศาสตร์แล้วต้องเป็นผู้พิพากษา สมัยผมไม่มีนะ คณะนิติศาสตร์คะแนนต่ำมาก เป็นหนึ่งในคณะของคนไม่รู้ไปไหน..... พอมาเรียนก็กังวลนะ หลายวิชาเราจะชอบหรือเปล่านะ นาย ก ยิ่ง นาย ข นาย ข ยืมเงิน นาย ค แล้วให้วินิจฉัยว่าใครถูกหรือผิด เราชอบเป็นทนายความหรือ ชอบเป็นผู้

พิพากษาเธอ ซึ่งผมชัดเจนว่าไม่ใช่ ผมอยากเป็นอย่างอื่น” (ปิยบุตร แสงกนกกุล ให้สัมภาษณ์ใน The Matter, 2562)

ด้วยเหตุนี้ การมุ่งเคลื่อนไหวโดยให้ความสำคัญกับประเด็นกฎหมายเพียงอย่างเดียวของ นิติราษฎร์ อาจเป็นการใช้ความถนัดเฉพาะด้านในฐานะนักวิชาการกฎหมายมากกว่าจะเป็นการ แสดงถึงการรังเกียจระง่อนการเมือง ดังจะเห็นได้ว่าในท้ายที่สุดสมาชิกของกลุ่มนิติราษฎร์ทั้ง 7 คน ล้วนต้องสร้างแนวร่วมผ่านการผลักดันข้อเสนอภายใต้ชื่อ “ครก.112” เช่นกัน แม้การ เคลื่อนไหวดังกล่าวจะจบลงจากการถูกกลไกรัฐปราบปรามในช่วงการรัฐประหารในปี 2557 โดยช่วง หลังแม้นิติราษฎร์จะมีการเคลื่อนไหวหลังจากปี 2557 อยู่บ้าง แต่ไม่ได้มีลักษณะออกแถลงการณ์ อย่างเป็นทางการเหมือนอย่างในอดีต จุดสิ้นสุดที่งานชิ้นนี้นำเสนอคือ การออกมาให้สัมภาษณ์ของวร เจตน์ในฐานะหัวหน้ากลุ่มนิติราษฎร์ หลังจากมีการตั้งพรรคอนาคตใหม่ขึ้น หลังจากปิยบุตร แสง กนกกุล แกนนำคนสำคัญได้ร่วมก่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ ชื่อของนิติราษฎร์จึงถูกเชื่อมโยงว่าอยู่ เบื้องหลังการก่อตั้งพรรคนี้อย่างชัดเจน โดยวรเจตน์ ให้สัมภาษณ์ว่า

“ช่วงที่ผ่านมาบทบาทนิติราษฎร์ลดลง แต่ไม่ได้เล็กลงอย่างเป็นทางการ อ.ปิยบุตรจึง มองว่าจะทำอะไรบางอย่างทางการเมือง อ.ปิยบุตรเป็นคนหนุ่มต้องการผจญภัยเห็น ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง **ที่ต้องพูดให้ชัดว่าอย่าเรียกพรรคอนาคต ใหม่ว่าพรรคนิติราษฎร์ เพราะผมไม่ได้อยู่เบื้องหลัง ไม่ได้เป็นที่ปรึกษา ไม่ได้ทำ อะไรเลยกับพรรคนี้อยู่** ในความสัมพันธ์ทางส่วนตัวนั้นตัดไม่ได้ แต่ผมมีจุดยืนของ ผม ข้อเสนอที่นิติราษฎร์เคยเสนอไม่เกี่ยวกับพรรคอนาคตใหม่ ถ้าพรรคเห็นว่าดี รับไปทำผมก็ยินดี ไม่ใช่เฉพาะพรรคนี้อย่างเดียว ผมไม่ได้อยู่เบื้องหลังใคร และ ไม่มีใครอยู่เบื้องหลังผม” (Matichon online, 2561)

การให้สัมภาษณ์ในลักษณะนี้ถือเป็นการยืนยันว่าการเคลื่อนไหวในนามนิติราษฎร์ได้สิ้นสุดลง ภายหลังการเกิดขึ้นของพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งเงื่อนไขของการตั้งพรรคการเมืองจะมีความสอดคล้องกัน ทางอุดมการณ์อยู่บ้าง แต่ถือเป็นเรื่องปกติในการขับเคลื่อนการเมือง ที่แต่ละกลุ่มจะมีเป้าหมาย เดียวกันแต่วิธีการผลักดันข้อเรียกร้องให้ประสบความสำเร็จหรือการได้มาซึ่งอำนาจรัฐอาจมีวิธีการที่

แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ การเกิดขึ้นของพรรคอนาคตใหม่จึงผลักดันให้การเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ เสมือนหยุดลง

6.1.2 พรรคอนาคตใหม่กับการหลบลี้กลไกของรัฐเข้าสู่ระบบการเมืองแบบปกติ

ดังที่นำเสนอในหัวข้อข้างต้นว่า ภายหลังจากเข้ายึดอำนาจของคณะคสช. ในปี 2557 นักกิจกรรม นักวิชาการ นักเคลื่อนไหว ตลอดจนพันธมิตรโครงสร้างของคณะนิติราษฎร์ที่งานชิ้นนี้เรียกว่า “กลุ่มคณะราษฎร์รุ่นที่ 2” เมื่อแสดงออกด้วยการต่อต้านอำนาจรัฐด้วยวิธีต่างๆ จึงมักจะถูกกลไกของรัฐ (State apparatus) เข้าปราบปราม เช่น การจับกุมปรับทัศนคติ พร้อมทั้งใช้กลไกในเชิงกฎหมายอย่างมาตรา 112 มาตรา 44 และการใช้พระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์เข้าควบคุม อาจกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม รวมถึงกลุ่มอารยะขัดขืนอื่นๆ ต่างล้มเหลวในวิถีทางแบบการเมืองนอกระบบ (External Politics) หากประเมินด้วยตัวชี้วัดในระยะสั้น ในขณะที่บทบาทของกลุ่มนิติราษฎร์ที่เสมือนหยุดการเคลื่อนไหวชั่วคราว แม้จะมีสมาชิกทำหน้าที่วิเคราะห์ข้อกฎหมายและประเด็นทางการเมืองอยู่บ้าง แต่ไม่ได้นำเสนออย่างเป็นทางการในชื่อนิติราษฎร์ โดยบทบาทสำคัญก่อนการปิดตัวของกลุ่มคือ การออกแถลงการณ์เพื่อชี้แจงให้ประชาชนได้รับทราบเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดจากการลงประชามติรับรัฐธรรมนูญในช่วงปี 2559 โดยแถลงการณ์ในส่วนนี้กลายเป็นประเด็นสำคัญเมื่อกลุ่มนักศึกษาที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ถูกจับกุม มีหลักฐานว่าพวกเขาออกแจกใบปลิวที่มีเนื้อความแถลงการณ์ของนิติราษฎร์ในการณรงค์ ซึ่งปิยบุตร แสงกนกกุล ถึงกับตัดพ้อว่า บางครั้งบทบาทนักวิชาการที่ผ่านมามีอาจทำให้ผู้ที่สนใจการเมือง รู้เท่าทันการใช้อำนาจในทางมิชอบผ่านกฎหมายอยู่บ้าง ทว่าโดยส่วนใหญ่ถูกศิษย์ลูกหาที่จบไปทำงานในระบบราชการ พวกเขาถูกตีกรอบด้วยสภาพแวดล้อมแบบอำนาจนิยม มีโอกาสสูงที่พวกเขาจะกลายเป็นกลไกของรัฐเอง ดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า

“แต่พอหลังปี 2557 เราเริ่มรู้สึกไม่สนุกตรงที่ว่า สุดท้ายสิ่งที่เราสอน สิ่งที่บรรยายสิ่งที่ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ มันอยู่แค่ในหนังสือและห้องเรียน เราสอนสิ่งที่ถูกต้องไป นักศึกษารู้ว่าอะไรเป็นอะไร แต่เมื่อจบการศึกษา ภายใต้อำนาจแบบการปกครองเป็นแบบนี้ สภาพสังคมเป็นแบบนี้ อำนาจเผด็จการทหารที่ครองอำนาจแบบนี้ เมื่อออกไปทำงาน จะรับราชการหรือทำในบริษัทเอกชน เขารู้ว่าอะไรถูกผิดแน่นอน แต่ใครจะกล้าแสดงออกบ้าง.....ไปๆ มาๆ ผมสอนเพื่อให้นักเรียน

กลายเป็นกลไกของรัฐ.....ผ่านไปนานวันๆ ก็ถูกดูดซับดูดกลืนจนกลายเป็นระบบนี้
ได้” (ปิยบุตร แสงกนกกุล ให้สัมภาษณ์ใน The Matter, 2562)

แม้ปิยบุตรนำเสนอเพิ่มเติมในทำนองว่า เขารู้สึกภาคภูมิใจกับการเคลื่อนไหวในชื่อนิติราษฎร์
แต่ด้วยวิกฤตในห้วง 2549 เป็นต้นมา เขาเห็นว่าการเคลื่อนไหวจะต้องถูกยกระดับ โดยกล่าวว่า

“ผมภูมิใจในบทบาทของตัวเองที่เป็นส่วนหนึ่งในการก่อตั้งคณะนิติราษฎร์
เพราะเราได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหา วิกฤตการณ์การเมืองไทยที่ผ่านมาไม่ใช่เรื่องของฝ่าย
นั้นฝ่ายนี้แล้ว มันพัวพันกับเรื่องกฎหมายด้วย บางคนบอกว่ากฎหมายว่ายไงก็ต้อง
เป็นไปตามนั้น แต่เอาเข้าจริง กฎหมายเป็นเครื่องมือให้กับกลุ่มอำนาจหนึ่ง
เอาไปใช้ เราออกมาเสนอความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ก็เพื่อขยับเพดานในการ
ทำงานทางความคิดเรื่องนี้” (ปิยบุตร แสงกนกกุล ให้สัมภาษณ์ใน The Matter,
2562)

ผู้เขียนเห็นด้วยในประเด็นที่ขีดเส้นได้ว่า การเคลื่อนไหวของคณะนิติราษฎร์เป็นการขยับ
เพดานทางกฎหมายให้สูงขึ้น บางงานกล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า “พวกเขาคือผู้จุดไฟในสายลม” อัน
หมายถึงการชี้ประเด็นทางกฎหมายอันแหลมคมภายใต้สภาวะที่ถูกต่อต้านอย่างหนัก เช่นในประเด็น
เสนอแก้ไขมาตรา 112 และการวิพากษ์ระบบศาล โดยถือได้ว่าการเคลื่อนไหวด้วยลักษณะดังกล่าว
ของนิติราษฎร์คือผลสะท้อนทางการเมือง (Political impact) ในอีกด้านหนึ่ง แม้จะแสดงถึง
ข้อบกพร่องในหลายส่วน ทว่าเมื่อพิจารณาจากการให้สัมภาษณ์หลังการหยุดเคลื่อนไหวในนามนิติ
ราษฎร์ของเหล่าสมาชิก โดยเฉพาะ 2 แกนนำคนสำคัญ (วรเจตน์และปิยบุตร) ทั้งคู่กลับแสดงถึง
แนวคิดที่แตกต่างกัน โดยบทสัมภาษณ์ของปิยบุตรในปี 2563 นำเสนอในเชิงว่า การทำหน้าที่ในฐานะ
นักวิชาการได้เสร็จสิ้นแล้ว แต่บทบาทที่จะต้องทำเพิ่มคือการเล่นการเมืองในระบบปกติด้วยตั้งพรรค
การเมือง ซึ่งมีร่องรอยว่าการเลือกที่จะทำการเมืองในระบบ (Internal Politics) เป็นผลมาจาก
บทเรียนจากการเคลื่อนไหวในอดีต โดยโครงสร้างกลไกรัฐที่คณะรัฐประหารสร้างขึ้น ล้วนเป็น
อุปสรรคที่ตีกรอบให้พฤติกรรมของคนในรัฐนั้นต้องปฏิเสธการเมืองแบบนอกระบบ (External
Politics)

ลักษณะในข้างต้นถูกยืนยันทางทฤษฎีในงานสำคัญของประภาส ปิ่นตบแต่ง ที่สรุปประเด็นดังกล่าวว่า “การเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม (Social Movement) ในประเทศไทย แม้จะมีวิธีการโดยส่วนใหญ่ที่ถูกกฎหมาย สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย แต่มักถูกเหมารวมว่าผิดกฎหมาย เนื่องจากการกระทำการเมืองแบบนอกระบบ (External Politics) อันมียุทธวิธีในการต่อต้านอำนาจรัฐแบบต่างๆ เช่น การประท้วง การเผาหุ่น พิธีสาปแช่ง ต่างเป็นการกระทำที่ไม่คุ้นชินด้วยอยู่ในสถานะประเทศประชาธิปไตยในโลกที่ 3 แม้จะมีการบัญญัติว่าเป็นการเคลื่อนไหวโดยสันติวิธีชอบด้วยรัฐธรรมนูญก็ตาม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 173) ความสำคัญดังกล่าวนี้จึงสอดคล้องกับทหสัมภาษณ์ของปิยบุตร ในการนำเสนอเหตุผลในการตั้งพรรคการเมืองว่า

“ผมคุยกับคุณธนธรบ่อยๆ เราร่วมกันรณรงค์เรื่องโหวตไม่รับประชามติ แต่ไม่สำเร็จแบบนี้ต้องทำอะไรสักอย่าง เลยปรึกษากัน **ทีแรกจะให้เป็น social movement สุดท้ายด้วยอะไรหลายๆ อย่าง จังหวะเวลา พฤติกรรมของคนในสังคมไทย ไม่น่าจะนิยมเรื่อง social movement นั้นสร้างเป็นพรรคแล้วลงสมัครละกัน..... สุดท้ายก็ออกมาเป็นพรรคอนาคตใหม่”** (ปิยบุตร แสงกนกกุล ให้สัมภาษณ์ใน The Matter, 2562)

ในขณะที่วรเจตน์ ภาคีรัตน์ หัวหน้ากลุ่มนิติราษฎร์ แม้จะมีการให้สัมภาษณ์บ่อยครั้ง แต่เขายังคงยืนยันคำเดิมทุกครั้งเพื่อบอกว่าการทำงานทางความคิดของเขาจะกระทำในฐานะนักวิชาการเท่านั้น การกระทำในนามนิติราษฎร์ขบวนแรกถือไว้เสร็จสิ้นไปแล้ว จึงขอพักไว้ก่อน (ชั่วคราว) และยังไม่สามารถตอบได้เช่นกันว่าจะมีการรวมตัวอีกครั้งหรือไม่ โดยวรเจตน์ได้กล่าวถึงการปรึกษาหารือระหว่างตัวเขาและปิยบุตรในประเด็นของการตั้งพรรคการเมืองว่า

“ผมก็ไม่ถึงกับเชียร์และไม่ถึงขนาดห้าม ตอนที่เขาเริ่มทำพรรค เขาไม่ได้คุยกับผมมาคุยกับผมตอนที่ตัดสินใจแน่นอนแล้ว เขาเพียงแต่ถามผมว่า ถ้าจะทำพรรค ควรลงเลือกตั้งในครั้งนี้นะหรือรอไปก่อน ผมก็บอกว่า ถ้าตัดสินใจว่าจะทำพรรคการเมือง คุณไม่ลงเลือกตั้งไม่ได้แน่นอนว่าภายใต้กติกาแบบนี้มีข้อจำกัดเยอะให้คิดให้ดี...ผมแค่ถามเขาว่าเป็นอิสระหรือเปล่า หากไม่เป็นอิสระก็อย่าทำ เขาบอกว่าอิสระ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับใคร ผมก็บอกว่า ตามสบาย ทำในสิ่งที่อยากทำ ผมรู้ว่าเขามี

passion ทางการเมือง ผมไม่ได้มี passion ทางการเมืองเหมือนเขา อันนี้อาจเพราะวัยที่ต่างกัน” (Matichon online, 2561)

โดยจะสังเกตได้ว่านอกจากปิยบุตรแล้ว บทบาทของสมาชิกคนอื่นๆก็ไม่ได้แสดงออกถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองอื่นใด จึงเป็นการกลับเข้าสู่สถานะเดิมคือการเป็นนักวิชาการทางกฎหมายด้วยเหตุนี้ ผลสะท้อนภายในขบวนการ (Internal impact) ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือการถอดหมวกนักวิชาการกฎหมายของปิยบุตร แสงกนกกุล ที่ชี้ให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทในการเคลื่อนไหวอันเป็นผลมาจากข้อจำกัดจากบทเรียนในอดีต ประกอบกับการถูกตีกรอบด้วยกลไกรัฐในสภาวะทางการเมืองที่ถูกยึดอำนาจโดยคณะคสช.ที่แม้ว่า “พรรคอนาคตใหม่” จะปรับเปลี่ยนวิถีทางมาใช้ช่องทางระบบการเมืองแบบปกติ แต่ด้วยแรงสั่นสะเทือนจากการเคลื่อนไหวในอดีตทั้งจากตัวนิติราษฎร์เอง และกลุ่มพันธมิตรของขบวนการ ระบบกลไกรัฐจึงทำการคุกคามอยู่ตลอดไม่แตกต่างจากเมื่อตอนทำการเมืองแบบนอกระบบ โดยปิยบุตรให้สัมภาษณ์ว่า

“ตั้งแต่เริ่มตั้งพรรค ผมสำรวจหมดว่ากฎหมายพรรคการเมืองเป็นอย่างไร ผมขออนุญาตเรียกว่าไม่ใช่กฎหมายพรรคการเมือง....แต่มันคือกฎหมายควบคุมพรรคการเมือง กติกา คสช. ขวางเต็มไปหมด....ครั้งหนึ่งยกพลคณะใหญ่ไปเชียงใหม่ พอลงสนามบิน ตำรวจสันติบาลมาทันที และตามเราไปทุกจุด (หัวเราะ) คือเราไปกินข้าวตอนเย็น เขาบอกมาดูความปลอดภัย และตามขอชื่อเบอร์แต่ละคน เจ้าอาวาสที่ดูสถานที่จัดงานก็โดนโทรหาทุกวัน กระทั่งวันหนึ่งหลังจากพักผ่อนหย่อนใจเตรียมจะกลับที่พัก เขายังจะนั่งเฝ้าจนถึงที่สุดเลยเพื่อจะเช็คว่าเราเข้าโรงแรมเรียบร้อยแล้ว ผมกับคุณธนาธรเลยบอกทีเนอะ อย่างนี้ไม่ต้องหารถแล้ว ขึ้นรถตำรวจให้เขาส่งโรงแรมเลย”(ปกป้อง จันวิทย์ สัมภาษณ์ปิยบุตร แสงกนกกุล ใน 101 World, 2561)

ทั้งยังมีรวมถึงเครือข่ายอื่นๆ ของพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งมีหลายส่วนที่ยึดโยงมาจาก “กลุ่มคณะราษฎรรุ่นที่ 2” ก็ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกันที่ว่า

“ฟังดูเหมือนเป็นเรื่องตลก แต่เวลาเราไปที่ไหนเสร็จแล้วกลับ เครือข่ายของเราในพื้นที่ต่างๆ จะได้รับปัญหาขึ้นทันที จะโดนข่มขู่คุกคาม ปรากฏได้ในหลายรูปแบบ เช่นข่มขู่ให้กลัวว่าถ้าคุณตัดสินใจมาอยู่กับพวกนี้ คุณอาจสูญเสียตำแหน่งหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเป็นนักการเมือง หรือแค่จัดเวทีให้คุณธนาธรได้ไปพูดหรือรับฟังปัญหาต่างๆ ผลที่ตามมาคือถูกคำขู่ว่าคุณมีโอกาสที่จะถูกมาตรา 44 ปลดออกจากตำแหน่งนักการเมืองท้องถิ่นที่เป็นอยู่” (ปกป้อง จันวิทย์ สัมภาษณ์ปิบุตร แสงกนกกุล ใน 101 World, 2561)

ดังที่กล่าวมา แม้ปิบุตร แสงกนกกุลจะเป็นคนเดียวจากสมาชิกในทั้งหมด 7 คนของนิติราษฎร์ที่ขับเคลื่อนทางการเมืองต่อ และคงปฏิเสธไม่ได้ว่าบทบาทของเขาจะเป็นผลสะท้อนอันเล็กน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนสมาชิกทั้งหมด แต่เมื่อพิจารณาถึงเครือข่ายที่เข้าร่วมในการก่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มพลังอันหลากหลาย จะสังเกตได้ว่ามีจำนวนไม่น้อยที่ยึดโยงมาจากขบวนการทางสังคมที่เคยเป็นเครือข่ายของคณะนิติราษฎร์ในอดีต ทั้งที่แสดงออกให้เห็นในเชิงอุดมการณ์ รวมไปถึงการมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในบางเงื่อนไข ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงนำไปสู่การอธิบายผลสะท้อนภายนอกขบวนการ (External impact) ที่ชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการปรับเปลี่ยนรูปแบบในการจัดตั้งองค์กร ซึ่งยังตั้งอยู่บนเงื่อนไขที่คล้ายคลึงกันกับคณะนิติราษฎร์ในอดีต ดังการอธิบายต่อไปนี้

6.2 ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นภายนอกขบวนการทางสังคม (external impact)

การเคลื่อนไหวของคณะนิติราษฎร์ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ปี 2554 และเริ่มหยุดนิ่งในช่วงหลังปี 2557 เมื่อถูกตอบโต้โดยกลไกรัฐ (state apparatus) อันเป็นส่วนหนึ่งของระบอบตุลาการภิวัตน์แบบไทย (Judicialization of Thai Politics) ที่ประกอบสร้างขึ้นเพื่อสร้างการครองอำนาจนำ โดยสมาชิกของนิติราษฎร์ส่วนใหญ่ต่างหวนคืนกลับไปทำหน้าที่เดิมนั่นคือ การทำงานทางความคิดผ่านข้อเสนอในเชิงวิชาการในฐานะอาจารย์มหาวิทยาลัยดังเดิม ซึ่งไม่ได้มีลักษณะการขับเคลื่อนทางการเมืองด้วยการผลักดันข้อเสนอในเชิงกฎหมายเช่นการกระทำในนามนิติราษฎร์อย่างในอดีต ในขณะที่ปิบุตร แสงกนกกุล เป็นสมาชิกเพียงหนึ่งเดียวที่ต้องการขับเคลื่อนทางการเมืองต่อ เขาได้เข้าร่วมก่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งมีร่องรอยทางความคิดให้เห็นว่า การเลือกขับเคลื่อนการเมืองในระบบปกติเป็นผลมาจากบทเรียนและข้อจำกัดของการเคลื่อนไหวในอดีต และที่สำคัญคือ วิถีทาง

การเมืองนอกระบบถูกคุกคามอย่างหนักจากกลไกรัฐ จนทำให้กลุ่มพลังทางสังคมทั้งหลายไม่สามารถเติบโตได้ในยุคศสข. นั่นจึงกลายเป็นเหตุผลที่ทำให้การตั้งพรรคอนาคตใหม่ถือกำเนิดขึ้น และมีสมาชิกจำนวนไม่น้อยที่มาจากขบวนการทางสังคมที่เคยล้มเหลวมาเมื่อครั้งการต่อต้านคณะรัฐประหารเมื่อปี 2549 และปี 2557 ประกอบกับเมื่อพิจารณาแก่นนำหลักในการก่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ทั้ง 3 คน อย่างธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ปิยะบุตร แสงกนกกุล และชัยธวัช ตุลาธน เราจะพบความเชื่อมโยงบางประการระหว่างพรรคอนาคตใหม่และคณะนิตราชฎร์ ด้วยความสำคัญเหล่านี้จึงเป็นที่น่าสนใจว่า หากมองถึงความเชื่อมโยงในทางอุดมการณ์ ผลสะท้อนภายนอกขบวนการของนิตราชฎร์ อาจมาจากคำถามที่ว่า “พรรคอนาคตใหม่มีจุดร่วมทางอุดมการณ์กับกลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆในการสร้างพรรคอย่างไร” โดยมีตัวแสดงสำคัญคือปิยะบุตร แสงกนกกุล มีการนำเสนอดังนี้

6.2.1 ร่องรอยความคิดและทฤษฎีทางการเมืองในการก่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ของปิยะบุตร แสงกนกกุล

“ที่ต่างจากชีวิตนักวิชาการมากคือเรื่องปริมาณคนฟัง ตอนเป็นนักวิชาการ สอนหนังสือบรรยายในห้องเรียนใหญ่สุดก็มีคนฟังสี่ห้าร้อย ถ้าปริญญาโทก็บรรยายได้สักแต่ห้องเรียนเล็กลง เสรีภาพในการแสดงออกสูง แต่ฐานคนฟังจำกัด ประมาณยี่สิบคน แต่แม้กระนั้นก็ตาม เวลาเราจัดกิจกรรมเมื่อก่อน ตอน ‘นิตราชฎร์’ ก่อตั้งขึ้นมา ดำรงจรรยาที่ตามเฝ้าเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม มันก็ยังมีเกราะคุ้มกันของนักวิชาการซึ่งอำนาจต่างๆ ยังปล่อยให้เราได้แสดงออกอยู่บ้าง แต่พอมาเป็นนักการเมือง สิ่งที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนคือเพดานลดต่ำลง ซึ่งมันก็แลกด้วยจำนวนคนฟัง คนติดตาม มีคนเชื่อมากยิ่งขึ้น” (ปิยะบุตร แสงกนกกุล ให้สัมภาษณ์ใน The Matter, 2562)

หากพิจารณาถึงบทบาทของสมาชิกคณะนิตราชฎร์ในแต่ละคน จะเห็นได้ว่ามีบทบาทหน้าที่ซึ่งแตกต่างกัน โดยวรเจตน์ ปิยะบุตร ธิระ ฐาปนันท์ และปุนเทพ ที่ถนัดในเรื่องกฎหมายมหาชน ก็จะเป็นแกนหลักในการจัดทำร่างข้อเสนอดังๆ ส่วนสมาชิกคนอื่นๆ เช่น สาวตรี และจันทิรา ที่ถนัดในด้านกฎหมายอาญาก็จะนำเสนอประเด็นทางกฎหมายในอีกลักษณะหนึ่ง แต่หากจะกล่าวถึงว่า ใครคือสมาชิกที่ถูกพูดถึงมากที่สุด ซึ่งเป้าหมายของสื่อมวลชนน่าจะอยู่ที่สมาชิก 2 คนแรกอย่างวรเจตน์ ในฐานะหัวหน้ากลุ่ม และปิยะบุตรที่มีปัจจัยในด้านรูปลักษณ์ที่ดูทันสมัย สามารถดึงดูดชนชั้นกลางใน

เมืองให้เข้าฟังการสัมมนาและแถลงการณ์ได้ในจำนวนมาก (จาตุรงค์ สุทวาทันและคณะ, 2563: 243-262) ซึ่งในงานของ McCargo, D and Tunruangporn, P (2015) ถึงกับนำเสนอว่า บทบาทดังกล่าวแตกต่างจากนักวิชาการยุคก่อนๆ แม้ในมุมมองของฝ่ายตรงข้าม (Counter Movement) ที่เป็นฝ่ายต่อต้านนิติราษฎร์ ซึ่งนอกจากจะเน้นโจมตีที่ตัวขบวนการแล้ว ในด้านตัวบุคคล วรเจตน์และปิยบุตร ต่างถูกคุกคามด้วยวิธีการที่รุนแรงแทบไม่ต่างกัน

ในขณะที่ปิยบุตร นอกจากมีชื่อเสียงในฐานะสมาชิกนิติราษฎร์ด้วยแล้ว เขาเริ่มเป็นที่สนใจมากยิ่งขึ้นในทางการเมือง เนื่องจากเขาได้นำเสนอประเด็นในเรื่อง “กษัตริย์ศึกษา” จากการบรรยายในหัวข้อ “การเมือง ความยุติธรรม สถาบันกษัตริย์” เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2556 โดยมีข้อกล่าวหาในเชิงว่าปิยบุตรดูหมิ่นสถาบันกษัตริย์ไทย ดังที่เคยนำเสนอว่า “สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่มีความชอบธรรม เพราะไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง และสถาบันกษัตริย์มีความเป็นทราชอยู่ในตัวเอง” แม้ตัวเขาจะออกมาโต้แย้งว่า เป็นความพยายามของกลุ่มผู้ต่อต้านในการตัดคลีการบรรยายของเขา มาเพียงบางส่วน และคัดข้อความมาบางประโยค เพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจผิด เพราะคำพูดดังกล่าวมาจากข้อเท็จจริงทางวิชาการที่อธิบายผ่านบริบทของการปฏิวัติฝรั่งเศสก็ตาม ด้วยความเข้าใจในลักษณะดังกล่าว ปิยบุตร แสงกนกกุล จึงตกเป็นเป้าโจมตีของฝ่ายตรงข้ามในฐานะ “สมาชิกคนสำคัญของกลุ่มนักกฎหมายล้มเจ้า” และเมื่อเข้าสู่สนามการเมือง คราบโคลงจากการเคลื่อนไหวในอดีตยังคงตัวมาถึงการเป็นเลขาธิการพรรคอนาคตใหม่ ด้วยเหตุนี้ ปิยบุตร แสงกนกกุล จึงมีความสำคัญในฐานะผู้นำทางความคิดที่อาจสะท้อนถึงร่องรอยทางความคิดบางประการจากคณะนิติราษฎร์ไปสู่กลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆ ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพรรคอนาคตใหม่

อย่างไรก็ดี เมื่อค้นไปยังบทสัมภาษณ์ของปิยบุตรถึงแนวคิดในการตั้งพรรค จะพบได้ว่ามี 2 ทฤษฎีสำคัญที่เขานำมาประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนทางการเมืองในพรรคอนาคตใหม่ โดยแนวคิดแรกคือ **ทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory)** ของอันโตนิโอ กรัมสซี ปรัชญาเมธีของอิตาลี โดยเขานำเสนอในทำนองว่า วิฤตติการณ์ทางการเมืองตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา คือวิฤตติการณ์ของอำนาจนำ (Crisis of Hegemony) ซึ่งหมายความว่า ชนชั้นนำในสังคมที่เคยได้รับการยอมรับนับถืออยู่มาวันหนึ่งถูกประชาชนเริ่มตั้งคำถามถึงความชอบธรรมในการปกครอง ผู้คนเริ่มไม่เชื่อฟัง อำนาจโน้มนำทางความคิดเริ่มใช้งานไม่ได้ ชนชั้นปกครองจึงเริ่มใช้กลไกรัฐในการเข้าควบคุม เช่น ตำรวจ ศาล ทหาร คุณ กลุ่มพลังอำนาจใหม่ที่ต้องการเข้าสู่การนำจึงต้องมีการปะทะกัน โดยปิยบุตร ให้สัมภาษณ์ถึงแนวคิดนี้ว่า

“กรัมซีบอกว่าถ้าคุณต้องการสร้างอำนาจนำ (Hegemony) ให้สำเร็จ ต้องทำงาน ผ่านด้าน Civil Society เป็นหลัก ใช้อำนาจอ่อน (soft power) ทำให้คนเชื่อและ ปฏิบัติตาม คิดเองอยู่แล้วว่าต้องทำ โดยที่ไม่ต้องใช้กลไกรัฐเข้าบังคับ แต่เมื่อใดก็ตามที่อำนาจนำเริ่มสั่นคลอน คนเริ่มไม่ฟัง ไม่เชื่อ ไม่ปฏิบัติตาม รัฐก็ต้องหันมาใช้ด้าน Political Society เพื่อปราบปราม” (ปกป้อง จันวิทย์ สัมภาษณ์ปิยนุตร แสงนกกุล ใน 101 World, 2561)

คำอธิบายดังกล่าวเมื่อลองนำมาแทนค่าผ่านสมมุติฐานในงานศึกษาชิ้นนี้ อาจสามารถเปรียบเปรยได้ว่าวิกฤตการณ์ทางการเมืองก่อนการรัฐประหารปี 2549 ผู้ครองอำนาจไม่สามารถใช้อำนาจอ่อน (soft power) เพื่อครองการนำได้ จึงเกิดการใช้กลไกรัฐเข้าควบคุมประชาชนในรูปแบบต่างๆ ทั้งการรัฐประหารโดยกองทัพในปี 2549 และตุลาการภิวัตน์แบบไทยโดยฝ่ายศาล นั่นจึงเป็นที่มาของการเกิดขึ้นของคณะนิติราษฎร์ที่พยายามเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจในลักษณะดังกล่าว ซึ่งในทางทฤษฎีมีการอธิบายเพิ่มเติมว่า การพยายามเข้าครองอำนาจจะใช้อำนาจจากกลไกรัฐเพื่อยึดอำนาจทางกายภาพอย่างเดียวไม่ได้ (War of Movement) แต่จะต้องครอบครองด้านความคิดของผู้คนด้วย ดังจะเห็นได้ว่า แม้จะมีการรัฐประหารในปี 2549 และเมื่อมีการเลือกตั้งประชาชนส่วนใหญ่ก็แสดงว่าชนชั้นนำไม่สามารถครอบครองทางความคิดได้ ทฤษฎีกรัมซีจึงบอกว่าต้องทำงานผ่าน “สงครามทางความคิด” (War of Position) ซึ่งบทบาทดังกล่าวเราจะเห็นได้ว่าปิยนุตรให้ความสำคัญกับการนำเสนอประเด็นในทางความคิด อันจะเห็นได้จากการเคลื่อนไหวในช่วงการเป็นนิติราษฎร์ ที่มีข้อเสนอจากงานของกมลวรรณ ชื่นชูใจ (2563) ยืนยันว่า บทบาทของนิติราษฎร์เป็นการเปิดกรงทางความคิดให้ประชาชนตื่นรู้กับลักษณะกฎหมายที่ไม่ชอบธรรมของเหล่า “เนติบริกร” (ในงานชิ้นนี้อธิบายว่าเป็น นักกฎหมายผู้รับใช้กลไกรัฐ) แม้จะมองเห็นข้อบกพร่องในหลายประเด็นเมื่อวิเคราะห์ผ่านแว่นขบวนการทางสังคม

แนวคิดต่อมาที่ปิยนุตรมักนำเสนอผ่านสื่อต่างๆคือ **แนวคิดห่วงโซ่แห่งการเทียบเท่า เชื่อมโยงหรือ Chain of Equivalence** ซึ่งมาจากนักคิดฝ่ายซ้ายที่ชื่อว่า “เอร์เนสต์ ลาคลาว (Ernesto Laclau) และชองตาล มูฟ (Chantal Mouffe)” ภาพรวมในข้างต้นเป็นการครุ่นคิดว่า นอกจากการทำการเมืองผ่านความคิดที่เคยทำมาแล้ว เมื่อต้องก่อตั้งพรรคการเมืองเขาจึงเห็นว่า “ควรจะต้องลงมือปฏิบัติจริง” ซึ่งเมื่อเกิดวิกฤติแห่งอำนาจนำ (Crisis of Hegemony) พรรคอนาคตใหม่คือหนึ่งในเครื่องมือเพื่อเข้าสู่อำนาจ โดยแนวคิด Chain of Equivalence เกิดจากการวิเคราะห์

กรณีศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองในฝั่งยุโรป กล่าวคือหลังจากการสิ้นสุดสงครามเย็น ชัยชนะทางอุดมการณ์ของสหรัฐอเมริกาต่างปีบคืบให้ประเทศอื่นๆ เดินตามรอยผู้ชนะนั่นคือ “อุดมการณ์แบบเสรีนิยมใหม่” (Neoliberalism) ระบอบทางการเมืองของประเทศต่างๆจึงให้ความสำคัญไปที่การเลือกตั้ง นโยบายของพรรคแบบฝ่ายซ้ายกลางหรือขบวนการกลางก็แทบไม่มีความแตกต่าง ดังนั้นไม่ว่าจะเลือกพรรคใดผลก็คือเหมือนเดิม ในขณะที่พรรคฝ่ายขวาที่เริ่มชนะเลือกตั้งได้ในหลายประเทศ จะสังเกตได้ว่านโยบายหลักๆกลับเป็นการหวนคื้นการชูประเด็นปกป้องผลประโยชน์ของชาติ โดยที่พรรคฝ่ายซ้ายยังคงหมกมุ่นอยู่กับการปฏิวัติบนฐานคิดมาร์กซิสต์ในแบบดั้งเดิม ดังการอธิบายของปิยบุตรที่ว่า

“ทุกวันนี้โลกเผชิญกับประเด็นปัญหาใหม่ๆ ที่น่าสนใจเต็มไปหมด เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางเพศ แต่เวลาคุยกับพรรคฝ่ายซ้ายก็จะได้คำตอบว่า เฮ้ย ถูกต้องเห็นด้วย สุดยอด แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องเล็ก แก่นกลางของปัญหามันต้องปฏิวัติชนชั้นกรรมาชีพก่อน ให้ชนชั้นกรรมาชีพเป็นคนนำเสร็จแล้วคุณก็จะอยู่ในวิธีคิดแบบเดิม กีดกันคนเล็กคนน้อยออกไป พวกขวาจัดก็ตามไปเก็บคนกลุ่มนี้ด้วยการปลุกระดมให้คลังชาติขึ้นมา ดังนั้นจึงไม่แปลกใจเลยที่คนเคยเลือกพรรคคอมมิวนิสต์หลายคน มาวันนี้สวีกกลับไปเลือกพรรคขวาจัด”

(ปกป้อง จันวิทย์ สัมภาษณ์ปิยบุตร แสงกนกกุล ใน 101 World, 2561)

ด้วยเหตุนี้ ลาคลาว และมูฟ จึงนำเสนอว่า แนวคิดฝ่ายซ้ายจึงต้องนำเสนอทางเลือกใหม่ โดยมีการเรียกว่า แนวทางประชานิยมแบบซ้าย (Left Populist) ซึ่งแตกต่างจากประชานิยมแบบขวา (Right Populist) คือ ผู้นำของประชานิยมแบบซ้ายไม่ปลุกระดมเรื่องชาตินิยม แต่มีภารกิจสำคัญในการหลอมรวมผู้คนทั้งหมดที่ได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ ไม่ว่าคุณจะเป็นแรงงานอพยพ ข้าราชการ นักศึกษา หรือ LGBTQ ก็ตาม ประกอบกับการจัดแบ่งความขัดแย้งด้วยอุดมการณ์แบบซ้ายขวาในอดีต จำเป็นต้องแบ่งแบบใหม่ในแนวขวาง (transversal) เพื่อดึงความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคมที่เรียกว่า “Social demand” ซึ่งแตกต่างจากฐานคิดดั้งเดิมที่ต้องเริ่มการเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นกรรมาชีพ การหลอมรวมดังกล่าวจึงจะต้องประกอบไปด้วยผู้คนที่มีความหลากหลายในเชิงอุดมการณ์ แต่ถูกกลืนรวมภายใต้ระบบเสรีนิยมประชาธิปไตยเหมือนกัน เมื่อความ

เดือร้อนทุกฝ่ายกลายมาเป็นจุดร่วม กลุ่มคนส่วนใหญ่เหล่านี้จึงมีโอกาสนในการต่อรองกับชนชั้นนำ ส่วนน้อยที่ครองอำนาจทางการเมือง

หลักคิดทางทฤษฎีในข้างต้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย ซึ่งปิยบุตร พยายามนำเสนอผ่านบทสัมภาษณ์ในลักษณะที่ว่า แม้บริบทการเมืองยุโรปจะไม่เหมือนการเมืองไทยแบบเต็มร้อย แต่วิกฤตที่ผ่านมาตั้งแต่การรัฐประหาร 2549 มีความคล้ายคลึงกันในบางประเด็น โดยอาจเปลี่ยนจากอุดมการณ์ซ้ายกับขวา มาเป็น “เหลืองกับแดง” การแบ่งแยกความขัดแย้งดังนี้ ชี้ชัดว่าทั้งสองกลุ่มไม่สามารถประนีประนอมกันได้ การยึดอำนาจโดยชนชั้นนำจึงมีให้เห็นอย่างสม่ำเสมอ แม้กระทั่งเปลี่ยนผ่านไปสู่การเลือกตั้งหลายครั้ง อีกฝ่ายที่พ่ายแพ้ก็จะทำการต่อต้าน จนนำไปสู่การยึดอำนาจเช่นเคย ทว่าปิยบุตรจึงนำเสนอว่าแนวคิด Chain of Equivalence เป็นหลักในการตั้งพรรคอนาคตใหม่ว่า การที่จะเข้าถึงอำนาจรัฐได้ด้วยการเลือกตั้ง จะต้องหลอมรวมความต้องการร่วมจากคนทั้ง 2 อุดมการณ์เพื่อหา social demand โดยมีหลักฐานว่าปิยบุตรได้รับแนวคิดนี้จากการลงพื้นที่หาเสียงว่า

“ผมไปเจอชาวประมงที่ภาคใต้ เขาก็ไม่ชอบรัฐบาลชุดนี้ที่ไปจัดการประมง แล้วภาคใต้เป็นฐานคะแนนของใครคุณก็ทราบดี ผมไปอยู่ภาคใต้ เขาก็ไม่ชอบมาตรการเรื่องความเหลื่อมล้ำ เรื่องทุนผูกขาดกินรวบทั้งประเทศ คนอีสานก็ไม่ชอบทุนผูกขาดกินรวบทั้งประเทศ คนเหนือก็ไม่ชอบทุนผูกขาดกินรวบทั้งประเทศ ภาคใต้บอกว่าเขาอยากทำธุรกิจอะไรเล็กๆ ก็โดนทุนผูกขาด – เหนือก็บอก อีสานก็บอก คิดแบบเดียวกันดังนั้นมันคือความต้องการร่วมกัน แต่พอคุณใส่เสื้อคนละสี คุณหยิบนวมต่อยกันเลย ต่อยไปต่อยมามันเข้าทางอำนาจทหาร เฮ้ย... เอาใหม่ ถอดเสื้อออกถามตัวคุณเองว่าโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินไทยชุดความขัดแย้ง 14 ปีนี้มันทำให้คุณเสียอะไรไป แล้วคุณอยากให้สังคมไทย อนาคตใหม่เป็นแบบไหนที่คุณต้องการ นี่คือไอเดียที่เราทำตรงนี้ขึ้นมา” (ปกป้อง จันวิทย์ สัมภาษณ์ปิยบุตร แสงกนกกุล ใน 101 World, 2561)

ดังที่กล่าวมาผู้เขียนนำเสนอว่า ทั้งแนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) และแนวคิดห่วงโซแห่งความเชื่อมโยง (Chain of Equivalence) คือร่องรอยทางทฤษฎีที่ปิยบุตร แสงกนกกุล นำมาใช้เป็นแนวทางในการตั้งพรรคอนาคตใหม่ หากจะมีเพิ่มเติมก็คือ ในบางบทสัมภาษณ์เขามักจะนำเสนอว่า

ในเชิงต้นแบบของพรรคการเมือง (Role Model) ที่ประยุกต์ใช้ทฤษฎีจนประสบความสำเร็จมาแล้ว เขามักยกกรณีความสำเร็จของพรรคโปเดมอส (Podemos) ในสเปน และพรรคลาฟรอนซ์ อินซุมิส (La France Insoumise) ที่ฝรั่งเศส โดยทั้ง 2 พรรคมีลักษณะบางประการคล้ายคลึงกับพรรคอนาคตใหม่ เช่น การได้อันดับสามในการเลือกตั้งของพรรคโปเดมอส และพรรคลาฟรอนซ์ อินซุมิส ต่างมีแกนหลัก เป็นอดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยเช่นเดียวกัน แม้ในระยะยาวจะเห็นได้ว่า พรรคในลักษณะดังกล่าวอาจไม่สามารถยืนระยะได้นานในทางการเมืองก็ตาม

อย่างไรก็ดี จากบทสัมภาษณ์ล่าสุดในปี 2566 ปิยบุตรนำเสนอว่า พรรคอนาคตใหม่ถูกสร้างโดยยึดหลักสำคัญ 3 ข้อซึ่งเป็นผลจากการประยุกต์ทฤษฎีสำคัญในการอธิบายในข้างต้นคือ **หนึ่งต้องเป็นพรรคแบบอุดมการณ์ (Ideological base) สองการเป็นพรรคแบบยุทธศาสตร์ (Strategy Party) และสามการเป็นพรรคแบบมวลชน (Mass Party)** ดังเมื่อพิจารณาจากการก่อร่างพรรคอนาคตใหม่ เราจะเห็นได้ถึงกลุ่มผู้เข้าร่วมพรรคอันที่มากลุ่มอันหลากหลาย เช่น กลุ่มพลังที่ยึดโยงมาจากคณะราษฎรรุ่นที่ 2 ที่เคยเป็นพันธมิตรกับคณะนิติราษฎร , กลุ่มพลังที่ถูกขับเคื้อนมาจากขบวนการแรงงาน , กลุ่มพลังที่เติบโตมาจากภาคประชาสังคม หรือแม้แต่กลุ่มที่เคยเป็นขบวนการกปปส. ที่เคยเป็นผู้ต่อกรกับคณะนิติราษฎรในฐานะ (Counter Movement) โดยตรง ซึ่งมีการอธิบายในหัวข้อต่อไปนี้

6.2.2 พรรคอนาคตใหม่ กับการหลอมรวมของกลุ่มพลังทางสังคมผ่านแนวคิดห่วงโซ่แห่งความเชื่อมโยง (Chain of Equivalence)

งานชิ้นล่าสุดที่ศึกษากรณีของนิติราษฎรของกมลวรรณ ชื่นชูใจ นำเสนอว่า “พรรคอนาคตใหม่เป็นภาพลักษณ์ของคนหนุ่มสาวผู้ได้รับการศึกษาที่ประกอบด้วย วิศวกร/นักกฎหมาย/นักเศรษฐศาสตร์/NGO/นักวิชาการ/สื่อมวลชน/นักธุรกิจ/นักเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับท้องถิ่น หรือกระทั่งตัวแทนของ “คนชายขอบ” ที่ไม่เคยมีที่ยืนในสังคมไทย เป็นพรรคการเมืองประวัติศาสตร์ของการเมืองไทยต้องบันทึกไว้ว่า “ใหม่ทั้งพรรคและคน” ด้วยไม่เคยมี ส.ส. คนใดเคยได้รับเลือกตั้งมาก่อน” (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 108) การสรุปในข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ร่องรอยการประยุกต์แนวคิดของปิยบุตร ในแนวคิดห่วงโซ่แห่งความเชื่อมโยง (Chain of Equivalence) อาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดความหลากหลายในพรรคอนาคตใหม่ ด้วยการจัดแบ่งชุดความขัดแย้งของคนในสังคมแบบใหม่ที่เรียกว่า “Social Demand”

ทั้งนี้ ข้อสรุปของกมลวรรณ ซึ่งนำเสนอว่า นโยบายต่างๆของพรรคอนาคตใหม่มีร่องรอยมาจากคณะนิติราษฎร โดยใช้การวิเคราะห์ผ่านบทสัมภาษณ์ของวรเจตน์ (หัวหน้ากลุ่มนิติราษฎร) ที่

เสนอว่า “รัฐธรรมนูญที่จะเกิดขึ้นใหม่นั้นอย่างน้อยจะต้องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ ปฏิรูปสถาบันทางการเมือง ปฏิรูปองค์กรตุลาการ องค์กรอิสระ ปฏิรูปกองทัพ ทั้งหมดนี้จะต้องทำพร้อมกัน” (วรเจตน์, 2555) เมื่อพรรคอนาคตใหม่พยายามชูนโยบายต่างๆ เช่น การผลักดันคณะกรรมการชุดต่างๆ เช่น ด้านความมั่นคง ด้านกฎหมาย ผลกระทบจาก ม.44 และการด้านรัฐประหาร แม้จะมีความสอดคล้องกันกับข้อเสนอของวรเจตน์อยู่บ้าง ว่าจะต้องปฏิรูปอำนาจเชิงโครงสร้างต่างๆ แต่ร่องรอยเหล่านี้ยังขาดความเชื่อมต่อให้เห็นในลักษณะของการก่อรูป ว่าการผลักดันนโยบายต่างๆในสภาของพรรคอนาคตใหม่ ว่ามีพัฒนาการอย่างไร เป็นผลสะท้อนจากนิติราษฎร์ด้วยแถมไหน แม้มีอาจปฏิเสธถึงความสอดคล้องดังกล่าว แต่ผู้เขียนเห็นแย้งว่า การก่อรูปในเชิงนโยบายของพรรคที่ถูกนำเสนอว่ามาจากนิติราษฎร์เห็นควรว่า การศึกษาผ่านแนวทางของปิยบุตร น่าจะเป็นแนวทางการหาคำตอบได้มากกว่า ด้วยตัวเขาแสดงถึงความหนักแน่นในสนามการเมืองได้มากกว่าวรเจตน์ซึ่งประกาศยุติการเคลื่อนไหวลงอย่างเป็นทางการ

บทสัมภาษณ์ในช่องทางพอดแคสต์ของปิยบุตรในปี 2566 เปิดเผยว่า พรรคอนาคตใหม่ให้ความสำคัญกับผู้เข้าร่วมพรรคใน 3 ประเด็นโดยมี “Ideological base” เป็นลำดับแรก โดยอธิบายว่า

“ตั้งแต่การอภิวัฒน์สยาม 2475 จนถึงวันนี้ เราไม่มีพรรคการเมืองที่เป็นพรรคการเมืองจริงๆ ส่วนใหญ่เป็นที่รวมตัวกันของคนที่ไม่ลง สส. เก็บจำนวน สส.ให้เยอะๆ แล้วไปแลกตำแหน่งรัฐมนตรีเท่านั้น” (ปิยบุตร แสงกนกกุลให้สัมภาษณ์ใน the momentum b-holder Podcasts EP37 , 2566)

หากพิจารณาถึงฐานคิดเชิงอุดมการณ์ “Ideological base” ของแกนนำผู้ก่อตั้งพรรคทั้ง 3 คน คือ **ธนาธร ปิยบุตร และชัยวัช** เราจะพบความเชื่อมโยงในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ในหลายแง่มุม โดยเมื่อย้อนไปในช่วงก่อนการรัฐประหารในปี 2549 ทั้ง 3 คนนี้ แม้จะมีที่มาในการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่มีเหมือนกันคือการเป็นนักกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งความยึดโยงกับนิติราษฎร์กับกลุ่มแกนนำคือ นอกจากปิยบุตรที่เป็นอดีตสมาชิกแล้ว ธนาธรและชัยวัช คือสองหุ่นส่วนจากสามคนที่เป็นผู้ก่อตั้งสำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน สื่อสิ่งพิมพ์ทางเลือกที่นำเสนอประเด็นคำถามเชิงวิพากษ์ในประเด็นทางการเมืองไทย ดังที่เคยนำเสนอไปในบทที่ 6 ว่าคณะนิติราษฎร์เกิดขึ้นจากความร่วมมือของอาจารย์มหาวิทยาลัยและได้รับสนับสนุนจากกลุ่มนักกิจกรรมที่มีอุดมการณ์เดียวกันในขณะนั้น และหนึ่งในนั้น

คือ “ธนาพล อิวสกุล” ผู้ร่วมก่อตั้งสำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกันคนที่ 3 ซึ่งจากข้อมูลที่น่าเสนอ “ธนาพล อิวสกุล” คือผู้ออกแบบเว็บไซต์ให้คณะนิติราษฎร์และอยู่ในกลุ่มก่อนเดียวกันในฐานะผู้สนับสนุนนิติราษฎร์ (ในขณะนั้น) โดยธนาพล อธิบายถึงการก่อตั้งสำนักพิมพ์ว่า

“หลังจากออกจากงานผู้ช่วยวิจัย ผมก็มาเริ่มงานใหม่วันที่ 1 ตุลาคม 2545 ถ้าพูดตามตรง เราก็เป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจกัน 3 คน คว้าเงินลงทุนกันเอง ผมก็พอมั่งคั่งอยู่นะ จำได้ว่าลงขันกันคนละ 200,000 บาท สมัยนั้นคอมพิวเตอร์แมคอินทอชเครื่องเดียวก็ปาไป 70,000 กว่าบาทแล้ว 200,000 บาทแบ่งหายไปในพริบตา” (ธนาพล อิวสกุล, 2565)

อนึ่ง แม้สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกันจะเกิดขึ้นในปี 2545 แต่จะเห็นได้ว่าบทบาทการวิพากษ์ประเด็นต่างๆ แสดงให้เห็นถึงการมีทิศทางในเชิงอุดมการณ์ที่คล้ายคลึงกันกับนิติราษฎร์ เพราะเกิดขึ้นในบริบทระยะเวลาเดียวกัน เช่น การต่อต้านการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรมก่อนช่วงรัฐประหารในปี 2549 ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับตอนที่ “กลุ่ม 5 อาจารย์” (ก่อนเป็นนิติราษฎร์) เริ่มเคลื่อนไหววิพากษ์การบังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลทักษิณ โดยธนาพล อธิบายเพิ่มเติมว่า

“ผมมีปัญหามาตั้งแต่ยุคคุณทักษิณแล้ว เพราะไปตั้งคำถามเรื่องตากใบ กรือเซะ แล้วก็โดนชู้ด้วยมาตรา 116 ฐานยุยงปลุกปั่นมาตั้งแต่ยุคนั้น” (ธนาพล อิวสกุล, 2565)

หลังจากเปิดตัวมาตั้งแต่ 2545 ด้วยความซบเซาของสื่อสิ่งพิมพ์ บวกกับค่าใช้จ่ายที่สูงในการทำเว็บไซต์ ฟ้าเดียวกันจึงเริ่มเปิดเว็บไซต์เพิ่มเติม ธนาพลนำเสนอว่า “เป็นไอเดียแบบบ้าระห่ำที่สุด... คือ เราจะพูดไปให้ไกลที่สุดเท่าที่สังคมไทยเคยพูดถึง ด้วยการไม่ปิดกั้นอะไร เราถือว่า จะพูดทุกเรื่องที่ได้ ต่อให้สังคมไทยยังไม่ถึง เราก็จะไปไกลกว่านั้น แล้วช่วงจังหวะเวลานั้นคือกรกฎาคม 2549 หลังจากนั้นอีกไม่กี่เดือน มันรัฐประหาร กันยายน 2549 (ธนาพล อิวสกุล, 2565) ภายใต้เว็บไซต์นี้เอง ก่อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นต่างๆจนกลายเป็นชุมชนออนไลน์ พร้อมทั้งมีการนำเสนอเนื้อหาว่าด้วยประวัติศาสตร์สังคมการเมืองชนิดเข้มข้น จนบางสื่อถึงกับเรียกว่า ฟ้าเดียวกันเป็นช่องทางเบิกเนตรของสังคมไทยในยุคนั้นให้รู้จักคำว่า ‘ตาสว่าง’ โดยในพื้นที่สังคม

ออนไลน์ดังกล่าวเป็นที่รำลือว่า มีข้อเขียนสำคัญๆเกี่ยวกับการวิพากษ์โครงสร้างสถาบันทางการเมืองไทย เช่น สถาบันกษัตริย์ กองทัพ องคมนตรี ของปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าหลายคน โดยมีทั้ง สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และสมาชิกคนสำคัญของคณะนิติราชูฎและพรรคอนาคตใหม่นั้นคือ ปิยะบุตร แสงกนกกุล

ด้วยเหตุนี้ ฟ้าเดียวกันจึงตกอยู่ในชะตากรรมที่ไม่แตกต่างจากนิติราชูฎ และขบวนการทางสังคมที่เคยล้มเหลวหลังปี 2549 ถูกตั้งฉายาว่าเป็น “สื่อล้มเจ้า” ถูกคุกคามอย่างหนักจากกลไกรัฐ ดังกรณีปี 2554 ตำรวจกองปราบปรามฯ เข้าตรวจค้นสำนักพิมพ์หลังจากมีผู้ฟ้องว่าเว็บบอร์ดฟ้าเดียวกัน มีข้อความที่เข้าข่ายความผิดต่อประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 โดยนามแฝงต่างๆในเว็บบอร์ด กลับปรากฏชื่อทั้งสมศักดิ์และปิยะบุตร (ประชาไท, 2554) ด้วยบทบาทของฟ้าเดียวกันดังที่นำเสนอรายชื่อสมาชิกผู้ก่อตั้งที่ร้อยรัดเชื่อมโยงกันทั้งนิติราชูฎและพรรคอนาคตใหม่ จึงกลายเป็นหนึ่งในผลประโยชน์ภายนอกที่แสดงออกในเชิงอุดมการณ์ให้เห็นภายใต้บริบทการเคลื่อนไหวอย่างยาวนาน

แม้จะดูว่าฟ้าเดียวกันจะก่อตั้งก่อนนิติราชูฎ แต่บทบาทในการขับเคลื่อนทางการเมืองกลับเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังที่ถูกนำเสนอโดยกลไกรัฐว่า พวกเขาคือกลุ่มพลังเครือข่ายล้มเจ้าเหมือนกัน การรวมตัวของ “ธนาธร ปิยะบุตร และชัยธวัช” จึงเป็นฐานคิดสำคัญในเชิงอุดมการณ์ “Ideological base” ที่เป็นหนึ่งในจุดร่วมของ “Social demand” ในการก่อร่างพรรคอนาคตใหม่ อันตกทอดมาตั้งแต่ในช่วงรัฐบาลทักษิณ และชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อรัฐบาลทักษิณถูกอำนาจนอกระบบเข้ากระทำการด้วยวิธีการรัฐประหาร และตุลาการภิวัตน์ กลุ่มเหล่านี้จึงกลายเป็นกลุ่มพลังสำคัญในการต่อต้าน

ทั้งนี้ ส่วนสำคัญในการก่อตั้งพรรคประเด็นที่สองคือ **“การสร้างพรรคแบบยุทธศาสตร์” (Strategy Party)** โดยคำว่าพรรคยุทธศาสตร์ในความหมายของปิยะบุตรที่นำเสนอคือ พรรคการเมืองที่เคลื่อนไหวโดยเชื่อมโยงการเมืองระบบปกติในสภาและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนอกสภา แนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นผ่านงานวิชาการหลายชิ้นด้วยกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นแนวทางที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในโลกตะวันตก และกำลังกลายเป็นที่สนใจของนักวิชาการไทย แต่ประเด็นการตีความคำว่า “พรรคยุทธศาสตร์” ที่ปิยะบุตรนำเสนอ นั้น ผู้เขียนนำเสนอว่า พรรคแบบดังกล่าวเกิดขึ้นจากกระแสในโลกตะวันตกของกลุ่มนักกิจกรรมและเอ็นจีโอพยายามเปลี่ยนยุทธศาสตร์จากการเคลื่อนไหวในพื้นที่ชายขอบทางการเมือง เปลี่ยนเข้าสู่ช่องทางระบบการเมืองปกติ ซึ่งแต่ละประเทศมีเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงนี้แตกต่างกันไป

โดยในกลุ่มงานของ (Stavrakakis and Katsambekis, 2016; Bickerton and Accetti, 2017; Zulianello, 2019) ยืนยันว่า ตั้งแต่ปี 2010 เป็นต้นมา วงวิชาการเริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับ

การลงมาเล่นการเมืองของนักกิจกรรมและกลุ่มขบวนการทางสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะพรรคการเมืองในฝั่งยุโรปอย่างในสเปนและกรีซ ในขณะที่การเลือกตั้งในไทยช่วงปี 2562 นักกิจกรรมและเอ็นจีโอซึ่งมักเป็นที่เข้าใจว่ามีความเกี่ยวข้องกับขบวนการทางการเมืองในทางใดทางหนึ่งอยู่เสมอ ได้ก้าวเข้ามาตั้งพรรคการเมือง (Pant, 2017) ทั้งพรรคอนาคตใหม่ พรรคสามัญชน พรรคกรีน พรรคเกรียน ล้วนมีสมาชิกที่เคยมีบทบาทนักกิจกรรมและเอ็นจีโอร่วมอยู่ด้วย แม้จะเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่านักกิจกรรม (Activists) และเอ็นจีโออาชีพ (professional ngos) ที่ต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนนั้นมีความแตกต่างกัน เราจึงเห็นกลุ่มนักกิจกรรมและเอ็นจีโออีกส่วนหนึ่งที่เป็นคู่ขัดแย้งกับกลุ่มพรรคการเมืองในข้างต้น เช่น พรรครวมพลังประชาชาติไทยของสุเทพ เทือกสุบรรณ อดีตแกนนำกลุ่ม “กปปส” ซึ่งเติบโตมาพร้อมๆ กับกลุ่มพรรคอนาคตใหม่ ในช่วงการเมือง “เหลือง-แดง” (color-coded politics) (ณัฐกานต์ อัครพงษ์พิศศักดิ์, 2565: 76)

หากพิจารณาถึงกระแสดังกล่าวที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับผลสะท้อนภายนอกขบวนการ (external impact) กลุ่มนักกิจกรรมและเอ็นจีโอที่เติบโตมาจากทั้งฝั่งเสื้อเหลืองและเสื้อแดง การหาความสอดคล้องระหว่าง 2 กลุ่มนี้กับความเป็น “นิติราษฎร์” แม้จะมีข้อสรุปหลายชิ้นว่า นิติราษฎร์มีความสัมพันธ์หลายประการกับขบวนการคนเสื้อแดงมากกว่าเสื้อเหลือง เช่น ในระยะปี 2554 งานของเกษียร เตชะพีระ นำเสนอว่า กลุ่มนิติราษฎร์คือมันสมองของกลุ่มคนเสื้อแดง แต่งานในระยะหลังมีการวิพากษ์ข้อเสนอดังกล่าวว่า คนเสื้อแดงยึดโยงกับนิติราษฎร์ในฐานะผู้ร่วมชะตากรรมทางการเมืองเดียวกันเท่านั้น (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 87-119) การยึดโยงดังกล่าวแม้จะมีลักษณะซับซ้อน แต่สามารถอธิบายได้ว่า กลุ่มขบวนการเสื้อแดงมีกลุ่มย่อยๆ ภายในขบวนการอีกหลายกลุ่ม บางกลุ่มยึดโยงกับอดีตนายกทักษิณ บางกลุ่มเข้าร่วมเพราะชื่นชอบนโยบายพรรค หรือแม้แต่บางกลุ่มถูกจัดตั้งในฐานะการระดมทรัพยากร ความหลากหลายเหล่านี้มีเงื่อนไขร่วมกันบางประการนั่นคือ “การต่อต้านรัฐประหาร” ด้วยเหตุนี้ข้อเสนอที่ว่า กลุ่มเสื้อแดงยึดโยงกับนิติราษฎร์ในทุกมิติจึงเป็นข้อเสนอที่ไม่มีน้ำหนักเพียงพอ เหตุเพราะกลุ่มที่เคยเป็นพันธมิตรของนิติราษฎร์ อาจจะเคยอยู่ในมือเสื้อแดงมาก่อนก็จริง อย่างหลายคนในคณะ ครก.112” แม้เคยเคลื่อนไหวกับคนเสื้อแดง แต่ในมิติการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์และครก.112 ที่ชูประเด็นแหลมคมอย่างการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 นั้น กลุ่มแกนนำคนเสื้อแดงและพรรคเพื่อไทยส่วนใหญ่ได้ปฏิเสธถึงหลักการดังกล่าว พร้อมตัดเฉียว่าไม่มีความข้องเกี่ยวกับคณะนิติราษฎร์ มีหน้าซ้ำพรรคชนะแกนนำบางท่านยังแสดงออกในเชิงต่อต้านไม่ต่างจากกลุ่มขบวนการได้กลับนิติราษฎร์ (Counter Movement) ดังบทสัมภาษณ์ของ ประชา ประสพดี สส.สมุทรปราการ พรรคเพื่อไทย ที่ว่า

“ความจริงมีเรื่องอื่นที่สมควรแก่มากมาย แต่น่าแปลกกว่าคณาจารย์กลุ่มนี้กลับไม่เอาสมองไปคิด จึงน่าสงสัยถึงเจตนาของคณะนิติราษฎร์ว่าไปรับจ๊อบอะไรที่มีวาระแอบแฝงมาหรือไม่ พวกคุณเป็นนักวิชาการเอียงซ้าย หรือเอียงขวาเกินไป บ้านเมืองกำลังเข้าร่องเข้ารอย แต่คุณกำลังปลุกทหารมาปฏิวัติหรือเปล่า ขอให้ประชาชนที่เดือดร้อนสถาบันนำลูกศิษย์ลูกหาออกมาต่อต้านกันเยอะๆ” (Posttoday, 2555)

ด้วยลักษณะดังกล่าว งานชิ้นนี้จึงจำกัดขอบเขตของขบวนการคนเสื้อแดงอื่นๆไว้ในฐานะกลุ่มผู้ร่วมชะตากรรมทางการเมืองเดียวกันกับนิติราษฎร์เท่านั้น ต่างจากคนเสื้อแดงที่ร่วมผลักดันประเด็นทางกฎหมายร่วมกับนิติราษฎร์ ดังที่งานชิ้นนี้เสนอว่าในบทที่ 6 ว่าเป็น “กลุ่มคณะราษฎรรุ่นที่ 2” ซึ่งเราจะเห็นภาพถ่ายสำคัญที่ว่า “ธนาธรและชัยวัช” ต่างเคยเข้าร่วมม็อบเสื้อแดงเช่นกัน ภายใต้การจำกัดขอบเขตตัวชี้วัดในช่วงต้น การอธิบายในประเด็นนี้จึงมุ่งไปที่บทบาทของนักกิจกรรมและเอ็นจีโอที่เปลี่ยนมาตั้งพรรคการเมืองในการเลือกตั้ง 2562 ซึ่งมีข้อบ่งชี้ในงานของณัฐกานต์ (2565) ว่า พรรคอนาคตใหม่และพรรคสามัญชนคือสองพรรคที่มีรากฐานโดยตรงจากขบวนการทางสังคม แต่ผู้เขียนนำเสนอเพิ่มเติมว่า สามแนวคิดในการตั้งพรรคของปิยบุตร คือ พรรคอุดมการณ์ พรรคยุทธศาสตร์ และพรรคมวลชนนั้น ทุกสิ่งอย่างนี้เป็นลักษณะโดยรวมในอุดมคติของปิยบุตร ที่ไม่สามารถแยกประเด็นในการอธิบายได้ ซึ่งทั้งพรรคอนาคตใหม่และพรรคสามัญชนจะมีลักษณะพรรคตามอุดมคติของปิยบุตรครบถ้วน แต่เมื่อนำมาวิเคราะห์ให้ผ่านข้อเสนอจากงานของณัฐกานต์ (2565) จะพบว่าพรรคอนาคตใหม่จะแสดงถึงความเป็นพรรคยุทธศาสตร์ได้มากกว่าและพรรคสามัญชนจะมีความเป็นพรรคที่มีมวลชนขึ้นได้มากกว่าเช่นกัน ความสำคัญในประเด็น “พรรคยุทธศาสตร์” นี้จึงต้องการเน้นอธิบายบทบาทของพรรคอนาคตใหม่ก่อนที่จะนำเสนอบทบาทของพรรคสามัญชนในประเด็นถัดไป

การกล่าวถึงนักกิจกรรมและเอ็นจีโอคนสำคัญที่ถูกปิยบุตร แสงกนกกุลชักชวนเข้าร่วมพรรคอนาคตใหม่นั้น ประกอบไปด้วยคนสำคัญที่มีพื้นเพการเคลื่อนไหวในประเด็นที่แตกต่างทั้ง อรุณ ผลัญญา อดีตเอ็นจีโอที่ผลักดันในเรื่องการปฏิรูปที่ดินมาตั้งแต่ปี 2534 , ธัญญวาริน สุขะพิสิษฐ์ อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยและผู้เคลื่อนไหวเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ และรังสิมันต์ โรม อดีตลูกศิษย์คนสำคัญของกลุ่มนิติราษฎร์ที่เป็นแกนนำต่อต้านการรัฐประหารในช่วงปี 2557 เรื่อยมา การหันมาเข้าร่วมพรรคอนาคตใหม่ของบุคคลเหล่านี้มีข้อสรุปจากงานศึกษาอื่นๆในหลายลักษณะ หนึ่งคือความล้มเหลวในยุทธศาสตร์เดิมในการเคลื่อนไหวการเมืองแบบนอกระบบ จึงต้องการผลักดัน

ยุทธศาสตร์ที่เคลื่อนไหวแบบควบคู่ทั้งในและนอกสภา รวมไปถึงการถูกลิดรอนจากระบบโครงสร้างทางการเมืองแบบเก่า จึงเห็นว่าการเข้าสู่อำนาจรัฐได้นำจะสร้างความเปลี่ยนแปลงได้มากกว่าการเมืองนอกสภา (ณัฐกานต์ อัครพงษ์พิศักดิ์, 2565:73) ประกอบกับเมื่อสำรวจไปที่ความต้องการผลักดันการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างที่กล่าวถึง บทสัมภาษณ์ของบุคคลทั้ง 3 มีความรวมในทิศทางที่ตรงกันว่า ปัญหาสำคัญคือการเรื่องของการแก้กฎหมาย เพราะหลักใหญ่คือหลังการรัฐประหารแต่ละครั้ง ผู้กุมอำนาจรัฐมักไม่เปิดโอกาสให้ขบวนการทางสังคมได้เติบโต บริบทแวดล้อมจึงเป็นการที่ “ภาครัฐเอากฎหมายมาทำสงครามกับประชาชน” (ธัญญ์วาริน สุขะพิสิษฐ์, 2563) แม้กระทั่งปัญหาในเรื่องที่ดินของอรนุช ก็เห็นจะต้องเข้าไปแก้กฎหมายในสภาเช่นกัน โดยอรนุช อธิบายว่า

“เวลาเราไปชุมนุมส่วนใหญ่ตั้งแต่สมัยคนจนช่วงปี 39-40 ช่วงที่พีคสุดเลย สิ่งที่ได้กลับมาเป็นแค่มติ ครม. แต่มติ ครม.ก็เป็นได้แค่การแก้กฎหมายเฉพาะหน้าเท่านั้น เพราะปัญหาที่ดินสุดท้ายก็ต้องแก้ด้วยกฎหมายเท่านั้น” (ณัฐกานต์ อัครพงษ์พิศักดิ์, 2565: 93)

ความสอดคล้องในข้างต้น เห็นได้ชัดว่าการชักชวนนักกิจกรรมและเอ็นจีโอของปิยบุตร แสงกนกกุล เป็นผลมาจากแนวคิดการสร้างพรรคยุทธศาสตร์ที่ต้องการเคลื่อนไหวทั้งในและนอกสภา ทว่าการเข้าร่วมพรรคอนาคตใหม่จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากยุทธศาสตร์ของพรรคไม่ดึงดูดมากพอและมีทิศทางที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มผู้เคลื่อนไหว ซึ่งผู้เขียนตั้งข้อสังเกตในลักษณะเดียวกันที่ว่า หากการมองนิติราษฎร์ว่าเป็นหนึ่งในขบวนการทางสังคมและการที่ปิยบุตร เลือกที่จะเคลื่อนไหวต่อในฐานะพรรคการเมือง จุดร่วมที่สำคัญระหว่างเขาและกลุ่มนักกิจกรรมคือ บทเรียนจากการเคลื่อนไหวในอดีตที่ถูกสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่ถูกปิดกั้น และมองปัญหาเดียวกันในสังคมการเมืองไทยในระบอบนั้นว่า “social demands” คือปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม จึงเห็นควรว่าการเข้าไปเป็นฝ่ายนิติบัญญัติและเคลื่อนไหวนอกกรอบควบคู่กันจะทำให้ข้อเรียกร้องมีโอกาสถูกตอบสนองได้มากกว่า และปฏิเสธไม่ได้ว่าการมุ่งเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับระบบกฎหมายนั้น เป็นร่องรอยทางความคิดโดยตรงของคณะนิติราษฎร์ ซึ่งเราจะเห็นภาพรวมได้จากบทสัมภาษณ์เหตุผลในการลงสมัคร สส.พรรคอนาคตใหม่ของรังสิมันต์ โรม ที่กล่าวว่า

“โจทย์ใหญ่ของการเมืองไทยที่ต้องได้รับการแก้ไขคือ โครงสร้างของระบบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย โดยเฉพาะผลจากการรัฐประหาร เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวจึงต้องใช้กลไกทางนิติบัญญัติ...ซึ่งประจวบเหมาะกับความจำเป็นของผู้ก่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ที่มีจุดยืนในการลบล้างผลพวงของการรัฐประหารและการปฏิรูปกองทัพ แนวทางนี้ไม่เคยปรากฏในข้อเสนอของพรรคใดมาก่อน” (A Day magazine สัมภาษณ์รังสิมันต์ โรม, 2564)

ดังที่กล่าวมาจึงพอสรุปได้ว่า การสร้างพรรคแบบยุทธศาสตร์ที่เคลื่อนไหวควบคู่ทั้งในสภาและนอกสภาต่างเป็นความตั้งใจของปิยบุตร แสงกนกกุลในการดึงเหล่านักกิจกรรมและเอ็นจีโอที่มีข้อเรียกร้องในทิศทางเดียวกันเข้าร่วมในพรรค ทว่าจุดอ่อนสำคัญจากแนวคิดทั้งสามจะปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนในส่วนต่อไปคือความต้องการสร้าง “พรรคแบบมวลชน”(Mass Party) ก็ตาม

การสร้าง “พรรคแบบมวลชน”(Mass Party) ในความหมายของปิยบุตรคือ เป็นพรรคที่ทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่ตกอยู่ภายใต้กลุ่มทุนใดกลุ่มทุนหนึ่ง (ปิยบุตร แสงกนกกุลให้สัมภาษณ์ใน The momentum b-holder EP37 , 2566) ด้วยการสร้างพรรคแบบมวลชนเป็นกระแสที่ควบคู่มากับการสร้างพรรคในแบบยุทธศาสตร์ในช่วงเดียวกัน เพราะจะเห็นได้ว่าพรรคในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่นักกิจกรรมและเอ็นจีโอพยายามกระโดดเข้าสู่การตั้งพรรคการเมืองในการเลือกตั้งปี 2562 แม้ว่าการตั้งพรรคการเมืองของเอ็นจีโอจะมีมายาวนานตั้งแต่ช่วงปี 2536 แล้วก็ตาม (อุเชนทร์ เชียงแสน, 2561) แต่ในช่วงปี 2562 การตั้งพรรคการเมืองของกลุ่มเอ็นจีโอเป็นผลมาจากความเบื่อหน่ายการทำการเมืองภาคประชาชนในทางอนุรักษนิยม (ณัฐกานต์ อัครพงษ์พิศักดิ์, 2565) ซึ่งภาพลักษณ์หลังปี 2549 เป็นต้นมา การเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยนักกิจกรรมและเอ็นจีโอถูกทำความเข้าใจในฐานะขบวนการทางสังคมที่สนับสนุนการรัฐประหาร ดังเช่นบทบาทของกลุ่มคนเสื้อเหลือง และกลุ่ม กปปส. เป็นต้น

พรรคสามัญชน พรรคเกรียน และพรรคอนาคตใหม่ เกิดขึ้นจากเหล่านักกิจกรรมและเอ็นจีโอ พรรคทั้งสามต่างออกมาแสดงถึงจุดยืนที่ต้องการปฏิรูตรายทุนครอบงำพรรค ยิ่งในส่วน of พรรคอนาคตใหม่ ปิยบุตรมีการให้สัมภาษณ์ในช่วงเริ่มต้นของการก่อตั้งพรรคว่า

“พรรคนี้จะเป็นโมเดลใหม่ของสังคม “อนาคตใหม่” ไม่ใช่อนาคตของธนากรหรือปิยบุตร แต่จะทำให้ประชาธิปไตยอยู่ในทุกกระบวนการตัดสินใจในทุกระดับ ผม (นาย

ธนาธร) ไม่ต้องการให้พรรคนี้เติบโตและอยู่ต่อไปด้วยเงินในกระเป๋าผม และเชื่อว่าพรรคที่ตั้งอยู่บนเงินสนับสนุนของประชาชนเป็นไปได้ จะไม่มีใครสักคนที่แข็งแรงและอยู่เหนือสมาชิกพรรค” (BBC News, 2561)

หากแต่ในแนวคิดสุดท้ายนี้ เมื่อมองไปถึงลักษณะการดำเนินการของพรรคอนาคตใหม่ มีงานศึกษาหลายชิ้นที่นำเสนอว่า การสร้างพรรคแบบมวลชนบนฐานคิดของแกนนำพรรคอนาคตใหม่นั้น มีข้อกังขาในหลายประเด็น ซึ่งภายใต้ข้อจำกัดจากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมืองฉบับปี 2560 ได้กำหนดว่าพรรคการเมืองต้องนำระบบการเลือกตั้งขั้นต้น (Primary vote) มาใช้ ทว่าลักษณะดังกล่าวจะถูกยกเว้นตามคำสั่งของคณะ คสช. ที่ 13/2561 แม้พรรคอนาคตใหม่เป็นพรรคเดียวที่นำระบบดังกล่าวมาใช้ อันเป็นการพิสูจน์หลักคิดตามแนวทางพรรคแบบมวลชนที่ไม่ต้องมีนายทุนชั้นนำพรรคดังที่เคยนำเสนอในช่วงต้น โดยในงานของกฤษฎิ์ สันโดษ (2562) นำเสนอว่าพรรคอนาคตใหม่มีขั้นตอนในการคัดเลือกผู้สมัคร สส. ที่ระบุว่า ผู้สมัครถึงคนจะต้องแสดงความเห็น 3 ข้อที่ถูกคิดค้นโดยปิยบุตร แสงกนกกุล (กฤษฎิ์ สันโดษ, 2562) ความว่า

“หนึ่งถ้าคุณเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เกิดเหตุการณ์รัฐประหารคุณจะทำอย่างไร? สองถ้าวันหนึ่ง คุณจะตั้งใจเพื่อทำประโยชน์ของประเทศเพื่อประโยชน์ของพื้นที่ของคุณ แต่เราเป็นฝ่ายค้าน เราทำไม่ได้ ถึงเวลาที่มีการอำนวยความสะดวก คุณจะไปหรือไม่? และสามไม่มีเงินให้คุณเป็นลุงเป็นถึงในการลงพื้นที่ คุณมีไฉ่เดียวอย่างไร?” (กฤษฎิ์ สันโดษ, 2562)

จากคำถามในลักษณะดังกล่าวแม้จะแสดงออกในทางทัศนคติต่อการรัฐประหารที่เป็นผลพวงของปัญหาโดยตรงตั้งแต่ปี 2549 แต่คำถามดังกล่าวสามารถคัดแยกผู้สมัครได้ในเชิงอุดมการณ์การเท่านั้น เพราะจะเห็นได้ว่ามีข้อสรุปที่สอดคล้องกันระหว่างงานของกฤษฎิ์ และ (McCargo, and Chattharakul, 2020) ว่า แม้จะมีการเลือกตั้งขั้นต้นเพื่อหยั่งเสียงผู้สมัคร แต่ท้ายสุดแล้วการคัดเลือกผู้ลงสมัครในขั้นตอนสุดท้ายจะมาจาก “การเคาะ” ของผู้บริหารพรรค โดยเฉพาะในกรณีศึกษาผู้ลงสมัครในจังหวัดเชียงใหม่ (กฤษฎิ์ สันโดษ, 2562) ลักษณะดังกล่าวแสดงถึงโครงสร้างพรรคที่ไม่เท่าเทียมกัน จนนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งภายในพรรคต่อไป (McCargo, and Chattharakul, 2020) การถูกวิพากษ์ในประเด็นการเป็นพรรคแบบมวลชนนี้ ถูกทำลายลงด้วย

ข้อจำกัดในด้านการระดมทุน แม้ว่าพรคอนาคตใหม่จะมีการเปิดรับบริจาค แต่จะเห็นได้ว่าจำนวนเงิน และกรอบกฎหมายต่างบีบให้ทางพรรคต้องกู้ยืมเงินจากธนารักษ์ จึงรุ่งเรืองกิจ เป็นจำนวน 191.2 ล้านบาท จนเป็นที่มาของข้อถกเถียงเรื่องตุลาการภิวัตน์แบบไทยจากการยุบพรรคในเวลาต่อมา ประเด็นจากแนวคิดที่สามของปิยบุตรที่ว่าต้องการทำพรรคแบบมวลชน จึงติดกับดักในที่ว่า สุดท้ายแล้วทางพรรคต้องยอมให้เกิดนายทุนครอบงำพรรคอย่างปฏิเสธไม่ได้ โดยลักษณะของพรรคแบบมวลชน จะแสดงให้เห็นในพรรคอื่น ๆ มากกว่า เช่น พรรคสามัญชน ตามที่มีข้อเสนอในงานของณัฐกานต์ อัครพงษ์พิศศักดิ์ (2565) แม้ว่าทั้ง 2 พรรคจะแสดงถึงการเคลื่อนไหวในทางอุดมการณ์ที่คล้ายคลึงอยู่บ้าง แต่รายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับการสร้างพรรคแบบมวลชนที่ล้มเหลวของปิยบุตร จึงมีอาจสรุปว่าพรรคสามัญชนคือร่องรอยของนิตราชฎ์ได้

6.2.3 การตอบโต้ของระบอบตุลาการภิวัตน์แบบไทยระลอกที่ 4

ผลสะท้อนจากการเกิดขึ้นของพรคอนาคตใหม่ข้างต้นนั้น อาจกล่าวถึงความสำเร็จขั้นต้นในแง่ที่ว่าพวกเขาสามารถเข้าสู่อำนาจรัฐได้ตามวัตถุประสงค์ของพรรค นอกจากการได้จำนวน สส.แบ่งเขตในหลายพื้นที่แบบเหนือความคาดหมายแล้ว การที่นายธนารักษ์ จึงรุ่งเรืองกิจ ผู้ลงสมัคร สส.แบบบัญชีรายชื่อคนที่ 1 ของพรรค ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นนายกรัฐมนตรีจาก 7 พรรคพันธมิตร ถือเป็นประเด็นที่สันนิษฐานต่อฝ่ายกุมอำนาจเดิม แม้สุดท้ายด้วยกลไกของรัฐธรรมนูญฉบับปี 2560 จะไม่เอื้อต่อการทำให้นายธนารักษ์ เข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ก็ตาม (McCargo, and Chattharakul, 2020) แต่ลักษณะดังกล่าว หากวิเคราะห์ความสำเร็จบนฐานการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแบบเก่า ยังคงถือว่าพรคอนาคตใหม่ประสบความสำเร็จล้มเหลวเช่นเดิม เพราะยังไม่สามารถเข้าสู่การนำทางการเมืองเหนือฝ่ายตรงข้ามได้ ทว่าในมุมมองของผลสะท้อนทางการเมือง (impact) การบรรลุวัตถุประสงค์ในขั้นต้นของพรคอนาคตใหม่ได้กลายเป็นผลสะท้อนที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของกลุ่มขบวนการทางสังคม (Social movement) ที่ยึดโยงมาตั้งแต่ช่วงการต่อต้านตุลาการภิวัตน์หลังปี 2549 ในการเลือกเข้าสู่อำนาจรัฐจากวิธีลงเลือกตั้ง ทั้งกลุ่มนักกิจกรรม กลุ่มแรงงาน และกลุ่มเอ็นจีโอในพรคอนาคตใหม่ ถือเป็นขับเคลื่อนจากกลุ่มคนชายขอบในสังคมที่สร้างความตื่นตระหนกแก่ชนชั้นนำในระดับสูง สอดคล้องกับข้อเสนอของกมลวรรณ ชื่นชูใจที่ว่า “การขับเคลื่อนความคิดของนิตราชฎ์โดยพรคอนาคตใหม่เป็นการก่อรูปอย่างมีพลังอีกครั้งหนึ่งของฝ่ายประชาธิปไตยนับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา” (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 88)

นอกจากการสร้างมิติใหม่ของการเมืองที่มีลักษณะต่างออกไป แต่จะเห็นได้ว่าบทบาทในสภาที่โดดเด่น การอภิปรายถึงความโปร่งใสในการใช้งบประมาณต่างๆของรัฐบาล ตลอดจนข้อเสนอในการแก้ไขประเด็นในเชิงโครงสร้าง ความสำคัญเหล่านี้หนุนให้การดำเนินกิจกรรมของพรรคได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ (social media) ซึ่งข้อนี้เห็นควรว่าเป็นจุดเด่นที่ต่างออกไปจากการขับเคลื่อนทางการเมืองอย่างในอดีต ด้วยความโดดเด่นดังที่กล่าวมา ทำให้กลไกรัฐ (state apparatus) อันเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจนำถูกนำมาใช้งานอีกครั้ง การสกัดกั้นกลุ่มพลังทางการเมืองกลุ่มใหม่ๆโดยฝ่ายผู้ครองอำนาจนำมิให้เห็นอยู่เสมอในวงรอบประวัติศาสตร์การเมืองไทย ข้อเสนอสมมุติฐานที่ว่าเมื่อเกิดกลุ่มพลังทางการเมืองที่เริ่มสร้างการทำลายเมื่อใด ฝ่ายผู้ครองอำนาจนำมักจะใช้กลไกรัฐในรูปแบบต่างๆเข้าตอบโต้ ในขณะทำงานศึกษาของ (McCargo, and Chattharakul, 2020) ถึงกับกล่าวว่า “ความโดดเด่นของพรรคอนาคตใหม่มีราคาที่ต้องจ่าย” ด้วยเหตุนี้ “ตุลาการวิวัฒน์แบบไทย” จึงเป็นกลไกที่ถูกนำมาใช้กับพรรคอนาคตใหม่อีกครั้ง เมื่อศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้นายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ต้องยุติการปฏิบัติหน้าที่ สส. ในข้อหาการถือหุ้นในธุรกิจสื่อ และกลไกทางกฎหมายต่างๆจึงประเดประดังจนเกิดการยุบพรรคอนาคตใหม่ และตัดสิทธิกรรมการบริหารพรรค โดยผู้เขียนนำเสนอว่า ลักษณะดังกล่าวถือเป็นการโจมตีของกลไกรัฐโดยตุลาการวิวัฒน์ในระลอกที่ 4

การกล่าวถึงตุลาการวิวัฒน์ระลอกที่ 4 เป็นความเชื่อมโยงจากข้อเสนอของปิยบุตร แสงกนกกุล ในช่วงการเป็นสมาชิกกลุ่มนิติราษฎร์ โดยเขานำเสนอว่า ตุลาการวิวัฒน์ในความหมายเชิงลบ มีกรอบระยะเวลาในการกระทำการแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ **หนึ่ง**นับตั้งแต่มีพระราชดำรัส 25 เมษายน 2549 จนถึงมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2550 โดยมีคดีสำคัญคือคำวินิจฉัยล้มการเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน 2549 **สอง**ตั้งแต่ตอนที่รัฐบาลสมัคร สุนทรเวช ต่อด้วยรัฐบาลสมชาย วงศ์สวัสดิ์ และจบที่การขึ้นมาของรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มีคดีสำคัญคือศาลรัฐธรรมนูญได้ปลดนายสมัคร สุนทรเวช ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในคดีที่เรียกกันว่า “ชิมไปบ่นไป” **และสาม** นับตั้งแต่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตรเข้าสู่อำนาจ จนเข้าสู่การรัฐประหาร 2557 (จาตุรงค์ สุทวาทันและนวกัทร โตสุวรรณ, 2563: 213-226) โดยที่ผลทางการเมืองจากตุลาการวิวัฒน์มีออกมาในหลายรูปแบบทั้ง ยุบพรรค ตัดสิทธิทางการเมือง ล้มการเลือกตั้ง เป็นต้น โดยภายหลังจากการรัฐประหาร 2557 ที่เป็นกลไกของฝ่ายกองทัพ การต่อต้านจากกลุ่มผู้ทำหายต่างๆมิได้มีบทบาทมากนัก เนื่องจากฝ่ายกองทัพสามารถใช้อำนาจควบคุมทางกฎหมายด้วยมาตรา 44 และเมื่อสามารถควบคุมฝ่ายต่อต้านได้ การจะสามารถเข้าครอบครองนำในขั้นต่อไปจะต้องใช้การเลือกตั้งอำพรางความเป็นอำนาจนิยมเพื่อบอกกับประชาชน

และนานาประเทศว่า ประเทศไทยพยายามเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) เฉก เช่นรัฐศิวไลซ์อื่นๆ ซึ่งเป็นวิธีการแบบเก่าที่เคยใช้เรื่อยมา โดยเรียกว่า “วงจรอุบาทว์” (Vicious Circle) และเมื่อฝ่ายผู้สร้างภาวะการนำไม่สามารถชนะเลือกตั้งได้ วงจรเหล่านี้จึงได้เกิดขึ้นอีกครั้ง ในลักษณะซ้ำแล้วซ้ำเล่า

การตอบโต้จากกลไกรัฐระลอกที่ 4 ซึ่งงานชิ้นนี้เรียกว่า “ระบอบตุลาการภิวัตน์” อันหมายถึง กลุ่มพลังทางการเมืองอันหลากหลายที่มีจุดประสงค์ร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆพวกเขาต่างพยายามสร้างการครองอำนาจโดยใช้ศาลเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการใช้คำพิพากษาเพื่อพาดพิงฝ่ายตรงข้าม การใช้ฝ่ายศาลเป็นฝ่ายปิดเกมส์ คือสมมุติฐานที่ว่า การรัฐประหารโดยกองทัพเป็นวิธีการเก่าแก่ที่ประชาชนเริ่มรู้เท่าทัน การใช้ฝ่ายศาลที่มีการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในทางจารีตอย่างยาวนานจึงเป็นวิธีการที่ใหม่ขึ้นกว่าการใช้กำลังทางกายภาพ ด้วยเหตุนี้การกระทำของศาลจึงสามารถสร้างความชอบธรรมในโน้มนำ (common sense) ของประชาชนได้มากกว่าฝ่ายกองทัพ ในขณะที่เดียวกันเป็นที่น่าสังเกตว่า ภายหลังจากมีการรัฐประหาร หรือการใช้ตุลาการภิวัตน์แบบไทย (ล้มการเลือกตั้ง , ตัดสิทธิทางการเมือง , ยุบพรรค) และฝ่ายต่อต้านได้ถูกกีดกันจากอำนาจ โดยได้รัฐบาลมาจากฝั่งที่ต้องการ การกระทำเชิงรุกของตุลาการภิวัตน์ดูเหมือนจะเจียบหายไป ดังในช่วงการปลดนายกสมัคร สุนทรเวช พันตำรวจเอก และได้รับรัฐบาลจากพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำสำเร็จ กลไกเหล่านี้มีการลดบทบาทลง เช่นเดียวกับภายหลังการรัฐประหาร 2557 แต่เมื่อเข้าสู่การเลือกตั้งในปี 2562 ที่พรรคอนาคตใหม่ได้สถาปนาเป็นผู้นำทายาทกลุ่มใหม่ กลไกของระบอบตุลาการภิวัตน์จึงหวนกลับมาทำงานอีกครั้ง ชะตากรรมของพรรคอนาคตใหม่จึงถูกกระทำในแบบเดียวกับพรรคไทยรักไทย และพรรคอื่นๆ เป็นต้น

ความสำคัญอีกประการหนึ่งของผลสะท้อนภายนอก (External impact) จากคณะนิติราษฎร์จนถึงพรรคอนาคตใหม่คือ “ระบอบตุลาการภิวัตน์” ถูกนำเสนอให้ประชาชนได้เข้าใจมากขึ้น ซึ่งมีข้อเสนอว่ามีหลายปัจจัย บ้างว่านิติราษฎร์เป็นผู้จุดไฟในสายลม (อริกกิต แสงสุข, 2555) บ้างว่านิติราษฎร์เปิดกรงทางความคิด และพรรคอนาคตเป็นปีศาจที่หลอกหลอนชนชั้นนำ (กมลวรรณ, 2563) แม้จะเข้าใจได้ว่าข้อเสนอเหล่านั้นเป็นด้านคุณูปการ แต่จะเห็นได้ว่าการทำความเข้าใจถึงลักษณะ “ตุลาการภิวัตน์” ของคนในสังคมบางส่วนกลับยังคงยึดติดเพียงว่า “การกระทำทั้งหมดมาจากการพฤติกรรมของฝ่ายตุลาการเท่านั้น” งานวิชาการส่วนใหญ่จึงนำเสนอว่า ความบิดเบี้ยวดังกล่าวเกิดจากพฤติกรรมของฝ่ายศาลหรือผู้พิพากษา ซึ่งมีอคติด้วยการมีอุดมการณ์ทางการเมืองอันถูกปลูกฝังมาแต่โบราณ รวมถึงนำเสนอว่าเหล่าตุลาการทำไปด้วยแรงจูงใจทางผลประโยชน์ งานชิ้น

นี้ไม่ได้โต้แย้งว่าประเด็นปัญหาเหล่านั้นไม่เกี่ยวข้องกับฝ่ายตุลาการ แต่เป็นการนำเสนอต่อยอดในมุมใหม่ว่า “ตุลาการวิวัฒน์แบบไทย” คือลักษณะเป็นชุดแบบแผนกระบวนการ (Process) และฝ่ายตุลาการเป็นเพียงขั้นตอนสุดท้ายเพื่อสร้างความชอบธรรมต่อประชาชนผ่านคำพิพากษา ฝ่ายตุลาการมีความเต็มใจ หรือยินยอมเป็นเครื่องมือให้กับกลุ่มการเมืองอื่นๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มพลังอันหลากหลายต่างร่วมมือกันสร้างตุลาการวิวัฒน์ ไม่ใช่ศาลเป็นผู้สร้างแต่ฝ่ายเดียว (จาตุรงค์ สุทวาทัน , 2566: 103-129)

อย่างไรก็ดี ตุลาการวิวัฒน์ระลอกที่ 4 นี้ จึงเป็นรอยต่อจากช่วงการรัฐประหาร 2557 ไปจนถึงการยุบพรรคไทยรักษาชาติและพรรคอนาคตใหม่ โดยเริ่มปรากฏให้เห็นในช่วงการเลือกตั้งปี 2562 เรื่อยมา ซึ่งในตุลาการวิวัฒน์ระลอกที่ 4 นี้ มีการวิเคราะห์ตัวแสดงใหม่เพิ่มเติมคือ “กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการ” (Judicial Groupies) เช่นในงานของจาตุรงค์ และวีระ (2567) นำเสนอว่า ในระบอบตุลาการวิวัฒน์จะปรากฏตัวแสดงใหม่เพิ่มเติมที่เรียกว่า “นักเรียนคดีทางการเมือง” ซึ่งมีบทบาทที่คาบเกี่ยวระหว่างการร้องเรียนเพื่อตรวจสอบอำนาจรัฐกับผู้ร้องเรียนที่เป็นผู้นำคดีทางการเมืองเข้าสู่อำนาจศาล และก่อให้เกิดคำพิพากษาทั้งการยุบพรรค ล้มการเลือกตั้ง และตัดสิทธิ์นักการเมือง ซึ่งมีการวิเคราะห์กลุ่มนักเรียนแบ่งออกเป็นหลายรูปแบบ โดยมีการสรุปผ่านตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 24 การวิเคราะห์บทบาทนักเรียนคดีทางการเมือง

ประเภทของผู้ร้องเรียน	ลักษณะของการร้องเรียน	ความเป็นพลเมืองและระดับความมีประสิทธิภาพทางการเมือง
1. ผู้ร้องเรียนต่อฝ่ายอำนาจรัฐ - นายเอกชัย หงส์กังวาน	เป็นกลุ่มที่ไม่ได้มีผลผูกพันต่อฝ่ายรัฐและไม่ได้ต้องการตำแหน่งทางการเมือง การร้องเรียนเป็นไปในลักษณะการตรวจสอบเจ้าหน้าที่รัฐในกรณีในประเด็นที่สังคมตั้งคำถาม และมักถูกตั้งข้อหาจากฝ่ายอำนาจรัฐ	ความเป็นพลเมืองในระดับมีส่วนร่วม (Engaged Citizen) และความมีประสิทธิภาพแบบกระตือรือร้นทางการเมือง (The Political Stratum)
2. ผู้ร้องเรียนทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายคู่ตรงข้ามของรัฐ - นายศรีสุวรรณ จรรยา - นายวีระ สมความคิด	เป็นกลุ่มที่ไม่ได้มีผลผูกพันต่อฝ่ายรัฐ ถูกมองว่าไม่ประสบความสำเร็จในการเป็นนักการเมือง การร้องเรียนเป็นไปในลักษณะทั้งเป็นการตรวจสอบอำนาจรัฐ และการร้องเรียนเพื่อประโยชน์ของภาคประชาชน	ความเป็นพลเมืองในระดับมีส่วนร่วม (Engaged Citizen) และความมีประสิทธิภาพแบบกระตือรือร้นทางการเมือง (The Political Stratum)

3. ผู้ร้องเรียนต่อฝ่ายตรงข้ามกับจุดยืนทางการเมืองของตนเอง - นายเรืองไกร ลีภิพัฒน์ - นายไพบุลย์ นิตติวัน - นายณัฐพร โตประยูร	เป็นกลุ่มที่ต้องการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง การร้องเรียนจะเป็นไปในลักษณะการตรวจสอบฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง ซึ่งการร้องเรียนต่างๆอาจส่งผลต่อการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง	พลเมืองในระดับมีส่วนร่วม (Engaged Citizen) และความมีประสิทธิภาพแบบแสวงหาอำนาจ (The Power Seekers)
--	--	---

ที่มา : จากบทความ “ปรากฏการณ์นักร้อง” กับผลสะท้อนทางการเมืองจากระบอบตุลาการภิวัฒน์ หลังการรัฐประหารปี 2549 ของจาตุรงค์ สุทวาทันและวีระ หวังสัจจะโชค (2567)

จากตารางจะเห็นได้ว่า ลักษณะและบทบาทของผู้ร้องเรียนสามารถแบ่งได้สามกลุ่มคือ **หนึ่ง**ผู้ร้องเรียนเฉพาะฝ่ายอำนาจรัฐ **สอง**ผู้ร้องเรียนทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายคู่ตรงข้ามของรัฐ **และสาม**ผู้ร้องเรียนต่อฝ่ายตรงข้ามกับจุดยืนทางการเมืองของตนเอง โดยลักษณะและบทบาทของผู้ร้องเรียนในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 เป็นการทำหน้าที่ตรวจสอบอำนาจรัฐซึ่งเป็นการช่วยให้สังคมตื่นรู้ในประเด็นทางการเมือง ซึ่งเปรียบเสมือนการทำหน้าที่ในการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (Political participation) ซึ่งแตกต่างกับลักษณะของผู้ร้องเรียนในกลุ่มที่ 3 ที่เป็นการบิดผันสิทธิตามกฎหมายเพื่อประโยชน์ส่วนตน เพื่อให้สถาบันทางการเมืองใช้กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองในท้ายที่สุด (จาตุรงค์ สุทวาทันและวีระ หวังสัจจะโชค, 2567: 96-111)

การเกิดขึ้นของตัวแสดงใหม่นี้ได้ทำลายฐานคติความรับรู้ดั้งเดิมในงานวิชาการกระแสหลักของไทยที่มักนำเสนอว่า งานวิชาการสายวิพากษ์มักโยนความผิดไปที่ฝ่ายศาล แต่ศาลเพียงทำตามบทบาทหน้าที่เท่านั้น “เมื่อไม่มีผู้ฟ้อง ศาลย่อมไม่มีคำพิพากษา” แม้จะเป็นการโต้กลับที่อิงกับอำนาจหน้าที่อันเป็นบรรทัดฐานของฝ่ายตุลาการ แต่ข้อสรุปดังกล่าวอาจเป็นการละเลยต่อปัจจัยแวดล้อมทางการเมือง (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2566: 103-129) เพราะเหตุว่ามีฝ่ายร้องเรียน คดีจึงเข้าสู่อำนาจการตัดสินศาลได้ โดยที่ชี้ว่าลักษณะตุลาการภิวัฒน์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา เมื่อวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนจะเห็นได้ว่าคดีที่ส่งผลให้เกิดตุลาการภิวัฒน์แบบไทย มักมีที่มาจาก “ผู้ร้องเรียนหน้าเดิมๆ” และภายหลังจากคดีความเสร็จสิ้นนักร้องเรียนเหล่านั้นมักจะได้รับประโยชน์ เช่น ตำแหน่งทางการเมืองในสภา เป็นต้น ในขณะที่นักร้องเรียนเพื่อตรวจสอบฝ่ายอำนาจรัฐมักจบลงด้วยการถูกคดีความติดตัว ทั้งนี้ ผู้เขียนมีการยกกรณีศึกษาสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า “ตุลาการภิวัฒน์แบบไทย” เป็นความร่วมมือในช่วงระยะเวลาหนึ่งของกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งมีการตั้งข้อสังเกตในงานของจาตุรงค์ (2566) ว่า

“การรัฐประหารในปี 2549 ถือเป็นการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใหม่ทั้งระบบ เช่น การยุบศาลรัฐธรรมนูญเดิมที่เป็นผลพวงมาจากรัฐธรรมนูญฉบับเก่า และเมื่อมีรัฐธรรมนูญใหม่ จึงมีการแต่งตั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญกลุ่มใหม่เช่นกัน หากพิจารณาไปที่รายชื่อแล้วจะเห็นได้ว่าล้วนเป็นฝ่ายที่เคยขัดแย้งกับรัฐบาลเดิมทั้งสิ้น สังเกตได้จากบทบาทของนายเจริญ ภัคดีธนากุล ผู้เคยเป็นตัวแทนของฝ่ายตุลาการที่ออกมาเคลื่อนไหวภายหลังพระราชดำรัส 24 เมษายน ทั้งยังเป็นหนึ่งในผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และมีชื่อตนเองเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว หากจะมีคดีทางการเมืองขึ้นสู่อำนาจศาล ผลจากคำวินิจฉัยจึงปรากฏในลักษณะอันเป็นผลร้ายต่อฝ่ายกลุ่มก่อนอำนาจของรัฐบาลเดิมอยู่เสมอ” (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2566: 103-129)

ประกอบกับหลักฐานการวางแผนปลดนายรัฐมนตรีนายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งอ้างอิงจากงานของวาท ระวี ดังความต่อไปนี้

“ในปี 2551 ในระหว่างการต่อต้านรัฐบาลของกลุ่มพันธมิตร เนื้อหาในโทรเลขวันที่ 3 กันยายน เปิดเผยให้ทราบว่าบรรดาอัยลิสต์ผู้สนับสนุนในหลวงภูมิพลจากหลายภาคส่วน มาร่วมประชุมที่บ้านของ “สิทธิ เศรษฐศิลา” และสิทธิก็เตรียมที่จะเสนอแผนจัดการ “สมัคร สุนทรเวช” กับในหลวงภูมิพลในการเข้าเฝ้าของคณะองคมนตรีที่หัวหิน โทรเลขวันที่ 22 ตุลาคม 2551 ระบุถึงการรวมตัวที่บ้านของสิทธิอีกครั้ง คนที่มาร่วมตัวประกอบด้วย จำลอง ศรีเมือง , ชัยอนันต์ สมุทวณิช , สะพรั่ง กัลยาณมิตร และเจริญ ภัคดีธนากุล...แผนการนี้สมัคร จะถูกปลดโดยไม่ใช้กำลัง จะแก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกเป็นคนนอกได้...จะมีการปฏิรูปเพื่อขจัดอิทธิพลของทักษิณออกไป...”(วาท ระวี, 2563: 195)

การที่สังคมมีการตื่นรู้ถึงกระบวนการในลักษณะนี้ แม้จะมีที่มาจากข้อเสนอในงานหลายชิ้น แต่การนำเสนอของปิยบุตร ในงานที่ชื่อว่า “ศาลรัฐประหาร : ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติ

รัฐประหาร”(2561) ที่นำเสนอว่า นักร้องเรียนกลายเป็นหนึ่งในผู้หนุนเสริมตุลาการภิวัตน์ ถือเป็นข้อเสนอสำคัญในงานศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของฝ่ายตุลาการในทางการเมืองหลังปี 2557 ให้หันมาให้ความสนใจกับตัวแสดงใหม่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น ผลสะท้อนภายนอกจากกลุ่มขบวนการต่อต้านพรรคอนาคตใหม่ (Counter movement) คือการหวนกลับมาแสดงบทบาทอีกครั้งของกลไกรัฐสำคัญนั่นคือ “ตุลาการภิวัตน์” ในระลอกที่ 4 ที่นำไปสู่การยุบพรรคอนาคตใหม่ในปี 2563 จนเกิดการลุกฮือครั้งใหญ่ของขบวนการทางสังคมที่งานชิ้นนี้เรียกว่า “คณะราษฎรรุ่นที่ 3” ดังจะมีการนำเสนอในหัวข้อต่อไป

6.3 ผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะ (Sensitizing impacts) กับการลุกฮือของขบวนการทางสังคมที่ชื่อว่า “คณะราษฎรรุ่นที่ 3”

การนำเสนอผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คณะนิติราษฎร์” ในหัวข้อนี้มีจุดมุ่งหมายในการนิยามตัวชี้วัดผลสะท้อนของขบวนการในลักษณะที่กว้าง ซึ่งต้องการนำเสนอคำอธิบายในมิติการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและอุดมการณ์ตามคำนิยามของ (Kriesi et al. , 1995: 207) โดยผลสะท้อนดังกล่าวเป็นผลจากการเคลื่อนไหวของคณะนิติราษฎร์จนถึงพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อขบวนการเคลื่อนไหวอื่นๆ ในเชิงเนื้อหา โดยมีได้มีความยึดโยงกันด้วยลักษณะทางกายภาพของขบวนการ ทั้งในด้านการจัดตั้งองค์กร ยุทธวิธี (tactics) หรือการมีตัวบุคคลที่เชื่อมโยงระหว่าง 2 ขบวนการ แต่จะเป็นผลที่ทำให้ขบวนการทางสังคมอื่นๆ ขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะที่นิติราษฎร์และกลุ่มพันธมิตรเครือข่ายเคยเสนอไว้ ซึ่งประภาส ปิ่นตบแต่ง ได้นิยามผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะ (Sensitizing impacts) อันหมายถึง การสร้างความรู้สึกทางบวกของขบวนการที่มีผลต่อสังคม ทั้งในด้านการสร้างประเด็นสาธารณะที่ทำให้ข้อเรียกร้องของขบวนการกลายเป็นข้อถกเถียงในประเด็นสาธารณะ (Political agenda) และสามารถสร้างทัศนคติเชิงสาธารณะ (Public attitudes) ที่ขยายความยอมรับจากสาธารณะชนจากการเคลื่อนไหวในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 187)

ทั้งนี้ หลังจากที่พรรคอนาคตใหม่ถูกตอบโต้จากระบอบตุลาการภิวัตน์ในระลอกที่ 4 ด้วยคำวินิจฉัยในการยุบพรรค และตัดสินชี้ขาดทางการเมืองของกรมการบริหารพรรค ส่งผลให้แกนนำของพรรคอนาคตใหม่ที่ถูกตัดสินชี้ขาดกลับไปเคลื่อนไหวนอกสภาอีกครั้งในชื่อกลุ่มว่า “คณะก้าวหน้า” ในขณะที่สมาชิกที่เหลือต่างต้องขับเคลื่อนการเมืองในสภาต่อทั้ง พิธา ลิ้มเจริญรัตน์ , รังสิมันต์ โรม , ศิริกัญญา ตันสกุล และวิโรจน์ ลักขณาอดิศร พวกเขาเหล่านี้เข้าสู่สังกัดพรรคก้าวไกล โดยพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ รับหน้าที่หัวหน้าพรรค การปราศจากปัญบุตร แสงกนกกุลอดีตสมาชิกนิติราษฎร์ในการ

ขับเคลื่อนการเมืองของพรรคก้าวไกล จึงถือเป็นจุดสิ้นสุดขอบเขตด้านผลสะท้อนจากร่องรอยความคิดของนิติราษฎร์ในงานศึกษานี้ แม้จะมีการตั้งข้อสังเกตจากสื่อมวลชนว่า การปฏิเสธของปิยบุตรว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพรรคก้าวไกลจะใกล้เคียงกับความเป็นจริงอยู่บ้าง เช่น การออกมาตอบโต้กันผ่านสื่อของ ปิยบุตรและพิธา ที่แสดงออกถึงความคิดที่ไม่ลงรอยกันในบางกรณี แต่ในขณะเดียวกันก็มีการตั้งประเด็นว่า การให้ความเห็นลอยๆ ในสื่อสังคมออนไลน์ของปิยบุตร พรรคก้าวไกลมักมีการดำเนินการตามความเห็นเหล่านั้นอยู่เช่นกัน

อย่างไรก็ดี ดังที่นำเสนอในหัวข้อผลสะท้อนภายนอกขบวนการที่ให้ความสำคัญไปที่ลักษณะที่โดดเด่นทางการเมืองของพรรคอนาคตใหม่ โดยจากการวิเคราะห์เพิ่มเติมว่า ร่องรอยทางความคิดของคณะนิติราษฎร์ต่อพรรคอนาคตใหม่ที่สำคัญคือ การที่เหล่าสมาชิกพรรคเข้าไปมีส่วนร่วมในคณะกรรมการการชดต่างๆ ซึ่งส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการต่อต้านระบอบตุลาการภิวัตน์คือ บทบาทการเป็นคณะกรรมการวิสามัญเพื่อป้องกันมิให้เกิดการรัฐประหาร อันพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าการรัฐประหารที่เป็นการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใหม่ที่ผู้ยึดอำนาจสำเร็จต้องจัดวางคนของตนเองไปอยู่ตามกลไกรัฐต่างๆ แม้กระทั่งฝ่ายตุลาการ ทั้งนี้ เมื่อมีข้อขัดแย้งทางการเมืองกับฝ่ายตรงข้าม “ตุลาการภิวัตน์แบบไทย” จึงเป็นหนึ่งในโลกที่มีไว้เพื่อรักษาการนำ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการกระทำดังกล่าวคือหนึ่งในต้นตอของการเกิดตุลาการภิวัตน์แบบไทย เราจะเห็นได้ชัดเจนกับบริบททางการเมืองหลังการรัฐประหาร 2549 ดังนั้นการป้องกันการยึดอำนาจจึงมีข้อเสนอให้กลับไปรื้อฟื้นดำเนินคดีกับผู้ก่อการรัฐประหารมาดำเนินคดี ซึ่งการกระทำลักษณะนี้เป็นการยุติการรัฐประหารได้โดยเด็ดขาด ใช้ได้ผลมาแล้วในประเทศอาเจนตินา กรีซ ตุรกี และเกาหลีใต้ ข้อเสนอดังกล่าวจึงน่าจะเป็นบทบาทสุดท้ายของปิยบุตร แสงกนกกุล ในฐานะผู้นำในการต่อสู้ทางความคิดที่ส่งผลสะท้อนอย่างเป็นรูปธรรมต่อขบวนการทางสังคมอื่นๆ ที่งานชิ้นนี้ได้จำกัดขอบเขตไว้ ทว่าอีกหนึ่งคนที่มีบทบาทสำคัญในช่วงของการเป็น สส.ในพรรคอนาคตใหม่คือ “รังสิมันต์ โรม” ผู้ซึ่งเติบโตมาจากนักกิจกรรมในปีกของเอ็นจีโอที่เริ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงการรัฐประหารในปี 2557 กลายเป็นนักกิจกรรมที่เป็นคู่ต่อกรของ “คสช.” โดยตรง และก่อนทำหน้าที่ สส.เขาถูกแจ้งข้อกล่าวหาไปทั้งสิ้น 9 คดี ซึ่งรังสิมันต์ ได้ยอมรับผ่านบทสัมภาษณ์ว่า “เขาได้รับอิทธิพลทางความคิดในทางการเมืองและกฎหมายจากคณะนิติราษฎร์มาไม่น้อย ด้วยความเป็นลูกศิษย์ที่คณะนิติศาสตร์ธรรมศาสตร์” (A Day magazine ,สัมภาษณ์รังสิมันต์ โรม) ผู้เขียนจึงนำเสนอว่า รังสิมันต์ โรม คืออีกหนึ่งตัวอย่างสำคัญร่วมกับขบวนการทางสังคมอื่นๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงเกี่ยวกับผลสะท้อนในทางสาธารณะ

(Sensitizing impacts) ซึ่งเป็นข้อเสนอของนิติราษฎร์ที่ถูกนำมาขับเคลื่อนต่อ โดยมีการอธิบายดังต่อไปนี้

6.3.1 จาก“ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์ยับเพดานเข้าสู่พื้นที่ถกเถียงในสภา”

“นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี 2475 เป็นต้นมา นี่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่การเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์เพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้แผ่ซ่านลงลึกไปถึงผู้คนรากหญ้า คนรากหญ้าเข้าใจถึงปัญหาของมาตรา 112 เนื่องจากพวกเขาเล็งเห็นถึงปัญหาที่ใหญ่กว่าตัวบทกฎหมาย นั่นคือปัญหาของการดึงเอาสถาบันกษัตริย์ลงมายู่เกี่ยวกับการเมือง ปัญหาของการแทรกแซงการเมืองระบอบประชาธิปไตยโดยอำนาจนอกระบบ และปัญหาของวงจรอุบาทว์ทางการเมืองของการรัฐประหาร ‘ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์’ จึงสันสະเทือนเลื้อนลั่นจากดินถึงฟ้า” (BBC News, 2566)

“ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์” คือข้อเสนอของคณะนิติราษฎร์และกลุ่มพันธมิตรเครือข่ายของขบวนการ เกิดขึ้นเมื่อ 27 มีนาคม 2554 ซึ่งในระยະนั้นกล่าวกันว่าเป็นข้อเสนอทางวิชาการที่แหลมคมแห่งยุค โดยมีสาระสำคัญ 7 ข้อดังนี้ (BBC News, 2563)

- ให้ยกเลิกมาตรา 112 ออกจากลักษณะว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของราชอาณาจักร
- เพิ่มหมวดลักษณะความผิดเกี่ยวกับพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และเกียรติยศผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
- แบ่งแยกการคุ้มครองสำหรับตำแหน่งพระมหากษัตริย์ออกจากการคุ้มครองสำหรับตำแหน่งพระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
- กำหนดโทษโดยไม่มีอัตราโทษขั้นต่ำ แต่กำหนดเพดานโทษสูงสุด
- เพิ่มเหตุยกเว้นความผิดกรณีแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต
- เพิ่มเหตุยกเว้นโทษกรณีข้อความที่กล่าวหานั้นได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความจริง และการพิสูจน์นั้นเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ
- กำหนดให้สำนักราชเลขาธิการมีอำนาจเป็นผู้กล่าวโทษเท่านั้น

แม้ข้อเสนอในลักษณะดังกล่าวจะได้รับการตอบรับพอสมควรจากประชาชนที่เข้าร่วมลงชื่อ โดยระบุว่ามีส่วนร่วมลงชื่อแก้กฎหมายทั้งสิ้น 38,281 คน แบ่งเป็นผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลาง 2,632 คน ภาคเหนือ 2,605 คน ภาคอีสาน 22,357 คน และภาคใต้ 118 คน (Ilaw, 2563) แต่ด้วยข้อจำกัดในด้านการจัดตั้งองค์กรจะเห็นได้ว่า “ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์” ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายได้ แม้ส่วนใหญ่จะสามารถดึงคนชนชั้นกลางเข้าร่วมได้และมีกลุ่มคนเสื้อแดงบางกลุ่มที่ประสบชะตากรรมเดียวกันร่วมสนับสนุน ทว่าหากพิจารณาถึงผลสะท้อนในระยะยาว “ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์” ได้ก่อให้เกิดอิทธิพลทางความคิดต่อกลุ่มนักกิจกรรมอื่นๆ โดย “รังสิมันต์ โรม” คือหนึ่งในตัวอย่างสำคัญที่กล่าวว่า “คณะนิติราษฎร์และปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์” คือผลสะท้อนในการทำให้คนรุ่นอื่นๆ สนใจ และตั้งคำถามกับประเด็นปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายอาญามาตรา 112 มากขึ้น โดยกล่าวว่า

“เพราะแม่ผมเชียร์เสื้อเหลือง ถึงแม้เราจะสนใจงานการเมือง แต่เราก็กังวลใจกับการเข้าไปในกิจกรรมนี้เต็มตัว เพราะในจุดยืนของกลุ่มคนที่สนับสนุนการแก้ไขมาตรา 112 มันออกไปทางโทนแดงในตอนนั้น แต่ครอบครัวผมอยู่โทนเหลือง ซึ่งผมไม่สนับสนุนทางเหลืองนะ แต่ว่าการจะเข้ามาอยู่ใกล้ชิดกับแดงแล้วผมจะคุยกับที่บ้านยังไง” (A Day magazine สัมภาษณ์รังสิมันต์ โรม, 2564)

การเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์สามารถทำให้รังสิมันต์ โรม มองปัญหาได้ชัดเจนขึ้น แตกต่างจากข้อมูลของนักวิชาการกฎหมายกระแสหลักในยุคนั้น ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“จริงๆ ตอนผมเข้ามาปี 1 ผมก็ไม่รู้จักนิติราษฎร์ ไม่เคยไปสิงสถิตในเว็บบอร์ดฟ้าเดียวกันแบบที่คนอื่น ๆ ทำ...พอการเมืองเริ่มแรงจำได้ว่ามันมีการตีเบตกันระหว่างอาจารย์กิตติศักดิ์ ปรกติ และนิติราษฎร์ ขอเล่านิดหนึ่งว่า อ.กิตติศักดิ์เป็นไอดอลผมเลย ตอนมาเรียนแรกๆ อาจารย์ทำให้ผมประทับใจมากกับประโยคที่ว่า ‘การเป็นอาจารย์คือการทำงานกับอนาคต’ จนทำให้ผมอยากเรียนแล้วมาเป็นอาจารย์ ตอนนั้นผมยังคิดเล่นๆ ว่าฝั่งนั้นคุณจะแน่นกว่าอาจารย์กิตติศักดิ์ได้ยังไง แต่ว่าพอเราดูข้อมูลการตีเบต มันมีความรู้สึกสับสนบางอย่างเกิดขึ้นกับตัวเองว่าเราควรจะเลือกเชื่อใครดี คำอธิบายหลายๆ อย่างของนิติ

ราชูร์วางอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน ซึ่งมันสมเหตุสมผลมากกว่า แต่
อีกฝั่งไม่ได้เป็นแบบนั้น” (A Day magazine สัมภาษณ์รังสิมันต์ โรม, 2564)

กรณีของรังสิมันต์ โรม จึงถือเป็นความสำเร็จจากผลสะท้อนในขั้นต้นอันก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางความคิดของกลุ่มผู้เคลื่อนไหวในทางการเมือง หากเมื่อพิจารณาไปที่บริบทการเคลื่อนไหวในช่วงหลังการยุบพรรคอนาคตใหม่ เราจะพบว่ามียุทธศาสตร์ทางการเมืองใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งการเกิดกลุ่มเหล่านี้ มีข้อสรุปที่ตรงกันในหลายงานว่า การยุบพรรคอนาคตใหม่กลายเป็นหนึ่งในเหตุผลสำคัญที่ก่อให้เกิดการลุกฮือของขบวนการทางสังคม (social movement) หลังปี 2563 เรื่อยมา (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563 น.113) สอดคล้องกับงานชิ้นล่าสุดของ อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ (2566) ที่สรุปตรงกันว่า บริบทการก่อตัวของขบวนการเยาวชนไทย “ให้มันจบที่รุ่นกู” เกิดขึ้นจากปัจจัยสำคัญที่ว่า “คณะรัฐประหารก้าวล่วงชีวิตส่วนตัว รสนิยม ความชอบของประชาชน โดยเฉพาะการตั้งรัฐบาลที่สืบทอดโดยคณะรัฐประหารและตามด้วยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ยุบพรรคอนาคตใหม่” (อนุสรณ์ อุณโณและคณะ, 2566: 38)

การลุกฮือดังกล่าว แม้จะได้เป็นผลโดยตรงจากการเคลื่อนไหวของคณะนิตราชูร์ดังที่เราเห็นได้ในบางส่วนจากการเกิดพรรคอนาคตใหม่ แต่การลุกฮือครั้งนี้สร้างผลสะท้อนอย่างสำคัญในประเด็นอันเกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งในงานชิ้นนี้เสนอว่าเป็นผลมาจาก”ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์” ที่สามารถวิเคราะห์ออกมาให้เห็นในหลายส่วน ดังส่วนแรกคือในด้านการบ่งชี้ระยะเวลา เราจะเห็นได้ว่าชุดความขัดแย้งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในทางการเมืองไทยต่างเกิดขึ้นในรอบระยะเวลาเดียวกัน ด้วยข้อสรุปจากงานในปี 2566 ของ อนุสรณ์ อุณโณ ที่ว่า

“แม้การเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษา หรือเยาวชนจะปะทุขึ้นในปี 2563 แต่ก็วางอยู่บนบริบทและเงื่อนไขทางการเมืองที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2548 ... นับตั้งแต่การเมืองสีเสื้อที่นักศึกษาอยู่ในฐานะผู้เข้าร่วมอันเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ไม่ว่าจะอยู่ในสีใดก็ตาม ก่อนที่พวกเขาจะเริ่มขยับขึ้นมาแย้งหน้าหลังการรัฐประหาร 2557 จนไปถึงการยุบพรรคอนาคตใหม่ที่เป็นพางเส้นสุดท้าย” (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566: 37)

เช่นกันกับคณะนิตราชูร์ที่มีบางส่วนปรับเปลี่ยนมาเป็นพรรคอนาคตใหม่ ต่างอยู่ในชุดความขัดแย้งภายใต้กรอบระยะเวลาเดียวกัน โดยจะเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นหากเพ่งมองไปที่บทบาทการเข้าสู่แวดวงการเมืองของรังสิมันต์ โรม ที่ครอบครัวยุติชนชอบแนวคิดของกลุ่มคนเสื้อเหลือง จนเปลี่ยน

ความคิดจากการได้พบปะกับนิติราชฎ์ในช่วง”ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์”และเข้าสู่การเป็นนักกิจกรรมต่อต้านรัฐประหารในปี 2557 ตามด้วยเข้าสู่สภาในเวลาต่อมา ทว่าในบริบทการต่อสู้หลังจากพรรคอนาคตใหม่ถูกยุบ เราจะเห็นบทบาทสำคัญของกลุ่มนักกิจกรรมหน้าใหม่อย่าง อานนท์ นำภา , พรชัย ชีวรักษ์ และปณัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล เป็นแกนหลักสำคัญ ด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนนักศึกษาประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่มทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เกิดกลุ่มพลังหน้าใหม่ๆ ในชื่อที่หลากหลาย แต่มีการเรียกโดยรวมว่า “กลุ่มคณะราษฎร 2563”(ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 1) เช่น กลุ่มเยาวชนปลดแอก , กลุ่มธรรมศาสตร์และการชุมนุม, กลุ่มนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศ กลุ่มพลังเหล่านี้สามารถยกระดับข้อเรียกร้องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ในรูปแบบที่ต่างออกไป บางครั้งถูกเรียกว่า “ข้อเสนอทะเลชุพเตาน” ซึ่งมีให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมอยู่ 2 ครั้งด้วยกันคือ หนึ่งการปราศรัยของอานนท์ นำภา เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2563 สองการอ่านแถลงการณ์ของปณัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล ที่มีข้อเสนอรูปธรรม 10 ประการเพื่อปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2563 ข้อเสนอในข้างต้นสามารถสร้างแรงกดดันต่อรัฐบาลได้ในระดับหนึ่งจนมีร่างกฎหมายดังกล่าวเข้าสู่สภาถึง 7 ฉบับ แต่สุดท้ายก็ถูกตีตกไป (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 113) ทั้งนี้ ข้อเสนอปฏิรูปสถาบันที่สร้างอิทธิพลต่อกลุ่มขบวนการทางสังคมในข้างต้นมีการสรุปที่ขัดแย้งกันอยู่ 2 แนวทางด้วยกัน ทางที่หนึ่งมองว่ามาจากอิทธิพลของข้อเสนอของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566: 128) แนวทางที่สองมองว่าเป็นอิทธิพลจากการเคลื่อนไหวของนิติราชฎ์ (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 112) จากการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการสัมภาษณ์ ผู้เขียนนำเพิ่มเติมว่า “ข้อเรียกร้องทะเลชุพเตาน”คือหนึ่งในผลสะท้อนการต่อสู้ที่วางอยู่บนชุดความขัดแย้งเดียวกัน อิทธิพลจากทั้งสองแนวทางจึงทิ้งร่องรอยไว้ใน การเคลื่อนไหวในประเด็นที่แตกต่างกัน โดยมีการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

แนวทางที่หนึ่งการขยายพื้นที่ทางความคิดบนโลกอินเทอร์เน็ตของ “สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล” การสำรวจไปที่ภูมิหลังของสมศักดิ์ ผู้ที่ติดตามการเมืองและอยู่ในวงวิชาการต่างรู้จักว่าเขาเป็นนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ และเริ่มมีชื่อเสียงเรื่อยมาตั้งแต่สมัยเป็นนักกิจกรรมทางการเมืองในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ (2557) ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับสมศักดิ์ว่า “เป็นนักคิดที่มีความสนใจด้านประวัติศาสตร์ทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นพิเศษ มีผลงานการศึกษา ค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ไล่เรียงมาตั้งแต่ช่วงการปฏิวัติ 2475 โดยเฉพาะเหตุการณ์สำคัญคือกรณีการสวรรคตของในหลวง ร.8 ไปจนถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ตามด้วยผลงานสำคัญจากหนังสือ “ประวัติศาสตร์ที่เพิกสร้าง”ซึ่งงานดังกล่าวก่อให้เกิดการศึกษาตีความประวัติศาสตร์เกี่ยวกับบทบาทสถาบันกษัตริย์ในสังคมไทยในจำนวนที่เพิ่มขึ้น (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2557)

อย่างไรก็ดี สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล จัดอยู่ในกลุ่มนักวิชาการในฝ่ายก้าวหน้า (Progress) อันมีบทบาทการเคลื่อนไหวประเด็นเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ที่อยู่ในกรอบระยะเวลาอันใกล้เคียงกันกับนักวิชาการจาก”นิติราษฎร์”คือก่อนช่วงรัฐประหารปี 2549 จนถึงการรัฐประหารในปี 2557 โดยมีการตั้งข้อสังเกตว่า แม้ในยุคสื่อสังคมออนไลน์จะยังไม่มีบทบาทมากนัก แต่สมศักดิ์ได้แสดงออกถึงความพยายามในการขยายพื้นที่ทางความคิดในโลกอินเทอร์เน็ตเนตมาตั้งแต่ช่วงรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร กล่าวกันว่า สมศักดิ์ เริ่มเขียนกระทู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสถาบันกษัตริย์ในเว็บบอร์ด “มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน”เป็นที่แรกในช่วงการปี 2549 ซึ่งเป็นที่รู้กันว่าเว็บบอร์ดกลุ่มมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนคือพื้นที่การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างเสรี โดยมีกลุ่มนักวิชาการที่สังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาทิ สมชาย ปรีชาศิลปกุล และนิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นผู้ก่อตั้ง กระทั่งหลังเหตุการณ์รัฐประหาร 2549 พื้นที่ดังกล่าวได้ปิดตัวลงด้วยการคุกคามจากกลไกรัฐ จากนั้นสมศักดิ์ จึงย้ายมาเขียนกระทู้ในเว็บบอร์ดฟ้าเดียวกัน อันเป็นจุดศูนย์รวมของการแสดงความคิดเห็นแบบทะลุเพดานในระบอบนั้น และอย่างที่ทราบกันว่า “ฟ้าเดียวกัน นิติราษฎร์ พรรคอนาคตใหม่ คนเสื้อแดงบางส่วน” มีสมาชิกที่เชื่อมโยงกันในการเคลื่อนไหวไม่ทางใดทางหนึ่ง

ภายใต้เว็บบอร์ด “ฟ้าเดียวกัน”นี้เอง สมศักดิ์ ได้สร้างข้อเสนอการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ 8 ข้อ ในปี 2553 ประกอบไปด้วย **หนึ่ง**ยกเลิกรัฐธรรมนูญมาตรา 8 เพิ่มมาตราในลักษณะเดียวกันดังเช่นรัฐธรรมนูญฉบับ 2475 **สอง**ยกเลิกประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 **สาม**ยกเลิกองคมนตรี **สี่**ยกเลิก พรบ.ทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ปี 2491 **ห้า**ยกเลิกการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แต่เพียงด้านเดียว **หก**ยกเลิกพระราชอำนาจการให้ความเห็นทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ทั้งหมด **เจ็ด**ยกเลิกพระราชอำนาจเกี่ยวกับโครงการหลวงทั้งหมด และ **แปด**ยกเลิกการบริจาคและรับบริจาคเกี่ยวกับงานพระราชกุศลทั้งหมด (MGR online, 2553) หลังจากข้อเสนอนี้ถูกเผยแพร่ออกไป เขาจึงถูกมองว่าเป็นหนึ่งในนักวิชาการที่มีความคิดล้มล้างการปกครอง เช่นเดียวกับนักวิชาการท่านอื่นๆที่สร้างข้อเสนอในลักษณะเดียวกัน ซึ่งสมศักดิ์ได้ให้ความเห็นว่า

“ตลอดระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมาผมได้เขียนบทความวิชาการและข้อเขียนอื่นๆ พูดอภิปรายเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์โดยที่ไม่เคยเสนอให้ล้มเจ้าหรือล้มเลิกสถาบันกษัตริย์ สิ่งที่ผมพูดอยู่ในกรอบสถาบันกษัตริย์แทบทั้งสิ้น ขณะเดียวกันผมก็ไม่เคยปิดบังว่าสถาบันกษัตริย์ต้องปรับปรุง ซึ่งไม่ผิดกฎหมายรัฐธรรมนูญ และอาญา ผมจึงเขียนและใช้ชื่อจริงเปิดเผยมาโดยตลอด เมื่อปีกลาย 2553 ได้รวบรวมข้อเสนอ 8 ข้อ สว.คำณูญ สิทธิสมาน ยังเอาไปเผยแพร่”(สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2554)

อนึ่ง ข้อเสนอทั้ง 8 ข้อของสมศักดิ์ เริ่มเป็นที่พูดถึงมากขึ้น แต่ยังจำกัดอยู่เฉพาะคนที่สนใจการเมืองและอยู่ในฝ่ายที่สนับสนุนคนเสื้อแดงที่ถูกกระทำโดยกลไกรัฐ แต่จะเห็นได้ว่าการขยายวงเข้าสู่ประชาชนที่มากขึ้นนี้ กล่าวกันว่าเป็นผลจากการเข้าร่วมงานเสวนาเรื่อง “สถาบันกษัตริย์ – รัฐธรรมนูญ – ประชาธิปไตย” ที่จัดโดยคณะนิติราษฎร์และกลุ่มพันธมิตรเครือข่าย ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์ คงไม่เกินเลยหากจะกล่าวว่าเพดานสูงสุดในระยะนั้นอาจจะเกิดขึ้นจากข้อเสนอ 8 ข้อของสมศักดิ์ก็จริง แต่ต้องไม่ลืมว่าการนำเสนอเกี่ยวกับปัญหาด้านสถาบันกษัตริย์ศึกษาอย่างเป็นทางการครั้งแรกๆเกิดขึ้นร่วมกับการเสวนาที่จัดโดยคณะนิติราษฎร์ ในขณะที่งานศึกษาปัจจุบันได้สรุปว่า ขบวนการทางสังคมที่เคลื่อนไหวช่วงปี 2563 ในนามคณะราษฎร ที่ชูข้อเสนอสำคัญในการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ทั้ง 10 ข้อนั้น ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากข้อเสนอของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และดูเบาข้อเสนอของนิติราษฎร์ว่า มีลักษณะใช้เทคนิคทางกฎหมายมากเกินไป (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566: 128) แนวทางดังกล่าวจะสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของแกนนำกลุ่ม “คณะราษฎร 2563” ที่ได้เคลื่อนไหวให้ผู้ร่วมลงชื่อในการยกเลิกกฎหมายมาตรา 112 ในเว็บไซต์ no.112.com ซึ่งพริษฐ์ ชิวารักษ์นำเสนอว่า

“การเคลื่อนไหวครั้งนี้จะแตกต่างจากกลุ่มนิติราษฎร์ในปี 2554 ที่เน้นให้ประชาชนลงชื่อเพื่อแก้กฎหมาย แต่ครั้งนี้ขอยืนยันว่าให้ยกเลิกเท่านั้น...เพราะมาตรา 112 คือหินก้อนแรกที่ต้องจัด” (The standard, 2563)

ในขณะเดียวกันพริษฐ์ ชิวารักษ์ ก็ไม่ปฏิเสธถึงอิทธิพลของคณะนิติราษฎร์เช่นกัน โดยเน้นย้ำว่าต้องให้เกียรติในฐานะผู้ร่วมเดินทางในการแก้ไขกฎหมายข้อนี้ ท้ายที่สุดแม้ว่าการลงชื่อผ่านเว็บไซต์ดังกล่าวจะทำลายสถิติมีผู้เข้าร่วมลงชื่อเป็นจำนวน 100,556 คน แต่สุดท้ายก็พบว่าเว็บไซต์ก็ถูกฝ่ายรัฐทำการปิดตัวลงเช่นเคย ด้วยเหตุนี้ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าผลลัพธ์ที่เฝ้ามองจากแนวทางของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีอิทธิพลต่อขบวนการทางสังคมในช่วงปี 2563 ซึ่งวัดผลได้จากทรรชนะของเหล่าแกนนำขบวนการ

หากแต่ผลลัพธ์อื่นที่ทำให้การพูดถึงบทบาทสถาบันกษัตริย์ในทางการเมืองแบบสมศักดิ์ มีแง่มุมที่ต่างออกไป เมื่อมีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มทางการเมืองที่เคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัด เช่น ข้อมูลจากนักศึกษาสาขานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในภาคอีสานให้ข้อมูลว่า

“การนำเสนอเกี่ยวกับมาตรา 112 ว่าให้ยกเลิก มากกว่าการแก้ไชนั้น แม้พวกผมจะเห็นด้วย แต่ถ้ามองในมุมของการนำไปขับเคลื่อนทางการเมืองในช่วงนั้น แนวทางของเพนกวิ้น (พริษฐ์ ชิวารักษ์) ก็จะเห็นอยู่ว่าไม่สามารถทำให้ชาวบ้าน

ที่ไม่ได้ลงลึกทางการเมืองเข้าใจว่า 112 มันเป็นปัญหาแบบไหน เพราะการเอาชนะต้องทำให้ผู้คนส่วนใหญ่เข้าใจได้ว่า ไอ้กฎหมายข้อนี้ มันเป็นปัญหาจริงๆ” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล C5, 23 มีนาคม 2566)

เช่นเดียวกัน มีการให้ข้อมูลที่วิพากษ์ในแนวทางของสมศักดิ์ว่า

“ด้วยปัจจุบันสถานะสมศักดิ์กลายเป็นผู้ลี้ภัยทางการเมืองในต่างประเทศ ทำให้การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับสถาบันการเมืองสามารถพูดอะไรได้มากขึ้นผ่านสื่อออนไลน์ทั้ง “เฟสบุ๊กและทวิตเตอร์” ซึ่งความเห็นอาจจะถูกใจกลุ่มนักศึกษาแบบ radical แต่เมื่อจะไปโน้มน้าวกลุ่มทางการเมืองแบบอื่นๆให้เข้าใจถึงปัญหา แนนอนว่าไม่ได้เป็นแบบพรรคอนาคตใหม่หรือพรรคก้าวไกล ที่ อ.ปิยบุตร ลงพื้นที่ การทำแบบนี้มันเข้าถึงกลุ่มอื่นๆได้มากกว่า” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล C6, 5 พฤษภาคม 2566)

การให้ข้อมูลในลักษณะนี้ได้แสดงให้เห็นว่า การสร้างอิทธิพลในประเด็นดังกล่าวมีข้อวิจารณ์อยู่เช่นกัน โดยในทหระณะของนักวิชาการในต่างประเทศเคยวิเคราะห์บทบาทของสมศักดิ์ ในลักษณะที่สอดคล้องกัน โดย พาทริก จอร์รี่ (Patrick Jory) ได้นำเสนอบทบาทของสมศักดิ์ในสองแง่มุมว่า

“อาจารย์สมศักดิ์เป็นที่รู้จักในแง่ความ ดุดัน ความไม่ไว้หน้าและความตรงไปตรงมาในคำวิพากษ์วิจารณ์ของเขา อันเป็นคุณลักษณะที่เป็นปัญหาอย่างมากในสังคมไทยที่ซึ่งมารยาท ความนอบน้อมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้รับการให้คุณค่าอย่างสูง...แม้ว่าจะมีภัยคุกคามจากกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ความพยายามในการลอบสังหารเขาที่บ้าน และการลี้ภัยอย่างไม่มีทางเลือกหลังจากการรัฐประหารในเดือนพฤษภาคมปี 2557 อาจารย์สมศักดิ์ยังคงยืนยันผู้มีอำนาจด้วยคำวิจารณ์ทางการเมืองอันเป็นปกติของเขาต่อไป เขาเป็นหนึ่งในจำนวนไม่กี่คนท่ามกลางนักวิชาการไทยที่พูดอย่างตรงไปตรงมา มีกระดุกสันหลังในตำแหน่งแห่งนี้”(Jory, 2018)

ด้วยลักษณะดังกล่าวจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติ หากข้อเสนอของเขาจะเข้าไปสร้างอิทธิพลทางความคิดกับกลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มนิสิต นักศึกษา ที่ตระหนักและพยายามเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง แต่ในขณะเดียวกันคุณลักษณะเฉพาะตัวของเขาซึ่งไม่ตรงกับจริต

ของผู้คนในสังคมส่วนใหญ่ และคงไม่แปลกไปเช่นกันหากแนวคิดของเขาจะถูกต่อต้าน ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มทางการเมืองที่สมารถในแนวคิดอื่นๆ ดังที่เห็นเพิ่มเติมจากการให้ข้อมูลดังนี้

“เรามีอาจเหมารวมว่าคนที่สนับสนุนพรรคอนาคตใหม่ หรือแม้แต่ก้าวไกลมีความตื่นรู้ในแบบกลุ่มแกนนำคณะราษฎร 63 ทั้งหมด ต้องไม่ลืมชีว่า ในโรงเรียน มหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ คนรุ่นเก่าๆยังคงหลงเหลืออยู่ โอกาสที่เยาวชนจะถูกกลืนกลายกับกลุ่มเหล่านี้คงมีไม่น้อย ต้องดูให้ชัดว่าที่เขาร่วมเคลื่อนไหวเพราะเขาเบื่อรัฐบาลหรือเขา“ตาสว่าง” ในแบบแกนนำจริงๆ (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล C7, 8 พฤษภาคม 2566)

ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแง่มุมปฏิสัมพันธ์ทางความคิดระหว่างนักวิชาการด้วยกัน ซึ่งกล่าวกันว่าแนวคิดของสมศักดิ์เป็นการทำสงครามทางความคิดกับกลุ่มนักวิชาการฝ่ายเดียวกัน เช่นว่า “ข้อเสนอของสมศักดิ์ไม่ได้รับความนิยมมากนักในหมู่นักวิชาการ พวกเขาเห็นต่างกับสมศักดิ์ว่า “สถาบันกษัตริย์” ไม่ใช่ปัญหาใจกลางของสังคมไทย และการเรียกร้องให้ทุกคนมุ่งไปที่การปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ไม่ใช่ทางออกของปัญหา บางส่วนก็อ้างว่าเห็นด้วยกับข้อเสนอของสมศักดิ์ แต่วิจารณ์ว่าท่าทีของเขาไม่เป็นมิตร ทำให้การเรียกร้องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ของสมศักดิ์จึงเป็นทั้งการทำสงครามทางความคิดกับฝ่ายประชาธิปไตยด้วยกัน”(อดิเทพ ไชยสิทธิ์, 2563) ท่าทีดังกล่าวอาจจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในความตรงไปตรงมาในการวิพากษ์ข้อเสนอการแก้ไขกฎหมายของนิติราษฎร์ว่าคือ “ตลกร้าย” เพราะมองว่าไม่สามารถทำได้จริง รวมถึงการให้สัมภาษณ์ว่าพรรคอนาคตใหม่และพรรคก้าวไกลไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นมาตรา 112 อย่างแท้จริงเช่นกัน

การวิเคราะห์ในแนวทางนี้ จึงไม่ปฏิเสธว่าข้อเสนอของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล สร้างอิทธิพลต่อขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังการยุบพรรคอนาคตใหม่ได้มากกว่าข้อเสนอของนิติราษฎร์ การทำงานทางความคิดของสมศักดิ์ล้วนแสดงให้เห็นส่วนหนึ่งที่ เขาพยายามนำเสนอผ่านสื่อต่างๆซึ่งต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เช่น เว็บไซต์มหาลัยเที่ยงคืน เว็บไซต์ฟ้าเดียวกัน จนมาถึงช่องทางเฟซบุ๊กและทวิตเตอร์ แต่ประเด็นที่ก่อให้เกิดผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะ (Sensitizing impacts) แนวทางดังกล่าวเผยให้เห็นผ่านบทสัมภาษณ์ของเหล่าแกนนำของขบวนการที่มีความตื่นตัวทางการเมืองในระดับสูง

แนวทางที่สอง จากนิติราษฎร์ถึงพรรคอนาคตใหม่กับการสร้างอิทธิพลทางความคิดในโลกคู่ขนาน การเคลื่อนไหวในโลกคู่ขนานแบบข้างต้น หมายถึง ผลสะท้อนจากคณะนิติราษฎร์จนถึงพรรคอนาคตใหม่ ที่มีการเคลื่อนไหวทั้งแบบนอกสภาและในสภา แม้เป็นที่เข้าใจโดยทั่วกันว่าในช่วงการเคลื่อนไหวภายใต้ชื่อนิติราษฎร์ จะเต็มไปด้วยข้อจำกัดมากมาย โดยเฉพาะกระแสความนิยมใน

สถาบันกษัตริย์ ที่คงไม่เป็นการดีนักหากมีกลุ่มทางการเมืองใดกล้าหาญวิพากษ์วิจารณ์ในตัวสถาบัน ความแตกต่างระหว่างอิทธิพลในแนวทางของสมศักดิ์ และนิติราชวรกุลกลับไม่ใช่ปัจจัยภายนอกหรือ โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunities structure) แต่จะเห็นได้ว่า ภายในช่วง ระยะเวลาเดียวกันที่ทั้งสองกลุ่มได้พยายามเคลื่อนไหวและได้รับการตอบรับจากประชาชนที่มากขึ้น นั้นคืองานเสวนาเรื่อง “สถาบันกษัตริย์ – รัฐธรรมนูญ – ประชาธิปไตย” แร่ดังดูได้จากทั้งสองแนวคิด อาจแสดงให้เห็นผ่านข้อเสนอของ แมคคาร์โก และพีรเดช ต้นเรื่องพร ว่า “คณะนิติราชวรกุลได้ กลายเป็นปัญญาชนสาธารณะที่แตกต่างจากปัญญาชนรุ่นก่อนๆ สามารถดึงดูดชนชั้นกลางในเมืองได้ มากกว่าแกนนำของกลุ่มคนเสื้อแดง” (McCargo and Tunreaugporn, 2015) ซึ่งนั่นคือข้อบ่งชี้ใน ขั้นต้นอันเกิดขึ้นในช่วงปี 2553 – 2554

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาไปที่อิทธิพลต่อการทำให้ประเด็นปัญหาอันเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ กลายเป็นประเด็นสาธารณะและการถกเถียงในเรื่องนี้บังเกิดขึ้นในสภา รวมถึงกลายเป็นนโยบายที่ พรรคต่างๆ ใช้หาเสียงนั้น อาจจะต้องพิจารณาในด้านผลสะท้อนจากทั้งสองแนวคิด หากวิเคราะห์ว่า ข้อเสนอของสมศักดิ์คือเค้าโครงของข้อเสนอปฏิรูปสถาบันของคณะราษฎร 63 ตามที่อนุสรณ์ อุณโณ และคณะนำเสนอ ขณะที่ผลสะท้อนของนิติราชวรกุลก็คือการนำข้อเสนอดังกล่าวขับเคลื่อนในรูปแบบ ใหม่ภายใต้พรรคการเมือง ประเด็นสำคัญจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลชี้ว่า คณะนิติราชวรกุลและพรรคอนาคต ใหม่มีภาพลักษณ์ที่ดีกว่าการเคลื่อนไหวด้วยการยกเลิก 112 แบบสมศักดิ์ การลงพื้นที่ของพรรค อนาคตใหม่สามารถเข้าถึงผู้เห็นต่างได้มากกว่า โดยให้ข้อมูลว่า

“ภาพลักษณ์ของสมศักดิ์ไม่เหมือนกับคณะนิติราชวรกุล แม้จะเห็นว่าทั้งสองฝ่าย หัวดีต่อบ้านเมืองเหมือนกัน แต่นิติราชวรกุลมีความน่าเชื่อถือกว่า พูดแบบคนไม่ รู้อะไรมาอย่างผม ฝั่งหนึ่งทะเล่พูดความจริงแต่ต้องลี้ภัยทางการเมือง อีกฝั่งถูก ทำร้าย ถูกข่มขู่ โดนคสช.เช็คบิลส์คล้ายๆกัน ผมไม่รู้ว่า อ.วรเจตน์ สู้คดีด้วย อะไรนะ เอาเป็นว่าแกล้งฝ่ายรัฐ แกล้งละจุตู่” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล C7, 8 พฤษภาคม 2566)

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลว่า

“ครอบครัวผมเคยต่อต้าน 112 มาก่อน วรเจตน์ ปิยบุตร คือพวกล้มเจ้าเลย ต้องออกนอกประเทศ ขณะที่เอดอลผมอีกคนคือฮิวโก้ (นักร้องดัง) แกยังบอก ว่านิติราชวรกุลทั้งกลุ่มคือพวกจบนอกไร้สาระ แต่พอผมฟัง อ.ปิยบุตรปราศรัย แล้วโยนไปถึงเหตุการณ์ 6 ตุลา ข้อมูลนั้นมันจุดให้ต้องคิดใหม่ จนต้องกลับไป

เปิดคลิป์นิตราษฏร์เก่าๆดู มันไม่เหมือนที่เราถูกทำให้เชื่อมา อ.วรเจตน์ ยังบอก
ด้วยว่า ยังไงก็ต้องมีกฎหมายคุ้มครองประมุขของรัฐอยู่ แต่ต้องแก้ไขให้สมมา
พาดวรร บางครั้งแกเหมือนรอยลิสต์ด้วยซ้ำไป ” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล C8,
16 พฤษภาคม 2566)

อย่างไรก็ดี การสรุปของอนุสรณ์ อุณโณ และคณะที่ว่า ข้อเสนอของนิตราษฏร์มีลักษณะเป็น
เทคนิคทางกฎหมายจนเกินไป (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566: 128) และบางงานวิพากษ์ว่ายึดถือ
สถานะทางวิชาการที่ให้ความเห็นอยู่บนหอคอยงาช้าง (อนุสรณ์ ธรรมใจ, 2555) ข้อวิพากษ์ดังกล่าว
อาจก่อให้เกิดตัวอย่างในทางบวกเช่นเดียวกัน เราจะได้เห็นฝ่ายที่อภิปรายถึงกฎหมายมาตรา 112 ถูก
ดำเนินคดีอย่างต่อเนื่อง แน่นนอนว่าทั้งสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และนักวิชาการนิตราษฏร์ต่างเข้าใจถึง
ขอบเขตการวิพากษ์วิจารณ์โดยสุจริตดี เพราะด้วยการที่เคยให้ความเห็นในทางวิชาการอย่าง
สม่ำเสมอ งานของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ที่ชื่อว่า “ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง” ที่ออกในช่วงปี 2544
พาทริก จอร์รี่ (Patrick Jory) ให้ทรรศนะว่า

“ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง เป็นการรื้อสร้างอย่างถึงแก่นต่อประวัติศาสตร์
ระบอบกษัตริย์สมัยใหม่ กระนั้นมันก็ถูกเขียนขึ้นด้วยแนวทางที่มีศิลป์เพื่อ
หลีกเลี่ยงการปะทะโดยตรงกับกฎหมายหมิ่น พระบรมเดชานุภาพ อย่างน้อย
ในช่วงที่มันถูกใช้ในปี 2544 หนังสือเล่มนี้ไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่จะถูกตีพิมพ์
ในปัจจุบัน” (Jory, 2018)

ความข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นว่าการทำงานของสมศักดิ์ในช่วงต้นมีความคำนึงถึง
การปะทะกับข้อกฎหมายนี้เช่นกัน โดยมีความแตกต่างจากการวิเคราะห์การเมืองแบบถอนรากถอน
โคนอย่างตอนที่เคลื่อนไหวในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมือง ทั้งนี้ การให้ความสำคัญในการเคลื่อนไหวด้วย
วิธีต่างๆโดยคำนึงถึงข้อกฎหมาย ล้วนเป็นข้อพึงระวังที่ปิยบุตร แสงกนกกุล ให้ความสำคัญและเขามัก
ให้ความเห็นว่าเป็นเพราะเขาถูกฝึกมาในทางกฎหมาย จึงเป็นเรื่องสำคัญและละเอียดอ่อนหาก
ข้อเสนอสำคัญ การโพสข้อความต่างๆจะกระทำโดยคำนึงถึงข้อจำกัดในทางกฎหมาย แม้มีอาจห้าม
ฝ่ายที่ต่อต้านในการฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับ 112 เกี่ยวกับตัวเขาได้ แต่จะเห็นว่าปิยบุตรจะมีแนวทางใน
การต่อสู้คดีจนพ้นข้อกล่าวหาได้เสมอ และที่สำคัญปิยบุตรเคยกล่าวว่าจะไม่ใช่วิธีเดียวกันในการใช้
กฎหมาย 112 เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการทำลายผู้อื่นๆ ประกอบกับวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่ให้
ความเห็นต่อขบวนการทางสังคมที่เคลื่อนไหวในประเด็น 112 ปัจจุบัน ที่ต้องตระหนักว่า

“ต้องไม่ลืมนะครับว่ากฎหมายมาตรา 112 ยังไม่ถูกแก้ ยังเป็นกฎหมายที่บังคับใช้ได้จริงๆ...ต้องมีความระมัดระวังอย่างสูง ผมเข้าใจเยาวชนรุ่นใหม่ที่ถูกกดทับจากอำนาจรัฐ แต่ต้องพยายามทำความเข้าใจในเรื่องนี้ว่าเป็นการต่อสู้เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว มันอาจไม่จบในรุ่นเดียว” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2566)

สอดคล้องกับการให้ข้อมูลของกลุ่มผู้เคลื่อนไหวที่ยึดโยงมาตั้งแต่การเมืองสี่เสือโดยให้เหตุผลว่า

“ใครจะไปรู้ว่าทุกวันนี้การลงถนนจะได้ผลหรือเปล่า การอดข้าวแบบคานธี ถูกปฏิเสธตั้งแต่พฤษภาทมิฬมาแล้ว โลกมันเปลี่ยน เราก็เห็นอยู่ว่าเขาจริงจัง เจ็บจริง เด็กยังยิง ดังนั้นต้องใช้วิธีใหม่ คิดใหม่ ต้องสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดคนในระยะยาว” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล C8, 16 พฤษภาคม 2566)

คำว่า “มันอาจไม่จบในรุ่นเดียว” ในที่นี้เป็นการสะท้อนว่า การทำงานทางความคิดในแนวทางอันเชื่อมโยงระหว่างนิติราษฎร์ จนถึงการใช้พรคอนาคตใหม่ถูกยุบ ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายมาตรา 112 ยังคงต้องมีกลุ่มทางการเมืองอื่นๆขับเคลื่อนต่อ แต่เมื่อมองไปที่บริบทปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่ากฎหมายดังกล่าวได้เข้าสู่พื้นที่สาธารณะ แน่ใจว่ามันเป็นผลพวงจากการต่อสู้ที่ยาวนานของกลุ่มพลังทางสังคมต่างๆ การนำประเด็นกฎหมายมาตรา 112 ค่อยๆ ขยับมาที่ละก้าวต่างเป็นอิทธิพลจากทั้งสองแนวคิดและมีคุณูปการต่อผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะร่วมกัน (Sensitizing impacts) และมีอาจดูแคลนว่าทางใดทางหนึ่งสร้างความสำเร็จได้มากกว่ากัน แต่ในแง่ผลสะท้อนตั้งแต่ “ข้อเสนอ 8 ของสมศักดิ์ และปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์” ของนิติราษฎร์ ต่างมีส่วนหนุนเสริมให้ผู้เคลื่อนไหวทั้งในพื้นที่ชายขอบนอกสภาและช่องทางพรรคระบบการเมือง จนประเด็นดังกล่าวถูกนำมาเป็นนโยบายหาเสียง มีการอภิปรายถกเถียงกันในสภา ท้ายที่สุดวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ได้ให้ทรรศนะบทวนการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ในประเด็น 112 จนถึงปัจจุบันว่า

“จุดยืนของพรรคการเมืองแต่ละพรรค เราเห็นไม่เหมือนกัน มันก็มีทั้งแตะและไม่แตะ บางพรรคก็บอกไม่ยุ่งตัวบท แต่จะไปยุ่งในการบังคับใช้ บางพรรคก็เล็ก บางพรรคก็หนัก คือแก้ให้มันหนักขึ้นกว่าเดิม...แต่ผมรู้สึกว่ามีอีกด้านหนึ่งมันดีกว่าเดิม บัดนี้ 112 ในเป็นประเด็นที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะแล้ว อันนี้คือสิ่งที่ผมอยากเห็นเมื่อสิบกว่าปีก่อน ตอนที่รณรงค์เรื่องนี้ การอยู่ในพื้นที่สาธารณะคือเป้าหมายหลัก”(วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2566)

ด้วยเหตุนี้ ผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะในข้อแรกจากการเคลื่อนไหวของนิสิตราษฎรจึงเป็นแรงกระตุ้นจากข้อเสนอในอดีต ซึ่งเป็นผลจากพลวัตการเคลื่อนไหวทั้งในและนอกสภา อันแปรเปลี่ยนไปตามบริบททางการเมือง การขับเคลื่อนกฎหมายมาตรา 112 แม้จะประกอบไปด้วยกลุ่มพลังจากหลายส่วน ทั้งจากเครือข่ายพันธมิตรของนิสิตราษฎรเอง การขยับเพดานข้อเสนอของสมศักดิ์ หรือแม้แต่พื้นที่กลุ่มตลาดนัดออนไลน์ของอาจารย์ปวิณ ชำวลิตทงษ์พันธ์ การเชื่อมโยงของกลุ่มต่างๆ มีจุดร่วมที่วางอยู่บนชุดความขัดแย้งเดียวกันโดยมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่การรัฐประหาร 2549 เรื่อยมา ทั้งความหลากหลายในเชิงปัจเจก จุดมุ่งหมายในแต่ละช่วงเวลา ประเด็นการถูกกดทับที่แตกต่างกัน ล้วนผลักดันให้กลุ่มพลังเหล่านี้ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งแน่นอนว่าปฏิสัมพันธ์โดยตรงของพวกเขาคือชนชั้นปกครองผู้พยายามรักษาอำนาจในสังคม ทั้งการรัฐประหารโดยกองทัพ ตุลาการภิวัตน์โดยฝ่ายศาล การใช้กฎหมายอาญา 112 ทำลายคู่แข่งทางการเมือง การกระทำเหล่านี้แม้ในฉาหน้าจะถูกมองว่าเป็นการกระทำจากโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่งานชิ้นนี้นำเสนอว่า ฝ่ายที่ต้องการรักษาการนำทั้งกองทัพ ฝ่ายตุลาการ ราชสำนัก และฝ่ายการเมือง ต่างมีเงื่อนไขร่วมกันในการครองอำนาจทั้งสิ้น (Hegemony) ในทางกลับกันฝ่ายขบวนการทางสังคมก็มีการประกอบสร้างที่คล้ายคลึงกันในบางประเด็น ภายใต้การเคลื่อนไหวกลุ่มใหญ่ ล้วนมีกลุ่มย่อยที่มีอัตลักษณ์ของขบวนการที่แตกต่าง ทั้งการจัดตั้งองค์กร ยุทธวิธี การแบกรับแรงกดดันจากภายนอก ทำให้การเคลื่อนไหวแต่ละครั้งอาจเกิดความขัดแย้งอยู่บ้าง แต่ท้ายที่สุดเราจะพบว่ากลุ่มพลังเหล่านี้มีลัทธิจุดมุ่งหมายเดียวกัน ความดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดขบวนการทางสังคมใหม่ (new social movement) ตามข้อเสนอทางทฤษฎี

ภาพที่ 16 เสื้อยืดที่ขายในงานระดมทุนของคณะนิติราษฎร์ ดังจะเห็นว่าทั้งอิทธิพลจากแนวความคิดของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กับกลุ่มนิติราษฎร์ มีความยึดโยงมาตั้งแต่ช่วงก่อนการรัฐประหารในปี 2549

ที่มา : เว็บไซต์ประชาไท สืบค้นได้ที่ <https://prachatai.com/journal/2013/03/45747>

ท้ายที่สุดแล้ว การค้นพบผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวในช่วงต้นคือการนำเสนอที่ว่าภายใต้กลุ่มพลังทางสังคมที่มีคู่ต่อกรเดียวกันคือฝ่ายผู้ครองอำนาจนำ (ระบอบตุลาการภิวัตน์) สิ่งที่ว่าใครหรือกลุ่มใดที่จะยืนหยัดต่อสู้บนชุดความขัดแย้งตั้งแต่ปี 2549 ได้จนถึงการลุกฮือของขบวนการทางสังคมในปี 2563 นั้น ผู้เขียนนำเสนอว่า ความเชื่อมโยงดังกล่าวถูกตรึงไว้ด้วยความเป็นขบวนการทางสังคมที่มีอุดมการณ์ ดังมีการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

6.3.2 คณะนิติราษฎร์กับการรื้อสร้างอุดมการณ์ทางกฎหมายกระแสหลัก

ด้วยปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มพลังในฝ่ายของนิติราษฎร์ที่เคลื่อนไหวต่อต้านระบอบที่เรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์แบบไทย” (Judicialization of Thai Politics) จากการนำเสนอที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการประกอบสร้างของระบอบตุลาการภิวัตน์และการก่อรูปของกลุ่มพลังผู้ต่อต้านมีความคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง ดังเช่นที่ว่าทั้งสองกลุ่มต่างใช้เครื่องมือในเชิงอุดมการณ์เพื่อพยายามเข้าสู่การครองอำนาจนำในสังคมเช่นกัน แต่มีเส้นบางๆ ที่กั้นอยู่ระหว่างทั้งสองคือ ฝ่ายผู้รักษาระบอบนั้นมี

เครื่องมือสำคัญนั้นคือกลไกรัฐ (state apparatus) การกระทำเชิงรุกในฝ่ายนี้จึงเป็นการกระทำในนามของกฎหมาย ในขณะที่ฝ่ายต่อต้านกระทำการด้วยยุทธวิธีแบบนอกระบบ ทำให้ความรับรู้ของคนส่วนใหญ่ในสังคมเกิดภาพมายาคติที่ว่า การกระทำโดยฝ่ายรัฐนั้นมีความชอบธรรมมากกว่า

มีหน้าซ้ำ จากคำอธิบายบทที่ 4 การประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) ที่เน้นย้ำว่า การก่อรูปของระบอบตุลาการวิวัฒน์แบบไทยมีลักษณะเชื่อมโยงด้วยกลุ่มพลังต่างๆด้วยความซับซ้อน ทั้งกลุ่มก้อนราชสำนัก ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายกองทัพ แม้กระทั่งการพยายามยึดโยงกับกลุ่มก้อนที่มีอิทธิพลทางศาสนา กลุ่มต่างๆเหล่านี้ผ่านประสบการณ์ในการต่อสู้ทางการเมืองมาอย่างโชกโชน ซึ่งในช่วงที่กลุ่มก้อนประวัติศาสตร์สามารถเข้าครองอำนาจได้ในช่วงปี 2549 จะเห็นได้ว่าตัวระบอบได้ควมรวมกับกลุ่มพลังใหม่ๆ เช่น นักเคลื่อนไหว ทนายความ รวมไปถึงกลุ่มทางการเมืองที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยการพยายามรักษาอำนาจจากกลุ่มผู้ท้าทายมีการเปลี่ยนวิธีใหม่ จากเดิมที่ใช้การรัฐประหารโดยกองทัพ หากแต่ในระยะหลังการใช้อำนาจในทางกายภาพกลายเป็นวิธีการอันล้าหลัง เพราะผู้คนในสังคมเริ่มตื่นรู้มากขึ้น ทำให้กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ใช้ฝ่ายตุลาการหรือศาลเป็นเครื่องมือสำคัญในการครองอำนาจผ่านคำพิพากษา ด้วยเหตุว่า อำนาจของฝ่ายตุลาการถูกประกอบสร้างมาด้วยความศักดิ์สิทธิ์มาอย่างยาวนาน รวมถึงหากมองโดยผิวเผินองค์กรตุลาการยังคงถูกจัดอยู่ในฐานะองค์กรเชิงรับ (passive) ไม่สามารถใช้อำนาจไปรุกรานใครได้ หากไม่มีผู้ฟ้องร้องคดี

ดังจะเห็นได้ว่าคำวินิจฉัยของศาลต่างๆในระยะแรกเริ่มช่วงปี 2549 เป็นต้นมา ดังเช่น การยุบพรรคการเมือง การล้มการเลือกตั้ง และตัดสิทธิทางการเมือง จะมีผู้คนจำนวนไม่น้อย รวมถึงนักวิชาการอีกหลายส่วนออกมาชื่นชมยินดี โดยที่อธิบายการกระทำในลักษณะนี้ว่าเป็น “การกระทำในทางบวก” และมองว่าเป็นกระบวนการอันเป็นปกติธรรมดาในทางสากลมีมานานแล้ว เพราะเป็นการกระทำของฝ่ายตุลาการเพื่อเข้าคลี่คลายวิกฤตการณ์ทางการเมือง โดยงานวิชาการที่สนับสนุน “การยุบพรรคการเมือง การล้มการเลือกตั้ง และตัดสิทธิทางการเมือง” ในลักษณะนี้ถูกจัดวางอยู่ในฐานะงานวิชาการทางกฎหมายกระแสหลัก (จาตุรงค์ สุทวาทิน, 2566: 103-129) แม้จะเป็นที่ทราบกันดีว่างานกระแสหลักดังกล่าวถูกโต้แย้งมาในลักษณะตีคู่มาพร้อมๆกันกับงานกระแสรอง แต่ด้วยเหตุว่างานกระแสหลักมักมีคำอธิบายที่ไปในทิศทางเดียวกับผู้กุมอำนาจรัฐ การถูกกดทับในงานสายวิพากษ์จึงถูกจัดอยู่ในสถานะรองอย่างปฏิเสธไม่ได้

ในขณะเดียวกัน เมื่อสำรวจไปที่กลุ่มหัวหอกในฐานะกลุ่มผู้ต่อต้านอุดมการณ์ทางกฎหมายกระแสหลักในข้างต้น เราจะพบว่าคือกลุ่มผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวในลักษณะเดียวกับกลุ่มพลังของนิติ

ราษฎร ทั้งที่เป็นนักเคลื่อนไหว เอ็นจีโอ นักวิชาการ นักการเมือง ชื่อของสมชาย ปรีชาศิลปกุล นิธิ เอียวศรีวงศ์ ธงชัย วินิจจะกูล ต่างปรากฏอยู่ในการเคลื่อนไหวต่างๆที่เกาะเกี่ยวซึ่งกันและกันกับกลุ่ม นิตราษฎรไปจนถึงการรวมตัวในนามของคณะ “ครก.112” โดยที่ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่า การทำให้ สังคมตื่นรู้เกี่ยวกับคำอธิบายในงานวิชาการกระแสหลักเหล่านี้ แม้มิได้ทำการสำรวจอย่างเป็นระบบ แต่ก็เห็นได้ว่าในระยะปัจจุบัน งานวิชาการในเชิงสนับสนุนการใช้ตุลาการภิวัตน์แบบไทยนั้นเริ่มมี ให้เห็นน้อยลง จนสามารถกล่าวได้ว่างานในเชิงวิพากษ์ที่เคยเป็นกระแสรองในอดีตอาจกลับกลายมา เป็นที่นิยมแทน

ด้วยความสำคัญในข้างต้น ผลสะท้อนที่ตกทอดมาถึงการเคลื่อนไหวในปี 2549-2563 ที่ แม้ว่าอาจจะไม่ได้ถูกจับจ้องอย่างเช่นข้อเสนอทะเลชุพเตานที่เป็นการตั้งคำถามกับสถาบัน พระมหากษัตริย์ แต่การรื้อสร้างเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรตุลาการกลายเป็นกระแสของสาธารณะ ชนอยู่เช่นกัน ซึ่งทั้งสองประเด็นจะเห็นได้ว่ามีคำอธิบายจากงานต่างๆว่าทั้งทั้ง 2 สถาบันมี ความสัมพันธ์กันทั้งในเชิงเครือข่าย (Mccargo, 2008) และความยึดโยงกันด้วยอุดมการณ์ (ธงชัย วินิจจะกูล, 2563) ข้อเรียกร้องของขบวนการทางสังคมอย่างเช่น การลบล้างผลพวงของการ รัฐประหาร , การยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 และการจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ , กระบวนการ ยุติธรรมไทยกับผู้ต้องหาหรือจำเลยและการเยียวยาผู้เสียหาย , การยุบเลิกศาลรัฐธรรมนูญและการ จัดตั้งคณะตุลาการพิทักษ์ระบอบรัฐธรรมนูญ , การเปิดพื้นที่ให้มีการถกเถียงทางวิชาการเรื่องสถาบัน กษัตริย์ กองทัพ ศาล และองค์กรอิสระในสังคมการเมืองไทยอย่างต่อเนื่อง , การแถลงจุดยืนกรณีร่าง พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯ และแถลงการณ์เรื่องการประกาศใช้กฎอัยการศึกไม่ชอบด้วย รัฐธรรมนูญ ประเด็นเหล่านี้ชี้ชัดว่าคณะนิตราษฎรได้มีคุณูปการเกี่ยวกับการวิพากษ์ระบบกฎหมาย และองค์กรตุลาการไม่น้อยไปกว่ากลุ่มการเคลื่อนไหวอื่นๆ โดยเฉพาะนิตราษฎรคือกลุ่มเดียวที่ออกมา ประกาศต่อสาธารณะชนอย่างชัดเจนว่าพวกเขาเน้นการเคลื่อนไหวเฉพาะประเด็นในทางกฎหมาย เท่านั้น

แม้ว่าประเด็นการวิพากษ์ วิจารย์ สถาบันตุลาการจะไม่ได้ถูกปิดกั้นในระดับเดียวกับ ประเด็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่การที่ประชาชนเริ่มหันมาใส่ใจตรวจสอบฝ่ายตุลาการมากขึ้น มีผลสำรวจอย่างเด่นชัดว่ามีจุดเริ่มต้นจากช่วงหลังการรัฐประหารในปี 2549 การตัดสินใจคัดค้านความ เกี่ยวกับการเมืองชุดให้ระดับความไว้วางใจของสาธารณชนต่อฝ่ายตุลาการอยู่ในระดับต่ำอย่างน่าใจ หาย (ปัทมา สุปก่าปิง และคณะ, 2553) โดยในประเด็นนี้ถือว่าเป็นผลสะท้อนที่ต่างออกไปจากการ ทำให้ข้อเรียกร้องกลายเป็นประเด็นในเชิงสาธารณะ (Political agenda) แต่เป็นลักษณะของการ

สร้างทัศนคติเชิงสาธารณะ (Public attitudes) ที่ประภาส ปันตบแต่งนิยามว่า “ความสามารถในการขยายความยอมรับจากสาธารณะชนต่อขบวนการ เช่น ระดับการเพิ่มขึ้นของความรู้สึกด้านบวกที่ขบวนการได้รับจากสาธารณะ (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 187) ซึ่งผู้เขียนนำเสนอว่า คณะนิติราษฎร์สร้างผลสะท้อนดังกล่าวใน 2 ลักษณะคือ หนึ่งเปิดพื้นที่ความรู้เกี่ยวกับการวิพากษ์นักกฎหมายกระแสหลัก สองการเปิดพื้นที่การรับรู้เกี่ยวกับปัญหาในทางกฎหมายอาญามาตรา 112 โดยมีการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การเปิดพื้นที่ความรู้เกี่ยวกับการวิพากษ์นักกฎหมายกระแสหลัก ด้วยความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์และกลุ่มพันธมิตรเครือข่ายที่เป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับระบอบตุลาการวิวัฒน์ที่มีกลุ่มนักกฎหมายมหาชนในฝั่งของรัฐเป็นมันสมอง ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าการเข้าสู่ภาวะการครองอำนาจในช่วงปี 2549 กลุ่มชนชั้นนำ กองทัพ ต่างพยายามสถาปนาให้นักกฎหมายมหาชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปการเมือง ชื่อของอมร จันทน์สมบูรณ์ , วิษณุ เครืองาม และบรรศักดิ์ อวรรณโณ ต่างเป็นตัวแสดงสำคัญในฐานะการเป็นฝ่ายนำโดยใช้กฎหมาย ยังมีรวมถึงนักกฎหมายในทางจารีตผู้ซึ่งคอยรับใช้คณะรัฐประหารเรื่อยมาอันมีตัวแบบ (Model) สำคัญที่เริ่มต้นตั้งแต่ปี 2490 นักกฎหมายที่มีชื่อเสียงในทางนี้อย่างเช่น นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ซึ่งเขาอยู่ในกลุ่มปัญญาชนที่ช่วยร่างกฎหมายให้ฝ่ายกองทัพนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 จนจนถึงครั้งล่าสุดกล่าวได้ว่าเขาเป็นหนึ่งในผู้ช่วยกองทัพร่างกฎหมายหลังการรัฐประหารในแทบทุกครั้ง โดยกลุ่มนักกฎหมายเหล่านี้มักถูกเรียกขานจากสื่อมวลชนว่า “เนติบริกร” ซึ่งมีค่านิยมที่แตกต่างกันออกไป เช่นว่าคือกลุ่มนักกฎหมายที่รับใช้คณะรัฐประหาร (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563) ในขณะเดียวกันในแง่ของการถือกำเนิดของคำนี้ แสดงถึงการที่ต้องนิยามความหมายที่กว้างขึ้น เพราะคำว่าเนติบริกรเกิดในช่วงของรัฐบาลทักษิณและแน่นอนว่าเราไม่ได้อยู่ในสถานะของผู้รัฐประหาร ความหมายโดยรวมอาจเพิ่มมาเช่น “การเป็นนักกฎหมายที่ละเมิดกฎหมายเพื่อรับใช้ผู้มีอำนาจในขณะนั้น” โดยนักวิชาการจากคณะนิติราษฎร์ถือเป็นคู่ความสำคัญที่นำเสนอข้อโต้แย้งต่อเหล่าเนติบริกรเรื่อยมา ดังที่มีการอธิบายไปบ้างแล้วในการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของนักกฎหมาย (War of position)

ข้อเสนอสำคัญจากงานวิชาการ รวมถึงการให้ความเห็นจากกลุ่มผู้เคลื่อนไหวทางการเมืองชี้ว่า กลุ่มนิติราษฎร์และกลุ่มนักวิชาการจากพันธมิตรเครือข่ายสามารถทำให้ประชาชนตื่นรู้เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายของเหล่าเนติบริกรที่มีลักษณะ “ซ่อนแอบที่อ่านไม่เข้าใจแต่แฝงกลไกกินรวบอำนาจ” ซึ่งในงานของกมลวรรณ (2563) นำเสนอว่า

“นิติราษฎร์นำภาษาที่ซับซ้อนสูงสุดคืนสู่สามัญด้วยคำอธิบายง่ายๆ ทั้งให้เป็นไปเพื่อการตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์ และท้าทายสถาบันทางกฎหมายที่ไม่ตั้งอยู่บนรากฐานของเหตุผลที่ยอมรับได้...เราไม่อาจเข้าถึงความยุติธรรมในกฎหมายได้ตราบใดที่ภาษายังเป็นอุปสรรค ภาษากฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจของนักกฎหมาย การตีความตัวอักษรจึงเป็นอำนาจของนักกฎหมายไปโดยปริยาย” (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 106)

เช่นเดียวกับมุมมองส่วนหนึ่งของกลุ่มผู้เคลื่อนไหวที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับความซับซ้อนของภาษากฎหมายว่า

“ในเมืองไทยไม่ว่าใคร พอพูดว่ารู้กฎหมายหน่อย ทุกคนก็ต้องฟัง ทุกฝ่ายมีคำพูดที่ทำให้ตัวเองดูดีกว่าชาวบ้านทั้งนั้นแหละ นักกฎหมายก็หมอความอ้างมาตรา เอ็นจิโอก็อ้างพัฒนายังยืน คุณครูก็อ้างนวัตกรรม นักวิชาการแบบพวกคุณยังไทยคำอังกฤษคำ แต่ที่พูดถึงมือกฎหมาย (เนติบริกร) นี่มันรุนแรงกว่าพวกเราไง พูดในนามกฎหมายมันเห็นเลือดเห็นเนื้อ ทำให้คนติดคุกได้ ตายได้ มันไม่เหมือนพวกเราที่แค่เถียงกันไป” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล C9, 20 พฤษภาคม 2566)

ด้วยอำนาจในการตีความอักษรที่อยู่ในมือนักกฎหมายทำให้ประชาชนผู้อยู่วงนอก ถูกครอบงำผ่านถ้อยคำและภาษาทางกฎหมาย เราจะเห็นคำศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ในชีวิตประจำวันอยู่เต็มไปหมด เช่น “กฎหมายต้องเป็นกฎหมาย”, “คดีนี้ศาลมีคำพิพากษาแล้ว”, “ระวังจะหมิ่นศาล”, “ภายใต้พระปรมาภิไธย” (กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 98) และยังมีรวมว่าหากนักวิชาการส่วนใหญ่จะวิพากษ์คำพิพากษาต่างๆจะต้องขึ้นต้นด้วยคำว่า “ด้วยความเคารพต่อคำวินิจฉัย”(สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, 2560) ทั้งนี้ เราจะเห็นได้ว่ากลุ่มนักกฎหมายในฝ่ายกลไกรัฐจะสามารถใช้อำนาจดังกล่าวในหลายรูปแบบ รวมถึงไปการตีความกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยจาตุรงค์ และวีระ (2563) นำเสนอว่า เหล่าเนติบริกรพยายามนำคำอธิบายทางกฎหมายตามหลักสากล บิดผันให้ยึดโยงกับอำนาจราชประเพณีเพื่อให้สามารถครอบงำทางความคิดของคนในสังคมได้ (จาตุรงค์ สุทวาทันและวีระ หวังสัจจะโชค, 2563: 80-106) โดยฝ่ายนักกฎหมายกระแสรองที่ออกมาตอบโต้ แม้จะแบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม แต่

ปฏิเสธไม่ได้ว่าในสำนักคิดของนิตราษฏร์ก็มีส่วนในการนำอยู่ไม่น้อย สอดคล้องกับข้อเสนอของ
กมลวรรณ ชื่นชูใจว่า (2563)

“นิตราษฏร์ที่นำพาประชาชนก้าวพ้นความกลัว “กฎหมาย” ด้วยความรู้และ
สติปัญญา เทคนิคที่ เทียบชั้นกับ “เนติบริกร” พวกเขาปลุกผู้คนให้ตื่นรู้ในค่าความ
เป็นคนที่ถูกละเมิด อันเนื่องมาจากอำนาจของกฎหมายภายใต้การกำกับของ “เนติ
บริกร” ซึ่งให้เห็นอำนาจอันเกิดจากการใช้กฎหมายที่ไม่ตรงตามหลักการ ”
(กมลวรรณ ชื่นชูใจ, 2563: 106)

นอกจากนี้ การทำให้ประเด็นการวิพากษ์สถาบันตุลาการและเนติบริกร คณะนิตราษฏร์
สามารถทำให้ประเด็นดังกล่าวได้รับการสนับสนุนในทางอ้อม เช่นเดียวกับการให้ความเห็นของผู้ให้
ข้อมูลชี้ว่า กลุ่มผู้เคลื่อนไหวในช่วงหลังปี 2563 ไม่ได้แสดงออกถึงการยึดโยงมาจากอิทธิพลของกลุ่ม
นิตราษฏร์โดยตรง ดังความว่า

“ระยะนี้โลกโซเชียลต่างๆมันเร็ว นักกฎหมายหลายคนมีช่องยูทูปกันทั้งนั้น
(หัวเราะ) เขวชนเข้าถึงง่ายกว่า ไม่รู้จักหรือนิตราษฏร์ แต่เด็กกิจกรรมในมหาลัยรู้
นะว่าใครเป็นใคร ใครเป็นวรเจตน์ ใครเป็นทนายคนยาก แต่อิทธิพลมันเทไปทาง
อนาคตใหม่ ก้าวไกล ปิยบุตร ไอลอร์มากกว่า” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล B3 , 24
มีนาคม 2566)

ลักษณะดังกล่าวไม่ได้เกิดจากผลของการเคลื่อนไหวในฐานะกลุ่มนิตราษฏร์โดยตรง แต่เป็น
โครงสร้างโอกาสทางการเมืองแบบเปิดมากกว่าในอดีต แต่งานวิชาการส่วนตัวของกลุ่มนักกฎหมายนิต
ราษฏร์ที่ผลิตขึ้น อาทิเช่นงานของปิยบุตร แสงกนกกุล ที่ชื่อว่าศาลรัฐประหาร : ตุลาการ ระบอบ
เผด็จการ และนิตรัฐประหาร ที่ตีพิมพ์ในปี 2561 ถือว่าเป็นงานชิ้นหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า “การรัฐประหาร
ในรูปแบบใหม่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำเชิงรุกของศาล” โดยเปรียบเทียบให้เห็นผ่านกรณีศึกษาใน
ประเทศอื่นๆ เช่นเดียวกับงานของปุนเทพ ศิริनुพงษ์ ที่ชื่อว่า “ตลกรัฐธรรมนูญ”(ปุนเทพ ศิริनुพงษ์,
2563) ซึ่งนำเสนอในเชิงเสียดสีว่า แท้จริงแล้วฝ่ายตุลาการโดยเฉพาะศาลการเมืองอย่าง “ศาล

รัฐธรรมนูญ” ต่างสร้างคำอธิบายทางกฎหมายที่ผิดแปลก เพราะต้องการให้ผลดังกล่าวเอื้อต่อผู้มีอำนาจจนกลายเป็นเรื่องซ้ำกันในสังคม

อย่างไรก็ดี การเปิดพื้นที่ในการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับนักกฎหมายกระแสหลักดังกล่าว แม้มีอาจสร้างขอบเขตตัวชี้วัดในเชิงรูปธรรมได้ แต่จะเห็นได้ว่าการตรวจสอบ ตั้งคำถามถึงการบังคับใช้กฎหมายได้ถูกจับตามองมากขึ้นในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น คำว่า“พระบิดาแห่งการยกเว้น” ได้กลายเป็นฉายาของ“วิษณุ เครืองาม”(ไทยรัฐออนไลน์ , 2563) ในทำนองว่าหากรัฐบาลถูกร้องเรียนถึงการกระทำความผิดใดๆ เขามักมีคำอธิบายในการยกเว้นโทษเหล่านั้นมาแก้ต่างอยู่เสมอ ในขณะเดียวกัน “มีชัย ฤชุพันธุ์” ต่างก็ได้รับฉายาจากสื่อมวลชนไม่ต่างกัน เช่น ซีอีโอ สนช. (วิจิตรา ประยูรวงษ์, 2563) และชิน-ที สีเขียว (MGR online , 2550) อันมีความรวมว่า เมื่อกฎหมายของรัฐบาลทหาร มีการให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

“การถูกเรียกว่านักกฎหมายแหกคอกของกลุ่มนิติราษฎร์ อาจเป็นเพียงแค่การพูดตรงๆว่า ความเป็นนิติศาสตร์นั้นมีข้อบกพร่องอยู่เช่นกัน นักกฎหมายหรือแม้แต่ผู้พิพากษา ก็คือปุถุชนคนธรรมดา ย่อมมีกิเลส วิचारณได้ แต่ก่อนก็มีแต่นักวิชาการเท่านั้นที่กล่าววิจารณ์คำพิพากษาของศาล และก็ต้องเริ่มต้นด้วยคำว่า “ด้วยความเคารพต่อคำวินิจฉัย” เสมอ คนนอกวงการไม่ใช่ไม่กล้าพูด แต่มันไม่รู้จะพูดยังไง เพราะศัพท์แสงมันเข้าใจยาก เด็กในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเลยว่าการรัฐประหารมันผิดกฎหมายยังไง เพราะอาจารย์ส่วนใหญ่ และฝ่ายกฎหมายของรัฐบอกว่าทหารทำเพราะมันจำเป็น **ทีนี้พอมีคนทำให้กฎหมายเข้าใจง่ายขึ้น มันเลยมีคนตามซี้ มีคนอยากศึกษา อย่างน้อยก็สงสัยในความเป็นกฎหมาย ความเป็นนิติศาสตร์มากขึ้น มันยังมีนะที่นักศึกษานิติศาสตร์ในหลายๆที่ มักจะต้องเคลมว่าศาสตร์ตนเองต้องอ่านหนังสือมากกว่าศาสตร์อื่นๆ ทั้งที่จริงศาสตร์ไหนมันก็ต้องอ่านหนังสือเยอะทั้งนั้น ความเป็นศาสตร์ด้านกฎหมายมันดูสูงส่งมาตลอด พอไปแตะต้องมันเลยเกิดปัญหาใจ การนำเสนอสิ่งเหล่านี้สำนวน อ.ปิยบุตรเรียกว่า เป็นการทุบหม้อข้าวตนเองของนักกฎหมาย”** (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล B3 , 24 มีนาคม 2566)

ลักษณะดังกล่าวถือเป็นหนึ่งในผลสะท้อนสำคัญที่ทำให้บุคลากรของฝ่ายตุลาการที่เคยถูกตรึงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ในทางจารีต ได้ถูกวิพากษ์ ตรวจสอบและกลายเป็นทัศนคติเชิงบวกที่นิติราษฎร์เป็นส่วนหนึ่งในการเปิดกรงทางความคิดเหล่านี้

ประเด็นที่สอง การเปิดพื้นที่การรับรู้เกี่ยวกับปัญหาในทางกฎหมายอาญามาตรา 112

การนำเสนอเกี่ยวกับกฎหมายอาญามาตรา 112 แม้ผู้เขียนจะนำเสนอว่าข้อกฎหมายดังกล่าวคือผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์และกลุ่มพันธมิตรเครือข่ายในแง่ของการทำให้ประเด็นดังกล่าวกลายเป็นข้อถกเถียงในทางสาธารณะ (Sensitizing impacts) แต่อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าการเข้าไปสู่สถานนั้นเป็นผลจากการณรงค์เพื่อให้ประชาชนมาลงชื่อเพื่อเสนอกฎหมาย โดยเงื่อนไขในการเสนอข้อกฎหมายนั้นมีการจำกัดรายชื่อขั้นต่ำในจำนวนหลักหมื่น ในระยะนั้นการลงชื่อเป็นผลจากการร่วมมือในการเคลื่อนไหวของนักกิจกรรม กลุ่มนักเขียนและนักวิชาการ รวมไปถึงกลุ่มเอ็นจีโอเพียงส่วนน้อย หากจะกล่าวถึงการทำความเข้าใจในปัญหาทางด้านตัวบทกฎหมายและการบังคับใช้จึงจำกัดไว้เพียงในทางวิชาการ และจะเห็นได้ว่ากิจกรรมอันเกี่ยวข้องกับกฎหมายมาตรา 112 มักจะเต็มไปด้วยฝ่ายต่อต้าน และการคุกคามจากกลไกรัฐ ต่างจากบริบทหลังการเคลื่อนไหวในระยะยาวที่หลังจากคณะนิติราษฎร์ได้ปิดตัวลง นำไปสู่การแปรูปขบวนไปเป็นพรรคอนาคตใหม่และกลุ่มพลังที่เกิดขึ้นในปี 2563 ที่ประเด็นในทางกฎหมายที่นำมาไปผลิตซ้ำในจำนวนที่มากขึ้น แต่ด้วยข้อจำกัดบางประการเกี่ยวกับการดำเนินการในช่วงเริ่มต้นของพรรคอนาคตใหม่ การพยายามหาแนวร่วมด้วยการทำงานทางความคิด ประเด็นอันทะเลาะเบาะแว้งไม่ได้ถูกพูดถึงมากนัก จนมีนักวิชาการจากฝ่ายก้าวหน้าวิพากษ์ถึงพรรคอนาคตใหม่ว่าไม่ได้ให้ความสำคัญกับข้อกฎหมายนี้อย่างจริงจัง และปิยบุตรแกนนำของพรรคอนาคตใหม่ถึงกับออกมายอมรับว่าเป็นเรื่องน่าเสียดายที่ระยะนั้นเขาละเลยในประเด็นนี้ ดังการให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“สมัยผมเริ่มก่อตั้งพรรคอนาคตใหม่ ผมยอม “กลืนเลือด” ตัดสินใจขัดแย้งกับมโนธรรมสำนึกของผมอย่างสิ้นเชิง ด้วยการประกาศว่าไม่มีนโยบายแก้ 112 ทั้งนี้ ก็เพื่อขจัดอุปสรรคขัดขวางให้พรรคก่อตั้งได้ ให้พรรคได้ไปต่อ และด้วยหวังว่าเขาจะปรานีให้พรรคอนาคตใหม่ได้ต่อสู้ทางการเมือง นั่นกลายเป็น “ตราบาป” ที่ฝังในจิตใจของผม และเป็น “แผลเป็น” ในชีวิตทางการเมืองของผม จนวันนี้ก็ยังคงก่อวนอยู่ในความคิดจิตใจของผมเสมอ” (ปิยบุตร แสงกนกกุลให้สัมภาษณ์ใน the momentum b-holder Podcasts EP37, 2566)

หากแต่ผลสะท้อนหลังจากการยุบพรรคที่นอกจากจะเกิดขบวนการทางสังคมอันแพร่หลาย ดังที่งานชิ้นนี้เรียกว่า “คณะราษฎรรุ่นที่ 3” แรงกระเพื่อมสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การนำเสนอปัญหาของข้อกฎหมายนี้อย่างตรงไปตรงมา ทั้งจากคณะก้าวหน้าและพรรคก้าวไกล โดยเฉพาะคณะก้าวหน้าที่มีขับเคลื่อนทั้งการให้ประชาชนร่วมลงชื่ออันเป็นวิธีการเก่าที่เคยใช้ทั้งคณะนิติราษฎร ลามมาจนถึงคณะราษฎร 2563 ข้อสำคัญประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ ประสบการณ์ทางการเมืองของปิยบุตร ทั้งจากนิติราษฎรและพรรคอนาคตใหม่จนมาถึงคณะก้าวหน้า เป็นที่น่าสังเกตว่า การนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายมาตรา 112 นั้นที่นำเสนออย่างตรงไปตรงมามากขึ้น อาจด้วยหลายเหตุผล ทั้งจากโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่เปลี่ยนไปจากตอนที่เป็นนิติราษฎรเพราะมีผู้คนเห็นด้วยมากขึ้น ตลอดจนการไม่ต้องกังวลดังเช่นเมื่อตอนตั้งพรรคการเมือง การหวนกลับคืนสู่พื้นที่นอกสภาจะเห็นได้ว่ามีประเด็นในการนำเสนอแต่वलชนที่ทลายมายาคติเกี่ยวกับข้อกฎหมายดังกล่าวได้ ดังการเก็บข้อมูลของผู้สนับสนุนพรรคก้าวไกล (ในอดีตเคยสนับสนุนพรรคอนาคตใหม่) ในจังหวัดนครสวรรค์ให้สัมภาษณ์ว่า

“คณะก้าวหน้ามีการรณรงค์เรื่อง 112 ในหัวข้อ “วิธีตอบคำถามและข้อโต้แย้งเกี่ยวกับยกเลิกมาตรา 112” ข้อมูลเหล่านี้ ถูกเผยแพร่ทั้งในเว็บไซต์ ถูกแชร์ต่อในเฟสบุ๊ก รวมทั้งการถ่ายทอดสดการปราศรัยในพื้นที่ต่างๆ วิธีตอบคำถามเกี่ยวกับผู้สงสัยในเรื่อง 112 ทั้ง 7 ข้อ ทำให้ผู้หาเสียงสามารถตอบคำถามประชาชนผู้ต่อต้านได้ และทำให้ผู้คนรุ่นใหม่หันมาสนับสนุนแนวทางพรรคก้าวไกลมากขึ้น เพราะปฏิเสธไม่ได้ว่าคนเบื่อรัฐบาลเก่า แต่ติดปัญหาที่ว่า พรรคก้าวไกลมีชนกติดหลังในเรื่องการแก้ 112” (สัมภาษณ์, ผู้ให้ข้อมูล C10 , 22 พฤษภาคม 2566)

คำถามดังกล่าวมีทั้งสิ้น 7 ข้อคือ การนำเสนอข้อมูลดังกล่าวถูกผลิตซ้ำและเผยแพร่ตามสื่อต่างๆ ในขณะเดียวกันต้องมิลืมว่า การทำให้ประเด็นดังกล่าวได้รับทัศนคติเชิงบวกจากประชาชน (Public attitudes) ในจำนวนที่มากขึ้นนั้น เป็นผลมาจากขับเคลื่อนจากกลุ่มพันธมิตรเครือข่าย ซึ่งผู้เขียนสรุปว่า 2 แนวทางที่แตกต่างจากข้อเสนอของนิติราษฎรคือ **หนึ่ง**การแก้ไขในตัวเอง เช่น การแก้ไขให้ลดโทษ แก้ไขเพื่อแยกฐานความผิด แก้ไขเพื่อเพิ่มเหตุยกเว้นความผิด เพิ่มเหตุยกเว้นโทษ ซึ่งกรณีนี้ได้แก่ ข้อเสนอและความเห็นของ พล.ต.อ.เสรีพิศุทธิ์ เตมียาเวส หัวหน้าพรรคเสรีรวมไทย อันเคยเป็นพรรคร่วมฝ่ายค้านกับพรรคอนาคตใหม่จนถึงพรรคก้าวไกล ซึ่งแน่นอนว่าด้วยภาพลักษณ์ของ

ตัว”นายเสรีพิสุทธ์” ที่ถูกสังคมตัดสินว่าเป็นนักการเมืองอดีตข้าราชการที่มีอุดมการณ์ในทางอนุรักษนิยม ประเด็น 112 ในทางนี้จึงเห็นว่าสามารถนำพาแนวร่วมจากฝ่ายอนุรักษนิยมได้เพิ่มมากขึ้น สองการยกเลิกไปเลย ได้แก่การรณรงค์ของคณะราษฎรยกเลิก 112 โดยคณะดังกล่าวถือเป็นมวลชนกลุ่มใหญ่ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยๆต่างๆมากมาย ด้วยเหตุนี้การสร้างทัศนคติในทางสาธารณะจึงถูกแพร่กระจายในวงกว้าง ซึ่งเป็นขอบข่ายของขบวนการทางสังคม”คณะราษฎร 2563”ที่มีการเคลื่อนไหวทั้งในและนอกสภา ทั้งในสื่อสังคมออนไลน์และตามมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การสร้างทัศนคติในทางสาธารณะในจำนวนที่มากขึ้นนี้ แม้จะสร้างความเข้าใจในทางการเมืองได้ว่า กฎหมายข้อนี้มีปัญหาในทางการเมืองอย่างแท้จริง เพียงแต่ความเข้าใจลักษณะดังกล่าวยังคงถูกจำกัดในเนื้อความที่คับแคบว่า มาตรา 112 ถูกฝ่ายอำนาจนิยมใช้เป็นเครื่องมือในการกำจัดฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ได้แตกต่างไปจากเดิมในแง่ที่ว่า “สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงไม่ใช่ใจกลางแห่งปัญหาการเมืองไทย” ทั้งที่ข้อเสนอหลายชิ้นชี้ว่า บทบาทของราชสำนักเข้ามาเกี่ยวพันทางการเมืองในหลายเหตุการณ์ เช่น หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 และการจัดตั้งสภาสยามม้า เป็นต้น แม้กระทั่งงานที่กลุ่ม”คณะราษฎร 2563”ยึดถือนั้นคือข้อเสนอของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ทั้ง 8 ข้อ อันมีประเด็นเช่นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ควรให้ความเห็นทางการเมือง ซึ่งประเด็นในข้อนี้กลายเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับการเกิดตุลาการภิวัตน์แบบไทยในสังคม นั่นคือพระราชดำรัส 25 เมษายน 2549 ด้วยเหตุนี้การบอกว่า ผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวอาจก่อให้เกิดประเด็น 112 สามารถกลายเป็นข้อถกเถียงในทางสาธารณะ (sensitizing impacts) รวมถึงสามารถสร้างทัศนคติทางสาธารณะ (public attitudes) ได้ในระดับที่สูงขึ้น แต่คำถามเพิ่มเติมคือ ผลสะท้อนดังกล่าวอาจกลายเป็นดังเช่นการตั้งข้อสังเกตในงานชิ้นอื่นๆที่เสนอว่า ภายหลังที่ประชาชนเอาชนะเผด็จการได้ด้วยวิธีการต่างๆ กลับทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์หลุดลอยออกจากบริบททางการเมืองอยู่เช่นเดิม ดังเช่นข้อเสนอในงานของวาท ระวี (วาท ระวี, 2563) ทำให้ในทางกลับกัน การเปิดพื้นที่ในการรับรู้จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นส่วนส่วนหนึ่ง ทำให้เกิดการต่อต้านของขบวนการที่เป็นปฏิปักษ์ต่อขบวนการทางสังคม ดังจะเห็นได้ว่าคติความจากกฎหมายอาญามาตรา 112 ไม่ได้มีอัตราการฟ้องร้องที่น้อยลงแต่อย่างใด

6.3.3 ฉากทัศน์ของระบอบตุลาการภิวัตน์แบบไทย

ความสับสนเนื่องเกี่ยวกับผลสะท้อนสะท้อนใน 3 รูปแบบดังที่นำเสนอในข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า “ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” สร้างแรงกระตุ้นต่อสถาบันทางการเมืองในระดับโครงสร้าง โดยตัวแสดงหลักของระบอบตุลาการภิวัตน์แบบไทยซึ่งมีกลุ่มก้อนอำนาจหลัก (main power bloc) ที่คอย

ประสานเชื่อมโยงกันอยู่ ทั้งฝ่ายราชสำนัก ฝ่ายกองทัพ ฝ่ายตุลาการ ตามด้วยฝ่ายผู้ติดสอยห้อยตาม ผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะ (sensitizing impacts) และการสร้างทัศนคติเชิงสาธารณะ (public attitudes) คือแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นได้ส่งผลโดยตรงต่อวิกฤติความชอบธรรมกลุ่มก้อนอำนาจหลัก ทำให้ประชาชนมีการตั้งคำถามต่อข้อพิพาทคดีการเมืองในระดับที่สูงขึ้น แม้ผลสะท้อนเชิงบวกดังกล่าวจะเป็นแรงเสริมให้ฝ่ายต่อต้านมีโอกาที่จะประสบความสำเร็จมากขึ้นก็จริง แต่การพยายามรื้อถอนอุดมการณ์ของนักกฎหมายของฝ่ายรัฐ และการทำให้กฎหมายอาญามาตรา 112 สามารถนำไปอภิปรายถกเถียงในสภาได้นั้น กลับไม่ทำให้คหิตความในประเด็นนี้ลดน้อยลง กระทั่งการเกิดตุลาการภิวัตน์แบบไทยก็ยังคงเห็นเค้าลางว่าจะเกิดขึ้นได้เสมอ ด้วยเหตุนี้ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะอาจมีคุณูปการต่อฝ่ายต่อต้านก็จริง แต่ในขณะเดียวกันกลับส่งผลให้กลไกของฝ่ายรัฐถูกใช้มากขึ้นเช่นกัน

งานสำคัญของนพพล อาชามาศ (2558) ได้นำเสนอข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันว่า ในบริบทการเคลื่อนไหวของขบวนการคนเสื้อแดง อาการตื่นรู้ของพวกเขาก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น ทำให้คนเสื้อแดงมีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดไปในลักษณะถึงราก พร้อมกันนั้นมวลชนฝ่ายขวาก็ออกมารวมตัวกันต่อต้านโดยชูวาทกรรม “ปกป้องสถาบันกษัตริย์” และใช้กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพเป็นเครื่องมือในการกดปราบผู้เห็นต่าง (นพพล อาชามาศ, 2558: 49-82) อาการตื่นรู้ของคนเสื้อแดงที่กล่าวถึงเกิดจากปรากฏการณ์ “ตาสว่าง” ของคนเสื้อแดง โดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ประเมินว่าปรากฏการณ์นี้สร้าง “คลื่นแห่งความตกใจ” (shock wave) ทางการเมืองอย่างกว้างขวาง และกลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างจิตสำนึกและอัตลักษณ์ของ “ความเป็นเสื้อแดง” ที่มีลักษณะถึงรากมากขึ้น

อย่างไรก็ดี ในด้านผลสะท้อนจากปรากฏการณ์นิติราษฎร์ที่นำเสนอ มีความต่างออกไปจากอาการตาสว่างของคนเสื้อแดง เนื่องจากขบวนการทางสังคมที่เคลื่อนไหวหลังจากสิ้นสุดปรากฏการณ์นิติราษฎร์ พวกเขาไม่ได้รู้สึกว่าเป็น “ตาบอด” จนต้องกลับมา “ตาสว่าง” พวกเขาตระหนักรู้อยู่แล้วว่าสถาบันทางการเมืองในระดับโครงสร้างนั้นมีปัญหามาอยู่ก่อนแล้ว ดังเช่นบทสัมภาษณ์ของรังสิมันต์ โรม ที่กล่าวว่า

“ผมไม่เคยนิยามตัวเองว่าตาสว่าง เพราะผมรู้สึกว่าผมไม่เคยตาบอด คือโอเค อาจจะไม่ใช่ใจบางอย่างทั้งหมด และอาจจะมีความคิดบางอย่างที่ย้อนแย้งอยู่ในใจ

บ้าง แต่ว่าพอเราเรียนสูงขึ้น เราก็มองเห็นสถาบันเป็นตามองค์รัฐธรรมนูญมากขึ้น” (รังสิมันต์ โรม, 2564)

ในขณะที่ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นภายหลังการยุบพรรคอนาคตใหม่ เช่น กลุ่มคณะราษฎร 2563 พวกเขาผลักดันการวิจารณ์ให้สูงขึ้นโดยเป็นผลมาจากประสบการณ์จากความรับรู้เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ในช่วงรอยต่อของการปรับเปลี่ยนรัชกาล และรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหารได้ก้าวล่วงรสนิยม และชีวิตส่วนตัวของพวกเขา (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566: 38) ซึ่งนั่นหมายความว่า พวกเขาขึ้นอยู่กับความรู้คนละชุดกับขบวนการคนเสื้อแดง การปลุกกระดมโดยฝ่ายรัฐ ทั้งแกนนำคนเดิม วาทกรรมแบบเดิม กลไกแบบเดิมๆ จึงถูกตั้งคำถามเพิ่มมากขึ้น ฉะนั้น ขบวนการฝ่ายขวาหรือฝ่ายผู้ครองอำนาจนำจึงมีอาจใช้วิธีกดปราบได้อย่างในอดีต ทั้งนี้ การนำเสนอฉากทัศน์ (scenario) จึงเป็นการวิเคราะห์ปฏิกริยาโต้กลับของโครงสร้างของระบอบตุลาการภิวัตน์ (Counter movements) เพื่อนำเสนอว่าภายหลังจากการเกิดผลสะท้อนในข้างต้น ตัวระบอบตุลาการภิวัตน์จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อผลสะท้อนอย่างไร โดยมีการวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบของการครองอำนาจนำได้แก่ ปัญญาชน (intellectuals) กลไกการครองอำนาจนำ (hegemonic apparatus) และกลไกรัฐ (state apparatus) ซึ่งเป็นกรอบทฤษฎีหลักในการศึกษา

ในด้านบทบาทของปัญญาชน (intellectuals) ที่เป็นส่วนสำคัญในฐานะแกนนำกลุ่มต่อต้านขบวนการทางสังคม (counter movements) โดยส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในช่วงปี 2554-2556 เช่น กลุ่มเสื้อหลากสี กลุ่มราษฎรอาสาปกป้องสถาบัน กลุ่มคนไทยรักแผ่นดิน กลุ่มทหารเสื้อพระราชากลุ่มสยามสามัคคี กลุ่มสยามประชาภิวัฒน์ กลุ่มรักพ่อภาคปฏิบัติ กลุ่มคนไทยผู้รักชาติ และกลุ่มประชาชนทนไม่ไหว แต่หากจำกัดขอบเขตให้แคบลง กลุ่มที่เป็นฝ่ายต่อต้านนิติราษฎร์โดยตรง จะมีเพียงแต่กลุ่มสยามประชาภิวัฒน์เท่านั้น ในขณะที่ภาพรวมของกลุ่มเหล่านี้ ผู้ที่มีบทบาทนำอันเด่นชัด เช่น นายแพทย์ตุลย์ สิทธิสมวงศ์ , นายบวร ยสินธร ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้เป็นการคัดค้านนิติราษฎร์โดยตรง แต่คือกลุ่มสำคัญที่ทำการรวบรวมรายชื่อคัดค้านข้อเสนอแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 112 ของนิติราษฎร์ยื่นสู่สภาเช่นเดียวกัน กระทั่งเกิดการรัฐประหาร 2557 ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มดังกล่าวจึงเริ่มมีให้เห็นน้อยลง แต่ยังคงมีขบวนการฝ่ายขวาที่ทำหน้าที่ต่อ โดยในงานของนพพล (2558) เสนอว่า กลุ่มที่หนุนหลังฝ่ายรัฐทั้งหลายในข้างต้นได้ลดบทบาทลง แต่ยังคงมีกลุ่มที่ออกมาทำหน้าที่นี้อยู่ ได้แก่ องค์การเก็บขยะแผ่นดิน และชมรมคนรักในหลวง (นพพล อาษามาส, 2558: 62) ชื่อของนายแพทย์ เจริญทอง แนนหนา (องค์การเก็บขยะแผ่นดิน) , พลโท ดร.ประสารโชค ฐะนุติ , พลตรีสุรพัฒน์ จารุ

จินดา , พลตรีประโยชน์ กาญจนินทร์ และพลตรีสิโรจน์ นาคเสวีวงศ์ คือผู้ที่มีบทบาทนำ ซึ่งองค์กรถูกจัดตั้งขึ้นโดยทุนทรัพย์ส่วนตัว เช่นการเปิดเป็นมูลนิธิ การดำเนินการต่างๆจะมีทิศทางไปตามทัศนคติและอุดมการณ์ในเชิงปัจเจกของแกนนำเท่านั้น ไม่ได้มีการตอบโต้ในเชิงวิชาการ หรือสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับปัญหาที่จากกฎหมายมาตรา 112 แต่อย่างใด การแสดงออกถึงการต่อต้านในเชิงอุดมการณ์จะมีให้เห็นอยู่บ้าง เช่นกรณีนายแพทย์เหรียญทอง ที่มักแสดงออกถึงการต่อต้านกลุ่มผู้เคลื่อนไหวที่ยึดโยงกับอุดมการณ์ของคณะราษฎรในหลายกรณี ซึ่งเขามีการตอบโต้ถึงทนายทนายคณะราษฎรว่า

“ตนจะได้พิสูจน์ว่า “24 มิถุนายน 2475...คือวันขยี้แผ่นดิน” ซึ่งหมายถึงวันของพวกเนรคุณพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ โดยคณะราษฎรนั้นถูกต้องหรือไม่หรือผิดตรงไหน สังคมไทยจะได้รู้กันเสียที”(ประชาไท, 2559)

การตอบโต้ในลักษณะดังกล่าวถูกตั้งข้อสังเกตอยู่เช่นกันว่า “ปัญญาชนอนุรักษนิยมปัจจุบันไม่มีความสามารถมากพอที่จะสร้างพลังทางปัญญาในแบบที่เป็นมาอีกแล้ว” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2563) กล่าวคือ ปัญหาหลักของปัญญาชนในสนามการต่อสู้ทางการเมืองปัจจุบัน คือพวกเขาพยายามที่จะรักษาโครงสร้างอำนาจเดิมเอาไว้ จึงไม่ได้พยายามปรับตัว ไม่ได้พยายามเป็นคนที่ดีลาดในการประสานประโยชน์ เช่น การผนวกรวม (co-option) ความรู้หรือความคิดใหม่ๆ เข้ามาในโครงสร้างความรู้หรือในความคิดกระแสหลัก หรือผสมผสานกลุ่มใหม่ๆ เข้ามาในโครงสร้างอำนาจอย่างเหมาะสมและรวดเร็วทันกับความเปลี่ยนแปลง (สายชล สัตยานุรักษ์, 2562) ดังที่เราจะเห็นได้จากคำอธิบายถึงการประกอบสร้างของระบอบตุลาการภิวัตน์ในบทที่ 4 นั้น ปัญญาชนมีส่วนสำคัญอย่างมากในการสร้างการนำ จึงจะเห็นว่าการสถาปนาสำนักกฎหมายมหาชนในอดีตจึงประกอบไปด้วยปัญญาชนทางกฎหมายแห่งยุคสมัย เช่น อมร จันทรสมบูรณ์ (ผู้นำเสนอแนวคิด Constitutionalism) หรือย้อนกลับไปไกลกว่านั้นอย่าง มรว.เสนีย์ และคึกฤทธิ์ ปราโมช รวมไปถึงนักกฎหมายอนุรักษนิยมต้นแบบอย่าง นายสัญญา ธรรมศักดิ์

อย่างไรก็ตาม บทบาทของปัญญาชนหลังการได้รับผลสะท้อนนี้ ไม่ได้มีบทบาทโดดเด่นอย่างในอดีต ปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยมในระยะนี้ ส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ในเชิงสนับสนุนและจะกลายไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกรัฐทั้งสิ้น แม้แต่ปัญญาชนนักกฎหมายอย่างกลุ่มสยามประชาภิวัฒน์ ซึ่งเป็นกลุ่มนักวิชาการที่ออกมาเคลื่อนไหวด้วยจุดประสงค์ของการต่อต้านคณะนิติราษฎร์โดยตรงนั้น จะเห็นได้ว่าอิทธิพลในทางวิชาการ ร่องรอยการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด หรือแม้แต่บทบาทการขับเคลื่อน

ทางการเมืองในปัจจุบัน จะมีปรากฏให้เห็นน้อยมากและแทบจะถูกพูดถึงเลยในทางการเมือง พร้อมทั้งหามองด้านปฏิกิริยาโต้กลับที่ลดลงไปของปัญญาชนในฝ่ายอนุรักษนิยม อาจมาจากการข้อเสนอที่เห็นร่วมกันจากทั้งเกษียร เตชะพีระ และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ที่เสนอว่า

“อาจารย์เกษียร เตชะพีระ และอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล แม้ว่าทั้งสองท่านจะมีทัศนะที่แตกต่างกันในหลายเรื่อง แต่เรื่องหนึ่งที่ทั้งสองท่านเห็นตรงกัน คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงเป็น ‘ปัญญาชนสาธารณะ’ ที่สำคัญที่สุดในยุคสมัยของเรา” (สายชล สัตยานุรักษ์, 2562)

ความสำคัญในข้างต้นจะสอดคล้องกันพอควรหากพิจารณาในบริบทด้านระยะเวลาที่ผลสะท้อนเกิดขึ้น ซึ่งเป็นรอยต่อของการผลัดเปลี่ยนรัชกาลที่นำไปสู่การจัดวางองคาพยพในกลุ่มก้อนราชสำนักแบบใหม่ ความสำเร็จในการเข้าสู่การครองอำนาจนำของระบอบตุลาการภิวัตน์จะเห็นด้วยอย่างตรงกันว่าคือ ภายหลังบทบาทผู้ไกล่เกลี่ยของพระองค์จากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ทำให้บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ยิ่งถูกหนุนเสริมให้อยู่เหนือการเมืองมากยิ่งขึ้น (ธงชัย วินิจจะกุล, 2548) กลุ่มก้อนราชสำนักจึงสามารถรุกรายทางเข้าสู่สภาวะการครองอำนาจนำอย่างชอบธรรม แม้จะใช้วิธีการรัฐประหารก็ตาม (เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ, 2552) โดยที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าความสำเร็จของระบอบตุลาการภิวัตน์มาจากการตีความพระราชดำรัสวันที่ 25 เมษายน 2549 ด้วยเช่นกัน ฉะนั้นปฏิกิริยาของปัญญาชนของฝ่ายรัฐหลังจากได้รับผลสะท้อนในเชิงสาธารณะจึงไม่ได้ส่งอิทธิพลในการโต้กลับขบวนการทางสังคมแต่อย่างใด ส่วนใหญ่แล้วจะกลายเป็นบทบาทในเชิงสนับสนุนกลไกรัฐมากกว่า

ในส่วนของการสร้างกลไกในการครองอำนาจนำ (hegemonic apparatus) แนวคิดการครองอำนาจนำ (hegemonic ideas) ในอดีต มีการสำรวจจากขบวนการต่อต้านขบวนการทางสังคม (counter movements) ซึ่งพบว่าขบวนการฝ่ายขวามักมีการใช้วาทกรรมและแนวคิดในเชิงอุดมการณ์เพื่อสร้างความชอบธรรมในการกดปราบฝ่ายตรงข้าม การผลิตซ้ำคำว่า “ปกป้องสถาบัน”, ขบวนการล้มเจ้า, นักกฎหมายพระราชย์ และนิติพระราช กระทั่งช่วงการเกิดขึ้นของกลุ่มคณะราษฎร 2563 ที่มักได้รับข้อกล่าวหาจากฝ่ายรัฐว่า “ชิงชาติ” ภาพการนำเสนอเช่นนี้มีการวิเคราะห์ว่า อัตลักษณ์ของนิติราษฎรและพรรคอนาคตใหม่ รวมไปถึงกลุ่มคณะราษฎร 2563 ถูกตรึงไว้ด้วยการเป็น “ขบวนการล้มเจ้า” โดยนพพล วิเคราะห์ว่าโครงข่ายดังกล่าวจะมีแนวโน้มจะใหญ่โตเกินจริงหากเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมา คำถามที่ว่า “ขบวนการล้มเจ้าหรือผังล้มเจ้า” มีหรือไม่ อาจไม่สำคัญเท่ากับว่า

มีเพียงผู้คนส่วนหนึ่งที่คิดว่าเครือข่ายเหล่านี้มีอยู่จริง แม้กลุ่มพลังต่างๆจะมีความซับซ้อนและแตกต่างกัน แต่ฝ่ายที่สนับสนุนภาครัฐกลับทำให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยแยกกลุ่มเหล่านี้ออกเป็น 2 เจดว่า “จงรักภักดี” กับ “ไม่จงรักภักดี” เพื่อง่ายต่อการลดทอนความชอบธรรมของคู่ต่อสู้ (นพพล อาชามาส , 2558: 62) ในขณะเดียวกันมีข้อเสนอที่สอดคล้องกันว่า อุดมการณ์ของรัฐไทยหลังปี 2557 (hegemonic ideas) ที่อาจถูกสร้างขึ้นด้วยแนวคิดในทางอนุรักษนิยมนั้น ล้วนมีไว้เพื่อบังคับควบคุมอาณาบริเวณทางความคิด โดยมีจุดเน้นอยู่ที่ความจงรักภักดีและการเชื่อฟังรัฐ หากผู้ใดนิยมในอุดมการณ์แห่งรัฐจะถูกนับว่าเป็นคนไทย “ผู้รักชาติ” ส่วนใคร ที่คิดเห็นต่างจากรัฐก็มักถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นคนไทยหรือจัดอยู่ในกลุ่ม “ผู้ชังชาติ” กระทั่งถูกขับไล่ไสส่งให้ไปอยู่ประเทศอื่น (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2565: 57-83)

ด้วยวัตถุประสงค์จากแนวคิดการครองอำนาจนำดังนี้ ขบวนการทางสังคมในระยะหลังจึงมักถูกตีตราว่า “ชังชาติ” แต่ด้วยชุดความรู้เหล่านี้ก็กลายเป็นวิธีการที่ล้าสมัย ยิ่งเมื่อมองว่ากลุ่มขบวนการทางสังคมที่เติบโตในปี 2563 คือผู้ที่สนใจทางการเมือง หรือแม้แต่ผู้ที่ร่วมขบวนการจากสาเหตุการเปื้อนหายรัฐบาลทหารก็ตาม ทว่าในภาพใหญ่ของสังคมไทยที่พิจารณาในเรื่องของ “รุ่น” (generation) (อนุสรณ์ อุณโณและคณะ, 2566) โดยมีการให้ทรงสนะว่า ภาพรวมของสังคมไทยยังมีความอนุรักษนิยมอยู่มาก ซึ่งกลายเป็นปัญหาเพราะสังคมเปลี่ยนแปลงไปมากจนกระทั่งคำอธิบายและทางเลือกแบบเดิมไม่ตอบโจทย์อีกแล้ว ดังนั้นพลังของความคิดอนุรักษนิยมที่ตกค้างในคนบางกลุ่มจึงทำให้พวกเขาขัดแย้งกับคนกลุ่มอื่นๆ ต่อต้านความเปลี่ยนแปลง และส่งผลให้ความขัดแย้งในสังคมไทยเพิ่มสูงขึ้น (สายชล สัตยานุรักษ์, 2562) แม้ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในปี 2563 จะมีความเชื่อมโยงทางอุดมการณ์กับคณะนิติราษฎร์อยู่บ้าง และปฏิเสธว่าการเกิดขึ้นของม็อบไม่ได้เกี่ยวข้องกับสมาชิกใดๆของนิติราษฎร์ แต่ในมุมมองของฝ่ายรัฐยังคงจำกัดว่ากลุ่มคณะราษฎร 2563 ถูกครอบงำโดยพรรคอนาคตใหม่ โยงใยไปถึงปิยบุตร แสงกนกกุลที่เป็นอดีตสมาชิกนิติราษฎร์ การผลักดันให้ฝ่ายตรงกันข้ามให้กลายเป็นผู้ไม่จงรักภักดี จึงถูกมองว่าเป็นวิธีการที่ล้าสมัยไป มีอาจเชื่อมโยงครอบงำผู้คนรุ่นใหม่ๆ (gen) ได้ กลไกการครองอำนาจนำจึงยึดโยงกับผู้คนรุ่นเก่าที่คอยทำหน้าที่สนับสนุนให้กลไกรัฐ (state apparatus) เข้าจัดการฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองเท่านั้น โดยผลักดันให้กลไกรัฐยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญไปโดยปริยาย ทั้งที่เป็นการยึดกุมในทางกายภาพและสร้างความหวาดกลัวต่อฝ่ายตรงข้ามเท่านั้น

ดังนั้นจะเห็นว่า ผลสะท้อนทางการเมืองในการทำให้ประเด็นข้อเรียกร้องของขบวนการทางสังคมได้รับการตอบรับในทางสาธารณะเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันด้วยกลไกอื่นๆถูกลดทอน

ประสิทธิภาพพลง ทว่ากลไกรัฐ (state apparatus) ที่เป็นการใช้อำนาจในการบังคับ (Coercion) คือกลไกเดียวที่ไม่ได้ถูกผลสะท้อนจากขบวนการเคลื่อนไหวมากนัก ดังจะเห็นได้ว่าคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพยังคงมีการฟ้องร้องอยู่ หรือแม้แต่การใช้ฝ่ายตุลาการพิพากษาคดีสิทธิทางการเมือง ยุบพรรคฝ่ายตรงข้าม ก็ยังคงมีเค้กลางให้เห็น โดยในประเด็นแรกมีข้อเสนอว่า ยุทธวิธีสำคัญของขบวนการโต้กลับ (counter movements) ในช่วงหลังปี 2557 มีความคู่ขนานไปกับกระบวนการปลูกฝัง ตอกย้ำอุดมการณ์ราชาชาตินิยม และที่สำคัญคือการใช้กฎหมายมาตรา 112 เป็นเครื่องมือในการปราบปรามและหยุดยั้งขบวนการฝ่ายตรงข้าม พร้อมๆกับการใช้ปฏิบัติการลงทัณฑ์ทางสังคม (นพพล อาชามาส, 2558: 71) แต่เมื่อก้าวถึงบริบทระยะเวลาที่เป็นผลสะท้อนจากงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือภายหลังการยุบพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งมีข้อมูลที่น่าสนใจว่า ในช่วงของการลุกฮือของขบวนการทางสังคมในปี 2563 ในระยะเริ่มต้น กลับไม่มีการดำเนินคดีกับประชาชนด้วยมาตรา 112 ซึ่งรัฐบาลมีคำกล่าวอ้างว่า

“ทำไมมาตรา 112 ถึงไม่ถูกดำเนินคดี เพราะทรงมีพระเมตตา พระมหากษัตริย์คุณได้กำชับมากับผมโดยตรง ตลอดระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา มีการใช้ใหม่ ม.112 ก็ละเมิดกันไปเรื่อย เพราะฉะนั้นทุกคนที่อยู่ในประเทศมีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ก็ต้องช่วยกันด้วย” (ILaw, 2565)

ในขณะเดียวกัน เมื่อมีข้อเรียกร้องที่ผลักดันให้สูงขึ้นจากการเสนอนโยบายไปในสภาด้วยการรวบรวมรายชื่อประชาชนเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ 2560 และร่างแก้ไขดังกล่าวที่ไม่ได้จำกัดว่า "ห้ามแก้หมวดหรือมาตราใด" แม้จะถูกสภาปัดตกเกี่ยวกับข้อเรียกร้องดังกล่าว แต่มีการวิเคราะห์ว่าการขับเคลื่อนประเด็นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่แหลมคมขึ้นเรื่อยๆ และสามารถเข้าสู่พื้นที่สาธารณะได้ (เข้าสภา) ข้อเรียกร้องดังกล่าวแม้จะอยู่ในช่วงกระแสของการชุมนุมประท้วงอยู่ก็ตาม แต่หลังจากข้อเสนอเข้าสภาเพียง 1 วัน รัฐบาลจึงประกาศใช้ข้อกำหนดในทุกรัฐธรรมนูญ โดยมีรายงานจากศูนย์ทนายความสิทธิและมนุษยชนว่าตั้งแต่วันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 - 28 ธันวาคม 2565 มีผู้ถูกดำเนินคดีมาตรา 112 แล้วอย่างน้อย 225 คน ใน 243 คดี

อนึ่ง ผลสะท้อนข้างต้นทำให้มาตรการเข้มงวดของกลไกรัฐมีมากขึ้น นอกจากคดีความมาตรา 112 จะถูกใช้อย่างกว้างขวาง ฝ่ายรัฐยังใช้วิธีการขัดขวาง สลายการชุมนุมด้วยมาตรการที่รุนแรงและไม่ได้สัดส่วนทางกฎหมาย ทั้งยังได้ตั้งข้อหาดำเนินคดีกับผู้ชุมนุม พร้อมปฏิเสธคำขอลปล่อยตัวของแกนนำซึ่งขัดกับหลักยุติธรรมอาญา ในขณะเดียวกันมีภาพที่นำเสนอจากสื่อมวลชนว่า องค์

พระมหากษัตริย์ทรงออกมาแสดงความชื่นชมยินดีกับมวลชนที่ออกมาแสดงความจงรักภักดีต่อท่านท่ามกลางการชุมนุมของฝ่ายต่อต้าน (อนุสรณ์ อุณโณและคณะ, 2566: 358-367)

ฉากทัศน์ของระบอบตุลาการวิวัฒน์ ผู้เขียนมีข้อสรุปว่า โครงสร้างสำคัญของระบอบในอดีตอย่างปัญญาชน (intellectuals) และกลไกการครองอำนาจนำ (hegemonic apparatus) ถูกลดทอนกำลังลงจากผลสะท้อนทางการเมือง ด้วยทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ว่า ปัญญาชนคือผู้มีส่วนในการขับเคลื่อนกลไกการครองอำนาจนำ เช่น อุดมการณ์ หรือแนวคิดการครองอำนาจนำ (hegemonic ideas) แต่ภาคส่วนดังกล่าวถูกวิพากษ์ในหลายกระแสว่า ปัญญาชนและแนวคิดของฝ่ายรักษาอำนาจนำ ไม่สามารถผนวกรวมกับกลุ่มพลังใหม่ๆ ได้ ทั้งวิธีการแนวคิดยังคงยึดติดกับชุดความรู้แบบเก่า ดังจะเห็นได้ว่าขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังปี 2563 โดยส่วนใหญ่มีชุดความรู้ที่แตกต่างไปจาก”อาการตาสว่างในแบบคนเสื้อแดง” ด้วยเหตุนี้ กลไกทั้งสองจึงมีบทบาทเปลี่ยนไปทำหน้าที่ในเชิงสนับสนุนกลไกรัฐ (state apparatus) ที่กดปราบฝ่ายตรงข้ามได้ด้วยอำนาจแบบการบังคับ (coercion) ด้วยกลไกของระบอบตุลาการวิวัฒน์ถูกนำมาวิพากษ์ในเวทีสาธารณะและสร้างทัศนคติเชิงบวกมากขึ้นก็จริง แต่จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการผลักดันประเด็นให้สูงขึ้น กลไกรัฐก็จะมีการตอบโต้ที่มากขึ้นเช่นกัน ดังกรณีของการใช้กฎหมายอาญามาตรา 112 ที่มากขึ้นหลังปี 2563 ในขณะที่วิธีการแบบตุลาการวิวัฒน์แบบไทยก็มีความคล้ายคลึงกัน ภาพที่เด่นชัดที่สุดคือ เมื่อพิจารณาถึงการใช้ตุลาการวิวัฒน์แบบไทยทั้ง 4 ระลอกตามที่นำเสนอ หากฝ่ายการนำคือกลุ่มพลังเดียวกันกับฝ่ายรักษาอำนาจนำ ตุลาการวิวัฒน์ก็จะไม่ปรากฏให้เห็น เช่นในช่วงการเข้าสู่อำนาจของรัฐบาลของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ แต่หากฝ่ายผู้รักษาอำนาจนำเสียอำนาจทางการเมืองจากฝ่ายที่ชนะเลือกตั้ง กลไกของระบอบก็จะเข้าจัดการ

อย่างไรก็ดี ตามข้อเสนอของผู้เขียนที่แม้ว่าฝ่ายปัญญาชนและกลไกการครองอำนาจจะอ่อนกำลังลง แต่กลุ่มดังกล่าวจึงปรับเปลี่ยนบทบาทใหม่ทำหน้าที่ในเชิงสนับสนุนแทน ซึ่งผู้เขียนเรียกกลุ่มเหล่านี้กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการ (judicial groupies) บทบาทของกลุ่มเหล่านี้จะแตกต่างจากบริบทการเมืองภาคประชาชนที่เคลื่อนไหวทางนโยบายจากล่างขึ้นบน แต่จะทำหน้าที่ ปกป้อง หนุนเสริม หรือแม้แต่การเป็นฟันเฟืองในระบอบตุลาการวิวัฒน์ที่เห็นได้เด่นชัดจากบทบาทที่ร้องเรียนคดีทางการเมือง โดยผู้เขียนชวนตั้งข้อสงสัยว่าภายใต้บริบทฉากทัศน์ต่อไป หากจะมีกลุ่มพลังหรือสถาบันทางการเมืองใดๆ ที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนและมีโอกาสเข้าสู่อำนาจรัฐได้มากกว่าฝ่ายอำนาจเดิม เราจะเห็นคติทางการเมืองที่เกิดจากการร้องเรียนของผู้คนกลุ่มเดิม โดยเมื่อคติความอยู่ในอำนาจศาล จึงมีคำพิพากษาที่ไม่เป็นผลดีต่อฝ่ายจำเลยทั้งสิ้น หากแต่เน้นย้ำว่ากระบวนการนี้

มักจะเกิดขึ้นต่อเมื่อกลุ่มก้อนผู้รักษากฎอำนาจไม่สามารถสร้างข้อตกลงกับฝ่ายผู้ท้าทายได้จนต้องใช้กระบวนการตุลาการวิวัฒนาการแบบไทย

6.3.4 บทสรุป

ผลสะท้อนทางการเมืองจากการเคลื่อนไหวของคณะนิติราษฎร์ คือปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้ฐานการวิเคราะห์รูปแบบใหม่ที่ไม่ได้เน้นประเมินผลสำเร็จของขบวนการด้วยตัวชี้วัดด้านการตอบรับของนโยบาย ทั้งมีการขยายขอบเขตด้านผลสะท้อนในระยะยาว (shot-term impacts) ทั้งนี้ผลสะท้อนทางการเมืองที่เกิดขึ้น แม้ในทางทฤษฎีจะมีการอ้างถึงขอบเขตการอธิบายในหลายลักษณะ แต่ผู้เขียนเล็งเห็นว่าเสนอในประเด็นที่เห็นว่านิติราษฎร์สร้างอิทธิพลอันเชื่อมโยงกับกลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆ ซึ่งแบ่งออกมาได้ว่ามีอยู่ 3 ลักษณะใหญ่ๆคือ **หนึ่งผลสะท้อนภายในขบวนการ (internal impacts)** ซึ่งเป็นการอธิบายในลักษณะที่ว่า ภายหลังจากการเคลื่อนไหวในระยะแรกที่มีผู้ศึกษาไว้ในงานหลายชิ้น อันวิเคราะห์ให้เห็นอย่างตรงกันว่าภายใต้ฐานคิดแบบดั้งเดิม คณะนิติราษฎร์คือหนึ่งในขบวนการทางสังคมที่ล้มเหลวในฐานะที่ข้อเสนอไม่ได้รับการตอบรับจากฝ่ายรัฐ ทั้งยังถูกปราบปรามอย่างหนักโดยกลไกรัฐ (state apparatus) ที่เป็นคู่ความของกันและกัน ด้วยเหตุนี้สมาชิกที่นิติราษฎร์โดยส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะกลับไปทำงานทางความคิดในฐานะนักวิชาการเช่นเดิม ในขณะที่ผลสะท้อนเพียงเล็กน้อยนั้นคือการเลือกขับเคลื่อนทางการเมืองอย่างเต็มรูปแบบของ “ปิยบุตร แสงกนกกุล” ด้วยการหันมาตั้งพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งงานชิ้นนี้น่าเสนอว่าเป็น **ผลสะท้อนภายนอกขบวนการ (External impacts)** โดยนำประสบการณ์จากการเคลื่อนไหวในอดีตมาเป็นแนวคิดในการขับเคลื่อนพรรค แนวคิดพรรคอุดมการณ์ พรรคยุทธศาสตร์ และพรรคมวลชนต่างถูกขับเคลื่อนเพื่อหา “ความต้องการร่วม” (social demands) ของคนในสังคม แม้จะแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในขั้นต้น ด้วยการกลายเป็นพรรคอันดับสามจากการเลือกตั้งในปี 2562 แต่ด้วยแนวคิดบางประการด้วย เช่น การสร้างพรรคแบบมวลชนถูกวิพากษ์อย่างรอบด้านว่าแท้จริงแล้วพรรคยังคงมีนายทุนครอบงำพรรค ไม่ต่างจากพรรคอื่นๆ ด้วยข้อด้อยประการนี้ทำให้กลไกของระบอบตุลาการวิวัฒนาการได้เข้าคุกคามทันที โดยกระบวนการในการยุบพรรคอนาคตใหม่นี้มีร่องรอยให้เห็นว่ากระบวนการของฝ่ายรัฐคือความร่วมมือจากพลังหลายกลุ่ม ทั้งนักร้องเรียน (judicial groupies) กองทัพ และจับด้วยฝ่ายตุลาการ ที่มีคำพิพากษายุบพรรคอนาคตใหม่ ตามด้วยตัดสิทธิกรรมการบริหารพรรค

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการยุบพรรคอนาคตใหม่ ได้เกิดเป็นการลุกฮือของขบวนการทางสังคมกลุ่มใหญ่ที่งานชิ้นนี้เรียกว่า “คณะราษฎรรุ่นที่ 3” พร้อมกับการแตกหน่อของพรรคอนาคตใหม่ แปรเปลี่ยนเป็น 2 ส่วน คือคณะก้าวหน้าที่หันกลับไปขับเคลื่อนการเมืองนอกสภาต่อ และพรรคก้าวไกลได้ทำหน้าที่ฝ่ายค้านไปจนถึงการเลือกตั้งครั้งใหม่ ทั้งนี้ผลสะท้อนในส่วนสุดท้ายที่นำเสนอจะพบว่า มีอยู่ 2 รูปแบบคือ หนึ่งผลสะท้อนจากการทำให้ประเด็น 112 ถูกนำไปขับเคลื่อนในพื้นที่สาธารณะ (sensitizing impact) ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าประเด็นดังกล่าวถูกกลุ่มทางการเมืองนำเสนอผ่านสภามากครั้ง แม้จะไม่ได้รับการตอบรับจากฝ่ายนิติบัญญัติ แต่จะพบว่าในช่วงของการรณรงค์หาเสียงของพรรคการเมืองประเด็น 112 คือได้กลายเป็นประเด็นหลักที่พรรคอื่น ๆ จะต้องชี้แจง และตามด้วยผลสะท้อนในประเด็นสุดท้ายที่เสนอว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังดังกล่าวก่อให้เกิดการสร้างทัศนคติในทางสาธารณะ (public attitude) ใน 2 ประเด็นคือ **หนึ่ง**เปิดพื้นที่การวิพากษ์นักกฎหมาย กระแสหลักที่ในช่วงที่สื่อสังคมต่างๆ ได้มีทัศนคติร่วมกันว่า “เนติบริกร” ที่รับใช้คณะรัฐประหารคือหนึ่งในปัญหาสำคัญต่อวิกฤตการณ์ทางการเมืองไทย และ **สองคือ** การเปิดพื้นที่ความรู้เกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายของประเด็น 112 โดยมีข้อเสนอว่า กลุ่มพันธมิตรเครือข่ายทั้งขบวนการทางสังคม พรรคร่วมรัฐบาล นักกิจกรรม ที่เคยร่วมผลักดันประเด็น 112 คณะนิติราษฎร์ต่างช่วยหนุนเสริมให้กลุ่มผู้ต่อต้านในอดีตหันมาสนับสนุนพรรคการเมืองที่มีนโยบายแก้ไขปัญหากฎหมายอาญา 112 ในระดับที่สูงขึ้น แต่จะเห็นได้ว่าความเข้าใจโดยส่วนใหญ่จะเป็นเพียงความเข้าใจที่ว่าปัญหาจากมาตรา 112 ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการขจัดคู่ต่อสู้ในทางการเมือง แต่ยังคงข้ามไม่พินข้อเสนอสำคัญจากงานอื่นๆ ที่ชี้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ต่างอยู่ในบริบททางการเมืองไม่ได้แตกต่างไปจากสถาบันทางการเมืองอื่นๆ เช่น ฝ่ายกองทัพ และฝ่ายตุลาการ

โดยท้ายที่สุดผลสะท้อนในเชิงพื้นที่สาธารณะ (sensitizing impacts) และการสร้างทัศนคติเชิงสาธารณะ (public attitudes) ที่แม้จะเป็นแรงเสริมเชิงบวกให้ฝ่ายขบวนการทางสังคมมากขึ้น หากแต่ในอีกด้านหนึ่งของโครงสร้างระบอบตุลาการภิวัตน์ที่ปัญญาชน และกลไกการครองอำนาจนำ จะเริ่มเสื่อมถอย ดังจะเหลือเพียงแค่กลไกรัฐที่ยังคงถูกใช้อยู่เรื่อยมา แม้จะกดปราบผู้ต่อต้านได้ หากแต่เป็นการใช้อำนาจบังคับ (coercion) ที่กระทำในนามของกฎหมาย ซึ่งจะเห็นว่าไม่สามารถครอบครองอำนาจความศรัทธา (consent) ของประชาชนได้ดังเดิม การช่วงชิงการครองอำนาจนำ จึงจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่เพื่อหาแนวร่วมกับกลุ่มก้อนอำนาจอื่นๆ ต่อไป

บทที่ 7

บทสรุป

ความนำ

การนำเสนอในบทนี้จะเป็นการอภิปรายสรุปผลการวิจัยในภาพรวมของงานศึกษาเรื่อง “ปรากฏการณ์นิตราชฎร์” ขบวนการทางอุดมการณ์กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการโต้กลับอำนาจของระบอบตุลาการภิวัฒน์หลังปี 2549 โดยมุ่งเน้นตอบคำถามการวิจัยที่ว่า “บทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมือง และปฏิสัมพันธ์ของ “คณะนิตราชฎร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 คืออะไร และเกิดผลสะท้อนทางการเมืองในแง่มุมใดบ้าง ซึ่งภายใต้คำถามดังกล่าวมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ 2 ประเด็นคือ

1) เพื่อศึกษาบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมือง และปฏิสัมพันธ์ของ “คณะนิตราชฎร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549

2) เพื่อศึกษาผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิตราชฎร์จากการโต้กลับอำนาจของระบอบตุลาการภิวัฒน์หลังปี 2549

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการตอบคำถามในข้างต้น ผู้เขียนได้จัดแบ่งหัวข้อการนำเสนอใน 3 ประเด็น ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

- ตุลาการภิวัฒน์แบบไทยไม่ได้ตกมาจากฝักฟ้า แต่ถูกประกอบสร้างมาในทางการเมือง (การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 บทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองและปฏิสัมพันธ์ของ “คณะนิตราชฎร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัฒน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549)

- ปรากฏการณ์นิตราชฎร์กับการเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์ที่ไม่ได้จบในรุ่นเดียว (การตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิตราชฎร์จากการโต้กลับอำนาจของระบอบตุลาการภิวัฒน์หลังปี 2549)

2. ข้อถกเถียงในทางทฤษฎี

- ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการก่อรูปของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) และขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ (New social movements)

3. ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะในการวิจัยในอนาคต

7.1 สรุปผลการวิจัย

จากการที่ผู้เขียนได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ 2 ประเด็นคือ **หนึ่ง** เพื่อศึกษาบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมือง และปฏิสัมพันธ์ของ “คณะนิติราษฎร์” ที่มีต่อระบอบ “ตุลาการภิวัตน์” ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และ**สอง** เพื่อศึกษาผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคณะนิติราษฎร์จากการได้กลับอำนาจนำของระบอบตุลาการภิวัตน์หลังปี 2549 ทั้งนี้ ในแง่มุมการใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎี ผู้เขียนใช้แนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) เป็นเค้าโครงหลักในการสร้างคำอธิบายภายใต้สมมุติฐานที่ว่า “ระบอบตุลาการภิวัตน์แบบไทย” (Judicialization of Thai Politics) มีการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในทางจารีตมาอย่างยาวนาน มีการก่อรูปพลังทางการเมืองด้วยการสร้าง “กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์” (Historical bloc) อันประกอบไปด้วยกลุ่มก้อนทางการเมืองอันหลากหลาย ซึ่งมีเงื่อนไขทางการเมืองร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ โดยเมื่อเวลาและชุดเงื่อนไขทางการเมืองเปลี่ยนไป ก็จะมีทั้งกลุ่มที่ถอนตัวออกไปและกลุ่มพลังใหม่ที่เข้ามา และเมื่อการครองอำนาจนำยังไม่สมบูรณ์ ก็จะมีผู้ท้าทายอำนาจนำกลุ่มใหม่อยู่เสมอ ซึ่งในที่นี้คือ “คณะนิติราษฎร์และพันธมิตรเชิงอุดมการณ์” ที่ออกมาท้าทายในรูปของขบวนการทางสังคม (Social Movement) โดยมีจุดเน้นที่การสร้างอุดมการณ์ทางกฎหมาย นอกจากนี้ การให้ความสำคัญเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของทั้ง 2 กลุ่มด้วยแล้ว ยังเป็นการวิเคราะห์ที่ในแง่มุมของผลสะท้อนจากปรากฏการณ์ในระยะยาวว่ามีการคลี่คลายในแง่มุมใดบ้าง ด้วยเหตุนี้ การตอบวัตถุประสงค์ทั้งสองข้อจึงเป็นการนำเสนอว่า “ระบอบตุลาการภิวัตน์” มีการประกอบสร้างทางการเมืองอย่างไร และคณะนิติราษฎร์มีปฏิสัมพันธ์กับระบอบดังกล่าวในลักษณะใดบ้าง ดังมีการอภิปรายข้อสรุปแบ่งเป็น 2 ข้อดังต่อไปนี้

7.1.1 “ตุลาการภิวัตน์แบบไทยไม่ได้ตกมาจากฝักฟ้า แต่ถูกประกอบสร้างมาในทางการเมือง”

หัวข้อนี้เป็นการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งเป็นการอธิบายบทสรุปจากข้อค้นพบในบทที่ 4 ที่อธิบายเกี่ยวกับตุลาการภิวัตน์ในเชิงเปรียบเทียบและการก่อรูปโครงสร้างของระบอบตุลาการภิวัตน์ที่เสนอว่า อำนาจของฝ่ายตุลาการค่อยๆ ถูกประกอบสร้างขึ้นในทางการเมือง และตุลาการภิวัตน์แบบไทยเกิดขึ้นในบริบทที่สังคมไทยต้องการปฏิรูปในทางรัฐธรรมนูญในช่วงปลายทศวรรษที่ 2530 นักกฎหมายจึงเริ่มมีบทบาทนำในทางการเมือง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มก้อนอำนาจหลักที่นำไปสู่การยุบพรรคการเมือง การล้มการเลือกตั้ง และตัดสิทธิทางการเมืองในช่วงหลังการรัฐประหารในปี 2549 เป็นต้นมา โดยมีข้อสรุปดังต่อไปนี้

ด้วยคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ถูกทำความเข้าใจในแง่มุมที่แตกต่างกันทั้งในบริบทงานวิชาการต่างประเทศ และงานวิชาการในประเทศไทย โดยเมื่อสำรวจไปที่งานวิชาการไทยปัจจุบันเราจะพบว่า “ตุลาการภิวัตน์” ถูกจัดแบ่งกระแสความคิดใน 2 รูปแบบ ทั้งงานวิชาการกระแสหลักและงานวิชาการกระแสรอง (ดูตัวแบบการวิเคราะห์ตุลาการภิวัตน์แบบไทยเพิ่มเติมในบทที่ 4) ความคลุมเครือของการนิยามในข้างต้น กลับไม่สามารถข้ามพ้นข้อจำกัดในการอธิบาย (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2566: 103-129) ด้วยเหตุนี้ข้อเสนอสำคัญที่ควรทำความเข้าใจร่วมกันคือใหม่คือ การสร้างนิยามความหมายแบบใหม่ และต้องสร้างความเฉพาะเจาะจงไปที่ตุลาการภิวัตน์ที่เกิดขึ้นในรัฐไทยช่วงหลังปี 2549 เท่านั้น กล่าวคือ “ตุลาการภิวัตน์แบบไทย” (Judicialization of Thai Politics) คือ ภาวะที่ฝ่ายตุลาการร่วมมือหรือถูกรวบอำนาจจากกลุ่มทางการเมืองอื่นๆ โดยยินยอมเป็นหนึ่งในกลไกรัฐที่ใช้อำนาจผ่านคำพิพากษาเพื่อรักษาอำนาจนำทางการเมืองในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ด้วยคำนิยามดังกล่าวจึงเป็นการเน้นย้ำว่า คดีทางการเมืองที่ถูกประชาชนส่วนหนึ่งในสังคมตั้งคำถามนั้น ข้อกล่าวหาถึงความบิดเบี้ยวในการบังคับใช้กฎหมายจึงไม่ได้ตกอยู่ฝ่ายตุลาการเพียงเดียว แต่การเกิดตุลาการภิวัตน์แบบไทยนั้น มีลักษณะเป็นกระบวนการ (process) และแบบแผนของกลุ่มทางการเมืองอันหลากหลายที่ถูกกำหนดไว้แล้ว โดยฝ่ายตุลาการเป็นเพียงขั้นตอนสุดท้ายในการสร้างความชอบธรรมผ่านคำพิพากษาเท่านั้น อันปรากฏผลในทางการเมืองในหลายรูปแบบ เช่น การล้มการเลือกตั้ง การยุบพรรคการเมือง และตัดสิทธิทางการเมืองฝ่ายตรงข้าม เป็นต้น การได้มาซึ่งความชอบธรรมจากประชาชนส่วนใหญ่นั้น ส่วนหนึ่งก็ต้องเกิดจากการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในทางการเมืองมาอย่างยาวนาน หากจะเห็นได้ว่าพลวัตทางการเมืองไทยมีในอดีตมีวิธีการดั้งเดิมคือใช้กองทัพในการยึดอำนาจ เพียงแต่ว่าวิธีดังกล่าวถูกใช้มาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ฉะนั้นความซ้ำซาก จำเจ อาจผลักดันให้ความรับรู้ของคนในสังคมเปลี่ยนไป โดยที่มองว่าการยึดอำนาจในทางกายภาพเป็นวิธีการที่ล้าสมัย ด้วยเหตุนี้ฝ่ายตุลาการที่มีบรรทัดฐานเป็นองค์กรเชิงรับ (passive) จึงเป็นวิธีการแบบใหม่ที่ถูกใช้ในการรักษาการนำ

อย่างไรก็ตาม งานศึกษานี้พยายามนำเสนอความสำคัญข้างต้นไว้ในบทที่ 4 โดยชี้ว่าอำนาจความชอบธรรมของฝ่ายตุลาการนั้นไม่ได้มีมาแต่ดั้งเดิม แต่ในทางประวัติศาสตร์ทางการเมืองเห็นตรงกันว่า “เพิ่งถูกสร้างขึ้นในช่วงการก่อร่างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในช่วงรัชกาลที่ 5 เท่านั้น” ผู้เขียนจึงใช้แนวคิด “กลุ่มก้อนประวัติศาสตร์” เพื่ออธิบายว่า กลุ่มก้อนข้าราชการฝ่ายตุลาการถูกประกอบสร้างขึ้น โดยเป็นผลจากการที่ฝ่ายราชสำนักต่างนิยมส่งข้าราชการไปศึกษาวิทยาการต่างๆยังประเทศตะวันตก หนึ่งในนั้นคือ “กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์” โดยหลังจากที่พระองค์สำเร็จการศึกษาจึงได้นำหลักคิดทางกฎหมายในทางตะวันตกมาเผยแพร่ในรัฐสยาม มีการปรับปรุงระบบ

กฎหมาย ยกกระต๊อข้าราชการฝ่ายตุลาการให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพิ่มเงินเดือน ปรับปรุงสถานที่ราชการ หากแต่ความศิวิไลซ์ในทางกฎหมายที่พระองค์นำเข้ามา หลักกฎหมายในทางสากลล้วนมีเนื้อความที่ขัดแย้งกับการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญาสีทธิราชย์ กลุ่มก้อนอำนาจของฝ่ายตุลาการที่พระองค์สร้างขึ้นจึงต้องแตกพ่ายให้แก่ฝ่ายอำนาจหลักคือ “ฝ่ายราชสำนัก”

ด้วยคำอธิบายของลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc) จะเห็นได้ว่ากลุ่มก้อนอำนาจต่างๆเมื่อเวลาผ่านไปและมีเงื่อนไขทางการเมืองใหม่ ก็จะมีทั้งกลุ่มที่อยู่ต่อ และกลุ่มที่ต้องแยกตัวออกไป โดยมีกลุ่มก้อนอำนาจหลัก (main power bloc) ทำหน้าที่รักษาการนำของกลุ่ม โดยพลวัตทางการเมืองไทยจะเห็นได้ว่า กลุ่มชนชั้นนำมักจะมีการเกาะกลุ่มกันอยู่เนืองๆ ทั้งฝ่ายราชสำนัก กองทัพ กระทั่งชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ กลุ่มเหล่านี้ต่างหมุนเวียนเข้าออก ตามแต่เงื่อนไขทางการเมืองในแต่ละช่วงเวลา ทว่าการที่กลุ่มก้อนอำนาจของฝ่ายตุลาการเริ่มมีบทบาทสำคัญนั้น เป็นผลจากการถูกหนุนเสริม หรือควมรวมกับกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะฝ่ายราชสำนัก และกองทัพ ดังรายละเอียดสำคัญเช่นในยุคของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่เป็นฝ่ายที่ริเริ่มให้มีการลงพระปรมาภิไธยในคำพิพากษาเพื่อเสริมให้คำตัดสินของฝ่ายตุลาการศักดิ์สิทธิ์ขึ้น และในหลายยุคสมัยอันจะเห็นได้ว่าตำแหน่งที่ปรึกษาในพระองค์หรือ”องคมนตรี”โดยส่วนใหญ่ผู้ได้รับการแต่งตั้งมักจะเป็นกลุ่มนักกฎหมายและข้าราชการตุลาการ โดยมีการนำเสนอต้นแบบของนักกฎหมายในบทบาทของ”นายสัญญา ธรรมศักดิ์”

หากเมื่อกล่าวถึงช่วงสำคัญที่กลุ่มพลังในข้างต้นต่างร่วมมือกันในการสร้างภาวะการณ์ครองอำนาจนำ งานศึกษานี้มีข้อเสนอที่แตกต่างไปจากงานชิ้นอื่นในแงุ่มที่ว่า โดยส่วนใหญ่แล้ว “ตุลาการภิวัฒน์”ในไทยมักถูกนำเสนอว่าเกิดขึ้นในช่วงปี 2549 นั้น แต่เห็นควรว่าต้องย้อนกลับไปในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์”พฤษภาทมิฬ”ในปี 2535 ด้วยเหตุว่า การเข้าสู่การครองอำนาจนำของระบอบตุลาการภิวัฒน์จะต้องชี้ให้เห็นว่า กลุ่มก้อนอำนาจต่างๆโดยเฉพาะของชนชั้นนำมีการผสมผสานความร่วมมือกับฝ่ายตุลาการอย่างไร และแต่ละกลุ่มได้รับความชอบธรรมจากประชาชนในลักษณะใด ซึ่งจะเห็นได้ว่าก่อนเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ฝ่ายราชสำนักและฝ่ายกองทัพคือสองกลุ่มพลังสำคัญอันมีบทบาทนำในทางการเมืองขณะนั้น หากเมื่อพิจารณาไปที่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจะเห็นได้ชัดว่าตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 2510 จนถึงต้นทศวรรษที่ 2530 ตำแหน่งนายกกลับเป็นเพียงการผลัดเปลี่ยนกันเข้าสู่อำนาจของอดีตนายกรัฐมนตรี หรือไม่ก็มาจากบุคคลผู้ซึ่งถูกหนุนหลังจากทั้งราชสำนักและกองทัพทั้งสิ้น โดยจุดเปลี่ยนสำคัญอยู่ที่ “การยื่นถวายฎีกาของกลุ่มนักวิชาการ”ต่อองค์ในหลวงรัชกาลที่ 9 ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2530 โดยมีมุ่งหมายให้ทหารและกองทัพออกจากการเมือง นั่นคือการส่งสัญญาณถึงการหมดยุคของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ แม้จะมีรัฐบาลพลเรือนในเวลาต่อมา แต่ก็ยังสามารถ

ข้ามพ้นการถูกกลุ่มกองทัพเข้ามายึดอำนาจเช่นเคย จนนำไปสู่เหตุการณ์ลุกฮือของประชาชนใน เหตุการณ์พฤษภาทมิฬและบทบาทการใกล้เคียงข้อพิพาทของพระองค์หนุนเสริมให้สถาบัน พระมหากษัตริย์มีสถานะที่การลอยพ้นเหนือการเมืองยิ่งขึ้น ทุกฝ่ายจึงมีฉันทามติร่วมกันว่าควร ร่วมมือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองด้วยการปฏิรูป (reform) ลักษณะดังกล่าวคือการที่ กลุ่มก้อนอำนาจหลัก (main power bloc) นำโดยฝ่ายราชสำนัก ทำการลดบทบาทของฝ่ายกองทัพที่ หมดความชอบธรรมในทางการเมือง โดยต้องการควบรวมกับกลุ่มพลังทางเลือกใหม่ (alternative power bloc) ซึ่งจะเห็นได้ว่าภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ การที่ต้องปฏิรูปทางการเมืองและร่าง รัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ ทำให้กลุ่มก้อนอำนาจทางเลือกที่เข้าร่วมกับกลุ่มอำนาจหลักนั้นก็จะเป็นใครไป ไม่ได้นอกจาก “กลุ่มนักกฎหมายมหาชน”

ในช่วงปฏิรูปการเมืองนี้เอง เราจะพบว่ามีนักกฎหมายจำนวนมากได้กลายเป็นพลเมือง ขึ้นหนึ่งในสังคม อาทิเช่น อมร จันทรสมบูรณ์ มีชัย ฤชุพันธุ์ ตามด้วยกลุ่มนักกฎหมายวัยหนุ่มในช่วง นั้นอย่างวิษณุ เครืองาม และบรรศักดิ์ อุวรรณโณ เป็นต้น โดยหลังจากการมีรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 บทบาทของกลุ่มนักกฎหมายเหล่านี้แม้จะได้รับความไว้วางใจในวงสังคมอย่างสูง แต่จะเห็นได้ว่า ในช่วงการเข้าสู่อำนาจของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ได้มีประเด็นเชิงวิพากษ์ทั้งจากนักวิชาการกลุ่มอื่น และสื่อมวลชนอยู่ไม่น้อย เกี่ยวกับว่านักกฎหมายกลุ่มใหญ่นี้มีหลายกรณีที่แสดงถึงการนำเสนอ คำอธิบายหรือข้อคิดเห็นในเชิงกฎหมายที่เอื้อต่อการใช้อำนาจของรัฐบาลทักษิณ ทำให้เกิดการเรียก ขานจากสื่อมวลชนว่า “กลุ่มเนติบริกร” ฉะนั้นรัฐบาลทักษิณจึงสามารถครอบครองการนำทาง การเมืองและได้รับการเลือกตั้งติดต่อกันถึง 2 สมัย จนท้ายที่สุดมีข้อสรุปว่า เหตุที่รัฐบาลทักษิณถูกยึด อำนาจเป็นผลจากความขัดแย้งในช่วงการดำรงตำแหน่งสมัยที่ 2 กับกลุ่มราชสำนักและกองทัพ (main power bloc) จากนั้นกลุ่มนักกฎหมายจึงต้องย้ายฝั่งมาร่วมมือกับกลุ่มก้อนอำนาจหลักเพื่อ สร้างภาวะการนำทางการเมืองต่อไป

ด้วยเหตุนี้ หลังจากรัฐประหารในปี 2549 ที่แม้จะเป็นการจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระดับโครงสร้างใหม่ของกลุ่มก้อนอำนาจหลัก (ราชสำนัก , กองทัพ , กลไกรัฐ) แต่จะเห็นได้ว่าความ นิยมในรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ยังคงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่อยู่ ดังจะเห็นได้จาก การเลือกตั้งในแต่ละครั้ง และที่สำคัญคือมวลชนผู้สนับสนุนรัฐบาลทักษิณนี้ได้มีความตื่นรู้มากขึ้นว่า การที่ฝ่ายเขาถูกไล่ออกจากการรัฐประหารนั้น เป็นวิธีการอันไม่ชอบธรรม ลักษณะดังกล่าวนี้ จึงส่งผลให้เกิดกระบวนการแบบใหม่ที่เรียกว่า “ระบอบตุลาการภิวัตน์” ซึ่งเป็นความร่วมมือของกลุ่ม พลังทางการเมืองต่างๆร่วมมือในการจัดผู้สนับสนุนรัฐบาลทักษิณให้พ้นจากระบบการเมือง โดยจะ เห็นได้ว่าเมื่อเกิดวิกฤตทางการเมืองและไม่สามารถหาทางออกได้ กลุ่มก้อนอำนาจหลักจะพยายามให้

ฝ่ายตนเองเข้าไปเป็นผู้ชี้ขาดในข้อพิพาทต่างๆ เช่น กลุ่มนักกฎหมายพยายามเสนอทางออกในการเลือกนายกรัฐมนตรีว่าควรใช้พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยอ้างข้อบังคับในรัฐธรรมนูญมาตรา 7 ทั้งที่วิธีการดังกล่าวเป็นการนำสถาบันพระมหากษัตริย์ลงมาเกี่ยวข้องในทางการเมืองอันผิดหลักการ “The King can do no wrong” เมื่อทุกฝ่ายพยายามทำในลักษณะเดียวกันจึงเกิดกรณี “พระราชดำรัส 25 เมษายน 2549” ที่เป็นดังสัญลักษณ์ให้กลุ่มอำนาจต่างๆร่วมมือกันด้วยเงื่อนไขสำคัญคือการต่อต้านรัฐบาลและผู้สนับสนุนทักษิณ ชินวัตร โดยผู้เขียนทำการสรุปผ่านตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 25 การผสมความร่วมมือของกลุ่มต่างๆในการครองอำนาจนำด้วย “ตุลาการภิวัตน์แบบไทย”

กลุ่มก่อนอำนาจ	ลักษณะการกระทำ	วัตถุประสงค์
กลุ่มก่อนราชสำนัก	พระราชดำรัส 25 เมษายน 2549	เพื่อให้กลุ่มพลังต่างๆกระทำการตอบโต้คู่ตรงข้ามทางการเมือง
กลุ่มก่อนฝ่ายตุลาการ	หลังพระราชดำรัสในข้างต้น มีการนัดประชุมของศาล 3 ศาล และจากนั้นไม่นานได้มีคำพิพากษาให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะ	เพื่อกีดกันการเข้าสู่อำนาจของกลุ่มพลังอื่นๆที่พยายามเข้าสู่อำนาจรัฐจากการเลือกตั้ง
กลุ่มก่อนกองทัพ	พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรี ได้กล่าวให้โอวาทต่อกลุ่มทหารเช่นว่า “รัฐบาลเป็นเพียงจิ้งจอกก็แต่เจ้าของม้าคือองค์พระมหากษัตริย์”	เพื่อให้กลุ่มทหารต่างๆตระหนักว่ารัฐบาลทักษิณไม่ใช่เจ้าของประเทศ การเป็นทหารต้องรับใช้กลุ่มก่อนอำนาจหลัก
กลุ่มก่อนนักกฎหมาย และนักวิชาการ	สร้างคำอธิบายทางกฎหมาย ผลิตซ้ำในแนวคิดทางกฎหมาย เช่น ตุลาการภิวัตน์แบบไทย	เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดกับนักกฎหมายกลุ่มอื่น
กลุ่มผู้สนับสนุน กลุ่มก่อนอำนาจหลัก อื่นๆ	เคลื่อนไหวต่อต้านขบวนการทางสังคมอื่นๆ	ปกป้องกลุ่มก่อนอำนาจหลักจากกลุ่มอื่นๆ

ที่มา : ผู้เขียน

การนำเสนอในข้างต้น ถือเป็นการชี้ว่าลักษณะของการเกิดตุลาการภิวัตน์แบบไทยสมควรจับจ้องไปที่บทบาทของฝ่ายตุลาการแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นเงื่อนไขร่วมของกลุ่มก่อนอำนาจจากฝ่าย

ต่างๆ กระนั้นก็ตาม ยังคงมีงานวิชาการกระแสหลัก ซึ่งมักโต้แย้งว่าท้ายสุดแล้วฝ่ายตุลาการ อาทิเช่น ศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นศาลการเมือง ถูกกล่าวโทษอย่างเกินเลยจากผลทางการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งในรูปแบบการยุบพรรค ล้มการเลือกตั้ง และตัดสิทธิทางการเมือง เพียงเพราะองค์กรดังกล่าวต่างทำหน้าที่ในเชิงบรรทัดฐานเท่านั้น และศาลเป็นเพียงองค์กรเชิงรับ ไม่สามารถตัดสินใจคดีได้หากไม่มีผู้ฟ้อง ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการนำเสนอตัวแสดงกลุ่มใหม่ (New actor) ซึ่งเรียกว่า “กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการ” (Judicial groupies) ซึ่งทำหน้าที่ในเชิงสนับสนุนกลุ่มก้อนอำนาจหลัก โดยในงานวิชาการต่างประเทศกลุ่มนี้อาจมีที่มาจากนักกิจกรรม เอ็นจีโอ หน่วยงาน โดยมีลักษณะเคลื่อนไหวในการสนับสนุนให้กลุ่มคนส่วนน้อยสามารถต่อรองประเด็นในทางกฎหมายกับคนหมู่มากได้ (ดูเพิ่มในงานของ Shapiro, 2008) ดังที่ถูกเรียกในทางทฤษฎีว่า “ตุลาการจากล่างขึ้นบน” (Judicial from below) โดยกลุ่มนี้มีลักษณะที่ต่างออกไป บทบาทสำคัญที่เกิดขึ้นคือ มักจะเป็นการร้องเรียนคดีทางการเมืองเพื่อเอาผิดกับพรรคการเมืองเดิมๆ นักการเมืองกลุ่มเดิมๆ และที่สำคัญผู้ร้องเรียนก็เป็นคนหน้าเดิมๆ กล่าวคือ กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการนี้ มีลักษณะการร้องเรียนคดีทางการเมืองเพื่อให้คดีความเข้าไปอยู่ในอำนาจศาล เพื่อให้ศาลสามารถกระทำการเชิงรุกผ่านคำตัดสินได้ และจะสังเกตได้ว่าภายหลังการสิ้นสุดคดี กลุ่มนักร้องเรียนมักจะได้รับตำแหน่งทางการเมืองอยู่เสมอ (ดูเพิ่มในงานของจาตุรงค์ สุทวาทันและวีระ หวังสัจจะโชค, 2567) ในขณะที่กระบวนการตุลาการวิวัฒน์แบบไทยกลายเป็นวิธีการใหม่ๆ ที่สร้างความชอบธรรมต่อคนส่วนมากในสังคม มีคดีทางการเมืองค่อยๆ เพิ่มขึ้น และปรากฏเป็นผลทางการเมืองในหลายลักษณะ ในขณะที่กระบวนการครองอำนาจนำดังกล่าวได้เริ่มถูกท้าทายจากคนกลุ่มเล็กๆ อย่างกลุ่มนักวิชาการกฎหมาย ซึ่งมีวิธีการชี้ประเด็นในทางกฎหมายว่า “ตุลาการวิวัฒน์” ในไทยไม่ได้มีลักษณะเชิงบวกอย่างในทางสากล แต่เป็นการบิดเบือนเพื่อรับใช้กลุ่มก้อนอำนาจหลักเพื่อขจัดศัตรูทางการเมือง กลุ่มเหล่านั้นคือ “คณะนิติราษฎร์” และกลุ่มพันธมิตรเครือข่าย (alliance) ดังการนำเสนอในหัวข้อต่อไป

7.1.2 คณะนิติราษฎร์กับการเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์ที่ไม่ได้จบในรุ่นเดียว

ในหัวข้อนี้เป็นการตอบวัตถุประสงค์ในข้อที่ 2 ซึ่งเป็นข้อค้นพบจากการศึกษาผลสะท้อนจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคณะนิติราษฎร์และระบอบตุลาการวิวัฒน์ โดยมีข้อเสนอโดยรวมว่า การเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของผลสะท้อนและก่อให้เกิดอิทธิพลต่อกลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆ ในการต่อต้านระบอบตุลาการวิวัฒน์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2549 จนถึงครั้งล่าสุดจากการยุบพรรคอนาคตใหม่ แม้อิทธิพลดังกล่าวจะประกอบไปด้วยปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ รวมด้วย แต่ร่องรอยทางความคิดที่ถูกขับเคลื่อนต่อในกลุ่มพลังทางการเมืองในรุ่นต่อมาแสดงให้เห็นว่า “นิติราษฎร์คือกลุ่มผู้

เคลื่อนไหวทางการเมืองในอีกหนึ่งรูปแบบ” หากแต่พวกเขาอาจมีใช้ชักจูงจัดตั้งองค์กรในแบบขบวนการแรงงานหรือกลุ่มผู้นำสมัครพรรคพวกคนจนอย่างที่เคย ทว่ากลับมีบทบาทเด่นชัดในด้านการเป็นปัญญาชน (intellectuals) ที่ขับเคลื่อนทางความคิด (war of position) ซึ่งเป็นคู่ต่อสู้ที่สำคัญกับฝ่ายปัญญาชนทางกฎหมายที่ใช้อำนาจในนามของกลไกรัฐ ดังมีข้อสรุปดังต่อไปนี้

งานศึกษานี้นำเสนอคณะนิติราษฎร์ในฐานะขบวนการทางสังคม (Social Movement) ที่เป็นฝ่ายโต้กลับการครองอำนาจนำ (Counter-Hegemony) จากระบอบตุลาการภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญใน 2 ประเด็นว่า บทบาทการเคลื่อนไหวของเขามีพลวัตในการจัดตั้งขบวนการ (SMO) อย่างไร ที่แม้ว่าจะมีงานสำคัญอื่นๆ ได้สร้างข้อสรุปไว้อยู่เช่นกันบนฐานคิดดั้งเดิมว่า “นิติราษฎร์คือกลุ่มทางการเมืองที่ล้มเหลว เพราะไม่สามารถถูกตอบสนองในเชิงนโยบายได้” แต่จะเห็นได้ว่าขบวนการทางสังคมหน้าใหม่ภายใต้การบริบทการต่อสู้ทางการเมืองในปัจจุบันได้เผยร่องรอยที่บ่งชี้ว่าคณะนิติราษฎร์อิทธิพลทางความคิดต่อการเคลื่อนไหวของพวกเขา ความซับซ้อนดังกล่าวจึงทำให้การศึกษาผลสะท้อนถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายในแง่มุมใหม่ว่า “คณะนิติราษฎร์” สร้างผลสะท้อนในการเคลื่อนไหวในแง่มุมใดบ้างเช่นกัน

ประเด็นที่หนึ่ง คณะนิติราษฎร์มีพลวัตในการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเริ่มต้นจากการเคลื่อนไหวในเชิงปัจเจก จากกลุ่มอาจารย์สอนกฎหมายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 5 คน ที่ออกมาคัดค้านการบังคับใช้กฎหมายที่ขัดต่อหลักนิติรัฐในหลายกรณี ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงการวิพากษ์รัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ก่อนการรัฐประหารในปี 2549 จนกระทั่งประเด็นในการเคลื่อนไหวมีเพดานที่สูงขึ้นจากการวิพากษ์โครงสร้างทางการเมือง เช่น การคัดค้านกรณีการเรียกร้อยนายพระราชทานด้วยการใช้มาตรา 7 โดยลักษณะดังกล่าวส่งผลกระทบในวงกว้างต่ออาชีพการงานในมหาวิทยาลัย ทำให้ต้องเปลี่ยนชื่อจาก “กลุ่ม 5 อาจารย์นิติศาสตร์ธรรมศาสตร์” มาใช้ชื่อว่า “นิติราษฎร์” อันมีความหมายในเชิงอุดมการณ์ที่ได้รับอิทธิพลจาก “คณะราษฎร 2475” ที่แสดงออกผ่านสัญลักษณ์และแนวทางการเคลื่อนไหวของกลุ่ม (ดูเพิ่มในงานของชาติรี ประกิตนันทการ, 2563) แม้การวิพากษ์ลักษณะการเคลื่อนไหวของนิติราษฎร์จะเป็นที่ยอมรับว่ามีข้อบกพร่องในหลายลักษณะ ทั้งในด้านการจัดตั้งองค์กรที่ขาดการสร้างแนวร่วมที่หลากหลาย การปฏิเสธการระดมทุนแบบเต็มรูปแบบ รวมไปถึงการให้ความสำคัญเฉพาะการมุ่งสร้างข้อเรียกร้องเฉพาะประเด็นในทางกฎหมาย ด้วยความสำคัญเหล่านี้จึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติหากงานศึกษาคณะนิติราษฎร์ในบริบทของการเริ่มต้นของขบวนการจะสรุปว่า “พวกเขาล้มเหลวในฐานะกลุ่มพลังทางการเมือง”

อย่างไรก็ดี งานศึกษานี้ต้องการโต้แย้งในบางประเด็นเช่นว่า “นิติราษฎร์รังเกียจการเมือง เพราะปฏิเสธผลประโยชน์ และยึดติดกับสถานะนักวิชาการบนหอคอยงาช้าง” เน้นอนว่าการตีความ

ลักษณะดังกล่าวอาจไม่มีตัวชี้วัดอย่างชัดเจน เพียงแต่ว่าหากพิจารณาถึงภูมิหลังของแกนนำของนิตินิราชกร์เพิ่มเติมจะเห็นได้ว่า การสรุปในแบบข้างต้นอาจจะเป็นการกล่าวอย่างเกินเลย เพราะทั้งแกนนำอย่างวรเจตน์ และปิยบุตร อาจเลือกสร้างข้อเรียกร้องผ่านประเด็นเชิงกฎหมายด้วยความถนัดเชี่ยวชาญ มากกว่าจะเป็นการปฏิเสธกระบวนการทางการเมือง ทั้งยังเห็นได้ว่าท้ายสุดแล้ว นิตินิราชกร์ก็ต้องมีการระดมทุน (Resource Mobilization) โน้มน้าวให้คนมาลงชื่อ และร่วมกับพันธมิตรของเครือข่าย (Structure alliance) อย่างปฏิเสธไม่ได้ แม้ว่ายุทธวิธี (Tactics) ของพวกเขา ในทางทฤษฎีจะถือว่าเป็นวิธีการที่ล้าสมัย ไม่เอาจริงเอาจังก็ตาม (ดูเพิ่มในประภาส ปิ่นตบแต่ง , 2552) ทั้งนี้ ในด้านปัจจัยภายนอกขบวนการ (Political structure opportunities) ในระยะนั้น งานชิ้นนี้ยืนยันว่าด้วยบริบทในการเริ่มต้นขบวนการ หากมองถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายพันธมิตรเครือข่าย (alliance) กับฝ่ายต่อต้าน (Counter movement) ข้อบกพร่องที่เห็นตรงกันกับงานศึกษาอื่นๆคือ นิตินิราชกร์ขาดการประเมินกำลังของฝ่ายตรงข้าม เพราะหากมองการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position) กับกลุ่มนักกฎหมายที่มีสถานะนักวิชาการเหมือนกัน เช่น กลุ่มสยามประชาภิวัฒน์ ในแง่ต่อการสร้างอิทธิพลในการเมือง กลุ่มนิตินิราชกร์ดูจะเห็นว่าสามารถสร้างแรงกระเพื่อมในการเคลื่อนไหวได้มากกว่า ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งที่ชื่อแทบจะหายไปจากบริบทการเมืองในระยะหลังนั้น กลุ่มต่อต้านขบวนการทางสังคมเหล่านี้อาจมีบทบาทในเชิงสนับสนุนกลุ่มอื่นๆ เช่น ไปสนับสนุนนักกฎหมายที่มีอำนาจรัฐในมือ ซึ่งกลุ่มนักกฎหมายเหล่านี้เมื่อควรรวมกลุ่มผู้สนับสนุนจึงกลายเป็นฝ่ายกลไกรัฐอย่างหนึ่ง (State apparatus) อันมีส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มนิตินิราชกร์ต้องยุติการเคลื่อนไหว

ทั้งนี้ มีข้อมูลในบางประเด็นที่น่าสนใจว่า จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของนิตินิราชกร์อาจเป็นเพียงการนำเสนอประเด็นทางกฎหมายให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะเท่านั้น การผลักดันข้อเสนอให้สูงขึ้นด้วยการควมรวมกับ กลุ่ม“ครก.112”นั้นเป็นการกระทำที่เป็นไปตามสถานการณ์ แต่ในบริบทปัจจุบันที่การพูดถึงประเด็นกฎหมายมาตรา 112 ในสภา หรือแม้แต่การที่พรรคต่างๆใช้แสดงวิสัยทัศน์ในการหาเสียง ซึ่งวรเจตน์ให้สัมภาษณ์ว่า “นั่นคือจุดประสงค์ที่แท้จริงจริงนิตินิราชกร์” แม้จะเป็นการให้ข้อมูลในระยะเวลาที่การเคลื่อนไหวได้คลี่คลายมาแล้ว แต่นั่นเป็นการปฏิเสธได้ยากกว่า การเคลื่อนไหวในบริบทเริ่มต้นของนิตินิราชกร์และพันธมิตรเครือข่ายสร้างผลสะท้อนทางการเมืองอยู่ไม่น้อยในฐานะหนึ่งในผู้จุดประเด็นข้อเสนอที่“ทะลุเพดาน” จากงานสัมมนาที่ชื่อว่า “ปรากฏการณ์ 112 ริคเตอร์”

ประเด็นที่สอง คณะนิตินิราชกร์สร้างผลสะท้อนในแง่ลบได้บ้าง โดยมีปัญหาในทางทฤษฎีอยู่เช่นกันเกี่ยวกับว่า ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นมีมากน้อย มักจะขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการจำกัดขอบเขตของนักรัฐศาสตร์แต่ละคน งานศึกษานี้จึงให้ความสำคัญกับผลสะท้อนในแง่ของร่องรอยทาง

ความคิด อิทธิพลทางอุดมการณ์ จึงให้ความสำคัญไปที่ผลสะท้อนระยะยาว (Long-term impacts) ซึ่งแบ่งออกเป็นผลสะท้อนใน 3 ด้านคือ **หนึ่งผลสะท้อนภายในขบวนการ (Internal impact)** โดยในประเด็นนี้อาจจะมองเป็นผลสะท้อนเพียงเล็กน้อยเช่นว่า สมาชิกของกลุ่มนิติราษฎร์เกือบทั้งหมดเลือกที่จะกลับไปทำงานทางความคิดในฐานะนักวิชาการในมหาวิทยาลัยเช่นเดิม ภายหลังจากการถูกกลไกรัฐเข้าปราบปรามในช่วงการรัฐประหารในปี 2557 แต่จะมีเพียงคนเดียวที่เลือกจะขับเคลื่อนการเมืองต่อคือ “ปิยบุตร แสงกนกกุล” ด้วยเห็นว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบนอกระบบ (External Politics) ในสถานะที่รัฐไทยถูกอิทธิพลจากคณะรัฐประหารครอบงำ ไม่เป็นผลดีนักต่อขบวนการทางสังคม เขาจึงร่วมมือกับแกนนำคนอื่น ๆ ในการเลือกทำการเมืองในระบบปกติด้วยการก่อตั้ง “พรรคอนาคตใหม่” ในจุดนี้เองที่งานชิ้นนี้มองว่าเป็นผลสะท้อนจากนิติราษฎร์ เพราะจะเห็นได้ว่าเมื่อสำรวจไปที่แกนนำของพรรคอนาคตใหม่ทั้งธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ และชัยวัช ตุลาชน พวกเขาคือพันธมิตรทางอุดมการณ์ของคณะนิติราษฎร์ที่ร่วมเคลื่อนไหวภายใต้ชุดความขัดแย้งเดียวกันและอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลาเดียวกันตั้งแต่ก่อนปี 2549 ซึ่งงานชิ้นนี้นำเสนอว่า พวกเขาเกิดขึ้นพร้อมกับกระแสการหวนกลับไปยึดโยงอุดมการณ์ของคณะราษฎรในช่วงตั้งแต่ปี 2549 ซึ่งถูกเรียกว่า “กลุ่มคณะราษฎรรุ่นที่ 2” เช่น กลุ่ม 24 มิถุนาประชาธิปไตย กลุ่มกวีราษฎร์ เป็นต้น ดังนั้นการเกิดขึ้นของพรรคอนาคตใหม่จึงสามารถกล่าวได้ว่ามีร่องรอยทางความคิดจากขบวนการนิติราษฎร์ และถือเป็นผลสะท้อนภายในขบวนการที่เป็นจุดสุดท้ายในการบอกว่า “คณะนิติราษฎร์” ได้หยุดการเคลื่อนไหว แต่กลับเปลี่ยนรูปไปเป็นการขับเคลื่อนการเมืองในระบบปกติแทน **และสองผลสะท้อนภายนอกอุดมการณ์ (External impacts)** ในลักษณะนี้จะเห็นได้ว่าอิทธิพลทางความคิดของพรรคอนาคตใหม่มีร่องรอยในการจัดตั้งพรรคการเมืองใน 3 แนวคิดสำคัญ คือ**หนึ่งต้องเป็นพรรคแบบอุดมการณ์ (Ideological base) สองต้องเป็นพรรคแบบยุทธศาสตร์ (Strategy) และสามต้องเป็นพรรคแบบมวลชน (Mass party)** ด้วย 3 แนวคิดข้างต้น ถือเป็นความสำเร็จในขั้นต้นที่พรรคสามารถได้รับการเลือกตั้งมาเป็นอันดับสาม เพราะพรรคสามารถรวบรวมสมาชิกมาได้จากผู้คนหลากหลายสาขา ทั้งกลุ่มที่ยึดโยงมาจากกระแสคณะราษฎรรุ่นที่ 2 ที่ประกอบด้วยกลุ่มนักกิจกรรม เอ็นจีโอ และปีกแรงงาน ที่มีการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกันทั้งในสภาและนอกสภา แต่จะมีข้อท้วงติงว่า การสร้างพรรคแบบมวลชน จะเป็นแนวทางที่พรรคทำได้สวนทางกับแนวคิดมากที่สุด ทั้งที่แสดงออกผ่านการทำ Primary Vote เพื่อหาผู้ลงสมัครรับเลือกตั้ง โดยที่ท้ายสุดแล้วจะเห็นได้ว่ากรรมการบริหารยังเป็นผู้มีอำนาจในการเลือกอยู่ผู้สมัครอยู่เช่นเคย และที่สำคัญคือการบอกว่าพรรคปราศจากนายทุน ซึ่งในกรณีนี้แม้จะเป็นเหตุผลว่ากฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองได้ตีกรอบการกระทำและสร้างอุปสรรคในด้านงบประมาณในการตั้งพรรค จนสุดท้ายพรรคต้องยืมงบประมาณจากธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ

กลายเป็นการชี้ช่องให้เกิดการโต้กลับจากฝ่ายตรงข้ามด้วยกระบวนการตุลาการวิวัฒน์ในระลอกที่ 4 ส่งผลให้พรรคอนาคตใหม่ถูกยุบและแกนนำพรรคต้องพ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ สส.

อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอจากงานหลายชิ้นว่า คณะนิติราษฎร์และพรรคอนาคตใหม่คือมรดกทางความคิดที่ถูกส่งต่อสู่ให้ขบวนการทางสังคมในช่วงปี 2563 ทั้งในด้านการยึดโยงอุดมการณ์เกี่ยวกับอุดมคติบางประการจากคณะราษฎร การนำข้อเสนอทางกฎหมายของนิติราษฎร์มาขับเคลื่อนต่อในสภา ด้วยเหตุนี้ผลสะท้อนในลักษณะที่สามจึงเป็นการนำเสนอว่า **คณะนิติราษฎร์สร้างผลสะท้อนเกี่ยวกับการสร้างข้อเรียกร้องให้เป็นประเด็นสาธารณะ (Sensitizing impacts)** โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะดังนี้ **หนึ่งคือการทำให้ข้อถกเถียงกลายเป็นประเด็นสาธารณะ (Political agenda)** ซึ่งส่วนที่เห็นได้ชัดเจนคือ การทำให้ประเด็นในเชิงวิพากษ์ของกฎหมายอาญามาตรา 112 เข้าไปมีพื้นที่ในสภา แม้จะได้แย้งกันอยู่ว่าประเด็นดังกล่าวมีอิทธิพลจากหลายกระแสเข้าหนุนเสริมซึ่งกันและกัน บ้างว่ามาจากข้อเสนอในขั้นต้นจากแนวคิดของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล แต่จะเห็นได้ว่าการชี้ประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายอาญามาตรา 112 ของสมศักดิ์ ก็มีที่มาจากจุดเริ่มต้นที่คล้ายคลึงกันกับคณะนิติราษฎร์ เช่น เริ่มต้นจากเว็บบอร์ดฟ้าเดียวกัน ทั้งยังร่วมอยู่ในงานสัมมนา”ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์”เช่นเดียวกัน โดยงานศึกษานี้แนะนำให้เพิ่มเติมว่า แนวคิดของสมศักดิ์ที่มีลักษณะถอนรากถอนโคน (Radical) จึงสามารถเข้าถึงขบวนการนักศึกษาในกลุ่มแกนนำในเขตเมืองที่มีความคิดในทางเดียวกันได้มากกว่า แต่ขณะที่มีอีกหลายส่วนที่เห็นว่าแนวทางแบบนิติราษฎร์มีความประนีประนอม เพราะตั้งอยู่บนข้อเสนอในทางกฎหมาย จึงมีขบวนการทางสังคมในมหาวิทยาลัยต่างจังหวัดเห็นว่าแนวทางของนิติราษฎร์ที่แสดงผ่านแนวคิดของปิยบุตร สามารถโน้มน้าวมวลชนได้มากกว่า ดังมีการให้ข้อมูลว่าภาพลักษณ์ของแกนนำของคณะนิติราษฎร์ที่สามารถต่อสู้คดีกับคณะคสช.จนได้รับการยกฟ้อง มีความชัดเจนในแง่ของการเคลื่อนไหวได้มากกว่าสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เช่นเดียวกับปิยบุตรที่เป็นหนึ่งคนที่น่าเสนอเกี่ยวกับกฎหมายมาตรา 112 ไม่น้อยไปกว่ากลุ่มอื่นๆ แม้จะมีคติความฟุ้งร้องเป็นจำนวนมากแต่ก็สามารถมีแนวทางในการต่อสู้คดีอยู่เสมอ นั่นเป็นการแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างข้อถกเถียงให้เป็นประเด็นสาธารณะคือ “การทำงานทางความคิดที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวที่ไม่ได้จบในรุ่นเดียว” ดังทฤษฎีของวรเจตน์ในปัจจุบันที่ให้ข้อมูลว่า

“ต้องไม่ลืมนะครับว่ากฎหมายมาตรา 112 ยังไม่ถูกแก้ ยังเป็นกฎหมายที่บังคับใช้ได้จริงๆ...ต้องมีความระมัดระวังอย่างสูง ผมเข้าใจเยาวชนรุ่นใหม่ที่ถูกกดทับจากอำนาจรัฐ แต่ต้องพยายามทำความเข้าใจในเรื่องนี้ว่าเป็นการต่อสู้เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว มันอาจไม่จบในรุ่นเดียว” (วรเจตน์ ภาคิรินทร์, 2566)

ในด้านผลสะท้อนในเชิงสาธารณะในแบบที่สองคือ **การสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อขบวนการ (Public attitudes)** โดยงานศึกษานี้เสนอว่า ข้อสำคัญข้อแรกคือทำให้คนในสังคมตื่นรู้เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างมากในประเด็นนี้คือ บุคลากรในฝ่ายตุลาการ เช่น นักกฎหมาย ผู้พิพากษา และศาลต่างๆ หากจะเห็นได้ชัดคือการสร้างทัศนคติในการตรวจสอบบุคลากรของรัฐ จนกลายเป็นกระแสสำคัญในช่วงเวลาที่มีข้อถกเถียงในทางกฎหมาย ซึ่งการที่สื่อมวลชนพุ่งประเด็นมาจับจ้องที่นักกฎหมายจากฝ่ายรัฐ จนมีการนำเสนอการเรียกขานที่ว่า “พระบิดาแห่งการยกเว้น” , เนติบริกร และมือกฎหมายของฝ่ายรัฐประหาร อาการตื่นรู้เหล่านี้ชี้ว่า ผลสะท้อนจากการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดระหว่างนักกฎหมายจากฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการทางสังคมนั้น กลับเป็นนักกฎหมายจากฝ่ายขบวนการทางสังคมที่สามารถครอบครองพื้นที่ทางความคิดได้มากกว่า โดยในพื้นที่สื่อ” นิตยสารถูกนำเสนอว่าเป็นนักกฎหมายในทางก้าวหน้า ซึ่งทำให้ฝ่ายขวาตื่นกลัว” และการสร้างทัศนคติเชิงบวกประเด็นสุดท้ายคือ การที่ผู้คนส่วนหนึ่งในสังคมเริ่มตื่นรู้เกี่ยวกับปัญหาของกฎหมายอาญามาตรา 112 แม้ไม่ปฏิเสธว่าอิทธิพลดังกล่าวเป็นผลจากกระแสพรรคการเมืองก้าวไกล แต่เมื่อพิจารณาถึงสาระสำคัญจะเห็นได้ว่า เนื้อหาในเชิงนโยบายของพรรคเกี่ยวกับกฎหมายอาญามาตรา 112 คือส่วนที่นำมาจากข้อเสนอของคณะนิตยสารในอดีตแทบทั้งสิ้น ทว่ามีการตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อกฎหมาย 112 ที่เป็นการเข้าใจในลักษณะเพียงแค่กฎหมายดังกล่าวถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเมืองเท่านั้น แต่ยังไม่ถึงพืดานสูงสุดที่นำเสนอในลักษณะที่ว่า 112 ในบางกรณีอาจเป็นผลจากความร่วมมือของชนชั้นนำที่สถาบันทางการเมืองต่างๆ ใช้เพื่อรักษาอำนาจตามที่ยานชีวินี่ได้นำเสนอ

7.2 ข้อถกเถียงในทางทฤษฎี

ด้วยกรอบเค้าโครงทางทฤษฎีในงานศึกษานี้ คือการศึกษาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกรอบโครงสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) และการก่อรูปของขบวนการทางสังคม (Social movements) เพื่อสร้างข้อเรียกร้องต่อฝ่ายรัฐ ภายใต้ฐานคิดทฤษฎีการครองอำนาจนำ (Hegemony Theory) ซึ่งจากการศึกษาลักษณะของ 2 แนวคิดในข้างต้นชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดต่างๆ โดยในประเด็นการประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ของระบอบตุลาการภิวัตน์ที่นำเสนอไว้ในบทที่ 4 เป็นการนำเสนอที่มุ่งเน้นการศึกษารากฐานและที่มาของตุลาการภิวัตน์แบบไทย ด้วยการย้อนกลับเริ่มศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองตั้งแต่ช่วงก่อนการปฏิวัติ 2475 ซึ่งเป็นความตั้งใจเพื่อชี้ให้เห็นว่า การยืนอยู่ในสถานะนำของฝ่ายตุลาการไม่ได้มีมาแต่ดั้งเดิม โดยจะ

เห็นว่าข้าราชการฝ่ายตุลาการในระยะแรกเริ่มอยู่ในสถานะรองจากฝ่ายการเมืองต่างจากในปัจจุบัน พลวัตในการเคลื่อนตัวของกลุ่มก้อนประวัติศาสตร์จึงมาจากปรับตัวตามยุคสมัย ฝ่ายตุลาการมักควมรวม แยกแขนง หรือเปิดรับสมาชิกกับกลุ่มก้อนอำนาจใหม่ๆ อยู่เสมอ โดยในทางทฤษฎีจะสามารถชี้ให้เห็นถึงความยืดหยุ่นทางอุดมการณ์ในทางจารีตที่เป็นเงื่อนไขหลักให้กลุ่มต่างๆ สามารถเข้ามาสร้างความร่วมมือได้ในหลายลักษณะ เช่น ฝ่ายตุลาการมีการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันทางการเมืองที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในทางจารีต เช่น สถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มอิทธิพลทางศาสนา และนำหลักคิดเหล่านั้นผลิตซ้ำผ่านการศึกษาวิชากฎหมาย ด้วยเหตุนี้เราจะพบว่าในสถานะอาชีวะที่คล้ายคลึงกันในบริบทอื่นๆ เช่น ผู้ตัดสินกีฬา หรือผู้ทรงคุณวุฒิอื่นๆ ข้อชี้ขาดที่นำเสนอกลับไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ดังเช่นคำพิพากษาที่มีพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์ หรืออรรถาธิบายทางศาสนา โดยที่ข้อสำคัญอย่างยิ่งยวดคือ เมื่อกลุ่มก้อนเหล่านี้สามารถเข้าสู่อำนาจรัฐได้ การผลิตซ้ำทางอุดมการณ์จึงลงหลักปักฐานครอบงำสังคม โดยที่ผู้ท้าทายเสมือนถูกผลักให้ยืนอยู่ในฝั่งนอกกฎหมาย เพราะอีกฝ่ายหนึ่งกระทำในนามของรัฐ

ความเข้มแข็งในทางทฤษฎีในอีกประเด็นหนึ่งของแนวคิดกลุ่มก้อนประวัติศาสตร์คือ สามารถสร้างคำอธิบายที่ทำลายมายาคติดั้งเดิมแบบมาร์กซิสต์ที่ยึดติดกับชนชั้นไว้ ดังเช่นกรณีของระบอบตุลาการพัฒนูปแบบไทย อันมีตัวแสดงใหม่ที่สำคัญ (New actor) ซึ่งบ่งชี้ว่าสามารถเป็นชนชั้นใดก็ได้ เพียงแต่มีผลประโยชน์ร่วมกันในระบอบเวลานั้น ซึ่งเรียกว่า “กลุ่มผู้ติดสอยห้อยตามตุลาการ” (Judicial Groupies) โดยหน้าที่หลักคือการสนับสนุนผู้รักษากฎหมายนำด้วยวิธีการต่างๆ กลุ่มเหล่านี้ถูกมองข้ามในงานศึกษาตุลาการพัฒนูปแบบแรกๆ เพราะบทบาทหลักมีความคาบเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีที่ใช้สิทธิ์ในการร้องเรียนเพื่อตรวจสอบอำนาจรัฐ แต่การวิเคราะห์ในงานชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาคือตัวแปรสำคัญตัวใหม่ ที่สามารถทำลายข้อจำกัดของกลุ่มงานวิชาการในเชิงสนับสนุนตุลาการพัฒนูปแบบไทย ทั้งยังนำเสนอว่าศาลต่างๆ เวลาเมื่อคดีทางการเมือง พวกเขาล้วนทำตามหน้าที่ในเชิงบรรทัดฐานเท่านั้น “เมื่อไม่มีผู้ฟ้อง ย่อมไม่มีคำพิพากษา” แต่กลับพบจุดน่าสนใจว่า ผู้ร้องเรียนมักจะเป็นบุคคลหน้าเดิม และภายหลังจากสิ้นสุดคดีกลับมีตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองในระดับสูง แม้จะยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ในเชิงการรับผลประโยชน์ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่า กระบวนการนี้มีอยู่จริง เพราะด้วยหลักฐานการวางแผนที่ถูกเผยแพร่ใน “วิกิลีกส์” (ดูเพิ่มในงานของวาท ระวี, 2563) ด้วยเหตุนี้ การประกอบสร้างลักษณะกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์จึงไม่ควรละเลยการศึกษากลุ่มพลังทางการเมืองที่มีมาจากผู้คนตัวเล็กตัวน้อยในสังคมที่อาจอำพรางสถานะในเชิงสนับสนุนฝ่ายตุลาการ ทั้งควรต้องตระหนักมากขึ้นว่า กระบวนการเชิงรุกของศาลแม้ไม่ปฏิเสธว่าอาจเป็นเหตุผลในเชิงทัศนคติ

อุดมการณ์ของปัจเจกชน แต่งานชิ้นนี้นำเสนอว่าควรต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มพลังทางการเมืองอื่นๆที่มีผลประโยชน์ร่วมกันในขณะนั้น

ในขณะที่การก่อรูปของขบวนการทางสังคม (Social movements) ที่มีพื้นฐานการเคลื่อนไหวภายนอกกระบวนการเมือง และขาดกลไกรัฐในการสนับสนุน ข้อเสนอสำคัญในงานชิ้นนี้คือการอธิบายพลวัตในการก่อรูปของขบวนการทางสังคมตั้งแต่แนวคิดพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective behavior) แนวคิดการระดมทรัพยากร (resource mobilization) ไปจนถึงขบวนการทางสังคมใหม่ (New social movement) แม้จะสามารถอธิบายถึงการก่อรูปและพลวัตของขบวนการได้อย่างครอบคลุม แต่จะเห็นข้อจำกัดได้จากงานอื่นๆว่า เมื่อเปรียบเทียบขบวนการทางสังคมที่มีลักษณะแตกต่างกันในจุดมุ่งหมายทางอุดมการณ์ เช่น กลุ่มหนึ่งไม่ต้องการเลือกตั้งและกลุ่มหนึ่งอยากเลือกตั้ง จะเห็นได้ว่าทั้งสองกลุ่มสามารถอยู่ภายใต้ชุดคำอธิบายขบวนการทางสังคมใหม่ที่มุ่งสร้างกติกาใหม่ มอบแต่สังคมทั้งสิ้น (ดูเพิ่มในงานของเก่งกิจ กิติติเรียงลาภ, 2552) กระนั้น งานศึกษานี้จึงมีข้อเสนอว่าควรเพิ่มกรอบการวิเคราะห์ในเชิงอุดมการณ์เพิ่มเติม เพื่อชี้ให้เห็นว่าการขับเคลื่อนการเมืองนอกกระบวนการหรือในพื้นที่ชายขอบควรเป็นช่องทางให้คนส่วนน้อยสามารถต่อรองกับคนหมู่มากได้ (ดูเพิ่มในบทที่ 5) ซึ่งแม้ว่ายุทธวิธีบางประการบ่งบอกว่ากระทำผิดกฎหมายอยู่บ้าง แต่ต้องแสดงให้เห็นว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อการเข้าสู่กระบวนการประชาธิปไตย (Democratization) โดยที่ขบวนการมุ่งใช้ความรุนแรงในลักษณะอื่นๆที่มุ่งยึดอำนาจรัฐจะได้รับการจัดแบ่งด้วยการอธิบายผ่านทฤษฎีฝูงชนบ้าคลั่ง (Mading crown) อย่างไม่เคอะเขิน โดยข้อเสนอนี้มิได้มีเจตนาในการจัดแบ่งว่าขบวนการนี้ดีหรือไม่ดีแบบขาวกับดำ เพราะภายใต้ขบวนการทางสังคมขนาดใหญ่ ย่อมมีกลุ่มการเมืองย่อยที่แตกต่างกันทั้งปัจเจกชน ยุทธวิธี การระดมทรัพยากร อุดมการณ์ ซึ่งนั่นคือสมรรถนะของขบวนการที่แตกต่างกัน การพิจารณาข้อแตกต่างระหว่างกลุ่มพลังทางการเมืองทั้งสองคือ เมื่อกล่าวถึงกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) เรากลับเห็นความเป็นเอกภาพของปัญญาชนของกลุ่มก้อนอำนาจหลัก (main power bloc) ได้มากกว่ากลุ่มผู้ท้าทาย (counter hegemony) ยิ่งเมื่อมองไปที่แกนนำของกลุ่มพันธมิตรของขบวนการและสมาชิกของกลุ่มนิรโทษกรรมด้วยแล้ว แม้เราจะมีอาจปฏิเสธถึงความเชี่ยวชาญในทางกฎหมาย แต่ในฐานะแกนนำจะเห็นเพียงว่าสมาชิกที่สร้างอิทธิพลในทางการเมืองยังเห็นว่าเป็นส่วนน้อย เมื่อเทียบกับปัญญาชนกลุ่มนักกฎหมายฝ่ายอนุรักษ์นิยม บทบาทการนำจึงเด่นชัดอยู่เพียงวรเจตน์ ภาคีรัตน์ , ปิยะบุตร แสงกนกกุล และสาวตรี สุขศรี โดยที่สมาชิกที่เหลือจึงจำกัดบทบาทในฐานะการเป็นเบื้องหลังเท่านั้น

ทั้งนี้ งานศึกษาผลสะท้อนทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพลัง 2 ในระยะหลังมักจะถูกอธิบายผ่านกรอบแนวคิด “การเมืองแห่งการต่อสู้”(Contentious Politics) ที่นำเสนอโดยนักคิดอย่าง McAdam, Tarrow และ Tilly (มีการบัญญัติแนวคิดนี้จากชื่อย่อของพวกเขาว่า “McT2”) โดยตัวแบบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า การเคลื่อนไหวใดๆจะสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองได้ ต้องเริ่มจากการเกิดสถานการณ์ปฏิวัติ (revolutionary situation) ที่มีองค์ประกอบ 3 ข้อคือ **หนึ่ง**การเปิดตัวฝ่ายที่ต้องการต่อสู้ (contender) หรืออ้างสิทธิ์ความชอบธรรมในการควบคุมรัฐ **สอง**มีมวลชนจำนวนหนึ่งที่ยึดมั่นในเงื่อนไขนี้ (citizenry) **สาม**การที่รัฐไม่ต้องการที่จะออกตัวในการลงนามในการต่อสู้เอง (McAdam, Tarrow and Tilly 2001: 197) โดยจุดเด่นของ “McT2” คือการให้มุ่งวิเคราะห์พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายร่วมกันในการเคลื่อนไหว จนมีการเสนอว่าตัวแบบดังกล่าวมีความเหมาะสมในการนำไปศึกษาขบวนการกลุ่มคนเสื้อแดงในไทย (เอกพลณัฐ ญัฐพัชร์นันท์, 2556: 33) แต่ในบริบทการต่อสู้ในช่วงการเมืองเสื้อสีในข้างต้น ทำให้พบว่าตัวแบบ “McT2” ยังคงมีข้อจำกัด ที่แม้จะอุดช่องโหว่ได้บางส่วนด้วยการหันมาสนใจฝ่ายคู่ต่อสู้ ดังจะเห็นว่าองค์ประกอบของ “McT2” **ในข้อที่สาม**นั้นแสดงออกอย่างชัดเจนว่าฝ่ายรัฐนั้นไม่ต้องการสร้างความผูกพันในการต่อสู้กับผู้ต่อต้านเอง ตัวแบบดังกล่าวจึงยังไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างที่แท้จริงของพวกเขาได้ ด้วยการตั้งข้อสังเกตที่ว่าขบวนการเสื้อเหลืองมีความเชื่อมโยงบางประการกับอำนาจรัฐอันเกิดจาก “ปรากฏการณ์ดาวสว่าง” ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มก้อนทางการเมืองหลายกลุ่ม ทั้งกองทัพ ราชสำนัก กลุ่มเสื้อเหลือง เป็นต้น (ดูเพิ่มในพพล อาชามาศ, 2558: 25-54) ด้วยโครงสร้างของ “ตุลาการภิวัตน์” ที่ต้องให้สร้างความชอบธรรมต่อประชาชน รวมถึงครอบครองจิตใจให้ผู้คนให้คล้อยตาม กลไกดังกล่าวจึงมีอาจถูกปั่นแต่งขึ้นในระยะเวลาอันสั้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการทดลองใช้แนวคิดกลุ่มก้อนประวัติศาสตร์ (historical bloc) มาร่วมใช้ศึกษาโครงสร้างของฝ่ายรัฐ ดังจะเห็นในข้อสรุปว่า การเข้าครองอำนาจนำของตุลาการภิวัตน์ได้ในช่วงปี 2549 เกิดจากการประกอบสร้างทางอุดมการณ์มาอย่างยาวนาน โดยมีได้เกิดขึ้นจากการสร้างวาทกรรม (discourse) หรืออิทธิพลจากกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว หากเกิดขึ้นจากความร่วมมือของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ตามที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 หากแต่เน้นย้ำว่ากระบวนการนี้โดยภาพรวมอาจไม่ได้มีโครงสร้างในลักษณะการสั่งการ (commander) ในทุกกรณี แต่มักจะเกิดขึ้นต่อเมื่อกลุ่มก้อนผู้รักษอำนาจนำไม่สามารถจัดการความสัมพันธ์ทางอำนาจกับฝ่ายผู้ท้าทายได้

อย่างไรก็ดี ข้อสำคัญที่เห็นว่าอาจกลายเป็นข้อถกเถียงในกรณีศึกษานี้เพิ่มเติมคือ การนิยามขอบเขตอาณาบริเวณของโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunities structure) ซึ่งเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกของขบวนการ โดยเฉพาะการจำกัดขอบเขตว่าใครคือ “พันธมิตรเครือข่าย” (Alliance) ของนิติราษฎร์บ้าง ด้วยชุดความขัดแย้งที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ซ้อนกันอยู่เช่น “การต่อสู้ของการเมืองสี่เสือ” ซึ่งจะเห็นว่ากลุ่มพลังทางการเมืองที่อยู่”ปรากฏการณ์นิติราษฎร์” มีหลายกลุ่มที่มีสมาชิกที่คาบเกี่ยวระหว่างกลุ่มพลังหลายกลุ่ม ทั้งเสือเหลืองและเสือแดง ประกอบกับข้อเสนอในงานวิจัยบางชิ้นที่นำเสนอว่า “นิติราษฎร์คือมันสมองของกลุ่มเสือแดง”(เกษียร เตชะพีระ, 2551) แต่จะเห็นได้ว่าเมื่อศึกษาพลวัตของนิติราษฎร์ตั้งแต่ต้นจนจบจน กลุ่มนิติราษฎร์กลับยึดโยงกับคนเสือแดงในบางชุดความขัดแย้งเท่านั้น มีหลายประเด็นที่คนเสือแดงปฏิเสธข้อเสนอของนิติราษฎร์โดยเฉพาะประเด็นกฎหมาย 112 เช่นเดียวกับคนเสือเหลืองที่ไม่ได้เหมือนกับ “กปปส.” ในทุกกระเปียด โดยทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่อธิบายไว้ชัดเจนว่า พวกเขามีเพียงมีเป้าหมายใหญ่เดียวกัน แต่วิธีการในการนำเสนอแตกต่างกันเท่านั้น การบอกว่านิติราษฎร์คือนักกฎหมายของกลุ่มคนเสือแดงจึงมีความสอดคล้องแค่ในบางแง่มุม

ด้วยเหตุนี้ การนิยามขอบเขตว่ากลุ่มพลังใดคือพันธมิตรของนิติราษฎร์จึงจำกัดเพียงแค่กลุ่มทางการเมืองที่มีการเคลื่อนไหวร่วมกันในเวทีต่างๆหรือเคยสนับสนุนนิติราษฎร์ในด้านการจัดตั้งองค์กร (SMO) การระดมทรัพยากร และการลงชื่อแก้ไขกฎหมายเท่านั้น ดังจะปรากฏชื่อกลุ่มเช่น “ครก.112” , กวีราษฎร์ และคณะนักเขียนแสงสำนัก เป็นต้น เช่นเดียวกันกับฝ่ายกลุ่มผู้ต่อต้าน (Counter movements) ซึ่งจำกัดเฉพาะกลุ่มที่ต่อต้านนิติราษฎร์ในช่วงของการเคลื่อนไหวภายใต้ชื่อนิติราษฎร์เท่านั้น ในประเด็นอื่นๆจึงถือว่าสิ่งเหล่านั้นคือผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวจากปรากฏการณ์ (impact)

7.3 ข้อจำกัดและข้อเสนอการทําวิจัยในอนาคต

ในงานศึกษาชิ้นนี้เกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดหลายประการ ในส่วนแรกผู้เขียนยอมรับว่าในการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพยังขาดในการเข้าถึงข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary data) อย่างครอบคลุม ด้วยปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้กรอบระยะเวลากว่า 15 ปี และข้อมูลในหลายส่วนมีความเกี่ยวข้องกับการวิพากษ์ประเด็นทางการเมืองในเชิงโครงสร้าง ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary research) จะเห็นได้ว่าเมื่อระยะเวลาผ่านไปและปรากฏการณ์ได้คลี่คลายลงไปบ้างแล้ว ข้อมูลที่ได้รับกลับมีความคลาดเคลื่อน เมื่อเทียบกับข้อมูลในเชิงเอกสารที่อยู่ในบริบทระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์

ประกอบกับการศึกษาปรากฏการณ์นี้มีตัวแสดงที่อยู่ในช่วงตรงข้ามทางการเมืองกันจาก 2 ฝ่าย ทำให้การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้มีชื่อเสียงในวงสังคมได้รับการปฏิเสธ ด้วยเหตุที่มองว่า ผลการวิจัยอาจนำเสนอข้อมูลที่ไม่เป็นผลดีต่อกลุ่มทางการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทั้งยังอาจส่งผลกระทบต่อหน้าตาที่การงาน และฐานะทางเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างเช่น ในบางกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลปฏิเสธว่า ด้วยมายาคติว่างานศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ว่า “คณะนิติราษฎร์เป็นต้นเหตุในการปลุกระดมให้ ขบวนการนักศึกษาออกมาเคลื่อนไหวในช่วงการยุบพรรคอนาคตใหม่” และในบางกรณีผู้ให้ข้อมูลได้ ปฏิเสธด้วยว่า “งานศึกษานี้อาจเป็นการลดทอนความชอบธรรมผู้คนในแวดวงกฎหมาย” ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเน้นการรวบรวมข้อมูลในเชิงเอกสาร และเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในฐานะผู้ใกล้ชิดกับ ปรากฏการณ์แทน

ในส่วนของการนำข้อเสนอในงานศึกษานี้ไปใช้ในอนาคต ผู้เขียนมีข้อเสนอใน 2 ประเด็นว่า ด้วยงานศึกษานี้เป็นการทดลองการนำ 2 ทฤษฎีสำคัญมารวมในการอธิบายการก่อรูปของกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีอุดมการณ์ที่แตกต่างกันใน 2 แบบ ซึ่งอยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างหลักของทฤษฎีการ ครองอำนาจนำ (Hegemony) โดยกลุ่มหนึ่งเป็นฝ่ายรักษาอำนาจ และอีกฝ่ายเป็นผู้ท้าทาย แน่นอนว่าในปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายกุมอำนาจรัฐและฝ่ายผู้ท้าทาย โดยฝ่ายแรกมักจะมีสถานะที่เป็นต่อ เพราะด้วยการมีกลไกรัฐหนุนหลัง ด้วยเหตุนี้ คุณูปการต่องานในลักษณะนี้จึงเป็นการนำเสนอเพียงว่า ผู้ท้าทายมีการจัดตั้งองค์กร ยุทธวิธี การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดในลักษณะใด ถึงสามารถเข้าไปสร้าง กัดดันต่อผู้ครองอำนาจนำได้ โดยท้ายสุดแล้วข้อสรุปจึงหนีไม่พ้นการนำเสนอว่าขบวนการต่างๆกลับม ีอาจหลีกเลี่ยงการถูกปราบปรามโดยกลไกรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับกรณีศึกษาจากประเทศ ประชาธิปไตยใหม่ (New democracies) ที่มีกำแพงเปิดช่องว่างให้กับกลุ่มผู้ท้าทายมากนัก หากจะเป็น การต่อยอดในการศึกษาครั้งต่อไป อาจจะเป็นการใช้กรอบทฤษฎีจากการบูรณาการในข้างต้นไปศึกษา ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศประชาธิปไตยมั่นคง (Established democracies) อา จะสามารถสร้างข้อค้นพบในด้านปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างรัฐกับประชาชนได้หลากหลายมาก ขึ้น

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2564). *สงครามเย็น (ใน) ระหว่างโบว์ขาว* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มติชน
- กมลชัย รัตนสกววงศ์.(2538).*รายงานการวิจัย ศาลรัฐธรรมนูญและวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญ*.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- กมลวรรณ ชื่นชูใจ .(2563). *ความคิด “ปีศาจ”: นิติราษฎร์, พรรคอนาคตใหม่, กับการสร้างการเมืองแห่งความหวัง*. วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 13(2). 87-119
- กฤษณ์พชร โสมณวัตร.(2562). *การประกอบสร้างอำนาจตุลาการไทยในสังคมสมัยใหม่*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- กฤษณะ สันโดษ.(2565). *พรรคอนาคตใหม่กับระบบการคัดสรรผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ในการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2556). *การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ.(2552). *การเมืองว่าด้วยการต่อสู้ทางชนชั้นประเทศไทยจาก พ.ศ.2535 – พ.ศ. 2549*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุสิตบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิช. (2536). *แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกษียร เตชะพีระ."*รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 กับการเมืองไทย*" วารสารรัฐศาสตร์สาร 29(3) 52-53
- เกษียร เตชะพีระ.(12 ธันวาคม 2556). *สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย : เคารพกติกาประชาธิปไตย เข้าสู่การเลือกตั้ง ไม่เอาอำนาจให้คนกลาง*.
- จาก <http://www.ilaw.or.th/articales/1115>
- เกษียร เตชะพีระ.(2556). *โจทย์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปในสองทศวรรษจากพฤษภา 35 ถึงปัจจุบัน*. วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร 10(1). 1-37
- เข็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง. (26 ตุลาคม 2564). *เห็บหมัดของตุลาการวิวัฒน์*. จาก <https://www.the101.world/tick-of-judicial-activism>

- คำณูย ลิทธิสมาน.(29 มีนาคม 2552). พลิกปูมปีย์ มาลากุลเจ้าบ้านวงดินเนอร์ วางแผนโค่นล้มรัฐบาล จาก <https://tnews.teenee.com/politic/33845.html>
- จรัญ โฆษณานันท์. (2563). นิติปรัชญา: หลักนิติธรรม สภาวะยกเว้น และปฐมบทแห่งคำพิพากษาแนว รัฐประหารนิยม-ตุลาการวิวัฒน์. (พิมพ์ครั้งที่ 1) สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- จาตุรงค์ สุทววัน และคณะ.(2562). ภาวะผู้นำทางการเมืองของเลขาธิการพรรคอนาคตใหม่ วารสารนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 4(2) 243-262
- จาตุรงค์ สุทววัน และนวัทร โตสุวรรณ.(2563). ผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2549 วารสารนิติรัฐกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 5(1) 213-226.
- จาตุรงค์ สุทววัน และวีระ หวังสัจจะโชค.(2567) “ปรากฏการณ์นี้กริ่ง” กับผลสะท้อนทางการเมืองจากระบบตุลาการวิวัฒน์หลัง พ.ศ. 2549 – 2563” วารสารสังคมศาสตร์ปริทรรศน์ 3(1) 96-111
- จาตุรงค์ สุทววัน.(2565) “การประกอบสร้างศิลปินแห่งรัฐ”: บทสะท้อนว่าด้วยการแสดงออกทางการเมืองของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ภายใต้ระบอบรัฐราชการไทย. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา 10(2) 57-83
- จาตุรงค์ สุทววัน.(2566). เมื่อรัฐพึ่งศาล ตุลาการจึงแปรเปลี่ยน: การจัดวางแนวคิด “ตุลาการวิวัฒน์แบบไทย” ผ่านบทสะท้อนทางการเมืองจากภาพยนตร์ The trial of the Chicago 7. วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 16(2). 103-129
- จาตุรงค์ สุทววันและวีระ หวังสัจจะโชค.(2564) แนวคิดนักกฎหมายแบบอนุรักษนิยม : การตีความรัฐธรรมนูญด้วยกรอบแนวคิดปัญหาชน. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา 9(1) 10-31
- เจมส์ คีตส์ ปิ่นทอง.(13 สิงหาคม 2552). เปรียบ “ฎีกา 2531” กับ “ฎีกา 2552” ใครพัฒนา ใครทำลายระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9520000091948>
- ชมรมโตมรรวมใจ.(2014). ตั้งไทม์ไลน์ส่องเรื่องรุ่งในหทัยชน.ชมรมโตมรรวมใจผู้จัดพิมพ์
- ชาญชัย ลิขิตจิตถะ. (2 มิถุนายน 2549) ประธานศาลฎีกาถึงประธานวุฒิสภา ลงวันที่ 1 มิถุนายน 2549. ใน “เปิดบันทึก ปธ.ศาลฎีกา ย้ำเหตุคว่ำบาตร 3 กกต.”
- ชาติรี ประทีตนนทการ. (2563). ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร : สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพฯ: มติชน

- ชาย ไชยจิต.(2562).การปฏิบัติหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในการพิทักษ์ความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2541-2557) วารสารสถาบันพระปกเกล้า 17(3) 22-23.
- ชาย ไชยจิต.(2563). บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในการเมืองไทย (พ.ศ. 2541-2557). วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชำนาญ จันทรเรือง .(2 กุมภาพันธ์ 2555). ความผิดพลาดของนิติราษฎร์. จาก <https://prachatai.com/journal/2012/02/39149>
- ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์.(2565). จาก “ถนน” สู่ “สภา”: การตั้งพรรคสามัญชนและการลงสมัครรับเลือกตั้งของเอ็นจีโอและนักกิจกรรมในพรรคอนาคตใหม่. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 18(2) 73-106
- ณัฐพล ใจจริง.(2556). ขอฟันไฟในฝันอันเหลือเชื่อ : ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิบัติการปฏิวัติสยาม. (พ.ศ. 2475-2500) (พิมพ์ครั้งที่ 1) สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. (2 ตุลาคม 2554) คณะนิติราษฎร์.....ผลไม่พิชของฮิตเลอร์?? จาก <https://www.posttoday.com/politics/114022>
- เทพ บุญตานนท์.(2565) ทหารของพระราชากับการสร้างสำนักแห่งศรัทธาและภักดี. กรุงเทพฯ: มติชน
- ธงชัย วินิจจะกูล, อธิคม คุณาวุฒิ, & บรรณาธิการสำนักพิมพ์. (2020). นิติรัฐอธิปไตยและราชนิติธรรม: ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา ของ Rule by Law แบบไทย (No. 167280). คณะเศรษฐศาสตร์.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ธงชัย วินิจจะกูล.(2544). ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม. ศิลปวัฒนธรรม 23(1) 56-65
- ธงชัย วินิจจะกูล.(2548) ข้ามให้พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ 14 ตุลา.
- ธงชัย วินิจจะกูล.(2562). ประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่เหนือการเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 2) นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน
- ธนาย เกตุวงกต. (23 พฤษภาคม 2553) “บทบาทของสถาบันศาลรัฐธรรมนูญกับตุลาการภิวัฒน์” จาก <http://www.public-law.net/publaw/view.aspx?id=1462>
- ธนาพล อิวสกุล ชัยธวัช ตูลาธ.(2558). ใครเป็นใครในองคมนตรีแห่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข. วารสารฟ้าเดียวกัน 13(2)
- ธนาพล อิวสกุล.(20 ตุลาคม 2565). ได้ ‘ฟ้าเดียวกัน’ คนคือคนเท่ากันโดยธนาพล อิวสกุล. จาก <https://waymagazine.org/interview-thanapol-eawsakul-samesky/>

- ธานีวัต .(2489). เรื่องบรมราชาภิเษก. พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นางทรัพย์ เลขยานนท์ และ นางสิน เลขยานนท์ ณ วัดไตรมิตรวิทยาราม วันอังคารที่ 23 เมษายน 2489. โรงพิมพ์พานิชกุลผล.
- ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์.(2561). ข้ออ้างการปฏิบัติ-รัฐประหาร ในการเมืองไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
- ธีรยุทธ บุญมี. (24 ตุลาคม 2562). การบรรยายพิเศษเรื่อง “ประชาชน พรรคการเมือง ทหาร ติดกับดักก่อวิกฤตใหม่ ประเทศไทย” ในวาระรำลึก 46 ปี ของประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม 2516 จาก <https://prachatai.com/journal/2019/10/84882>
- ธีรยุทธ บุญมี.(2549) ตุลาการวิวัฒน์. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ธีระ สุธีรวงศ์.(2562). 'วรเจตน์' ลาออกจาก กกก.วิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง ระบุมีความขัดแย้งกับประธาน 'วรศักดิ์'. จาก <https://prachatai.com/journal/2020/06/88078>
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์.(2550) พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : 60 ปี สิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นพพล อาษามาส. (2558). การประกอบสร้างความจริงและการเมืองว่าด้วยการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นรนิติ เศรษฐบุตร. (2548). สัญญากับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นันทวัฒน์ บรมานันท์.(2540). ถกรัฐธรรมนูญ 2540. กรุงเทพฯ: บริษัท พี เพรส จำกัด
- นิติทาส. (19 กรกฎาคม 2549). การปฏิบัติสนองพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2549 ของตุลาการ 3 ศาล. จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9490000092338>
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (13 ธันวาคม 2564). ศิลปินแห่งรัฐราชการไทย. จาก <https://prachatai.com/journal/2021/09/94775>
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (2555). พิพากษ์ศาล. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: มติชน
- นิติ เอียวศรีวงศ์.(2534). รัฐธรรมนูญกับวัฒนธรรมไทย. ศิลปวัฒนธรรม, 13(1) 269-283
- บุญชนะ อัดถากร.(2526). บันทึกวิเคราะห์และวิจารณ์ 16 นายกรัฐมนตรีไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิศาสตราจารย์ บุญชนะ อัดถากร เพื่อการศึกษาและวิจัย.
- ปกป้อง จันวิทย์.(15 พฤศจิกายน 2561). ‘อนาคตใหม่’ ของ ปิยบุตร แสงกนกกุล. จาก <https://www.the101.world/one-on-one-piyabutr/>
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2565). ให้คนดีปกครองบ้านเมือง : การเมืองวัฒนธรรมของชาวไทย (พิมพ์ครั้งที่ 1) นนทบุรี: พิมพ์ฟ้าเดียวกัน

- ประจักษ์ ก้องกีรติ.(2556). *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2) นนทบุรี: ฟาเดียวกัน
- ประชาไท. (14 มีนาคม 2555) มหกรรม 'วิจารณ์คำพิพากษา' นิติราษฎร์และเครือข่าย จัดงานใหญ่ 17 มี.ค. จาก <https://prachatai.com/journal/2013/03/45747>
- ประชาไท. (4 สิงหาคม 2550). คำต่อคำ ดีเบตประวัติศาสตร์ "รับ-ไม่รับ" รธน.50 : สมคิด เลิศไพฑูรย์ VS วรเจตน์ ภาคีรัตน์. จาก <https://prachatai.com/journal/2007/08/13724>
- ประชาไท.(26 มิถุนายน 2559). 'เหรียญทอง' ทำทนายทคณราชฎร ฟ้องปมเรียก 24 มิถุนา 'วันขยะแผ่นดิน'. จาก <https://prachatai.com/journal/2016/06/66542>
- ประชาไท.(27 เมษายน 2554). กองปราบฯ แทะรอยกว่า 50 รายชื่อผู้เล่นเว็บบอร์ดฟ้าเดียวกัน เรียก บ.ก.ฟ้าเดียวกันให้ปากคำ จาก <https://prachatai.com/journal/2011/04/34259>
- ประภาศน อวยชัย. (2531). "ความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล". วารสารตุลาพาน. 35(3)
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง.(2541). *การเมืองบนท้องถนน : 99 วัน สมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวน ชุมนุมประท้วงในสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง.(2552). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 1) มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- ปถุน เทพนรินทร์.(2555). *ราชากับชาติในอุดมการณ์ราชาชาตินิยม:ที่สถิตอำนาจธิปไตยในวิกฤติการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ปัทมา สุปาก้าง และคณะ.(2563). *สถาบันตุลาการไทย*. วารสารสถาบันพระปกเกล้า 8(2)
- ปัทมา สุปาก้าง.(2552). *การมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมา สภาพปัญหาและความท้าทายในอนาคต*.วารสารสถาบันพระปกเกล้า 7(2) 42-59
- ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2553). *ในพระปรมาภิไธย ประชาธิปไตย และตุลาการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊ก.
- ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2560). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ : การก่อตั้งรัฐธรรมนูญและการแก้ไขรัฐธรรมนูญ*. โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2562). *ศาลรัฐประหาร : ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.
- ปุนเทพ ศิริพงษ์.(2559). *ตลก รัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ : Shine Publishing House

- พรชัย เทพปัญญา และคณะ.(2558) บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง. สถาบันพระปกเกล้า
- พรรณงาม แยมบุญเรือง.(2524) "การจำแนกประเภทผลงานวรรณกรรม ของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
- พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475
- พฤติสาณ ชุมพล, (บรรณาธิการ). (2551). คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พฤติสาณ ชุมพล. (2566). ขบวนการทางสังคม เดินข้ามพรมแดนบนเส้นทางวิชาการและงานเคลื่อนไหวในวาระ 60 ปี ประภาส ปันตบแต่ง. (พิมพ์ครั้งที่ 1) เรือนแก้วการพิมพ์ หน้า 26-41
- พิเชษฐ์ เมลาณนท์. นิลุบล ชัยอิทธิพรวงศ์ และพรทิพย์ อภิสิทธิ์वासนา, (2550). ตุลาการวิวัฒน์. (ค้นคว้าสอง ตุลาการไทย) (เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 1) มูลนิธิสารานุกรมแห่งชาติ (มสช)
- พิพิธภัณฑสถานฯ.(23 มีนาคม 2566). เลื่อนนิติราชวร นิติศาสตร์เพื่อราษฎร (สีขาว) นิติราชวรคือ กลุ่มคณาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลุ่มหนึ่งที่เสนอให้ปลงล้างผลพวงรัฐประหาร 2549 และเป็นผู้จัดทำร่างแก้ไขมาตรา 112. จาก <https://commonmuze.com/asset/285>
- เพจอ่านเพลง.(19 เมษายน 2014) “กรู๊ปปี้ ทรามวัยหัวใจร็อก” จาก https://www.facebook.com/ReadaSong/photos/a.722451574449839/843647375663591/?type=3&locale=th_TH
- ภาณุวัฒน์ พันธุ์ประเสริฐ.(24 มีนาคม 2557). นิติราชวรกับผลสะท้อนต่อการเมืองไทย (ในสายตานักวิจัยต่างชาติ). จาก <https://prachatai.com/journal/2015/03/58557>
- ภาณุพงศ์ สิทธิสาร. (2562). ชนชั้นนำไทยกับการจัดการการศึกษาไทย: หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับโครงการด้านการศึกษา พ.ศ. 2490 - 2512. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์. (13 ตุลาคม 2554). 70 ปี พ.ร.บ.คณะสงฆ์ 2484 อ่านกฎหมายเก๋านั่งคุยกับคณะนิติราชวร. จาก <https://prachatai.com/journal/2011/10/37394>
- ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์.(2565). เครื่องแบบ ทรงผม หน้าเสารัง ไม่เรียว: ประวัติศาสตร์วินัยและการลงทัณฑ์ในโรงเรียนไทย. กรุงเทพฯ : มติชน.

ภุริ พวงค์เจริญ.(2558). “กฎหมายเพียงร่างทรง: แนวทางเชิงวิพากษ์ ในการศึกษาสถาบันตุลาการ.”

วารสาร สังคมศาสตร์คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 45(2) 27-48

ภุริ พวงค์เจริญ.(2558). สถาบันปรีกษาเสียงข้างมาก: การออกแบบระบบการเมืองเพื่อเสถียรภาพ
ของประชาธิปไตยในระยะเปลี่ยนผ่าน. วารสารสถาบันพระปกเกล้า 13(1) 48-71

มติชนรายวัน. (2549). บทสัมภาษณ์มีชัย ฤชุพันธุ์ “ใน 6 ทศวรรษ...อัจฉริยภาพทางรัฐธรรมนูญ”.

สัมภาษณ์โดยหทัยกานจน์ ตรีสุวรรณ, มติชนรายวัน, 12 มิถุนายน 2549, หน้า 11.

มนตรี รูปสุวรรณ และคณะ.(2542) เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: วิญญูชน

ราม อินทรวิจิตร อีริเดช เอี่ยมสำราญ.(2551). วิวาทะกुरु สูดยอดแห่งทศวรรษ คมความคิดจากนัก

กฎหมายชั้นนำ ถอดสลักคดีเขาพระวิหาร-การเมืองใหม่. กรุงเทพฯ: มติชน

วจนา วรलयงกูร.(2563). ศาลรัฐธรรมนูญแบบไหนที่สังคมไทยต้องการ?. จาก

<https://www.the101.world/constitution-dialogue-constitutional-court/>

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2555) จุดไฟในสายลม: รัฐธรรมนูญ รัฐประหาร นายกษัตริย์ราชทาน และตุลา

การกีดกัน (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่น

วรเจตน์ ภาคีรัตน์.(2558). ด้วยกฎหมายและอุดมการณ์. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: ไชน่ พับลิชชิง

วรเจตน์ ภาคีรัตน์.(2564). ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

อ่านกฎหมาย

วัชรพล พุทธรักษา. (2557). บทสำรวจความคิดทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมสกี. (พิมพ์ครั้งที่ 1)

กรุงเทพฯ: สมมุติ

วัชรพล พุทธรักษา.(2549). รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ.

วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัชรพล พุทธรักษา.(2560). อันโตนิโอ กรัมสกี กับการจัดวางความคิดทางการเมือง : ปรัชญาปฏิบัติ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการปลดปล่อยมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: สมมุติ

วัชรินทร์ มัสเจริญ. (2533). แบบเรียนสังคมศึกษากับการกล่อมเกลางานการเมืองในสมัยจอม

พลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ : ศึกษากรณีความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัลลวลี คำบุญเรือง.(2561). พหุลักษณะ ของ หยุต แสงอุทัย. วารสารนิติสังคมศาสตร์ 11(2) 55-86

วันพัฒน์ ยังมีวิทยา.(2560) พุทธศาสนากับการให้ความชอบธรรมต่ออุดมการณ์แห่งรัฐไทย. วารสาร

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 13(1) 181-224

วาท ระวี. (2563). โอลด์รอยล์ลิสต์ตาย. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: สมมุติ

วิกิพีเดีย 6 กรกฎาคม 2549.

วิจิตร ปรียวงษ์. (2563). มีชัย ฤชุพันธุ์. จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title>

วิเชียร ตันศิริคงคล. (2548). วิวัฒนาการของ *Judicial Review*. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย 3(3) 51-85

วิชญ์ เครื่องงาม. (27 เมษายน 2560) 12 ข้อคิดน่าสนใจจาก วิชญ์ เครื่องงาม ว่าด้วยสยามวิถี ผ่าน

กระแสน้ำแห่งนิเวศ. จาก <https://thestandard.co/12-opinion-wissanu-krea-ngam/>

วีระ สมบูรณ์. (2561). “มิติระหว่างประเทศในตุลาการภิวัตน์” วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 48(1) 9.

วีระ หวังสัจจะโชค. (2566). ขบวนการทางสังคม เดินข้ามพรมแดนบนเส้นทางวิชาการและงานเคลื่อนไหวในวาระ 60 ปี ประภาส ปันตบแต่ง. (พิมพ์ครั้งที่ 1) เรือนแก้วการพิมพ์ หน้า 255-280

ศราวุฒิ วิสาพรม. (2559). ราษฎรสามัญหลังวันปฏิวัติ 2475. (พิมพ์ครั้งที่ 1) สำนักพิมพ์มติชน.

ศราวุฒิ วิสาพรม. (2557). “การเมืองช่วงรุ่งอรุณแห่ง ‘ระบอบประชาธิปไตย’ กับชีวิตประจำวันประชาชน” วารสารศิลปวัฒนธรรม 35(9). 69-95

ศศิธร โอเจริญ. (2549) บทบาททางการเมืองของกลุ่มทหาร ในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ระหว่าง พ.ศ. 2523-2531. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตรินันท์ ต้นสุน. (2558). การศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ชุมนุม “กปปส.” ด้วยแนวคิดพื้นที่สาธารณะและภาคประชาสังคม. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์. 2(1). 82-96.

ศิลปวัฒนธรรม. (17 พฤษภาคม พ.ศ. 2566). เมื่อ “พลเอกเปรม” วางมือทางการเมือง ประกาศ “พอแล้ว” ปิดฉากนายกฯ 8 ปี 5 เดือน. จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_33322

ศุภาพิชญ์ ศิริพร ณ ราชนิคม และคณะ. (2565). บทบาทและความคิดทางการเมืองของนายมีชัย ฤชุพันธุ์. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 15(3) 416-432

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2553). ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย (พิมพ์ครั้งที่ 1) มูลนิธิ 14 ตุลา

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2563). รัฐธรรมนูญคณะราษฎรในประวัติศาสตร์ (กฎหมาย) กษัตริย์นิยม.

จาก <https://www.the101.world/khana-ratsadon-constitutions-in-the-history-of-royalist-law/#>

- สมชาย ปรีชาศิลปกุล.(16 มีนาคม 2560). 20 ปี รัฐธรรมนูญ 2540 : การปฏิรูปการเมืองไทยในอุ้งมือ
นักกฎหมายมหาชน. จาก <https://www.the101.world/20-year-constitution-2540/>
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล.(2559). การเมืองเชิงตุลาการ.วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
9(1). 82-125
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล.(2560) เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน: รวมบทความว่าด้วยตุลาการวิวัฒน์
ตุลาการพันธุ์ และตุลาการธิปไตย. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: บุ๊คสเคป
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล.(24 เมษายน 2554) สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล แลงกรณียุคความจากการ
อภิปรายเรื่องสถาบันกษัตริย์ จาก <https://prachatai.com/journal/2011/04/34198>
- สรชา สันตติรัตน์.(2557). การพิจารณาและลงโทษคดีละเมิดอำนาจศาล ภายใต้พระปรมาภิไธยฯ .
วารสารนิติสังคมศาสตร์ 7(1) 121-142
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2562). นักวิชาการกับการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ประชาธิปไตย” ในภาวะ
วิกฤตทางการเมือง พ.ศ. 2548-2557. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สายชล สัตยานุรักษ์.(2557). 10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2. (พิมพ์ครั้งที่ 1) สำนักพิมพ์โอเพนไชด์
สาวตรี สุขศรี.(1 มีนาคม 2555). เพจเฟซบุ๊กนิติราษฎร์ นิติศาสตร์เพื่อราษฎร. จาก
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100081317985787>
- สุชิน ตันติกุล.(2557). รัฐประหาร พ.ศ. 2490. (พิมพ์ครั้งที่ 1) สำนักพิมพ์มติชน
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ.(24 กุมภาพันธ์ 2557). สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ: ลัทธิไล่ล่า สมศักดิ์ เจียมฯ. จาก
<https://prachatai.com/journal/2014/02/51927>
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2557). ใครเป็นซ้าย. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์
- สุรพล นิติไกรพจน์.(2549). สุรพล นิติไกรพจน์ ตอบด้วยมโนธรรมสำนึก "ถ้าหากเราไม่ลงนรก แล้ว
ผู้ใดจะลงนรก" จาก <https://prachatai.com/journal/2006/11/10335>
- สุรพศ ทวีศักดิ์.(24 ตุลาคม 2562). ธีรยุทธ บุญมี ปัญญาชนของรัฐละคร. จาก
<https://prachatai.com/journal/2019/10/84882>
- สุรพศ ทวีศักดิ์.(2564). อำลาพุทธราชาชาตินิยม : วิพากษ์แนวคิดชาตินิยมแบบพุทธของสมเด็จพระ
พุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). กรุงเทพฯ : อิลลูมินันซ์ เอดิชั่นส์
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์.(2545). คำไว้อาลัย อ.สัญญา ธรรมศักดิ์. วารสารเสถียรธรรม 12(52) 98-99.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์.(2564) ส่องการเมืองไทยหลังยุคคณะราษฎร ตอนที่ 8: 6 ตุลา"ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่
บาป". จาก https://www.youtube.com/watch?v=qv_FOkSSErw&t=812s

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2561). *โลกที่เสกสรรค์เห็น คือโลกที่ฝ่ายอนุรักษ์นิยม-ก้าวหน้าไม่เคยคิด*.

จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-43341487>

เสนีย์ ปราโมช. (2509). *ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง*. ตุลพาหะ, 13(2), 25-26.

แสง บัญเฉลิมวิภาส. (2552). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

หยุด แสงอุทัย.(2515). *คำอธิบายธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2515*. กรุงเทพฯ นิติ
บรรณการ

หจก.หมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนบุคคลศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ 2517.

อติเทพ ไชยสิทธิ์.(2563). *ปฏิรูปสถาบันกษัตริย์: การเดินทางไกลของสังคมไทย*. จาก

<https://www.the101.world/the-long-march-of-monarchy-reform/>

อรรถกิต แสงสุข.(2555). *คำให้การณผู้สัณภาษณ วรเจตน ภาศิรตณ จุฑไฟในสายลม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2)
กรุงเทพฯ: โอเพนบุ๊ก.

อนุสรณ ลิมมณ.(2551). *การปฏิรูปการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย*.วารสารสถาบัน
พระปกเกล้า 6(3) 55-66

อนุสรณ อุณโณ และคณะ.(2566). *ขบวนการเยาวชนไทยในบริบทสังคมและการเมืองร่วมสมัย*. (พิมพ์
ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: แสงดาว.

อมร จันทรสมบูรณ์. (2537). *คอนสติตูชันแนลลิสม์ (Constitutionalism) ทางออกประเทศไทย*.
กรุงเทพฯ สถาบันนโยบายศึกษา.

อัลแบร์ การ์มู. (2540). *คนนอก . แปลโดย ตุลจันทร์* กรุงเทพฯ: สามัญชน

อาสา คำภา.(2561) *พลวัตสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย: ข้อสังเกตว่าด้วยความเปลี่ยนแปลง
ของเครือข่ายชนชั้นนำไทย พ.ศ. 2495 – 2535*. วารสารไทยคดีศึกษา 15(2)

อาสา คำภา.(2564). *กว่าจะครองอำนาจนำ : การคลี่คลายขยายตัวของเครือข่ายในหลวง ภายใต้
ปฏิสัมพันธ์ชนชั้นนำไทย ทศวรรษ 2490-2530*. นนทบุรี : ฟาเดียวกัณ

อุเชนทร์ เชียงแสน.(2561).*การเมืองภาคประชาชน*. กรุงเทพฯ : มติชน

เอกพลณัฐ ณัฐพัทธนันท์. (2556).*ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับ: กรณีศึกษา
การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549-2553*. วิทยานิพนธ์
ปริญญาคุษภักิบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร คณะรัฐศาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกพลณัฐ ณัฐพัทธนันท์. (2566). *ขบวนการทางสังคม เดินข้ามพรมแดนบนเส้นทางวิชาการและ
งานเคลื่อนไหวในวาระ 60 ปี ประภาส ปันตบแต่ง*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) เรือนแก้วการพิมพ์ หน้า
139-254

เอกสารหอจดหมายเหตุศาลยุติธรรม, คำพิพากษาศาลจังหวัดนนทบุรี พ.ศ. 2478-2497, แฟ้ม 00043, พิพิธภัณฑศาลไทย และหอจดหมายเหตุสถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการ.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์.(2552). *สองนคราประชาธิปไตย : แนวทางปฏิรูป การเมือง เศรษฐกิจ เพื่อประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : คปไฟ

A Day magazine.(7 กันยายน 2564) จากนักศึกษาและนักเคลื่อนไหวสู่ ส.ส. : ชีวิตทะลุจักรวาลของรังสิมันต์ โรม. จาก <https://adaymagazine.com/rangsiman-rome-interview/>

BBC New. (5 พฤษภาคม 2566). ม. 112 : กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ จะเป็นอย่างไรหลังการเลือกตั้ง. จาก <https://www.bbc.com/thai/articles/c510pkv3qgzo>

BBC New.(13 พฤศจิกายน 2566). ม.112 : วรเจตน์ ภาศิริรัตน์ กับ 10 ปี แห่งการผลักดันแก้กฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ. จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-63613280>

BBC News. (8 ตุลาคม 2559). ในหลวง ร.9 : “ตุลาการหมายเลข 1” กับ “แสง”แห่ง วิฤต รธน. 2549. จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-41541993>

BBC News.(15 มีนาคม 2561). ธนาธร-ปิยบุตร ตั้งพรรค "อนาคตใหม่" ประกาศไม่รับทุกส่วนประกอบ "อประชาธิปไตย". จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-43411311>

BBC News.(20 มิถุนายน 2020). “ปรากฏการณ์ 112 ริกเตอร์” ความพยายามแก้ไข กม.หมิ่นสถาบันที่ยังไม่มีเสียงตอบรับจากรัฐ. จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-53103498>

Ilaw. (11 พ.ค. 2563). *สรุปรัฐธรรมนูญ 2560 : เปิดที่มาศาลรัฐธรรมนูญในรอบ 20 ปี ลดจำนวนตุลาการสายวิชาการ เพิ่มข้าราชการ*. จาก <https://www.ilaw.or.th/articles/4211>

Ilaw.(14 กันยายน 2565). *แนวโน้มคำพิพากษาคดีมาตรา 112 ในปี 2565*. จาก <https://www.ilaw.or.th/articles/10161>

Ilaw.(23 มีนาคม 2566). *iLaw คือใคร?* จาก <https://www.ilaw.or.th/about-us>

Matichon online.(18 มีนาคม 2561). ‘วรเจตน์’ ยัน ‘ปิยบุตร’ ขาดจากนิติราษฎร์โดยสภาพ ขออย่าโยงพรรคอนาคตใหม่. จาก https://www.matichon.co.th/politics/news_880929

MGR Online. (14 กรกฎาคม 2549) “ป่าเปรม” ย้ำ “พระเจ้าอยู่หัว-ชาติ” คือ เจ้าของทหารแท้จริง เดือนร่น้องใช้เลือดเนื้อปกป้องเทิดทูน. จาก <https://mgronline.com/politics/detail/9490000090486>

- MGR Online.(13 ม.ค. 2555). กลุ่มอาจารย์เปิดตัว “สยามประชาวิวัฒน์” ลั่นต้านเผด็จการทุน
การเมือง. จาก <https://mgronline.com/politics/detail/9550000005505>
- MGR Online.(21 ก.พ. 2553). ข้อเสนอ 8 ข้อ ของ ‘สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล’. จาก
<https://mgronline.com/daily/detail/9530000024868>
- MGR online.(29 ธันวาคม 2550). สื่อยกฉายา “ชั้น-ที สีเขียว” ให้ สนช. ตั้ง “มีชัย” เทียบชั้นซีไอโอ.
จาก <https://mgronline.com/politics/detail/9500000155110>
- Post today.(2555). กลุ่มวารสารยื่นอธิการบดีสอบนิติราษฎร์. จาก
<https://www.posttoday.com/politics/135570>
- Posttoday.(2 กุมภาพันธ์ 2555). แดงแหงนแดง ตัดตอน 112 รักษาอำนาจรัฐบาล. จาก
<https://www.posttoday.com/politics/135415>
- ThaiPublica.(18 เมษายน 2556). คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ กรณีเงินกู้ 2 ล้านล้านบาท ปิดประตู
ออกพ.ร.บ.ระดมทุนทำอภิมหาโปรเจกต์. จาก <https://thaipublica.org/2014/04/mega-projects-constitutional-court/>
- Thaipublica.(21 กันยายน 2557). จดหมายเปิดผนึกประณามการคุกคามเสรีภาพทางวิชาการ. จาก
<https://thaipublica.org/2014/09/open-letter-in-defense-of-academic-freedom/>
- Thairath online.(13 กรกฎาคม 2563). ัญญวัจน์ชัยวิษณุอย่าเป็นบิดาแห่งการยกเว้นปัดตก พ.ร.บ.
สมรสเท่าเทียม. จาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/1887955>
- The Matter.(8 พฤษภาคม 2562). ฉากชีวิตขนาดยาวกับความฝันนอกหมวกนักวิชาการ ของ ‘ปิย
บุตร แสงกนกกุล’. จาก <https://thematter.co/social/long-interview-with-piyabutr/76766>
- The momentum.(23 เมษายน 2562) ครบรอบ 5 ปี ไม่นั่ง ก.กุนที่ ถูกลอบยิงกลางกรุงเทพฯ คดี
ยังไม่มีความคืบหน้า. จาก <https://themomentum.co/5-years-mai-neung/>
- The momentum b-holder EP37.(9 ตุลาคม 2566) “เรามาได้ครึ่งทางแล้ว” เส้นทาง ‘อนาคต
ใหม่’ กับปิยบุตร แสงกนกกุล. จาก <https://themomentum.co/podcast-bholder-ep37/>
- The standard.(10 ธันวาคม 2563). รุ้ง-เพนกวิ้น แกล้งเรียกร้องยกเลิกมาตรา 112 ขึ้นเป็นการปิดกั้น
เสรีภาพประชาชน. จาก <https://thestandard.co/roong-and-penguin-protest-on-m112/>

- Voice online.(13 มกราคม 2555) คณะนักเขียนแสงสำนัก หนึ่งใน ครก.112 เขียนจดหมายเปิดผนึก
ย่ำจุดยืนแก้ไข ม.112. จาก <https://www.voicetv.co.th/read/27739>
- Voice online.(7 พฤษภาคม 2557) "สาวตรี สุขศรี" ถูกตำรวจตรวจคนเข้าเมือง ควบคุมตัว ขณะ
กลับจากดูงานที่ต่างประเทศ. จาก <https://www.voicetv.co.th/read/107255>
- Way magazine.(27 เมษายน 2564) ย้อนรอยคดีไม่ไปรายงานตัวตามคำสั่ง คสช. ของวรเจตน์ ภาคี
รัตน์. จาก <https://waymagazine.org/worachet-pakeerut-case/>

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Acemoglu, D. & Robinson, J. A. (2006). *Economic origins of dictatorship and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ackerman, B.(1991). *We the people: Foundations*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Alberts, S., Warshaw, C., & Weingast, B. R. (2012). “*Democratization and countermajoritarian institutions*,” In T. Ginsburg (Ed.), *Comparative constitutional design* (pp. 69-100). Cambridge: Cambridge University Press.
- Anyarat, C. (2019). *Social media: Hashtag #Futurista*. Contemporary Southeast Asia, 41(2), 170-175.
- Bickel, A. M. (1962). *The least dangerous branch: The Supreme Court at the bar of politics*.
- Bickerton, C. J., & Accetti, C.I. (2017). ‘*Techno-populism*’ as a new party family: The case of the five star movement and Podemos. Contemporary Italian Politics, 10(2), 132–150. doi: 10.1080/23248823.2018.1472919.
- Bocock, R. (1986). *Hegemony* Chichester: Ellis Horwood.
- Boggs, C. (1976). *Gramsci's Marxism* London: Pluto. These books constitute some but certainly not all of the recent major publications related to Gramsci.
- Boller, P and John, G. (1989). *They never said it: A book of fake quotes, misquotes, and misleading attributions*. Oxford: Oxford University Press.

- Burstein, P. (2002). *"Social Movement and public Policy in Social movements :An Introduction, edited by Donatella Della Porta and Marco Diani.* Oxford/Cambridge, MA: Blackwell.
- Casper, G. & M.Taylor, M. (1996). *Negotiating democracy: Transitions from authoritarian rule.* Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Clinton, R.(1989). *Marbury V. Madison and Judicial review* Lawrence: University of Kansas Press.Studies in American Political Development. 7 (1), 35-73.
- Crehan, k. (2016). *Gramsci's Common Sense: Inequality and its Narratives.*
- Della Porta ,Donatella and Diani, A. (1999). *Social Movement: An Introduction.* Blackwell: Massachusetts.
- Dressel, B. (Ed.). (2012). *The judicialization of politics in Asia.* Routledge. Durham: Duke University Press.
- Gamson, W. (1975). *The Strategy of Social Protest.* Doysey: Homewood. Giugni, Marco, McAdam, Doug and Tilly Charles eds. 1999. *How Social Movements Matter.* Indianapolis: University of Minesota.Yale University Press.
- Ginsburg, T & Moustafa, T. (2008) *"Introduction: The Politics of Courts in Authoritarian Regimes."* *Introduction to Rule by Law : The Politics of Courts in Authoritarian Regimes,* Tom Ginsburg & Tamir Moustafa eds. (Cambridge University Press,)
- Ginsburg, T. (2003). *Judicial review in new democracies: Constitutional courts in Asian cases.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Giugni, M. , McAdam, D. , Tilly, C. eds.(1999). *How Social Movement Matter* .Indianapolis: University of Minesota.
- Graber, Mark A.(1993) *"The Nonmajoritarian Difficulty: Legislative Deference to the Judiciary"*. Faculty Scholarship. 518.
- Helmke, G. (2002). *The logic of strategic defection: Court-executive relations in Argentina under dictatorship and democracy.* American Political Science Review 96 (2): 291-303.
- Hirschl, R. (2004). *Towards juristocracy: The origins and consequences of the new constitutionalism.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Hirschl, R. (2006) *"The new constitutionalism and the judicialization of pure politics worldwide."* Fordham Law Review no. 75 (2) 721-54.
- Hirschl, R. (2008). *The judicialization of mega-politics and the rise of political courts.* Annu. Rev. Polit. Sci., 11, 93-118.
- Hoare, G. and Sperber, N. (2015). *An Introduction to Antonio Gramsci his life.*
- Jackson, P.(1988). *Buddhadasa: Theravada Buddhism and Modernist Reform in Thailand.* 2nd Edition. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Joll, J. (1977). *Gramsci* London: Fontana/Collins .
- Jory, P. (2018). *Somsak Jeamteerasakul as I Know Him* .The Thammasat Journal of History. 5(2) 16-24
- Kelsen, H. (1991). *General Theory of Norms.* Translated by Michael Hartney. Oxford: Clarendon Press,
- Kriesi, Hanspeter, Koopmans, Ruud, Duyvendak, Jan-Willem, and Giugni, M.(1995). *New Social Movements in Western Europe.* Minneapolis/London: University of Minnesota Press/UCL Press
- Lijphart, A. (1977). *Democracy in plural societies: A comparative exploration.* New Haven: Yale University Press.
- McAdam, D. (1982). *Political Process and the development of black insurgency 1930-1970.* Chicago: The University of Chicago Press.
- McAdam, D. , G.Tarrow, S. and Tilly, C. (2001). *Dynamics of Contention.* Cambridge: Cambridge University press
- McCargo, D. (2005). *Network monarchy and legitimacy crises in Thailand.* The Pacific Review. 18 (4), 499-519.
- McCargo, D. (2014) *Competing Notions of Judicialization in Thailand.* Contemporary Southeast Asia Journal 36(3) 417-441
- McCargo, D. (2021). *"Disruptors' Dilemma ? Thailand's 2020 Gen Z Protests"* Critical Asian Studies. DOI : 10.1080/14672715.2021.1876522
- McCargo, D. and Tanruangporn, P. (2015). *Branding Dissent: Nitirat, Thailand's Enlightened Jurists* . Journal of Contemporary Asia Volume 45, 2015 - Issue 3

- McCargo, D. & Chattharakul A. (2020). *Future Forward : The Rise and Fall of a Thai Political Party*. Copenhagen K, Denmark : Nordic Institute of Asian Studies Press.
- McCarthy, John D., and Mayer N. Zald. (1977). *Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory*. American Journal of Sociology, 82, 1212–41.
- Melucci, A. (1984). "An end to social movement?" Social Science Information, vol.23,no.4/5: 818 35. Yale University Press.
- Mouffe, C. (2008). *Hegemony, Radical Democracy, and the Political* . Routledge Innovation Political Theory.
- O'Donnell, G. & Schmitter, C. P. (1986). *Transitions from authoritarian rule*. London: Johns Hopkins University Press.
- Oberschall, Anthony R. (1994). "Rational Choice in Collective Protests," *Rationality and Society*, vol. 6(1), pages 79-100, January.
- Pant, S. B. (2017, July 7). *Why grassroots activists should resist being 'professionalized' into an NGO*. The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2017/jul/07/why-grassroots-activists-should-resist-being-professionalised-into-an-ngo>.
- Pereira, W. A. (2008). *Of Judges and Generals: Security Courts under Authoritarian Regimes in Argentina, Brazil, and Chile*. In *Rule by law: the politics of courts in authoritarian regimes* (pp. 23-57).
- Poulantzas, N. (1975). *Introduction: Social classes and Their Extended Reproduction in classes in Contemporary capitalism*, Translated by D.Fernbach. London : NLB
- Poulantzas, N. (1980). *N.State , Power , Socialism* , Translated by P.Camiller London : Verso.
- Pongsapak, W. (2020). "The next generation ? Comparison between Thailand's 1973 protests and Thailand's 2020 protest. International Journal of Humanities and Social science Vol.10 No.12 DOI: 10.30845/ijhss.v10n12p3

- Quentin Hoare and Nowell Smith. (1971). *The Intellectuals. Introduction. Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. New York: International Publishers, 3-4.
- Riedl, R. B. (2014). *Authoritarian origins of democratic party systems in Africa*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Santucci, A. (2010). *Antonio Gramsci*. New York: Monthly Review Press. ISBN 978-1-58367-210-5. Paperback: 15.95 CAD. Pages: 207.
- Sassoon, A.S. (1980). *Gramsci's Politics* London: Hutchinson.
- Sassoon, A.S. (1982). *Approaches to Gramsci*. Di Mauro, G. and Di Mauro, E. (tr.). New
- Schumaker, D. P.(1975). "Policy Responsiveness to Protest Group Demands. The Journal of Politics.37:48 8-521
- Scott, A.(1990). *Ideology and New Social Movements*.London: Unwin Hyman.
- Shapiro, M. (2002). *Political jurisprudence*. In *On law, politics, and judicialization*, Martin Shapiro and Alec Stone Sweet, eds., 19-54. Oxford: Oxford University Press.
- Sotiris, P. (2018). Gramsci and the challenges for the left: The historical bloc as a strategic concept. *Science & Society*, 82(1), 94-119.
- Stavarakakis, Y., Andreadis, I., & Katsambekis, G. (2016). *A new populism index at work: Identifying populist candidates and parties in the Greek context*. European Politics and Society, 18(4), 1–19. doi: 10.1080/23745118.2016.1261434
- Stone Sweet, A. (1999). *Judicialization and the construction of governance*. Faculty Scholarship Series, Yale Law School. In Yale Law School Legal Scholarship Repository, http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/75. (last accessed June 20, 2014)
- Sydney Tarrow.(1998). *Power in movements : Social Movements and Contentious Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Tate C. Neal. and Torbjörn Vallinder.(1994) *The Global Expansion of Judicial Power*. (New York University Press.

- Ungpakorn, G. (2007). *A Coup for the Rich: Thailand's Political; Crisis*. Bangkok: Workers Democracy Publishing.
- Williams, G. (1960). 'The Concept of "egemonia" in the Thought of Antonio Gramsci: Some Notes on Interpretation', *Journal of the History of Ideas* 21 (4): 586-99. York: Monthly Review Press.
- Zamboni, M. (2013). "Markers" vs. "makers:" *Are constitutional courts legal or political actors?*. In University of Groningen, <http://irs.ub.rug.nl/ppn/371308038>. (last accessed June 20, 2014)
- Zulianello, M. (2019). *Anti-system parties: From parliamentary breakthrough to government*. London and New York: Routledge.

